

BIBLIOTECA
NAZIONALE
VITTORIO
EMANUELE
6
13

IOACHIMI FORTII RINGELBERGII ANDOVERPIANI OPERA,

Quæ proxima pagina enumerantur.

LVGDVNI,

Apud Antonium Vincentium,

1556.

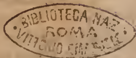
INDEX LIBRORVM.

LIBER *de Ratione studij.*

AD GRAMMATICEN PERTINENT.

AD DIALECTICEN.

AD RHETORICEN.

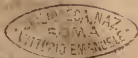
AD MATHEMATICEN.

AD DIVINATIONEM.

COMMVNIS CVIVSDAM *Naturæ ſunt.*

FINIS.

IOACHIMI FORCII RINGELBERgij Andouerpiani Liber de ratione studij.

EPISTOLA AD LECTOREM.

De studij ratione nonnihil in Chao præscripsimus. Verùm quando ea studiosis prorsus necessaria est, hæc latius explicabitur. Vale. Louanij Idib. Augusti, Anno M. D. XXIX.

ANTE OMNIA CERTVM PRAEFIGI Scopum debere.

Si quis frugem aliquam consequi uelit, nec temerè quocunque impetus rapit, uagarier: is initio constituat oportet, quousque progredi in literis cupiat, quídue desideret adipisci. Sic nanque in ijs duntaxat rebus elaborabit, quæ ad scopum conferunt. Atqui uarium istiusmodi esse institutum liquet. Pulchrum est enim mediocrem autorum æquare doctrinam. Pulchrius ad summorum uirorum excellentiam Triplex Scopus.

contendere. Pulcherrimũ longe superare maiores omneis, atque eum tenere montis tractum, quò nec aliquis peruenisset unquàm, nec fortasse quisquã esset perventurus. Primum prorsus facilè. Medium arduum. Postremum tale, ut nefas uideatur, si mente eiusmodi quicquam agitaris. Cæterum, quoniam fuisse homines constat, queis primas hactenus consensus mortalium parteis concessit: in hominum esse manu reor altius paulò quàm illi tot annis consedêre, ascendere. Sed per deos immortales, quàm humilis, quàm pauidi, quàm abiecti denique animi est, mediocrẽ esse uelle. Contra, quanta mentis dignitas, quæ superatis hostibus arcem occupabit: unde clarior sole, uniuerso orbi conspicua ad finem usque æui erit? Quam tot hominum millia, quot arenas oceani littora continent, perpetuò celebrabunt? Iccirco omneis, quos dulces Musæ numine afflarunt suo, hortamur, uti illic scopũ figant, quo fortißimus quisq; sese cuperet peruenisse. Certè ego, si me aut comitem, aut socium, aut ducem quærant, spem omnem planè abijcere cogor. Sic nanque interim meditantem calculi premunt, ut graui ipsa dolore mœreat mens, ut plerunq; noctes abducat insomnes angor. Veruntamẽ spe sopita, labor non ante quiescet, quã sæuitia mortis, atque extremus uitæ dies lumina nostra condat. Laborabimus semper, etiam si fructũ nullum, gloriam nullã, nullam laudem cõsequamur. Metam contingat alius, alius castrũ expugnarit, conatus tamen noster nunquã est defuturus. In hoc animus arma sumpsit splẽdiora auro operosa magis, quàm strenuus unquam induit Achilles. Stricto manus ferro tremit, munitum galea caput est, corpus totum nunquam non ære resplendebit. Tubarum clangor implebit cœlum, campos pauor ipsos inuadet, ingruentibus undique copijs. Flammam concepit,

Adhortatio ad summum scopum.

quicquid

quicquid in membris materiæ latet. Tacere non poßum, quod ingens ardor, aut uis, quæ in corpore ſpirat, ut ſcriberem imperauit. Nec arrogantis eſſe arbitror, laborem dumtaxat, uictoriæ ſpe relicta, profiteri: ingrediq; uiam, qua tot uiri ad uirtutem contenderunt. Equidem me in mille diſcerpi parteis malim (diſpercam, ſi ſecus loquor ac ſentio) quàm remittere animum ad ſumma euadendi. Vincere uelle ueteres illos eloquentiæ principes, non ſuperbiæ modò, ſed furoris cenſeatur. In ijs etenim omnia propè elaborata adeo, adeo abſoluta apparent, ut uerbum uix ullum aut addere, aut detrahere, aut immutare uel tranſponere poßis. At ego nil eſſe tam arduum, tamq; admirabile in rebus humanis exiſtimo, quod hominum non poßit induſtria comparari (Itaque ut ſemel finiam, ut eloquar quid uelim) ſi quis inter mortales ſit, quem hæc uictoria, hæc laus, hic triumphus, hæc trophæa moueant, immenſum pectore robur trahat, dicatq; cum Marone, Autoris inſtitutum & animus.

Tentanda uia eſt, qua me quoque poßim
Tollere humo, uictorq; uirûm uolitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modò uita ſuperſit)
Aonio rediens deducam uertice Muſas.
Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas.

Aſpirantem ad altiora, quàm maiores peruenere, nemo compos mentis improbabit. Nec dubito, quin pleriſque inferioris doctrinæ uiris, quos ſecula ſuperiora uidere, idē fuerit inſtitutum, licet euentus fefellerit. Quorum conditio nobis non aſpernanda. Etenim in magnis rebus uel conatus laudari ſolet. Cenſent complures ſtudendum eſſe, ut uiuamus molliter, nō tanto furore ſæuiendum, illi qui plus corporis, quàm animi bonis conſulunt: qui non perpendūt, quàm ſpecioſa, quàm cœleſtis, quàm diuina quædam res

ſit,mens ornata diſciplinis uarijs. Ego *ſanè nõ uideo,quid hæc hominum monſtra,quæ corpus grande circumferunt, uel ægrè trahunt potius,à bobus diſtent,niſi quòd loquantur,non mugiant.* Facies *ſtupida,aſpectus hebes,craſſa labra,ſemper terram & pabula ſpectant,uenter ingens, quẽ quater aut quinquies quotidie replent,iſthæc animalia generoſos ſpiritus ad alta natos,trahunt ad quietem: aliqua diſcenda arbitrantur,quæ more ſuo apud imperitos inter conuiuandum queas oſtentare.* Agite *ergo nobilior propago iuuentutis, quibus corpus omne ardore tremit(reliquæ turbæ non magis loquor,quàm ſtupidis animantibus) agite inquam, animi noſtri pulchritudinem quæramus, huius decore gloriemur,atque contra breuitatem æui memoriam noſtri quàm maximè longam efficere conemur. Cœleſti ſumus omnes ſemine oriundi,illò pergamus igitur, unde nobis origo eſt.* Quemadmodum *radios ſolis contingere quidem terram uidemus,ſed ibi ſunt unde mittuntur: ſic animus ſacer conuerſetur nobiſcum,ſed hæreat origini ſuæ,illinc pendeat, illuc ſpectet ac nitatur.* Leonis *ſequamur ingeniũ,quod animal ſolitarium eſt, experſq; ſocietatis.* Nemo *maiorem agnoſcere debet in orbe, niſi illum ſolum,qui ſolus orbem condidit.* Nihil *placeat, niſi quod ſummum eſt.* Hoc *enim plus ſapies in rebus æternis, quò magis ſtupes ad humilia.* Vtinam *è tot milibus unus animoſo pectore, quò diximus, penetraret.* Quem *ſtudioſis omnibus eſſe ſcopum optarim, hactenus dictum.*

Adhortatio ad ſummũ ſcopũ.

*

AMA

AMARI SEMPER LABORES, & contemni luxum debere.

AH libri leges excedere cogar: grauioreq; dicẽdi forma, quàm consuetudo postulat, animantes stupidissimas ad æternam gloriam excitare. Qui sub signis nostris merere studet, in primis amplecti uigilias ac labores debet: fugere luxum, delicias, & quicquid effœminatum reddit animũ. Dormire malit subiectis corpori aut saxis aut lignis, quàm plumis pellibúsue. Vesci alimentis assuescat, quæ minimè placere sentit palato: auersetur ea, quæ uoluptatem ullam adferunt. De stilo huius libri.

Quisquis enim duros casus, uirtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemq; decusq; parabit.
At qui desidiam luxumq; sequetur inertem,
Turpis inopsq; simul, miserabile transiget æuum.

Corporis tamen ualetudinem curet, namq; sine ipsa nihil efficere animus potest. Stare malit quàm sedere: currere, quàm ire: nunquàm arma deponat è manibus. Hæc omnia & corpori robur adferunt, & menti uigorem. Vt enim arborum robustiores sunt partes Aquiloni oppositæ, quã quæ Austrum aut Zephyrum spectant: ita fortiores ac firmiores sumus in ijs rebus, in quibus nos aut aduersa Fortuna, aut labor magnus exercuit. In labore uiget uirtus. Nec potest esse magnum, quod sine puluere & sudore contingit. Ita namque naturæ parenti placuit, ut præstantissima quæque non nisi summis uigilijs consequamur. Res uerò uilissimæ sicut laborem non requirunt, ita finem habent inglorium: & facilè parta facillimè dilabuntur. Si quis aliud meditetur, aut facturum sese putet, is nostris se copijs ne audeat adiungere. In militia hac maiorem à milite poscimus curam, quàm haberi consueuit in principum

Contentio. *exercitu aliorum. Nec iniuria. Illi enim exiguam solùm orbis partem, nempe urbem aliquam: uniuersum nos mundum petimus. Illi ad annos aliquot rerum futuri domini sunt: nos gloriam nostram non nisi orbis, temporúmue fine metimur. Proinde si quisquam non alium hac fore laborem sperarit, quàm apud Imperatores, qui urbem aliquam milite cingunt, is hinc facessat pondus inutile ad mediocrem turbam, ubi sese rem pulchrè uidentur gessisse, atque mirè sibi applaudere in rebus etiam uilissimis consueuere. Socrates ille non hominum modò, uerum etiam Apollinis oraculo sapientissimus iudicatus, & perennis philosophiæ fons, dicere solebat: Radicem quidem eruditionis peramaram esse, sed fructum habere iucundissimum: initioq; magnos adferre labores, sed honestissimum sudantibus præmium reponere. Ergo ô tu quisquis es, cui ignea uis in pectore exarsit, cui flamma in præcordijs micat: procul, procul absint mollia, lenia, facilia, blanda, quæ animi impetum extinguere solent. Dura petamus, dura inquam, feramur per saxa, per rupes, per ignes. Fatigare iuuet Scyllas, Syrtes, Charybdas, ac reliqua monstra aquarum. Si quicquam in mundo sit arduum, si usquam pericula, eò contendamus. Exhaustum sudorem ingens comitatur gloria. Si magnũ aliquid in orbe apparet, nostrum id est, adde momentum temporis. Summo ardore, impetu, ui, ocyus fulmine illuc spiritus celer transuolet, ubi propior aliquis uictoriæ esse locus possit. Multa exilia patent fugienti. Patria est, ubicunque uirtus sedem sibi elegerit. Audendum est, audendum fortibus uiris. Fortuna ipsa aperit uiam, inuita etiam uelit nolit. Nulla uis sit, quæ uim istam possit coërcere. huc omnes conatus aduolent: nihil hoc institutum mutare queat, nisi mors, quæ rerum omnium finis est. Dura aliquis*

Adhortatio ad laborẽ.

quis præcepta uocet mea: dura fatemur esse, sed ut ualeas multa ferenda tibi. Secundæ res felicem, magnum uerò faciunt aduersæ. Alexander tot uigilias, tot labores pertulit, quo neminem in orbe relinqueret, qui non suo subesset imperio, & nihil nos tentabimus? sic sine honore, sine memoria extinguemur? Ἀνδρῶδες οὐδὲν ἐπιδεδειγμένοι; *Plinius (opinor) uspiam refert, Pompeium Magnum inter Alpes & Hispaniam exteriorem octingentas urbes populo Romano subiugasse: quur nos in re tam facili adeo sumus desides? Verum mediusfidius prouerbium uulgi literatos omnes ignauos esse. Satis diu, heu nimium diu collegimus robur, aperto Marte agendum est. Abeant qui uerba isthæc sapere clament arrogantiam. Abunde relata nobis gratia erit, nec laborem nos hunc frustra putabimus insumpsisse, si illorum consequi fauorem possimus, quibus ipsa profuerint, quorúmue mētem ad altiora paulò, quàm erant ituri, incitarint. Si redamant aquilæ, redamant delphines amantem: quis pectore adeo duro, imò quis tam barbarus, tam ab omni humanitate alienus fuerit, qui non mutuo amore complectatur eum, cuius consilio uel labore profecerit? Ego semper excelsi esse animi duxi, quicquid uulgare est, fastidire: atque monumentum sui immortale inter mortales relinquere. Cæterum nos male sani, dum florem terimus ætatis, uanis blandisq́; ducimur illecebris: post senio confecti, in corporis morbos, in uitæ finem pellimur.*

1. Virile nihil operati? Vel Quum virile nihil ostenderimus? Vide annotationes autoris.

NVN

NVNQVAM DESPERANDUM ESSE.

Si nos interim successus destituat, deterreátue labor, non continuò desistendum censeo. Si fortè nos in sublime tendentes ad montis uerticem, decies præcipites deuoluamur, imò centies, millies: toties ardentius, ac inflammatiore spiritu iter idem arripiemus, ad eũdem uerticem aduolabimus. Rex Alexander *generosi homo spiritus, domiturus orbem, ad rupem uenit ita sublimem, ut aditum militibus nullum reperiret.* Eò *principes aliquot confugerant, aduecto commeatu in biennium, sperantes fore, ut interea homo aut moreretur, aut minus sæuiret cupidine imperandi.* Hi *ridentes num* Alexander *uolare poßit, exploratores illuc missos interrogabant.* Nuntiatum *hoc regi est.* Qui *grauiter id ferens, uolensq; suos ad uictoriam incitare, aiebat:* Nihil *tam altè posuisse naturam, quò uirtus peruenire non queat.* Nec *multo post petram occupauit, pollicitus ante decem talenta illi, qui primus ad uerticem euaderet: nouem secundo: sequenti octo: quarto septẽ: sic usque ad decimum decrescente numero.* Qua *de causa non malè habere quenquam debet, si non protinus incrementa doctrinæ sentiat. Sicuti enim horologij umbram progressam sentimus, progredientem non cernimus: & fructicem aut herbam creuisse apparet, non apparet crescere: ita & ingeniorum profectus, quoniam minutis constat auctibus, ex interuallo sentitur.* Leonis *catuli informes nascuntur, uix ingrediuntur semestres, non mouentur nisi bimestres: sic aliquando egregia futura, tardè solent prouenire.* Contrà, *quæ spectatißimè florent, celerrimè marcescunt.* Bene *actum secum putat mercator, si post decennem nauigationem, post mille incommoda, mille uitæ discrimina*

Historia.

ὁμοίωσις.

mina, rem sibi comparauerit paulò uberiorem: & nos pauidæ animantes primo impetu spem omnem abijciemus? Quodcunque imperauit animus obtinuit.

OPES DEBERE CONTEMNI.

Falsò queruntur, obesse literis egestatem: neque facilè emergere, quibus res angustior sit. Contrà nihil uidetur accommodatius, nihil magis necessarium penuria: cuius beneficio artes omnes inuentæ sunt, ut scitè Theocritus de Penia perscripsit. Nam quemadmodum corpora habentibus pinguia & ualida, nullum erit ualetudinis emolumentum, si animus segnis fuerit, ac deiectus: sic & illis, qui humili conditione sunt, nullum erit ex hac re nocumentum, si animus nobilis ac generosus fuerit. Corporis & fortunæ dotes euanescunt ocyßimè, uirtutis laus æterna est. Vidimus multos honore conspicuos celsarum dignitatum insedisse fastigijs, & diffuso usquequaque censu per orbem patrimonia propagasse, quorum amplißimæ opes abierunt, transierunt & ipsi tantarum opum domini. Quamobrem non omnino displicet sententia illorum, qui magnam auri uim coniecerunt in mare, nisi quòd idipsum non dederint egentibus. Equidem eo ingenio sum, semper fui, & semper ero, ut summam inopiam, quàm summas opes malim. Metuerem enim, ne perniciosa esca mentem occuparet meam: néue tam uilis metalli cura studia dulcißima impediret. Mediocrem tamen modum ad uitam tuendam necessarium esse non pernego. Nec aurum contemno, sed magnas opes, quæ mentem à literis abducere queant. Ferè fit, ut bona animi, corporis mala: rursus corporis bona, animi mala sint. Nihil sanè rarius, nihilq; magis arduum puto, quàm hominem esse & eruditum & diuitem. Quapropter certum habeant illi, qui genere & opibus

Similitudo

clari

clari sunt, sese nunquam aliquid memoratu dignum effe- cturos. Fieri potest, ut opusculum non sine laude prodeat in lucē, sed ad summam illam gloriam perueniet nemo. Vi- di complures nobili ortos genere, qui ampla mercede con ductis præceptoribus, optimas quasque disciplinas breuis- simo tempore perdiscebant. Verum eosdem haud multò post inueni duxisse uxorem, alere familiam, seruos, equos, canes. Id fecerat cupido perniciosa opum. Adde quòd pa- rentes facilius tolerabunt, te deum peierare ipsum, homini uitam adimere, quàm ut auri amor decrescere uideatur. Et mihi sæpenumero obiectum est, in ijs me sudare rebus, quæ ad farinam non ita multum facerent.

ADFECTANDAS ESSE studioso laudes.

M*Agnum futuræ uictoriæ signum est excitari laude, si pulchrè gesseris quicquam: atque si ab alijs uel re prehendi te, uel superari uideris, dolere, incendiq; ad al- tiora. Siquidem, ut Ouidius ait, non paruas animo gloria dat uires, & fœcunda facit pectora laudis amor. Igitur gloriæ studiosissimum esse adolescentem oportet, qui ad summa conabitur. Nihil enim uideo quid poßit eruditio sine laudum cupiditate: laudum cupiditas sine eruditione. Ita alterum alterius præsidio semper innititur.*

QVIBVS REBVS FACILE summa peritia posit comparari.

Q*Væ prima esse debeant adolescentis officia dictum: nimirum ut summa petat, ut amet labores, desperet nusquam, contemnat opes, ut sit auidus laudis. Reliquum est uti doceamus, qua ipse uia literis incumbere feliciter queat, atque sine negotio ad summa breui peruenire.*

Quem

Quemadmodum in Chao admonui, tres potissimum in studendi modo gradus sunt, audire, docere, scribere. Quoq; magis pauida mœreat multitudo, quæ ad celsiora nusquam ausa aspirare, uitam omnem inani metu perdidit, bonum & facile est audire: mglius ac facilius docere: optimum & facillimum scribere. Partem primam eò esse difficillimam iudicamus, quòd nihil magis arduum sit, quàm attentè audire una hora professorem. Quum aliorum ego interesse lectioni solebam, singulas horas singulos fore dies arbitrabar. Quoniam tædiosum, cogitationem liberam ad uocem legentis cohibere. Verum quando aut docemus, aut scribimus, exercitatio ipsa omne aufert tædium Hac re perterriti adolescentes, quia & labores immensos in ludo pertulerunt, & operam in sequentibus, hoc est in docendo ac scribendo longe fore grauiorem opinantur, literas sæpe deserunt. Ad præceptores itaque pertinet pueros admonere, nihil esse molestius, quàm id in quo uersantur: reliqua omnia futura leuiora. De partibus his tribus nonnulla deinceps eloquemur, si prius aliquid de lectione solitaria tradiderimus.

DE SOLITARIA LECTIONE.

Solitaria lectio, qua omnes penè domi tabescunt, minimè placet. Ea siquidem ut maximum fastidium, ita nullum propè fructum adfert, & uehementer obtundit ingenij uires. Porrò si quandoque legere autorem libeat, id cum alio fieri uelim. Mirabile enim ex alterius præsentia oritur iudicium. Adeò ut si adsit quispiam tanquam apertis oculis res ipsas introspicere te: si nemo, somniare duntaxat existimes. Ad hæc, quum proferenda sunt studia, caligant in luce, & omnia noua offendunt, ut qui soli didicerint, quod inter multos faciendum est.

DE AVDIENDI FORMA.

SVnt qui dicant satis esse, si quotidie horis duabus alios audieris, atque eadem domi diligenter repetas. Verum hi omnis expertes rationis sunt, hi mente carent. Duabus horis oscitanter audient professorem, audita uix domi inspicient, diem totum auferent luxus, somnus, tædium, fabulæ. Quid hoc aliud est, quàm hortari imperatorem orbis Alexandrum, uti domita uspiam urbe, ibi hæreat, ea fruatur, eam colat, desideat illic perpetuo? Absit. Alia ui rem aggrediemur. Nō urbem enim, sed Europam, Aphricam, Asiam: non portum maris, sed Oceanum ipsum: non terræ portiunculam, sed mundum belli iure postulamus. Copiæ nostræ omnibus ordine ciuitatibus per orbem totum impetu summo ingruent, nec discedemus, nisi uictores. Ignauia iaceat in tenebris domi, fugiat laborem, fugiat pericula, fugiat lucem, fugiat gloriam, fugiat imperium. Sed ô pigrum animal, cui nihil inest cerebri, cuius omnia consilia ad desidiam tendunt, remedium aliud accipe. Quicquid didiceris, id confestim doceas. Sic & tua firmare, & prodesse alijs potes.

IN DICENDO FAMAM VAnam debere contemni.

PLerique quum dubitant usquam, accedere ad professorem uerentur, retinenturq; pudore. Cogitant qua fronte illius pulsare fores auderent, cum quo nulla extitisset necessitudo. Sic secum deliberant per dies multos. Illis non momentum, non hora, non dies, sed uita ipsa, & spes omnis defluit superstitione. Tales igitur quàm primum dubitauerint, ad professorem accedant, interrogent libere. Sed paucis quæstionem absoluant, nam mora uiris doctis semper infesta est. Si is dedignabitur respondere,

curren

currẽdum ad alios. Nihil refert, quisnam ille sit, cuius ope opes nostræ augeantur. Nec cogites decessurum quid existimationi, si aliorum egere uidearis auxilio. Memineris potius nullam spectandam gloriam esse, ni ad finem laborum perueneris. Ne in præmijs humanis spem posueris rerum tuarum, suis te illecebris oportet ipsa uirtus trahat ad uerum decus.

CVIVSMODI DISCENdæ sint artes.

SVmmo oratori, aut poëtæ futuro cum primis necessariæ formæ loquendi, disserendi, dicendi. Grammatice aditum præbet ad alias arteis: quo si careamus, cæci per omnes disciplinas aberrabimus, nullam unquam optimarũ pulcherrimarúmque rerum cognitionem consecuturi. Dialectice docendi modum exprimit: Rhetorice eloquẽdi. Ad hanc memoriæ artificium pertinet. Græca lingua adeò necessaria, ut uix quenquam dixerim eruditum, qui eam ignorauerit. Nec omittendæ historiæ: præstant enim & copiam orationis, & rerum experientiam. Mathematicæ artes simul dignitate quadam pollent sua, tractant enim rerum sublimium descriptiones: simul ad uarietatem orationis faciunt. Astronomia legem naturámque docet eorum, quæ ab extremo circuitu mundi usque ad elemẽta sunt, hoc est penè orbem uniuersum. In cœlo situm mõstrat Helices, Cynosuræ, Βοώτʊ, Erichthonij, Capræ, Vergiliarum, Hyadum, Argus, Canopi, Syrij: quorum ortu obitúque tempora omnia describuntur. Velut apud Vergilium: Sub ipsum

Grammatice. Dialectice Rhetorice Græca lingua. Historiæ. Astronomia.

Arcturum tenui sat erit suspendere sulco. Item:
Antè tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
Debita quàm sulcis committas semina. Et:

Multi ante occasum Maiæ cœpere.
Nec pauca huiusmodi exempla paßim obuia sunt apud Ouidium, præsertim in Fastis. Infra cœlum uagorum siderum progressus, regressus, stationes, defectionesq́;. Solem esse principem, eumq́; superiora trigonis ferè radijs conuertere: inferiora, interuallo breuiore.

Felices animæ, quibus hæc cognoscere primum,
Inq́; domos superas scandere cura fuit.
Sic petitur cœlum, non ut ferat Ossan Olympus,
Summaq́; Peliacus sidera tangat apex.

O quanta uoluptas animi, non terras & maria solùm, sed sidera ipsa cognatosq́; cœlos pererrare, per tenuißima quæque aëris spatia celeri impetu uolatuq́; ferri, ac penetrare cuncta? Quo tandem gaudio adfici necesse est, cum his habitantem pernoctantemq́; curis? Contueamur ergo candētem illum igneumq́; æthera, cœlestium ignium flammas immotis oculis admiremur. Omnia enim quæ mundi circumflexus continet, non alij usui, quàm spectaculo & admirationi sacrarum mentium fabricator orbis uidetur destinasse: idq́; uoluisse, ut tantarum uarietate rerum in medio operis sui spatio rationis capaces oblectaremur. Mens hisce dedita studijs, non ea concupiscit, quæ uilia sunt, non illicitis distringitur notis, tantum id quod pulchrum est, quod purum est, quod diuinum est, nihil mortale sapiens dulci ardore amplectitur. Pridem, ab hinc luce, opinor, septima circa secundam uigiliam noctis, solus eram in horto quodam haud procul à meo cubiculo. In cœna fuerat mentio facta de ratione stellarum eiusmodi. Mirum esse sic prædici defectiones: Solem esse maiorem terra, idq́; ex umbra deprehendi: incredibilem esse distantiam, quæ sidus facit tam paruum uideri: ad hæc, mi-

ram celeritatem, quòd horis quatuor & uiginti nos non super terram, sed tanto circuitu ambiat. Tali sermone ultro citroq; habito peractáque cœna, sub Ioue stabam erecto sursum uultu, placida nocte, quum iam omnia silerent, quum in proximis ædibus lumina nulla cernerentur: Principio lunam diu fixis oculis aspiciebam, quæ tum plena circumfuso rubore circulum suum describebat. Spectabam deinde Helicen, Cynosuram, Vergilias, Syrium, Oriona. Post sumptis in manum tabellis, carmine nonnihil hisce de rebus conscribere cœpi:

Oceani cursus mundiq; ruentis imago.

Mox abiecto stilo uarias rerum uices altiore intellectu percurrebam, adeò ut & mei, & loci in quo eram, planè oblitus fuerim. Tandem cum gemitu sic cogitabam. Quur natura parens rerum tam breue tempus homini largita es? Quur nobiles spiritus è medio tollis, prius quàm orbem perspexerint? Quur cœli pulchritudinem, gratiam solis ita repente oculis nostris subtrahis? Tua uis uaria uim animorum superat, te admirabimur, dum uita manebit. O quàm triste erit orbari uita, in tanta uidendi cupidine? O me felicem Lachesis, si uel semel ante mortem tot species animantium, tot fructuum, quos terra profert, genera: denique tot artium formas in orbe successu ætatum proditas cognoscere daretur. Heu me miserum, celerrimè uolant Oceanus, Sol ac sidera cœli: & mihi tempus perit per ignauiam, etiam tum, quum diligentißimus uideor. Quis enim unquam adeò in peragendis rebus uehemens fuit, qui non multò esse poßit uehementior, si extremas uires cogeretur experiri? Paucos annos Parcæ donant, ijsq; negligenter utimur.

De fato.

Breui aderit dies, quum communi rerum lege ad finem suum huius uicißitudo corporis deueniet. Verùm quando quibúsue exactis seculis rediturus sum? Quo æuo eandem Lunam, Pleiades illas, Arctos ibi, hic Syrium iterum uidebit Ioachimus? Vtinam post annos mille ea, quæ tum naturæ, tum hominum industria conuersa erunt, exiguo momento temporis liceat intueri. Miser, de reditu uerba facis? Quin lachrymas mitte, grauem mœrorem è pectore moue, missa fac inania uota, ac horis potius fruere præsentibus. Quid te toties fatorum memoria cruciat? O si puerilibus annis usus essem, quibus illi negotijs imprudenti defluxere? Sed quid ago? rursus dolor recrudescit, quanquam fletus ratio non minus dulcis quàm iusta apparet. Quid fœminarum more lachrymas fundo? En unicum remedium, uigilantius omnia peragenda: hoc ocyus properandum, quo tempus dabitur breuius: horis pro diebus utar, singulos menses annos putabo. De cœlesti illa cognitione dictum satis arbitror. Ne sensu prorsus omni uacare iudico eum, quem non delectat tam iucunda contemplatio, quem nulla rerum miracula mouent. Ex ea de qua nunc loquuti sumus arte, proficiscitur Astrologia, Medicis magis, præcipuè ad uenas scindendas, & decretorios dies, quàm studijs nostris necessaria: nisi quòd stilum uarietatis luce commendet, uti abunde apparet in Lucani primo libro. Hanc falsò uulgus incertam uocat, propter errores non arti, sed indoctißimorum hominum inscitiæ & temeritati imputandos, qui citra delectum omnia effutiunt. Quæ ex hac disciplina ad literas magis conferunt, quæq; discenti fuerint iucundißima, hæc sunt. Quæ duodecim mundi domus: quæ uis radij hexagoni, tetragoni, trigoni

Astrologia.

goni

goni, aduersi: quid Fortunæ gradus efficiat, & qua uia reperiatur: atque alia complura, quæ longum esset recensere. Necessaria & Cosmographia. *Hæc enim demonstrat zonas, climata, παραλλήλους, antœcos, periœcos, ἀντίχθονας, amphiscios, periscios, heteroscios, longitudinem urbium latitudinémque, hoc est, quot ipse horis absint ab occasu, quot cœli partibus ab æquatore.* De ea libellum emisimus. Cosmographia.

Geographia cognitu facilior, constat enim sola locorum commemoratione. Id duntaxat indicat, ubi Tanais, Nilus, Tigris, Euphrates, Andros, Scythæ, Persæ, Arabes, *sine ulla mentione cœli: sine circulorum, latitudinis, longitudinis, umbrarum, zonarúmque descriptione.* Geographia.

Geometria *terrarum mensuras tradit, hoc modo. Si quadrata forma oram habeat uiginti pedum, intus esse uigintiquinq;. Si cuneatus ager longus fuerit pedes quinquaginta: latus ex una parte pedes trigintaseptem, ex altera nouē, aream esse pedum mille centum quinquaginta: idq; deprehendi quæsito ex imparibus numeris medio, ductóque in longitudinem.* In collibus uallibusq; plus soli esse quàm cœli. De his libellum conscripsimus, cui titulus Chaos Mathematicum. Quantum hæc omnia ad stili prosunt ornamentum, uidere licet quum in locis permultis, tum in Ciceronis operibus de uniuersitate, de natura deorum, de diuinatione, In Somnio Scipionis: in Quintiliani capite de agrorū mensura: in Vergilij Georgicis: Ouidij Fastis, & Metamorphosi: denique in Lucano. Geometria.

Arithmeticam primus Pythagoras in artem fertur redegisse. Hinc Pythagorei per numerum iurabant quaternarium, quo nihil apud eos uidetur esse perfectius. Etenim quatuor elementa, ignis áer, aqua, terra. Quatuor anni tempora, uer, autumnus, æstas, hyems. Quatuor qualitates rerum omnium, cali- Arithmetica.

dum, frigidum, humidum, siccũ. Quatuor cœli plagæ, ortus, occasus, meridies, septentrio. Musice. *Musice mentem labore fessam reficit: uerum inter discendum non parum aufert temporis: qua de causa præclarius reor frui concentu aliorum, quàm canendi artem discere. Eius inuentorem quoque fuisse* Pythagoram *putant.* Hic *primus dicitur ex malleorum ictibus uocum diuersarum numeros, modos, inflexionesq; perpendendo, Musicam artem diuina quadam industria confecisse.* Cytharam *tradunt inuenisse* Orpheum: *qui, si poëtis credimus, non solùm homines rudes atque agrestes, sed leones etiam ac tigres & inferos manes lyræ suauitate demulsit.* Fistulam Pan Arcadicus *primus inflauit.* Nunc qui in *his potißimum legendi sint autores.* In Grammmatica Diomedes, Perottus, Valla: *in* Dialectica, Aristoteles: *in* Rhetorica, Cicero & Fabius *præcipui.* In Astronomia *legendi* Proclus & Aratus, *nam apud* Latinos *pauci de ea docte scripsere. Si altiora spectes, adiungere potes* Ptolemæum. In Astrologia Iulius Firmicus, *qui cæteris elegantius & uerius artem tradidit.* Is *tamẽ nihil profuerit, nisi composita prius ex* Ephemeridum *libris pictura domorum, & nisi habitis rudimentis è barbaris scriptoribus, quorum* Alcabitius *princeps.* In Cosmographia Ptolemæum: *in* Geographia Pomponium Melam: *in* Geometria Euclidem *censeo perdiscendos.* Feliciter *studia instituent, qui ante omnia è doctis autoribus artium cognitionem, hoc est, materiam seu instrumenta scribendi sibi comparauerint.* Alioqui *nihil sapiet stilus præter inanem loquacitatem. Summus non erit, qui non ex unaquaque disciplina decerpserit, quod ad scopum suum conferat.* Id *citra laborem effeceris, si nihil attigeris nisi locos communes, de quibus quum dabitur occasio*

Qui autores in singulis artibus legẽdi sint.

casio libellum conscribemus.

ELOQVENTIAE LAVS.

DE *oratoria facultate, luce omnium disciplinarum, plura prodentur.* Non *satis est tam leuiter doctrinarum principem describere. Isthæc haud dubiè cæteris, quod sol mundo, quod animis deus. Sine hac non modò artes reliquæ, sed res omnes, in tenebris uersarentur.* Quid *essent* Romani, *si non fuisset eloquentia?* Quid Camillus? Quid *Cæsar?* Quid *Scipio?* Quid *maximi uiri, qui nunc mortui, eloquentiæ uiribus uiuunt?*. Nemo *sanè aliquod præclarum facinus tentaret, si certum esset à morte, sui nullam fore memoriam.* Denique *quid* Demo*stheni, quid* Ciceroni*, quid* L. C*rasso tantam laudem peperit, nisi eloquentia?*H*æc siderum meatus, uentorum fragores & impetus, crepitus flammarum, undarum murmura, montium celsitudines, nemorum umbras, fluminum discursus sic depingit, ut ea ipsa te oculis contueri existimes.*H*ac irritare torpentes, desides animare, temerarios retrahere, sontes damnare, bonos extollere possumus. Sed quid in re immensa laboro?* Plenum *insolentiæ uidetur, si quis huius laudes uel conetur commendare, quæ per se sunt amplißimæ: uel recensere, quæ sunt innumeræ: uel quouis modo demonstrare, quarum lumen & splendor omnium oculos iam mentesq; perstringit.* Prode *teipsam eloquentia.* S*entiat fulgorem sol lucidißime tenebris immersum mortalium genus.* Nemo *te nisi tu exprimere ualet.* C*aligant in luce tanta oculi contuentium.* T*u in excelso solio sedens, mundum illustras uniuersum.* T*e colentes similes tui, hoc est, immortales, atque*

orbi toti per omne tempus reddis admirabiles. Quid me
προσωποποιία *Forti niteris extollere, cuius gloriam olim iam cognoscũt*
omnes, cuius tot extant monumenta, nullo æuo, nulla iniu=
Iter ad eloquentiam. *ria interitura? Via quæ ad me perducit primo ingressu*
est ardua, confragosa, saxis aspera, obducta sentibus: ἐπὴν
i. postquã vero ad summum ventum erit. *δ᾽ εἰς ἄκρον ἵκῃ), lucida, plana & amœna. Quare multi ini*
tio laborem immensum prospicientes, abijciunt spem. Cõ=
plures in medio deficiunt. Ad summum perueniunt pau=
cissimi. Hanc omnes penè perterriti malis fugiunt. Verùm
tanto maior gloria uictori, quanto uictoria rarior. Pul=
chrum si intra annos mille uel unus ad uerticem euaserit.
Si quis ergo plenum istud sudoris iter ingredi uelit, com=
ponat sese ad tolerandum quicquid durum est. Euitanda
mollia, quæq; ad corporis gratiam faciunt, quo magis ui=
geat animus. Dum alij conuiuijs ac fabulis fruentur, impal=
lescere chartis oportebit. Nonnulli se simul & uoluptati=
bus & literis dedunt: uerum hi nihil aliud efficiunt, nisi dũ
utrumq; captant, neutro potiantur. Sine sudore, sine uigi=
lijs, sine curis perpetuis huc perueniet nemo. Ferẽdi æstus,
ὑποτύπωσις. *algores, calamitates. Sæpenumero lachrimæ fesso obortæ*
excident. Sæpe sedebit mœrens cogitansq; cœptis ne desi=
stere, an perficere uelit quod cœperit. Tum surgens ueluti
furore quodam incitus, præceps feretur in labores, donec
lassus uictusq; humi prostratus iaceat, aduolaturus ite=
rum simul atque uel minimæ uires anhelum & sudore per=
fusum accenderint. Hic noctes plerunque insomnes
ducet, cæteris dormientibus. Hunc sæpe la=
bore multo fessum Phœbus ad=
mirabitur. Tu perge quo
cœpisti.

*

DE

DE LEGVM STVDIO.

Diuini origo iuris altius repetenda. Principio ciuitates non erant: per campos, per syluas, per montes paßim homines sine ueste, sine legibus sub dio uagabantur. Nondum erant domus aut ædificia: frondibus, ac pellibus à pluuia, niue, grandine sese defendebant. Neque uini usum neque frumenti nouerant: sed pomis agrestibus uescebantur. A posteris urbes extructæ, terræq; cultura inuenta est. Cererem primam leges dedisse hominibus existimant. Digna sanè res, quæ diuinitati adscribatur. Quippe quæ dea fruges nobis alimentaq; dederit, leges quoque dare uoluit, ut uitam corpusq; non solùm sustentaremus cibo, sed legum etiam defensione tueremur. Atheniensibus postea Solon nouas leges instituit. Primam, ut qui parentes suos non alerent, patrimoniúmue dißiparēt, ij perpetuò obscuri atque ignobiles haberentur. Alteram, qui otium sectarentur, & inertiæ dediti essent, eos iure ab omnibus tanquam nocentißimos accusari posse. Et qui in prælio pro patria cecidissent, eorum filios publicè nutriendos erudiendosq; præcepit. Item curatorem unà cum matre pupillorum nequaquam habitare. Eum præterea curatorē esse non posse, ad quem esset hæreditas pupillorum morte peruentura. Postremò statuit temulentum principē non pecunijs mulctandum esse, sed durißima atque ignominiosißima morte puniendum. Lycurgus quoque suis Lacedæmonijs leges condidit, è quarum numero hæc est: Pueros inopes non in urbe fouendos esse, sed in agros ad usum rei rusticæ deducendos: ut ab ineunte ætate laboribus adsuefacti, paratiores ad tolerandam inopiam per reliquum tempus efficerentur. Principatum obtinere uidentur Romanorum iura, quæ Iustinianus prodidit. Sine legum præsidio uita hu-

Laus legū.

mana constare nõ posset. Eæ siquidem nemini inferri uim, nemini iniuriam fieri patiuntur. Vnũquemq; in suo gradu, suáq; dignitate tuentur. Virtutem non quærunt solùm, sed præmijs exornant: non modò uitia reprimunt, sed ulciscũtur supplicijs. Quod stamus, quod incedimus, quod dormimus, quod securè uitam agimus, id totum harum defensioni tribuendum. Quæ nisi hominum libidines atque auaritiam compescerent, non uxores pudicas, non agros, non domos, non uitam tutam haberemus. Virgines è parentum amplexibus eriperentur. Paßim per uicos à sicarijs, à latronibus, à parricidis crudelißimè necaremur. Omnia denique in uilißimorum hominum essent potestate. Possunt imperatores leges peruertere, sed suum unà cum legibus imperium peruertetur. Quamobrem? Quia nullum imperium, nulla Resp. sine legibus potest esse diuturna. Qua de caussa harum cognitionum summe esse frugiferam nemo dubitauerit. Ea enim quo pacto inter homines uersari homo debeat edocet. Verum hic discendum duntaxat, quantum ad stilum, seu oratoriam artem (si studia nostra sectari uelint) conferat. Pulchrum fuerit seruare modum Ciceronis, hoc est, attingere quantum satis est. Minus placent illi, qui sese ita huic studio dedunt, ut nihil nisi barbariem ament, ut omnia præ legibus fastidiant.

NEDICINA.

MEdendi facultas ualetudinem tuetur corporis. *De hac in libro de homine habemus, quantum satis fuerit ad lectionem poëtarum oratorúmque, atque si horum sequi stilum libet, qui semper & elegantißimus fuit, & rerum artiúmque uarietate mira nobilis, ad scribendum.*

DE

DE THEOLOGIA.

IN Theologiæ studio plura ne discat pietatis operâ, quã uelit exercere. Facilius quippe rudem uulgum uitæ exẽplo, quàm uerbis, aut uano clamore in sentẽtiam tuam pertraxeris. At qui contra euenit, ut uigilantior quisque sit in scrutando modo colendi Deum, quàm in seruando. Alij alias precandi formas anxiè præscripsere, omnes tamen eidem obnoxij uitio sunt, Ore uerba proferuntur, mens, opes, honores, gloriam quærit. Optimè heic officio fungi suo uidetur, qui studet bene uiuere.

Quædam de locis communibus.

IN autorum lectione loci communes signandi, hoc modo. Principio Homericæ Odvσσείας in margine scribendum PRVDENTIA *ubi ait:* Ανδρα μοὶ ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον. *Vlyssem poëta commendat, quòd multa uiderit à bello Troiano. Hæc ad Ethica, & laudes personarum spectant. Paulum infrà,* AETHIOPIA, *è regione:* Ἀλλ' ὁ μὲν αἰθίοπας. *Aethiopes procul abesse à Græcia scribit, & in Oriente alios, alios in Occidente reperiri, quæ ad terræ descriptionem conferunt. In hunc modum utile fuerit communes locos, in Homero atque autoribus alijs depingere. Ad docendi formam transeamus.*

DE RATIONE DOCENDI.

HEic etiam præcipiunt horas solum debere duas impendi, aut unam potius, quo rem accuratius queas explicare. At hæc præcepta secordiæ sunt, hæc fugienda, heic spectanda inertia uulgi. Aliud nos sentimus. Simul atque in literarum iudicio promoueris nonnihil, enitere, ut per

*ut per diem totum,si fieri poßit,doceas.Si non ita in disciplinis omnibus uersatus sis,si non tantùm opum congresserit sedulitas,ut per multas id horas queas præstare:ea doce,quæ noueris,eaq́; diuersis horis,alijs atque alijs conueniet inculcare,iuxta uulgarem sententiam:multum legendum,non multa. Ita nihil erit difficile, sic perpetuò sine præmeditatione poteris profiteri. Satis sit si quispiam te audiat.*Interea *exercitio miram rerum copiam tibi comparaueris.Vbi decies rem eandem docueris,plus te senties profecisse, quàm si fugiens lucem magno te domi labore confecisses.Per singulos dies duodecim docere horis solebam.Præterq́; ipsas semel interim declamare,uel de Deo, uel de mundo, aut thematibus alijs exercitationis causa. Nonnulli insanire me uociferabantur, sed utinam sic ab ineunte ætate contigisset insanire. Tanti ego facultatem istam facio,ut malim iudicium adolescentis,qui perpetuò docuisset, etiam res humillimas,quàm eius, qui solitaria domi lectione autores optimos perlegisset.Multa sæpe legi,sed mensis unius intercapedo memoriam ita deleuerat omnem,ut uixdum scirem quos legissem. At quæ alios docui, ea tam mihi perspecta sunt, quàm corporis membra ipsa.Ea non aliter ac Solis splendorem ante oculos hærere sentio.Horum cognitionem firmam esse,certam esse,frugemq́; proferre amplißimam experimento comperi.Horũ memoriam uix morte credam extingui posse.Cæterùm nolumus indoctos protinus autorẽ publicè profiteri, id enim furori esset simile: sed domi doceant, aut puerum unum, aut duos, aut tres, donec maiore digni theatro fuerint. Quod si mihi filius esset, huic ita studium instituerem. Quàm primum etiam in ipsis sermonis Latini, seu Græci elementis uerbum unum à præceptore didicisset,id extemplò*

Exercitii fructus.

plò alios doceret. Profeßorem agricolæ haud incommodè posse conferri opinor. Illi namque munus prælegēdi, quod alteri sementis est. Illi iudicium, & cognitio rerum, quod alteri meßis. Duo sunt quibus ad exercitium maximè incitamur, ingens copia auditorum, & spes cuiuspiam magni lucri.

QVA RATIONE CAPTARI debeat occasio docendi.

FIt plerunque ut auspicanti exercitiū non semper præsto sint, qui audiant. Quare sedulò curandum, ut uel precibus, uel pretio habeas unum, cui ea quæ uoles, poßis recitare. Si pro horis singulis exiguam pecuniam dederis auditori, atque hoc modo quatuor aut quinque aureos expenderis, tantum comperies te profecisse tum in literis, tū in forma docendi, ut uel palàm eadem audeas profiteri. Sed quis istuc, inquis faciet? Nemo opinor. Ideo dico, quòd pauci ad magna peruenient. Vulgus enim inertißimum pecuniæ paruæ studio, cupidine ostentandi, pudore uano, rebusq; friuolis præpeditur. Quocirca quando uniuersam cohortem inermem uidemus, & eiusmodi cura, hoc est, metu parui sumptus detineri, non ad summa euademus? Vbi tam facilis uictoria? Certum est, certißimum est ex tali plebe sequuturum neminem. An posteritas fortè pectus aliquod nobile parturiet? Minimè, hæc ipsa doctrinæ impedimenta cum seculis crescunt. Quid tu cogitas ô Sol, qui cuncta intueris ac lustras, cui nulla unquam ab ortu mundi contingit quies? Quæ mens tibi, quum ocyßimè per cœlum ruis, uidésque oculis tuis tam somnolentos homines? Lege naturæ odisse solemus gnaui ignauos, docti inertes. Quur itaque tu longo cursu laßus, iustißimam

semper

ſemper indignationem cohibes? Quin protinus perdis ignauam multitudinem? Hi ſunt, qui turpi otio tranſigunt uitam, nati fruges conſumere. Cæterum quum res cunctas terra produxerit in communem uſum, quàm iniquum uidetur, quod ſolus homo omnia ſibi rapiat, & reliqua animalia paßim per uicos, per campos, per ſyluas longa fame intereant? præſertim quum apud nos ſint tam nullius pretij, nec digni, ut uel ſemel pulcherrima ſolis luce fruantur. Ego mediusfidius hæc aliquando cum tanta indignatione perpendo, ut uelim cæteras animantes omneis in horum exitium conſpiraſſe. Sed redeamus, unde inertiæ mentio nos deduxit. In profectione Germanica contigit mihi, ut à media nocte nõ dormiuerim. Animaduerti milites quoſdam, qui nobiſcum in naui erant, itidem uigilantes. Cogitabam pulchrum fore, ſi horam unam eius noctis mihi lucrifacerem. Docui illos Germanico ſermone circuitum mundi, Solis, Lunæ, ſyderum reliquorum. Quid orbes, circuli, axes, poli. Terram mundi centrum eſſe, & nullam in cœlo ſtellam cerni, quæ non multo maior ſit quàm terra. Quid annus, menſis, dies, hora, & è quibus motibus profluerent. Hæc ita perſpicuè illis deliniabàm, reddita omnium ratione ac uſu, ut iam totam ſeſe faciem mundi tenere exiſtimarint. Iſthæc eò ſcripſi, quòd cenſeam omni momento temporis, quærendam eſſe occaſionem aliquid docendi.

DOCENDI MVNVS OB leuem cauſam non debere intermitti.

INter docendum non rarò uſuueniet, ut minus te aptum ad futuram lectionem ſentias. Id fit ob uarias cogitationes

tiones & studia diuersa, quibus domi fueris deditus. Plerique id præsentientes significare solent se non esse lecturos. Verum hi in docendo famam magis, & gloriam spectant, quàm eruditionẽ, quæ paratur exercitio. Proinde relicta ostentandi libidine, quoquo modo adfectum te esse senseris, siue per noctem totam uigilaris, siue altior cogitatio in perquirendis naturæ arcanis mentem impedierit tuam, ad exercitium, ueluti ad messem currito. Præstantius est enim è professione iudicium solum, atque fructum quærere. Laudem uerò spectare nusquam, nisi in styli gloria, quæ æterna esse debet. Nam quæ prælegeris audient pauci: quæ scripseris, secula cuncta intuebuntur. Duo tamẽ remedia sunt, quibus μελαγχολίαν ex animo pellas. Alterum, ut bene nutrias corpus, ambules, ludas, conuiueris, corpus uino impleas, ac alijs modis recrees mentem. Iccirco nonnulli ante concionem integros uini cantharos spiritu uno exhauriunt. Alterum, ut multum dormias. Incredibile enim, quantum lucis, quantum alacritatis res ea adferat animo. Somnum conciliari binis præcipuè modis posse, nemo est qui ignoret: magna corporis fatigatione, ac usu pharmacorum, inter quæ primas tribuunt papaueri. Corporis robur ac ualetudinem conferre ad ostentationem hoc modo discas. Nam ut uidemus ij, quibus crassum & pingue corpus est, uel magna caloris copia, facundiores sunt, & aptiores ad docendum, etiam si non admodum sint eruditi, quàm alij qui perpetuò chartis inhærent. Illi nanque membra, uel organa, quibus utuntur in sermone, robusta ac bene nutrita habent: hi contrà imbecilla, & exiguos in pectore spiritus. Quippe quanto magis animus, tanto minus corpus ualet. Verùm in altero genere aliquid est discriminis. Quibus enim crassum corpus est,

sermon

sermonem tardum cum grauitate: quibus gracile, & calidum, celerem habent. Cæterùm in uniuersum id præcipio, ut fugias ea quæ mollia sunt: ut manibus pedibusq; ad scopum, hoc est, formam bene scribendi perferaris. Caue corpus alas, & impleas potu, quò maiore cum gratia pronunties ea, quæ per horam unam dictabis audientibus. Ne talenta tria abijcias, ut referas unum. Alioqui satius fuerit nihil docere.

IN PRAELEGENDO vitari superstitionem debere.

VBi autor errauit, hoc est, obscurè scripsit, ibi lectores maximè laborant in eruendo sensu. Vt hoc fortasse malum non sit, malim tamen interea disci, quod magis esset frugiferum. Præstaret igitur locum eum intactum relinquere, & admonere obscurum esse: quod sepenumero fit inscitia scriptoris. Etenim non autorum scripta, aut uerba, sed artes quas tradunt perdiscendæ. Est alia quædam obscuritas artificiosa, ut in Persij Satyris, & epistolis aliquot Ciceronis, de qua hic non disputo. Mea sententià nusquam laborandum, ubi maior labor, quàm honos seu commoditas. Itaque è prælectione fructum magis, quàm gloriam quære.

IN DOCENDO NIHIL cælandum esse.

PLerique libentius imperitos docere, quàm doctos solent. Verentur enim si sua sic omnibus tradiderint, ne non sint alijs superiores. Cæterùm tales astu solum, fœminarum modo: non ui, non apertè student uincere. Quapropter

propter si literatus quispiam me inuisat, nõ occultabo ea, quæ assidua peperit consuetudo, turpe enim id esse iudicarem. Verùm ultrò ipsa prodam, tradamq́; alteri ferrum, quo me superare possit, si uelit. Sic etenim alijs indicando sæpe studij modum, ipse meliorem semper inueniam quem exercitatio illa suggeret docenti. Hoc pacto aperta ui euadere uictores possumus. Præstat per uirtutem in pugna belli fortunam experiri. Inertis est, uenari dolo, quod sanguine parari possit. Nec si ad summa niti uelim, aduersus unum aut alterum arma sumam, sed aduersus regiones omnes, aduersus tot secula post me uentura. Si magno igitur animo simus, conabimur efficere, ut non unus solùm uincatur à nobis: uerum ut nationes uniuersæ succumbant: ut secula nulla alere possint aliquem, qui eòdem sit peruenturus. Itaque nemo existimet, me quicquam alios cælare uelle. Quin potius persuadeat sibi, quicquid domi habemus, obuijs omnibus patere sponte. Quicunque nobiscũ iter facient, eandem habeant mentem oportet.

DE DOCENDI FORMA apud Peripateticos..

PRius, quàm ad alia transeamus, de Peripateticis scholis nonnihil dicendum. Heic tria mihi consilia occurrunt non admodum ijs infrugifera. Primum est, ut cauillationes, uel sophismata, hoc est, suppositionum coniecturas, atque id genus deliramenta penitus abijciant, ut quæ nihil ad communem loquendi morem conferant. Nec aliud illorum esse argumentationes uideo, quàm chartarum lusus in quibus omnia ficta sunt. Fingunt enim in primæ formæ syllogismis themata conuersa, siue præposteras orationes, quæ nusquam reperiuntur. Fingunt longè aliud esse: homo

animal non est, quam homo non est animal: hanc falsam esse, illam ueram, quæ tamen differentia nusquam obseruatur. Iucundum fortè uidetur omnem uerborum, seu contextus uim perspicere. Atqui optabilius erat ijs, quorum nullus usus est, relictis, meliora persequi, seruareq; Poëtæ dictum: Ne quid nimis. Vitam quippe mortalibus breuem, ac arteis innumeras natura concessit. Alterum est, uti illa, quæ ex Aristotele prælegunt adolescentibus, ocyus paulò absoluant, addito semper rerum quas produnt usu. Meminerint pueris longum superesse iter, antequam ad metam peruenerint. Postremum, ut non modò dialecticen, & Physicen, queis duos, tresue annos tribuunt, doceãt: uerum alia quoque non minus necessaria, elementa Græcæ linguæ, Rhetoricen, ac rationem scribendi. Vt pueri, quemadmodum Fabius monet, nonnunquam declament, proposito singulis mensibus, aut præmio, aut honore aliquo illi, qui uicisset. Si hunc docendi modum haberent, & uberiorem fortasse referrent fructum, & iuuentuti rectius consulerent.

AD SCRIBENDVM LAbores omneis, atque adeo studia reliqua referri debere.

*SEquitur id, in quo curam omnem, omnem spem, omnem uoluptatem ponere debes, scribere ipsum. Hunc scopum semper habere in pectore stude. Huc cogitationes, colloquia, labores, somnia, uigilias, mentem, ualetudinem corporis, opes, denique quicquid egeris, quicquid audieris, quicquid uideris, referas necesse est. Vbi perueneris ad prouectiora, puta te tantum profecisse, quantum quotidie scripseris. Etiam si natura facundus es, dedita opera loquaris in*compo

Vide annotationes autoris.

composite. Nam ferè fit, ut qui loquuntur accuratè, minus eruditè scribant. Dum enim rerum illarum uoluptate afficiuntur, imperfectiores oportet sint in altero. Nemo pari cura res duas unquam tractauerit. Nulla prælectio mihi tanti est, ut cogitationis aliquid illi uelim tribuere. Id nãq; me à scopo meo auerteret. Ea solum profero, quæ primum ueniunt in mentem, quæ exercitatio longa mihi cõparauit. Et si loquendum esset cum uiris summis, etiã in cœtu maximo, ne uerbum quidem unum præmeditarer, tam libens ineptè, quàm aptè sententiã exprimerem. Quod si res maiorem curam postularet, talem rem, talem cœtum ueluti pestem fugerem, ac stili amorem continerem in pectore. Venustè loqui per se est bonum. Sed quia plerunque facundiã cõsequuti, ea tantopere capiuntur, ut paßim in uicis colloquendi ostentandiq; captent occasionem, arteis uerò pulcherrimas, quas necesse erat scire, negligant, eò mihi minus probatur facundia. Quo pacto id genus homines, qui tanto plausu in tanta nugatorum corona nugari possunt, accuratè quicquam scripserint. Certè neminem unquam uidi (nisi me memoria fallat) doctè scribentẽ, cui ualde in prõptu fuit colloquendi disserendiq; ratio. Ergo quicunque gaudere se sentit, quum magnificè quenquam salutarit, quum recitarit eleganter euentum belli, is frustra è nostro certamine laudem expectabit. Non paucos Thrasones reperias, qui quũ aut falsè, aut scitè aliquid dixerint, id plus millies apud quosuis referant. Huiusmodi rebus uani homines occupantur. Accitus ad conuiuium, ubi forè putabis eos, quorum audire nugas deberes, ne accedas. Satius esset corporis membrum amittere, quàm cogitationem per horas duas tam inanibus fabulis impediri: quippe quũ omnẽ corporis usum in gloriam hanc rear expendendum. Con-

trà. ſicut hoc infrugiferum: ita utilius nihil exiſtimo, quàm ut inter prandendum unus adſit, quẽ uel formam ſtudendi, uel ſcribendi modum doceas: atque poſtea mediteris, qua ratione eũdem & graphicè depingere, & cum laude tradere poſteris queas. Caue itaq; ne aut ſermonis gratia, aut fabulæ otioſæ ſcribendi cupiditatem ullo pacto diminuat: Memineris non ſemper æſtatẽ fore. Οὐκ ἀεὶ θέρος ἔσσεται, ποιεῖσθε καλιάς. *Aeſtas non ſemper fuerit, componite nidos. Vitæ ſumma breuis ſpem nos uetat inchoare longam. Famam puerilẽ aſpernemur, uulgo inertes uideamur. Verſetur ante oculos leonis habitus: qui cùm iacet, aut ab humilibus rebus infeſtatur, apparet ignauiſſimus. At in corporibus magnis ſternendis, miro pollet impetu. Pulchrum æternam laudem quærere ſtilo, & in fabulis quotidianis, è quibus tenuis gloria manat, exquiſitum ſermonem fugere. Verum heus tu, tametſi uana colloquia damno, non tamen cenſeo fugiendũ conſpectũ hominum, ne* μισάνθρωπον *quempiam probare me putes, imò nil inutilius reor ſtudio ſolitario: ſed orationem uirilem eſſe, non adfectatam uolo: & è ſermone uel exercitio non plauſum uulgarẽ, aut paucorum hominum gratiam, quæ momento interit: ſed uerã atque æternam frugem, quæ ad poſteros pertinet, quæ cum ætate augebitur, quærendam eſſe arbitror. Fabulæ, non homines uitandi ſunt.*

i. Non ſemper æſtas erit, cõponite nidos.

i. Oſorẽ hominum.

QVBVS SIGNIS COgnoſcantur illi, qui ad magnam in ſcribendo gloriam peruenient.

AMoris iſtiuſmodi certa ſunt indicia. Quæ manfeſta abunde erunt, ubi tres ardoris gradus expoſuero.

Nonnull

Nonnulli quicquam perdiſcere apud me ſtudentes, eas ſtatui horas uolunt, quas uel prandio uel cœnæ nihil putent offecturas. Hos ego ad rem propenſos uocari poſſe reor: hos in infimo ordine colloco, ni forſitan uis alia excreuerit. Alij & cœnas & prandia contemnunt, hos propenſiores nomino. Tertium genus rarum eſt. Tales eſſent, qui cōtemnentes & longam uiam, & horrorem tenebrarum etiā media nocte ad me uigilantem accedere non uererentur. Hos non propenſos, non mediocres, ſed uiolentos appellauerim. Si talis exiſteret quiſquam, huic fortaſſe cederem, hunc putarem ſine mora ad ſumma uelle penetrare. E medio genere multos reperio: è primo, plures, è tertio nullum. Ergo euentum ex ui animorum colligo: quod me Græcorū ſentētia prodocuit, ὡς πόνῳ ἀποκρίνεται τυχη, par eſt fortuna labori. Nam tanto quiſque maiora in quauis diſciplina cōſequetur, quanto maiores tulerit labores: nihil paratur ignauia.

QVA RATIONE VITARE poſsis in ſcribendo tædium.

SI tædium mentem à ſcribendo auerterit, hoc utere remedio. Statue ac uoue uoluntate firma te eo die non cœnaturum, quo non tot paginas, non tot uerſus, ut decreueras, ſcripſeris. Quòd ſi acciderit delinquere, tu tibi ignoſcere noli, uolo cœna careas. Abſtinere à cibo non parum quandoque ad corporis ualetudinem facit, & alacriorem reddit animum. Vel ſi mauis, alia tibi interdicere potes, quorum uoluptate plus ſenſeris te adfici. Quia difficile ſcribere eſt, quia tædioſum, quia paucis datum, eò rem debes expetere. Si facile eſſet, ſi obuium omnibus, quam hac induſtria laudem poſſes conſequi? Certè nullam. Ea utique ſum

natura(non id gloriandi causa,sed excitandi alios dico) ut petam nihil,quod non uidetur arduum. Si sine negotio id fieret,nunquam me hercule scriberem. Mihi rem principio molestam fuisse iudicabit,qui uiderit,quando in ipsa cœperim elaborare. Nam ante paucos annos nihil scripserã unquam,nisi forte,quatuor aut quinque paginas,si colligas omnia,quæ exercendi caussa cogebar in ludo componere. Intra annos duos uix unã latine epistolam scribebã.tractã bã nugas alias,quæ nihil ad stilũ conferunt,ut obiter exponam. Circa decimumseptimum ætatis annum regiam deserui. Didici Louanij latinæ linguæ rudimenta. Inde Aristotelis Dialecticen,ac Physicen. In quibus pædagogum habui Petrum Curtium in omni literarum genere apprime eruditum. Atqui dum disciplinis hisce operam darem, ad res inanes mentem abduxi. Initio modum scribendi aulicũ profitebar, quem habent in aula imperatoris. Tantopere me tum delectabant characteres apte compositi, pulchri, & uarij, ut quindecim diuersas scribendi formas collegerim. Posteà relictis ijs in pingendi arte grassari cœpi. Literas descripsi maiusculas,non simplici ductu linearum,ut uulgaris typorum species est,sed è frondium,arborum,rerumq; aliarũ,qua litera patet,protractione. Sic apud me litera A est magnitudine palmorum trium aut quatuor, quam ad hunc composui modum. In dextera typi parte frondes ducũtur coloribus distinctæ. In sinistra arbor est, è cuius specu paulum infra uerticem puer feram iacentem humi nititur configere. Sic pingebam mala, pyra, flores, ac res alias. Post hæc sum aggressus artificium cælandi picturas in ære leuigato conuersa imaginis forma, ut apposito atramento eadem in chartis multis premi poßit. Inde apud me est species puellæ regiæ ornatæ gẽmis, atq;

uestitu

uestitu eximio, quam in aerea tabula sculpseram. Postea per annos aliquot didici & publicè professus sum Arithmeticen, Astronomiam & Graecam linguã. Postremo animum adiunxi ad curam Latinè ac politè scribendi, cuius gloria inter humanos conatus omneis summum tenere locum uidetur. In hac finire uitam decreui. Quae si dabitur mediocriter longa, in animo est opuscula millena (idque summa, quantum in nobis fuerit, adhibita cura Latini sermonis) ante mortem cõscribere: quorum corpori uniuerso inde titulus erit Chilias. Nec prius desistere certum est, quàm istaec quae dixi, perfecero, nisi mors inuitum opprimat. Ex hoc numero libellos nuper undeuiginti absoluimus: speramusq; nos breui ad centum, hoc est decimã Chiliados partem peruenturos. Haec ideo recenseo, ne iuuenta desperet usquàm, sciatq; homini nihil esse arduum, si labor non defuerit. Mitto diuersa Musicorum organa, quae tantum temporis abstulerunt, ut interea facilè sermonem Romanũ perdisceres. Nihil magis doleo, quàm quòd hac uoluptate uita mihi perierit. Scio artem labore fessos instaurare, atqui si bene studiosorum turbam inspicias, nimium omnes, quae mentem reficiant, quaerimus. Scilicet is, qui in rebus gerendis impetu uacat, & semper languet, & exiguo labore facile opprimitur. Mala mille molestant affliguntq; hominem, cui segne atque inutile corpus. Taceo lites, quae per biennium mihi fuere in iudicio, dum opera daretur artibus. Praetereo occupationes alias, quas longum esset hic enarrare. Sed relicta uanitate ad rẽ eamus, unde plus satis digressa est oratio. Admonui qua solertia teipsum ad scribendum incitabis. Alterũ est, ut alios quaeras, qui ad laborem te prouocent, hoc modo. Dic chalcographis, parent sese, librum te dare uelle excudendum, etiam

natura(non id gloriandi causa,sed excitandi alios dico) ut petam nihil,quod non uidetur arduum. Si sine negotio id fieret,nunquam me hercule scriberem.Mihi rem principiò molestam fuisse iudicabit,qui uiderit,quando in ipsa cœperim elaborare.Nam ante paucos annos nihil scripserā unquam,nisi fortè,quatuor aut quinque paginas,si colligas omnia,quæ exercendi caussa cogebar in ludo componere. Intra annos duos uix unā latinè epistolam scribebā.tracta bā nugas alias,quæ nihil ad stilū conferunt,ut obiter expo nam.Circa decimumseptimum ætatis annum regiam deseruí. Didici Louanij latinæ linguæ rudimenta. Inde Aristotelis Dialecticen,ac Physicen.In quibus pædagogum habui Petrum Curtium in omni literarum genere apprimè eruditum.Atqui dum disciplinis hisce operam darem, ad res inanes mentem abduxi.Initio modum scribendi aulicū profitebar, quem habent in aula imperatoris. Tantopere me tum delectabant characteres aptè compositi, pulchri, & uarij, ut quindecim diuersas scribendi formas collegerim.Postcà relictis ijs in pingendi arte grassari cœpi.Literas descripsi maiusculas,non simplici ductu linearum,ut uulgaris typorum species est,sed è frondium,arborum,rerumq; aliarū,qua litera patet,protractione. Sic apud me litera A est magnitudine palmorum trium aut quatuor, quam ad hunc composui modum. In dextera typi parte frondes ducūtur coloribus distinctæ.In sinistra arbor est, è cuius specu paulum infra uerticem puer feram iacentem humi nititur configere.Sic pingebam mala, pyra, flores, ac res alias. Post hæc sum aggressus artificium cælandi picturas in ære leuigato conuersa imaginis forma, ut apposito atramento eadem in chartis multis premi posit. Inde apud me est species puellæ regiæ ornatæ gēmis, atq;

uestitu

uestitu eximio, quam in aerea tabula sculpseram. Postea per annos aliquot didici & publicè professus sum Arithmeticen, Astronomiam & Graecam linguã. Postremo animum adiunxi ad curam Latinè ac politè scribendi, cuius gloria inter humanos conatus omneis summum tenere locum uidetur. In hac finire uitam decreui. Quae si dabitur mediocriter longa, in animo est opuscula millena (idque summa, quantum in nobis fuerit, adhibita cura Latini sermonis) ante mortem cõscribere: quorum corpori uniuerso inde titulus erit Chilias. Nec prius desistere certum est, quàm istaec quae dixi, perfecero, nisi mors inuitum opprimat. Ex hoc numero libellos nuper undeuiginti absoluimus: speramusq́; nos breui ad centum, hoc est decimã Chiliados partem peruenturos. Haec ideo recenseo, ne iuuenta desperet usquàm, sciatq́; homini nihil esse arduum, si labor non defuerit. Mitto diuersa Musicorum organa, quae tantum temporis abstulerunt, ut interea facilè sermonem Romanũ perdisceres. Nihil magis doleo, quàm quòd hac uoluptate uita mihi perierit. Scio artem labore fessos instaurare, atqui si bene studiosorum turbam inspicias, nimium omnes, quae mentem reficiant, quaerimus. Scilicet is, qui in rebus gerendis impetu uacat, & semper languet, & exiguo labore facile opprimitur. Mala mille molestant affliguntq́; hominem, cui segne atque inutile corpus. Taceo lites, quae per biennium mihi fuere in iudicio, dum opera daretur artibus. Praetereo occupationes alias, quas longum esset hic enarrare. Sed relicta uanitate ad rẽ eamus, unde plus satis digressa est oratio. Admonui qua solertia teipsum ad scribendum incitabis. Alterũ est, ut alios quaeras, qui ad laborem te prouocent, hoc modo. Dic chalcographis, parent sese, librum te dare uelle excudendum, etiam

ſi ne paginam quidem parauerit. Tum facilè totam uoluminis ſpeciem animo concipere, inde ſingulas parteis leuiter in comœdiarum argumenti modum deſcribere: denique quotidie, quantum illis ſatis erit, abſoluere poteris. Quum ſic inceperis aliquid, perficere debes uelis, nolis. Id ego in omnibus penè libris feci, ac etiam in iſto. Sed qua ratione infrà dicam. Faciliimè ſcribo pedetentim dum quotidie typographus ſuas exigit chartas. Malim ſic quinquaginta ædere libros, quàm ratione alia unum. Vbi Horatius inquit ſcripta in nonum ſeruari annum debere, non tempus, ſed diligentia præſcribitur. Verùm ne tale quicquam audeas, niſi in ea re, quam ſcribere tentabis ſatis ſis uerſatus. alioqui omnium dignus riſu eris. Porrò iſtuc conſilium eſſe, non præceptum uolo, præſertim illis, qui parua petunt, qui non terræ regnum totius, ſed urbem ſolum unã quærunt. Non enim diſplicet æditionem premi, quò commendatior liber exeat. Mora tamen aliquid habet incommodi. Hominem facit tranquillum, deſidem, otioſum, ignauum, ſomnolentum. Et neſcio quam adferat ſuperſtitionẽ, dum diſſimulat quædam, dum rogari uult, ut librum emittat. Quare animus, qui graſſari uelit, nuſquam patiens moræ ſit. Expectent ita languido pectore ac pendula ceruice homines, quibus ſatis eſt, ſi non omnino ſint imperiti, ſi ante uitæ finem quædam ædiderint non minima cum laude. At imperator ille, cuius uirtus per omne æuum eminebit, nonúmne expectet annum? Quin potius orbem uniuerſum horæ interſtitio unius ſibi conabitur ſubiugare. Adde quòd nonnulli maiore cum gratia, decore, dignitate ſcribere quicquam cito poſſunt, quàm alij tardè. Studioſus itaque hic ſequatur, quod uidebitur melius. Sua cuique ſententia. Verum tu qui ſumma petis, ſemper fuge moram.

Pleriq;

Pleriq; quicquid inueniunt apud Ciceronem, Fabium, ac similes autores ueteres, in ore semper pro legibus habent. Hi & se ignorant homines esse, & iudicio nullo rationis utuntur. Horatius uoluit temere nihil uulgandum esse. Si quicquam tentaris proferre in lucem mediocri scriptum cura, quoscunque uideris, cantilenam eandem occinent, differri æditionem debere.

QVEM IN AEDENDIS LIbris scribendi modum nos habeamus.

DIximus librum à nobis perfici nullum nisi dum à typographo excudatur. Cæterum nolo ideo quisquam temere omnia, & sine cura effundi clamet. Quocirca ut uulgi opinionem hanc diluere, & studiosis non paruam adferre frugem inuentione nostra poßimus, exponetur, quam in operibus cudendis seruare seriem consueuimus. Ante omnia animo concipio totum corpus operis futuri. Deinde in tabula lignea maximæ amplitudinis rubrica titulos solum capitum delinio. Circunspicio num cũcta bene cohæreãt. Si res uidetur exigere, alios addo, aufero, muto, trãspono. Titulorũ capita, dũ excogitatio recẽs est, rudi oratione leuiter singula in singulis chartis depingo. Eas chartas ordine pono in tabula, ubi titulos prius cõllocaram. Hos postremò magnis scribo typis, quò libri ordo uniuersus aspectu uno poßit cõprehendi. Non aliter me paro ante, quàm librũ incipio emittere. Tum singulis diebus capita aliquot ad prælum absoluo, ad hunc modum. Illis, quæ prius leuiter descripseram addo aliquid, uel adimo. Inde quum materiæ deesse nihil, aut redundare uideo, animum conuerto ad elocutionem. Quæ partibus quatuor consummatur. Primum enim si res tractetur magnifica, caueo ne particula usquam iaceat humi infra di-

gnitatē orationis. Ea tolli sursum potest, aut περιφράσεως forma, aut uerborū contextu immutato, aut ratione quapiam alia. Vt si offendā: Homo ad omnia peruenit. Pauor inuadet ipsos campos, aliter scribo: Hominis cura, quò nō aspirauit? Campos pauor ipsos inuadet. Prius in libro de homine habemus circa operis initiū: posterius in hoc. Contrà si in structura humili inflatū reperio quicquam, quod præ cæteris partibus nimiū extumescat, id per uiā eandem, per eosdē gradus detracto regio cultu, demitto ad humiliora. Tū etiā uideo ne uerbum idē, aut syllaba, si fieri possit, bis ponatur: nisi forte repetitionis habeat colorem, hoc est, nisi insignis sit ἀναφορά. Sed miseri nos non uoces omnes semper uidemus, quæ speciosius possent immutari. Ita Pomponius Mela in hac re diligentißimus censor non perspexit, quod in præfationis suæ medio, bis posuerit autem. Ei loco maiestas quædam accederet, si uel prius, uel utrūq; tolleretur. Et apud Fabiū crebra satis coniunctio Nam, præsertim in capite septimi libri de qualitate. Ad hæc do operam, ut numerorum gratia, siue concentus cohæreat, aut per omnes periodi partes, si tersius quicquam scribere coner, aut saltem in fine. Vbi oratio desinet, quæro spondæos, trochæos, epitiritos quartos, παιᾶνας secundos, tertiósue, sed per uicißitudinem. Postrema cura est, ne multi sint fines sententiarum, qui pedes eosdem habeant. Insuaue enim quiddam, periodos tres, seu quatuor eundem habere παιᾶνα, epitritum, aut alium quempiam orationis exitum. In pedum concentu omnem propemodum elegantiam pono. Sed maxima heic uarietas exquiritur. Quocirca maiorem multò tum laudem, tum occasionem ostentandæ doctrinæ consequeris, si ita occulto nexu orationem uinxeris, quàm si

[Margin: Ταυτολογίας exempla.]

[Margin: De numeris oratoriis.]

scripseris

ſcripſeris carmen. Illic nanque uarietatem, qua ipſa in primis natura gaudet: heic unum dutaxat florum genus proferre potes. Numeros equidē uitam uocauerim orationis, quod haud obſcurè apparebit, ſi ſententiā numeroſam ſolueris iiſdē ſeruatis ac tranſpoſitis uerbis. Quippe quæ ante efficax erat, ea ſoluta ridicula uidebitur. Quamobrem in omni opere prima curarum eſſe debet, ut res ſiue membra cohæreant: proxima ut uerba, ſeu modulatio numerorum. His tamen non ita anxiè per omnia ſeruiendum. Vt enim in ſaporibus quædam interdum ſuauiter amara ſunt: ſic aliquando modica in dictione aſperitas & uiciſſitudine oblectat aures, & cætera cōmendat: Singulas quatuor partium modis item quatuor perficio: uocum aliquarum additione, detractione, immutatione, trāſpoſitione. Quod ad eundem penè modum non illepidè exprimunt uerſus.

Dextra tenet ferrum, uacuam tenet altera ceram.
Incipit, & dubitat, ſcribit, damnátque tabellas,
Et notat, & delet, mutat, culpátq;, probátque.
Inq; uicem ſumptas ponit poſitáſque reſumit.

Hiſce limis orationem politam, ac deinde ſcriptam ordine mitto ad chalcographum. Cæterùm id neminem latere arbitror, non omnes libros eandem diligentiam requirere. Tū à nobis plus operæ uni impēdi, quàm alteri, etiā ex induſtria. Deniq; aliâs ad ſtilum aptiores nos eſſe, & omnia ſpōte profluere, aliâs uerò nō niſi labore, atq; lōga cogitatione quicquā poſſe cōparari. Iccirco minus rectè colligūt nō eſſe eiuſdem autoris, quæ nō pari cura perſcripta ſunt.

DE PVERORVM EXERcitatione in ſcribendo.

SCribere eſſe tædioſum ſuprà memorauimus, & arte animos debere incitari. Proinde felices pueros uoco,

qui

qui præceptorum plagis coguntur ad scribendum. Attamen ipsos iisdem admonere deberent, ut quicquid scripserint, ueluti gemmas seruent in futurum stili usum. Vt enim in scriptis hisce elegantia prorsus nulla sit, postmodo tamen quum emittere librum uolent, aut uerbum aptum, aut sensum aliquem commodum inuenient, qui ad operis structuram faciat. Nec *satis est flagris ad seruandũ miseram cogere iuuentutem: sed illorũ indicare est, quas olim cõmoditates ex ijs poßint cõsequi.* Deinde *quàm primum epistolam cõposuissent, demonstrare, in quos locos cõmunes particulæ omnes sint digerẽdæ. Vt si pulchrè quid de deo, de homine, de mundo, de animalium natura scripserint, id in locis ijsdem, dum memoria recens est, cõtinuò esse reponendum. Istæc forte studiorum ratio non nisi prouectioribus conducere uideatur. Quur etiam non conferat alijs, quando nihil excogitari utilius poßit? Satius est citra delectum illis temere obtrudi omnia. Seruent, abijciant quicquid uelint, quid hoc ad literatores? Quàm facile iuuenta ad maxima quæque perueniret, si superuacuum nihil traderetur? Sed ferè fit, ut præceptores ipsi uixdum sciant, quid communes loci sint, Sic cæcos cæci ducunt.*

IN PVERIS MAGNAM esse spem perueniendi ad summa.

A*D hanc uictoriam, quis aptior erit, quàm ille, qui à primis annis optimis quibusq́; literis imbutus est? Cui res nullæ facinus pulcherrimum impedierint?* Felix
Spes puerorum. *puer, cui molles articuli, rubicundæ genæ, flos ætatis, spes longa annorum. Vel infelix potius, quòd optimos dies tam imprudenter abijcit.* O *utinam mihi ad primos redire annos liceret.* O *utinam conuerso rerum ordine rursus inter pueros humi sedere, præceptoris audire præcepta,*

cepta, eiúsque dulcecis ferre plagas daretur. Sed frustra queror, frustra mea hæc uota fluūt, frustra cadunt lachrymæ, Aetas abijt reditura nunquam, ah nunquam reditura. Tametsi annum nunc solum trigesimum ago, spem tamen ademit calculi morbus, qui solicitudine aßidua, ac dolore adficit mentem. Quod igitur restat cum Alexandro, non annos, sed uictorias numerabo. Idem conentur, quibus melior uitæ pars sine fructu exacta est. O pueri, qui grandi cœtu itis ad ludum, si mēs uobis esset, quam habebitis prouectiores, si temporis uobis esset cura, si uos in literis grassari uelletis, tanta præsente spe æui futuri, per immortales deos id certò scio, eò uos posse doctrinæ uenire, ut non homines, sed diuos uideretur terra genuisse. Eò uos ducere tempus posset, unde Græci omnes Latiniq; literarū præsides pueri uiderentur. O si mihi hic flos rediret. Quæ spes ardorē, quo pectus feruet, ad altißima quæque impelleret? Certe ego maiora multò, quàm mundus ipse est, animo agitarē. Sed tēpus dum quærimur præterijsse, præterit. Sudorem repete mens anhela, perge ad uictoriā. Præceps in media pericula rue: uincere omnia labor improbus potest.

CAVENDVM ESSE NE MOmentum temporis sine fructu abeat.

T*Radidimus modum audiendi, docendi, scribendi, quæ tres precipuæ in studij ratione partes sunt. Ante eas memoriæ quædam dedimus ad triplicem illum gradum adprime necessaria, & sine quibus frustra quicquam tentaueris. Pari forma præceptiones quasdam heic ponemus, quæ ad partium perfectionem earundem adiumenti plurimum adferent. Ad summa perueniet nemo, nisi tempore, quo nihil esse fugacius constat, prudenter utatur:*

utatur: nisi momēto omni captet, quod ad futurā gloriam nonnihil conferat emolumēti. Heic *consilia duo trademus. Noctu ad manum tabulas ceratas, uel lapideas habe, aut membranas, quas ossibus adustis in usum eum præparant. In his somno intermisso notare poteris, quæ libebit, ac luce diurna melioribus typis rescribere.* Easdem *tecum circumfer semper, ut quum in mentem aut uenusta uerborum cōnexio, aut rerū obseruatio ulla inciderit, scribere ipsam in ijs queas*. Bonam *partem libri huius in tenebris scripsi, quando somnus me ob calculi dolorē reliquerat, idq; quū Sol aduersa nobis figeret uestigia nocte uagante in medio cœlo.* Quur *enim nō utar* Vraniæ *uerbis, quum sese sponte offerunt? quum stilum trahit dulcis cœlestium rerū memoria?* Ni *refugis, subiungam plura. Vitæ domum obtinebat* Orionis *sidus, cum* Geminis, & Eridano. Opum, *Sirius,* Procyon, *Cancer.* Fratrū, *Canopus, Anguis caput, os* Leonis. *Sol, parentum, Sobolis, Coruus, cum centauro.* Fera, *morborum. Arcturus matrimonij.* Mortis Hercules. Religionis, *cadens Cynosura, Draco. Cycnus, Telum.* Κηφεὺς *altus, actionum. Vbi & Pegasus hæret æstum fugiens Phœbi aduersi.* Proxima *ora Medusæ uultum ac Capram* Oleniam *intuebatur.* Denique Cœti, *Tauri.* Pleiadum *atque* Hœdorum *simulachris pars mundi postrema cesserat.* Nos *spectabant Phænon, ac Gradiuus: errantes reliqui* ἀντίχθονας. *Nimium digredimur.* Quò *mentem abducit imago mira rerum?* Sed *iure ista commemoramus.* Facies *mundi est admiratione maiore digna si locus pateretur.* Hic *cœli situs erat, quum opus auspicabar.* Horoscopi *formam tui* Roma *contemplata es, aliarum alij rerum: quur huius originem libri nos pigeat inquirere? Si locum uestigas, à bruna abest sextante orbis,*

Duodecim cœli domus

cum

cum semuncia: binis propè horis ab occasu. Nunc ad rem Deerat lumen, uerum tabulas habeo quibus etiam in tenebris utor. Altera de temporis parsimonia præceptio hæc est. Si qui ad te accesserint, qui res uanas, quæ nihil ad artes facere uidētur, proferant, fuge repente ad studia tua. Satius est, ut illi tuam mirentur impudentiam, quàm tibi pereat tempus. Illud enim unus aut alter, hoc tota sentiet posteritas. Quot uolumina possent scribi intra horas illas, quæ per annum pereunt? Nulla tam breuis uitæ portio, in qua non magnus ad felicitatem gradus fit. Adolescentibus anni supersunt admodum pauci, forte decem, duodecim, aut uiginti: uerum ipsi tamen sic studia instituunt, tanquã annis mille sint uicturi.

DE TEMPORE NOSTRO infeliciter exacto.

Lachrymare magis, quàm scribere nunc lubet, quum recordor sic tempus nostrum abysse. Quid infelix de pueris loquor? mihi misero anni defluxerunt, mihi inquã, cui animus demum ad alta surrexit. Quid igitur? desistámne, quia serò rem aggressus sum? Minime, etiam si certum esset intra horam me moriturum. Dulce erit extingui labore literarum. Adhuc alta spes in pectore sedet, quæ non nisi cum uita migrabit. O dura fata, quæ optimum tempus imprudenti eripuerunt. O fures, ô latrones, ô tyrannos crudelissimos, quorum consilio mihi unquam perijt hora. Quod saxum mecum non ploret, si & gemitum meum fletúmque, & ordinem fatorum immutabilem uideat? Fatorũ lex. *Miram uarietatem, certam legem, impar æuum rerum cunctarum in mundo contemplamur. Oritur Sol & occidit, & ad locum suum reuertitur. Idem sidus Lunæq; uices, ut nos uidemus, ita Cicero uidit,*

Plato uidit, & antiquißima ſecula. Curſu ſeſe terramq́; fatigat Oceanus, *nec ullam ullo tempore quietem nouit.* Omnes *aquæ fluunt in mare, & ipſum non redundat.* Eædem *uapore ſurſum trahuntur, nubéque ſoluta decidunt, ut iterum fluant.*

Natura fluminum.

Sic tacito caſu ripas flumina prætereunt, rerumq́; noſtrarum exprimunt imaginem. Frigora *miteſcunt* Zephyris, *abit æſtas, abit autunnus, nec quicquam diu infra* Lunam *eadem facie uiſitur.* Mortali *corpore ueluti plumbo in ima mundi ualle præpotens mergitur teneturq́; animus, miratur naturæ miracula, nec mirationis unquam finis eſt.* Breui *momento hominum uita præterit.* Vbi *pius* Aeneas? *ubi* Tullus *diues? ubi* Cæſar? *ubi* Alexander *terræ dominus? in tenuem puluerem, in umbram inanem conuerſi ſunt: uirtus ſola, ſi qua fuit, permanet.* Duc *mentem per gradus ætatum, nihil adeò ſplendidum offendes, quod non tandem conciderit.*

Apoſtrophe.

Qui *ſcis, qui ſcis formoſe puer, an craſtinam lucem hodiernæ ſuperi adijcient?* Quum *ſemel occideris, non genus, quo fruſtra tumes, non turba eorum quibuſcum bonam uitæ partem abſtulerunt fabulæ, te ab* Orco *reuocabunt.* Roſa *pulchra eſt, ſed citò marceſcit.* Candidum *lilium, at perit, quum ceciderit.* Viola *pulchra* ἐν ἔαρι, ἀλλὰ ταχὺ γηρᾶ. Καὶ κάλλος καλόν ἐστι τὸ παιδικόν, ἀλλ' ὀλίγον ζῇ. Quotidie *ad interitum certam itineris portionem abſoluimus* Mitto *quod ſæpenumero antè in ipſo curſu obruimur, quàm portum attingere liceat.* Ad *hæc ludibria naſcimur.* Agitur *humanum genus rapida in occaſum mortalitate, omniſq́; poſteritas ſuccedentium ſeculorum lege decurrit.* Maiores *noſtri præterierunt, nos abimus, poſteri ſequentur.* Quid *iſtuc quæſo, quid iſtuc eſt?* Nibil *ita crebrò, ut mortem uident, nihil ita obliuiſcuntur, ut mortem.*

i. In vere, ſed cito ſeneſcit. Et forma pulchra eſt in puero, ſed non diu durat.

mortem. Quis inter tot uitæ diſcrimina. Ad pauidum animal quò decidis? Quid mœres, fatumq; times oblita tui mens? Quid te falſæ malorũ umbræ terrent? Quid queri, aut lachrymare proderit? Ad inſtitutum redeat oratio.

NON CVRANDA ESſe aliena ſtudia.

SCio non paucos eſſe, qui ſolùm quærunt, quid agatur apud alios: quàm ſint alij uel periti, uel diuites. Hi nihil agunt aliud, quàm ſi tribus aut quatuor montem conſcendentibus, unus eorum uideat, quo modo ſcandant cæteri, & in medio montis flores ac frondes contempletur, dum illi uolant ad ſumma cacumina: dum de gloria, de laude, de uita denique ipſa uno momento concertetur.

NE NIMIO SOMNO depereat tempus.

FIt quandoque, ut pluſquam ſatis eſt dormias. Hic ſtudioſe cauendum, ne horas ſomnus auferat non neceſſarius corpori. Itaque aut horologium habeto, quod pulſu, quum uoles, te poſſit excitare. Aut quod ſæpe ego in itinere feci, ſiue locis alijs, ubi inſtrumenta eiuſmodi defuere, ſaxa ſeu ligna per tranſuerſum lateri ſupponito. Ea nanque principio non ſenties, & poſt horas aliquot duritie magis, quàm prius premente membra ſponte excitaberis. Ardum id fortaſſe uidetur, at arduum eſt, quicquid conducit ad uirtutem. Vide annotationes autoris.

QVOD TEMPVS aptius ſtudio ſit.

SOlent à cœna horas quaſdam tribuere amicis, ambulationi, aut rebus operæ leuioris. Cuique ſua natura & conſuetudo. Mihi placet omne tempus aptum eſſe ſtudio, quo animus promptus eſt ad laborem. Iccirco quum

incitari me sentio ad legẽdum aliquid scribendúmue nulla patior occasione impetum eum cohiberi, quocunque id fiat tempore, etiam si nocte media relicto sumno id contingeret. Pòst *lectione, seu stilo defessus, nihil nitor repugnante natura: sed exercitij genus aliud quæro, quò tædium uarietas minuat.*

ACCVRATE NOTANDVM esse, si quid per diem profeceris.

ID *quoque perutile fuerit, ante somnum notare, quæcunque luce ea peracta sunt, hoc modo.* Iouis *die primo* Martij *quinquaginta in* Cicerone *paginas perlegi, decem in* Plinio, Horis *tribus alios docui.* Octoginta *uersus aut paginas quinque in stili exercitio perscripsi.* Quanto *pluris feceris exiguum prouentum, tanto ad altiora doctrinæ fastigia es euasurus.* Qui *uilissimos quosque nummos admirantur, intuentur crebro, & seruant accurate, ad summas sæpenumero diuitias perueniunt.* Contrà *qui ipsos contemnunt, ac uiles putant, tales ad extremam plerunque redactos egestatẽ uidemus.* Pari *modo si quis optarit sudorum metam bene scribere, discat mirari bene scripta, discat gaudere, si uel nomina duo coniunxerit uenustè.*

Illa seruet maiore cura, quàm aurum, gẽmas cæterásue opes. Equidem *in libris excudendis, cum speciosum aliquem uocum contextum, aut uerba duo ornata inuenio, lætitia exulto maiore, quàm si aureum reperissem.* Tum *mirus splendor pectus illustrat, hac ἀμβροσίᾳ uiuimus, hoc dulci gaudio mens tranquilla fruitur.* Ea *mihi sententia est, atque uti spero ad uitæ exitum permanebit, ut pro singulis uocibus nitidis, significantibus, appositis, singulos recipere aureos nolim, etiam si summa me premeret inopia.*

Malo *dictionem esse decoram, aut uoces duas commissas*

apte, aut splendide dictum aliquid in opusculis meis, quàm aureum in manibus. Illud nanque imperatorem animum uoluptate incredibili adficit: hoc uitiorum fomes est, hoc ad corpus solum, & luxum spectat. Illud perpetuò meum erit: hoc ad breue tempus.

DE EXERCITIO CORPORIS.

LOnga quies eneruat corpus, & calculum parit, ideo præcepere, ut studiosi quandoque æreum globum manu agitent, torqueantq; ad fatigationem. Verum hoc exercitium nõnihil aufert temporis. Modum igitur alium excogitaui. In uestibus interioribus aliquando consuo plumbum dissectum in minutas laminas, tanti ponderis, ut utraque manu uniuersam leuare molem uix possim. Has induo mane, has robur corporis commode sustentat. Caueo tamen, ne inferior spinæ pars plus æquo prematur. Id facio ad octo ferè dies, donec æstu laboris nimium membra accenduntur. Sed pondus dictum sensim augetur, ac minuitur. Repentina nanque mutatio, lædere non parum naturam solet. Milonem sequor, qui quotidie uitulum ferre solitus, tandem gestauit taurum. Hac ratione tempore eodem & scribo, & firmo ualetudinem. Sic reuera sum armatus, ut in libri exordio descripsimus. Nec deceret, quod tanto clamore alios ad dura excitarem, mollia quærens ipse. Non erit post principia, qui primum se urbes expugnaturum esse professus est, modo uita supersit. Animum quisque sumat, hæc belli uis & summa quærit, & summe est honesta.

Hac de re diligẽter lege annotationes autoris post finẽ huius libri.

FORMA PELLENDI desidiam.

VBi nos desidia inuaserit, sententias quasdam habebimus in promptu, quibus nosmetipsos commouea-

i. Laborare debent, volentes esse felices.

mus. Quales sunt: μοχθεῖν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν. Omnis spes in uirtute ponenda. Contuebimur subinde Solem, cogitabimusq;, quantum cœli intra horas duas aut tres transierit, quæ nobis perierunt fabulis. Hic horæ spatio quindecim cum mundo partes percurrit: quarum singulæ tam sunt amplæ, ut quinquaginta terræ globi, ne unam quidem implere poßint. Pecuniam numeramus omnes: quàm pauci temporis damna perpendunt? Si perierint opes, perpetuò dolemus: si sine fruge abierint dies, æqua mente ferimus.

QVANDOQVE QVIEscendum esse.

QViescere subinde, seu lusibus uires, instaurare licebit. Quippe omnes in ore sententiam habent, quod requie alterna caret, durare non posse. Cæterum hic etiam quærendum, quod ad uictoriam conferat. Quapropter ut gnauus miles pugnat ad palum, iaculatur ad scopum, torquet fundam, uibrat hastam, decertat palestra, concurrit lanceis, armatus in equum insilit, deniq; sic feriatur à belli munijs, ut ad ea redeat uegetior: ita adolescens lusum captet, quo & mentem reficere, & iuuare doctrinam queat. Quale est, si inter ambulandum de literis disceptatio sit. Si in pratis amœnis themate proposito alterum alter conetur superare. Sic uterque incitabitur ad laborem, uel laude uel ignominia. Verum tu, qui spiritu generoso, & uirtutibus alto præter cæteros emines, tametsi nonnunquam urget fatigatio, quietem tamen, quantum potes, fugias, quies à morte dabitur longißima. O dulcem lucem, nunc omni conatu, à nugis, à fabulis, à luxu arcendam. O tristem horam, quæ postremam lucem adferet. Cæterum nos tempore fugiente, laborante Oceano, ipso currente

mundo,

mundo, iacemus, dormimus, atque ad umbras, Stygaq́; horrendam celeri motu tendimus.

MVTANDVM ESSE subinde locum.

QVò uigilantiore spiritu, & artiũ discere praeceptiones, & docere alios, & scribere possis, locũ mutare interdũ oportebit. Semper enim deprehendes aliquid, quod ante nusquam uideris. Plerique manere satis ducunt, quod non sine periculo, & grandi sumptu, & iactura temporis graui, iter facere liceat: Verum plus tamen ex huiusmodi peregrinatione compendij, quàm dispendij tibi comparaueris. Quippe animus & uarietate mirè excitatur: & saepenumero rerum conspectu nouarum permotus efficit ea, quae domi nunquam agitasset. Quantulum enim audeat ille, qui in eodem semper loco haeret? Iulius Caesar, quum in insulam Gades uenisset, animaduersa in Herculis templo Magni Alexãdri imagine, ingemuit: pertaesusq́; ignauiam suam, quòd nihil à se memorabile actum esset ea aetate, qua iam ille orbem terrarum domuisset, missionem continuò efflagitauit, ad captandas maiorum rerum occasiones. Ad tantam gloriam adipiscendam commotus forsitan non fuisset, si semper permansisset domi. Pari forma certum est ad literas quoque nouitate animos incitari.

Mea sententia senis ferè mensibus, aut singulis annis urbem quaeres aliam. Curas omnes, quae hunc impedire morem possint abdicabis. Equidem infelicissimos uoco, semperq́; uocabo, dies illos, quibus usquam ultra mensem desederim. Quòd si profecturos metus inanis periculorum terreat, cum Caesare dicant, nunc te Fortuna sequamur. Peregrinatio praecipuè confert ad exercitionem.

Postquam enim in una urbe continua lectione eos, qui

te audiunt, fatigaueris, transire licebit in aliam, ubi rursus nouos habiturus sis. Sunt præterea res complures, tum in campis quos peragramus, tum in ciuitatibus, ad quas uenimus, quæ nos impellunt ad altiora. Quis nos increpet ignauiam suam, quum tot Syluas uestitas frondibus, tot campos floribus herbisq́; distinctos contuetur? Quis non doleat se tam diu domi latuisse? Quis nõ miseretur eos, qui iugi otio, uel ut illorum uerbo utar, tranquillitate, in urbe marcescunt? Nec nobis tempus itineris omnino perit. Tum confestim arrepto stilo tot miraculis exciti, aliquam naturæ industriam nitimur exprimere, eamq́; monstrare posteris. Tum pœnitet sic optimos annos defluxisse. Tum statuimus nos nunquam in uno loco, nisi per dies uiginti duraturos. Tum censemus extremo impetu omnia peragenda. In agris, naturæ uires: in urbe, hominum opera magis contemplamur. Ergo extemplò euolandum, omnia lustranda, ubi Musæ uersantur: non semel, sed decies, uicies centies. Neque id, quò πόλεων μεγέθη, καὶ λαμπρότητας, καὶ τὴν τῶν ὠνίων ἀφθονίαν *spectemus, quæ ad institutum nihil conferunt: sed ut omnia trahamus in occasionem eruditionis. Literas uenabimur, literarum gratia proficiscendum. Res quidem aliquando aduersæ in itinere accidunt, ferendi æstus, algores, pluuiæ, uenti. Sed ut sæpenumero dixi, dura durum faciunt, mollia mollem. Magis optauerim leonis robur nusquam cedens, quàm luxum muliebrem. Palmæ naturam sequi lubet, nesciam succumbere. Quis perpetuò secundam Fortunam toleret? tantum ubique uarietas iuuat. Nec ego semper prosperam expertus sum. Quum puer essem, ex alto loco in medium flumen incidi, ita ut omnis penè uitæ spes perierit. Mox casu aduenere, qui non sine suo periculo iam fermè mortuum*

i. Vrbium magnitudines, & splẽdores, & rerum uænalium copiã.

tuum liberarunt. Nunc ingens malorum agmen occurrit, quæ fata superarunt nostra. Verum istæc commemoratio huc non spectat. Apage ergo stolida dea, quæ immeritò & bonos uiros opprimis, & flagitiosos blandis afflatibus in altum uehis. Tua Virtus uestigia sequar, mille laboribus, per saxa, per ignes. In hac semita, nec ascensus arduus, nec minæ, nec discrimina, nec uulgi terrores properantem detinebunt. Hic dulciores sudores cum spe summæ uictoriæ, quàm fortunæ luxus cum perenni solicitudine. Hic in lachrymis ipsis est quædam consolatio. Hic gratum est inter imbres, procellas, fulmina, tonitrua per altißimas rupes manibus pedibusq; niti. Quippe ardens amor nullum admittit tædium. Hic iucundum uulnerari sentibus, ex alto præcipitari, nullis non agitari incommodis, modo indies propior spes uictoriæ fiat. Hæc alit laborantem. Hæc efficit, ut in medijs malis pleno gaudio mens exultet. An ego queam tot labores perpeti, nunc scribendo per decem dies, nunc docendo ab aurora ad Hesperum, nunc iter faciendo æstate per æstus, fulmina, tonitrua: hyeme per frigora, niues, grandines, nisi ipsa aliquando fatigato occurreret? Lateat uulgus in ædibus, sequantur somnia tenebras, caueant pallentes umbræ ne leuis aura faciem lædat, ne madeant imbre, ne tegulæ casu intereant, domi etiam non desunt pericula, curent se longis conuiuijs, tum horis præscriptis deambulent, alternis diebus mentem, si quam habent, in tanto contemptu temporis, instaurent lusu, ne lentæ animantes labore nimio consumantur. Nos in luce uersari, atque sub diuo mundum spectare decreuimus. Certum est uisere uaria gentium studia. Quis semper inter eosdem uultus sine tædio transigat uitam? Sed dicat aliquis, qui ex puerorum

conuictu colligit pecuniam. Quid? etiam in primis Latinæ linguæ rudimentis sic mutandum locum censes? Maximè: Grammaticæ ferè quatuor annos tribuunt, & plerunque in uno loco. Quanto satius esset, si interea octies schola & urbe commutatis, toties summã artis, quæ breuis est, puer didicisset: relictis omnibus præceptionibus, quæ non omnino sunt necessariæ. Nunc contra, quò diu detineant adolescentes, ea inculcant, quæ me puderet hic recensere, tam sunt humilia, tam rarò occurrunt apud autores. Quum principio nihil docere debcrẽt, quod non creberrimi usus sit. Causæ huius consilij sunt, quòd à multis plura, uel saltem aptiore omnia ordine discent, quàm ab uno. Deinde, quòd eam ætatem sicuti nos, non parum excitabit nouus conspectus eorum, inter quos uersabitur. Haud ambigo complures fore, qui faciendum secus iudicent: sed his non omnino summa erit, & temporis, & uictoriæ cura.

QVOS SECVM LIBROS vehere debeat studiosus, qui mutabit locum.

QVi alium petere locum decreuit, & longam ingredi uiam, libros secum conferat solum, in quibus diligenter res aliquas notauerit. Quod si in uolumine duæ tantum trésue paginæ notatæ sint, eas è libro eximat, reliquum uendat. Nec sit adeò sordidus ut exigua iactura rei conatum remoretur. Cogitet semper, si ad summa peruenerit, non defuturas opes. Superiore anno Basileam profecturus è nouo opere Plinij secundum librum à me notatum excidebam, ut mecum ferrem. Amicus interueniens me mentis esse parum sanæ opinabatur. Sic tractaui libros complures, semperq́; faciam quum

id post

id postularit occasio. Tametsi mihi essent noui codices Ciceronis, Platonis, Demosthenis grandi comparati ære, omnes tamen paginas erumperem, in quibus scitu dignũ aliquid scripsissem, quando eßet proficiscendum. Ob duas causas id facio. Quod in illis fixa memoria sit, & quòd scripta ea nonnihil conducere queant ad stilum. Qui hoc mirantur, mirentur ijdem, quur in terram agricolæ abijciant semen, ut cum fœnore plura recipiant. Nobis certior multò quàm rusticis spes est rerum maximarum, si uixerimus. In hunc modum iter faciam ad uarias hominũ nationes, noua discendi gratia. Idem facient, qui mecum proficiscentur, si meum sequi consilium uelint. Librorum ingentem ubique reperiemus copiam. In itinere autem cogitatione utemur, & mentis uis noui semper aliquid parturiet.

STVDIOSOS DEBERE esse liberos.

HAud facilè emergunt, qui conducti stipendio, uel pueros priuatim instituunt, uel publicè in academia non omnino celebri profitentur disciplinas ad spatium anni, duorúmue, uel apud typographos scriptores emendant. Caussæ mihi duæ occurrunt. Quod hi non magno uideantur animo, nec amplius tendere ad altiora, qui huiusmodi rebus possunt detineri. Meo iudicio per campos apertos laxis habenis quacunque fortuna monstraret iter, tendendum erat ad scopum. Altera, quod ex ea tranquillitate socordia quædam existit, quæ persuadeat nobis desiderari nihil, quod ad triumphi nomen faciat. Itaque ô iuuentæ illustre robur, dehinc contemptis & stipendijs, & illecebris cunctis, quæ uel horæ intercapedinem unius poßint impe-

dire, petamus sedem, quò nemo unquam aspirauit. Ingentis est ignauiæ semper alios uelle sequi, semper ducem quærere. Antè mori certum sit, quàm ulli cedere mortalium. Pulchrum est sexcentos leones in pugnam spectaculo uno cōmittere: pulchrum fortè multis populis imperare, sed pulchrius propria uirtute eò ueræ laudis penetrare, quò nemo te sequi poterit. Victoria in manu est. Magno Alexandro (quis non crebrò tam animosi pectoris meminerit?) quum nuntiaretur Darium regem triginta militum adducere myriadas, εἷς μάγειρος ἔφη, πόλλα πρόβατα οὐ φοβεῖται. Siculi leo citius sæuit in uirum, quàm fœminam, pueros non nisi summa fame coactus attingit: ita & nobis leonum more, maxima quæq; maximo arripiēda sudore sunt. Hominis uita temporis punctum est, sed quid non uincit labor ac sedulitas? Fingat se quisque nudis pedibus in medio positum igne, cogitetq; quanta tum agilitas in membris pigris esset, solum pro salute corporis: nunc nūc multò maior sit pro salute animi. Hoc spectaculum semper sit in pectore. Quum ædificia quinque aut sex simul flagrant incendio, tum cursitant, in flammas ruunt, ut aliquid igni eripiāt: pars tecta conscendūt, funduntq; aquas, pars opes è domo rapiunt, nec ea tempestate magna somni aut uentris cura est: sic nostra tractāda studia sunt. Isthic uideas, quid humana uis efficiat, si uires experiatur: quid intra annum, imò breuissimum tempus præstare possit. Fulminis modo ad ea feremur, quæ poscimus. Sermones omnes, non nisi tonitrui ictus erunt. Mens momento orbem totū peragrabit. Quid celerius mente? Manuum usus corporisq; motiones globos emissos puluere accenso imitabūtur. Ocyssime Sol in occiduas mundi plagas tendit, nisi hunc sequamur, nihil efficimus: Vix esse credam cœli uolatum uehementia

i. Vnus lanius, inquit non timet multas oues.

mentia nostra concitatiorem. Tu ignaua Græcia non perpetuum dabitur decenniũ Troiæ, primo impetu omnia ruent. Etiam mundo egredi facile est, si pauidum animal tentauerit, si semel tantum fecerit periculum. Non arbitremur deos esse, qui solertia mediocri summa hactenus occupauere. Quorum admiratio ita cæpit posteros, ut uixdum quisquam sequi eôdem contenderit. Non priscorũ eleuare decus, uerum ad maiora alios impellere conamur.

PERORATIO.

NE fortè surdis auribus hæc, quæ diximus, præterierint, nonnulla repetemus unde cõmunis omnium salus pendet. Ante omnia summum tibi scopum præfige, nisi prorsus effœminato sis animo. Nec te moueat scripsisse quosdam nihil sibi esse magis in uotis, quàm ut uel umbrã Ciceronis adsequantur. Ne tibi adscripseris uetusta stemmata, aut à maioribus partam laudem, pulchrius erit decus, cuius autor ipse, quàm cuius hæres fueris. Animaduerte nihil interesse inter eos, qui nunquam nati sunt, & eos, qui nulla re memorabili gesta obscuri ex hac uita migrarunt. Nihil ames, nisi laborem: luxum, & fabulas fugito: Semper quære occasionem audiendi, docendi, scribendi. Euitanda lectio solitaria, tempusq; omne exercitio impendendum. Non uerear adfirmare tanto quosque esse doctiores, quanto crebrius docuerint. Quapropter σοφὸν apud poëtam dicere reor: Vsus me genuit, mater peperit memoria. Dum audimus, uigilantißimo simus animo. Quũ docemus, fugienda ostentatio, & uanitas illorũ, qui horæ interuallo uix decem uerba proferunt, adeò lentè rem aggrediuntur, adeò sese ad laborem componunt, captantes autoritatẽ. Omnis ipsorum cogitatio est, ut habeantur in

pretio

pretio, ut docti à uulgo censeantur. Illi ad summa peruenient unquã? Impetus impetus mihi placet, quã in rebus omnibus, tum in docendo. Quod enim agricolis meßis est, hoc tempus istud, si fructum spectes, eruditis: ubi obsecro quis non moram damnauerit? Nostris potius uiribus nitamur: ac horas illas, quæ infeliciter alijs pereunt assentatione, seu conciliando fauore hominum, impendamus literis. Sapiens animi magnitudo ueram laudem in factis positã, non in uaga fama iudicat: principemq; se esse mauult, quàm uideri. Tametsi nonnũquam inter legendum animus laßus aut labore, aut cogitatione perpetua languescit, laborandum tamen, quoad spiritus ullus in corpore fuerit reliquus: à morte licebit quiescere. Nusquam umbra, semper lux, & hominum cœtus placeant. Dij boni, quantus intra breuißimum tempus euaderet ille, qui nullam diei intermitteret horam, qua non aliquid uel audiret, uel doceret, uel scriberet. Si fieri potest, docendi magis, quàm audiendi occasionem captabimus. Quippe nõ paucos uideas, qui aliud nihil, quã audiunt, in hoc senescunt, nec apti sunt, ut uel autorem profiteri, uel quicquam politè scribere queant. Si mentem exornare studes qua sola distamus à cæteris animantibus, perdiscenda omnia è toto disciplinarum orbe, quæ scitu digna iudicas. Illi quorum maior est cura corporis quàm animi, aiunt pulchrũ esse in una arte excellere, at pulchrius multò excellere in pluribus. Nullæ sunt fœminæ tam à Musis alienæ, quæ non unam discere queãt: imò picas id efficere posse intra annos uiginti, quos hæc hominum monstra uni studio impendunt, arbitror. Vt Fabij uerbis utar, hi non perspiciunt, quantum natura humani ingenij ualeat, quæ ita est agilis ac uelox, ut ne poßit quidem aliquid agere tantum unum. Postremũ est, ut mutes

locum:

locum: alioqui & ſomnolentus, & imperitus ſemper permanebis. N*unquã me pœnituit (nec quenquã pœnituiſſe puto) quòd literarum gratia in academiam aliam tranſierim.* C*ontrà ſemper magno, & ſero dolore deprehendi, me nimium diu in urbe una deſediſſe.* H*aud abijciendus animus, licet non continuò ex ſententia omnia ſucceſſerint.* N*ihil enim uidemus, niſi ex paruis principijs, ad ſumma rerum faſtigia emergere.* H*abent omnia doctrinarum genera amari nonnihil, quod initio ingruentium pectus deterreat.* V*erum ipſum illud comes penſat utilitas.* P*roinde leui incommodo offenſi non protinus reſiliemus.* O*lim principes* G*ræciæ uellus aureum per tot maria & pericula petitum, uirtute duce, comite* F*ortuna, urgentibus acrioribus gloriæ ſtimulis, uexerunt: ſpirantes ignes, indomitos & rebelles tauros domuere: ſopitum draconem occidêre, ſatisq; dentibus obortam ſegetem illam militum, ut rueret in mutua uulnera, coëgere.* A*mazones dexteram mãmam exurebant, quò plus alimenti ad manum uicinã perueniret.* D*emocritus quũ uidêret animi aciem impediri aſpectu oculorum, ipſos ſibi eruit, ut commodius rerum naturas mẽte comprehenderet.* H*æc nos nonnihil accendere debent.* D*emus itaque operam omnes. ut aliorum exemplis exciti, dehinc ſummo labore ad maiora enitamur.* L*uxùs, fabulæ inanes, & muliebres animi linquãtur mulieribus.* Τῆς ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν. F*ingamus reliquum tempus abſtuliſſe ſomnum, abſtuliſſe pericula, abſtuliſſe morbos. Sed tamen dolendum hactenus florem ætatis ſine fructu perijſſe tempora nũquam reditura.* M*emoria quiſq; repetat omnia malorũ genera ab ipſo uitæ exordio: ſubeat recordatio quot dies, quàm frigidis rebus aſump ſerit, ut indignans dolensq; tot annos ſine fruge abijſſe, tanto maiore*

i. virtuti ſudorem dii præpoſuerunt.

iore furore grassetur. Valeat ignauia, ualeat cum ea iniqua fatorum series, quam nemo sapiens metuit: animus ubi ad glôriam uirtutis uia sæuit abunde potens est, neq; Fortunæ indiget. Verè etenim nobiles existimo, non qui funes aureos collo circunferunt, quiq; parietes & uestibula pictis maiorum magistratibus ornant, sed qui ueris ac suis bonis hoc est, eruditione, moribus, eloquentia se suosq; illustrare conantur. Pauci nouerunt, quàm certa ipsos solidáque maneat felicitas, qui ad hanc æternam sedem penetrare statuerunt. Fortunæ munera, ut regna, & urbes, & decor formæ pereunt: parta uirtute ac labore fixa sunt. Hæc possessio non ferro, non flammis, non rapinis, nō tempestatibus ullis obnoxia est. Sed finem facio. Breue spatium uitæ nostræ, per horas id dilabitur, ocyßimè perit hora (utinam istæc ô formosa iuuenta perspiceres, in te spes longè maxima est) citò dies, citò mensis, celeriter etiam annus, quum tamen paruus annorum numerus sit: ad hæc dimidium æui aufert somnus, magnam partem conuiuia, lusus, morbi, præposteri conatus: quodq; durißimum, incerta morte Lachesis atrox omni momento immines: nisi summo studio temporis fructum quæramus, sine gloria pecudum more sumus morituri.

*

IOACHIMI FORTII RINGELbergij Andouerpiani in librū suum de ratione studij annotationes.

IVNT *nonnulli concitatā plus æquo esse orationem. Sed hi non uident, quòd* Horatius *iubet talē esse debere aut poëtam aut oratorem, cuiusmodi esse auditores cupit. Si dolere me uis, inquit, dolendum tibi prius est. Si incitare uelis alios, id nunquam efficies sedato sermone.* Etenim, *quemadmodum Fabius ait, non incendit, nisi ignis: nec madescimus, nisi humore: nec res ulla dat alteri colorem, quem ipsa non habet. Citius quisquam manu cœlum attingeret, quàm animos moueret, ipse tranquillus & immotus. Pulchrum est enim mediocrem),* Triplex *studiosorum institutum, siue scopus est.* Infimus, *quum esse uolunt mediocres. Medius, quando pares esse student illis, qui primas hactenus partes tenuere. Summus, quum euadere conantur supra summos. Quam tot hominum millia): Adhuc perpetua manet interrogatio & admiratio, ideo post celebrabunt etiam nota interrogationis ponenda. Immensum pectore).* Hoc est *pulmone, quo spiritum attrahimus, continens pro cōtento.*

Qui

Qui sub signis nostris) Complures in studij ratione demonstrauere, qui libri quo ordine legendi sint: quum multò magis necesse erat expellere ignauiam, quæ passim dominatur. Nanque sine ipsa nihil efficere animus potest) Corpus enim instrumentum animi est. Quod si bene adfectum fuerit, facilius ea, quæ uolet, animus operabitur: sin malè, maiore conatu atque sudore opus erit, quia multa tentabit repugnante natura. Ἀνδρώδες οὐδὲν ἐπιδεδειγμένοι?) Ad imitationem Luciani ubi in deorum dialogis Aesculapio Hercules obijcit: Σὺ δὲ ῥιζοτόμος εἶ, καὶ ἀγύρτης νοσοῦσι μὲν ἴσως ἀνθρώποις χρήσιμος ἐπιθήσειν τῶν φαρμάκων, ἀνδρῶδες δ' οὐδὲν ἐπιδεδειγμένος. Ante ἀνδρῶδες ponenda nota interrogationis, atque etiam post ἐπιδεδειγμένοι. Quod sine puluere (Metaphora sumpta à pugnantibus in prælio. Alia ui rem aggrediemur) Hic ui scribendum duabus literis, non tribus. Quod dico ne typographi per imprudentiam pro ui ponant uia. Qui error & frequens est, & sæpenumero faciem mutat orationis. Eadem causa me plerunque scribere cogit, quod alioqui non eram scripturus: præsertim, quum leuis immutatio, tum numeros, tum structuram totam inuerteret. Si nihil attigeris, nisi locos communes) Hi sunt res aut uoces, quarum frequens usus est: ut deus, mundus, homo, animus, animal. iustitia, fortitudo. Optimè hic officio fungi suo) Hic aduerbium, hoc est, in Theologiæ studio. Non satis est tam leuiter) Siquidem prius de ea aliquid dictum hoc loco: Necessariæ formæ loquendi, differendi, dicendi. Cuius tot extant monumenta) Vt opera Homeri, Ciceronis, Vergilij, Ouidij. Solem superiora trigonis ferè radijs conuertere) Quoniam hac distantia stare coguntur.

i. Tu verò radicida es & præstigiator: ægris forsan hominibus vtilis ad tribuenda pharmaca, sed virile nihil operatus.

Ea

Ea doce, quæ noueris) Et *si parum feliciter doceri uidetur is, qui istiusmodi lectorem audit, discenti tamen plus adferri frugis opinor exercitio tali, quàm labore solitario.* Primas *tribuunt papaueri)* Marsilius Ficinus *ait studiosis edendum papauer, quòd semen illud somnum inducat.* Mihi *rem fuisse principio laboriosam)* Digreßio *usq; ad eum locum, sed ad rem eamus.* Etiamsi *natura facundus es, data opera loquaris incomposite)* Hoc *omnino necessarium ijs, qui summi esse uolunt in scribēdo, ad quod omnia nostra tum studia, tum præcepta tendunt.* Inquiunt *bene posse scribere eos, qui bene loquuntur.* Fateor *id uerum esse, si de rebus ijsdem & loquerentur, & scriberent.* Sed *colloquia ferè sunt de rebus familiaribus, de euentu belli aliquo, quum scribendum sit de communibus locis:* de Deo, *de mundo, de homine, de animo siue animalibus.* Quid *hic profuerit, quòd aliquando domesticas nugas scitè recitaueris?* Hoc ergo tempus, *quod ijs impendisti, certum est tibi maiore ex parte perijsse.* Porrò *quibus animus non est ut scribant, totis uiribus niti debent, ut politè loquantur.* Discant *hi, quemadmodum res omnes memorare eleganter poßint.* Illorū *tamen gloria à nostra laude distat, quo momentum ab æternitate.* Grassari *cœpi)* Id *uerbum quoque in bonam partem accipi potest.* Velut *apud Sallustium:* Animus *ubi ad gloriam uirtutis uia grassatur.* In *hac finire uitam decreui)* Hic *obiecere nonnulli uitam potius honestam debere esse finem.* Qui *non rectè uidentur ratiocinari.* Nam *fieri potest, ut aliquis probè uiuat, & sit eruditus.* Nec *credo ullam esse occupationem, quæ magis ab illicitis adfectibus hominem abducat, quàm studia literarum.* Mirum *dictu, quantum uitiorum è pectore humano tollat luxus opumq; contemptio, quam necessariam hic*

esse diximus. Postmodo tamen) uox crebra apud Suetoniū. Sic aliquando modica in dictione) Hoc est oratione, ne uocabulum quis putet significari. Ad maxima quæq; peruenires) Apostrophe ad pueros. Felix puer, cui molles articuli) Oratio iucunda, quæ est quoties describuntur syluæ uirentes, flumina currentia, res seu lusus puerorum. O utinam) Ouidius in epistolis: O utinam tunc, quum Lacedæmona classe petebat. Quum Sol aduersa nobis figeret uestigia) Sermo est de media nocte. Tūc enim Sol est in parte circuli meridiani, quæ nobis perpetuò sub terra occultatur supra caput antichthonum. Nocte uagante in medio cœlo) Nox aliud nihil, nisi terræ umbra est, quæ surgente Sole occidit, oritur occidente. Vitæ domū) Describitur horoscopus libri de ratione studij, hoc est, situs seu facies cœli, quæ erat prima media nocte in Augusto anni millesimi quingentesimi uigesiminoni. Duodecim cœli domus sunt. Quarū prima, significat uitā: secūda opes: tertia fratres: quarta parētes: quinta prolē: sexta morbos: septima matrimonium seu nuptias: octaua mortem: nona religiones & peregrinationes: decima actiones: undecima amicos: duodecima inimicos. De his plura in institutionibus nostris Astronomicis. Sol parentum) Sol semper media nocte in principio domus quartæ est. Pars mundi postrema) Id est, duodecima domus, quæ attingit horoscopum, Nos spectabant Phænon) In nostro Hemisphærio erant. Facies mundi est admiratione maiore digna) inter alia felicem sortita est locum Luna tribus de causis: quod in domo secunda sit, quòd in Cancro domicilio suo, quod cum parte fortunæ sit. Horoscopi formam tui) Apostrophe ad Romam. Horoscopus est pars signiferi, quæ alicuius rei exordio emergit: qua parte cognita, etiam reliquæ habentur domus. Sed quoniam

Quid Horoscopus.

quoniã in figura duodecim domorũ ascendẽs gradus præcipuus est, quemq; ante omnia solẽt contẽplari, fit ut horoscopus hoc loco, & identidem apud autores alios pro toto cœlo in plana forma depicto, distinctoq; partibus duodecim accipiatur. Si locum) Hoc est, urbem, in qua librum de studij ratione perscripserim. A bruma) A circulo Capricorni, in quo bruma siue breuißimus dies est. Sextante orbis) Hoc est, duobus signis. Cum semuncia) Semuncia mundi quindecim continet gradus. Binis propè horis) Id est, penè triginta gradibus: quia inter Orientem & Occidentem transitus quindecim graduum cœli unam efficit horã. Ab occasu) Ab insulis fortunatis, ubi Occidens terræ totius collocatur. Quò facilius istæc omnia accipi queant, domorum formam depingemus. Horoscopus habet Geminorum partem undetrigesimam: proxima domus, decimamsextam Cancri: tertia, primam Leonis: quarta sideris eiusdem partem duodeuigesimam: quinta, decimamsextam Virginis: nonam sexta Scorpij. Oppositæ regiones eodem graduum numero constant. Draconis caput in domicilio sexto: καταβιβάζων, in duodecimo: in secundo Fortuna. Isthæc in adposita pictura satis apparent.

Quis inter tot uitæ discrimina) Ἀποσιώπησις, quemadmodum apud Vergilium: *Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.* *Voces duas commissas apte)* Metaphora sumpta à tabulis ligneis, quæ propriè dicuntur committi: unde & cõmissura dicta. *Saxa aut ligna per transuersum lateri supponito)* Si qui hanc præceptionem mirentur, legant id, quod mox de plumbo admonebimus, nam idem utrisque respondemus. *In uestibus interioribus aliquando consuo plumbum)* Cauillantur hic præscripti de exercitio corporis, quæ ne Geta quidem faceret: sed hi quibus ad stilum minus est ardoris, qui hanc tantam gloriam nondum conceperunt animo. Quum ad summa tendenti nihil non tentandum sit, unde uel minimam frugem speres

speres. Quis non esse furoris dicat, quod Demosthenes fecit, circa flumina & montes calculis iniectis ori insani modo currere, clamareq́; uocis augendæ gratia. Id tamē uno ore laudamus omnes. Nemo est qui ignoret pro animorū uehementia remißionéue aliud nos tum sentire, tum facere. Vt uno uerbo omnes eiusmodi obiectiones diluā, omnes sermones laboresq́;, qui paulum excedunt cōmunem consuetudinem uulgi, hoc est, fabulas inanes, desidiam, ostentationem maximam in minimis & semper iisdem rebus, insani iudicantur. Quicquid infra suam industriam uident, pigritiam uocant: si maius quicquam inuenerint, furorem. Eos qui magnos crateras haustu uno siccare possunt, qui sic crassum illud & torosum corpus uino implent, ut per cutem humor erumpat (Nam tum se satis inquiunt potasse, quum positis quinque super mensam digitis (quod ipse aliquando uidi) totidem guttæ excidunt) laudant, hos uiros esse & homines dicunt, indignos hominis uocabulo. Reliquos qui spreta hac fœdißima uita ad altiora se conuertunt, qui animi cultu certare malunt, quàm poculis, nuncupant insanos. Age dic mihi quid aliud curant per totos dies, quàm pabulum, armentorum more, & obscœnas libidines? ad hæc duo omnes suas cogitationes, omnia studia referunt, in his duabus uoluptatibus summum bonum, hoc est, summam humanæ naturæ felicitatem ponunt: opes colligunt in hunc usum. Aiunt se uelle colere Deum, ac iuuare pauperes, sed nihil minus aut cogitāt, aut faciunt: ad corpus omnia referuntur. Animus noster sæpe multo maiora concipit, quàm palàm ausit profiteri, propter communem stuporem plebis, quæ uel minimam diligentiam furorem appellat. Quoties me insanum uocarunt, quum per integrum mensem quotidie docerem ab ortu Solis ad occa-

sum? quoties dixerunt fieri non posse, quin ante finem mensis inter labores expirarem? Fatigor quidem, id non nego, etiam penè usque ad spiritus defectionem, sed fatigatio ea dulcis est. Complures alijs occupationibus impediti ad lectionem ueniebant non tam audiendi, quàm spectandi gratia. Si quenquam studiosum lentè & grauiter composito & adfectato gressu uideant incedere, hunc sapientem, hũc grauem uirum nominant. Quòd si currentem aliquem conspicerent, hunc extempló exclamarent esse furiosum, & in uincula conijcerent. Quamobrem? quia segnius ipsi laborare consueuerunt, quia nihil probant, nisi quod ipsi faciunt. Sed stupida multitudo non uidet illo lento aggressu nil nisi uulgare posse comparari. Pauló maiora petenda sunt, si sapimus. Vtinam ij, qui turpissimas corporis uoluptates sequuntur, sic sæuirent in rebus honestis. Quàm admirabilis tum esses hominis natura nobilissima? quàm te dignam censeremus, cui uitæ necisq; potestas sit reliquarum animantium? In rebus omnibus usus nitorem & gratiam, quies situm ac squalorem parit. Nihil peius otio. Quid in Oceano, Sole, stellisq; cœli, præsertim circa medium orbis, magis admirabile, quàm uelocissimus cursus, quó quotidie terram totam ambiunt? Nos animo omnem corporis usum dicamus. Hoc seruire etiam inter imbres, procellas, fulmina, tonitrua, æstus, algores, & nocturnas tenebras, inter mille pericula, dum alij cõuiuijs, lusu, somno fruentur: illum imperare uolumus. Scio me scripsisse in hoc libro multa, quæ otiosorum hominum fabulas non effugient: nec me scripsisse pœnitet. Nam paruipendo iudicium eorum, quibus diuersum institutum est, hoc est, qui decreuerunt lentè omnia aggredi, quæ ad mentis decorem faciunt: ac uigilantius quærere, quæ ad corpus pertinent.

Memin

Meminisse oportet perbreue superesse tempus, fortè annos quinque aut sex (certè nõ plures nos expectamus ob calculi morbum, aduersus quem uix ullum est remedium) proinde aut laborandum esse, aut cadendum sine honore, sine gloria, cum ignaua multitudine in fumi modum, cuius uestigia nulla relinquuntur. Multa *sanè* pertuli, *sed quia magna non nisi magno comparantur, hac mercede placet, quicquid* Fortuna *intuleris.* Ingruat *simul uniuersa malorum multitudo, modo aliquando liceat per tot rerum discrimina eò, quò decreuimus, euadere.* Pulchrum *est inerti turbæ insanum uideri: imò turpißimum, illorum sequi uestigia.*

Qui primùm se urbes expugnaturum) *Allusio ad* Terentij *dictum: primùm ædes expugnabo.*

Omni momento immines) *Apostrophe ad* Lachesin: *ne tertia persona pro secunda ponatur.*

* * *

IOACHIMI FORTII RINGELbergij Andouerpiani Elegantiæ.

Ioac. Fortius Iacobo Castrico S.

ELegantias aliquot Latini sermonis Iacobe charißime tibi dedicamus, quæ filio tuo ad literas discendas prõptißimo nõnihil conferent emolumẽti. Vale. Andouerpiæ: pridie Calendas Apriles. Ann. 1528.

DE ORTHOGRAPHIA.

ARTES *methodicæ Grãmatices quatuor sunt: Orthographia, Prosodia, Etymologia, Syntaxis: quibus respondent literа, syllaba, dictio, oratio. Recta scribẽdi forma, quam Orthographiam nominant, modis tribus corrumpitur, adiectione, detractione, immutatione. Vt quum scribimus relligio per duplex ll, ordeum sine aspiratione, set per t: pro religio, hordeum, sed. Corrigitur totidem: autoritate, ἐτυμολογία, ἀναλογία. Autoritas è Cicerone, Plinio, Liuio atque uiris alijs Latinis petenda. Etymologia ut quum dicimus inchoare cum aspiratione scribendum, quod sit à Chao dictum, quod rerum cunctarum initium fuit. Proportione, ut quum dicimus seruus in casu genitiuo serui habere, quòd uoces omnes inflectionis secundæ sic uertantur. Plerunque & plerique sine diphthongo scribuntur. Autor sine c & sine aspir*

aspiratione. Deductum uidetur à Græca uoce αὐτ☉, *& à dicto uulgari* αὐτ☉ ἔρα. *Penultimam superlatiui syllabam per u scribebant. Plautus: Semper cogites id optumum esse, tute ut sis optumus: si id nequiueris saltem ut optumis sis proxumus. Antiqui dicebant pultare, fœdum, fariolum, fordeum: ubi nos pulsare, hœdum, hariolum, hordeum. Terent. Horresco semper, ubi pultare hasce occipio fores. Idem. Sed quis ostium hoc pultauit? Ciceronis temporibus, paulúmq; infra quoties s litera media uocalium longarum, uel subiecta longis esset, geminabatur: ut caussæ, cassus, diuißiones. Longas syllabas geminis uocalibus signabāt. In Caius, Cneus, amurca, c per g proferendum.*

DE ANALOGIA ET Etymologia.

Qvemadmodum ait Quintilianus, sermo constat ratione, uetustate, autoritate, consuetudine. Rationem præstat præcipuè Analogia: nonnunquam & Etymologia. Autoritas ab Oratoribus, uel Historicis peti solet. Nam Poëtas metri neceßitas excusat, nisi siquando nihil impediente in utroque ratione pedum alterum ipsi eligūt. Qualia sunt: Imo de stirpe recisum, & silice in nuda. Analogia proportio siue similitudo dicitur. Eius hæc uis est, ut id quod dubium est, ad aliquid simile, de quo non quæritur, referat, quò incerta certis probet. Hæc in nominibus genera ac declinationes deprehendit: in uerbis, tempora, modos aliáque. Iuxta eam dicimus domata inflexionis esse tertiæ atque generis neutri, & feruēre uerbum productam mediam non correptam habere: quoniam sic est in uocibus similibus climata docere. Iuxta etymologiam, id est, originem uocabuli in nomine Aristoteles penultima sine aspi-

tatione scribenda est, quoniam ita fit in dictione τίλ⊕, unde ipsum ducit originem.

VARIAE NOMINVM DESCRIptiones sine lege positæ, quibus in prælegendis autoribus professores vti possunt.

Concio significationes treis habet. Accipitur enim quandoque pro suggestu, siue loco ex quo uerba fiunt ad populum. Cicero: Ascendi in concionem. Interdum pro oratione ipsa. Sall. Concione habita. Nonnunquam pro populo conuocato. Sall. Concione aduocata, huiusmodi orationem habuit. Gentiles dicuntur qui ex eadem familia sunt, & eiusdem nominis. Cicer. Si paterfamilias moritur, familia, pecuniáque eius agnatorum, gentiliúmque esto. Gentiles etiam uocantur idolorum cultores, qui aliter, quàm Christiani de Deo sentiunt: ita nuncupati, quia in gentilium, hoc est, maiorum suorum fide perstiterunt. Gentilitia nomina sunt quæ originem gentis uel familiæ declarant: ut Portius, Tullius. Gentilitiũ sacerdotiũ, quod ad ius familiæ pertinet. Ingenium, est natura cuique ingenita. Sallust. Castrisq; collatis, pugna tamen ingenio loci prohibebatur. A gignendo deductum est. Literæ à lituris dicuntur. Litura est macula, uel nota, qua delemus ea, quæ scripsimus. Ouid. Quascunque aspicies lachrymæ fecere lituras. Hospites amici sunt in diuersis locis habitantes, qui se mutuo recipiunt, quum alter in alterius patria peregrinus est. Sub diuo, uel sub dio, idem est quod sub cœlo, uel aëre, Pli. In Iunonis ara sub diuo sita cinerem aiunt immobilem esse perflantibus undiq; procellis. Id genus pro talis uel huiusmodi accipitur. Gel. A genethliacis istis, & quibusdam alijs id genus, qui futura omnia dicturos pollicentur. Idem Quã facetè sophisma id genus remuneratus sit.

Terent.

Terent. Id genus hominum est pessimum. Lactan. Vt nulli adhuc extiterint, qui id genus uitae sequerentur. Dicimus et omne genus. Gell. Aristotelis libri sunt, qui problemata physica inscribuntur lepidissimi, & elegantiarū omne genus referti. Malus, est arbor erecta in nauigio. Malus dicitur à malis, uel nodis circundantibus, quorum uolubilitate facilius attollitur, & demittitur uelum. Nauis partes, prora, puppis, malus, antenna, carina. Antenna, est lignum per transuersum in malo positum, cui uelum alligatur. Carina, est infima trabs, ubi nauis fundatur. Ouid. Dum mea puppis erat ualida fundata carina. Pisones dicuntur à pisis leguminibus, quæ optimè ferebant, ut Fabij à fabis, Lentuli à lente, Cicerones à cicere. Chilones, uel Labeones nominantur, qui sunt maioribus labris. Luscus, qui altero captus est oculo, qualis fuit Annibal. Vnde Iuuenal. Quum Gentula ducem portaret belua luscum. Androgyni, uel Hermophroditi dicuntur utriusque sexus homines. Capitale est facinus pœna capitis dignum. Sylua quandoque accipitur pro rebus temere congestis: ut quum Probum aiunt reliquisse non mediocrem syluam obseruationum sermonis antiqui. Punctus magnitudinis principium uocatur, quod in nullas diuidi parteis potest. Capitur pro fauore uel suffragijs, quoniam suffragia non scribebant, sed puncto duntaxat notabant. Horat. Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci. Consultor duplicem habet uim. Significat enim quandoque eum, qui consilium petit. Cicero: Vigilas de nocte, ut consultoribus tuis respondeas. Horat. Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat. Interdum ipsum, qui alijs consulit. Sall. Simul ab eo petijt, ut fautor consultórque sibi adesset. Limen est, quod ex transuerso ponitur in ianua. Non inferiorem

solùm

ſolùm partem ſignificat, quæ pedibus calcari ſolet, ſed etiam ſuperiorem. Neuius. *Exime limen ſuperum, quod mihi miſero ſæpe confregit caput, inferum quoque, ubi ego omnes defregi digitos.* Munus *tria ſignificat: donum, onus, officium.* Donum, *ut munera multa donauit.* Onus, *unde ſumpta ſunt immunis, & immunitas.* Officiũ, *ut munera reipub.* Munia, *ſunt obſequia lege debita.* Colu. *Sic & magiſtri ſingulorum officiorum ſedulo munia ſua exequũtur.* Municipia *uocabantur quæ aliunde ueniebant in ciuitatẽ* Romanam, *& ibi ſuo iure uiuentes, muneribus & honoribus fungebantur populi* Romani. *A quo munere capeſſendo dicta ſunt municipia, & eorum incolæ municipes.* Embryo *ἔμβρυον, eſt, quod in utero matris uiuit antequam liniamẽta ſuæ ſpeciei accipiat, quaſi intus germinãs.* Βρύω *ὑπὸ emano, uel germino dicitur.* Lumen *eſt defluxus quidam ſplendoris à corpore lucis, per aëra fuſus.* Pulchritudo *corporis, eſt apta figura membrorum cum coloris quadam ſuauitate.* Ciuitas *eſt multitudo collecta, ad ſtatum rerum ſuarum tuendum per ſe ſufficiens, quæ conſenſu ſit legum, uitæq; coniuncta.* Penula *uocatur ueſtis uilis & denſa, qua cæteras ab imbre cuſtodimus.* Epicœna *genera ſiue promiſcua ſunt, in quibus ſexus uterque per alterum apparet.* Radius *propriè fulgor ſiue ſplendor eſt.* Accipitur *pro uirga qua Geometræ lineas indicant.* Vergil. *Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem.* Quandoque *idem eſt quod aſpectus: unde dicimus* Iouis *radios ſalutares eſſe, Saturni radios pernicioſos.* Turba, *eſt multitudo, & etiam turbatio.* Cicero: *Quanta in turba uiueremus?* Perpetuum *dicitur, quod ſolidum eſt non conciſum in fruſta, ſed continuatum, non interruptum, aut temporis ſpatio intermiſſum.* Cæſar: *Perpetuæ foſſæ*

quinos

quinos altæ pedes ducebantur. Verisimile est simile uero. Terentius, Mihi quidem hercle non fit uerisimile. Idem. Non uerisimile dicis. Matrimonium dicitur legitima perpetuáque uiri, ac mulieris studio gignendæ sobolis coniunctio, uitæ ac fortunarum omnium indiuiduam societatem adducens. Fortuna, est accidentium rerum subitus atque inopinatus euentus. Fortuitum dicitur, quod casu accidit. August. de ciuita. Dei: Fortuita dicunt esse, quæ nullas causas habent, uel non ex aliquo ordine ueniunt. Idem signant uoces tres: rerum natura, orbis, mundus. Sic dicimus in tota rerum natura nihil esse pulchrius Sole. Plin. de impari numero: Quæ obseruatio etiam in alijs multis rerum naturæ partibus ualet. Ordo, est sua cuique loca tribuens dispositio. Oriundus, idem est quod originem ducens. Lactantius: Cœlesti sumus omnes semine oriundi. Liuius: Nati Carthagine, sed oriundi à Syracusis. Iumenta & armenta dicuntur à iuuando & arando, quibus utimur in agricultura. Fatum est inhærens rebus mobilibus dispositio, per quam prouidentia suis quæque nectit ordinibus. Vel breuius: fatum est certus rerum ordo. Præceps pro profundo capitur. Plin. Spiritus dum in præceps fertur. Idem: Vasto in præceps hiatu. Ostenta nuncupantur, quia ostendunt: Portenta quia portendunt: Monstra, quia monstrant: Prodigia, quia prædicunt. Tumultus quasi timor multus. Copia pro facultate accipitur. Sallust. Quod ei per maximam amicitiam, maxima copia fallendi erat. Prius & posterius quatuor modis dicuntur: natura, tempore, ordine, dignitate. Natura id prius est, à quo uerti non poßit consequentia. Vt si currit, mouetur. Quippe non contrà dicas, si mouetur, currit. Moueri itaque quã currere prius est. Tempore autem: sic Romulus prior Camillo

millo fuit. Ordine: ut exordium narratione prius est. Dignitate: consul prætore.

DE ASSIS PARTIBVS AC nominibus numerorum.

AS, integrum est, uel res tota. Diuiditur in duodecim uncias, quas partes minores uocari possunt. Maiores uerò quæ sequuntur: Triens quatuor uncias, uel tertiam integri partem complectitur. Quadrans tres. Quicunx quinque. Sextans duas, id est, sextam partem. Semis Sex. Septunx septem. Bes uel beßis octo. Dodrans nouem. Dextans decem. Deuux undecim. Pari modo unciam in uicenos quaternos scrupulos; seu grãmata à numero uiginti quatuor literarum distribuunt. Partes unciæ maiores sunt hæ. Semuncia duodecim scrupulos continet. Sextula quatuor, hoc est, sextam unciæ partem. Duella octo. Drachma tres. Siciliquum sex. Scrupulum in duos obolos diuidunt. Hoc loco pauca de sestertijs ac talentis subijcienda. Decem sestertia, & decem millia sestertium nummorum pro eodem ponuntur. Item hæc quinque: mille sestertij, mille nummi, mille sestertium, mille nummum, & mille sestertiũ nummum, numerum eundem efficiunt, nempe uigintiquinque coronatos. Centum sestertia, sunt centum millia sestertium. Centies sestertium, centies centena sestertia, uel centies centena millia sestertium. Decies uerò sestertium, decies centena millia sestertium, quem numerum uulgus millionẽ uocat. Romanorum supputatio hæc est. Apud Græcos autem talenti uocabulum usurpatur. Id multiplex erat, sed frequẽtißimum Atticum in historijs, quod coronatos sexcentos continebat. Vnde colligitur, mille talenta, sexcenta millia coronatorum uel aureorum efficere: & decem millia talentum, sexagies centena millia. Vocum quæ numeros

ros

roſ ſignant, octo ſunt genera: Nomina numeralia *cardi-nalia, Vnus, duo, tria, octoginta, ducenti, trecēti, nongenti.* Numeralia *diſtributiua, Singuli, bini, terni, ſeni, octoni, noueni, undeni, deniterni, uiceni, triceni, quadrageni, quin-quageni, octogeni, nonageni, duceni pro ducēteni, treceni, quadringeni, quingeni, ſexceni, ſeptingeni, octingēteni, nō-geni.* Ordinalia, *primus, uiceſimus uel uigeſimus, octogeſi-mus, ducenteſimus, trecenteſimus, quadringenteſimus, ſex-centeſimus, nongēteſimus.* Numeralia in *arius, Ternarius, quaternarius quinarius ſenarius, ſeptenarius, octonarius, nouenarius, denarius, undenarius, duodenarius, terna-riuſdenarius, uicenarius, tricenarius, quadragenarius, quinquagenarius, ſexagenarius, ſeptuagenarius, octogena rius, nonagenarius, cētenarius, ducentenarius uel ducena-rius, trecētenarius, quadringentenarius, quingentenarius, ſexcētenarius, ſeptingētenarius, octingētenarius, nongēte-narius, millenarius.* Numeralia in *anus, Primanus, ſecūda nus, tertianus, quartanus, quintanus, ſextanus, ſeptemanus, octanus, nonanus, decumanus.* Numeralia multiplicatiua *in us. Simplus, duplus, triplus, quadruplus, quintuplus, ſex-tuplus, ſeptuplus, octuplus, noncuplus, decuplus, centuplus, millecuplus.* Numeralia multiplicatiua in *ex. Simplex, du-plex, triplex, quadruplex, quintuplex, ſextuplex, ſeptuplex, octuplex, noncuplex, decuplex, centuplex, millecuplex, mul tiplex.* Aduerbia numeralia, *Semel, nonies, undecies, duo-decies, tredecies, quatuordecies. quindecies, deciesſexies, uicies, trigecies, uel tricies, quadragies, quinquagies, ſe-xagies, ſeptuagies, octogies, nonagies, ducenties, trecen-ties, quadringenties, quingenties, ſexcenties, ſeptingēties, octingenties, nongenties, millies, toties, quoties. Numero-rum uoces uarie componuntur.* Plinius 2. lib. capi. 108.

Octo

Octogies quinques centena septuaginta octo millia passuum. Idem: *Nonagies, octies centena & decē & octo millia passuum.* Item *quinquagies bis quindecim millia passuū.* Iterum: *tricies quater quinquaginta millia paßiuum.* Et: *quatuordecies centena & quinquaginta millia passuum.* Itē: *Octogies quinquies septuaginta octo millia passuum.*

ALTER PRO DVO, SECUNDUS, PRIMUS. Et iterum pro bis vel secundo.

PRo *unus & duo, unus & alter, uel unus aut alter* Latinè dicimus. Terent. *Venit unus & item alter.* Cicer. *Quid est tantum in uno, aut altero die?* Idem pro Aulo Cluentio: *Vnus & alter dies intercesserat, quum res parum certa uidebatur.* Et: *Habetur una & altera concio uehemens & grauis.* Idem in Verrem: *Vnum & alterum mensem.* Hora. in sermonibus: *Ducendus comes unus & alter,* Idem in epist. *Si uersus paulò concinnior unus & alter.* Liuius: *Vno aut altero abrepto.* Idem: *Vni aut alteri militi.* Idem de bello punico: *Vno, aut ad summum altero precio.* Simili modo pro secundum, alterum scribimus. Cicer. pro Aulo Cluentio: *Vnum, alterum, tertium annum quiescebat.* Idem de nátu. deo. *Vnus is modus est, de quo satis dixi, qui est susceptus ex præsensione rerum futurarum: alter ex perturbationibus tempestatum: tertius ex commoditate rerum.* Sic quoque dicimus: *alter & uigesimus, alter & trigesimus,* pro *uigesimus primus, trigesimus primus.* Cice. pro Cornificio: *Literas accepi tuas, quas mihi Cornificius altero & uigesimo die, ut dicebat, reddidit.* Idem pro Milone: *Centesima lux est hæc ab interitu P. Clodij, & opinor altera.* Titus Liuius ab urbe condita: *Anno trigesimo altero, quàm condita Roma erat.* Eadem ratio in

aduer

aduerbijs semel iterum, tertium uel tertio, pro semel, secũdo, tertio. Cicer. de diuinatione: Quod semel ille iterumq; neglexit. Liuius: Iterum ac tertio uenisse tradunt. Quandoque non unum & alterum: uel primum & alterum, sed alterum & alterum dicimus. Cicero in Tuscul. quæstion. Duæ sunt ex opinione boni, quarum altera uoluptas, altera cupiditas.

DE ID TEMPORIS, ID ætatis, idem mentis.

ID temporis, pro eo tempore. Cicero de finibus bonorum & malorum: Quod is locus ab omni turba id temporis uacuus esset. Idem Attico: Venit id temporis, ut retinendus esset. Idem pro Milone: Deinde profectus id temporis, quũ iam Clodius, si quidem eo die Romam uenturus erat, redire potuisset. Titus Liuius ab urbe condita: Vt purgaret se, quod id temporis uenisset. Id ætatis, pro ea ætate. Plautus in Asinaria: Neque puduit eam id ætatis sycophantias struere. Cicero Torannio: Ita uiximus, & id ætatis iam sumus, ut omnia, quæ nostra culpa accidunt, fortiter ferre debeamus. Idem pro Aulo Cluentio: Se in balneis cum id ætatis filio fuisse. Idem pro Lucio Flacco: Qui quoniam est id ætatis. T. Liuius ab urbe condita: Quis & cuias, & cur id ætatis in castris fuisset? Simili modo hoc ætatis pro hac ætate dicimus. Plautus: Hoc demum est, quod percrucior, me hoc ætatis ludificari. Idem mentis, pro eandem mentem. Quint. His adijcio præceptores ipsos non idem mentis ac spiritus in dicendo posse concipere singulis tantum præsentibus.

VOCVM DIVERSARVM differentiæ.

Iocus dicitur omne illud, quo risus moderatus conciliari potest. Comitas est in ioco, & dicendo, & audiendo, quæ oportet, laudabilis mediocritas. Scomma est contumelia leuior, quæ urbanitate tegitur, ut aliud sonet, aliud intelligas. Conuitium est contumelia aperta, grauior, & petulantior. Iudicium est res quæ caussam, litemq; determinat. Præiudicium dicitur res quæ quum statuta fuerit, adfert iudicaturis exemplum, quod sequantur.

Dimidiatum est, quasi in partes duas pares diuisum. Dimidium uocatur, quæ ex dimidiato pars altera est. Dimidium de discretis: Dimidiatum de continuis nominant. Dimidiatam horam uel dimidiam partem horæ dicimus. Dimidiatum diem, digitum dimidiatum, uel digiti dimidium. Legi dimidiatum librum, dimidiatam fabulam. Gellius, Si è sextario fusa sit hemina, non dimidiatum sextarium fusum dicemus. Si scyphus argenteus mihi cum alio communis in duas partes dissectus sit, dimidiatum scyphũ esse dicemus. Argenti, quod in eo scypho inest, dimidium meum est. Terent. Dedit in sumptum dimidium minæ. Plin. Latitudo terræ dimidio ferè minor est quàm longitudo. Idem. Arcus non apparent, nisi dimidia circuli forma. Q. Curtius: Quum dimidio fermè maior esset exercitus, quã in Cilicia fuerat. Medium est, quod æquo interuallo abest ab extremis. Mimus dicitur, qui mores hominum imitatur præsertim obscœnos. Ouidius: Scribere si fas est, imitantes turpia mimos. Histrio qui personatus in scena comœdias agit, aut tragœdias. Actor pro oratore ponitur, & histrione. Orator dicitur actor ab actione causarum.

Quint

Quintilianus: Quare diligenter æstimet uires suas actor oportet. Histrio nūcupatur actor ab actione comœdiarū. Cicero: Gestus penè summorum actorum est requirendus.

Comœdus, qui comœdiam repræsentat, & qui præest actoribus. Quintilianus: Debet etiā docere comœdus quomodo narrandum, qua sit autoritate suadendum, qua concitatione consurgat ira, quis flexus deceat miserationem.

Comicus, qui scribit comœdiam, ut Terentius. Littus per duplex tt, extrema terræ pars est, quam alluit mare. Littus propriè de mari dicitur, ripa de fluminibus. Ripa dicitur extrema terræ pars circa flumina. Fœtus uocabulum generale est, refertur ad omnia animantia, etiam ad fructus arborum. Vergilius: Arborei fœtus. alibi Oua etiam fœtus dicuntur. Partus interdum pro fœtu accipitur. Plin. 2. nat. hist. Martia princeps Romanorū icta grauida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum uixit. Interdum pro actu pariendi. Terent. Nec satis digna cui cōmittas pro partu mulierem. Proles idem est, quod progenies. Colu. lib. 8. de caprino pecore: Parit autem si est generosa proles, frequenter duas, nonnunquam trigeminas.

Soboles successio dicitur. Plin. Quorum armēta pascit, maribus interemptis, præterquàm sobolis caussa.

Exemplar plerunq; animatum est: exemplum inanimatum. Sic probum uirum exemplar uocamus: uirtutem eius exemplum. Lactant. Tullius eloquentiæ unicum exemplar.

Historiæ, non modo res gestas ordine explicant, sed consilia quoque quibus gestæ sunt ponunt, conciones continent, acies instruunt, ac situs locorum describūt, ut apud Sallustium. Annales sunt quando singulorum annorum gesta breuiter solum notantur: ut annales Pisonis. Diarium, quum singulorū dierum res gestæ scribuntur, Græci ephe-

merida uocant. Socij uocantur, qui pari consilio, & autoritate rem aliquam aggrediuntur. Comites, qui consulendo operámue præstando subsequuntur. Cæsar: Quum se uictoriæ Pompeij comitem esse mallet, quàm socium Cæsaris. Sodales in rebus leuioribus dicuntur, ut in conuiuijs, quasi simul edales. Furtum generale nomen est. Peculatus, pecuniæ publicæ, aut principis furtum. Sacrilegium, sacrorum furtum. Differunt poëtæ, Philosophi, Sophistæ. Poëtæ, res tractant cōmentitias. Philosophi, certiori iudicio ueritatem & rerum cunctarum naturam scrutantur. Sophistæ olim dicebantur philosophi, postea rhetores, postremo abijt nomen in inuidiam, ut ij dicerentur sophistæ, qui fictam quandam sapientiæ speciem iactitarent. Homonyma, una uoce multa significant, ut canis. A Dialecticis æquiuoca dicuntur. Synonyma, multis uocibus idem, ut ensis & gladius. Notus idem est, quod cognitus. Notos, uentus. Nothus, qui ex uxore non legitima natus est, uel adulterinus. Exules, dicuntur qui iure pulsi ab urbe sunt, Proscripti uerò, exules, quorum bona uendebātur, & quos ubique licebat impunè occidere. Necessitas, est uis aliqua, quā amplecti debemus, si salui & incolumes esse uolumus. Necessitudo, est uinculum aliquod per amicitiam, aut familiaritatem partum. Necessitudo interim pro necessitate ponitur. Sallustius: Quos magis dominationis spes hortabatur, quàm inopia, aut alia necessitudo. Ceruix, posterior pars colli est. Iugulus, anterior, unde procedit halitus. Petere iugulum, uel ferire iugulum, interficere, uel quod est potentissimum inuadere. Iugulare occidere. Horat. Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones. Gula colli pars est, qua cibus & potus deuoratur. Strangulare, stringendo gulam necare. Plinius: Fabius Senator in lactis haustu uno

pilo

pilo ſtrangulatus.Sinus eſt intra pectoris, & brachiorum complexum,Vt quum lactantur infantes,ad ſinũ admouen=tur.Græmium uerò,intra complexum femorum,Vt pueri à ſedentibus matribus ad gremium accipi ſolent. Vergilius: Hæret,& interdum gremio fouet inſcia Dido. Conſilium per s ſcriptum , eſt faciendi excogitata ratio. Concilium uerò per c,idem eſt quod cœtus ſiue concio. Commeatus, eſt facultas quæ datur militi abeundi,quò uelit,ad præſcriptum tempus reuerſuro. Accipitur etiam pro uictu omni publico,præſertim in exercitu. Cicero:Iam commeatu,& priuato,& publico prohibemur. Penus, ſignificat uictum omnem priuatum domi repoſitum. Vnde penarium, locus ubi cibus reponitur.Dicimus penus penus ui, penũ i, penu penu,uel penus penoris.Cuniculi uocantur meatus latentes in terra.Scrobes,foueæ intra terram,manu factæ, ad ui=neas,ſeu arbores conſerendas,uel ad metalla fodienda.Co=lu.Ante annum,quàm poma diſponere uelis:ſcrobes fodi=to. Dicimus arbor illa plantatur ſcrobe pedali. Foueæ, ſcrobes à fodiẽdo dictæ.Scyphus poculum eſt,ex quo bibi=tur.Cyathus,idem.Patera,poculum latè patens.Sall. Hu=mani corporis ſanguinem uino permixtum in pateris cir=cumtuliſſe.Patina,lanx latè patens.Plura cõparatiuus eſt, & dici poteſt de duobus,Complura,dici de duobus non poteſt,neque comparatiuus eſt.Vt ſi tantum duo dixerint in=numerabiles eſſe mundos,non aptè dicemus,complures di=xiſſe innumerabiles eſſe mundos. Laus, uocabulum gene=rale eſt.Hymnus,laus deorum.Encomium,laus hominum, & aliarum rerum,ut encomium ſtultitiæ. Trophæa, ſunt hoſtium ſpolia,arborum truncis,aut ſaxis adfixa.Trium=phus,honor dicitur,qui uictoribus ducibus publicè daba=tur.Luca. Quumq; ſuperba foret Babylon ſpoliando tro=

phæis Ausonijs, umbraq; erraret Crassus in ulta, Bella geri placuit nullos habitura triumphos. Facultas, potestas est. Plin. *Si mihi facultas daretur, utrum mallem eligendi.* Indulgentia, mollis permißio, op ponitur seueritati. Quintil. *Mollis illa educatio, quàm indulgentiam uocamus, neruos omnes, & mentis, & corporis frangit.* Licentia, impunita quædam facultas agendi quicquid uelis. Luca. *Quis furor o ciues, quæ tanta licentia ferri, Gentibus inuisis Latium præbere cruorem.* Venia, condonatio, & remißio culpæ. Cic. *Peccaui, ueniam peto.* Officina dicitur ubi opera fiunt. Taberna, ubi uenduntur. Opus, est id quod efficitur ab artifice, ut domus est opus fabri. Operatio, ipsa operandi actio. Opera uerò, labor & industria operãtis. Insomnia, sunt uisa in somno, quibus per diem homo uigil occupatur. Insomnia æ, est uigilia, uel carentia somni. Salluftius: *Neque insomnijs neque labore fatigari.* Collega in officio, Cõsors in præmio. Aerariũ, quò publica pecunia referebatur. Fiscus, quò principis. Domini olim dicebantur tyrãni. Vnde dominatio tyrãnis. Sall. *Hũc post dominationẽ Syllæ libido maxima inuaserat reip. capiũdæ.* Heroës, qui geniti erãt altero solũ parẽte mortali. Nos heroas appellamus uiros nobiles, & generosos. Heroidas mulieres nobiles, & generosas. Pap. li. 3. *Qua ueteres Latias, Graiasq; heroidas æquas.* Herus, dicitur dominus, sed in minoribus. Terent. *Herus, me relictis rebus omnibus.* Τελώνης, uel publicanus est, qui uectigalia exigenda certo redimit precio. Cic. *Flos equitum Romanorum, ornamentum ciuitatis, firmamentũ reipublicæ, publicanorum ordine continetur.* Fœnerator, qui quicquam dat ad fœnus. Fœneror uel fœnero, do ad fœnus. Cic. *Vt enim benefici, liberalesq; simus, non ut exigamus gratiam, neque enim beneficium fœneramur.* Fœnus,

quod

quod sorti accrescit. Sors est, quod datur à fœneratore. Vsura idem quod fœnus. Vectigal, quod ex uectura pendi=tur. Capitur pro fructu priuato. Cice. Ex meo tenui uecti=gali capio ego ducenta. Vectigalis le, quod uectigal, uel tri butũ princi̇pi, aut ciuitati pendit. Cic. Et syluas, lucosq; pu blicos Romani uectigales habuere. Stipendiarij, qui stipẽ pendunt, siue soluunt. Siquidem ueteres non numerare pe=cuniam, sed ponderare solent. Tributum est, quod princi=pi, aut ciuitati penditur. Tributarius, qui tributum soluit. Iustinus: Sed ciuitates Medorum, quæ tributariæ fuerant. Reditus, prouentus annuus. Ouid. At reditus iã quisq; suos amat, & sibi quid sit Vtile sollicitis supputat articulis. Toga Romanorum erat: pallium Græcorum. Grates in uersu: in prosa gratiæ. Alter de duobus: alius de multis di=citur. Triclinium à tribus mensis, uel thoris nuncupatum, est conclaue discubitorium. Quintilianus triclinium uo=cat, quod Cicero conclaue, ubi loquuntur de conuiuio in quo Simonides inuenit artem memoriæ. Quintil. Vix eo egresso triclinium illud supra conuiuas corruit. Cice. Hoc interim spatio conclaue illud dicitur concidisse. Conclaue generalius est. Aula, atrium est. Capitur pro regia. Sen. Quum quidam illum interrogaret, quo modo rarissimam rem in aula consequutus esset senectutem? iniurias, inquit, accipiendo, & gratias sæpe agendo. Regia, domus princi=pis est. Liuius: Eo tempore in regia prodigium uisu euen=tuq; mirabile fuit. Atrium, dicitur prima domus pars, ubi deambulare solent. Frutex, qui ad iustam magnitudinem arboris nondum assurgit. Differt ab herba, quia non mo=riatur quotannis sicut herba. Factio, est consensus malorũ inter se, Amicitia, bonorum. Acini, sunt fructus minutiores arborum, uel fruticũ, qui densius nascuntur, ut grana, uuæ.

Baccæ,fructus minutiores arborum,uel fruticum, qui rarius nascuntur,ut fructus oliuæ.Poma dicuntur, quæ molli sunt cortice ut cerasa,pruna. Malum,species pomi Græcè μῆλον,ut malum punicum. Nubes appellantur, quæ duro sunt cortice:ut amigdala,iuglandes. Instituta sunt mores boni longa consuetudine inducti.Quintilian.Tamen optimis institutis formari mentem infantium iudicat. Institutiones dicuntur libri, uel præcepta, quibus elementa traduntur aliquarum artium:ut institutiones oratoriæ Fabij, & institutiones legum,quas non rectè instituta nominant. Consuetudo ius est,quod sine lege propter uetustatē æquè ac si legitimum sit usitatum est.Mos uerò institutum uitæ, aut uiuendi ratio.Differt à consuetudine,quod mores mutare liceat,consuetudinem non liceat. Sæpenumero tamen sine discrimine nomen unum pro altero ponunt. Lex ius est, quod aut populi, aut imperatoris iussu sancitum est. Quintilianus aliquid interesse inter uim & uiolentiam censet:ubi dicit lib.2. At illi hanc uim appellant, quæ est potius uiolentia.

DE PRONOMINE.

SVus, uel sui refertur ad suppositum tertiæ personæ:ut quisque fauet suis.Terent. Tum ipsa timet, ne deseras se.Cicero: Hic non recusat, quin id facinus suum iudices. Vel ad obliquum qui uim habet suppositi tertiæ personæ. Horat.Aut famam sequere,aut sibi conuenientia finge, id est,ea quæ sibi conueniunt.Teren.Scio hanc meritam esse, ut memor esses sui.Si autem duo sint supposita tertiæ personæ,refertur ad prius,uel principalius.Cicero rogat fratrem tuum,ut ueniat ad se.Nostrum & uestrum referũtur ad mis,tis.Vt nemo nostrum.Nostri,uestri ad mei tui. Vt

habe

habe curam nostri. Tute, id est, tu ipse. Terent. Quamobrem id tute non facis? Egomet, idem est, quod ego ipse. Idem: Proximus sum egomet mihi.

Verborum descriptiones aliquot.

SVpersedere cum ablatiuo significat intermittere. Cicer. Supersedeas hoc labore itineris. Idem ad Herennium. Exemplorum multitudine supersedendum est. Caligo, est repentina luce offendor. Quint. Deinde cum proferenda sunt studia, caligat in sole, & omnia noua offendit. Facere operæprecium dicimus, pro commoditatis nonnihil adferre. Vt, me operæprecium facturum existimaui, si omnia hæc breuiter tradidero. Liuius in præfatione. Facturus ne operæprecium sim, si res populi Romani perscripsero, nec satis scio, nec si sciam dicere ausim.

Concedere cum ablatiuo interposita præpositione, de, significat permittere. Teren. Si de tuo iure concessisses paululum, id est, tuum ius permisisses. Designare, est rem nouam facere, sæpius in malam partem accipitur. Terent. Modo quid designauit? fores effregit. Agere animam, est mori. Seneca: Apparebit quum animam ages. Queror sine diphthongo significat lamentor: ut queruntur semper aliquid. Cicer. Multa de mea sententia questus est Cæsari.

Idem sunt miseret me tui, misereor tui, & miseror te. Postremum casui accusatiuo iungitur: ut, nec est miseratus amantem. Claudianus: Nam prima Chaos Clementia soluit Congeriem miserata rudem. Varijs dictionibus iungitur uerbum facio. Dicimus enim facere finem. Teren. Iam finem faciam. Facere fidẽ, Cicer. Fidem faceret oratio mea. Facere conuitium est contumelijs aliquem lacessere. Quod inepte dicunt dicere iniuriam. Plau. Sic & præsenti tibi facit conuitium. Facere naufragium. Cicer. Multi naufragia

fecerunt. Facere iter. Facere copiam. Plau. *Feci enim ei, quod orauit, mei copiam. Facere lucrum.* Plaut. *Vnde tu prægrande lucrum facias. Facere potestatem.* Varro *de re rust. Secundum cibum largè ut bibant, faciunt potestatem. Facere insidias.* Cicer. *Vt huic faceret insidias.* Ore *rotundo loqui est paucis multa exprimere.* Horat. *Graijs dedit ore rotundo musa loqui. Consultare est de dubijs & incertis, quo pacto peragenda sint, per rationem inquirere. Desciscere militare uocabulum, deficere ab imperatore. Tueor uerbum duplicem habet uim. Significat enim ut plurimum defendo. Vnde deducuntur participium tuitus, tutus nomen, tuitio uerbale. Quandoque uideo. A quo intueor, & contueor, pro inspicio & conspicio usurpamus.* Cice. *de sole. Ipse enim hic radiatus me intueri uidetur.* Idem: *Quum totam terram contueri licebit. Tuor uero tertiæ inflexionis significat uideo. Vnde intuor intutum, contuor contutum, obtuor obtutum, pro inspicio & conspicio. Existere, propriè oriri uel emergere significat.* Cicer. *in partitionibus: Existit illa disceptatio, minueritne maiestatem, qui uoluntate populi aliquid per uim egerit.* Idem *paulum infra: Tum disceptatio ex scripti contentione existit.* Plini. *Quin & repentinos ignes existere.* Idem: *Maximus terræ extitit motus Tyberij principatu.* Idem: *Extra has caussas non negauerim existere imbres uentosq;.* Plini. Iunior: *Postremo adhuc nemo extitit, cuius uirtutes nullo uitiorum confinio læderentur. Fraudi esse, significat adscribi, nocere, uitio dari, unde poena aliqua proueniat: antiqui enim fraudem, pœnam uocabant.* Cicer. *pro L. Murena. Id erit eius uitrico fraudi ac crimini.* Idem: *Pro Sexto Soscio Amerino: Id erit ei maximè fraudi.* Idem: *Quibus certè pietas fraudi esse non debet.*

debet. Idem: Eis fraudi ne sit, quod cum M. Antonio fuerint. Idem pro Cluentio: Quæ res nemini unquam fraudi fuit. Liuius: Alij metu, ne non ueniſſe fraudi eſſet. Idem: Latum ad populum eſt, ne Seruilio fraudi eſſet, quod patre uiuo ædilis plebis fuiſſet. Idem: Vt ſine fraude Punicum emitteretur præſidium. Idem: Iudicibus ne fraudi ea res ſit, curare. Duco pro puto accipitur, ut apud Græcos ἡγέομαι. Cicer. Nec fas eſſe ducebam uerſari me in ueſtro ueteri curriculo. Idem: Tuumq; hoſtem eſſe duxit ſuum.

Indignari eſt cum tædio aſpernari, & ægrè ferre. Vlciſcor eſt pœnas ſumo. Terent. Satis, mihi id habeam ſupplicij, dum illos ulciſcar modo. Idem: Ego te pro iſtis factis ulciſcar, ut ne impune in nos illuſeris.

DIFFERENTIAE VERborum aliquot.

GRatias agere, eſt uerbo oſtendere nos memores eſſe beneficij accepti. Gratiam habere, eſt animum ac mentem gratam habere, & inuicem gratificandi uoluntatem. Referre uerò gratiam, eſt facto beneficium acceptũ compenſare. Simulamus falſa. Terent. Quur ſimulas igitur. Diſſimulamus uera. Idem: ibi tum exanimatus Pamphilus bene diſſimulatum amorem, & celatum indicat. Vel ſimulare, eſt fingere aliquid eſſe, quod non eſt. Diſſimulare, fingere aliquid non eſſe, quod eſt. Suadere eſt hortari aliquem, ut faciat, quod ante facere noluerit. Diſſuadere eſt ſuadere ne faciat. Perſuadere, dicendo aliquem in ſuam ſententiam inducere. Reliquum feci, id eſt, reliqui. Miſſum feci, dimiſi. Peruenimus ad altiora: deuenimus ad humiliora. Mutuo tibi, uel fœneror tibi, id eſt, mutuum tibi do. Mutuor uero, uel fœneror abs te, hoc eſt, mutuum recipio. Flagrare eſt ardere: fragrare, bene

bene olere: à frangendo, quod fracta uehementius oleant.
Triplex uerbum cedo. Primũ cum diphthongo, quod habet cæcidi cæsum. Inde præcido, incido, cõcido. Secundum sine diphthõgo, quod habet cessi, cessum. Hoc triplicem habet significationẽ. Est enim cedere sæpenumero locum dare, ut cede repugnanti. Interdũ discedere, uelut cedere bonis, id est, discedere à bonis. Quandoque in ius uenire. Terent. Cedunt mihi ea bona. Ouidius in principio Metamorphos. de disiecto Chao: Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ. Tertium cedo imperatiuus est, in multitudinis numero habens cedite, id significat idem, quod dic & dicite. Terent. Cedo cuium puerum apposuisti? Differunt, Lino, Linio, & Lenio. Nam posteriora duo quartæ coniugationis sunt. Lino & linio habent primam correptam: Lenio productam. Lino habet lini, liui, & leui. Linire, est leniter aliquid inducere, & quasi lineam protrahere.

Qui mentitur fallit. Qui mendacium dicit fallitur.

Accubare dicuntur cœnaturi. Recubare, desides uel ociosi. Vergilius: Recubans sub tegmine fagi. Decubare ægroti. Lachrymo, est lachrymas emitto. Fleo lachrymis dolorem ostendo. Gemo pectore, quum præ angustia in sonum prorumpit. Refertur quoque ad inanimata. Vergil. Gemuit sub pondere cymba. Ploro est uoce tristi dolorem ostendo. Imploro cum dolore auxilium peto. Plango, est præ dolore pectus, capútue, aut membrum aliud percutio. Eiulo, uoce elata fleo. Vociferor, non modo dolorem, sed indignationem uoce effrenata demonstro. Lamentor, idem quod ploro, uoce tristi dolorem ostendo. Postulamus iure, poscimus imperiose: petimus quũ precamur.

Cieo es, & cio is, ambo ciui citum habent. Sed à cieo ci tum breue: à cio productum. Ouid. in Metamorph. Vigilantibus

lantibus excita curis. Idem in trist. Accitus toties, in ge=nus omne ioci. Cieo, est moueo: Cio, uoco. Iuro, est sanctè aliquid promittto, ita seruatum iri, ac si ius esset. Iuratus participium significationem tam actiuam quàm paßiuam habet. Cicer. Ex eo, quod ait se non potuisse adesse, ita ut iuratus fuerat. Iniuratus, qui non iurauit. Cicer. in Ver=rem: Malo ei iurato suam, quàm iniurato aliorum tabellas committere. Deiero, est ualde, sanctè, uel liberè iuro. Gell. Nam quum amicus eum rogaret, ut pro re, caussáque eius deieraret, his ad eum uerbis usus est. Deiurium, est sanctũ iusiurandum. Gell. Octo ad hostes redire uoluerunt, quòd deiurio uincti forent. Peiero, est animo fallendi iuro, aut non seruo, quod iureiurando promisimus. Plin. Alij in ipso Capitolio fallunt, ac fulminantem peierant Iouem. Periu=rus nuncupatur qui iusiurandum uiolat. Verg. Talibus in=sidijs, periuriq; arte Sinonis. Iusiurandum est affirmatio religiosa. Quintil. Iusiurandum litigatores, aut offerunt suum, aut non recipiunt oblatum, aut ab aduersario exi=gunt, aut recusant quum ab ipsis exigatur. Coniuro est in perniciem alterius conspiro. Liuius: Trecenti coniuraui=mus principes iuuentutis Romæ. Conceptis uerbis iura=mus, quum alio iusiurandum dictante, aliquid certa forma uerborum promittimus. Aedere est emittere uel genera=re. Horat. Mecœnas atauis ædite regibus. Parere, fœtum emittere ad fœminas pertinet. Excludere, incubando pul lum emittere. Pli. Quædam gallinæ omnia gemina oua pa riunt, & geminos interdum excludunt. Sustuli filium ex uxore dicimus, pro habui filium. Quintil. Cupidus ego libe rorum uxorem duxi, filium sustuli, atque educaui. Quod sustuli à tollo descendit. Quandoque tollere significat edu care. Terent. Quicquid peperisset, decreuerunt tollere.

Tulit

Tulit filium, id est, sustulit. Suetonius: Vxorem Domitiani, ex qua filium tulerat, repudiauit. Primas ferre, primas deferre, primas tenere, ueteres dicebant: in quibus omnibus subintelligimus partes. Cic. Et si utrique primas: priores tamen deferunt Lelio. Idem in Oratore: Quis unquã dubitauit, quin in rep. nostra primas eloquentia tenuerit: secundas, iuris scientia. Primas deferre: hoc est, primas partes alicui concedere. Primas ferre, primas secum portare. Horat. Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci. Dicimus etiam posteriores ferre. Terent. Si id fit dando, atque obsequendo, non posteriores feram. Et priores partes habere. Idem: Sine illum priores parteis per hosce aliquot dies apud me habere. Mereo, uel mereor sine diphthongo in præterito habens merui, uel meritus sum tria significat. Quandoque dignus sum. Ouid. Quam meruit pœnam solus, digessit in omnes. Interdum confero ut, bene de te mereor, malè de te meror. Nonnunquam stipendij gratia milito. Lucanus: Aere merent paruo. Huius composita uerba quatuor sunt. Demereor est beneficio aliquem concilio, beneuolum reddo, uel sibi astringo. Quintil. Simul ut pleniore obsequio amantissimos mei demererer.

Primas ferre. | Mereo.

Emereor, perfectè mereor. Vnde emeriti milites dicuntur, qui præ senio amplius merere, uel militare non possunt. Lactan. lib. 4. Etenim quum constet homo ex carne, ac spiritu, & oporteat spiritum emereri, ut fiat æternus. Commereo est committo. Terent. Quid feci, aut commerui pater. Iterum: Si senserit te timidum pater, arbitrabitur commeruisse culpam. Promereo est beneficium præsto. Teren. Quum is nihil promereat. Est & aliud mœreo diphthongum habens, & in præterito mœstus sum, id significat doleo uel dolore afficior. Cicer. Quum grauiter filij mortem

Mœreo.

mortem mœreret. Inde nomen mœror. Habere fidem, est credere, Dare fidem, promittere: do fidem futurum, hoc est, promitto, Facere fidem, persuadere. Accidunt mala, contingunt bona. Quintil. Hinc accidunt & oris plurima uitia. Oratores dicunt ius dicere, & reddere ius: poëtæ uero dare ius. Verg. Iura dabat, legésq; uiris, operumq; laborem Partibus æquabat. Sacrificare est sacrificium facere. Litare, impetrare uota. Suetonius in Cæsare: Calendis Martijs quum sacrificasset, litare non potuit. Plautus: Si hercle istuc unquam factum est, tum Iuppiter faciat ut semper sacrificem, neque unquam litem. Amplificare Rhetorum uox, est aliquid maius uel grauius ostendere, quàm est. Dilatare uero pluribus uerbis aliquid explicare.

IOACHIMI FORTII RINGEL. ANDOuerpiani libellus de vſu vocum, quæ non flectuntur.

De Aduerbijs.

DVERBIA *omnibus iunguntur caſibus. Demonſtrandi enim uoces nominatiuum poſtulant. Vergil. Deus ecce deus. Iterum: En Priamus. Quandoque accuſatiuũ. Plau. Ecce me. Vergil. En quatuor aras. Quadruplicia ſunt aduerbia, quæ genitiuum exquirunt, temporis, loci quantitatis ac gradus ſuperlatiui. Temporis quidem: ut interea temporis. Loci: Terent. Quocunque hinc aſportantur terrarum. Et nuſquam gentium. Quantitatis, ut parum pecuniæ, ſatis ueſtium. Superlatiui gradus: ut omnium ornatiſsime orauit Cicero. At uerò pridie, & poſtridie ratione nominis incluſi genitiuum habent: ut pridie illius diei, pridie Calendarum. Poſcunt etiam accuſatiuum ratione præpoſitionum ante & poſt, quæ ſubaudiuntur, ut pridie Nonas, poſtridie Calendas. Obuiam datiuum habet, ut obuiam tibi. Terent. Curre pueris obuiam. Propius & proxime accuſatiuo iunguntur ſicut prope. Cic. Caſtra propius urbem mouentur. Sall. Proxime Hiſpaniã Mauri ſunt. Quandoque datiuo. Verg. Quum propius ſtabulis armenta tenerent. Huc referenda en, ecce, pridie, poſtridie. Vocandi aduerbium uocatiuum habet. Verg. Heus iuuenes monſtrate uiam. Idem: O ſocij neque ignari ſumus ante malorum. Aduerbia gradus comparatiui ablatiuũ, ut cunctis eruditius orauit Cicero, eo melius ſcripſit nemo. Item aduerbio*

uerbiorũ alia omnia uerborum tẽpora admittunt, ut prudenter. Alia certa, ut heri, hodie, perendie. Alia omnes modos, ut diligenter curas, diligenter cura, utinam diligenter curares, quum diligenter cures, diligenter curare uelis. Alia certos, ut ne. Denique aduerbia alia primitiua sunt, ut non, ita, ceu, sæpe. Deriuatiua uel ab alijs aduerbijs deducuntur, ut propius à propè: uel à nominibus, ut doctè à docto. Præpositio in compositione efficit tria: auget, mutat, minuit, ut in his perdoctus, indoctus, subtristis. Quoties præpositio per se absque casu ponitur, fit aduerbium. Et nomen quandoque pro aduerbio ponitur. Ouid. Dulce Venus risit. Interiectio uox est, quæ animi lætitiam, dolorem, admirationem, metum, aut similes adfectus exprimit. Aut: Interiectio dictio est, uel sonus, animi adfectum significans. Verbis additur, quemadmodum aduerbia. Complectitur enim proprium adfectum seu significationem uerbi, etiam si uerbum non ponatur: ut papæ, eheu, ubi includuntur admiror, doleo. Nomina quandoque & uerba pro interiectione ponuntur. Vergi. Nauibus, infandum, amißis unius ob iram prodimur. Hic infandũ pro interiectione posuit. Cicero in epistolis: Sed amabo te cura.

De præpositione.

De interiectione.

VOCVM, QVAE NON FLECTUNTUR: literarum ordine descriptio.

Abhinc idem quod ab hoc tempore, uel ante hoc tempus. Quam dudum obijt pater? abhinc tres menses. Horum pater abhinc duos & uiginti annos mortuus est. Teren. Mulier quædam abhinc triennium commigrauit huic uiciniæ. Abunde significat copiose, uel satis. Sall. Abunde magna præsidia nobis in uestra amicitia fore. Ad aliquando pro circa accipitur. Cicer. Ad undecimum Calendas Iunias legatus tuus mihi præsto fuit. Interdũ com-

Abunde.

Ad.

paratione m notat. Teré. *Sed nihil ad nostram hanc.* Quandoque significat iuxta. Q. Curtius: *Erat ad ripam fluminis ingens arbor.* Adeo quando præponitur coniunctio atque significat potius, uel etiam. Cice. *Hoc consilio, atque adeo hac amentia impulsi.* Idem: *Insector, posco, atque adeo flagito.* Ah modo dolentis, siue commiserantis est. Verg. *Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas.* Idẽ: *Quem fugis ah demens?* Modo admirantis. Plau. *Ah quid agis?* Alibi. Pli. *Varie terra quatitur, alibi prostratis mœnibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus.* An. Quint. *Ad quam scribendo plus, an legendo conferatur, solere quæri scio.* Sall. *Quæ postea fecerit, incertum habeo pudeat magis an pigeat disserere.* Antehac. Teren. *Quæ antehac facta sunt omitto, modo quid designauit?*

At particula sæpenumero cum admiratione pariter, ac interrogatione laudat uel uituperat. Teren. In Eunu. *Fucum factum mulieri, at quem deum?* Cice. pro domo sua: *At quæ dea est?* Idem pro Au. Clu. *Vna mater oppugnat, at quæ mater? quam cæcam crudelitate & scelere ferri uidetis.* Idem pro Milone: *Itaque anteuertit, at quo die?* Idem pro Publio Sylla: *At quos uiros?* Idem pro Lucio Flacco. *At quos testes?* Quãdoque saltẽ significat. Cato de re rust. *Si non eodem die, at postridie.* Cicer. *Nostrã suffragationem si minus potentẽ, at probatam tamẽ, & iustã.* Idẽ pro Luc. Flacco, *Si non propinquitatis, at ætatis suæ, si non hominis, at humanitatis rationem haberet.* Interdum pro sed. accipitur. Cic. pro Milone. *Quid porrò quærendũ est? Factum ne sit? At cõstat.* Aliquando execrantis est particula. Teren. *At tibi dij dignũ factis exitiũ dent.* Quãdoq; optãtis. Plau. *At tibi dij omnes bene faciant.* Cedo aduerbiũ pro dic, aliquando pro dicite poni solet. Cice. de senectute:

Ce

Cedo qui uestram remp. tantam amisistis, & tam cito? Certe quando sequitur scio, mutat e in o, ut certo scio. Teren. dixit: Atqui certo comperi. Ceu. Pli. Stellæ antennis nauigantium, alijsq; nauium partibus, ceu uocali quodam sono insistunt. Circiter. Plin. Vnde circiter ducentis milibus distat. Idē: Olympiade circiter quadragesima secunda. Sall. Sed ex omni copia circiter pars quarta erat militaribus armis instructa. Circuncirca. Seruius Sulpitius Ciceroni: Ex Asia rediens cœpi regiones circuncirca prospicere. Contra. Vergi. Carthago Italiam contra. Quintil. Nam contra plures reperias, & faciles in excogitādo, & ad discendum promptos. Idem lib. primo: In quibus patrium pro possesiuo dicitur, aut contra. Sallustius: Eorum fortia facta memorando, clariores sese putant, quod contra est. Coram. Terentius: Ah uereor coram in os te laudare amplius. Idem: Non imperabat coràm quid facto opus esset. Cum. Teren. Dignus es cum tua religione odio.

Certe. Ceu. Circiter. Circūciera. Contra. Coram.

De pro propter. Cicer. His de causis ego huic causæ patronus extiti. Plin. Hyeme & æstate rara fulmina contrarijs de causis. Idem: Varijs de causis. Idē: Contrarijs de causis. Terent. Ecquid nos amas de fidicina istac? Cicero pro M. Marcello: Nam lætari omnes, non ut de unius solùm, sed ut de communi omnium salute sentio. Demum aliquando significat tandem. Terent. Nunc demum uenis? Idem: Nunc demum intelligo. Interdum prosus, quando præcedit is, ea, id, uel ita. Cicero in Sall. Ea demum magna uoluptas est, parem uerbis uitam agere. Idem: Quasi iniuriam facere, id demum sit imperio uti. Terent. Id demum iuuat, si quem æquum est bene facere, is facit. Quintilia. Id demum bonum est, quo nemo malè potest uti. Idem: Ita demum mihi satisfacies, si apud patrem

Cum. De. Demum.

fuisti. Idem, *Ne ita demum uitium credat esse puer, si pro alia parte ponatur alia.* Idem: *Ita demum studere liberos* Denuo. *suos, si quàm frequentissime declamauerint credunt.* Verg. *Sic demum socios consumpta nocte reuiso.* Denuo idem est *quod iterum, quasi de nouo.* Terent. *Metuo ne denuo hinc* Diu. *aliquò extrudar.* Diu nihil aliud significat, quàm per longum tempus, ut diu nauigaui: Non diu recessi, sed nuper Dum. *recessi aut dudum dicendum.* Aduerbio Dum sæpenumero iungitur moror seu expecto. Plautus: *Ne expectetis, dum redeam.* Terent. *Expectabo dum ueniant.* Cice. *Scribis te in Italia moraturum, dum literæ meæ ueniant.* Idem Cn. Pompeio: *Non expectaui, dum mihi à te literæ redderentur.* Idem in Philippicis: *Num expectas, dum te stimulis fodiam?* T. Liuius: *Ne expectent, dum à Roma legati ueniant.* Idem: *Moratus dum imperatores consuleret.* Idem: *Expectantes, dum ab hostibus clamor inciperet.* Idem de bello Punico: *Paucos morati dies, dum socij uenirent.* Idē: *Nolite expectare, dum fugiant.* Idem: *Expectate, dum uobis obuiæ ueniant.* Idem de bello Macedonico: *Paucos mo-* Duntaxat. *ratus dies, dum se copiæ assequerentur.* Duntaxat à solum, tantum & modo distat, quod tria hæc posteriora consequi potest particula sed etiam, duntaxat uerò non. Cicer. *Vt tradamus ea duntaxat quæ nos usus decuit.* Quintil. *In his duntaxat qualia hæc sunt.* Minus apte ergo sic loqui- Eatenus. *mur: Non rhetorice duntaxat, sed etiam omne doctrinarum genus cognoscendum.* Eatenus post se ut, quoad & quatenus admittit, significatq; tam diu, uel usque ad id. Cicer. de optimo genere oratorum: *Verba prosequens eatenus, ut non abhorreant à more nostro.* Idem ad Q. Fratrem: *Quorum si quis fortè esset sordidior, ferret eatenus, quoad per se negligeret eas leges, quibus est astrictus.*

Caius de institutoria actione: Eatenus dabitur in eum a*ctio, quatenus ex ea re locupletior factus est.* Quintil. *Dandum aliquid comœdo quoque, eatenus qua pronuntiandi scientiam desiderat.* Ecce nominatiuum habet. Quare apud Terentium in Eunucho legendum est: Ecce autem alter, *nescio quid de amore loquitur, non alterum.* Raro accusatiuum, ut semel apud Plautum: *Opus ne erit tibi aduocato tristi, iracundo? ecce me.* Ecce.

Eccum & ellum non per ecce eum & ecce illum, autore Valla, interpretamur: sed per ecce hic, & ecce illic. Vt eccum aut ellum Parmenonem, ecce hic uel illic Parmeno, seu Parmenonem. Eccum, & ellum.

En nominatiuum pariter & accusatiuum desiderat tum indicando, tum exprobando. Indicando, Vergil. En Priamus. Exprobando: *En agros, & quã bello Troiane petisti Hesperiam metire iacens.* Seneca in Agamemnone: *En Paridis hostem.* Oratores sæpius exprobrando, & sæpius per nominatiuum. Quintil. *En improbitas.* Cice. *En crimen, en causa, cur regem fugitiuus, dominum seruus accũset.* Sine casu. Vergi. *En ipse capellas protenus æger ago.* En.

Eò pro ideo. Cic. in Partitionibus: *Nec eò dicuntur sine arte, quòd ita sunt, sed quod ea non parit oratoris ars.* Teren. *Quæso inquam Strato, eó ne es ferox, quia habes imperium in belluas?* Sallust. *Quia nos cognoui fortes, eò animus ausus est pulcherrimum facinus incipere.* Eò.

Eousque. Quintil. *Neque inficiabor aliquem ex ijs, qui Grammaticen profiteantur, eousque scientiæ progredi posse, ut ad hæc quoque tradenda sufficiat.* Eousque.

Et, trifariã accipitur. Quandoq; enim exponi potest per axioma copulatiuum. Vt, Philippus & Alexander mille habent talenta, hoc est, Philippus mille habet, & totidem Alexander. Aliquando per simul exponi potest. Vt heic: Philostratũs & Aspasia nouem talenta ha- Et.

bent, si intelligamus opes utriusq; collectas eam summam efficere. Interdum exponitur per hoc est, quando praecedit interpretationem. Tum enim non res diuersas cōnectit, sed orationes, quae eundem planè sensum habent, & quae inuicē sese declarant, Vt apud Terentium: Hanc tibi cōmitto, & *tuae mando fidei. Valla ait hanc coniunctionem aliquando pro quia accipi ut apud Ouid. in fastis:* Nil aliud Vestam, *quàm purā intellige flammam, Nataq; de flamma corpora*

Frustra. *nulla uides.* Frustra. *Sall. Quippe cuius neque consilium,*

Heus. *neq; incoeptū ullum frustra erat. Idē: Postquam id frustra fuit, Iugurtham placādi gratia accedit.* Heus. *Terē. Heus heus Syre, rogat te Ctesipho ut redeas: Idē: Heus heus dico tibi Cherea. Idē: Heus heus Aeschinus ego sum, aperite aliquis actutum ostium. Hinc geminatum. Q. Curtius: Itaque hinc morientium gemitus, hinc ad suos recurrentium mise-*

Hodie. *rabilis facies.* Hodie *eleganter capitur pro hoc tempore. Vt uideas hodie multos qui pluris faciunt uel sordidißimum quaestum, quàm summam eruditionem. Quintil. Sunt*

Iam. *clari quoque hodie autores.* Iam *quandoq; pro tunc accipitur. Quintili. Quod si satis prudenter ea uiderint, iam prope cōsummata fuerit praecipiētis opera. Idem: Chrysippus quāuis nutricibus trienniū dederit, tamē ab illis quoq; iam formandam quàm optimis institutis mentē infantium iudicat. Ouid. in epist. Phyllidos: At si nostra tuo spumescant aequora remo, Iam mihi, iam dicar consuluisse meis. Vergil. Iamq; iugis summae surgebat Lucifer Idae, Ducebatq; diem. Idem: Iamq; ferè mediā coeli nox humida metam Cōtigerat. Idem, Depresso incipiat iam tūc mihi taurus aratro Ingemere. Aliquando pro nunc. Idem: Iamq; hos cursu, iam praeterit illos. Terē. Ego iam prospiciā mihi. Interdū pro praeterea. Vergi. Iam maris immēsi prolē,*

& ge

& genus omne natantũ. Iam uarias pelagi uolucres. Iamiã significat mox uel repente: ut iamiã aderit, similis iamiam morituro. Ibi pro tunc. Terent. Sed si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet omnẽ. Imò aduerbium eligendi est, significatq; quin potius. Varro: Non humanitas, imò sæuitia est lædere innocentẽ. Pli. Nihil addisci noua inquisitione, imò ne ueterum quidem inuenta perdisci. Indidem aduerbium compositum ab inde & idem, significat ex eodem loco uel ex eadem re seu causa. Vt indidem existit auaritia. Gellius: Oritur Sol non indidem semper. Instar propriè ad magnitudinem significat, licet nonnunquam similitudini attribuatur. Vergilius: Ductores Danaum tot iam labentibus annis, Instar montis equum diuina Palladis arte Aedificant. Marsilius in conuiuium Platonis: Agatho amorem hominum instar formosum pingit. Instar quãdoque non ad similitudinem, sed similitudinem significat. Ouid. in epist. Vnum in me scelus est, quod te scelerate recepi, Sed scelus hoc meriti pondus, & instar habet. Interea idem quod intra illud tempus. Terent. Tu hic nos dum eximus interea operibere. Idem: Ego uirum interea opperibor. Idem: Censen, me posse perpeti ne redeam interea? Idem: Interea mulier quædã abhinc trienniũ. Idem: Interea dum hæ silescunt turbæ, edormiscam hoc uilli. Item significat interim. Teren. Tu cum illa te intus oblecta interim. Idem: Interim dum ante ostium sto, notus mihi quidã obuiã uenit. In uniuersum est, quod uulgus dicit in genere. Quintil. In uniuersum autem, si sit necesse, durã potius, atque asperam compositionem malim esse, quàm effœminatam, & eneruem. Idem: Verum ante quàm de singulis loquar, pauca in uniuersum de uarietate opinionũ dicenda sunt. Itaque quum in media syllaba tonũ habet, significat

Iamiam. Ibi. Imò. Indidem. Instar. Interea. Interim. In vniuersum. Itaque.

& ita. Terent. Ita uolo, itaq; postulo ut fiat Chreme. Cicer. pro Deiotaro: At eôdem te, quum cœnauisses, rediturum dixeras, itaq; fecisti. Quando autem in antepenultima tonus est, ergo uel igitur. Vt, itaque tu uel tu itaque da operam, uti conualescas. Quint. Non longe itaque Latina subsequi debent, & cito pariter ire.

Iuxta. Iuxta quandoque significat ad. Plini. Duo sunt montes iuxta flumen Indum. Interdum æquè. Vt uir est doctius iuxta ac bonus. Plini. Iuxta diebus noctibusq; tacitus labitur mundus. Idem: In Italiæ partibus quibusdam iuxta hyeme & æstate fulgurat. Sall. Hyemem atque æstatem iuxta pati. Idem: Nunc uerò quo loco res nostræ sint, iuxta mecum omnes intelligitis.

Mirum ni. Mirum ni apud Poëtas significat certè, uel nimirum. Terent. in Eunucho: Mirum ni ego me turpiter hodie hic dabo, cum meo decrepito hoc Eunucho. Idem: Mirum ni hăc dicit, huic quæ data est dono.

Modo. Modo pro si Vergilius. Primus ego in patriam mecum, modo uita supersit, Aonio rediens deducam uertice musas.

Næ. Næ adfirmandi aduerbium est, idem significans quod certè. Terēt. Næ ille haud scit hoc paulum lucri, quantum ei damni adportet. Idem: Næ ille haud scit, quam mihi nunc surdo narret fabulam. Idem: Næ iste haud mecum sentit. Idem: Næ illiusmodi iam nobis magna ciuium penuria est. Idem: Mihi si unquā filius erit, næ ille facillime utetur patre. Idem: Næ ego homo sum infelix. Idem: Næ ego fortunatus homo sum. Idem: Faciunt næ intelligendō, ut nihil intelligant. Plaut. Næ tibi hercle haud longe est os ab infortunio. Sallu. Næ ista nobis mansuetudo atq; misericordia, si illi arma ceperint, in miseriā conuertetur.

Nedum. Nedū idem quod non modo, non solū, noc tantum, sed aliā in contextu seriē habet. Nam in oratione adfirmatiua id quod maius est, præponitur.

Vt ta

Vt talentum tibi darem, nedum aureum. Vel duobus uerbis: sanguinem pro te funderem, nedum pecuniam darem: hoc est, commutatis partibus orationis, non modo pecuniã tibi darem, uerum etiam sanguinem pro te funderem. In *oratione negatiua præponitur id, quod minus est. Aureũ tibi non darem, nedum talentum. Vel duobus uerbis: Pecuniam non darem, nedum sanguinem pro te funderem: id est, non solum pro te sanguinem non funderem, sed ne pecuniam quidem darem. Ni subiunctiuo iungitur. Teren. Ni metuam patrem. Nisi quoties in principio sententiæ ponitur, uerbũ principale indicatiui modi postulat. Plautus: Nisi annuus penus mihi datur, non subsistã. In medio orationis uerbum minus principale habet, nunc subiunctiui, nunc indicatiui modi. Vt uapulabis, nisi studes, uel nisi studeas.* Non, *nunquam adiungitur imperatiuo, nisi in compositione, ut noli, alijs modis sæpißime. Optatiuo: Vergil. Non illa quisquam me nocte per altum Ire, neque à terra moueat conuellere funem. Subiunctiuo: Non mihi si linguæ centum sint, oráque centum, Ferrea uox omnes scelerum comprendere formas, Omnia pœnarum percurrere nomina poßim. Alia satis nota sunt, non scribis, scio te non scribere, seu non scripsisse. Pro hoc aduerbio aliquando ponũtur nihil & nullus. Terentius: Nihil circuitione usus es. Idem: Nihil me fallis. Idẽ: Memini, tametsi nullus moneas.* Ni. Nisi. Non.

Num *aliàs indicatiuũ, aliàs subiunctiuum habet. Num ego te spoliaui? Vise num redierit. Terent. Num immemor es discipuli? Idem: Num solus ille dona dat? Quintil. Num tamen ille totum in uno diem consumpturus est?* O, *aliquando notat admirationem. Verg. O fortunatos nimium bona si sua norint Agricolas. Quandoque indignationem: ut, O scelestum hominem. Nonnunquam desyderium: ut, O* Num. O.

mihi tam longè maneat pars ultima uitæ.Interdum excla mantis est, O fortunati quorum iam mœnia surgunt.

Ob. *Ob significat aliquando ante,uel contra.Plautus in milite: Nunc demum experior ob oculos caliginē prius mihi obtigisse.Idem in Truculento:Irata est, quia scortum ob oculos adduxerit. Cicero de finibus bonorum & malorū: Cuius incola Sophocles ob oculos uersabatur. Titus Liuius ab urbe condita:Fœda mors ob oculos erat.*

Obuiam. *Obuiam datiuum postulat.Terent.Hic fit mihi obuiam. Idem, Curre pueris obuiam. Idem: Notus mihi quidam obuiam uenit.Idem:Nihil est quod malim, quàm illam totam familiam dari mihi obuiam.Sallustius: Sæpe obuiam eundo periculis.Idem:Obuiam ire factionis potentiæ.*

Penes. *Penes significat apud. Sed usurpatur frequentius in his quæ spectant ad dominium, laudem uel uituperium, commodum aut incommodum. Varro, Seruorum cura penes dominos sit.Liuius: Vt penes eosdem pericula belli, penes quos præmia essent.*

Per. *Per primò refertur ad locū & tempus,ut per forum.Plinius: Per septem dies sidus crinitum apparuit.Idem: Aestate arcus per meridiem non cernuntur.Iterum:Per hyemem niues cadere non grandines. Secundò iurandi est particula:ut per Iouem.Tertiò obtestātis.Vergil.Per connubia nostra, per incertos Hymenæos. Quartò abnegantis in cōpositione:ut,periurus, perfidus, qui iusiurandum fidemq; nō seruat. Quintò significat usq; ad finem.Inde perlegere,perferre.Sextò,ualde:ut,perpulchrè,perbellè.Septimò nimis,aut uehemēter, quo modo in partem peiorem accipitur:ut,pertinax,id est,nimis tenax. Aliquando pro præter usurpatur.Sallust.Neq; eos pudet, aut pœnitet, sed incedunt per ora uestra magnificè. Per, syllabica adiectio significat per tempus. Vt paulisper, aliquant*

quantisper, parumper, tantisper, pro paulum, aliquantum, parum, tantum temporis. Perinde *significat tria: ita, simul, multum.* Ita, *sequente ac, uel acsi: ut, Fac perinde acsi res tua esset. Faueo rei tuæ perinde ac meæ. Simul Plinius: Iunior: Funus Rufi clariss. & perinde felicissimi. Multum, Sueton. quare aduentus eius non perinde gratus fuit.* Perinde.

Porrò significat cæterum uel autem, & nouo ac maioris cuiusdam sermonis initio conuenit. Cic. Quid sit porrò animus. Idem pro Milone: Quid porrò quærendum est. factum ne sit? At constat. Quintilianus: Porrò qui confessum defendit, nõ absolutionem sceleris petit, sed licentiam. Pli. Iunior: Igitur cogendus fuisti, cogi porrò nõ poteras, nisi periculo patriæ. Interdum pro certè accipitur. Cicero: Nihil porrò tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quã committere, ut beneficio non dicã indignus, sed uictus esse uideare. Quandoque est dictio expletiua. Terent. in prologo Andriæ: Dehinc ut quiescant porrò moneo. Porrò.

Præ aliquando comparationem quandam inducit, ut præ nobis beatus uideris, id est, plus nobis. Teren. Ego illũ contempsi præ me. Aliquando significat propter. Terent. Misera præ amore exclusit hunc foras. Cicero: Nec loqui præ mœrore potuit. Idem pro Milone: Neque enim præ lachrymis loqui possum. Hæc præpositio tam composita, quàm separata semper diphthongon habet. Pridie *significat præcedenti die tam in futuro tempore, quàm præterito. Pridie quàm redeas in patriam sacrificium facito.* Præ. Pridie.

Pro aliquando rationem uel proportionem quandam indicat rei, cui præponitur. Sallust. Cohortes pro numero militum complet. Idem: Hisq; permissum est, uti pro tempore atque periculo exercitum compararent, id est, pro ratione temporis & periculi. Idem: Tametsi longè aliter Pro.

animo agitabat, tamen pro tempore benignè respondit. Quintus Curtius: Consedit deinde in regia sella multò excelsiore, quàm pro habitu corporis, hoc est, quàm pro ratione uel proportione corporis. Idē penè significat prout.

Prout. *Quintil. lib. 1.* Eadem litera alium atque alium intellectū, prout correpta uel producta est, facit. *Plinius*: Varietates colorum in nubibus cerni, prout admixtus ignis superet aut uincatur. *Quintil. Curtius*: Omnia planctu tumultuq; prout cuique fortuna erat, castra repleuerant.

Quàm. *Quam aliquando significat quantum. Cic. Quàm morosi sunt qui amant, ex hoc potes intelligere. Quintil. Si tantopere efflagitantur, quàm tu adfirmas, permittamus uela uentis.* Interdum pro ualde accipitur, sed tum gaudet superlatiuo. *Quintil.* Nato filio pater spem de illo primùm quàm optimam capiat. *Teren.* Obsecro te, quàm primùm hoc me libera metu. Idem: Fac quàm primùm hæc audiat frater. Idem: Respondeat mihi, ut quid agam, quàm primū sciam. Cicero in epistolis: Cura igitur ut quàm primùm uenias. Idem Cælio: Gratißimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quàm primùm ueneris. Idem: Ipse operam dabo, ut te quàm primùm uideam. Idem Seruio Sulpitio: Te uidere quàm primū cupio. Quandoq; pro post quàm usurpatur. *Quint. Curtius*, Tyrus septimo mense, quàm oppugnari cœpta erat, capta est. Sæpenumero subauditur. Cic. Tecum plus anno uixit. Terent. Plus millies iam audiui. Idem: Plus quingentos colaphos infregit mihi.

Quando. Quando interdum pro siquidem uel quoniam ponitur, & sic est coniunctio causalis. Verg. Hic tibi fabor enim, quādo hæc te cura remordet. Idem: His se, quādo ultima cernunt, Extrema iam in morte parant defendere telis. Terent. Meus fac sis postremo animus, quando ego sum tuus. Idem: Duc me ad

me ad eam, quando huc ueni, ut uideam. Idem in Adelphis: Postremo quando conscia sum à me culpam hanc esse procul. Quintil. Quando igitur orator est uir bonus, mores ante omnia erunt excolendi. Pro eodem accipitur quandoquidem. Terent. Deos quæso ut sit superstes, quandoquidem ipse est ingenio bono. Quasi idem est quod tanquam, aut uelut. Plin. Quasi uerò mensuram illius rei poßit agere, qui sui nesciat. Teren. In commune ut cõsulas, quasi illa tua sit, Pamphiliq; ego sim pater. Idem: Iam nunc times, quasi nunquam adfueris. Idem: Isthæc commemoratio, quasi exprobratio est immemoris beneficij. Quintil. Quũ uox quasi in recessu oris auditur. Quin significat aliquando cur non. Vt quin ad me uenis? Cicero pro Rabirio: Quin compescitis istam uocem indicem stultitiæ, testem prauitatis? Verg. Quin tu aliquid saltem potius quorũ indiget usus, Viminibus molliq; paras detextere iunco? Terent. Quid stas lapis, quin accipis? Nonnunquã age. Terẽt. Quin tu uno uerbo dic, quid est, quod me uelis. Idẽ: Quin dic quid est, id est, age dic. Plau. Quin tu eloquere quid faciemus, hoc est, age eloquere. Interdum & uel atq; etiam. Quint. Quin Cicero quoq; idẽ testari uidetur, quũ dicit, causas Cæsar egi multas. Verg. Quin aspera Iuno, quæ mare nunc terrasq; metu cœlumq; fatigat, Consilia in melius referet. Quãdoq; . quòd Terẽ: Non dubiũ est, quin uxorẽ nolit filius. Iterũ: Haud dubiũ est, si nolit quin eũ poßim cogere. Sæpè quòd nõ, uel qui non. Nullus est quin te amet. Cice. Neq; quisquã est, quin satietate iam defessus sit. Terẽ. Quã ioco rem uoluisti à me, tandem quin perfeceris? hoc est, quàm non. Idem: Nunquam ad te uenio, quin discedam sapientior. Idem: Nunquam unum intermittit diem, quin semper ueniat. Quoad pro quamdiu indicatiuis & subiunctiuis

Quandoquidem.
Quasi.
Quin.
Quoad.

ctiuis iungitur. Terentius: Quid senem quoad expectatis uestrum? Cicero: Vt quoad possem & liceret, ab eius latere nunquam discederem. Pro donec subiunctiuis. Plancus Ciceroni: Omniáque integra seruem dabo operam, quoad exercitus huc mittatis.

Quod. Quod aliquando in principio orationis ponitur nihil significans. Quintilianus: Quòd si satis prudenter ea uiderint, iam propè consummata fuerit præcipientis opera. Verg. Quòd si tantus amor menti, si tanta cupido est, Accipe quæ peragenda prius.

Quoniam. Quoniam idem quod quia, quippe, etenim. Cicero Appio: Idq; me, quoniam tu ita uis, puto nō inuita Minerua esse facturum. Sæpe causam præponit toti orationi. Vt quoniam una esse quoties libet non licet, cura frequentius ad me scribas. Cicero: Quoniam utriusque consilij causam P.C. probatam uobis esse confido, priusquam de rep. dicere incipio, pauca loquar de hesterna M. Antonij iniuria. Hoc loco nō licet ponere quippe, nisi inuersa oratione: Prius quàm de rep. dicere incipio P. C. pauca loquar de hesterna M. Antonij iniuria. Quippe probatam uobis esse confido causam utriusq; cōsilij. Idem in partitionibus: Quoniam unde inueniantur quæ ad fidem pertinent, habeo: quemadmodum in dicendo singula tractentur, expecto.

Quoties. Cicero nunquam quoties posuit, nisi adiuncto toties: posteriores illo sæpenumero quoties pro quando usurparunt.

Quum. Quum pro quandò aliâs indicatiuum habet, aliâs subiunctiuum. Vt quum dico, quum dicebam, quum dixi, quum dicerem. Cicero: Nonnihil me cōsolatur, quum recordor, quanta me complecteris beneuolentia. Quemadmodum sanus pro ualidus accipitur, ita

Sanè. sanè, pro ualde, quidem, aut certè. Gellius: Poterit sanè ita dici.

Scilicet. Scilicet idem est, quod certè. Ouid. Scilicet interdum

dum miscentur tristia lætis. Sallust. Quod si tecum patria atque parentes possent loqui, scilicet hæc tibi dicerent. Idem: Sed ubi formido mentibus decessit, scilicet ea, quæ secūdæ res amant, lasciuia atque superbia incessere. Idem: Sin ea contemnit, scilicet æstimabitis, qualis illa pax aut deditio sit. Terent. Scilicet faciendum est, quod uis.

Secundum significat aliquando iuxta. Seruius Sulpitius Ciceroni: Marcellum duo uulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem. Quandoque post. Cicero: Proxime & secundum deos homines hominibus maxime utiles esse possunt. Interdum pro. Fabius: Ordinem dicendi secundum uires ingenij dabant, hoc est, pro uiribus ingenij. Si coniunctio causalis est. Vt si Sol oritur, dies est. Ponitur interdum pro siquidem, uel quia. Verg. Vestro si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutauit arista. Simul geminatum idem est quod tum. Quintil. in præfatione: Plusquam imponebatur oneris sponte suscepi, simul ut pleniori obsequio demererer amantissimos mei, simul ne uulgarem uiam ingressus alienis demum uestigijs insisterem. T. Liuius: Audita clades simul pauorem, simul luctum ingentem fecit. Sin significat sed si. Sallust. Ego regnum uobis trado firmum, si boni eritis: sin mali, imbecillum. Teren. Si illum relinquo, eius uitæ timeo: sin opitulor, huius minas. Vix unquā ponitur, nisi præcedēte si. Secūdum. Si. Simul. Sin.

Siquidem una uox idem est, quod quoniam. Quintilian. Nec minus error eorum nocet moribus: siquidem Leonides Alexandri pedagogus quibusdam eum uitijs imbuit, quæ robustum quoque & maximum regē sunt prosequuta. Apud Terentium: Si quidem me amaret, tum istuc prodesset Gnato. item: Occidi: si quidem uera predicas, &: Actū est, si quidem hæc uera prædicat duabus dictionibus scribenda Siquidem.

Super. benda sunt. Super sæpenumero ponitur pro de. Vergil. Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa. Cice. Attico: Hac super re scribam ad te. Idem: Hac super re scripsi ad te. Tacitus: Multus ea super re uariusq; rumor.

Tandem. Tandem significat postremum. Verg. Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras. Teren. Ah uix tandem sensi stolidus. Per interrogationem habet urgens quiddam & acceleras. Cicero: Quousque tandem abutêre Catilina patientia nostra? Liuius: Quousque tandem ignorabimus uires nostras?

Tanquã. Tanquam idem est, quod quasi aut uelut. Cicero Cælio: De Dolabella uideas, tanquam si res tua agatur. Quintil. Apud minores aliquandiu detinent, tanquàm instituendis artibus magis sit apta mediocritas præceptoris. Idem: Siue contemnẽtes tanquam parua quæ prius discimus studia. Idem: Ne quis igitur tanquam parua fastidiat Grammatices elementa. Cicer. Seruio Sulp. Multò antè tanquam ex aliqua specula prospexi tempestatem futuram.

Tantisper. Tantisper aduerbium significat tamdiu, postulatq; post se dum, donec, quandiu, uel quoad. Terent. Tantisper cauet, dum id rescitum iri credit. Idem: Ego te meũ esse dici tantisper uolo, dum quod te dignũ est facis. Plautus: Meretrix tantisper blanditur, dum illud, quod rapiat, uidet.

Temere. Temere est sine cura uel ratiõe. Vt cauendum, ne quid temere dicas.

Valde. Valde per syncopen pro ualide dicitur.

Vel. Vel significat aut, etiam, saltem. Fabius: Eximia uirtus tua efficit, ut te uel maximè diligam. Plaut. Si non tangendi, uel nobis uidendi procul stantibus copia detur.

Vltra. Vltra excessum notat. Val. Max. Socrates nihil ultrà petendum à dijs arbitrabatur, quàm ut bona tribuerent, quia ij demũ scirent, quid unicuique esset utile. Quintil. Nihil peius est ijs, qui paulum aliquid ultra primas literas progreßi falsam sibi

ſam ſibi ſcientiæ perſuaſionem induerunt. Idem: *Ne amaritudinē ſemel perceptam etiam ultra rudes annos reformidet. Vſque accōmodatur locis & temporibus.* Locis, *ut* Vſque. *uſque ad* Numantiam, *uſque ad flumen, uſque in flumen.* Terent. Ex Aethiopia *eſt uſque hæc.* Plautus in Rudente: *Longè uſque à campis ultimis.* Idem in Perſa: *Quas tu attuliſti mihi ab hero meo uſque è Perſia.* Cic. Pro A. Cluentio: *Comperi mulierem quandam uſque à mari ſupero Romam proficiſci cum magno comitatu.* Temporibus, *ut uſq; ad quintam horam, uſque ſub obſcurum noctis.* Verg. *Sub ipſum Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco, ubi uſque ſubauditur.* Quintil. *Cuius diſciplinæ uſus in noſtram uſq; ætatem deſcendit.* Et cum ablatiuo, *à prandio uſque, à pueritia uſque honeſtiſſimè uixit.* Terent. in Adelph. *Vſque à pueris curaui ambos ſedulo.* Idem in Heau. *Mihi magnam cum eo iam inde uſque à pueritia ſemper fuit familiaritas.* Cic. *Quod augures omnes uſque à Romulo decreuerunt.* Quint. lib. I. *Quum antiquitus uſq; à Chirone uſque ad noſtra tempora durauerit. Vt ſignificationes octo habet.* Vt. Aliquando *ſignificat quò.* Ouid. *Vt corpus redimas, ferrū patieris & ignes.* Interdum *quomodo.* *Vt uales?* Vergil. *Vt uidi, ut perij, ut me malus abſtulit error.* Nonnunquā *quippe uel quia ſequente relatiuo.* Quintil. *Nec ignoro quos tranſeo, nec utique damno, ut qui dixerim eſſe in omnibus utilitatis aliquid, id eſt, quia dixi.* Quandoq; *ſicut.* Fabius, *Quod ut longè optimum ita difficillimū.* Quinto *quamuis.* Plaut. *Vt iſtuc periculum ingens ſit, me tamen non interfecit.* Sexto *quòd.* *Nō eſt opus ut fugias.* Septimo *poſtquā.* Cicero: *Equidem ut ueni ad urbem, non deſtiti omnia & ſentire, & dicere, & facere, quæ ad concordiam pertinerent.* Octauo *ne non.* *Vereor ut poſſim, hoc eſt, ne non poſ=*

ſim.Cic.pro M.Marcello:Vereor ut hoc quod dicam,perinde intelligi poßit auditu,atque ipſa cogitans ſentio.Terent.in And.Dies hic, ut mihi ſit ſatis uereor ad agendũ.

Vt ne. *Vt ne idem ſignificat,quod ne particula ſola.Teren.in Eunuch. Vlciſcar, ut ne impunè in nos illuſeris. Idem in And.Vt ne pater per me ſtetiſſe credat.Cic. Curioni: Sed tamen ita uelim,ut ne quid properes.Idem pro Mil. Opera datur,ut iudicia ne fiant.Ibidem:Si hic illi,ut ne ſit impunè. Idem in Verrem: Impetrant, ut ne iurent. Idem ad Brutum:Omni ſtudio à te contendo,ut Cic.meũ ne dimittas.Idem pro Cluent. Me obſecrare cœpit, ut ne ſeſe lege defenderem.Idem pro P.Quintio:Ita poßideto,ut Quintio ius ne auferatur. Idem pro domo ſua:Vt M. Tullius in ciuitate ne ſit. Idem pro Sexto Roſcio Amerino: Vt ne planè illudamur ab accuſatoribus.Idem pro Gn.Rabirio: Vt ne plura de pudicitia dicerem.Varro de re ruſt.Vt ne plus quarta pars eximatur mellis. Vitruuius: Vt ne plus pateant palmum. Idem:Vt ab aquæ ui ne diſſoluantur. T. Liuius de bello Macedonico:Id ut ne fiat, uno modo cauendum arbitror.*

DIFFERENTIAE, ET ALIquot aliæ deſcriptiones vocum indeclinabilium.

Modo, aliàs nunc. *EAndem ferè in oratione uim & elegantiã habẽt particulæ tres geminatæ modo,aliàs,nunc. Vt modo negat,modo ait.Nunc neminem admittit, nunc omnibus occurrit.Plin.de luna:Modo curuata in cornua,modo æqua portione diuiſa,modo ſinuata in orbẽ. Maculoſa eademq; ſubito prænitens immenſa orbe pleno, ac repente nulla. Aliàs admota cælo, aliàs contingua montibus, nunc in*

aquilonem elata, nunc in austros deiecta. Plin. iunior: Nūc cythara, nunc lyra personatur. Quintil. Actionem Cicero aliâs quasi sermonem: aliâs eloquentiam quandam corporis dicit. Dum & donec quandoque iunguntur subiūctiuo. Vt dabo operam literis donec moriar, id est, usque ad mortem. Quintil. Donec literas qui instituuntur facie norint, non ordine. Quandoque indicatiuo: ut dabo operam literis donec uiuo, hoc est, quandiu uiuo. Quoad significat quamdiu, donec, uel quousque. Vt dabo operam literis quoad uiuam, uel quoad moriar. Circa locum & tempus notat. Vt circa forum, circa horam tertiam. Circiter tempus & numerum. Plau. Redito huc circiter meridiem. Q. Curtius: Multi eo bello capti, circiter duo milia desiderati. Intra, tempus: ut, ueniam intra horam. Infra, locum: ut, infra tectum. Etiam ad dignitatē refertur: ut, infra dignitatem tuam est, hoc est, minus quàm dignitatem tuam deceat. Tempus uixdum præteritum significatur per modo: paulo longius, per dudum & iamdudum: adhuc longius, per nuper, pridem, & iampridem, longißimum, per quondam, olim & iamolim. Iamdudum, iampridem, iamolim, dicuntur de rebus durantibus, & uerbum exigunt præsentis tēporis. Vt, iamdudum finem exigit epistola. Iampridem absum è Gallia. Iamdudum, iampridem, iamolim te amant omnes. Terent. Quid interim iamdudum gnatus cessat cū Syro? Idem: Iamdudum amat te. Idem: Te iamdudū quæro Mitio. Idem: Iamdudum animus est in patinis. Verg. Iampridem nobis cœli te regia Cæsar Inuidet. T. Liuius: Præualentis populi uires iampridem se ipsæ cōficiunt. Fabius: Olim iam imperator interfulgentes uirtutes tuas liuor locum quærit. Idem iam omisso ait: Illam facilitatem olim desideramus, pro iamolim. Iamdudum, iampridem, iam-

Donec.

Circa.

Dudum, pridem, olim.

olim dicimus, quasi iam à dudum, iam à pridem, iam ab olim. Contrà dudum; pridem, & olim dicuntur de rebus non durantibus, & uerbum habent præteriti temporis: Vt, dudum te quæsiui, si nunc non amplius quæro. Pridem fuit in ædibus meis. Olim fuimus Troës. Olim etiam futurum Modo, nunc, mox. *significat. Cic. Olim mundus igne interiturus est. Modo, nunc, mox, tria diuersa tempora habent: ut, modo scripsit, nunc scribit, mox scribet epistolam. Terent. Modo è Dauo audiui. Idem: Modo quid designauit? Idem: Mox ego huc reuertar. Continuò, protinus, statim, præcedente negatione, aut addita particula interrogatiua uim negandi habente, significant non ideo. Quint. Continuo ne si ille stultè* Cominus. Eminus. *cogitauit, nobis quoque stultè dicendum est? Cominus certare dicuntur, quum res manibus, & gladijs inter hostes agitur. Eminus, quum iaculis inter se decertant. Cominus est è propinquo loco, eminus è longinquo, particulis iam uero, age uero, quid quod, quum progressu incãdescit oratio utimur. Iam uero quid referam? Age uero ad bellum in Africa gestum ueniamus. Quid quod suos etiã incesit? Ne dicas non uero, tum autem: sed contra non autem, tum* Vicißim. *uero. Vicißim significat alternatim: ut uicißim succumbunt oneri. Interdum ediuerso. Cice. Sed ego admiratione quadam uirtutis eius: ille uicißim opinione fortasse non*-Mutuo. *nulla, quam de moribus meis habebat, me dilexit. Mutuo significat inuicem. Cic. Mutuo se amabant, quandoq; ediuerso. Cic. Fac me mutuo diligas.* Inuicem. *Inuicem, idem est quod mutuo. Quint. Qui se ardentißimo amore inuicem dilexerunt. Idem: Quid o atq; u permutatæ inuicem? ut, Hecoba, Culchides. Nonnunquam ediuerso. Quint. Qui si nihil inuicem præstant, indigni fuerunt defensione. Valer. Maxi. Ab eo inuicem non diligeretur. His tribus uocibus iam,*

Iamiam & mox, explicatur Græcorum paulopost futurū: significant enim paulopost, uel statim. Vt iam aderit: similis iamiam morituro: mox audies. Differunt ultro, citro, huc & illuc: quod ultro & citro dicantur in dictis & factis. In dictis. Cic. Multisq; uerbis ultro citroq; habitis. In factis. idem 2. de natu. deo: Sic naturis his, ex quibus omnia constant, sursum, deorsum, ultro citróque commeantibus mundi partium coniunctio continetur. Huc & illuc in factis solum. Plin. Siue hic est ille generabilis rerum naturæ spiritus huc illucq; tanquam in utero aliquo uagus. Distāt ultro & sponte, quod ultro solum referatur ad animata. Terent. Venit Chremes ultro ad me. Sponte etiā ad inanimata. Vt, hæc herba sponte creuit. Lapis sponte decidit. Quintil. Plus quàm imponebatur oneris sponte suscepi. Vltro, citro Vltro, sponte.

Vt, utpote, quippe, significant quia sequente relatiuo, qui, quæ, quod. Quintil. Deinde quum proferenda sunt studia, caligat in sole, & omnia noua offendit, ut qui solus didicerit, quod inter multos faciendum est. Vtpote. Sallust. Antonius procul aberat, utpote qui magno exercitu expeditos in fugam sequeretur, hoc est, quia solus didicit, quia sequebatur. Dicimus & utpote quum. Plin. Plerunq; & tardius, utpote quum annuo & bienniį spatio durauerint. Idē: Vtpote quū plura exempla sint, id est, quia plura sunt exēpla. Sunt orationes ubi utimur nisi, & non quàm. Vt quid est animal, nisi corpus cum anima concretum? Terent. Tu quantus quantus nihil nisi sapientia es. Sall. Omnium consiliorum, nisi nouissimi particeps. Idem: Nihil metuere, nisi turpem famam. Idem: Quæ nisi ijs, qui uidere, nemini credibilia sunt. Vocibus nisi & quàm, sine discrimine utimur, quum eas antecedit aliud, aliter, uel cōparatiuus. Vt quid est animal aliud quàm corpus cum anima concretum? Ni- Vt, vtpote, quippe. Nisi.

hil aliud, quàm aut nisi sapientia es. Cicero: Nihil quæsiuit aliud, nisi iustitiam, grauitatem, fidem. Quintilianus: Nihil facilius nisi totam orationem omnino non agere. Voce præterquàm utimur, ubi poneretur præter. Vt omnibus places præter me, uel præterquàm mihi. Sex aduerbia quasi, uelut, ueluti, tanquam, uti, ceu, imaginem rei significant, & exponuntur per uerbum substantiuum. Vt, tu incedis uelut rex uel tanquam rex: aut ueluti ursus, id est, tãquam esses rex uel ursus. Sicut, sicuti, ut, similitudinem notant, & per idem uerbum explicantur. Vt, tu loqueris sicut rex, id est, sicut rex loquitur. Pro eodem accipiuntur ut,

Quò. uti, quò. Cura ut conualescas. Da operam uti doctior euadas. Quintil. Quò sit leuius ipsum illud, in quod exercent.

Quare. Cur, quare, quamobrem, quapropter, sic utimur. Multæ sunt causæ, quamobrem cupio, pro propter quas. Cic. Attico: Sed erãt causæ, cur hoc tempore istic esse nolem. Idẽ: Non fuit causa, cur tantum laborem caperes. Idem: Nulla res est, quamobrem istum nolim ex paternis probris emergere. Terent. in Adelph. Nihil reperio, quamobrem lauder tantopere. Plaut. Sed quid est, quapropter nobis malum

In rem, & è re. minitemini? In rem, è re, è dignitate, è rep. & ex fide esse dicimus. Plaut. in Aulularia: Quod in rem esse utriq; arbitremur. Ibidem: In rem hoc tuam est. Ibidem: Hæc tu eadem, si confiteri uis, in rem tuam feceris. Ibidem: Istud in rem utriq; est maximè. Idem in Amphitryone: Quæ maximè in rem uestram cõmunem sient. Sallust. in Catilina: In rem fore credens uniuersos appellare, hoc est, utile fore. Terent. in Phor. Non hercle ex re istius me instigasti. Cicero Attico: Summa erit hæc, statues ut ex fide, fama, req; mea uidebitur. Idem Bruto: Facis ex tua dignitate, & ex rep. Eidẽ: Et tu si arbitrere utile fore, & ex rep. esse, persequere

ſequere bello Dolobellam. Salluſt. in Catilina: Certè ſcio, quæ ſtudio dixerit, è rep. dixiſſe. Titius Liuius ab urbe cõdita: Faceret quod è rep. fideq; ſua duceret. Idem de bello Macedonico: Loquendo plura, quæ in rem non eſſent, die conſumpto. Ibidem: Hortatur, imperat, quæ in rem ſunt. Idem de bello punico: Vt ſi è rep. cenſeret eſſe, ueniret. In diem, in horam, in annum, pro de die in diem, de hora in horam, de anno in annum eleganter dicimus. Cicer. Barbarorum eſt in diem uiuere. Idem in Tuſculanis: Nos in diẽ uiuimus. Titus Liuius de bello Punico: In diem rapto uiuit. Ibidem: Nihil ex raptis in diem cõmeatibus ſuperabat. Cicero in Philippicis: Qui in horam uiuerent. In ſingulos dies ueteres dicebant pro ſingulis diebus, uel per dies ſingulos. Varro: Se capturum de prædio in dies ſingulos denariûm mille. Cicero in Catilinam: Creſcit in dies ſingulos hoſtium numerus. T. Liuius ab urbe cõdita: Quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent. Ibidem: Vt in ſingulas horas capite dimices tuo. Ornatius in paucos dies, in duos menſes, in quintum annum dicimus, quàm pro paucis diebus, pro duobus menſibus, pro quinto anno. T. Liuius: In duos menſes induciæ factæ. Idem de bello Macedonico: Naues in diem tertium expediri iubet. Idem ab urbe condita: Ludos, quos Torquatus dictator in quintum annum uouiſſet. Heu, aliquando accuſatiuum habet, ut heu me miſerum, heu ſtirpem inuiſam. Plin. Heu dementiam. Quandoque nominatiuum, heu pietas, heu priſca fides. Terent. in Adel. Heu miſera. Hei datiuo iungitur, hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo Hectore. Eheu nullum caſum poſcit. Vergil. in Bucol. Eheu quid uolui miſero mihi. Væ datiuo iungitur. Martialis: Ve tibi cauſidice.

In diem.

Heu, hei, eheu, væ.

Quoquouerſum, aduerbium ſignificat, uerſus quem-

Quoquouerſum.

cunque locum. Cæsar in commen. Eius imperio classem quoquouersum dimittunt. Cato de re rustica: Pedes denos quoquouersum habeat. Quaquauersum. *Quaquauersum, per quemcunque locum. Cæsar in comment. Legatos quaquauersum dimittere. Aliquouersum, uersus aliquem locum. Plautus: Ego pol istam iam aliquouersum regulam dedero. Aliouersum, uersus alium locum, & per metaphoram, ob aliam causam. Plaut. Atque ego istuc aliò uersum dixeram. Vtroque uersum, uersus utrunque locum. Plaut. in captiuis: Vtroque uersum rectum est ingenium ad te, atque ad illum.* Pridie. *Pridie significat præcedēti die: postridie, postero die: ut, quidam pridie ductam uxorem, postridie repudiauit.* Quia & quod. *Quia & quod, de causa efficiente: quò & ut, de fine dicuntur. Non castigo te, quod odio habeam, sed quò meliorem efficiam. In priore parte causa efficiens est: in posteriore, finalis.* Quatenus & quousq;. *Quatenus & quousque, significant usque ad quod tempus, & usque ad quem locum. Vt quatenus ibimus? Quousque agri tui fines protraxisti? Cicero de amicitia: Videamus, si placet, quatenus amor in amicitia progredi debeat. In Institutionibus legum: Est autem littus maris, quatenus hybernus fluctus maximus excurrit. Cicero: Quousque tandem abutêre Catilina patientia nostra? Fabius: Mihi placet Latinam rationē sequi, quousq; patitur decor.* Quū & tū. *Quum & tum particulæ geminum habent usum. Aliquādo enim exponi possunt per minus, & magis. Quum doctus, tum probus, hoc est, minus doctus, magis probus: uel probior, quàm doctior. Interdum quum generali, tum particulari iungitur, gaudéntque signo Omnis. Quum omnes autores sic sentiunt, tum Homerus. Quum in omni disciplina, tum in Rhetorica exercitatissimus. Cicero: Luxuria uerò quum omni ætati turpis, tum senectuti fœdiss*

foedißima est. Idem: *Quum reliquis in rebus, tum in sermone communi uicißitudine nonnunquam utendum.* Idem: *Quum in omni genere, tum in hoc ipso magna quædam est uis naturæ.* Hic tum exponi potest per & præsertim. Etsi, tametsi, & quanquam in principio orationis, libri, aut epistolæ soli indicatiuo iunguntur: in medio etiam subiunctiuo. Cicero: *Etsi nihil noui adferebatur.* Idem: *Etsi, ubicunque es, in eadem es naui.* Idem: *Quod ipsum etsi non iniquum est, in tuo duntaxat periculo.* Idem: *Quam etsi spero esse falsam, nunquam tamen uerbis extenuabo.* Idem Attico: *Etsi nihil noui afferebatur.* Idem pro Milone: *Etsi uereor iudices.* Quintilianus: *Quod fecerunt plerique ueterum, qui etsi nondum quenquam sapientem repertum putabant, præcepta tamen sapientiæ tradiderunt.* Idem: *Quare tametsi me fateor usurum quibusdam quæ philosophorum libris continentur, tamen ea iure uereque contenderim esse operis nostri.* Sallustius: *Quæ tametsi animus aspernabatur.* Idem: *Tametsi longe aliter animo agitabat, tamen pro tempore benigne respondit.* Terentius: *Obtundis, tametsi intelligo.* Idem. *Quid istuc Phædria, quanquam illam cupio abducere, ueruntamen potius quàm te inimicum habeam, faciam ut iusseris.* Sallustius: *Quanquam tibi immaturo uita erepta est.* Quintil. *Quanquam hæc sequenti tempore interciderunt.* Idem: *Nec refert de Græco an de Latino loquar, quanquam Græcum esse priorem placet.* Idem: *Quanquam suus cuique dignus est.* Idẽ: *Quanquam fuerunt, qui nobis quoque adijcerent dualem scripsere legère.* Idem: *Id mea quidem opinione, quanquã sint, qui dissentiant, satis non est.* Idem: *Cædi uero discipulos, quanquam & receptum sit & Chrysippus non improbet.* Eandem pene naturam habet etiamsi. Cicero pro M.

Et si, tametsi & quanquam.

Etiamsi.

Marcello: Quē deum, etiamsi cupiat, opitulari posse reip. credamus. Idem: *Vt mihi uideantur dij immortales, etiamsi pœnas à populo* Romano *ob aliquod delictum expetiuerint, omnem spem salutis ad clementiam uictoris contulisse.* Idem: *Quam tibi, etiamsi non desideras, tamen mittam.* Quintil. Nihil *asperè nos dicturos testandum : ut etiamsi non possumus conuitiari, nolle uideamur.* Idem: Etiamsi in

Quamuis & licet. *utranque partem ualent arma facundiæ.* Quamuis & *licet semper subiunctiuum postulant.* Vergilius: Quamuis *multa meis exiret uictima septis.* Idem: Quamuis Eliseos *miretur* Græcia *campos.* Fabius: Quamuis *autem non tam me uinceret præstandi quod exigebatur, fiducia, quàm negandi uerecundia : latius se tamen aperiente materia, plus quàm imponebatur oneris sponte suscepi.* Idem: Nam *is quamuis nutricibus triennium dederit, tamen ab illis quoque iam formandam, quàm optimis institutis mentem infantium iudicat.* Idem: Accendunt *omnia hæc animos : & licet ipsa uitium sit ambitio, frequenter tamen causa uirtutum est.* Idem: Licet *enim dicamus aliquid proprium, speciosum, sublime, nihil tamen horum nisi in complexu loquendi serieq; contingit.* Quamuis *rarißimè cum indicatiuo reperitur.* Terent. *in* Adelphis: Non *tam cito, quamuis etiam maneo otiosus hic.*

PARTICVLAS AC, ATQVE, pro quàm accipi, quum eas præcedit Alius.

Ac. A*Liud, aliter, contra, secus, simile, pariter, æque, & quandoque comparatiuum, eleganter post se particulas ac, atque, ut, quàm, admittunt:* Teren. *in* Phor. Aliud *mihi respondes ac rogo.* Cicer. *in* Verrem: Ne *alio mense, ac fas erat, commitia haberentur.* Idem *de oratore:* Potest

enim

enim nonsolum aliud mihi, ac tibi, sed mihi ipsi aliud aliâs uideri. Idem pro Cor. Balbo: Quid ergo hi possunt aliud iudicare, ac iudicauerunt? Idem de arte rheto. Aut si alia ratione, aut aliam ob causam, ac dicet se reus fecisse, demonstrabitur esse factum. Cæsar in commen. Qui lõge alia ratione, ac reliqui Galli bellum gerunt. T. Liuius ab urbe condita: Aliam suam ac transfugarum causam esse. Plaut. Illi sunt alio ingenio atque tu. Terent. in Andria: Alium Atque. nunc censes esse me atque olim, quum dabam? Cicer. Non alius essem atque nunc sum. Idem in Academicis: Quum aliud agnosceret, atque sentiret. Idem in rheto. Alio nomine illam rem de qua agitur appellari oportet, atque aduersarij dicunt. Cæsar in commen. Docet longè alia ratione esse bellum gerendum, atque antea gestum sit. Idem. Longe aliud sibi capiendum consilium, atque antea senserat. Idem Longe aliam esse nauigationem in concluso mari, atque in apertissimo oceano perspiciebant. Idem. Aliæ sunt legati partes, atque imperatoris. Apud Sallu. Alia &: Longe mihi alia mens est P.C. quum res atque pericula nostra considero, & quum sententias nonnullorum ipse mecum reputo.

AC, ATQVE, PRO QVAM, præcedente aduerbio aliter, vel aliorsum.

TErent. in Heauton. Aliter tuum amorem, atque est accipis. Varro de lingua latina: Aliter atque in reliquis dicitur. Idem de re rust. De emptione aliter dico, atq; fiet. Idem de lingua lat. Hoc nunc aliter fit, atq; olim. Ibidem: Quædam aliter olim ac nunc. Cice. de oratore: Quum aliter sentias ac loquare. Cice. in Partitionibus oratorijs: Casu quum aliter cecidit, ac speratum & putatum sit. Idem in Sall.

*in Sall.Neque enim qui ita uiuit ut tu,aliter ac tu loqui po test.*Idem *de officijs : Aliter de illis,ac de nobis iudicamus.* Cice.*pro Sexto* Roscio:*Aliter causam agi, atque ille exiſtimaret.*T.Liuius *ab urbe condita :* Longè *aliter patres, ac plebem affecere.*Cicer.*de arte.rhet.Quum aliter quid. accidit, atque hi qui arguuntur, arbitrati esse dicuntur.* Idem *de finibus bonorum & ma.Hic loquebatur aliter,atque omnes ſentiebant.*Idem *: Sed aliter, atque oſtenderam facio.* Idem *pro domo ſua:Hæc homines improbi ad quoſdam uiros fortes longe aliter atque à me dicta ſunt detulerunt.*Teren.*Nunquam te aliter,atque es in animum induxi meum.*Idem:*Neue aliorſum,atque ego feci acceperit.*

PARTICVLA CONTRA, CVM atque,ac,quàm,poſitâ.

PRimum *exempla de atque ponentur:tum de ac:poſtremo de quàm.*Cicer.*pro* P.*Sylla:* Iam *enim faciam criminibus omnibus penè diſſolutis contra atque in cæteris cauſis fieri ſolet.*Idem *in* Catilinam. Idemq; *iuſſerunt ſimulachrũ Iouis facere maius,& in excelſum collocare, cõtra atque antea fuerat.*Idem *in Som.Scip. Qui uerſatur retro contrario motu atque cælum. Cæſar in comment.Qui contra atque eſſet dictum prælium commiſiſſent.*Cice. *pro* Cor.Bal.*Si denique aliquid, quod non contra ac liceret factum diceretur,ſed contra atque oporteret.* Idem *de oratore : Vt contra ac dicat accipi, & ſentiri uelit.* Idem *in* Verrem*:Si hæc contra ac dico eſſent omnia.* Idem *de fin. bo.& ma.*Itaque *contra eſt ac dicitis.*Idem *de diuinatione: Vides tamen omnia ferè contra ac dicta ſunt eueniſſe.* Idem *in philip.* 12. *Præſertim quum contra ac Deiotarus ſenſit,uictoria belli iudicauerit.Sall.in Catil.Vbi uidet Catilinam contra ac ratus erat contendere.Cice.pro A Cecin.*

cin. Miror te hoc in hac re alieno tempore, & contra quã ista causa postulasset defendisse. Idem pro Clu. *Generi sui contra, quàm fas erat, amore capta.* Idem pro domo sua: *Aut quid de uestro iure, aut religione, contra quàm proposueram disputabo.* Idem de arte rhet. *Qui contra quàm scriptum sit aliquid probare uelit.* Ouid. *Obsequio tranantur aquæ, nec uincere poßis* Flumina, *si contra quam rapit unda, nates.* Vlpi. *de seruitutib. quod ui, aut clam l.* Pretor ait: *Si quis contra quàm prohiberetur, fecerit.* Idem: *Quod ui, aut clam. l. Si alius.* Ait Iul. *qui ante nuntiationis remißionem contra quàm prohibitus fuerit, opus fecerit.*

SECVS, CVM QVAM, ac, atque.

PLautus: *Ne me secus honore honestes, quàm ego te.* Cicer. *Me non multo secus facere, quum de oratore disputem, ac facerem si esset mihi de histrione dicendum.* Secus. Idem pro Lucio Murena: *Non secus, ac si meus esset frater.* Iterum. *Non dixi secus, ac sentiam.* Idem pro Planco: *Cuius ego salutem non secus, ac meam tueri debeo.* Idem: *Sed aliquanto secus, atque in tradenda arte dicit solet.* Idẽ de nat. deorum: *Quoniam cœpi secus agere, atque initio dixeram.* Vergilius: *Haud secus, atque alto in luco.* Idem: *Haud secus, ac iußi faciunt.*

SIMILIS, PAR, AEQVE, ET comparatiuus cum ac, atque, quàm.

TErent. in prologo Phor. *Ne simili utamur fortuna, atque usi simus.* Cicer. de fin. bon. & ma. *Itaque & similis erit finis boni, atque antea fuerat.* Cæsar in commen. *Hortatur eos, ut simili ratione atque ipsi fecerunt, suas iniurias persequantur.* T. Liuius ab urbe condita: *Similem*

pauo

pauorem inde, fugamq́; fore, ac bello Gallico fuerat. Cice. De nat. deo. *Neque enim mihi par ratio cum Lucilio est, ac tecum fuit.* T. Liu. ab urbe condita: *Nequaquam pari ad patienda ea robore, ac Romani fuissent.* Terē. in Andr. *Quis miser æque ac ego?* Iterum: *Miser æque atque ego.* Cæsar in comment. *Aequa ferè latitudine, atque ille congestus ex materia.* Cicer. *Aeque turpe, atque illud, de quo ante dixi.* Plaut. *Ridiculus æque nullus est, quàm dum esurit.* Idem in Aularia. *Nunquam æque patri nuncium lepidum attulit, quàm ego nunc meæ heræ nunciabo.* Cicero: *Mihi quidem uidetur diutius absfuturus, ac uellem.* Horat. *Arctius atque hedera procera astringitur ilex.*

Aeque.

*

IOACHIMI FORTII RINGEL-

bergij Andouerpiani Compendium de conscribendis versibus.

DE PEDIBVS.

VATVOR pedes disyllabi sunt. Πυῤῥίχιος duabus breuibus constās, ut deus. Σπονδεῖος duabus longis, audax. Ἴαμβος breui & longa, dies. Τροχαῖος longa & breui, mater. Octo trisyllabi. Τρίβραχυς tribus breuibus, Priamus. Μόλοττος, totidem longis, Aeneas. Ἀνάπαιστος duabus breuibus, & longa, species. Δάκτυλος longa et duabus breuibus, sidera. Βακχεῖος breui & duabus longis, egestas. Ἀντιβάκχειος duabus longis & breui, natura. Ἀμφίμακρος ἢ κρητικὸς longa, breui, & longa, castitas. Ἀμφίβραχυς superiori oppositus, libellus. Sexdecim tetrasyllabi. Προκελευσματικὸς quatuor breuibus, relegere. Διασπόνδειος totidem longis, oratores. Ἀντίσπαστος breui, duabus longis, ac breui, Alexander. Χορίαμβος longa, duabus breuibus & longa, uirginitas. Διίαμβος duobus iambis, amœnitas. Διτρόχαιος duobus trochæis, cantilena. Ἰωνικὸς ἀπ' ἐλάσσονος, duabus breuibus, ac totidem longis, Diomedes. Ἰωνικὸς ἀπὸ μείζονος duabus longis & duabus breuibus, Demetrius. Παιὼν πρῶτος, longa & tribus breuibus,

uibus, lætitia. Παιὼν δεύτερος, secunda longa reliquis breuibus, potentia. Παιὼν τρίτος. tertia lõga, alienus. Παιὼν τέταρτος quarta, celeritas. Ἐπίτριτος πρῶτος, prima breui, reliquis longis, sacerdotes. Ἐπίτριτος δεύτερος, secunda breui, conditores. Ἐπίτριτος τρίτος tertia, concordiæ. Ἐπίτριτος τέταρτος quarta, Constantinus.

DE VERSVVM GENEribus.

CArminum genera quatuor. Catalecticum, cui deest una syllaba. Brachycatalecticum, cui duæ syllabæ uel pes deest. Hypercatalecticum, quod syllaba redundat. Acatalecticum, cui superest aut deest nihil. Monocolon dicitur, quod uniforme est, quo Vergilius Bucolica, Georgica, & Aeneida perscripsit. Dicolon distrophon, quod ex duobus generibus compositum est, quale Elegiacũ ex hexametro & pentametro. Dicolon tetrastrophon, quum post tres eiusdẽ generis uersus, & quartum alterius modi ad primum reuertimur, Cuiusmodi est Sapphicum cum Adonico dimetro. Carmina appellationem acceperunt, uel à suis inuentoribus ut Pyndaricum, à Pyndaro, Glyconicum à Glycone, Sapphicum à Sappho puella. Vel à pede crebiore, ut Iambicum, Trochaicum, Dactylicum, Anapæsticum, Choriambicum & Spondaicum. Vel à dijs aut alijs, qui hoc carmine celebrati sunt, ut Heroicum, Adonicum, & Pythium. Vel à lyra Lyricum, quod ad lyram cantari solitum erat. A numero pedum sex aliæ carminum formæ sunt Monometrum, quod duobus pedibus constat, Nubibus atris. Dimetrum, in quo pedes quatuor, Amice propugnacula. Trimetrum, cui pedes sex, Nec fonte labra prolui caballino. Tetrametrum quod pedes octo constituunt.

Sõlu

Sōluĭtŭr -υυ ācrĭs hy -υυ ēms grā -- tā uĭcĕ -υυ uērĭs -υ ĕt fă -υ uōnī --

Pentametrum,*in quo pedes quinque,*Nil *mihi reſcribas,attamen ipſe ueni.*Hexametron*, quod ſex conſtat pedibus :* Arma *uirunq; cano* Troiæ *qui primus ab oris.* Id *in quinto loco dactylum habet,in ſexto ſpondeum, in reliquis dactylum uel ſpondeum.*Pentametrum *bis duos ſpondeos uel dactylos, utrobique adiecta ſyllaba.* Aſclepiadeum,*quod etiam* Choriambicum *nominatur, primo loco ſpondeum habet, altero & tertio* Choriambos*, quarto* Pyrrhichium. Horat.

Mēcoē,nās ătăuīs,ēdĭtĕ rē,gĭbŭs.

Gliconicum conſtat ſpondeo,& duobus dactylis. Horat.

Mīlē s,tē dŭcĕ,geſſĕrăt.

Carmina anapæſtica in omnibus ſedibus recipiunt anapæſtum & ſpōdeum,rarò proceleuſmaticum, apud Comicos *etiam iambum & dactylum.* Antiſpaſtica *aliquando in prima particula pro iambo ſpondeum habent.* Vt:O *fortuna uiris inuida iam triſtis ades.* Sapphicum *quinque habet pedes:primo loco trochæum,ſecundo ſpondeum,tertio dactylum, quarto & quinto trochæum. Ponitur ſæpè cum* Adonico *dimetro,quod conſtat dactylo & ſpondeo.*

Horatius :

Creſcit,indul gens ſibi,dirus,hydrops,
Nec ſi,tim pel,lit niſi,cauſa,morbi
Fuge,rit ue,nis & a,quoſus,albo
Corpore,languor.

Choriambicorum alia pura ſunt, quæ ſolis conſtant choriambis : alia mixta, quæ in fine amphibracum aut bacchium recipiunt Phaleucium *pentametrum hendecaſyllabum conſtat ſpondeo dactylo,& tribus trochæis.* Ali

quando in primo loco iambum recipit. Quisquis -- compōsi -vv tō se -v renūs -v auō --. Carmina Trochaica imparibus sedibus recipiunt trochæum, tribrachum, dactylum. Sedibus paribus eosdem & spondeum atque anapæstum. In iambicis, trochaicis, & anapæsticis carminibus pedes duos pro uno numeramus. Iambicorum genera ferè tredecim sunt, quorum primum quinq; constat syllabis, secundum sex, tertium septem, sic deinceps crescente numero. Vides ut alta, hypercatelecticū. Deæ decus meum. Præceps amore sæuo. Paremq; posci proximus. Syluæ laborantes geluq;. Coacta uerba mitius feras. Mea renidet in domo lacunar. Ibis Liburnis inter alta nauium. Contacta regna linque, perdes & dolorem. Marcent lucernæ, sol propinquat, non tamen uocas. Portum petens auram relaxa, uela solue malo. Ludos amat puella nobilis pudicos & leues. Consortium uites eorum, qui petunt fœdum lupanar. Dactylicorum genera. Adonium dimetrum catalecticum, Brachia curuant. Hymenaicum, Viscera condita. Archilochium, Arboribusq; comæ. Alemanium trimetrum catalecticū: Tundite pectora palmis. Simonidium, Indue pallia serica. Alemanium, Turgida brachia cur retegis. Anapæsticorum species. Pæonicum carmen, quod est, monometrum catalecticum: Calidum iubar. Pindaricum monometrum hypercatalecticum: Animus male fortis. Aristophanium, dimetrum brachycatalecticum: Venit optima Calliope. Trochaicorum genera. Pancratium, monometrum hypercatalecticum, Autor optimus, Ithyphalicum, dimetrum brachycatalecticum, Bacche iunge tigres. Euripidiū dimetrum catalecticum, Vultur altius uolat. Choriābicorum species. Aristophanium, monometrum cum amphibracho seu bacchio, Purpureus tyrannus. Anacreontium,

dimetrum

dimetrum cum amphibracho uel bacchio, Vergilius Mantua quem creauit. Antispasticoum genera. Paeanicum, trimetrum brachycatalecticum, Fauni semideum numen adest. Anacreontium, dimetrum acatalecticum, Curas mitificant fila lyrae dulcis. Alcaicum, tetrametrum brachycatalecticum, O fortuna uiris inuida iam tristis ades.

DE TEMPORE SYLLABARVM.

Syllaba quae breuis est, ante mutam & liquidam longa fieri potest, longa uero nequit esse breuis. Vocalis ante uocalem corripitur: ut deus. Excepto nomine dius, dia, dium. Et uerbo fio in illis temporibus, in quibus secundam uocalem non sequitur r, ut fiam fiebam. Nam sequente r, corripitur, ut fierem fieri. Exceptis item genitiuis & datiuis quintae declinationis, in quibus e ante i producitur, si uocalis praecedat e, ut diei, speciei. Praecedente consona corripitur, ut rei, spei. Pronomina in quibus i ante us cõmunia sunt, ut unius: praeter alius, quod semper producitur, & alterius quod semper corripitur. Excipiuntur & Graeca, ut Darius, ironia, Alexandria, Geomantia, Aonides, Clio, Thalia, Chorea. I inter duas uocales duplex consonans: ut Maius maior, aiunt, Troia. Eandem uim habet u in praeteritis: amaui, repleui, petiui, audiui, amaueram, repleueram, petiueram: audiueram. Accusatiuus in n, à nominatiuo in a, us, eus, uel is corripitur, ut Aeginan, Menelaon, Orpheon, Ibin. Papi.

Nanque ferunt raptam patrijs Aeginan ab undis. Ouid.
Tu fore tam lentum iusta Menelaon in ira. Idem.
Strymoniae matres Orpheon esse ratae. Idem:

Et fletu madidis Ibin adite genis.
Excipitur accusatiuus à nominatiuo in as, es, & e, ut Aeneam, Laërten, Penelopen. Ouidius:.
Aenean animo nocte dieq; refert. Idem:
Aspice Laërten, ut iam sua lumina condas.
Omne præteritum dyssyllabum priorem producit, ut iuui, feci. Oui. Nec moueor, quod te iuui portuq;, locoq;. Idem:
Dic mihi quid feci, nisi non sapienter amaui?
Excipiuntur bibi, dedi, tuli, scidi, fidi, steti. Ouid.
Sæpè bibi succos, quamuis inuitus, amaros. Idem:
Hospitiumq; dedi, quo me fugiturus abires. Vergil.
Non tulit Antigenes, & erat tum dignus amari. Luca.
Aut scidit, & medias fecit sibi littora terras. Verg.
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena. Idem.
Contorsit, stetit illa tremens, uteroq; recusso.
Præterita geminata primam corripiunt, ut cĕcīdi à cado, cecīdi à cædo pĕpendi, tĕtendi tŏtondi, mŏmordi, pĕperi, fĕfelli, tŭtŭdi, tĕtigi, pŭpŭgi dĭdici & similia à pendo, tendo, tõdeo, mordeo, pario, fallo, tundo, tango, pungo, disco. Cõposita seruant tempora simplicium: ut cădo cĕcĭdi, concĭdo, cõcĭdi occĭdo occĭdi pen. correpta: cædo cecīdi, concīdo concīdi, occīdo occīdi penultima producta. Omne supinum dissyllabum priorem producit: ut mōtum, crētũ, lãtum. Præter quĭtum à queo, sĭtum à sino, cĭtum à cieo, nam cio cītum facit priore longa, sătum à sero, lĭtum à lino, ĭtum ab eo, dătum à do, rătum à reor, rŭtum à ruo. Longæ præpositiones, dé, præ, é, à, se, di, dis, pro: ut demitto, præmitto, emitto, amitto, seligo, diduco, distraho, promitto. Re corripitur, ut reduco. Monosyllaba ferè producuntur ut ne, ni, si. Vergil.
Ne subeant herbæ, neu puluere uicta fatiscat. Idem:
Ni resu

Ni refugis tenuesq; piget cognoscere curas. Idem:
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur.

A *in fine producitur ut ama, musa ablatiuus.* Exceptis no*minatiuis, accusatiuis, & uocatiuis cuiuscunque numeri, seu declinationis fuerint, qui corripiuntur: ut musa, tecta, dogma, tempora, cornua.* Vocatiuus *tamen descendens à nomine terminato in as producitur, ut* Aenea. *Demptis denique, ita, quia, puta, quæ corripiuntur.* Numeralia *in ginta communia sunt: ut triginta, quadraginta.* E *in fine uocum corripitur, ut mare, ferè, fermè.* Excipiuntur *primum nominatiui* Græci, *ut* Penelope, Dialectice. Deinde *primæ inflexionis genitiui & datiui singulares, nominatiui & uocatiui plurales, utpote quæ diphthongo scribantur.* Tum *ablatiui quintæ, ut die, spe, cum compositis, quare, hodie, quotidie. His additur ablatiuus fame, qui solet esse quintæ declinationis.* Excipiuntur *& imperatiui singulares secundæ coniugationis, ut doce, gaude.* Et *uocatiuus cui nominatiuus in es: ut* Anchise, Achille. Item *aduerbia deducta à nominibus rectè comparationem recipientibus: ut iustè, doctè.* Omnia *aduerbia gradus superlatiui, ut optime, fortißime.* Postremo *dictiones monosyllabæ, ut me, te, se, de, præ, e.* Præter, *q; pro & ne pro an, ue pro uel, quæ corripuntur.* I *in fine dictionis producitur: ut audi.* Excipiuntur *mihi, tibi, sibi, quasi, ubi, ibi, cum compositis sicubi, nuncubi, alibi, quæ omnia sunt communia.* Coniunctio *nisi breuis est.* I *in ablatiuo longum: Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena.* O *in fine nunc longum nunc breue faciunt, ut uirgo.* Excipiuntur *datiui & ablatiui, qui producuntur.* Et *monosyllaba sto, do, flo.* Item *aduerbia o, eò ac illò.* Denique *Græca nonnulla:* Dido, Calipso, *quæ omnia producuntur.* V *in fine dictionis semper pro*

ducitur:cornu,gelu.Vergi.Cornu ferit ille caueto. Si uox terminetur b,d,m,t, corripitur. Dictionis terminatæ in as ultima producitur:ut musas. Excipiuntur Græca, quibus genitiuus in os:ut Pallas.Et accusatiui Græci plurales,qui communes sunt:ut Cycladas, lampadas. Dictionis terminatæ in es ultima producitur,ut doces,gaudes. Corripiuntur,penes præpositio,es uerbum cum compositis ades, potes,& nomina,quibus penultima genitiui crescentis breuis est,ut miles militis,seges segetis.Præter res,spes,fides, Ceres,quæ producuntur. Præterq; illa quæ habent i ante es ut paries,aries,abies.Pes cum compositis commune est.

Ouidius:

Quisquis es,hoc poteris mecum considere saxo. Vergil.
Huc ades ó formose puer,tibi lilia plenis. Horat.
Quem penes arbitrium est,& ius,& norma loquendi.Idē:
Hæc seges ingratos tulit,& feret omnibus annis. Verg.
Diues inaccessos,ubi Solis filia lucos. Ouid.
Qui mihi coniugij sponsor & obses erat. Verg
Quàm fixam paries illos seruabat in usus. Idem:
Populus in fluuijs,abies in montibus altis. Ouid.
Prima Ceres unco terram dimouit aratro. Lucanus:
Extruitur,quod non aries impellere posit. Ouid.
Nec pes ire potest,intra quoque uiscera saxum est. Luca.
Primus in obliquum sonipes opponitur amni. Hora.
Omnia magna loquēs,modo sit mihi mēsa tripes,&.Verg.
Qualis apes æstate noua per florea rura.

Is in fine dictionis corripitur,ut quisquis,is fugis. Ouid.
Hectora,quisquis is es(si sum tibi cura uenito) Vergi.
Quem fugis ah demens,habitarunt dij quoque syluas.
Omnis casus pluralis in is producitur,ut quis,omnis. Ver.
Quis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis. Idem:

Omnis

Omnis ut tecum meritis pro talibus annos.
Vis tam nomen quám uerbum producitur. Ouid.
Vis ea si uerbi est, cur non ego Veiouis ædem. Vergi.
Vis ergo inter nos quid poßit uterque uicißim. Horat.
Non cuiuis homini contingit adire Corynthum.
Is finalem producunt omnia uerba, quæ in itis penultimam longam habent. Vt in omnibus uerbis quartæ coniugationis, & quibusdam alijs. Martialis:
Nescis heu nescis dominæ fastidia Romæ. Horat.
Non poßis oculo quantum contendere Lynceus. Martial.
Esse uelis oro seruus conuiua Tonantis.
Adduntur dederis, respueris & similia. Ouid.
Da mihi te placidum, dederis in carmine uires. Tibullus:
Respueris etiam Phœbo gratißima dona.
Os producitur, ut sacerdos. Excepto hoc nomine os oßis, *quod breue est.* Excipiuntur quoque *composita huius nominis potis ut impos, cõpos.* Et Genitiui Græci ut Pallados. *Vs corripitur, ut dominus.* Excipiuntur *monosyllaba: ut thus, rus, mus, sus, ius.* Tum *genitiui singulares, nominatiui, accusatiui, & uocatiui plurales quartæ declinationis: ut manus.* Inde *nomina tertiæ inflexionis habentia u longũ in penultima genitiui crescentis: ut salus salutis.* Deniq; *Græca quædam ut* Oedipus, Melampus, *à* πoὺς πoδὸς *composita*, Si *dictio terminetur in r, ultima breuis est, ut pater.* Excipiuntur *monosyllaba, ut par, cum compositis impar, compar, dispar, quæ composita tamen aliquando corripiuntur.* Quinque *uoces, fer, cor, uir, ter, per, breues sunt.* Producuntur *æther, crater, imber, pēr.*

COMMVNES SYLLABAE.

Exercet Diana choros, quàm mille sequutæ. Verg.
Tergeminamq; Hecaten, tria uirginis ora Dianæ. Idem.
Crassaq; conueniunt liquidis, & liquida crassis. Lucre.
Et penitus toto diuisos orbe Britannos. Verg.
Nam quid Britannis cælum differre putamus. Lucret.
Hinc Augustus agens Italos in prælia Cæsar. Verg.
Coniecto sternit iaculo uolat Itala cornus. Idem.
Has postquàm mœsto profudit pectore voces. Catul.
Impia dementis uulgi, & uix tota profudit. Sil.
Risit, & his, inquit, facito mea tela procures. Ouid.
Procurate uiri, & pugnam sperate parati. Vergi.
Quum subito assurgens fluctu nimbosus Orion. Idem.
Ensifer Orion æquore mersus erit. Ouid.
Connubio iungam stabili propriamq; dicabo. Verg.
Experiar, Numidumq; petam connubia supplex. Idem.
Longa facta breuis est in his.
Matri longa decem tulerunt fastidia menses. Idem.
Miscueruntq; herbas, & non innoxia uerba. Idem.
Obstupui, steteruntq; comæ, & uox faucibus hæsit. Idem.
Dij tibi diuitias dederunt, artemq; fruendi. Horat.
Terruerunt pauidos accensa Ceraunia nautas. Sil.

IOACHIMI FORTII RING.

Andouerpiani Elementa Græca.

DE LITERIS.

RTATIONEM *omnem partibus ſex componi cõſtat: periodis, membris, inciſis, uerbis, ſyllabis, literis. Literarum formæ quatuor & uiginti:* α, β, γ, δ, ε, ζ, η, θ, ι, κ, λ, μ, ν, ξ, ο, π, ρ, σ, τ, υ, φ, χ, ψ, ω, *Vocalium longæ* η, ω: *breues,* ε, ο: *communes* α, ι, υ. *Mutabiles* α, ε, ο. *Ita dictæ quód in uerborum præteritis mutentur* ω, ε, *in,* η: ο *in* ω. *Vt* ἀκούω ἤκουον, ἐθέλω ἤθελον, ὀνομάζω ὠνόμαζον. *Ex his diphthongi* κυρίως, αι, αυ, ει, ευ, οι, ου, *impropriæ* ᾳ, ῃ, ῳ, υι ηυ, ωυ. *Porrò inter conſonantes duplices* ζ, ξ, ψ: *immubiles, quæ non mutãtur in futuris uerborum,* λ, μ, ν, ρ. *tenues,* κ, π, τ: *mediæ* γ, β, δ: *denſæ* χ, φ, θ. *Monadicum ſiue* ἄσημον σ *Sic appellatum, quod non habeat ſignificationem, ut aliæ. Etenim* ξ, ζ, ψ, *& ſemiuocales ſunt, & duplices :* λ, μ, ν, ρ, *ſemiuocales immutabileſq́ :* σ *duntaxat ſemiuocalis.* ρ *in augmento & compoſitione geminatur, ut* ἐπίρρημα. Ει *diphthongon, Latini nunc mutant in i longum, in dictionibus* Darīus, Thalīa, Alexandrīa, ironīa, Nīlus, *nunc in e longum, ut* chorēa, Aenēas. Γ *ante* γ, ξ, χ, κ, *per* ν *profertur,* ἄγγελος, λύ-

λύγξ, ἔλεγχος, ἀνάγκη. γ post ν per δ proferendum, & κ per γ, si ipsum γ præcesserit, ἔντον τε, ἀνάγκη. Π per b Latinum præcedente μ, ut πέμπω.

DE ACCENTIBVS.

ΠΡοσῳδιῶν siue accentuum genera quatuor, τόνοι, πνεύματα, χρόνοι, πάθη. Toni tres sunt grauis, acutus, circunflexus. Spiritus duo, densus & tenuis. Tempora totidem,
Grauis. *longum & breue. Adfectus tres, apostrophus, ὑφὲν, distinctio. Accentu grauis est in omnibus syllabis, quæ non habent proprium tonum: notatur solum in fine dictionis pro*
Acutus. *acuto παρὰ θεοῦ. In ultima ponitur tonus acutus, quando ipsa uel breuis est, uel longa absque synæresi, ut καλὸς, σοφὸς, ἀνήρ. In penultima, quum uel breuis ipsa est, uel ultima longa: λόγος, ἀνθρώπου. In antepenultima nunquam, nisi ultima fuerit breuis: φιλόσοφος, λέγεσθαι. Excipiuntur*
Circunflexus *tur Attica, ut μενέλεως. φύσεως.*

In omni genitiuo & datiuo ultima longa & tonum habens circunflectitur, ποιητοῦ ποιητῇ, τιμῆς τιμῇ, θεοῦ, θεῷ. Reliqui casus acutum habent, τιμὴν, θεόν. Item omnis longa per synæresin, ut ποιῶ, ποιεῖς, ποιεῖ. Longa penultima præcedens breuem semper circunflectitur: μοῦσα. Contra ultima longa, antepenultima caret tono, penultima circumflexo.

Enclitica uox tonum flectit in syllabam præcedentem, si antecedat προπαροξύτονον. προπερισπώμενον, aut παροξύτονον cum trochæo. ἄνθρωπός τε, σκῶλόν τε, φύλλά τε.

Abijcit omnino, præcedente spondæo, iambo, pyrrhichio, seu perispomeno: ἀπείληστε, ἄναξ τε, γένοστε,

φῶσ

φῶστι.

Ἐστιν positum in exordio orationis aut ſequens aliquã harum uocum, οὐ, οὐκ, ὡς, οὕτως, ἀλλά, τοῦτο, priorem ſyllabam acuit: ἔστι πόλις, οὐκ, ἔστιν, ὡς, ἔστιν, οὕτως, ἔστιν, ἀλλ' ἔστιν, τοῦτ' ἔστιν. Si ſequatur ὀξύτονον ſiue περισπώμενον, tonum amittit: καλός, ἐστιν, ἑρμῆς ἐστιν. Si iungatur dictioni paroxytonæ, ſiue illa trochæus ſit, ſiue iambus, ſiue pyrrhichius, ſiue ſpondæus, tonum habebit poſterior uerbi ſyllaba: φύλλα ἐστίν, ἥρως ἐστί, γέλως ἐστί, λόγος ἐστίν. Si præcedat προπαροξύτονον uel προπερισπώμενον, tonus in præcedentem ſyllabam reijcitur: φιλόσοφός ἐστι, φαῦλός ἐστι. Si προπερισπώμενον in poſitione longam deſinat, tonus manet in poſteriore ſyllaba uerbi ἐστί, φοῖνιξ ἐστί.

Acutus tonus in ultima ſyllaba poſitus, nomen facit ὀξύτονον: in penultima, παροξύτονον, ſeu βαρύτονον: in antepenultima, προπαροξύτονον, ſiue βαρύτονον.

Circumflexus in poſtrema, περισπώμενον: in penultima, προπερισπώμενον: Vt καλός, λόγος, ἄνθρωπος, ξενοφῶν, μοῦσα. Omnis uocalis in principio dictionis ſignatur ſpiritu uel aſpero, uel leni. υ & ρ ſemper aſpirantur. ρ ſi geminum fuerit in una dictione, prius ſignatur tenui ſpiritu, poſterius denſo, ut ἐπίῤῥημα.

Omnis uocalis aſpirata, adſumpta υ aſpirationem abijcit, ὅρος, οὖρος. Græcorum aſpirationem Latini ſæpenumero uertunt in σ, ὑπὲρ ſuper, ὑπὸ ſub, ὗς ſub, ἕρπω ſerpo: ἕξ ſe, ἕξ ſex ἑπτά ſeptem. Spiritus.

ἕξ, εἷς, ἓν ideò uidentur habere denſiorem ſpiritum, quàm ἐξ εἰς ἐν, quòd dignitate quadam nomen præſtet præpoſitioni. Ἀπόστροφος nota eſt, qua indicamus è fine dictionis ablatum eſſe aliquid. Quod quatuor

tuor accidit uocalibus: ε, ο, α, ι: & duabus diphthongis αι, οι, Vt φέρ' εἰπέ, ἔτ' ἐμὸν, παρ' ἡμῶν, ἐφ' ἡμῖν, βούλομ' ἐγὼ, οἴμ' ὡς ἄχθομαι. ὑφὲν est nota, qua duas dictiones coniungimus, ut ante malorum.

ὑφὲν.

Hypodiastole. *ὑποδιαστολὴ qua male cohærentia discernuntur, ut cor, uinum instaurat, ne Coruinum dicere uidearis.*

DE ARTICVLO.

VOcum quibus oratio constat, octo sunt genera: articulus, nomen, uerbum, participium pronomen, præpositio, aduerbium, coniunctio. Articuli præpositiui hoc modo declinantur. Ἀρσενικὰ ἑνικά. ἡ εὐθεῖα ὁ. ἡ γενικὴ τοῦ. ἡ δοτικὴ τῷ. ἡ αἰτιατικὴ τόν. Δυϊκά. ἡ εὐθεῖα καὶ αἰτιατικὴ τώ. ἡ γενικὴ καὶ δοτικὴ τοῖν. Πληθυντικά, ἡ εὐθεῖα οἱ. ἡ γενικὴ τῶν. ἡ δοτικὴ τοῖς. ἡ αἰτιατικὴ τούς. ἑνικὰ θηλυκά. ἡ, τῆς, τῇ, τήν. Δυϊκά. τὰ ταῖν. Π. αἱ, τῶν, ταῖς τάς. Οὐδέτερα, τό, τοῦ, τῷ, τό. Δ. τώ, τοῖν. Π. τά, τῶν, τοῖς, τά. *Subiunctiui sic.* Ἀρσενικὰ ἑνικά. ὅς. οὗ, ᾧ, ὅν, Δ. ὥ, οἷν. Π. οἵ, ὧν, οἷς, οὕς.

Θηλυκά. Ε, ἥ, ἧς, ᾗ, ἥν. Δ. ἅ, αἷν. Π. αἵ, ὧν, αἷς, ἅς. Οὐδέτερα. Ε, ὅ. οὗ. ᾧ. ὅ. Δ. ὥ, οἷν. Π. ἅ, ὧν, οἷς, ἅ. *Ex præpositiuis subiunctiuos effeceris, mutato* τ *in aspirationem, ut* τοῦ οὗ, τῷ ᾧ. ὁ, οἱ, ἡ αἱ, *præpositiui tono carent, subiunctiui non.*

ACCIDENTIA NOMINVM

NOminibus accidunt, γένος, εἶδος, σχῆμα, ἀριθμὸς, πτῶσις. *Genera quinq; sunt:* ἀρσενικὸν, ὁ λόγος: θηλυκὸν, ἡ μοῦσα: οὐδέτερον. τὸ βῆμα: κοινὸν, ὁ καὶ ἡ ἄνθρωπος: ἐπίκοινον, ὁ ἀετὸς *hæc aquila,* ὁ στρουθὸς *hic passer,* ἡ

χελ

χελιδὼν hæc hirundo. Distant commune & epicœnum, quód commune est ubi uisu discernimus sexum, ut κύων canis: ubi discrimen minus apparet, epicœnum. Species siue εἴδη duo: πρωτότυπον, ut οὐρανὸς, & παράγωγον. Posterioris genera septem. Συγκριτικὸν, ἐνδοξότερος: ὑπερθετικὸν, ἐνδοξότατος: πατρωνυμικὸν, πριαμίδης: ὑποκοριστικὸν, ἀνθρωπίσκος: κτητικὸν, βασιλικὸν: παρώνυμον, ἀνθηρὸς: ῥηματικὸν, ποίημα. Comparatiua ab adiectiuis in ος fiunt mutato σ in τερος: λευκὸς λευκότερος, σόφος σοφώτερος. Si penultima positiui longa fuerit ο μικρὸν seruatur: sin breuis, uertitur in ω μέγα. Adiectiua in ης & εις comparatiuum faciunt in εστερος: ἀληθὴς ἀληθέστερος, χαρίεις χαριέστερος. Positiua in υς à neutro genere, addito τερος: ut βραχὺς βραχύτερος. In ους, τερος assumunt: εὔνους εὐνούστερος. Superlatiuum fit mutatione τερος in τατος: λευκότερος λευκότατος. Comparatiua in ων superlatiua faciunt in ιστος, ut ἡδείων ἥδιστος. Σχήματα δύο: ἁπλοῦν, ἵππος: σύνθετον, φίλιππος. Numeri tres: ἑνικὸς, θεὸς: δυικὸς, θεώ: πληθυντικὸς, θεοί. Πτώσεις quinque ὀνομαστικὴ uel εὐθεῖα, γενικὴ, δοτικὴ, αἰτιατικὴ, κλητικὴ.

DECLINATIONES
nominum.

Quinque sunt nominum declinationes. Prima terminationes duas habet, ας, & ης. In hac omnia masculina sunt, & in secunda fœmina. ὁ αἰνείας, αἰνείου, αἰνείᾳ, αἰνείαν, ὦ αἰνεία. Δ. αἰνεία, αἰνείαιν, ὦ αἰνεία. Π. αἰνεῖαι, αἰνειῶν, αἰνείαις, αἰνείας, ὦ αἰνεῖαι. ὁ χρύσης, χρύσου, χρύσῃ, χρύσην, ὦ χρύση. Δ. χρύσα, χρύσαιν, ὦ χρύσα. Π. χρῦσαι, χρυσῶν, χρύσαις, χρύσας, ὦ χρῦσαι. Secunda totidem habet terminationes α & η. Prima. Secunda.
ἡ μαῖα, μαίας, μαίᾳ, μαῖαν, ὦ μαῖα. Δ. τὰ μαία, μαίαιν, ὦ μαία

ὦ μαῖα. Π. μαῖαι, μαιῶν, μαίαις, μαίας, ὦ μαῖαι. ἡ μοῦσα, μούσης, μούσῃ, μοῦσαν, ὦ μοῦσα. Δ. μούσα, μούσαιν, ὦ μούσα. Π. μοῦσαι, μουσῶν, μούσαις, μούσας, ὦ μοῦσαι.

Τιμή, τιμῆς, τιμῇ, τιμήν, ὦ τιμή. Δ. τιμά, τιμαῖν, τιμά. Π. τιμαί, τιμῶν, τιμαῖς, τιμάς, ὦ τιμαί. *Nomina desinentia in α purum, ρα, δα, uel θα, seruant α in obliquis.*

Tertia. *Tertia quoque terminationes duas habet, ος masculinorum ac fœmininorū, & ον neutrorum.* ὁ θεός, θεοῦ, θεῷ, θεόν, ὦ θεέ. Δ. θεώ, θεοῖν, ὦ θεώ. Π θεοί, θεῶν, θεοῖς, θεούς, ὦ θεοί. ἡ ὁδός, τῆς ὁδοῦ, τῇ ὁδῷ, ὁδόν, ὦ ὁδέ. Δ. τὰ ὁδώ, ταῖν ὁδοῖν, ὦ ὁδώ. Π. αἱ ὁδοί, ὁδῶν, ὁδοῖς, ὁδούς, ὦ ὁδοί.

Τὸ καλόν, καλοῦ, καλῷ, καλόν, ὦ καλόν. Δ. τὼ καλώ: καλοῖν, ὦ καλώ. Π. καλά, καλῶν, καλοῖς, καλά, ὦ καλά.

Quarta. *Quarta etiam duas terminationes habet, ως masculinorum & fœmininorum, & ων neutrorum. Hæc in omnibus casibus seruat ω.*

Ὁ μενέλεως, τοῦ μενέλεω, τῷ μενέλεῳ, τὸν μενέλεων, ὦ μενέλεως. Δ. τὼ μενέλεω, τοῖν μενέλεῳν, ὦ μενέλεω. Π. οἱ μενέλεῳ, τῶν μενέλεων, τοῖς μενέλεως, τούς μενέλεως, ὦ μενέλεῳ. ἡ ἅλως, τῆς ἅλω, τῇ ἅλῳ, τὴν ἅλων, ὦ ἅλως. Δ. τὰ ἅλω, τῶν ἅλων, ταῖς ἅλῳς, τὰς ἅλως, ὦ ἅλῳ.

Τὸ εὔγεων, τοῦ εὔγεω, τῷ εὔγεῳ, τὸ εὔγεων, ὦ εὔγεων. Δ. τῷ εὔγεω, τοῖν εὔγεῳν, ὦ εὔγεω. Π. τὰ εὔγεω, τῶν εὔγεων, τοῖς εὔγεῳς, τὰ εὔγεω, ὦ εὔγεω.

Quinta. *Quinta uarias terminationes habet, & diuersorum generum. Hæc similis est Latinorum tertiæ.*

Ὁ αἴας, τοῦ αἴαντος, αἴαντι, αἴαντα, ὦ αἴας & ὦ αἶα. Δ. τὼ αἴαντε, τοῖν αἰάντοιν, ὦ αἴαντε. Π. οἱ αἴαντες, αἰαν

αἰ ἄντων, αἴας, αἴαντας, ὦ αἴαντες.

ἡ τρυγὼν, τῆς τρυγόνος, τρυγόνι, τρυγόνα, ὦ τρυγών. Δ. τὰ τρυγόνε, ταῖν τρυγόνοιν, ὦ τρυγόνε. Π. αἱ τρυγόνες, τῶν τρυγόνων, ταῖς τρυγόσι, τὰς τρυγόνας, ὦ τρυγόνες.

Τὸ βῆμα, βήματος, βήματι, βῆμα, ὦ βῆμα, Δ. βήματε, βημάτοιν, ὦ βήματε. Π. βήματα, βημάτων, βήμασι, βήματα, ὦ βήματα.

Monoſyllaborum quintæ declinationis genitiuus & datiuus tonum habent in posteriore ſyllaba: reliqui caſus in priore. Vt πᾶς παντὸς παντὶ πάντα πάντες, χεὶρ χειρὸς χειρὶ χεῖρα χεῖρε, εἷς ἑνὸς ἑνὶ ἕνα.

Nomina in ευς uariè flectuntur. Ὁ βασιλεὺς, τοῦ βασιλέως ἀττικῶς, βασιλῆος καὶ βασιλεῖος ἰωνικῶς, βασιλῖος βοιωτικῶς, βασιλεῦς δωρικῶς. E quibus Aeolice mutato accentu βασίληος, βασίλειος, βασίλευς.

Omnis datiuus in ultima ſyllaba ι habet: ἀντεία, μούσῃ, θεῷ, μενέλεῳ, πατρί. Genera mutantur hoc modo: πᾶς πᾶσα πᾶν: βραδὺς βραδεῖα βραδὺ: χαρίεις χαρίεσσα χάριεν: ἀληθὴς ἀληθὲς, φιλόπατρις, τὸ φιλόπατρι: τέρην τέρεν: εὐδαίμων εὔδαιμον.

Ἁπλοῦς ἁπλῆ ἁπλοῦν: διπλοῦς διπλῆ διπλοῦν: τριπλοῦς τριπλῆ τριπλοῦν: τετραπλοῦς τετραπλῆ τετραπλοῦν: μολιβδοῦς μολιβδῆ μολιβδοῦν: χαλκοῦς χαλκῆ χαλκοῦν: χρυσοῦς χρυσῆ χρυσοῦν.

CONTR ACTIONES
nominum.

Contractorum nominum duo genera, πολυπαθῆ, καὶ ὀλιγοπαθῆ. Πολυπαθῶν terminationes ſex, ης, ες, ος, ις, ι, ας. Ὀλιγοπαθῶν, ευς, ους, ω, & ως: υς

ης. & υ. Contrahuntur autem hoc modo. Δημοσθένεος ους,
ες. δημοσθένεϊ ει, δημοσθένεα η, δημοσθένεε η, δημοσθενέοιν οῖν,
ες. δημοσθένεες εις, δημοσθενέων ῶν, δημοσθένεας εις. Τὰ τείχεα
ις. η, ἀληθέα ῆ. Τῷ ὄφιϊ ὄφι, ὄφιες ὄφις, ὄφιας ὄφις. Τὰ σινήπια
σινήπι. Vel τῷ ὄφεϊ ὄφει, ὄφεες ὄφεις, ὄφεας ὄφεις, σινήπεα
ας. σινήπη. Τοῦ κρέαος κρέως, κρέαϊ κρέᾳ, κρέαε κρέα κρεάοιν,
κρεῷν, κρέαα, κρέα, κρεάων ῶν. Βασιλέϊ εῖ, βασιλέες εῖς, βα-
ευς. σιλέας εῖς. οἱ βόες βοῦς, βόας βοῦς. Τῆς λητόος λητοῦς, λητόϊ
λητοῖ, λητόα λητῶ. Horum dualia & pluralia tertiæ de-
ους. clinationis sunt: ut τὰ λητὼ, τοῖν λητοῖν, αἱ λητοὶ, τῶν λη-
ω. τῶν. Τῷ ἠδέϊ εῖ, ἠδέες εῖς ἠδέας εῖς. Βότρυες βότρυς, βό-
υς. τρυας βότρυς.

DE NOMINIBVS numerorum.

Numerorũ ordines quinq; Primus, ἓν, δύο, τρία, τέσσαρα, πέντε, ἕξ, ἑπτὰ, ὀκτὼ, ἐννέα, δέκα, ἕνδεκα, δώδεκα, δεκατρία, uel τρία καὶ δέκα, minore præeũte, si cõiunctio interponatur: δεκατέσσαρα, δεκαπέντε, δεκαὲξ, δεκαεπτὰ, δεκαόκτω, aut ὄκτω καὶ δέκα, δεκαεννέα, εἴκοσι, εἰκοσιὲν, εἰκοσιδύο, εἰκοσιτρία, τριάκοντα, τριακονταὲν, τεσσαράκοντα, πεντήκοντα. ἑξήκοντα, ἑβδομήκοντα, ὀγδοήκοντα, ἐννενήκοντα, ἑκατὸν, διακόσια, τριακόσια, τετρακόσια. πεντακόσια. ἑξακόσια. ἑπτακόσια, ὀκτακόσια, ἐννεακόσια, χίλιοι, δισχίλιοι, τρισχίλιοι, μύρια. Secundus, διπλοῦς, τριπλοῦς, τετραπλοῦς, πενταπλοῦς, ἑξαπλοῦς, ἑπταπλοῦς, ὀκταπλοῦς, ἐννεαπλοῦς, δεκαπλοῦς, Tertius, διπλάσιος, τριπλάσιος, τετραπλάσιος, πενταπλάσιος, ἑξαπλάσιος, ἑπταπλάσιος, ὀκταπλάσιος, ἐννεαπλάσιος, δεκαπλάσιος.
Quartus, μονὰς, δυὰς, τριὰς, τετρὰς, πεμπτὰς, ἑκτὰς, ἑπτὰς, ὀγδοὰς, ἐννεὰς, δεκὰς, χιλιὰς, μυριάς. Quintus, πρῶ-

τος

τος, δεύτερος, τρίτος, τέταρτος, πέμπτος, ἕκτος, ἕβδομος, ὄγδοος, ἔνατος, δέκατος, ἑνδέκατος. δυοκαιδέκατος, εἰκοστὸς, εἰκοστὸς πρῶτος, εἰκοστὸς δεύτερος, τριακοστὸς, τεσσαρακοστὸς, πεντηκοστὸς, πεντηκοστὸς πρῶτος, ἑξηκοστὸς, ἑβδομηκοστὸς, ὀγδοηκοστὸς, ἐννενηκοστὸς, ἑκατοστὸς, διακοσιοστὸς, τριακοσιοστὸς, τεσσαρακοσιοστὸς, πεντακοσιοστὸς, ἑξακοσιοστὸς, ἑπτακοσιοστὸς ὀκτακοσιοστὸς, ἐννακοσιοστὸς, χιλιοστὸς, δισχιλιοστὸς, τρισχιλιοστὸς, μυριοστὸς. Hippocrates: θεωρητὴ δὲ πάλιν ἡ ἑπτακαιδεκάτη, αὕτη γάρ ἐστι τετάρτη ἀπὸ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης.

Indicatiuus decimusseptimus, quartus enim est à decimoquarto. Numeros, qui infrà decem sunt, notant characteres, α β γ δ ε ς ζ η θ. *Denarios omnes infra centum,* ι κ λ μ ν ξ ο π ϟ. *Centenarios,* ρ σ τ υ φ χ ψ ω ϡ. ᾱ *cum nota superposita, mille.*

CONIVGATIONES verborum.

*Q*Vinque *uerborum ordines sunt. Primus habet ante* ω, β π φ πτ : *in futuro* ψ, *in præterito* φ. *Vt,* λείβω, τέρπω, γράφω, τύπτω.

Secundus ante ω *habet* γ κ χ κτ σσ *uel* ττ ζ: *in futuro* ξ, *in præterito* χ. *Vt,* λέγω, πλέκω, ἔχω, τίκτω, ὀρύττω, παίζω.

Tertius habet δ θ τ ζ ττ ω *purum : in futuro* σ, *in præterito* κ. *Vt* ᾄδω, πλήθω, ἀνύτω, φράζω, πλάττω, ἀκούω.

Quartus in præsenti & futuro quatuor immutabiles λ μ ν ρ : *in præterito* κ. *Vt,* ψάλλω, νέμω, κρίνω, σπείρω.

Quinto comprehenduntur uerba in νμι, ωμι, υμι: *ut,* ἵστημι, τίθημι, δίδωμι, ζεύγνυμι.

Actiuorum ergo triplex terminatio: ω βαρύτονον, ῶ περισπώμενον, & μι: *ut,* λέγω, ποιῶ, τίθημι. *Verborum tempora sunt præsens, præteritum imperfectum, futurum, duo indefinita quæ significatione non differunt, præteritum perfectum, præteritum plusquamperfectum. In præteritis* ε *præponitur si prima uerbi litera sit consonans. Si uocalis,* α & ε *in* η *uertuntur,* ο *in* ω, αι *in* ῃ, αυ *in* ηυ, οι *in* ῳ. *Vt,* ἄδω ᾖδον, ἐρωτάω ἠρώτων, ὀρύττω ὤρυττον, αἴρω ᾖρον, αὐδῶ ηὔδων, οἰκτείρω ᾤκτειρον. *Reliquæ uocales* η, ι, υ, ω, *non mutantur. Dicimus enim* ἡγέομαι ἡγεόμην, ἰάπτω ἴαπτον, ὑβρίζω ὕβριζον, ὠνέομαι ὠνεόμην.

De augmentis.

Coniugantur uerba hoc modo. Actiua præsens, indicatiuum: Τύπτω τύπτεις τύπτει. Δ. τύπτετον τύπτετον. Π. τύπτομεν τύπτετε τύπτουσι. *Præteritum imperfectum:* ἔτυπτον ἔτυπτες ἔτυπτε. Δ. ἐτύπτετον ἐτυπτέτην. Π. ἐτύπτομεν ἐτύπτετε ἔτυπτον.

τύπτω.

Imperatiuum: τύπτε τυπτέτω. Δ. τύπτετον τυπτέτων. Π. τύπτετε τυπτέτωσαν.

Optatiuum: τύπτοιμι τύπτοις τύπτοι. Δ. τύπτοιτον τυπτοίτην Π. τύπτοιμεν τύπτοιτε τύπτοιεν.

Subiunctiuum: ἐὰν τύπτω τύπτῃς τύπτῃ. Δ. ἐὰν τύπτητον τύπτητον. Π. ἐὰν τύπτωμεν τύπτητε τύπτωσι.

Futurum.

Infinitum: τύπτειν *Futurum indicatiuum:* τύψω τύψεις τύψει. Δ. τύψετον τύψετον. Π. τύψομεν τύψετε τύψουσιν.

Optatiuum: τύψοιμι τύψοις τύψοι. Δ. τύψοιτον τυψοίτην. Π. τύψοιμεν τύψοιτε τύψοιεν.

ἀόριστος α.

Infinitum: τύψαι. *Indefinitum primum, indicatiuum:* ἔτυψα ἔτυψας ἔτυψε. Δ. ἐτύψατον ἐτυψάτην. Π. ἐτύψαμεν ἐτύψατε ἔτυψαν. *Imperatiuum:* τύψον τυψάτω. Δ. τύψατον τυψάτων. Π. τύψατε τυψάτωσαν.

Optatiuum: τύψαιμι τύψαις τύψαι. Δ. τύψαιτον τυψαί

την

την. Π. τύψαιμεν τύψαιτε τύψαιεν. Subiunctiuum: ἐὰν τύψω τύψῃς τύψῃ. Δ. ἐὰν τύψητον τύψητον. Π. ἐὰν τύψωμεν τύψητε τύψωσιν. Infinitum, τύψαι. Præteritum perfectum, indicatiuum: τέτυφα τέτυφας τέτυφε. Δ. τετύφατον τετύφατον. Π. τετύφαμεν τετύφατε τετύφασιν. Imperatiuum: τέτυφε τετυφέτω. Δ. τετύφετον τετυφέτων. Π. τετύφετε τετυφέτωσαν. Optatiuum: τετύφοιμι τετύφοις τετύφοι. Δ. τετύφοιτον τετυφοίτην. Π. τετύφοιμεν τετύφοιτε τετύφοιεν. Subiunctiuum: ἐὰν τετύφω τετύφῃς τετύφῃ Δ. ἐὰν τετύφητον τετύφητον. Π. ἐὰν τετύφωμεν τετύφητε τετύφωσιν. Infinitum: τετυφέναι. Præteritum plusquamperfectum: ἐτετύφειν ἐτετύφεις ἐτετύφει. Δ. ἐτετύφειτον ἐτετυφείτην. Π. ἐτετύφειμεν ἐτετύφειτε ἐτετύφεισαν. Indefinitum secundum, indicatiuum: ἔτυπον ἔτυπες ἔτυπε. Δ. ἐτύπετον ἐτυπέτην. Π. ἐτύπομεν ἐτύπετε ἔτυπον.

Præterita.

ἀόριςος β.

Imperatiuum: τύπε τυπέτω. Δ. τύπετον τυπέτων. Π. τύπετε τυπέτωσαν. Optatiuum, τύποιμι τύποις τύποι. Δ. τύποιτον τυποίτην. Π. τύποιμεν τύποιτε τύποιεν.

Subiunctiuum: ἐὰν τύπω τύπῃς τύπῃ. Δ. ἐὰν τύπητον τύπητον. Π. ἐὰν τύπωμεν τύπητε τύπωσι.

Infinitum: τυπεῖν. Futurum secundum, indicatiuum: τυπῶ τυπεῖς τυπεῖ. Δ. τυπεῖτον τυπεῖτον. Π. τυποῦμεν τυπεῖτε τυποῦσι. Optatiuum: τυποῖμι τυποῖς τυποῖ. Δ. τυποῖτον τυποίτην. Π. τυποῖμεν τυποῖτε τυποῖεν. Infinitũ: τυπεῖν. Media præsens indicatiuum: τύπτομαι τύπτῃ τύπτεται. Δ. τυπτόμεθον τύπτεσθον τύπτεσθον. Π. τυπτόμεθα τύπτεσθε τύπτονται. Præteritum imperfectum: ἐτυπτόμην ἐτύπτου ἐτύπτετο. Δ. ἐτυπτόμεθον ἐτύπτεσθον ἐτυπτέσθην. Π. ἐτυπτόμεθα ἐτύπτεσθε ἐτύπτοντο.

Media.

Imperatiuum: τύπτου τυπτέσθω. Δ. τύπτεσθον τυπτέσθων. Π τύπτεσθε τυπτέσθωσαν. Optatiuum: τυπτοίμην τύπτοιο τύπτοιτο. Δ. τυπτοίμεθον τύπτοισθον τύ-

πτοίσθω. Π. τυπτοίμεθα τύπτοισθε τύπτοιντο. *Subiunctiuum*: ἐὰν τύπτωμαι τύπτῃ τύπτηται. Δ. ἐὰν τυπτώμεθον τύπτησθον τύπτησθον. Π. ἐὰν τυπτώμεθα τύπτησθε τύπτωνται. *Infinitum*: τύπτεσθαι.

Futurum primum, indicatiuum: τύψομαι τύψῃ τύψεται. Δ. τυψόμεθον τύψεσθον τύψεσθον. Π. τυψόμεθα τύψεσθε τύψονται. *Optatiuum*: τυψοίμην τύψοιο τύψοιτο. Δ. τυψοίμεθον τύψοισθον τυψοίσθην. Π. τυψοίμεθα τύψοισθε τύψοιντο. *Infinitum*: τύψεσθαι.

ἀόριστος α. *Indefinitum primum, indicatiuum*: ἐτυψάμην ἐτύψω ἐτύψατο. Δ. ἐτυψάμεθον ἐτύψασθον ἐτυψάσθην. Π. ἐτυψάμεθα ἐτύψασθε ἐτύψαντο. *Imperatiuum*: τύψαι τυψάσθω. Δ. τύψασθον τυψάσθων. Π. τύψασθε τυψάσθωσαν. *Optatiuum*: τυψαίμην τύψαιο τύψαιτο. Δ. τυψαίμεθον τύψαισθον τυψαίσθην. Π. τυψαίμεθα τύψαισθε τύψαιντο. *Subiunctiuum*: ἐὰν τύψωμαι τύψῃ τύψηται. Δ. ἐὰν τυψώμεθον τύψησθον τύψησθον. Π. ἐὰν τυψώμεθα τύψησθε τύψωνται. *Infinitum*: τύψασθε.

Præteritum. *Præteritum perfectum, indicatiuum*: τέτυπα τέτυπας τέτυπε. Δ. τετύπατον τετύπατον. Π. τετύπαμεν τετύπατε τετύπασιν. *Imperatiuum*: τέτυπε τετυπέτω. Δ. τετύπετον τετυπέτων. Π. τετύπετε τετυπέτωσαν. *Optatiuum*: τετύποιμι τετύποις τετύποι. Δ. τετύποιτον τετυποίτην. Π. τετύποιμεν τετύποιτε τετύποιεν. *Subiunctiuum*: ἐὰν τετύπω τετύπῃς τετύπῃ. Δ. ἐὰν τετύπητον τετύπητον. Π. τετύπωμεν τετύπητε τετύπωσιν. *Infinitum*: τετυπέναι.

ἀόριστος β. *Præteritum plusquamperfectum, indicatiuum*: ἐτετύπειν ἐτετύπεις ἐτετύπει. Δ. ἐτετύπειτον ἐτετυπείτην. Π. ἐτετύπειμεν ἐτετύπειτε ἐτετύπεισαν.

Indefinitum secundum, indicatiuum: ἐτυπόμην ἐτύπου

ἐτύ

ἐτύπετο. Δ. ἐτυπέμεθον ἐτύπεσθον ἐτυπέσθην. Π. ἐτυπέμεθα ἐτύπεσθε ἐτύποντο. Imperatiuum: τύπου τυπέσθω. Δ. τυπέσθων τύπεσθον. Π. τύπεσθε τυπέσθωσαν. Optatiuum: τυποίμην τύποιο τύποιτο. Δ. τυποίμεθον τύποισθον τυποίσθην. Π. τυποίμεθα τύποισθε τύποιντο. Subiunctiuum: ἐὰν τύπωμαι τύπῃ τύπηται. Δ. ἐὰν τυπώμεθον τύπησθον τύπησθον. Π. ἐὰν τυπώμεθα τύπησθε τύπωνται. Infinitum: τυπέσθαι.

Futurum secundum, indicatiuum: τυποῦμαι τυπῇ τυπεῖται. Δ. τυπούμεθον τυπεῖσθον τυπεῖσθον. Π. τυπούμεθα τυπεῖσθε τυποῦνται. Optatiuum: τυποίμην τυποῖο τυποῖτο. Δ. τυποίμεθον τυποῖσθον τυποίσθην. Π. τυποίμεθα τυποῖσθε τυποῖντο. Infinitum: τυπεῖσθαι.

Paßiua praesens, indicatiuum: τύπτομαι τύπτῃ τύπτεται. Δ. τυπτόμεθον τύπτεσθον τύπτεσθον. Π. τυπτόμεθα τύπτεσθε τύπτονται. Praeteritum imperfectum: ἐτυπτόμην ἐτύπτου ἐτύπτετο. Δ. ἐτυπτόμεθον ἐτύπτεσθον ἐτυπτέσθην. Π. ἐτυπτόμεθα ἐτύπτεσθε ἐτύπτοντο. Imperatiuum: τύπτου τυπτέσθω. Δ. τύπτεσθον τυπτέσθον. Π. τύπτεσθε τυπτέσθωσαν. Optatiuum: τυπτοίμην τύπτοιο τύπτοιτο. Δ. τυπτοίμεθον τύπτοισθον τυπτοίσθην. Π. τυπτοίμεθα τύπτοισθε τύπτοιντο. Subiunctiuum: ἐὰν τύπτωμαι τύπτῃ τύπτηται. Δ. ἐὰν τυπτώμεθον τύπτησθον τύπτησθον. Π. ἐὰν τυπτώμεθα τύπτησθε τύπτωνται. Infinitum: τύπτεσθαι. Paßiua.

Praeteritum perfectum, indicatiuum: τέτυμμαι τέτυψαι τέτυπται. Δ. τετύμμεθον τέτυφθον τέτυφθον. Π. τετύμμεθα τέτυφθε τετύφαται. Praeteritum.

Praeteritum plusquamperfectum, indicatiuum: ἐτετύμμην ἐτέτυψο ἐτέτυπτο. Δ. ἐτετύμμεθον ἐτέτυφθον ἐτετύφθην. Π. ἐτετύμμεθα ἐτέτυφθε ἐτετύφατο. Imperatiuũ: τέτυψο τετύφθω. Δ. τέτυφθον τετύφθων. Π. τέτυφθε

ἀόριςος α. τετύφθησαν. *Infinitum*: τετύφθαι. *Indefinitum primum, indicatiuum*: ἐτύφθην ἐτύφθης ἐτύφθη. Δ. ἐτύφθητον ἐτυφθήτην. Π. ἐτύφθημεν ἐτύφθητε ἐτύφθησαν. *Imperatiuum*: τύφθητι τυφθήτω. Δ. τύφθητον τυφθήτων. Π. τύφθητε τυφθήτωσαν. *Optatiuum*: τυφθείην τυφθείης τυφθείη. Δ. τυφθείητον τυφθειήτην. Π. τυφθείημεν τυφθείητε τυφθείησαν uel τυφθεῖεν.

Subiunctiuum: ἐὰν τυφθῶ τυφθῇς τυφθῇ. Δ. ἐὰν τυφθῆτον τυφθῆτον. Π. ἐὰν τυφθῶμεν τυφθῆτε τυφθῶσι.

Infinitum: τυφθῆναι. *Futurum primum, indicatiuum*: τυφθήσομαι τυφθήσῃ τυφθήσεται. Δ. τυφθησόμεθον τυφθήσεσθον τυφθήσεσθον. Π. τυφθησόμεθα τυφθήσεσθε τυφθήσονται.

Optatiuum: τυφθησοίμην τυφθήσοιο τυφθήσοιτο. Δ. τυφθησοίμεθον τυφθήσοισθον τυφθησοίσθην. Π. τυφθησοίμεθα τυφθήσοισθε τυφθήσοιντο.

ἀόριςος β. *Infinitum*: τυφθήσεσθαι. *Indefinitum secundum, indicatiuũ*: ἐτύπην ἐτύπης ἐτύπη. Δ. ἐτύπητον ἐτυπήτην. Π. ἐτύπημεν ἐτύπητε ἐτύπησαν. *Imperatiuũ*: τύπηθι τυπήτω. Δ. τύπητον τυπήτων. Π. τύπητε τυπήτωσαν. *Optatiuum*: τυπείην τυπείης τυπείη. Δ. τυπείητον τυπειήτην. Π. τυπείημεν τυπείητε ετυπείησαν, uel τυπεῖεν. *Subiunctiuum*: ἐὰν τυπῶ τυπῇς τυπῇ. Δ. ἐὰν τυπῆτον τυπῆτον. Π. ἐὰν τυπῶμεν τυπῆτε τυπῶσι.

Futurũ secundum. *Infinitum*: τυπῆναι. *Futurum secundum, indicatiuum*: τυπήσομαι τυπήσῃ τυπήσεται. Δ. τυπησόμεθον τυπήσεσθον τυπήσεσθον. Π. τυπησόμεθα τυπήσεσθε τυπήσονται.

Mox futurum. *Optatiuum*: τυπησοίμην τυπήσοιο τυπήσοιτο. Δ. τυπησοίμεθον τυπήσοισθον τυπησοίσθην. Π. τυπησοίμεθα τυπήσοισθε τυπήσοιντο. *Infinitum*: τυπήσεσθαι. *Mox futurũ indicatiuum*: τετύψομαι τετύψῃ τετύψεται. Δ. τετυψόμεθον τετύψεσθον τετύψεσθον. Π. τετυψόμεθα τετύψεσθε τε

τύψον). Optatiuum: τετυψοίμην τετύψοιο τετύψοιτο. Δ. τετυψοίμεθον τετύψοισθον τετυψοίσθην. Π. τετυψοίμεθα τετύψοισθε τετύψοιντο. Infinitum: τετύψεσθαι.

VERBA IN
έω, άω, & όω.

Præsens indicatiuum: ποιέω ποιῶ, ποιέεις ποιεῖς, ποιέει ποιεῖ. Δ. ποιέετον ποιεῖτον. Π. ποιέομεν ποιοῦμεν, ποιέετε ποιεῖτε, ποιέουσι ποιοῦσι. Præteritum imperfectum: ἐποίεον, ἐποίουν, ἐποίεες, ἐποίεις ἐποίεε ἐποίει. Δ. ἐποιέετον ἐποιεῖτον, ἐποιεέτην ἐποιείτην. Π. ἐποιέομεν ἐποιοῦμεν, ἐποιέετε ἐποιεῖτε, ἐποίεον ἐποίουν. έω.

Imperatiuum: ποίεε ποίει, ποιεέτω ποιείτω. Optatiuum: ποιέοιμι ποιοῖμι, ποιέοις ποιοῖς ποιέοι ποιοῖ. Attice seu Aeolice ποιοίην οίης οίη. Dorice ποιῴην ῴης ῴη.

Subiunctiuum: ἐὰν ποιέω ποιῶ, έῃς ῇς, έῃ ῇ. Δ. έητον ῆτον. Infinitum: ποιέειν ποιεῖν, Dorice ποιὲν. Indicatiuũ paßiuum: ποιέομαι ποιοῦμαι, έῃ, ῇ, έεται εῖται. Δ. εόμεθον ούμεθον, έεσθον εῖσθον. Π. εόμεθα ούμεθα. Præteritum imperfectum: ἐποιεόμην ούμην, ἐποιέου οῦ, έετο εῖτο.

Imperatiuum: ποιέου οῦ, ποιεέσθω είσθω. Optatiuum: ποιεοίμην ποιοίμην, έοιο οῖο, έοιτο οῖτο.

Subiunctiuum: ἐὰν ποιέωμαι ῶμαι, έῃ, ῇ, έηται ῆται.

Infinitum: ποιέεσθαι εῖσθαι. Participia: ποιέων ῶν, έοντος οῦντος, έουσα οῦσα, έουσης ούσης, έον οῦν, ποιεόμενος ούμενος. In his ου Dorice in ευ conuertitur, ποιοῦμεν ποιεῦμεν.

Præsens indicatiuum: βοάω βοῶ, βοάεις βοᾷς, βοάει βοᾷ. Δ. βοάετον βοᾶτον. Π. βοάομεν βοῶμεν, βοάετε βοᾶτε, βοάουσι βοῶσι. άω.

Præteritum imperfectum: ἐβόαον, ἐβόων, ἐβόαες ἐβόας, ἐβόαε ἐβόα. Δ. ἐβοάετον ᾶτον, ἐβοαέτην ἐβοάτην. Π. ἐβοάομεν ῶμεν, ἐβοάετε ᾶτε, ἐβόαον ων. Imperatiuum: βόαε βόα, βοαέτω άτω. Optatiuum: βοάοιμι ῷμι, άοις ῷς: Aeolice βοῴην ῴης. Subiunctiuum: βοάω, ῶ, άῃς ᾷς, άῃ ᾷ. Δ. άετον, ᾶτον. Π. άωμεν ῶμεν, άετε ᾶτε, άωσι ῶσι. Infinitum: βοάειν βοᾶν, Dorice βοῆν, Aeolice βόαις. Indicatiuum: παθητικὸν: βοάομαι βοῶμαι, βοάῃ βοᾷ, βοάεται ᾶται. Δ. βοαόμεθον ώμεθον, άεσθον ᾶσθον. Π. αόμεθα, ώμεθα άεσθε ᾶσθε, ᾶσθε, άονται ῶνται.

Præteritum imperfectum: ἐβοαόμην ώμην, ἐβοάου ῶ, άετο ᾶτο. Imperatiuum: βοάου ῶ, βοαέσθω άσθω. Optatiuũ: βοαοίμην ῴμην, άοιο ῷο. Subiunctiuum: βοάομαι, ῶμαι, άῃ ᾷ, άηται ᾶται. Infinitum: βοάεσθαι ᾶσθαι. Participia: βοάων ῶν άοντος ῶντος, άουσα ῶσα, αούσης ώσης, άον ῶν, βοαόμενος. ώμενος.

όω. Præsens indicatiuum: χρυσόω χρυσῶ, χρυσόεις χρυσοῖς, χρυσόει χρυσοῖ. Δ. χρυσόετον χρυσοῦτον. Π. χρυσόομεν χρυσοῦμεν, χρυσόετε οῦτε, χρυσόουσι οῦσι.

Præteritum imperfectum: ἐχρύσοον ουν, ἐχρύσοες ους, ἐχρύσοε, ου. Δ. ἐχρυσόετον οῦτον. Imperatiuum: χρύσοε ου, χρυσοέτω ούτω. Optatiuum: χρυσόοιμι οῖμι, χρυσόοις οῖς, όοι οῖ. Subiunctiuum: χρυσόω ῶ, όῃς οῖς, όῃ οῖ. Δ. όητον οῖτον, Π. όωμεν ῶμεν όητε οῖτε, όωσι. ῶσι Infinitum: χρυσόειν χρυσοῦν, Aeolice χρύσους.

Indicatiuum paßiuum: χρυσόομαι οῦμαι, όῃ οῖ, όεται οῦται. Præteritum imperfectum: ἐχρυσοόμην ούμην, όου οῦ, όετο οῦτο. Imperatiuum: χρυσόου οῦ, χρυσοέσθω ούσθω. Optatiuum: χρυσοοίμην, χρυσοίμην χρυσόοιο οῖο. Subiunctiuum: χρυσόωμαι ῶμαι, όῃ οῖ, όηται οῖται, alij οῦται, uel ῶται, Δ. οώμεθον ώμεθον, όησθον οῖσθον, οῦσθον uel ῶσθον.

Infini

Infinitum: χρυσοῦσθαι ἔσεσθαι. *Participia*: χρυσόων ὤν, οὖσα οὖσα, όον ὄν, χρυσούμενος ὤμενος.

ΤΙΘΗΜΙ.

VErba in μι deducuntur à uerbis habentibus έω, άω, όω, υω: ut τίθημι, ἵστημι, δίδωμι. ζεύγνυμι, à θέω, στάω, δόω, ζευγνύω, idq; præposita ι cum prima consonante. Hæc carent secundo futuro, præterito perfecto & plusquamperfecto medio: item indefinito secundo & futuro secundo paßiuo.

Actiua præsens indicatiuum: τίθημι τίθης τίθησι. Δ. τίθετον τίθετον. Π. τίθεμεν τίθετε τιθέασι.

Præteritum imperfectum: ἐτίθην ἐτίθης ἐτίθη. Δ. ἐτίθετον ἐτιθέτην. Π. ἐτίθεμεν ἐτίθετε ἐτίθεσαν. Imperatiuum: τίθετι uel τίθει à τιθέω, τιθέτω. Δ. τίθετον τιθέτων. Π. τίθετε τιθέτωσαν. Optatiuum: τιθείην τιθείης τιθείη. Δ. τιθείητον τιθειήτην. Π. τιθείημεν τιθείητε τιθείησαν. Subiunctiuum: ἐὰν τιθῶ τιθῇς τιθῇ. Δ. ἐὰν τιθῆτον τιθῆτον. Π. ἐὰν τιθῶμεν τιθῆτε τιθῶσι. Infinitum: τιθέναι. ἀόριστος β.

Indefinitum secundum, indicatiuum: ἔθην ἔθης ἔθη. Δ. ἔθετον ἐθέτην, Π. ἔθεμεν ἔθετε ἔθεσαν. Imperatiuum: θέτι uel θὲς θέτω. Δ. θέτον θέτων. Π. θέτε θέτωσαν. Optatiuum: θείην θείης θείη. Δ. θείητον θειήτην. Π. θείημεν θείητε θείησαν. Subiunctiuum: ἐὰν θῶ θῇς θῇ. Δ. θῆτον θῆτον. Π. θῶμεν θῆτε θῶσι. Infinitum: θῆναι.

Media præsens, indicatiuum: τίθεμαι τίθεσαι τίθεται. Δ. τιθέμεθον τίθεσθον τίθεσθον. Π. τιθέμεθα τίθεσθε τίθενται. Media.

Præteritum imperfectum: ἐτιθέμην ἐτίθεσο uel ἐτίθου, ἐτίθετο. Δ. ἐτιθέμεθον ἐτίθεσθον ἐτιθέσθην. Π. ἐτιθέμεθα ἐτίθεσθε ἐτίθεντο. Imperatiuum: τίθεσο uel τίθου, τιθέσθω. Δ. τίθεσθον τιθέσθων. Π. τίθεσθε τιθέσθωσαν. Optatiuū: τιθείμην τιθεῖο τιθεῖτο. Δ. τιθείμεθον τιθεῖσθον τιθείσθην. Π. τιθείμεθα τίθεισθε τίθεντο. Subiunctiuum: ἐὰν τιθῶμαι τιθῇ τιθῆται. Δ. ἐὰν τιθώμεθον τιθῆσθον τιθῆσθον. Π. τιθώμεθα τιθῆσθε τιθῶνται. Infinitum: τίθεσθαι.

ἀόριστος β. Indefinitum secundum, indicatiuum: ἐθέμην ἔθεσο uel ἔθου, ἔθετο. Δ. ἐθέμεθον ἔθεσθον ἐθέσθην. Π. ἐθέμεθα ἔθεσθε ἔθεντο.

Vt in præterito imperfecto: ἐτιθέμην remota syllaba τι.

Passiua. Passiua præsens, indicatiuum: τίθεμαι τίθεσαι τίθεται. Δ. τιθέμεθον τίθεσθον τίθεσθον. Π. τιθέμεθα τίθεσθε τίθενται.

Præteritum imperfectum: ἐτιθέμην ἐτίθεσο uel ἐτίθου, ἐτίθετο. Δ ἐτιθέμεθον, ἐτίθεσθον ἐτιθέσθην. Π. ἐτιθέμεθα ἐτίθεσθε ἐτίθεντο. Imperatiuum: τίθεσο uel τίθου, τιθέσθω. Δ τίθεσθον τιθέσθων. Π. τίθεσθε τιθέσθωσαν. Optatiuum: τιθέμην τίθειο τίθειτο. Δ. τιθέμεθον τίθεισθον τιθέσθην. Π. τιθέμεθα τίθεισθε τίθειντο. Subiunctiuum: ἐὰν τιθῶμαι τιθῇ τιθῆται. Δ. ἐὰν τιθώμεθον τιθῆσθον. Π. ἐὰν τιθώμεθα τιθῆσθε τιθῶνται. Infinitum: τίθεσθαι.

Præteritū. Præteritū perfectum, indicatiuum: τέθειμαι τέθεισαι τέθειται. Δ. τεθείμεθον τέθεισθον τέθεισθον. Π. τεθείμεθα τέθεισθε τέθεινται. Optatiuum: τεθείμην τεθεῖο τεθεῖτο. Δ. τεθείμεθον τεθεῖσθον τεθείσθην. Π. τεθείμεθα τεθεῖσθε τεθεῖντο. Subiunctiuum: ἐὰν τεθῶμαι τεθῇ τεθῆται Δ. τεθώμεθον τεθῆσθον τεθῆσθον. Π. τεθώμεθα τεθῆσθε τεθῶνται. Infinitum: τεθεῖσθαι.

Præt

Præteritum plusquamperfectum, indicatiuum: ἐτεθέμην ἐτέθεσο ἐτέθετο. Δ. ἐτεθέμεθον ἐτέθεσθον ἐτεθέσθην. Π. ἐτεθέμεθα ἐτέθεσθε ἐτέθεντο. Imperatiuum: τέθεισο τεθείσθω. Δ. τέθεισθον τέθεσθον. Π. τέθεσθε τεθείσθωσαν. Indefinitum primum, indicatiuum: ἐτέθην ἐτέθης ἐτέθη. Δ. ἐτέθητον ἐτεθέτην. Π. ἐτέθημεν ἐτέθητε ἐτέθησαν. ἀόριστος α.

Imperatiuum: τέθητι τεθήτω. Δ. τέθητον τεθήτων. Π. τέθητε τεθήτωσαν.

Optatiuum: τεθείην τεθείης τεθείη. Δ. τεθείητον τεθειήτην. Π. τεθείημεν τεθείητε τεθείησαν.

Subiunctiuum: ἐὰν τεθῶ τεθῇς τεθῇ. Δ. τεθῆτον τεθῆτον. Π. ἐὰν τεθῶμεν τεθῆτε τεθῶσι. Infinitum: τεθῆναι. Futurum primum, indicatiuum: τεθήσομαι τεθήσῃ τεθήσεται. Δ. τεθησόμεθον τεθήσεσθον τεθήσεσθον. Π. τεθησόμεθα τεθήσεσθε τεθήσονται. Optatiuum: τεθησοίμην τεθήσοιο τεθήσοιτο. Δ. τεθησοίμεθον. τεθήσοισθον τεθησοίσθην Π. τεθησοίμεθα τεθήσοισθε τεθήσοιντο. Infinitum, τεθήσεσθαι. Μέλλων α.

ἽΣΤΗΜΙ.

Actiua præsens, indicatiuum: ἵστημι ἵστης ἵστησι. Δ. ἵστατον ἵστατον. Π. ἵσταμεν ἵστατε ἱστᾶσι. uel Ionice ἱστάασι.

Præteritum imperfectum: ἵστην ἵστης ἵστη. Δ. ἵστατον ἱστάτην. Π. ἵσταμεν ἵστατε ἵστασαν.

Imperatiuum: ἵσταθι ἱστάτω. Δ. ἵστατον ἱστάτων. Π. ἵστατε ἱστάτωσαν.

Optatiuum: ἱσταίην ἱσταίης ἱσταίη. Δ. ἱσταίητον ἱσταιήτην. Π. ἱσταίημεν ἱσταίητε ἱσταίησαν, uel ἱσταῖεν.

Subiunctiuum: ἐὰν ἱστῶ ἱστᾷς ἱστᾷ. Δ. ἱστᾶτον. Π. ἱστῶμεν ἱστᾶτε ἱστῶσι.

Infinitum: ἱστάναι. Indefinitum secundum: ἔστην ἔστης ἔστη. Δ. ἔστητον ἐστήτην. Π. ἔστημεν ἔστητε ἔστησαν, uel Attice ἔσταν. Imperatiuum: στῆθι στήτω. Δ. στῆτον στήτων. Π. στῆτε στήτωσαν. Optatiuum: σταίην σταίης σταίη. ἀόριστος β.

Δ. σταίη

Δ. στάντον σταίντων. Π. στάημεν στάντε στάησαν. Subiunctiuum: ἐὰν στῶ στᾷς στᾷ. Δ. στᾶτον. Π. στῶμεν στᾶτε στῶσι. Infinitum, στῆναι.

Media & paßiua. Præsens indicatiuum: ἵσταμαι ἵστασαι ἵσταται. Δ. ἱστάμεθον ἵστασθον ἵστασθον. Π. ἱστάμεθα ἵστασθε ἵστανται.

Præteritum imperfectum: ἱστάμην ἵστασο ἵστατο. Δ. ἱστάμεθον ἵστασθον ἱστάσθην. Π. ἱστάμεθα ἵστασθε ἵσταντο. Imperatiuum: ἵστασο ἱστάσθω. Δ. ἵστασθον ἱστάσθων. Π. ἵστασθε ἱστάσθωσαν. Optatiuum: ἱσταίμην ἱσταῖο ἱσταῖτο. Δ. ἱσταίμεθον ἱσταῖσθον ἱσταίσθην. Π. ἱσταίμεθα ἱσταῖσθε ἱσταῖντο. Subiunctiuum: ἐὰν ἱστῶμαι ἱστᾷ ἱστᾶται. Δ. ἱστώμεθον ἱστᾶσθον. Π. ἱστώμεθα ἱστᾶσθε ἱστῶνται. Infinitum: ἵστασθαι.

Præteritũ. Præteritum perfectum, indicatiuum: ἕσταμαι ἕστασαι ἕσταται. Δ. ἑστάμεθον ἕστασθον ἕστασθον. Π. ἑστάμεθα ἕστασθε ἕστανται. Optatiuum: ἑσταίμην ἑσταῖο ἑσταῖτο. Δ. ἑσταίμεθον ἑσταῖσθον ἑσταίσθην. Π. ἑσταίμεθα ἑσταῖσθε ἑσταῖντο. Subiunctiuum: ἐὰν ἑστῶμαι ἑστᾷ ἑστᾶται. Δ. ἐὰν ἑστώμεθον ἑστᾶσθον ἑστᾶσθον. Π. ἐὰν ἑστώμεθα ἑστᾶσθε ἑστῶνται. Infinitum, ἑστάσθαι.

Preteritum plusquam perfectum. Præteritum plusquamperfectum: ἑστάμην ἕστασο ἕστατο. Δ. ἑστάμεθον ἕστασθον ἑστάσθην. Π. ἑστάμεθα ἕστασθε ἕσταντο. Imperatiuum: ἕστασο ἑστάσθω. Δ, ἕστασθον ἑστάσθων. Π. ἕστασθε ἑστάσθωσαν.

Indefinitnm primum, indicatiuum: ἐστάθην ἐστάθης ἐστάθη. Δ. ἐστάθητον ἐσταθήτην. Π. ἐστάθημεν ἐστάθητε ἐστάθησαν uel ἔσταθεν. Imperatiuum: στάθητι σταθήτω. Δ. στάθητον σταθήτων. Π. στάθητε σταθήτωσαν. Optatiuum: σταθείην σταθείης σταθείη. Δ. σταθείητον σταθειήτην. Π. σταθείημεν σταθείητε σταθείησαν. Subiunctiuum: ἐὰν σταθῶ σταθῇς σταθῇ. Δ. σταθῆτον σταθῆτον. Π. σταθῶμεν σταθῆτε σταθῶσι. Infinitum, σταθῆναι.

Futu

Futurum primum, indicantium : σταθήσομαι σταθήσῃ σταθήσεται. Δ. σταθησόμεθον σταθήσεσθον σταθήσεσθον. Π. σταθησόμεθα σταθήσεσθε σταθήσονται. Optatiuum : σταθησοίμην σταθήσοιο σταθήσοιτο. Δ σταθησοίμεθον σταθήσοισθον σταθησοίσθην. Π. σταθησοίμεθα σταθήσοισθε σταθήσοιντο. Infinitum, σταθήσεσθαι Futurum primum.

ΔΙΔΩΜΙ.

Actiua præsens, indicatiuum : δίδωμι δίδως δίδωσι. Δ. δίδοτον δίδοτον. Π. δίδομεν δίδοτε διδοῦσι uel διδόασι.

Præteritum imperfectum : ἐδίδων ἐδίδως ἐδίδω. Δ. ἐδιδότον ἐδιδότην. Π. ἐδίδομεν ἐδίδοτε ἐδίδοσαν.

Imperatiuum : δίδοθι διδότω. Δ. δίδοτον διδότων. Π. δίδοτε διδότωσαν. Optatiuum : διδοίην διδοίης διδοίη. Δ. διδοίητον διδοιήτην. Π. διδοίημεν διδοίητε διδοίησαν uel διδοῖεν.

Et Aeolicè : διδῴην διδῴης διδῴη. Subiunctiuum : ἐὰν διδῶ διδῷς διδῷ. Δ. διδῶτον διδῶτον. Π. διδῶμεν διδῶτε διδῶσι. Infinitum, διδόναι.

Indefinitum secundum, indicatiuum : ἔδων ἔδως ἔδω. Δ. ἔδοτον ἐδότην. Π. ἔδομεν ἔδοτε ἔδοσαν. Imperatiuum : δόθι uel δὸς δότω. Δ. δότον δότων. Π. δότε δότωσαν. ἀόριστος β,

Optatiuum : δοίην δοίης δοίη. Δ. δοίητον δοιήτην. Π. δοίημεν δοίητε δοίησαν. Subiunctiuum : ἐὰν δῶ δῷς δῷ, aut Ionicè δῶσι. Δ. δῶτον. Π. δῶμεν δῶτε δῶσι uel δώωσι poëticè. Infinitum, δοῦναι.

Media & paßiua, præsens : δίδομαι δίδοσαι δίδοται. Δ. διδόμεθον δίδοσθον δίδοσθον. Π. διδόμεθα δίδοσθε δίδονται. Media & paßiua.

Præteritum imperfectum : ἐδιδόμην ἐδίδοσο ἐδίδοτο. Δ,

ἐδι

ἐδιδόμεθον ἐδίδοσθον ἐδιδόσθην. Π. ἐδιδόμεθα ἐδίδοσθε ἐδίδοντο.

Imperatiuum, δίδοσο διδόσθω. Δ. δίδοσθον διδόσθων. Π. δίδοσθε διδόσθωσαν.

Optatiuum: διδοίμην διδοῖο διδοῖτο. Δ. διδοίμεθον διδοῖσθον διδοίσθην. Π. διδοίμεθα διδοῖσθε διδοῖντο.

Subiunctiuum: ἐὰν διδῶμαι διδῷ διδῶται. Δ. διδώμεθον διδῶσθον. Π. διδώμεθα διδῶσθε διδῶνται, penultima circunflexa.

Præteritũ. Infinitum, δίδοσθαι. Præteritum perfectum: δέδομαι δέδοσαι δέδοται. Δ. δεδόμεθον δέδοσθον δέδοσθον. Π. δεδόμεθα δέδοσθε δέδονται.

Optatiuum: δεδοίμην δεδοῖο δεδοῖτο. Δ. δεδοίμεθον δεδοῖσθον δεδοίσθην. Π. δεδοίμεθα δεδοῖσθε δεδοῖντο.

Subiunctiuum: ἐὰν δεδῶμαι δεδῷ δεδῶται, ἄρχεηστα.

Præteritũ plusquamperfectum. Infinitum, δεδόσθαι. Præteritum plusquamperfectum: ἐδεδόμην ἐδέδοσο ἐδέδοτο. Δ. ἐδεδόμεθον ἐδέδοσθον ἐδεδόσθην. Π. ἐδεδόμεθα ἐδέδοσθε ἐδέδοντο.

Imperatiuum: δέδοσο δεδόσθω. Δ. δέδοσθον δεδόσθων. Π. δέδοσθε δεδόσθωσαν. Indefinitum primum, indicatiuũ:

ἀόριστος α. ἐδόθην ἐδόθης ἐδόθη, Δ. ἐδόθητον ἐδοθήτην. Π. ἐδόθημεν ἐδόθητε ἐδόθησαν.

Optatiuum: δοθείην δοθείης δοθείη. Δ. δοθείητον δοθειήτην. Π. δοθείημεν δοθείητε δοθείησαν, uel δοθεῖεν.

Subiunctiuum: ἐὰν δοθῶ δοθῇς δοθῇ. Δ. δοθῆτον δοθῆτον, Π. δοθῶμεν δοθῆτε δοθῶσι. Infinitum, δοθῆναι.

Μέλλων α. Futurum primum, indicatiuum: δοθήσομαι δοθήσῃ δοθήσεται. Δ. δοθησόμεθον δοθήσεσθον. Π. δοθησόμεθα δοθήσεσθε δοθήσονται.

Optatiuum: δοθησοίμην δοθήσοιο δοθήσοιτο. Δ. δοθησοίμεθον δοθήσοισθον δοθησοίσθην. Π. δοθησοίμεθα δοθήσοισθε δοθήσοιντο. Infinitum, δοθήσεσθαι.

ΖΕΫΓΝΥΜΙ.

Polyſyllaba uerba tam in νω, quàm in νμι ſolũ in præſenti & præterito imperfecto flectuntur, alijs temporibus carent. Diſyllaba uerò apud poëtas quandoq; etiã futurum & indefinitum habent, ut δύω δῦμι δύσω ἔδυν δῦθι, κλύω κλῦμι κλύσω ἔκλυν κλῦθι.

Actiua præſens indicatiuum, ζεύγνυμι ζεύγνυς ζεύγνυσι. Δ. ζεύγνυτον. Π. ζεύγνυμεν ζεύγνυτε ζευγνῦσι, *uel* ζευγνύασι, *aut quod uſitatius eſt*, ζευγνύου ἀπὸ ζευγνύω. *Præteritum imperfectum*: ἐζεύγνυν ἐζεύγνυς ἐζεύγνυ. Δ. ἐζεύγνυτον ἐζευγνύτην. Π. ἐζεύγνυμεν ἐζεύγνυτε ἐζεύγνυσαν,

Imperatiuum: ζεύγνυθι ζευγνύτω. Δ. ζεύγνυτον ζευγνύτων. Π. ζεύγνυτε ζευγνύτωσαν.

Infinitum: ζευγνύμαι. *Media & paßiua, præſens indicatiuum*: ζεύγνυμαι ζεύγνυσαι ζεύγνυται. Δ. ζευγνύμεθον ζεύγνυσθον. Π. ζευγνύμεθα ζεύγνυσθε ζεύγνυνται.

Præteritum imperfectum: ἐζευγνύμην ἐζεύγνυσο ἐζεύγνυτο. Δ ἐζευγνύμεθον ἐζεύγνυσθον ἐζευγνύσθην. Π. ἐζευγνύμεθα ἐζεύγνυσθε ἐζεύγνυντο.

Imperatiuum: ζεύγνυσο ζευγνύσθω. Δ. ζεύγνυσθον ζευγνύσθων Π. ζεύγνυσθε ζευγνύσθωσαν.

Infinitum: ζεύγνυσθαι. *Participia*: ὁ ζευγνὺς τοῦ ζευγνύντος ἡ ζευγνῦσα τῆς ζευγνύσης· τὸ ζευγνῦν τοῦ ζευγνύντος.

A paßiuo: ζευγνύμενος.

QVAEDAM DE FORMAtione temporum.

Verbum cum præpoſitione compoſitum non plus ſignificans quàm ſimplex, augetur in principio præpoſi

positionis. Vt ἕπω *dico*, ἐνέπω ἤνεπον, εὕδω καθεύδω ἐκάθευδον.

Præpositione uero significationem aliquam adferente, augmentum fit in principio uerbi simplicis: ut ἀκούω παρακούω *abaudio* παρήκουον.

Præpositio uocalem postremam amittit, si cōponatur cū uocali, ut ἔγραφεν κατέγραφον*: exceptis* περὶ & πρὸ, *ut* ἔχω περιέχω προέχω. Παρατατικὸς *fit à præsenti mutato* ω *in* ον & *præposito augmento, ut* τύπτω ἔτυπτον.

Ab eodem futurum fit mutata consona præsentis in cōsonantem futuri. γράφω γράψω, λέγω λέξω, φράζω φράσω, ψάλλω ψαλῶ.

Verba autem habentia ω *purum, futurum ferè faciunt, uerso* α *uel* ε *in* η, & ο *in* ω, *aut interposito* σ, *ut* ποιέω ποιήσω, δίδωμι δώσω, ἀκούω ἀκούσω. α & ε *quando* q; *manēt* καλέω καλέω.

Futura quartæ coniugationis penultimam breuē postulant: quare si duplex consona sit, altera abijcitur: ut ψάλλω ψαλῶ.

Si diphthongus, uocalis eximitur: ut σπείρω σπερῶ, φαίνω φανῶ.

ἀόριστος α. *Indefinitum primum semper seruat consonantem futuri, præter* τίθημι θήσω ἔθηκα, δίδωμι δώσω ἔδωκα, ἵημι ἥσω, ἧκα, ἔπω εἶψω εἶπα, ἐνέγκω ἐνέγξω ἤνεγκα.

Si penultima indefiniti primi fuerit breuis, ut in quarta coniugatione producitur hoc modo: α *mutatur in* η, ε *assumit* ι, ι & υ *fiunt longæ, ut* ψαλῶ ἔψηλα, χανῶ ἔχηνα, φθερῶ ἔφθειρα, κρινῶ ἔκρινα, ὀτρυνῶ ὤτρυνα.

De præterito perfecto. *Verba in* λω & ρω *eandem consonantem seruant in præterito perfecto: ut* ψάλλω ἔψαλκα, σπείρω ἔσπαρκα. *Si uero* μ *ante* ω *fuerit, inter* μ & κ, η *interponitur: ut*

νέμω

νέμω νενέμηκα. Habentia ι uel ει ante νω, in præterito perfecto abijciunt ν, ut κρίνω κέκρικα, κλίνω κλινῶ ἔκτακα. Quæ uero αι aut υ in penultima habent, in præterito ν in γ mutant: ut μιαίνω μιανῶ μεμίαγκα, μολύνω μεμόλυγκα.

Ἀόριστος β seruat consonantem præteriti perfecti medij. Penultima indefiniti secundi, si tribus ipsum pluribúsue syllabis constet, corripi debet, hoc modo. η in α uertitur: Vt λήβω capio ἔλαβον, πήθω satior ἔπαθον, λήχω sortior ἔλαχον, φήγω comedo ἔφαγον, δήκω mordeo ἔδακον, λήθω lateo ἔλαθον. ω in α: τρώγω uoro ἔτραγον. Ἀόριστος β.

Αι in α: φαίνω appareo ἔφανον, καίω uro ἔκαον, δαίω scio ἔδαον. Αυ in α: παύω sedo ἔπαον. Ου in ο: ἀκούω audio ἤκοον. Ει in ι: λείπω linquo ἔλιπον, λείβω libo ἔλιβον, πείθω suadeo ἔπιθον. Ευ in υ: φεύγω fugio ἔφυγον, τεύχω cõsequor ἔτυχον. ἐλεύθω uenio ἤλυθον & ἦλθον, πεύθω interrogo ἔπυθον. Verbo in ζω, uel σσω secundæ coniugationis, in præterito medio γ habent: ut κράζω κράξω κέκραγα, πλήσσω πλήξω πέπληγα: Verba in ζω coniugationis tertiæ, in eodem loco δ habent: ut φράζω πέφραδα. Si tertia singularis in præterito perfecto paßiuo uocalem habuerit ante ται, infinitum formatur interposito σ, ut πεποίηται πεποιῆσθαι. λήβω capio, λείβω libo, λήχω sortior, μείρομαι sortior iuxta communem linguam habent λέληφα, λέλειφα, λέληχα, μέμαρμαι: Atticè uerò, εἴληφα, εἴλειφα, εἴληχα εἵμαρμαι. Paßiua.

Indefinitum secundum paßiuum fit ab indefinito secundo actiuo mutatione ον in ην. Ἔτυπον ἐτύπην, ἔλεγον, ἐλέγην, ἤκοον, ἠκόην.

Duo futura paßiua fiunt à secunda persona indefinitorum addito ομαι, ut ἐτύφθης τυφθήσομαι, ἐτύπης τυπήσομαι. Paulò post futurum à secunda persona paßiui præ-

teriti formatur ἐπεινθέσει τ͂ σμ. Τέτυφαι τετύψομαι, λέλεξαι λελέξομαι, πεποίησαι πεποιήσομαι.

Ex *præterito imperfecto actiuo uerborum in* μι *fiunt præterita imperfecta media & paßiua mutatione* ην *in* έμην *uel* άμην, *&* ων *in* όμην, *ut* ἐτίθην, ἐτιθέμην, ἵστην ἱστάμην, ἐδίδων ἐδιδόμην.

εἰμὶ, εἶμι, ἵημι, ἴημι, ἷμαι
& φημὶ

AB ἔω *sum uel uado fiunt* εἰμὶ, εἶμι, ἵημι. Εἰμὶ εἶς εἶ uel ἐστὶ ἐστί. Δ. ἐστὸν ἐστόν. Π. ἐσμὲν uel εἰμὲν, ἐστέ, εἰσὶ uel ἔασι.

Præteritum imperfectum, ἦν ἔα ἦα ἦ ἔην uel ἔσκον, ἦς ἦσθα, ἦν ἔην ἤην ἦεν ἔσκε ἦς. Δ. ἦτον ἤτην. Π. ἦμεν uel ἦμες ἦτε ἦσαν uel ἔσαν. Et ἤμην ἦσο ἦτο *medium*. *Reliquis præteritis caret.*

Futurum medium ἔσομαι ἔσῃ uel ἔσεαι ἔσσῃ uel ἔσσεαι, ἔσεταί, ἔσσεται uel ἔσται. Δ. ἐσόμεθον.

Imperatiuus: ἴσθι ἔσο uel ἔσσο, ἔσο ἔστω. Δ. ἔστον ἔστων. Π. ἔστε ἔστωσαν. *Optatiui præsens*, εἴην εἴησ εἴη. Δ. εἴητον εἰήτην. Π. εἴημεν εἴητε εἴησαν, & *per syncopen* εἶμεν εἶτε εἶεν.

Futurum ἐσοίμην ἔσοιο ἔσοιτο. *Subiunctiui præsens*: ἐὰν ὦ ᾗς ᾗ uel ἦσι *Ionice*: Δ. ἦτον. Π. ὦμεν ἦτε ὦσι.

Indefinitum primum: ἐὰν ἔσωμαι ἔσῃ ἔσῃ). *Infinitum* εἶναι ἦμεναι ἔμμεναι ἔμεν uel ἦμεν, *unde* ἐνῆμεν *inesse*.

εἶμι *uado.* Εἶμι εἶς uel εἶσθα εἶσι. Δ. ἶτον ἶτον. Π. ἴμεν ἴτε ἴσι uel ἴασι *Præteritum imperfectū*: εἶν εἶς εἶ. Δ. ἶτον ἴτην. Π. ἴμεν ἴτε ἴσαν uel ᾔισαν. *Præteritum perfectum*: εἶκα εἶκας εἶκε

inu

inusitatum. Præteritum plusquamperfectum: ἤκειν ἤκεις ἤκει. Præteritum perfectum medium: εἶα εἶας εἶε, uel Ionice ἦα ἦας ἦε, & soluta diphthongo ἤϊα ἤϊας ἤϊε. Plusquam perfectum medium: ἤειν ἤεις ἤει. Tertia pluralis: ἤϊσαν uel ἤεσαν. Sic eius composita ἀνήειν redieram, ἐξήειν exiueram, ἀνήεισαν uel εσαν, ἐξήεισαν uel εσαν. Imperatiuus: ἴθι (uel εἶ ab ἔω ἔε per synæresin, unde ἔξει apud Aristophanem) ἴτων. Δ. ἴτον ἴτων. Π. ἴτε ἴτωσαν. Indefinitis & futuris, item optatiuo & subiunctiuo caret. Infinitum: ἴναι ἴμεναι ἴμεν εἶναι, unde παρεῖναι adire. ἀπεῖναι abire. In ἵημι, uado. μι ἵης ἵησι. Infinitum: ἰέναι. Præsens medium: ἵεμαι ἵεσαι ἵεται. Præteritum imperfectum: ἱέμην ἵεσο ἵετο. Imperatiuus: ἵεσο ἱέσθω. Participium: ἱέμενος. ἕω mitto, sedeo, ἵημι, mitto, cupio. cupio, induo: unde ἵημι & ἧμαι, ἵημι ἵης ἵησι. Δ. ἵετον ἵετον. Π. ἵεμεν ἵετε ἱᾶσι uel ἵεασι & per crasin ἱᾶσι Præteritum imperfectum: ἵην ἵης. Perfectum: εἶκα εἶκας. Hinc εἰκὼς, ἀφεικὼς, ἀφεικέναι, & præteritum paßiuum, εἶμαι εἶσαι. Plusquamperfectum εἵκειν εἵκεις inusitatum. Indefinitum primum: ἧκα ἧκας pro ἧσα. Secundum, ἣν ἧς ἧ. Δ. ἕτον ἕτην. Π. ἕμεν ἕτε ἕσαν. Futurum: ἥσω ἥσεις. Imperatiui præsens: ἵεθι ἱέτω. Indefinitum secundum: ἕς pro ἕθι: hinc ἄφες, πρόες, ἄνες, ἕτω. Optatiui præsens: ἱείην ἱείης.

Indefinitum secundum: εἵην εἵης. Subiunctiui præsens: ἐὰν ἱῶ ἱῇς ἱῇ. Indefinitum secundum: ἐὰν ὧ ἧς ἧ, & Poëtice ἕω ἕῃς ἕῃ, uel εἵω εἵῃς, unde ἀφείω dimisero, ἐφείω immisero Ἰλ. α. Infiniti præsens: ἱέναι ἱέμεναι ἱέμεν. Indefinitũ secũdũ: εἶναι ἕμεναι ἕμεν, unde μεθέμεν dimißisse. Participium præsentis: ἱεὶς ἱέντος, ἱεῖσα ης, ἱὲν ἱέντος. Indefiniti secũdi· εἷς ἕντος. Paßiuũ seu mediũ præsens: ἵεμαι ἵεσαι Præteritum imperfectum: ἱέμην ἵεσο. Indefinitum secundum ἧμαι, sedeo. medium: ἕμην ἕσο, uel οὗ ἕο ἕτο. ἧμαι ἧσαι ἧται. Δ.

ἤμεθον ἦσθον. Π. ἤμεθα ἦσθε ἦνται, Ionice ἕαται uel εἴαται. Præteritum imperfectum: ἥμην ἧσο ἧτο. Δ. ἥμεθον ἧσθον ἥσθην. Π. ἥμεθα ἧσθε ἧντο ἕατο εἵατο uel ἥατο, unde καθήατο ἰλια. α. Imperatiuus: ἧσο ἧσθω.

φημί. Infinitum: ἧσθαι. φημὶ φὴς φησί. Δ. φατόν. Π. φαμὲν φατὲ φασί, Dorice φατί. Παρατα. ἢ ἀόριςος β, ἔφην ἔφης (uel ἔφησθα Ionico more, qui sæpenumero secũdis personis θα apponunt, ut οἶδας εἴδασθα, per syncopen οἶσθα) ἔφη. Δ. ἔφατον ἐφάτην. Π. ἔφαμεν ἔφατε ἔφασαν uel ἔφαν. Et abiecto augmento, φῆν φῆς φῆ, item ablato φ, ἦν ἧς ἦ, quod frequens est apud Homerum. Μέσα φαμαὶ σαὶ ταί. Παρατα. ἐφάμην ἔφασο ἔφατο.

ΠΕΡΙ ΜΕΤΟΧΗΣ.

PArticipia habent: τύπτω & ἔτυπτον, τύπτων, τύπτουσα, τύπτον: τύψω, τύψων, τύψουσα, τύψον: ἔτυψα, τύψας, τύψασα, τύψαν: τέτυφα καὶ ἐτετύφειν, τετυφὼς, τετυφυῖα, τετυφός: ἔτυπον, τυπὼν, τυποῦσα, τυπόν: τυπῶ, τυπῶν, τυποῦσα, τυποῦν. Μέσα: τύπτομαι, τυπτόμενος, τυπτομένη, τυπτόμενον: τύψομαι, τυψόμενος: ἐτυψάμην, τυψάμενος: τέτυπα, τετυπὼς, τετυπυῖα, τετυπός: ἐτυπόμην, τυπόμενος: τυποῦμαι, τυπούμενος. Παθητικά: τύπτομαι, τυπτόμενος: τέτυμμαι, τετυμμένος: ἐτύφθην, τυφθεὶς, τυφθεῖσα, τυφθέν: τυφθήσομαι, τυφθησόμενος: ἐτύπην, τυπεὶς, τυπεῖσα, τυπέν: τυπήσομαι, τυπησόμενος: τετύψομαι, τετυψόμενος.

Item τίθημι καὶ ἐτίθην, τιθεὶς, τιθεῖσα, τιθέν: ἔθην. θεὶς, θεῖσα, θέν. ἵςημι ἵςην, ἱςὰς, ἱςᾶσα, ἱςάν: ἔςην, ςὰς, ςᾶσα, ςάν. δίδωμι ἐδίδων, διδοὺς, διδοῦσα, διδόν: ἔδων, δοὺς

δοῦς, δοῦσα, δόμ. ζεύγνυμι ἐζεύγνυμ, ζευγνὺς, ζευγνῦσα, ζευγνύω. Et εἰμι ἦν, ὢν, οὖσα, ὄν: ἔσομαι, ἐσόμενος.

ΠΕΡΙ ΑΝΤΩΝΟΜΙΑΣ.

PRonomen aliud primitiuum, aliud poſſeßiuum, aliud demonſtratiuum, aliud relatiuum, aliud compoſitum.

Primitiua tria: ἐγὼ, ἐμοῦ, ἐμοὶ, ἐμέ. Δ. νὼ, νῶν. Π. ἡμεῖς, ἡμῶν, ἡμῖν, ἡμᾶς. Σὺ, σοῦ, σοὶ, σέ. Δ. σφὼ, σφῶϊν. Π. ὑμεῖς, ὑμῶν. ὑμῖν, ὑμᾶς. Ε. ὅς, οὗ, οἷ ἕ. Δ. σφὲ, σφὶν. Π. σφεῖς, σφῶν, σφίσι, σφᾶς. Πρωτότυποι

Poßeßiua octo: ἐμὸς, σὸς, ἑὸς, νωΐτερος, σφωΐτερος. ἡμέτερος, ὑμέτερος, σφέτερος. Κτητικαί

Demonſtratiua: οὗτος, τούτου, τούτῳ, τοῦτον, ὦ οὗτος. Δ. τούτω, τούτοιν, ὦ τούτω. Π. οὗτοι, τούτων, τούτοις, τούτους, ὦ οὗτοι. Ενικά. αὕτη, ταύτης, ταύτῃ, ταύτην, ὦ αὕτη. Δ. ταύτα. ταύταιν, ὦ ταύτα. Π. αὗται, τούτων, ταύταις, ταύτας, ὦ αὗται. Ε. τοῦτο, τούτου, τούτῳ, τοῦτο, ὦ τοῦτο. Δ. τούτω, τούτοιν, ὦ τούτω. Π. ταῦτα, τούτων, τούτοις, ταῦτα, ὦ ταῦτα. Εκεῖνος. ἐκείνου, ἐκείνη ἐκείνης, ἐκεῖνο ἐκείνου. Relatiuum unum: αὐτὸς, αὐτή, αὐτό: quod tribus perſonis accommodatur. Compoſita tria nominatiuo carentia: ἐμαυτοῦ, ἐμαυτῷ, ἐμαυτὸν: σαυτοῦ, σαυτῷ, σαυτὸν καὶ ἑαυτοῦ, ἑαυτῷ, ἑαυτὸν: quod ἐπὶ τῶν πληθυντικῶν tum συνθέτως, tum διῃρημένως inflectitur, hoc modo: ἑαυτῶν καὶ σφῶν αὐτῶν, ἑαυτοῖς καὶ σφίσιν αὐτοῖς, ἑαυτοὺς καὶ σφᾶς αὐτούς. Δεικτικαί. Ἀναφορική. Σύνθετοι.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΘΕΣΕΩΣ.

PRæpositiones aut carent tono, aut acutum habent in ultima, ut ἐν, ἐπί. Quum casum sequuntur, tonus transfertur ad priorem syllabam. Ὀδυσ. α. φίλων ἄπο πήματα πάσχειν. Sunt autem hæ: ἐν, εἰς, ἐξ, σύν, πρός, πρό, ἀνά, κατά, διά, μετα, παρα, ἀντί, ἐπί, περί, ἀμφί, ἀπό, ὑπό, ὑπέρ

ΠΕΡΙ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΟΣ.

ADuerbia temporis sunt: νῦν, τότε, ποτὲ, ἤδη. Loci ἄνω, κάτω, ἔξω, ἔσω. Ποιότητ☉, εὖ, καλῶς. Ποσότητος, ἅπαξ, δὶς, πολλάκις. Congregandi, ἅμα, ὁμοῦ. Διαιρέσεως, ἄνδιχ, χωρὶς Exceptionis, πλὴν. Ordinis, ἑξῆς. Similitudinis, ὡς, ὥσπερ. καθάπερ. Συγκρίσεως, μᾶλλον, ἧττον. Vehementiæ seu ἐπιτάσεως, λίαν, ἄγαν, μάλιστα, πάνυ, σφόδρα. Remißionis, ἠρέμα, μόγις. Confirmandi, ὄντως, δηλαδή. Negandi, οὐδαμῶς, ἥκιστα. Prohibendi, μή. Coniecturæ, ἴσως, τάχα. Interrogandi, πόθεν, ποῦ, πῶς. Demonstrandi, ἰδού, ἠνί. Vocandi, ὦ. Optandi, εἴθε. Exclamandi, οἴμοι, φεῦ. Hortandi, εἶα, ἄγε, φέρε.

Aduerbia habent speciem & figuram. Aliud enim πρωτότυπον, ut νῦν: aliud παράγωγον, ut ἑτέρωθεν. Item aliud simplex, οἷον πάλαι: aliud compositum, οἷον πρόπαλαι. Aduerbia præposito articulo nomina fiunt. Lucianus in Caucaso: ἀφανὴς γὰρ ἂν εἴη τοῖς κάτω.

VOCES, QVAE NON flectuntur.

HIC

HIC literarum ordine προθέσεων ἐπιῤῥημάτων, coniunctionumq; ſignificationes adponam, duabus de cauſis. Quòd nihil magis orationem exornet, quàm aptus horum uſus: & quòd in legendis diſcendiſue autoribus creberrimè occurrant. adeô ut uix ullum inuenias uerſum, cuius non dimidium intelligas, ſi duntaxat hæc, quæ ſequuntur, expeditè noueris: quod inter docendum ſæpenumero deprehendi. Facile forſitã uideatur cuius ea ſcribere, ſed ego hoc labore fructum adoleſcentium magis, quàm gloriam quæro.

Ἄγαν nimis. ἀεὶ καὶ αἰεὶ ſemper. ἀθρέως conprehenſim, ſtatim. ἀκριβῶς diligenter. ἀλλὰ ſed. ἄλλως aliter, alioqui. ἅμα ſimul ἀμφὶ circum, de, utrinq;. ἄμφις utrinq; ſeorſim. ἂν ſi, complectiua dictio, nota modi potentialis. Lucianus: τοῦτο ἴσως φαίης ἂν, forſan hoc dicas. ἀνὰ per, accuſatiuum habet: ἀνά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα, perq; arma & atrum ſanguinem. ἄνευ ſine. ἀντὶ, pro ἀντίον contra ἄντικρυς aperte. Lucianus: φθόνος ἄντικρυς τὸ τοιοῦτο. ἄνω ſupra. ἁπλῶς ſimpliciter. ἀπὸ ab. ἆρα igitur, ſanè. ἄρα utiq;, complectiua dictio. ἄρτι modo. Lucianus: ἄρτι μὲν ταῦροι, ἄρτι σάτυροι καὶ κύκνοι γενόμενοι. ἀτὰρ & αὐτὰρ ſed. ἅτε tanquam, utpote. ἀτεχνῶς, uerè, manifeſtè. αὖ & αὖτις rurſus. αὔριον cras. αὐτίκα ſtatim. γὰρ enim. γὲ quidem. γοῦν igitur, tamen. d.

Δαὶ autem, Lucianus: τί δαὶ ὕβρυος, δὲ uerò. δεῦρο huc. δὴ ſanè, expletiua particula. δηλαδὴ, & δηλονότι uidelicet. διὰ per, propter. διὸ ideo. διότι propterea, quòd δίχα ſeparatim, bifariam.

Ἐὰν ſi. ἐγγὺς propè. εἰ ſi. εἴθε utinam. εἰκότως meritò. ε.
εἰς, in, ad. εἶτα deinde. εἴτε ſiue. ἐκεῖ illic, ibi. ἐν in, ſemper datiuo iungitur, ἐν οἴκῳ ἐν ἀγορᾷ. ἔναγχος nuper modó. ἔνδον, ἐντὸν, ἐντὸς intus. ἕνεκα propter, quod

aliquando subauditur, ut in primo Οδυσσείας: κύκλωπος κεχόλωται, ait Neptunum iratum esse Vlyßi propter Polyphemum ἔνθα ubi. ἐνθάδε hic, huc. ἐνίοτε interdum. ἐνταῦθα καὶ ἐνταυθοῖ hic, nunc, ibi. ἐντεῦθεν hinc. ἐξ ex, semper cum genitiuo, ἐκ μεγάρων. ἑξῆς deinceps. ordine. ἔξω extra, foras. ἔξωθεν ab exteriori loco. ἐπεὶ ἐπειδὰν, ἐπειδὴ, ἐπειδήπερ, ἐπειὴ, ἐπάν, postquam. ἔπειτα postea.

ἐπὶ in, ad, ob. Lucianus in dialogo Iouis & Promethei: σὺ δὲ ὁ ἥφαιστος ἐπὶ τούτοις λυσάτω. Idem: ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς ἀφίημί σε. ἐς in, ad. ἐς ἂν, quousque, donec. ἔστε donec. ἔτι adhuc. εὖ bene. εὐθέως & εὐθὺς confestim. ἕωθεν mane.

η. ἕως donec, quousque, quamdiu. ἢ, uel, quàm, an ἦ profectò. ἤγουν uidelicet, siue. ἡδέως iucundè, libenter. ἤδη iam. ἥκιστα minimè. ἢν si. ἡνίκα quando. ἠρέμα paulatim. ἤτοι uel, uidelicet.

ἧττον minus. ἰδοὺ ecce. ἱκανῶς satis, abunde. ἵνα ut,

κ. ubi. ἰσχυρῶς fortiter. ἴσως forsitan. καθὰ & καθάπερ quemadmodum. καὶ &. καὶ γὰρ etenim. καὶ μὴν atqui. κἂν quamuis. κατὰ cum genitiuo in, ex, contra, κατὰ αἰσχίνου λόγος, contra Aeschinem oratio. Aliquando ab, ἰλιά. α. κατ' οὐλύμποιο καρήνων, ab Olympi uerticibus, Cum accusatiuo, secundum. κάτω infra, deorsum.

μ. κάτωθεν infernè, ex inferiori loco. Μά, non, per, ut μὰ δία. μάλα ualde. μάλιστα maximè. μᾶλλον magis. μάτην frustra. μὲν quidem. μετὰ cùm, post. Xenophum: μετὰ τοῦτο, post hoc. μετ' ὀλίγον, paulo post μεταξὺ inter. μέχρι usque. μὴ ne. μηδαμῶς nequaquam. μηδέποτε nunquam. μηδέπω nondum. μηκέτι nō amplius. μῶν num. ναὶ adfirmandi aduerbium. νὴ per

ν. νῦν nunc. Ὅθεν unde.

οἷον

οἷον ut ὅλως omnino. ὁμοίως similiter. ὁμοῦ καὶ ὁμῶς, simul. ὅμως tamen. ὀπίσω retro. ὅποι quò, ubi, hic. ὁπότε καὶ ὁπόταν quando. ὅπου ubi. ὅπως quomodo, ut.

ὅταν & ὅτε quum ὅτι quòd, quoniam. Interdum quàm significat, poscitq; superlatiuum. Xenophon ἐν οἰκονομίᾳ: τέκνα μὲν οὖν ἤν θεός ποτε διδῷ ἡμῖν γενέσθαι, τότε βουλευσόμεθα περὶ αὐτῶν, ὅπως ὅτι βέλτιστα παιδεύσωμεν αὐτά. κοινὸν γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο ἀγαθὸν, συμμάχων καὶ γηρωβοσκῶν ὅτι βελτίστων τυγχάνειν. Paulum infrà: καὶ ἄλλα ὅτι πλεῖστα ἐκ τοῦ καλοῦ τε καὶ δικαίου προσγενήσεται. Hoc est, quàm optimè erudiamus, quàm optimos consequi, alia quàm plurima. οὐδαμῶς nequaquam. οὐδέ, οὔτε, μηδέ, μήτε neq;. οὐκ ἔτι non amplius. οὐκοῦν igitur. οὔκουν non, nequaquam. οὖν igitur. οὕτως sic, adeò. Xenophon: οὕτως εἰσόμεθα, sic sciemus. Lucianus in Caucaso: νομὴν οὕτως ἄδικον Partitionem adeò iniquam. Πάλιν rursus. πανταπᾶσιν omnino. πάντῃ passim, per omnia: οὐ πάντῃ ἀσφαλές. πάντως omnino. πάνυ ualde. Παρὰ, πὰρ, παραὶ cum genitiuo ab, παρὰ σοῦ: cum datiuo apud, παρὰ σοὶ: cum accusatiuo ad, & præter, ut παρὰ σὲ ἔρχομαι. Lucianus iu Caucaso: καί τε λείσατε με, παρὰ τὴν ἀξίαν δυστυχοῦντα.

Inde paradoxa dicuntur, quæ eueniunt præter expectationem. παρέργως negligenter, obiter. πάρος prius. περὶ cum genitiuo de, cum accusatiuo circum uel circa, ut περὶ τὴν πόλιν. πῃ alicubi quò, partim. πηνίκα quando. πλὴν præter πόθεν unde. πολὺ multò. πολλάκις frequenter. πόῤῥω longè, porrò. ποῦ ubi. πω usquam. πρὶν prius, antea. πρὸ ante. cum genitiuo.

Πρὸς, Atticè ὡς, Ionicè ποτὶ, uel προτί, cum ge-

nitiuo significat à, ver, coram: πρός τ̃ θεȢ̃ τὰ ἀγαθά, *à deo,* πρός τ̃ μȣσῶν, *per musas,* πρός θεῶν μακάρων, *coram diis. Cum datiuo iuxta:* πρός τοῖς ποσίν, *ante pedes. Cum accusatiuo motum ad personam, & habitudinem:* πρὸς σὲ ἔρχομαι, ὡς τὰ δύο πρὸς τὰ τέσσαρα, οὕτω καὶ τὰ τέσσαρα πρὸς τὰ ὀκτώ. πρόσθεν *ante, prius.* πρῴην *nuper, paulo ante.* πῶς *quo pacto.* σὺν *cum, datiuum habet,* σὺν θεῷ, σὺν αὐτοῖς. σφόδρα *ualde.* τάχα *uelociter, forsan.* ταχὺ *celeriter.* τε γὰρ *uel &.* τέως *antea.* τῆμος *tunc.* τοὶ *dictio expletiua.* τοιγαροῦν & τοιγάρτοι *igitur, atqui.* τοίνυν *igitur.* τότε *tunc.* ὑπὲρ *cum genitiuo pro,* ὑπὲρ κτησιφῶντος. ὁ λόγος. *Lucianus:* ὁ ἑρμῆς ὑπὲρ ἐμȣ̃ ἐρεῖ. *cum accusatiuo super, supra.* ὑπὸ *cum genitiuo ab, cum datiuo & accusatiuo sub.* φέρε *age.* χωρὶς *separatim.* ὡς *ut, ad, quàm. Lucianus in Caucaso:* ὅπως μὴ ὡς δεινότατα κατηγορήσῃς, *ut me quàm grauissimè accuses.* ὡσαεὶ *tanquam, quasi.* ὡσαύτως *similiter.* ὡς ἐπιτοπολὺ *ut plurimum.* ὥσπερ *quemadmodum.* ὥστε *unde, ergo, quemadmodum.*

ΠΕΡΙ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ.

Διάλεκτοι πέντε, ἰὰς, ἀτθὶς, δωρὶς, αἰολὶς, κοινή. *Ionica multum usi sunt* Homerus, Hesiodus Archilocus, & Herodotus: *Antica* Aristophanes: Dorica, Theocritus: Aeolica, Alcæus & Sappho: *communi* Pindarus. Διάλεκτός ἐστιν ἰδίωμα γλώσσης.

Iones. Iones præpositiuis articulis pro subiunctiuis utũtur, ut τὸν pro ὅν. Pro ξέρξης ξέρξȣ ξέρξεω dicũt. θύρῃν ἡμέρην pro θύραν ἡμέραν. καλῇσι pro καλαῖς. κεῖνος pro ἐκεῖνος. σοφοῖσι pro σοφοῖς. κόσα ὁκόσα, κῶς ὅκως pro πόσα, ὁπόσα, πῶς, ὅπως

ὅπως. οὔνομα & οὖρος pro ὄνομα, ὅρος.

In genitiuis tertiæ declinationis pro ου ponunt οιο, ut θεοῖο Sine augmento aiunt βῆ & τύπτε pro ἔβη, ἔτυπτε, ijdem pro τέμνειν τάμνειν dicunt, unde Hippocrates, *φλέβα τάμνειν. ποιεῖν pro ποιεῖν. ἐποράν pro ἐφοράν non mutata tenui in compositione. ἀγορεύειν pro ἀγόρευε, infinitum pro imperatiuo. κέκλυθι pro κλῦθι. λελασμένος pro λελησμένος. pro η α breue.*

In uerbis medijs & paßiuis ε tertia persona secundam faciunt ablato τ, ut τύπτεαι pro τύπτῃ.

Attici θοἰμάτιον *dicunt* ἀντὶ τοῦ τὸ ἱμάτιον. νηγρήδα pro νηγρίδα, νεφεληγερέτα ζεὺς, pro νεφεληγερέτης. ξυμφοράν pro συμφοράν. θαρσαλέον pro θαρραλέον. θάλατταν pro θάλασσαν. μείζους pro μείζονες. τοὔλαιον, τοὔργον pro τὸ ἔλαιον, τὸ ἔργον. ἑταῖρους pro ἑταίρους. ὦ φίλος pro ὦ φίλε. νυνὶ, τουτονὶ, οὑτοσὶ, pro νῦν, τοῦτον, οὗτος. γονῆς, βασιλῆς pro γονεῖς βασιλεῖς, *in nominatiuo plurali nominum habentium* εως. Attici.

Accusatiuis aliquādo pro genitiuis utūtur, ut Ιλιαδ'.α. μήτε σὺ τόνδ' ἀγαθόσπερ ἐὼν ἀποαίρεο κούρην, *pro* τούτου. ἠδυνάμην, *inquiunt, &* ἠβουλόμην *pro* ἐδυνάμην ἐβουλόμην. ἐὰν ἔλθοις *pro* ἐὰν ἔλθῃς, *optatiuum pro subiunctiuo.* ποιούντων λεγόντων *pro* ποιείτωσαν, λεγέτωσαν *genitiuos participiorum ponentes pro imperatiuis.* κλάειν, ποεῖν, πόημα *pro* κλαίειν, ποιεῖν, ποίημα. *Sæpe paßiua uerba pro actiuis usurpant, ut* γράφομαι, ποιοῦμαι *pro* γράφω, ποιῶ, φαινόμενος *pro* φαίνων. *Interdum actiua pro paßiuis, ut* γράφειν *pro* γράφεσθαι. *Pro* εἰς ἀθήνας, εἰς οἶκον *aiunt* ἀθήναζε. οἴκαδε: *pro* ἐν ἀθήναις, ἐν οἴκῳ, ἀθήνησι, οἴκοι

οἴκοι: pro ἐξ ἀθηνῶν, ἐξ οἴκου, ἀθήνηθεν, οἴκοθεν,

Atticorum hæc φράσις est, λῆρον ληρεῖς, ὕβριν ὑβρίζεις.

Δωρεῖς. Δωριεῖς μῶσας pro μούσας dicunt. ἅλιον, ἁμέραν pro ἥλιον, ἡμέραν. μωσᾶν. pro μουσῶν. καλὰς, σοφὰς pro καλὴν, σοφὴν, in nominibus fœmini generis pluralem numerum pro singulari usurpantes. πρᾶτος & πράτιστον pro πρῶτος & πρώτιστον. δῶ pro δῶμα. τὺ pro σύ. τὼς ἀνθρώπως, τὼς ἵππως, in accusatiuo per ο μικρὸν, pro τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἵππους. μικκὸν pro μικρὸν, Theocritus: ὦ ξένε μικκὸν ἄκουσον τῇδ' ἐνθών.. τύπτομες ποιοῦμες pro τύπτομεν ποιοῦμεν.

Verborum in άω participium pro tertia plurali ponunt, hoc modo, βοῶντι & γελῶντι pro βοῶσι, γελῶσι.

Pro ἴσασι ἴσαντι dicunt. ἦς pro ἦν erat. ἤνθον pro ἦλθον. κάλως pro καλῶς.

In imperatiuis pro ε ponunt ου, ut pro θέτε θίγου. Pro δίδου, δίδοι tertiam personam optatiui.

Pindarus: Τὺ δὲ πρᾶξιν φίλαν δίδοι. θᾶσαι pro θέασαι.

Theocritus: θᾶσαι φίλος, ὡς καλὸν ὄσδει. Quandoque subiunctiuis utuntur pro indicatiuis: Theocritus: ἵππον καὶ τὸν ψυχρὸν ὄφιν τὰ μάλιστα δεδοίκω pro δέδοικα. Circumflectunt futura, ut ἀποισῶ pro ἀποίσω.

Participijs indefinitorum apponunt ι. Pindarus: ἐπεὶ τρεῖς τε καὶ δέκα ἄνδρας ὀλέσαις μνηστῆρας. ἀνὰ pro σὺν accipiunt,

Vnde Homerus: χρυσέῳ ἀνὰ σκήπτρῳ, & Pindarus: χρυσέαις ἂν ἵπποις.

Aeoles βρόδα & βράκη dicũt pro ῥόδα & ῥάκη. πότερος & κάλος pro ποταμὸς, καλός. Accusatiuis fœmini generis apponunt ι, ut καλαῖς σοφαῖς pro καλὰς, σοφάς. Vocales in principio dictionum tenui spiritu proferunt, ut ἠμέρα, ἤλιος, ὐμεῖς pro ἡμέρα, ἥλιος ὑμεῖς. Aeoles.

FINIS,

IOACHIMI FORTII RINGEL-
bergii Andouerpiani Dialectica.

EPISTOLA AD LECTOREM.

Dialecticæ præceptiones in particulas quatuor distribuemus. In quarum prima tradentur, quæ ad uoces pertinent in secunda axiomata: in tertia syllogismi, enthymemata, inductiones, exempla: in quarta locorũ ratio. Hic nihil prætermittemus, quod Dialectico necessarium sit, tametsi fortasse breues nimium uideamur. Idem quoque in oratorijs præceptis conabimur efficere. Vale. Andouerpiæ quinto Idus Maij. ANNO M. D. XXIX.

QVID DIALECTICE ET
quot eius partes sunt.

IALECTICEN *artem docendi uocamus. Docet enim naturam thematum omnium: simplicium definitione, ac diuisione: compositorum, cõfirmatione, quæ è locis petitur. Qua si quis careat, fieri potest,* Vsus Dialectices. *ut adiutus eloquentia è uerbis elegantibus uenustam construat orationem: sed si rerum ordinem spectes, uidebis nihil cohærere, eaq; in medio uel fine poni, quæ principio erant absoluenda, & nihil rectè ex*

alio

alio sequi. Nam Dialectice ad res: Rhetorice ad uerba magis pertinet. Id interest inter Rhetoricen & Dialecticen, quòd hæc breuiter ac aperte rem tradit: illa copiosius eandem explicat. Hæc docendi legem: illa eloquendi modum aperit. Zeno Dialecticen compressæ in pugnum manus: Rhethoricen explicitæ dicebat similem. Quod explicatius hæc: illa contractius seu breuius rem eandem eloquatur. Partes eius duæ τοπικὴ & κριτικὴ, hoc est ratio inueniendi, & forma iudicandi. Prior locos demonstrat, unde petitur medium quo probemus axioma uerum esse siue falsum. Posterior uim seu intellectum docet thematis tum simplicis tum compositi. Simplicis: ut sit ne ipsum species, genus, differentia, proprium, accidens, substantia, quantitas, qualitas, relatio. Qua forma finiatur. Quæ eius sint partes, species, officia. Compositi: ut sit ne uerum, falsum, adfirmans, negans, generale: particulare, necessarium, cõtingens, impoßibile. Hæc continet modos colligendi syllogismum, enthymema, inductionem, exemplum. Ea ergo, quæ de uocum generibus, de finiendi diuidendiq; ratione: deniq; de pronuntiatis ueris, falsis, generalibus, contrarijs, contradictorijs infra dicemus, ad iudicationem præcipuè referenda sunt. Fit tamen, ut eadem præceptio ad partem utranq; pertineat. Generis nanq; & speciei uocabula ad criticen spectant, quum dicimus, herbã esse genus: hominem speciem non genus, quod eadem mortalibus cunctis forma sit. Ad topicen uerò, quum ex ijs argumenta ducuntur: Fortitudo est, igitur & uirtus: animal nõ est, ergo nec homo. Quatuor partibus disserendi artẽ absoluemus. In prima describentur dictiones: in secũda propositiones: in tertia probationes, in postrema loci.

τόπος ου, est locus, inde τοπικὴ ars locorũ. Et κρίνω iudico, inde κριτικὴ ars iudicandi.

PRIO

PRIOR VOCVM DIVISIO.

Vox singularis seu individua.

Voces omnes quibus oratio constat aut sunt singulares, aut communes. Singulare nomen siue indiuiduum uocamus, quod rem dũtaxat unam signat. Vt Cicero, Vergilius, Plinius, Bucephalus, hæc herba, iste liber, illa domus. Id aliorum omnium origo est. Quippe sicut momentum temporis principium est: unitas numeri: & punctus magnitudinis: sic reliquarum uocum, indiuiduum. Porrô uoces cõmunes nuncupantur, quæ de alijs uocibus prædicari, uel quæ aliàs describere possunt: ut uestis, fera, equus. Dicimus enim & penulam uestem esse: & feram leonem: & Bucephalum equum. Harum quinque formæ: genus, species, differentia, proprium, accidens.

Genus.

Genus est nomen cõmune multis speciebus: aut uocabulum, quod primum occurrit in definienda specie: uel id quod prædicatur de diuersis rebus, quæ forma aut specie differunt: Vt animal, lapis, gemma, prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia. Animal prædicatur de homine, leone, pisce quibus diuersa species seu forma est. Duplex est genus. Summum: ut substantia, quantitas, qualitas, relatio: Et medium, quod etiam species est, corpus, animal, arbor, lapis.

Species.

Species est commune nomen proximum indiuiduis: uel quod primum occurrit in definiendo indiuiduo: ut homo. Hæc quoque duplex est. infima, quæ propriè species est, & quam modo definiuimus: equus, leo, lupus. Media, quæ etiam genus est, ut piscis, fera, auis.

Differẽtia.

Differentia est, qua species inter se differunt, uel que species eiusdem generis discernit: uel propria rei nota, qua ab alijs distinguitur rebus. Vt sentiens, non sentiens, capax rationis, expers rationis. Peripatetici differentiam aiũt sig

significare partem alteram rei compositæ. Sentiens enim in se complectitur animam sensitiuam, quæ est altera pars animalis. Et intellectualis intellectum, siue animam capacem rationis, alteram hominis partem. Quoniam sic uoces interpretamur. Sentiens, habens animam, quæ sentit: non sentiens, habens animam, quæ non sentit, qualis est in plantis: & intellectualis, habens intellectum, uel animum præditum ratione. Ideòque inquiunt accidentibus non esse differentias, quod non componantur ex materia & forma. Subtiliore tamen iudicio uolunt, etiam quædam accidentia esse, quæ simile aliquid materiæ ac formæ habeant. Vt quum peccatum nuncupamus actionem illicitam cum praua uoluntate: peccati materia est illicita actio: forma uerò eius, & differentia, qua ab alijs distat actionibus, est praua uoluntas, sine qua peccatum dici non debet: sicuti nec animal mente carens, homo. Sic perpaucas differentias habent. Difficile est enim inuenire illam ueram naturam interiorem, qua differt equus à leone, qua ab esculo pinus distat. Cæterum oratores, qui loquendi legibus uti, quàm seruire malunt, differentiam appellant omne id, quo res una ab altera discernitur. Hi pro substantiarum atque accidentium differentijs, eorum officia, effectus, uel subiecta ponunt. Sic diem efficere, mouere aquas, loqui, disserere, dicere, numerare, canere, esse in animo, esse in corpore: differentiæ sunt Solis, Lunæ, Grammatices, Dialectices, Rhetorices, Arithmetices, Musices, uirtutum, palæstricæ. Ita dicimus prudentiam ab iustitia distare subiecto & officio. Huius enim subiectum uoluntas est, illius intellectus. Huius officium, unicuique rei tribuere suum: illius, perspicere præterita, præsentia, & futura. Quin propria quoque pro differentijs acci-

piuntur. Sermone enim homo à cæteris differt animantibus: & hinnitu equi à bobus. Nam si quis inter hominem & equum quærat discrimen: adpositè respondeas homines loqui, equos hinnire. Proprium. *Proprium est propria rei indoles, siue natura, quæ competit uni speciei tantum, idq; uniuersæ: ut numerare, loqui, ridere, quæ aßignantur homini. Aristoteles quatuor species enumerat. Quod omni, sed non soli competit, ut bipedem esse: quod soli sed non omni, ut medicum uel literatum esse: quod omni & soli, sed non semper, ut canere: quod omni & soli & semper, ut loqui, ridere, hinnire. Postremum uerè proprium uocat. A differentia distat. Hoc enim officium: illa partem indicat rei. Differt ab accidente. Quoniam proprium natura semper adest rei, cui proprium est: accidens non adest nunc abest: ut album esse, nigrum esse, poëtam esse, oratorem esse. Proprium nuncupant, quod sit natura quædam peculiaris toti alicui speciei & soli. Vt loqui hominibus omnibus commune est, & solis hominibus datum. Accidens speciebus pluribus sæpenumero congruit: ut esse album, nigrum, uelox, segne. Sæpenumero dixi, propter Poëticen ac artem dicendi, quæ hominibus solis tribuuntur. Neque semper adsunt, quoniam longo labore ipsa comparantur. Quòd si poëtice & oratoria ars semper adessent omnibus uiris, fœminis, pueris, senibus: haud dubiè homini propria dicerentur. Quamuis* Cõfutatio. *primo anno à natali die homo non loquatur: ea tamen res nihil impedit, quo minus loqui sit proprium hominis: quum tot uiri, tot fœminæ, excepto fortaßis uno aut altero muto à pueritia ad finem usque uitæ loquantur. Nec etiam obsit, quod paucißimæ aues magno labore ad rem eandem interim perueniant. Vt summatim uocis naturam*

demonstremus: quanto aliquid pluribus competit specierum indiuiduis, quantóque crebrius, tanto id magis iisdem esse proprium iudicamus. Sic numerare minus homini proprium, quàm loqui uidetur, quoniam rarius numeret, quàm loquatur. Item loqui magis esse homini proprium diceretur, quàm est, si aues prorsus nullæ loquerentur: atque si nulli essent muti, aut infantes. Hæc explicatius scripsi, quòd complures sint, qui uocum harum discrimen ignorent. Accidens dicitur nomen commune uagantem naturam significans, quæ tum adesse, tum detrahi alteri potest: ut calor, rigor, religio, pietas, gratia, nitor, poëta, domus, doctrina, honor, opes. Etsi pleraque accidentia ita hærent in substantiis, ut natura separari inde non queant: ut calor in igni, candor in niue & cycno: intellectu tamen ac cogitatione ipsa discernuntur. Intelligimus enim aliud esse calorem, candorémque: aliud ignem, niuem, cycnum. Accidens.

VSVS DICTORUM.

Duplex eorum usus est, quæ de uocum ratione dicta sunt. Alter, quod ex præceptionibus iis discimus, quæ uoces de quibus prædicentur. Genus nanque, differentia, ac proprium de specie dicuntur: ut homo animal est, homo rationis capax est: homo numerare, loqui, disserere potest. Species de indiuiduo: ut Bucephalus equus est. Accidentia de genere, specie, ac indiuiduo prædicantur, sed non necessario: ut Cicero est orator. Alter, quod conducunt ad finiendum & diuidendum. Species quippe definitur per genus, differentiam, proprium, accidens.

ALTERA VOCVM DIVISIO.

Id est, Prædicationes, ita dictas, quod contineant voces cognatas, quæ de se mutuo poßint prædicari.

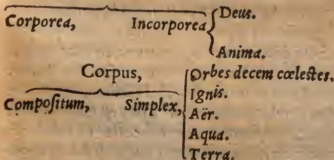
DVæ uocum diuisiones. Prior in singulares ac communes. Posterior in quatuor genera, quæ uulgus κατηγορίας appellat. Omnia enim uocabula aut sunt substantiarum, aut quantitatum, aut qualitatum, aut relationum. Diximus antè quid genus, quid species, quid differentia, quid proprium, quid accidens: hic generum, specierum, differentiarum, indiuiduorum uaria ponentur exempla. Vt si quis generum multitudinem quærat, in hisce rerum ordinibus cernentur: animal, herba, arbor, frutex, flos, metallum, gemma, corpus, prudentia, iustitia, fortitudo, morbus, numerus, linea. Si specierum: homo, equus, leo, aurum, plumbũ. Si differẽtiarum: corporeũ, incorporeum: uiuum, inanime: sentiens, sensu carens. Si accidentium: uirtus, uitium, ædificium, morbus. Nec mirum uideri cuiquam debet, quòd morbi uocabulum modo inter genera posuimus: nunc inter accidentia. Quippe res eadem & accidens esse, & genus, & species potest: quemadmodum homo idem pater, filius, rex. Quorum primum generis: secundum speciei: postremum accidentis similitudinem exprimit. Vt iustitiæ nomen accidens est hominis: gratitudinis genus: & forma uirtutis. Aristoteles decem uocum ordines ponit: quorum sex posteriores ad relatiua pertinent: & aliqui eorum adeo paucas dictiones, quibus utimur, comprehendunt, ut operepræcium non sit propter eas nouos ordines excogitare.

DE VOCIBVS, QVAE SIgnificant substantias.

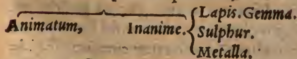
SVbstantia res est per se consistens. Hæc in species duas corpoream, atque incorpoream diducitur. Corporea

rea in simplicem & concretam. Simplex in orbes cælestes decem; & quatuor elementa. Concreta in animatam, ac inanimem. Viua in sentientem, & non sentientem. Sentiens, in Substantiam capacem rationis, & ratione carentem. Ad substantiarum ordinem referendæ etiam partes earum: ut oculus, auris, facies, os, ramus, flos, folium, truncus, radix. Substantias diuidunt in primam & secundam. Prima est indiuidua uel singularis, ut Demosthenes, *Cicero, Vergilius, hæc gemma. Ita nominatur, quòd sensibus sit propinquior, primaq; his occurrat. Secunda, quæ de indiuiduis prædicatur. Vt species & genera homo, animal, leo, fera.*

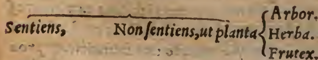
Substantia.

Corpus compositum,

Corpus viuum,

Animal,

Capax rationis, *Expers rationis,* {*Volatile.* *Aquatile.* *Terrestre.*}

Homo,

Homerus, *Plato,* *Vergilius.*

Hunc substantiarum ordinem magnitudinum nominibus conferre licet, hoc modo: Plato lineæ similis est: homo superficiei: animal corpori: corpus uiuum pyramidi: corpus cubo, & substantia sphæræ, quæ omnium capacissima est.

Cubus est corpus solidum ex omni parte quadratū.

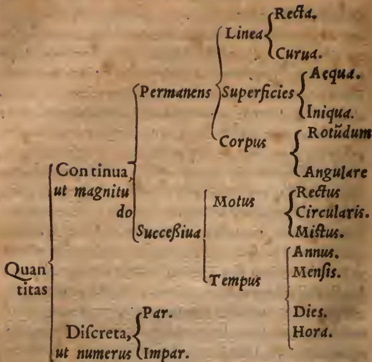
ORDO QVANTITATVM.

Quantitas est, qua substantiæ in spatia ac numeros diuiduntur. Ea duplex est. Continua, qua res in spacia: Discreta, qua in numeros partimur. Continuæ duo genera: permanens, & successiuum. Permanētis tres species: longitudo, latitudo, profunditas, hoc est, linea, superficies, corpus, ne in relationem incidas. Linea est longitudo sine latitudine, & profunditate. Huc referantur ea, quibus rerum mensura in longum sumitur. Cuiusmodi sunt: ulna, cubitus, granum, digitus, palmus, pes, passus, stadium. Superficies est latitudo sine profunditate. Huc pertinet iugerū. Circulus uerò ad sequentis ordinis speciem postremam. Non enim magnitudinem notat aliquam, sed figuram, quæ in planicie depingitur. Quando autem circulum esse dicimus, superficiem planam, quæ una in orbem ambiente linea comprehenditur: non uolumus planiciem eam genus esse circuli, sed figuram, quæ superficie plana constat in orbem æquata. Corpus est longitudo cum latitudine, & profundita

Quid circulus.

funditate. Hic corpus solam magnitudinem significat, aliter ac inter substantias. Successiuum dicitur, quod in fluxu & agitatione consistit. Eius duæ species motus & tempus. Motus in rectum, circularem, & mistum diuiditur. Primo elementa feruntur grauia duo deorsum, totidem leuia sursum: secundo, mundus: tertio animalia per montes ac ualles incedentia. Tempus in parteis quatuor, annum, mensem, diem, horam: de quibus & librum & tabulam conscripsimus. Porrò quantitas discreta est, quum quærimus quot sint res. Eius unica species est, nempe numerus, hoc est unitatum collectio: ut duo, tria, quatuor: binarius, ternarius, quaternarius. Secundus, tertius, quartus, quintus relatiua sunt. Ad quantitatum ordinem pertinent gradus herbarum, signa, partes, minuta circulorum, quibus sic ipsi distinguuntur, ut lignum aliquod pedibus, palmis, digitis. Et mensuræ nomina: uncia, sextans, quadrans, triens, quicunx, semis, septunx, bes uel beßis, dodrans, dextans, deunx, as. Item semuncia, sextula, duella, drachma, siciliquum: quarum uocum descriptiones in Elegantijs posuimus. Dicimus enim alicuius lineæ, superficiei, corporis, motus, temporis unciam, trientem, dodrantem. Vt quadrans motus quo mundus circumagitur, sex continet horas. Cuius claßis hæc sit tabula:

De gradibus herbarum vide Chaos, de signis, partibus, & minutis circulorum, vide Sphærum autoris.

QVALITATES.

QValitas est adfectio aut animi, aut corporis, unde appellationem aliquam accipimus. Vt prudentia, iustitia, fortitudo, temperentia, Rhetorice: unde dicimur prudentes, iusti, fortes, temperantes, Rhetores. Eius quatuor sunt species: habitus, adfectus, sensum mouens, & figura. Habitus, est qualitas animi uel corporis, consuetudine agendi parta, qua facilius & certius aliquid agamus. Vt facultas orandi, animi ἕξις est, palestrica corporis. Habitum in duo genera diuidimus: animi & corporis.

Habit

Habitus animi duplex est. Alius enim in intellectu consistit, ut prudentia, & artes omnes. Alius in uoluntate, ut ceterae uirtutes iustitia, fortitudo, temperãtia. Habitus corporis, ut uires, aut robur, uelocitas, agilitas. Adfectus est animi perturbatio, uel, ut Graeci aiunt, πάθος. Quatuor adfectuũ formae aegritudo, metus, laetitia, cupiditas. Tertia species est qualitas sensum mouens: ut sonus, color, odor, sapor: quae quatuor mouent auditum, uisum, olfactum, gustum. Ad tactum plura referuntur: calidum, frigidum, humidum, siccum: & quae horum mistura constant, durum, molle, asperum, leue. Ad haec referendae naturae herbarũ, lapidum, metallorum. Quartum ac postremum qualitatis genus est forma uel figura. Huc omnia spectant quae manu uel industria hominis conficiuntur. Quod genus, mensa, domus, templum, nauis, sedes, panis, uestis, penula, pannus. Nã quum aliquis dicit se emisse domum, pannum, aut uestem, extemplò formam uel figuram, quam illae res habent, mente concipimus, sed qua substantia seu materia constent, ignoramus. Lapis tamen, lignum, ac lana substantiae sunt. Item figuram significant circulus, triangulus, & similia. Notãt enim formam superficiei, quae à nobis & confici, & immutari rursum potest. Alijs alia huius classis distinctio placet, uerum haec ad usum cõmunem uidetur accommodatior. Qualitates ferè sunt instrumenta substantiarum. Vt calor, frigus, humor, siue siccitas in herbis instrumentũ est, quo ipse hominem interimunt. Grammatice, Dialectice, Rhetorice, Medicina instrumenta sunt, quibus loquimur, docemus, dicimus, medemur. Ad hunc ordinem igitur referre licebit omnia uirtutum, uitiorum, colorum, ac saporum genera, quae in libro de homine tradidimus. Artiũ cunctarum tum seriem, tum subiecta descripsimus in Chao.

Qualitatũ genera quatuor.

- *Habitus*
  - *Animi*
    - *Intellectus*
      - *Prudentia*
      - :
      - *Artes omnes*
        - *Grãmatice*
        - *Dialectice*
        - *Rhetorice*
    - *Voluntatis*
      - *Iustitia*
      - *Fortitudo.*
      - *Temperantia.*
  - *Corporis*
    - *Robur.*
    - *Velocitas.*
    - *Agilitas.*
- *Adfectus*
  - *Aegritudo.*
  - *Metus.*
  - *Lætitia.*
  - *Cupiditas.*
- *Sensum mouẽs*
  - *Sonus*
    - *Vox, strepitus.*
    - *Mugitus, tonitruum.*
  - *Color*
  - *Odor*
  - *Sapor*
  - *Calidum, frigidum: durum, molle: quæ tactu percipiuntur.*
- *Forma, uel figura*
  - *Domus, templum, mensa.*
  - *Nauis, carina, uelum.*
  - *Fistula, ensis, circulus.*

DE RELATIVIS.

Relatio, est rerum inter se collatarum unius ad alterã habitudo. Duo relationum genera: simplex & mixtũ. Simplex relatio in formas tres diuiditur. Quarum prima est substantiæ: ut idem, diuersum. Secunda quantitatis: ut æquale, inæquale: æqualitas, inæqualitas, proportio, hoc est, duarum magnitudinum similis habitudo: maius, minus: par, impar: duplum, triplum: multum, paucum: magnum, paruũ. Par & impar duobus modis accipiũtur. Absolutè, quando binarium, quaternarium, senarium numeros pares nuncupamus. Relatiuè, quum dicimus res aliquas alijs rebus numero esse pares. Tertia qualitatis: ut antœci, periœci, antichthones seu antipodes: simile, dißimile: dominus, seruus: consul, iudex: rex, populus: proconsul, prouincia, & omnia magistratuum nomina: emptor, uenditor: accusator, reus: metropolis, colonia: pater, filius: auus, nepos: maritus, uxor: socer, gener: frater, soror, & reliqua cognationum uocabula. Item præceptor, discipulus: patronus, cliens: dux, comes: amicus, inimicus: hospes, peregrinus: creditor, debitor: & inde uerba credere, debere. His adduntur uoces, quæ ex præpositione con sunt contextæ: ut collega, consors, conuictor, contubernalis, coniunx. Et similis significationis: socius, sodalis. Mixta sex generibus cõstat. Oritur enim uel ex substantia & qualitate: sed bifariam. Siquidem ea aut in mouendo, agendoq; consistit, sic actio dicitur: aut in patiendo, sic paßio. Vt legere, docere, scribere: legi, doceri, scribi. Huc pertinent causa uel signum & effectus. Quippe nihil est causa uel signũ, nisi effectus alicuius sit causa, uel signũ. Apud plerosq; dubitatio existit: sint ne astra causæ effectuũ, siue rerũ, an signa. Vel relatio oritur è substantia, & quantitate. Hoc item bifariam.

De antœcis, periœcis, antichthonibus uide autoris Cosmographiam.

Aut in comprehendenda re, sic locus efficitur: aut metienda, sic tempus. Hoc, *quando: illum, ubi* Aristotelici *nominant.* Locus *est circũfusus, uel aër, uel aqua, uel res aliqua alia, qua quicquam continetur.* Vt *cœlum est locus siderũ: aër, nubium, uentorum auium: aqua, piscium.* Locus *refertur ad id cuius locus est.* Vel *ex substantia & relatione aut qualitate.* Id *quoque binis modis.* Vel *in occupando loco, sic positus oritur, quem nunc situm, nunc compositum esse uocant.* Vel *in qualitate accipienda induendáue, sic habitus procreatur,* Porrò *eorum, quæ sita sunt, alia nunquam mouentur, ut terra: alia nunquam quiescunt, ut cœlum: alia medium seruant modum, ut homo, equus, leo, piscis.* Rursus *animantium & præcipuè hominum positus tres species habet: stare, sedere, iacere.* Recubamus *tribus modis: proni, supini, obliqui.* Habitus *est corporis, & eorum, quæ circa corpus sunt applicatio, per quam hoc habere, illa haberi dicuntur. Sunt itaque mixtæ relationis species sex: actio, paßio, ubi, quando, situs, habitus.* Quarum *duæ priores nascuntur è substantiarum qualitatumq; actione.* Mediæ *duæ è capacitate, qua substantias locus & tempus comprehendunt atque metiuntur.* Reliquæ *è substantiarum habitudine prona aut supina ad locum: atque ex habitudine earundem ad qualitates, ut ad penulas, togas, uestésque alias.*

Idem

- Relatio
  - Simplex
    - Substantiæ
      - *Idem.*
      - *Diuersum.*
    - Quantitatis
      - *Aequale,Inæquale.*
      - *Magnum,Paruum*
      - *Par,impar,*
    - Qualitatis
      - *Simile,Dißimile.*
      - *Herus,Seruus.*
      - *Dux,Comes.*
  - Mixta
    - Actio
      - *Docere.*
      - *Secare.*
      - *Gignere.*
    - Passio
      - *Doceri.*
      - *Secari.*
      - *Gigni.*
    - Vbi
      - *Sursum,Deorsum.*
      - *Dextrorsum,Leuorsum.*
    - Quando
      - *Olim,nuper,dudum.*
      - *Heri,cras,perendie: quæ referuntur ad tempus præsens.*
    - Situs
      - *Statio,Seßio.*
      - *Pronum,Supinum.*
    - Habitus
      - *Togatum,Penulatum.*
      - *Loricatum,Armatum.*

Relationes breuius hunc in modum nonnulli distingũt. Relatiua omnia esse, aut alicuius, hoc est, quæ iunguntur genitiuo: qualia sunt, imperator, rex, prætor, dictator, cõsul, pater, filius, auus, nepos, maritus, uxor, socer. gener, frater, soror, præceptor, discipulus, patronus, cliens, dominus, seruus, dux, comes. Aut alicui: ut æqualis, inæqualis, par, impar, uicinus, propinquus, similis, dissimilis. Aut ad aliquid: ut magnum, paruum, longum, breue, mons, uallis, altum, humile, sublime, depressum. Item primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, uigesimus, centesimus, millesimus. Quippe nihil esse secundum potest, aut tertium, nisi aliud primum sit. Eodem pertinent simplex, duplex, triplex, quadruplex. Et simplum, duplum, triplum, quadrupla, dimidium. Nam duplum ad aliquid simplum refertur: sicut magnum ad paruũ: altum ad humile: sursum ad deorsum: supinum ad pronum: longum ad breue: secundum ad primum. Relatiuorum natura est, ut unum sine altero nequeat intelligi. Pater enim esse nemo potest sine filio: nec mons sine ualle: nec dux sine comite. Item relatiua inuicem se definiunt: Pater est, qui habet filium. Filius qui habet patrem. Maius, quo aliquid minus est. Minus, quo maius aliquid reperitur. Maritus, qui uxorẽ habet. Vxor, cui maritus est. Et relatiua simul aiunt oriri, consistere, desinere. Siquidem eodem tempore fiunt, & desinunt esse: dominus & seruus: præceptor & discipulus: auus & nepos: dux & comes.

Triplex natura relatiuorum.

QVID THEMA ET quot eius species.

D*Vas uocum diuisiones absoluimus: alteram in indiuiduas & cõmunes: alteram in dictiones substantiarũ,* quan

quantitatum, qualitatum & relationum. Reliquum est, *ut dicamus, quomodo singulæ uoces, definiri & diuidi possint.* Thema, *est id de quo agitur: uel est id, ad quod omnia orationis, seu disceptationis argumenta referuntur.* Thematum *duo genera sunt.* Simplex *thema, est uox aliqua simplex: ut* Deus, *mundus, homo, animal.* Compositum, *est integra oratio, siue pronunciatum, uel axioma. Clodius iure cæsus est.* Mundus *prouidentia regitur.* Differendi *ratio ad disciplinas omneis necessaria est.*

DE DEFINITIONE NOMINIS.

TRia Dialectices *officia sunt: finire, diuidere, ratiocinari.* Finitio *& diuisio ad themata simplicia pertinent: argumẽtatio ad orationem.* Definitio *est oratio, quæ aut uocis, aut rei alicuius naturã declarat.* Ea *duplex est: nominis & rei.* Finitio *nominis, est simplex etymologia, uel qualiscunque interpretatio uocabuli.* Vt *sacrilegiũ est sacræ rei ablatio.* Consul, *qui* Reipub. *consulit.* Theologus, *qui de* Deo *loquitur.* Medicus, *qui medetur.* Id *genus finitiones imperfectiores sunt, quàm descriptiones rerũ: neq; rerum naturam explicant, sed uocum duntaxat originem.* Quoniam *non continuò scimus, qui consulentes* Reipubli. *consules uocandi sunt.* Nam *& miles in pugna* Reipublic. *consulit: & ciuis ædificans domum, consulit* Reipub. Sic *nõ statim liquet, qui de diuina mente disputãtes theologi sint.* Etenim *& philosophi, & poëtæ, & oratores crebro de* Deo *disserunt, nec ideo ipsos eo cognomento nuncupamus.* Sic *& de medici descriptione dicendum: herbas complures, & bruta animantia mederi posse, non tamen medicorum nomen usurpare.* Cæterùm *nominis finitio planè necessaria*

DE CAVSARVM FINItione, & quatuor causis.

Definitio causarum est, quæ ex causis rei conficitur, uel quæ rei causas exprimit. Causam propriè uocamus id, ex quo, per quod, à quo, siue gratia cuius aliquid fit. Causæ quatuor sunt: materia, forma, efficiens, finis. Materia est, ex qua aliquid fit. Vt pannus est materia uestis. Lana est materia panni. Ligna & lapides sunt materia domus. Forma est ipsa figura, effigies, seu qualitas, quam induit materia. Vt figura illa, quam habet domus, est forma & causa domus, sine qua domus, non diceretur. Et figura illa, quam præ se fert nauigium, est formà & causa nauis: quippe sine ea huiuscemodi lignorum structura nauis uocari non posset. Est ergo forma causa, domus, nauis, uestis, urbis, & aliarum rerum. Causa efficiens, est res, quæ aliquid efficit: ut architectus, uel faber est causa efficiens domus & nauigij. Finis est gratia cuius aliquid fit. Hic alio nomine usus dici potest, quemadmodum causa efficiens autor. Domus Finis, uel causa est habitatio, ut nos defendat ab imbre, & tempestatibus. Finis nauium, nauigatio est. Quatuor ergo domus, & nauis causæ sunt, sine quibus neq; domus, neque nauigium fit. Materia, hoc est, ligna & lapides: forma, id est, figura illa, quam habent domus & nauis: efficiens ut architectus aut faber: finis, ut habitatio, nauigatio. Simili ratione aliarum quoq; rerum causæ poßunt indagari. Ex his quatuor causis finitiones rerum cōficimus. Vt domus est ædificium è lignis & lapidibus habitationis gratia constructum. Hæc finitio duabus constat rei causis, materia, & fine. Aedificium genus est. Penula, est uestis uilis & densa, qua cæteras ab imbre custodimus. Cæteras ab imbre defendere, finis est, & causa penulæ. Vestis, ge-

Materia.

Forma.

Causa efficiens.

Finis.

nus est. Vilis & densa, accidentia sunt differentiæ loco posita, quibus penula ab alijs differt uestibus. Hac uoce Cicero utitur, *ubi ait Milonem penulatum fuisse, quum occideret Clodium.* Ad hunc locum *pertinent definitiones nominum relatiuorum, quorum unum alterius causa est, & quæ mutuo se definiunt. Vt pater est, qui habet filium. Filius qui habet patrem.*

FINITIO EX EFFEctibus, seu officiis.

EX *effectibus, seu officijs haud raro finitiones componuntur. Magna est effectuũ cum officijs cognatio, adeo ut plerunque haud facile discernas. Effecta propriam cuiusque rei uim demonstrant. Vt magnes est lapis, qui attrahit ferrum: hæmatites, qui sanguinem sistit. Malua herba est, quæ uětrem lenit. Sol sidus est, cuius ortu dies fit. Luna sidus est, cuius ui fluunt ac refluunt maria. Sirius stella est, qua exoriente ardor Solis geminatur. Ex officijs. Iustitia uirtus est, qua unicuique rei tribuimus suum. Grammatice est, quæ rectè loquendi modum docet. Rhetorice est, quæ bene dicendi præcepta tradit. Prætor est qui iuri dicendo in ciuitate præest. Aedilis, qui publica & priuata ædificia curat. Comœdus, qui actores, quomodo agendæ sint fabulæ, docet. Effectus magis ad res natura agentes: officia uerò ad res, quæ consilio agunt, pertinent.*

FINITIO EX PARtibus, vel speciebus.

QVartum *definitionum genus componitur ex partibus, uel speciebus. Ex partibus. Dies ciuilis, est spatiũ uigintiquatuor horarum. Annus uertens, qui constat diebus*

trecentum sexagintaquinque & quadrante diei. Magnus annus, qui quadraginta nouem uertentium annorum milia complectitur. Ex speciebus. *Finitio, est oratio quæ aut uocis, aut rei alicuius naturam declarat. Hæc descriptio è duabus contexitur finitionum formis: nominis & rei. Differunt species & partes. Nam genus prædicari potest de speciebus: totum de partibus nequaquam.*

FINITIO EX ACcidentibus.

QVintum finiendi genus constat accidentibus. Homo est animal, bipes, erectum, sine pennis. Narcissus, flos est croco similis, mense Augusto florens, postremus omnium florum. Ceruus est animal quadrupes, pilo subrufo, ungula bisulca, ramosis ac solidis cornibus, & ad septennium usq; deciduis.

QVAE SERVANDA sint in finitione.

DIfferunt finitio & finitum. Finitio enim propriè uocatur id, quod uerbũ est, cõsequitur. Finitũ, id quod præcedit. Vt in hac oratione, homo est animal capax rationis: homo definitũ est: animal capax rationis, finitio. In finiẽdis rebus duo seruanda sunt. Ne finitum plura cõprehendat, quã finitio. Et contra ne finitio aliquid cõtineat, quod desit definito. Quare hæc finitio uitiosa est: homo est animal bipes: quia tum gallinæ, tum anseres bipedes sunt. Et hæc: homo est animal literatum, ac bellicosum: quoniam plerique imbelles sunt, & literarum expertes. In priore latius definitio patet: in posteriore definitum. In omni fi-

nitione genus definiti ponendum, aut aliquid loco generis. In orationibus, uel libris finitio thematis scopus esse debet, & regula omnium eorum, quæ de themate illo traduntur. Vt si quis de Dialectices, Rhetorices, uel mũdi natura scripturus sit, ita uocem finiat oportet, ut rei totius summam quàm breuissimè complectatur. Quod fit, quum dicimus: Dialecticen esse artem docendi siue explicandi naturam thematum simplicium & compositorum. Rhetoricen esse bene dicendi scientiam. Sola species definitur.

DE DIVISIONE.

Triplex diuisio.

DIuisio est uocis in species, uel partes, aut accidentia distinctio. Diuisionum tres sunt formæ. Quarũ prima est generis in species. Sic corpus uiuum in plantam & animal diuiditur: arbor in malum, pyrum, pinum: axioma in simplex & compositum. Secunda, rei in parteis, uel mẽbra. Vt quum arborem in radices, caudicem, ramos, folia, flores, partimur. Axioma in subiectum & prædicatum. Hanc Cicero partitionem: illam superiorem, diuisionem nominat. Tertia, rerum in accidentia. Vt pharmacorum aliud salutare, aliud pestiferum. Arborum aliæ syluestres, aliæ domesticæ. Proloquiorum aliud uerum, aliud falsum. Hic arborum & pronuntiatorum rationem tribus diuisionum formis distinximus. In diuisione duo seruanda. Alterum ut membra sint opposita uel pugnantia. Qua de causa hæc bona non est: hominũ alij rustici sunt, alij docti. Item hominum alij liberi, alij urbani. Fieri enim potest, ut idem sit rusticus, & eruditus: idem liber & urbanus. Alterum, ut disiunctum constans ex membris omnibus simul sumptis conuerti possit cum diuiso. Velut in diuisione animati corporis in animal, & plantam: quicquid est animal uel

uel planta, est corpus uiuum: & quicquid uiuũ corpus est, est animal uel planta. Quocirca diuisio plantæ in herbam & fruticem non est bona. Nam licet istud proloquium uerum sit: quicquid est herba uel frutex, est planta: falsum tamen est, quicquid est planta, est herba uel frutex.

OCTO QVAESTIONES, vel loci thematis simplicis.

Prima, quæ etymologia uel origo uocabuli sit. Vt Medicus dicitur, quia medetur. Mundus, à perfecta absolutaq́; elegantia. Chelidonia, quod ab hirũdine inuenta sit. Secunda an sit. Vt sit ne ars aliqua, qua adiuuari memoria poßit. Sit ne Deus. Sint ne inferi. Hæc quæstio secundo loco absoluenda est. Tertia quid sit res de qua agitur. Quid sit Deus. Quid mundus. Quid uirtus. Quid fortitudo. Huc pertinent, ea quæ de quinque finiendi formis dicta sunt. Quarta, quæ causæ sint. A quo autore res sit profecta. Cuius gratia facta. Ex qua materia constet. Cuiusmodi figuram habeat. Poculi forma apud Theocritum describitur ad hunc fermè modum: Dabo & profundum poculum molli oblitum cæra, rècens fabricatum, adhuc sculpturam redolens. Quinta unum an multa. Sint ne plures dij, quemadmodum ueteres crediderunt. Hic dicemus, qua ratione, id esse non poßit. Sint ne plures mundi. Democritus enim innumerabiles esse mundos opinabatur, quasi pilas alios extra alios. Sexta, quæ & quot sint species rei. Vt treis esse plantarum formas, arborem, fruticem, herbam. Duo esse axiomatum genera: simplex & compositũ. Quatuor uirtutum species: prudentiam, iustitiam, fortitudinẽ, temperantiam. Septima, quibus membris, seu partibus cõstet. Arboris partes sunt radix, caudex, rami, flores,

Axiomatis, subiectum & prædicatum. Octaua, quæ rei sint uires, uel officia, siue quid res efficiat. Quid efficiat Luna suo incessu. Quid Chelidonia. Quid Sol efficiat Plinius scribit in Naturali historia, his uerbis: Non temporũ modo, terrarumq́;, sed syderum etiam ipsorum, cœliq́; rector. Hic lucem rebus ministrat, aufertq́; tenebras: Hic reliqua sidera occultat. Hic uices temporum, annumq́; semper renascentem ex usu naturæ temperat. Hic cœli tristitiam discutit, atque etiam nubila humani animi serenat. Hic suum lumen cæteris quoquæ sideribus fœnerat. Hac ratione thematum simplicium natura indaganda est.

QVID AXIOMA,

& quæ eius partes.

PRonuntiatum, axioma, enuntiatio, proloquiũ, uel propositio est indicatiua, & simplex oratio, qua certi quiddam significatur. Vt continentia temperantia est. In omnibus personis, numeris, ac temporibus modi indicatiui axioma, uel propositio dicitur. Cicero mortalis erat. Igne mundus interibit. Dederam ad te literas. Cæsar uicit Pompeium. Verba infinitiua, ac subiunctiua, si pro indicatiuis sumantur, propositionem efficiunt. Vt omnes concurrere pro concurrebant. Aestas non semper fuerit, componite nidos, pro erit. M Varro in lib. de lin. Lat. ad Ci. quarto & uigesimo, pronunciatum ita finit: Proloquium est sententia in qua nihil desideratur. De hoc Gellij uerba hæc sunt. Erit autem planius quid proloquium sit: si exemplum eius dixerimus. Axioma igitur huiuscemodi est. Annibal Pœnus fuit. Scipio Numantiam deleuit. Milo cædis damnatus est. Neque bonum est uoluptas, neque malum. Et omnino quicquid ita dicitur, plena atque perfecta uerborum senten

sententia, ut id necesse sit aut uerum aut falsum esse: id à Dialecticis ἀξίωμα, id est, oratio uerum aut falsum plenè significans appellatum est. A Marco Varrone proloquiū: A M. autem Cicer. pronunciatum. Partes axiomatis sunt subiectum & prædicatum: uel quemadmodū Græci aiunt, ὑποκείμενον, καὶ κατηγορούμενον. Subiectum, prior proloquij pars est, de qua aliquid dicitur. Prædicatū posterior pars est, quæ de alio prædicatur. Vt in his: Cicero est orator, iustitia est uirtus, subiecta sunt Cicero, iustitia. Prædicata uerò orator, uirtus. Interdum uerba resoluenda, quo partes dictæ habeantur, hoc modo: Cæsar uicit Pompeium, hoc est, fuit uincens. Cicero scribit, est scribens. Id prodest ad peruestigandos errores talium sophismatum: Nullus panis est piscis, Cicero comedit panem, ergo non comedit piscem. Nullus canis est equus, Cæsar canem habet, non habet igitur equum. Differunt enim panis & comedens panem: piscis & comedens piscem: canis & habens canem: equus & habens equum. Miror nonnullos hunc soluendi modum improbare quando non parum ad pronunciatorū intellectum conferat. Aiunt neminem ita loqui, fateor. Nec ideo hæc præscribo, quod sic aliquos loqui uelim, sed uti hac ratione axiomatū uim excutiant. Pari modo damnari posset consuetudo Grammaticorum quod in exploranda orationis serie primo loco ponunt uocatiuum: secundo rectum: tertio uerbum: aduerbium quarto, quinto obliquum, quum perpauci tamen sic loquantur. Nam elegantißima ferè oratio est, in qua uoces digeruntur ordine conuerso. Prædicari, est alterum de altero explicandi eius causa dici. Vt quum dicimus homo est animal: animal de homine prædicatur, & naturam eius exprimit. Bifariam accipitur. Aliquando pro uerè & adfirmatiuè de aliquo dici, ut

Id est, subiacens & prædicatū.

hic gratitudo iustitia est. Sæpenumero pro quouis modo de altero dici, ut aliud nihil sit, quàm esse prædicatum. Velut in hoc proloquio, homo non est lapis.

PRIMA DIVISIO pronuntiati.

Axioma aliud simplex est, aliud cõpositum. Simplex, cuius præcipuæ partes sunt subiectum, & prædicatũ, ut somnus est imago mortis. Compositum, cuius partes sunt duo pronuntiata simplicia, quæ connectuntur coniunctionibus &, uel, si. Id triplex est: copulatiuum, disiunctiuum, conditionale. Copulatiua propositio est, cuius partes coniunguntur coniunctione copulatiua. Vt Cicero est orator, & Plato philosophus. Sol diurnum sidus est, & Luna nocturnum. Possunt & plura pronuntiata, quàm duo connecti. Demosthenes orator est, & Socrates philosophus, & Homerus poëta. Scipio & bis consul fuit, & bis triumphauit, & censura functus est. Disiunctiua dicitur, cuius partes connectuntur coniunctione disiunctiua: ut mundus semper fuit, uel conditus est à Deo. E disiunctiuo axiomate ad hunc modum ratiocinamur. Si uiuat aut animal est, aut planta. Verum animal non est, igitur planta. Cicero in secunda Philippica: Necesse est Cæsaris interfectores aut liberatores populi Romani, conseruatoresq́; reipub. esse: aut plus quàm sicarios, plus quàm homicidas, plus quã parricidas. Sed liberatores patriæ sunt: ergo non homicidæ, non sicarij, non parricidæ. Idem primo de natura deorum: In omnibus disiunctionibus alterutrum uerum esse oportet. Vt si concessum esset huiusmodi aliquid: aut uiuet cras, aut non uiuet Epicurus, alterum fieri necessarium. Conditionalis, in cuius initio si coniumctio ponitur, Si Sol oritur, dies

tur, dies est. Si furatus est rem sacrã, sacrilegus est. Apud uulgus triplex est de propositionum natura quæstio: quæ, qualis, quanta. Ad quæ respondent simplicem esse, aut compositam. Ad qualis, adfirmatiuam uel negatiuam. ad quanta, generalem, particularem, indefinitam, singularem.

SECVNDA DIVISIO.

PRonuntiatum aliud uerum est, quod rebus consentit. *Vt fortitudo uirtus est.* Aliud falsum, quod rebus non consentit. *Vt fortitudo est uitium. Lapis est corpus uiuum.*

TERTIA.

PRoloquiorum aliud adfirmatiuum est, quo alterum alteri dicitur inesse. *Vt pudor est metus. Animus est immortalis.* Aliud negatiuum quo alterum dicitur non inesse alteri. *Vt patientia non est uitium. Libido non est uirtus.*

QVARTA.

AXiomatum aliud uniuersale est, cuius subiecto præponitur signum uniuersale: uel quo alterum dicitur inesse, aut non inesse alteri uniuersim. *Vt omnis homo capax rationis est. Nihil tam alte à natura positum est, quò uirtus non poßit eniti. Nulla uirtus ouibus inferior est.* Aliud particulare, cuius subiecto præfigitur signum particulare: uel quo alterum dicitur inesse, aut non inesse alteri ex parte aliqua. *Vt aliquis homo orator est. Aliquod animal oculis caret.* Hæc propriè est indefinita, aliquis homo est animal, & signum præpositum subiecto, omnino superuacuum est. Licet enim uera sit locutio aliquem hominem animal esse, aliquod animal corpus esse uiuum, tamen parum apta est. Nam si rex quispiam uniuersos ciues ad se conuocarit, impropriè loquetur, qui dixerit aliquos

aceitos esse ad regem ciues. Aliud indefinitum, quo alterũ dicitur inesse, uel non inesse alteri sine signo, & quod simile est uniuersali. Vt poëtæ sunt honore digni. Hominem decet pium esse. Fures puniendi sunt. Sic propriè appellantur propositiones necessariæ, ubi genus uel differentia de specie prædicatur. Vt homo est animal, homo est mortalis, capax rationis. Hæ uero sunt particulares homo scribit, homo est orator. Vtrobique subauditur aliquis. Aliud singulare, ubi proprium nomen, uel indiuiduum subijcitur. Vt Demosthenes orator fuit. Homerus literarum princeps est. Hæc herba emoritur.

QVAE SINT SIGNA VNIuersalia, quæ particularia.

GEneralia, siue uniuersalia signa uocamus quæ significant uocem sequentem accipi pro omnibus indiuiduis. Vel: quæ interpretantur per coniunctionem, aut propositionem copulatiuam. Sunt autem hæc: cunctus, uniuersus, singuli, omnis, quisque, unusquisque, nullus, nullus non, nemo, nemo non. Cuncti mortales ambitiosi sunt. Vniuersa pecunia dabitur. In singulas naues singuli milites accersebantur. Omnis homo mortalis est. Sua cuique sententia. Vnunquodque crimen excutietur. Quæ sic explicamus. In hanc nauem militem unum accersebant, & in illam nauem militem unum accersebant. Sic de nauigijs alijs. Huc pertinent interrogationes, quæ interim propositionem generalem efficiunt. Quid non uastauit? id est, omnia. Et prouerbia: Iuuenesq; senesq;, hoc est, omnes. Miscebis sacra prophanis, id est, omnia. Item hæc. Quantum est hominum uenustiorum. Quicquid erat copiarum amisit. Si quid erat copiarum amisit, hoc est, omnes uenustiores, omnes

mnes copias. Differunt omnis & totus, quod hoc ad partes, illud ad species seu formas referatur, ut totus homo, omnis homo. Particularia uero signa sunt, quæ indicant uocem sequentem pro aliquot duntaxat indiuiduis accipi, uel quæ interpretamur per pronuntiatum disiunctiuum. Huiusmodi signa sunt hæc: aliquis, quidam, quilibet, quiuis, nonnullus. Vt aliquis homo fortis fuit. Quidam non satis te amat. Quilibet hirsutas fronde tegente comas, id est, hac uel illa citra delectum, non omnibus frondibus. Non apte itaque quemlibet hominem pro omni homine dicimus. Qemuis arbitrum cedo, hoc est, hunc uel illum sine delectu. Distant aliquis, quidam, nonnullus. Nam aliquis de re incerta: quidem de certa dici solet: nonnullus medium tenet modum. Porrò aduerbia uniuersalia sunt: nunquam, semper, ubique, nusquam. Particularia, unquam, usquam, quandoque, aliquando, interdum, nonnunquã. Singularia: hic, illic, isthic, nunc, hodie, cras, perendie, nudiustertius.

QVINTA.

PRonuntiatorum aliud necessarium est, quum prædicatum necessario inest subiecto. Id fit, quando genus, uel differentia de specie dicitur: aut finitio de definito. Vt homo est animal. Homo est capax rationis. Animal est corpus uiuum & sentiens. Aliud contingens, quum prædicatum ut inest subiecto, ita potest non inesse. Quod fit, quando de substantijs accidentia dicuntur: aut de accidentibus accidentia. Vergilius poëta est. Poëtæ sunt honore digni. Aliud impoßibile, quum fieri non potest, ut prædicatum insit subiecto. Lapis sentit. Frutex est animal.

De oppo

DE OPPOSITIONE PRONUNTIATORUM.

TRia sunt pugnantium axiomatum genera. Contraria dicuntur duo uniuersalia. Vt omnis pudor est metus. Nullus pudor est metus. Harum natura est, *ut nunquam simul uera sint: sæpenumero tamen, præsertim in contingentibus, falsa. Vt omnis homo poëta est, nullus homo poëta est. Subcontraria, duo particularia sunt. Aliquis homo est doctus, aliquis homo non est doctus. Hæc nunquam simul falsa sunt, sed quandoque simul uera. Contradictoria, sunt duo axiomata, quorum alterum est uniuersale, alterum particulare: uel quorum utrunque est singulare. Vt omnis pietas est iustitia, aliqua pietas non est iustitia. Nullus pudor est metus, aliquis pudor est metus. Hæc nūquam simul neque uera, neque falsa sunt. Triplex ergo propositionum pugnantia est. Contraria, quando utraque est uniuersalis. Subcontraria, quum utraque particularis. Contradictoria & maxima, quum altera generalis altera particularis est. In omnibus seruanda sunt duo. Vt altera sit adfirmatiua: altera, negatiua. Vt in utraque idem sit subiectum, & idem prædicatum. Quoniā hic nulla est pugnantia. Cicero est orator, Vergilius non est orator. Axiomata contraria ac subcontraria solum pugnant qualitate: contradictoria etiam quantitate. Ideoq; inter hæc maior est pugnantia.*

Omnis patientia est fortitudo.	*Contrariæ*	Nulla patientia est fortitudo.

Contra Contra

dictorie dictorie

Aliqua patientia est fortitudo. *Subcontrariæ* Aliqua patientia non est fortitudo.

DE PROPOSITIONVM ISODYNAMIA.

I*Sodynamia, uel (ut uulgari uocabulo utar) æquipollētia pronuntiatorum, est similis tum quantitas tum qualitas duorum axiomatum, quibus idem subiectum ac prædicatum est. Quantitas ad generalitatem: qualitas ad negationem adfirmationemq́; referenda est. Signa ἰσοδυναμοῦντα hæc sunt: non omnis, & aliquis non: omnis, & nullus non: omnis & nemo non: non omnis non, & aliquis: nonnullus, & aliquis: nonnullus non, & aliquis non.* Ex his conficiun*tur pronuntiata ἰσοδυναμοῦντα.* Non omnis *homo est iustus: aliquis homo non est iustus.* Omnis *homo est mortalis: nullus homo non est mortalis.* Omnis *homo ignauus est: nemo non est ignauus.* Non *omnis homo nō est doctus: aliquis homo doctus est.* Nonnulli *oratores fuerunt: aliqui oratores fuerunt.* Nonnulli *homines nō amant literas: aliqui homines*

mines literas non amant. Hæc ratio inueniendi proposi=tiones,quæ eandem habeant uim,duas adfert commodita=tes,Conducit enim non mediocriter ad iudicium,si propo=sitio aliqua obscura sit. Deinde haud parum facit ad co=piam. Quippe pulchrum est quærenti sermonis ornatum posse multas excogitare formas loquendi:atque ex ijs, ue-luti ex ingenti flosculorum multitudine, aptißimam, ele=gantißimamq́; eligere.

DE CONVERSIONE.

Conuersio propositionis,est subiecti ac prædicati com mutatio. Conuersionum duo genera sunt: simplex,& (ut uulgari uocabulo utar)per accidens.Simplex est,quan do non mutantur signa.Hoc modo uertuntur pronuntiata generalia negatiua,& particularia adfirmatiua.Vt nulla iustitia uitium est:nullum uitium est iustitia. Aliqua for=titudo uirtus est : aliqua uirtus est fortitudo. Hic manent signa nullus & aliquis uocibus alijs transpositis. Altera uertendi forma est,qua mutantur signa.Id fit in axiomate generali adfirmatiuo.Omnis homo animal est:aliquod a=nimal est homo. Omnis patientia fortitudo est:aliqua for titudo est patientia.

Quot sint formæ Argumentorum.

Diximus duas esse Dialecticæ partes, topicen ac cri=ticen. Topicen locos demonstrare,unde argumenta petantur,de quibus posterius loquemur,Criticen uerò, ra tiones colligendi:quæ ad iudicium faciunt,quando docere libet confirmationes, aut nostras,aut poetarum, aut ora=torum efficaces esse, & cohærere:uel uanas esse, & nihil efficere.Inde hanc Dialectices partem cirticen,hoc est,iu dicandi artem nuncupamus. Sicut enim aurum lapide, & igne probatur:ita sunt certæ argumentorum species,for=

mæ,

mæ, uel modi, quibus nullo penè negotio cognoscamus uim probationis è locis inuentæ. Hos colligendi modos describemus. *Argumentum est ratio probationem præstans, qua colligitur aliud per aliud: & quæ quod est dubium, per id quod dubium non est, confirmat. Argumentorum quatuor formæ sunt: syllogismus, enthymema, inductio, exemplum. Soriten ad syllogismos referunt: nec reuera aliud, nisi syllogismus est. Quod aperte docet axiomatum commutatio, quæ crebra in epicherematis est apud oratores. Quid etenim aliud est, omnis homo est animal, omne animal est substantia, ergo omnis homo est substantia: quàm omne animal est substantia, omnis homo est animal: igitur omnis homo est substantia? Sorites quidem, quoniam medium in maiore præpositione prædicatur, in minore subijcitur, plures admittere tum uoces tum axiomata potest, quàm syllogismus, uerùm probandi loquendiq; consuetudo id non requirit. Primus colligendi modus syllogismus uel ratiocinatio per antonomasian nuncupatur, quemadmodum* Homerus *poëta, & ius ciuile quod* Romanorum *est.* Nam *& enthymema, & inductio, & exemplorum usus formæ quædam sunt ratiocinandi.*

Partes syllogismi vel ratiocinationis.

Ratiocinatio uel syllogismus duplex est, Dialecticus *&* Rhetoricus*, qui à* Fabio *epicherema uocatur. Eius enim hæc uerba:* Epicherematos *& quatuor, & quinque, & sex etiam factæ sunt partes à quibusdam. Cicero maximè quinque defendit, ut sit propositio, deinde ratio eius, tum assumptio, & eius probatio, quinta complexio.* Dialectica *ratiocinatio est efficacissima probandi forma, quà è duobus pronuntiatis conclusio seu*

sio seu thema colligitur. Huius partes tres uoces maior, minor, media: & duæ propositiones, quarum prior maior propositio nominatur, altera minor. Thema ipsum quod probatur, uocant conclusionem, complexionem, intentionem. Vt hic: omnis metus est adfectus, omnis pudor metus est, ergo omnis pudor est adfectus, priora duo axiomata appellari possunt probatio siue syllogismus, & tertium, thema probatum: quemadmodum in hac oratione, homo est animal mentem habens, pars altera finitio, altera finitum. Vel si lubet adiecto themate tres dici possunt propositiones. Terminus maior, est uox quæ cum medio ponitur in maiore propositione. Minor terminus, uocabulum est, quod cum medio ponitur in minore propositione. Medius, qui bis usurpatur ante conclusionem. Vt in hoc syllogismo, omnis insidiator iure occiditur, Clodius est insidiator, ergo Clodius iure cæsus est, insidiator medium est: iure occisus, terminus maior: Clodius, minor.

DE FIGVRIS, ET MODIS SYLLOGISMORVM.

Syllogismi materia. *OMnis syllogismus habet materiam, & formam. Materia sunt axiomata, ex quibus syllogismus componitur. Sic dicimus pronuntiatum esse uerum aut falsum nihil ad formam facere, sed solum ad materiam confirmationis. Quippe ex proloquijs falsis sæpe syllogismus bonus contexitur. Vt hic: Nullum animal mortale est, omnis homo est animal, ergo nullus homo mortalis est.* Forma. *Forma est uerborum, seu axiomatum dispositio. Quemadmodum enim in ædificijs ligna & lapides materia sunt: domus aut nauis eorundem dispositio: sic probationes è locis inuentæ syllogismi, enthymematis, inductionis, seu exempli formam suscipiunt. Hæc constat figuris & modis.* Figura *Figura, est di*

est dispositio medij. Tres sunt figuræ. Prima, quando medium in priore pronuntiato subijcitur: in posteriore prædicatur. Secunda, quum utrobique prædicatur medium. Tertia, quando bis subijcitur. Harum unaquæque aliquot sub se modos habet. Modus est ratio qualitatis & quantitatis propositionum. Prima figura modos admittit quatuor: secunda totidem: tertia sex. In modorum nominibus omnes propè characteres peculiarem aliquam habēt uim. A uniuersalem affirmatiuam significat: E uniuersalem negatiuam: I particularem affirmatiuam: O particularem negatiuam: B indicat argumentationem reduci posse ad primæ figuræ primum modum: C ad secundum: D ad tertium: F ad quartum: S conuersionem simplicem notat: P per accidens: M axiomatum transpositionem. Græci his dictionibus utuntur: γράμματα, ἔγραψε, γραφίδι. τεχνικὸς,: in prima figura: ἔγραψε, κάτεχε, μέτριον, in secunda: ἅπασι, σθεναρὸς, ἰσάκις, ἀσπίδι. ὁμαλὸς, φέριστος, in tertia.

Modus.

Id est, Literas, scripsit, calamo artifex: scripsit, contine, medio critatem, sine ira: omnibus, fortis, æqualiter, scuto, planus, optimus.

Quæ seruanda sint in syllogismis.

IN *omni syllogismo necesse est maiorem propositionem, uel minorem, aut utranque adfirmatiuam esse. Nam ex duabus negatiuis nihil rectè colligitur. Ante conclusionem altera uel utraque debet esse uniuersalis. Si maior propositio uel minor negatiua fuerit, conclusio quoque negatiua sequetur. Si propositio maior uel minor particularis fuerit, conclusio etiam particularis erit. Medium nunquam ponitur in conclusione. In syllogismo nō sint plūres uoces, quàm tres. Medium in altera propositionum distribui debet, hoc est, generaliter uel pro omnibus significatis accipi. Quare inepta confirmatio est: animal est equus: omnis homo est animal: ergo homo est equus. Non plus debet sumi in una propositione pro medio, quàm in altera.*

Quod in hac probatione fit:Nullus piscis est auis, homo comedit piscem: ergo non comedit auem. Neque *nomen aliquod ambiguum sit,quod in uno axiomate,aliter capia tur,quàm in alio.*

MODI PRIMAE figuræ.

B*Arbara:*Omne *animal sentit, omnis homo animal est: igitur omnis homo sentit.Celarent:*Nullum *animal ca ret sensu,omnis homo animal est: ergo nullus homo caret sensu.*Darij: Omnis *insidiator iure occiditur,* Clodius *est insidiator:* ergo Clodius *iure cæsus est.* Ferio. Nulla *ars inutilis est,*Dialectice *ars est:igitur* Dialectice *non est inutilis.* Nonnulli *his addunt alios modos, qui conclusionem inuersam habent,uel,ut ipsi uocant, indirectam.* Etenim *duas conclusionum formas tradunt.* Directam *in qua maior terminus prædicatur de minore.*Vt *hic:*Omnis *iustitia uirtus est,pietas est iustitia:ergo pietas est uirtus.*

Indirectam, *in qua terminus maior subijcitur:* Omnis *temperantia est uirtus, clementia temperantia est: igitur aliqua uirtus est clementia.* Posterior *forma loquendi planè contraria est communi naturæ sermonis.*

MODI SECVNDAE figuræ.

Cesare. C*Esare:* Nemo *prodigus est auarus, omnes fœneratores sunt auari: ergo nullus fœnerator est prodigus.* Hæc *ratiocinatio per conuersionem sic ad primam figuram ducitur:* Nemo *auarus est prodigus, omnes fœneratores sunt auari:ergo nullus fœnerator est prodigus.* Per *ductum ad impoßibile,siue per contentionem: hoc modo:*
Camestres. Nemo *prodigus est auarus, aliquis fœnerator est prodigus,igitur aliquis fœnerator non est auarus.* Camestres:

Omnis

Omnis gratitudo est iustitia, nulla prudentia est iustitia, ergo nulla prudentia est gratitudo. Ducitur ad secundum modum primæ figuræ conuersione & transpositione propositionum. *Nulla iustitia est prudentia, omnis gratitudo est iustitia, ergo nulla gratitudo est prudentia.* Per contentionem ad tertium modum. *Omnis gratitudo est iustitia, aliqua prudentia est gratitudo, igitur aliqua prudentia est iustitia.* Festino: *Nemo ignauus literas amat, Cœlius literas amat, ergo Cœlius non est ignauus.* Per conuersionem ad primam figuram ducitur ita: *Nemo literas amans ignauus est, Cœlius literas amat, ergo Cœlius non est ignauus.* Per contentionem: *Nemo ignauus literas amat, Cœlius est ignauus, ergo Cœlius non amat literas.* Festino.

Baroco: *Omnes eruditi sunt comes & humani, homo iste nec comis est nec humanus, ergo non est eruditus.* Postrema hæc colligendi forma solùm ad primam figuram ducitur per contentionem: *Omnes eruditi sunt comes & humani, homo iste est eruditus, ergo comis est, & humanus.* Baroco.

MODI TERTIAE figuræ.

Darapti: *Omnis homo mentem habet, omnis homo est animal, igitur aliquod animal habet mentem.* Per conuersionem sic ad primam figuram ducitur: *Omnis homo mentem habet, aliquod animal homo est, ergo aliquod animal mentem habet.* Per contentionem: *Nullum animal habet mentem, omnis homo est animal, ergo nullus homo habet mentem.* Hic infertur propositio maiori contraria. Felapton: *Nulla desidia est uirtus, omnis desidia metus est, ergo aliquis me-* Darapti. Felapton.

tus non est uirtus.Quæ ratiocinatio sic probatur per conuersionem: Nulla desidia uirtus est, aliquis metus est desidia, ergo aliquis metus non est uirtus. Per contentionem hoc modo: Omnis metus est uirtus, omnis desidia metus Disamis. *est, ergo omnis desidia uirtus est: quæ itidem maiori est contraria. Disamis: Aliquis Aethiops orator est, omnis Aethiops est homo, igitur aliquis homo est orator. Per conuersionem & transpositionem pronuntiatorum sic ad primam figuram ducitur. Omnis Aethiops est homo, aliquis orator est Aethiops, ergo aliquis orator est homo.* Datisi. *Per contentionem: Nullus homo est orator, omnis Aethiops homo est, ergo nullus Aethiops est orator. Datisi: Omnis homo est mortalis, aliquis homo est animal, igitur aliquod animal est mortale. Probatur conuersione: Omnis homo est mortalis, aliquod animal est homo, ergo aliquod animal est mortale. Contentione autem sic: Nullum animal est mortale, aliquis homo est animal, ergo aliquis homo* Bocardo. *non est mortalis. Bocardo: Aliquis homo non est ignauus, omnis homo est animal, igitur aliquod animal non est ignauum. Hic modus quoque duntaxat, ad primam figuram ducitur per contētionem: Omne animal est ignauum,* Ferison, *omnis homo est animal, ergo omnis homo est ignauus. Ferison: Nullus homo æternus est, aliquis homo est animal, ergo aliquod animal non est æternum. Conuersione ducitur ad primam figurā, hoc modo: Nullus homo æternus est, aliquod animal est homo, igitur aliquod animal non est æternum. Contentione autem sic: Omne animal est æternum, aliquis homo est animal, ergo aliquis homo æternus est.*

MODVS PROBANDI
Syllogismi formam per
contentionem.

Apud

APud Rhetores inter schemata διανοίας contentio est, hoc est, rerum diuersarum uel contrariarum cōparatio, qua etiam utuntur Dialectici. Cæterùm quod nos hic diximus probari per contentionem, id uulgus ait confirmari ductu ad impoßibile, hoc est, ad id, quod manifeste falsum est. Hanc contentionem, si quis uolet, uocare poterit Dialecticam: alteram oratoriam. Formam itaque syllogismi probam esse hunc in modum docere possumus contentione Dialectica. In secunda figura é maiore propositione, & contradictoria conclusionis, inferenda contradictoria minoris. Vt omnis homo habet mentem, aliquod animal mente uacat, igitur aliquod animal non est homo. Huius conclusionem si quis esse falsam putet, contexendus syllogismus è pronuntiatis contradictorijs: Omnis homo capax rationis est, omne animal est homo, ergo omne animal est capax rationis. Atqui hæc prostrema, quoniam falsa est, necesse est falsam quoque esse alteram earum, ex quibus ipsa colligitur. Non maiorem, nam ea in syllogismo priore dicebatur uera. Ergo minorem, quæ contradictoria est conclusionis, cuius ueritas incerta erat. Si itaq; falsum axioma est, omne animal est homo, uerum est, aliquod animal non est homo, quod erat thema probandū. Nam duo contradictoria nunquam simul falsa sunt. Porrò in tertia figura ex axiomate contradictorio conclusionis, & minore propositione, colligitur contradictoria uel contraria maioris. Vt hunc syllogismum: Aethiopes non sunt Germani, omnis Aethiops homo est, ergo aliquis homo nō est Germanus, sic ad primam figuram ducimus: Omnis homo est Germanus, omnis Aethiops homo est, igitur omnis Aethiops est Germanus. Hac ratione omnes syllogismi in secunda & tertia figura possunt confirmari. Sed in se-

cunda, propositio maior: in tertia, minor seruari debet.

COMMVNIS COLLIGENDI lex, seu ratio.

IN *omni argumentatione bona, ut suprà apparuit, ex pronuntiato contradictorio conclusionis, bene sequitur contradictorium pronuntiatum antecedentis.* Bona est ratiocinatio: *nullum animal lapis est, ergo nullus homo est lapis, igitur & hæc bona: aliquis homo est lapis, ergo aliquod animal lapis est.*

DE INVENTIONE medij.

MEdium hoc modo inuenias. Habito themate causam perquire aliquam, quur ita sit, ut ipso significatur. *In qua uox ea, quæ in themate non apparet, medium erit.* Vt *sint themata:* Clodius *iure cæsus est.* Cicero *mortalis fuit.* Fingamus *interrogare nos hominem quenquam etiam ineruditum, quamobrem iure cæsus sit* Clodius, *quare* Cicero *fuerit mortalis.* Rationes *in promptu: quoniam insidiator erat, quia omnis homo mortalis est, uel quia constabat ex rebus, quæ diu non possunt cohærere, ex calido, frigido, humido, sicco.* Termini *medij sunt: insidiator, homo, & constans rebus quæ diu consistere nequeant.* Vnde *syllogismi conficiuntur:* Omnis *insidiator iure cæditur,* Clodius *iure cæsus est.* Omnis *homo est mortalis,* Cicero *homo erat, igitur* Cicero *erat mortalis.* Quicquid *compositum est rebus, quæ diu non possunt cohærere mortale est,* Cicero *constabat rebus, quæ diu nequeunt cohærere, ergo* Cicero *mortalis erat.* Ex *his colligitur idem thema tot probari modis, quot eius poßint inueniri causæ.* Cæterum

terùm non nisi axioma particulare confirmari potest per omnes figuras. Exempli gratia, *thema sit, aliqui homines non sunt Græci: Hispani medium esto. In prima figura syllogismus istiusmodi erit: Nulli Hispani sunt Græci, aliqui homines Hispani sunt, ergo aliqui homines nō sunt Græci. In secunda: Nulli Græci sunt Hispani, homines aliqui Hispani sunt, igitur aliqui homines non sunt Græci. In tertia: Nulli Hispani sunt Græci, Hispani homines sunt, ergo aliqui homines non sunt Græci. Hic uidemus diuerso positu medij axioma idem probari, & eandem manere conclusionem.*

DE SYLLOGISMO rhetorico.

R*Hetorici syllogismi partes quinque sunt: propositio uel expositio, propositionis approbatio, assumptio, adsumptionis ratio, complexio. Propositio est, per quam breuiter is locus proponitur, ex quo omnis emanat uis argumentationis. Ratio expositionis est, quæ demonstrat uerum esse, quod proposuimus, uno pluribúsue argumentis. Assumptio, est per quam id, quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur. Assumptionis ratio, est per quam id quod assumptum est, confirmatur. Complexio est, per quam id quod ex tota argumentatione conficitur, exponimus. Ratiocinatio oratoria interdum quinque, quandoque quatuor, sæpenumero tribus duntaxat partibus constat. Quinque, quando tam expositio, quàm adsumptio indiget probationis. Quatuor, quum sola uel propositio, uel adsumptio rationibus confirmatur. Tribus, quando neque expositio, neque adsumptio probatione eget.*

Quin

QVINQVEPARtita rationacio.

PRopositio, uel expositio: Quicquid optime administratur, administratur cõsilio. Ratio uel confirmatio expositionis: Domus ea, quæ ratione regitur, longè apparatior est, quã ea, quæ temere, & nullo consilio gubernatur. Alia ratio: Exercitus is, cui præpositus est sapiens, & callidus imperator, commodius regitur, quàm is qui stultitia, & temeritate alicuius administratur. Alia approbatio. Eadem nauigij ratio est: nam nauis optimè cursum conficit, in qua prudens gubernator est. Adsumptio, quæ tertia argumentationis pars est: Mundus optimè administratur. Confirmatio adsumptionis: Quippe & signorum ortus & obitus, certum quendam ordinem seruant. Et annuæ commutationes non modò quadam ex necessitate semper eodem modo fiunt, uerùm ad utilitatem quoque rerum omnium sunt accõmodatæ. Et diurnæ nocturnæq; uicißitudines nulla in re unquam mutatæ, quicquam nocuerunt. Hactenus quatuor habuimus ratiocinationis partes. Quinta est complexio, siue intentio. Quæ aut id infert solùm, quod ex omnibus partibus colligitur, hoc modo. Consilio igitur mundus administratur. Aut unum in locum quum contraxerit breuiter propositionem & adsumptionem, id adiungit, quod ex his conficitur, ad hunc modum. Quòd si melius geruntur ea, quæ consilio, quàm quæ sine consilio geruntur: nihilq; omnium rerum melius quàm mundus administratur: consilio igitur mundus administratur.

QVADRIPARTITA.

EXpositio: Qui sæpenumero nos per fidem fefellerunt, eorum orationi fidem habere non debemus.

Pro

Propositionis ratio: Si quid enim perfidia illorum detrimenti acceperimus, nemo erit, præter nosmetipsos, quem iure accusare poßimus. Alia ratio: Ac primo quidem decipi incommodum est, iterum stultũ, tertio turpe. Adsumptio: Carthaginenses autem persæpe iam nos fefellerunt. Hæc probationis non indiget. Complexio: Summa igitur amentia est, ijs credere aut fidem habere, quorum perfidia toties deceptus sis.

TRIPARTITA.

AVt metuamus Carthaginenses oportet, si incolumes reliquerimus: aut eorum urbem diruamus. At metuere non oportet. Restat igitur, ut urbem diruamus.

Alia: Quicunque literas amant, opes, honores, ac corporis dignitatem contemnere solent. Poëtæ literas amant: igitur opes & honores contemnunt. Id solũ interest inter Dialecticos, & Oratores: quod hi copiosius, illi breuius rẽ eandem exponunt. Hi non ita anxie ordinem seruant pronuntiatorum: illi semper maiorem propositionem primo loco: minorem secundo: complexionem postremo ponunt.

CAPTIOSAE ARgumentationes.

QVod homo est, hoc non est equus: homo autem animal est, equus igitur animal non est. Quod nix est, hoc grando non est, nix alba est, grando igitur alba non est. Omnis homo dormit uel uigilat, sed non omnis homo uigilat, ergo omnis homo dormit. Omnis homo est doctus uel indoctus, uerum non omnis homo doctus est, igitur omnis homo est indoctus. Quicquid non amisisti hoc habes, mille talenta non amisisti, igitur mille talenta habes. Nullum

aurum est argentum, Cicero habet aurum, ergo non habet argentum. Nulla manus caput est, iste manum habet, ergo non habet caput. Aliquod animal equus est, omnis homo est animal, igitur homo equus est. Aliqua substantia lapis est, omnis homo substantia est, ergo homo est lapis. Omnis homo mentem habet, aliqua effigies picta homo est, igitur picta imago mẽtem habet. Quinque sunt duo & tria, ergo quinque sunt duo, & quinque sunt tria. Omne malum est fugiendum, pomum aliquod malum est, ergo pomum est fugiendum. Omnis homo habet mentem, omnis homo est animal, ergo omne animal habet mentem. Duo sunt duplum ad unum, & non sunt duplum ad tria, igitur duo sunt duplum & non duplum. Deus ubique est, ubique est aduerbium, ergo Deus aduerbium est. Animal est genus, homo est animal, ergo homo est genus. Huc pertinet ars quædam, quam autor quidam, cuius nomen nunc non teneo, iusto uo lumine descripsit. Ea docet communes quasdam cauillationes, quibus in omni disciplina etiam quiduis possis persuadere. Isthæc omnia dilui facilè poterunt, si ea quæ in syllogismi compositione seruanda præscripsimus, teneantur. In primo & secundo sophismate è solis particularibus colligitur thema. Dicendum erat: quicquid homo est, hoc non est equus: quicquid nix est, hoc grando non est. In tertio, & quarto coniunctio uel accipitur disiunctim, & ita infertur conclusio, quasi acciperetur disiunctiuè. Vel capitur duobus modis. Disiunctim, quando nõ potest exponi per propositionem disiunctiuam. Hæc enim propositio uera est: omne corpus uiuum est animal uel planta. Hæc autem falsa: omne corpus uiuum est animal, uel omne corpus uiuum est planta. Disiunctiuè, quum per axioma disiunctiuum exponitur, hoc modo: Cicero orator est uel poëta: Cicero orator est, uel Cicero est poëta.

Vel, duobus modis accipitur.

In

In quinto non amittere semel dicitur propriè de rebus quas poßidemus: post impropriè de rebus quas nunquam uidimus. In sexto & septimo plus ponitur pro medio in una propositione quàm in altera. In octauo & nono medium nusquam distribuitur. In decimo homo capitur bifariã: propriè pro hominibus uiuis, impropriè pro pictis.

In undecimo, Et, duobus modis accipitur: copulatim & copulatiue. Hanc coniunctionem descripsimus in libello de usu uocum, quæ non flectuntur. In duodecimo, decimoquinto, & decimosexto non eodem modo accipiuntur malum, ubique, animal. Decimumtertium thema generale probat in tertia figura. In decimoquarto binarius duplus & non duplus est, sed ratione diuersorum: sicut homo idem filius & pater. Toleranda hæc sunt, ac ideo ea uoluptatis causa tradidimus. Verùm alia sunt prodigia, quibus sophistarum libri replentur, quale est hoc: Alterum a & utrunque b sunt c, omne d utrunq; a & alterum b est, ergo omne d est c. Istiusmodi nugis hoc seculo multa adolescentum & uirorum milia occupantur. Parentes parum sciũt, quibus rebus liberi sui per tot annos dant operam. Domi magno sudore & parsimonia pecuniam quærunt, qua charissimos filios alant, & hi homines præstigijs suis per tres aut quatuor perpetuos annos miseram iuuentam detinent, quum alioqui simplicem Dialecticen intra totidem menses commodißimè poßint tradere. Qua de causa ergo tot adolescentes horum sophismata cupiunt perdiscere? Certè non cupiunt, sed coguntur, quia neminem inueniunt, qui breuiter ueram artem doceat. In multis academijs intra spatium unius mensis bis prælegi Dialecticen: & re ipsa comperi tantum profecisse auditores, ut nihil amplius desiderarint. Sed inter docendum hortabar eos, ut ea quæ audierant

rant, à lectione conferrent inter se, & firmarent exercitio. Summam artis in pariete grandibus typis depingebã, quam quotidie semel prælongo radio omnibus declarabam ante finem lectionis. Finito mense rogabam eos, an adhuc semel repeti uellent eandem artem, dicebant se satis habere Dialectices, etiam illi, qui ante aduentum meum in Dialectica nihil unquam uiderant. Tamen præter ipsam eodẽ mense alijs horis audiuerant nonnihil in Græcis literis, Cosmographiam, Rhetoricen, atque alias artes. Nam ego plerunque doceo per totum diem ab ortu Solis ad occasum, excepta dimidiata hora quæ prandio datur. Dialecticam totam plus sexagies prælegi, & adhuc plus centies prælecturus sum, si uixero. Quod dico ne quis iudicium meum de præstigiatoribus illis uelut parum prudẽtis, aut non satis exercitati aspernetur. Ego hanc artem plurimũ conferre sentio ad scribendum. Efficit enim primum ut res omnes apte definire & diuidere poßis, ut non sit opus aliorum autorum descriptiones, quæ plerunque ineptæ sunt, tanquam oracula quædam sequi: tum ut omnes orationis partes cohæreant: denique præcipue confert ad copiam, quemadmodum in usu locorum circa libri finem demonstrabimus.

Vsus Dialectices.

DE ENTHYMEMATE.

ENthymema, est imperfectus syllogismus. Id quandoq; maiorem cum themate complectitur: ut hic, omnis iustitia uirtus est, igitur pietas uirtus est, deest minor, pietas est iustitia. Interdum ex minore, & themate componitur omissa maiore: ut pietas est iustitia, ergo pietas uirtus est, deest maior, omnis iustitia uirtus est. Vtra desit, hoc pcto cognoscas. Si in antecedente, & consequente idẽ sit subiect*

sit subiectũ, maior deest: sin idem prædicatũ minor. Vt in hoc enthymemate: Clodius insidiator est, ergo Clodius iure cæsus est, deest maior: insidiator omnis iure occiditur. Hic uerò minor deest: Omnis insidiator iure occiditur, ergo Clodius iure cæsus est. Quoniam in priore, idem subiectum: in posteriore, idem prædicatum. Enthymemate crebrò Poëtæ utuntur. Vt apud Ouidiũ: Quæritur Aegisthus, quare sit factus adulter, In promptu causa est, desidiosus erat. Antecedens est, Aegisthus desidiosus erat: Thema, Aegisthus adulter erat: deest maior, omnis desidiosus adulter est. Partes huius ratiocinationis duæ sunt: antecedens prior enthymematis pars: & consequens posterior.

DE INDVCTIONE.

Inductio, quæ Græcis ἐπαγώγη dicitur, est forma colligendi, qua è singularibus, ad uniuersale progredimur. Vt plebs Romana optimè de Milone sentit: equester ordo optimè sentit: Senatus optimè sentit: totus igitur populus Romanus optimè de Milone sentit. Syllogismus à generalibus sæpe progreditur ad singularia. Omnis homo mortalis est, Cicero est homo, ergo Cicero mortalis est. Inductio semper à particularibus ad generalia. Homerus mortuus uel mortalis est, Demosthenes mortalis est, igitur omnis homo est mortalis. In epagogis cauendum, ne diuersum aliquid inter singularia, quæ non exprimuntur, appareat. Quippe non rectè colligas: Demosthenes orator est, Cicero orator est, ergo omnis homo orator est. Partes inductionis sunt antecedens, quod singulariũ coaceruatione constat: & cõsequens generale, collectum è singularibus.

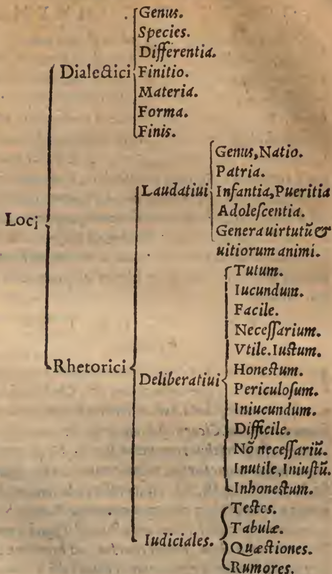
DE EXEMPLO.

Exemplum uel παράδειγμα est, quoties unum particulare per aliud probatur, propter similitudinem, quæ in utroque reperitur. Alij modi colligendi nomen habent à forma, ut syllogismus à ratiocinando: inductio ab inducendo, quod è singularibus, uniuersale inducat. Exemplum à materia, hoc est, ab exemplis è quibus ipsum componitur. Vt hic: Nauium rectores iudicio non sorte eliguntur, igitur & magistratus iudicio non sorte eligendi sunt: rectores nauium iudicio eligi, est exemplū per quod probamus istud thema: magistratus iudicio esse eligendos. Et ab ea propositione rectores nauium iudicio nō sorte eliguntur, tota dispositio argumēti dicitur exemplū. Nihil itaq; aliud est exemplum, quàm exemplorum similium, parium, maiorum, aut minorum in confirmatione dispositio. Distat ab enthymemate, quod hoc syllogismo probari poßit, exēplum non poßit: Hoc antecedens plerunque generale habeat, exemplum semper particulare. Exempli materia multiplex est, ut in locis indicabimus.

DE LOCIS.

Loci argumentorum sedes sunt. Ita eos appellauerunt, quod in ipsis faciendæ fidei instrumenta sint reposita. Duo locorū genera. Dialectici, ut genus, species, differētia, definitio, materia, forma, finis, simile, par, maius, minus. Et Rhetorici, qui aut laudatiui dicuntur: ut genus, natio, patria, infantia, pueritia, adolescētia. Aut suasorij, ut tutum, iucundū, facile, necessariū, utile, iustū, honestū: & his contrarij à periculis, ab iniucūdo, à difficili, à nō necessario, ab inutili, ab iniusto, ab inhonesto. Aut iudiciales: ut testes, tabulæ, quæstiones, rumores. Hos ordine describemus posita prius diuisionis tabula.

Genus

Loci
Dialectici
Genus.
Species.
Differentia.
Finitio.
Materia.
Forma.
Finis.
Rhetorici
Laudatiui
Genus, Natio.
Patria.
Infantia, Pueritia
Adolescentia.
Genera uirtutũ & uitiorum animi.
Deliberatiui
Tutum.
Iucundum.
Facile.
Necessarium.
Vtile. Iustum.
Honestum.
Periculosum.
Iniucundum.
Difficile.
Nõ necessariũ.
Inutile, Iniustũ.
Inhonestum.
Iudiciales.
Testes.
Tabulæ.
Quæstiones.
Rumores.

GEN

GENVS ET COMMVNE.

GEneris negationem consequitur speciei remotio. Studiosus nõ est: igitur fortis non est. Affirmationem generis non sequitur adfirmatio speciei. Ineptum enim argumentũ, Animal est, ergo homo est: uirtus est, ergo prudentia est. Totius generis adfirmationẽ consequitur adfirmatio cuiuslibet speciei. Omne argentũ legauit, igitur & cælatum. Omnes artes nouit, igitur & dialecticen. Simili forma è communi colligimus particulare. Commune hic uocamus, quicquid altero latius patet. Vt homo commune est ad Aethiopem & hominem album: ad pauperem & opulentum. Domus ad paruam domum, & magnam. Colligendi forma eiusmodi est. Nullam unquam domum habuit, igitur nec magnam. Nunquam librum aliquem uidit, ergo nec auratum.

SPECIES, AC PARticulare.

REmota specie, non consequitur remotio generis. Vt homo non est, igitur animal non est. Chelidonia arbor non est, ergo nec planta. Sed adfirmata specie, sequitur adfirmatio generis. Cicero est homo, ergo & animal. Remotis uniuersis speciebus remouetur genus. Neque prudens, neque iustus, neque fortis, neque temperans est, igitur ne studiosus quidem est. Huc etiam referendæ sunt probationes, quæ è particulari colligunt commune. Particulare hic nominatur, quicquid altero angustius est. Quod genus uestis longa ad uestem: homo timidus, ad hominem: liber elegans ad librum. Argumentandi ratio talis. Librum elegantem habui, ergo & librum. Equum paruum uendidit, igitur & equum.

DIFFERENTIA.

NEgationem differentiæ sequitur negatio speciei, quã constituit, & adfirmationem, adfirmatio. Spongia sentit, est igitur animal. Ratione caret, igitur homo non est.

FINITIO ET ETYmologia.

A Definitione ad definitum, & cõtra à definito ad definitionem argumentamur tum adfirmatiuè tum negatiuè. Animal capax rationis est, ergo & homo. Animal est, igitur corpus uiuum ac sentiens. Non est animal capax rationis, ergo homo non est. Non est animal, igitur nec corpus uiuum & sentiens. Simili ratione ab etymologia argumentum ducitur, sed negatiuè duntaxat. Non est sacræ rei ablatio, ergo nec sacrilegium. Non medetur, igitur non est medicus. Non loquitur de Deo, non est ergo Theologus.

DESCRIPTIO.

DIstant finitio & descriptio. Quod hæc quale aliquid sit: illa quid sit doceat. Hæc accidentibus: illa genere & differentia constet. Ex descriptione haud alia ratione argumentum conficitur, atque è definitione. Sed cauendũ ne descriptio latius pateat, néue sit angustior, quàm id, quod describitur.

TOTVM ET PARTES.

A Toto inferuntur partes, non remouentur. Domum emi, ergo & tectum & parietes emi. Verùm non re-

ctè dicas, domus non est, ergo nec tectũ nec parietes sunt. Possunt enim superesse parietes, reliquis consumptis incendio. Partes si uniuersæ colligantur, totũ inferunt. Parietes & tectum sunt, necesse est igitur domum esse.

CAVSAE QVATVOR.

CAusarum naturam ante exposuimus. Ab efficiente. Sol adhuc sub terra est, igitur nondum est dies. Efficientiũ causarum aliæ natura agunt, quæ non consilium, sed impetum sequuntur, quales Sol, Luna, ignis, herbæ, gemmæ: aliæ consilio, ut homines. Sublata materia aufertur effectus. Nullum lignum habuit, non potuit igitur fabricare naues. Ferrum nõ habet, ergo nec cudere gladios potest. A forma: Rotundus est globus, est ergo uolubilis. Non habet figuram domus, ergo nec domus est. Non habet speciem libri, igitur non est liber. A fine. Doctus est, ergo multos labores pertulit: nam doctrina laborum finis est. Nauigandum est, igitur & naues habendæ.

EVENTA.

PAri modo euentis uel effectibus colliguntur causæ. Ab effectu causæ efficientis. Dies est, ergo Sol est ortus. Peperit, igitur cum uiro rem habuit. Ex effectu materiæ, Poculum liquitur, non est igitur ligneum. Ab effectu formæ: Volubile est uás, est ergo rotundum. Ab effectu finis: Nauem emit, igitur nauigare uult. Nauigatio causa est, emptio nauis, effectus. Equum sibi comparauit, igitur aliquo faciet iter. Fugit labores, ergo nunquam doctus erit. Id quod facimus propter aliud, effectus est, & res alia finis. Studemus: quo docti poßimus euadere. Vxorem ducimus, causa gignendi liberos. Castigamus aliquẽ, quo red-

damus meliorem. Discimus Dialecticen, ut de unoquoque themate apte differere uel scribere possimus. Breuiter non stamus, non incedimus, non prandemus, non dormimus, nisi alicuius rei causa. Ex effectu finem, & contra é fine effectum colligimus affirmatiuè & negatiuè.

SIGNA.

Signorum tria genera sunt. Antecedentia, quæ ante rem eueniunt: ut apparatus, colloquium. Adiuncta, quæ cum re fiunt: ut umbra corporum, strepitus pedum. Consequentia, quæ post rem: ut titubatio, trepidatio, pallor, rubor, tremor. E signis antecedentibus argumentum tale conficit Terentius: Solitudo ante ostium, nihil apparatus, ergo non erunt nuptiæ. E signis adiũctis sic ratiocinamur: Pallet, cogitabundus sedet, animũ subinde mutat, igitur amat: hæc omnia nanque amori sunt coniuncta. E consequentibus sic: Expalluit, titubauit, trepidauit: ergo sibi conscius est.

AVTORITAS ET exemplum.

Ab iudicio uel autoritate argumentamur affirmatiuè. Optima statim discenda sunt: ita enim Quintilianus faciendum existimauit. Negatiuè non apte dicas: hoc non scripsit Aristoteles, igitur sic non est. Distant exemplum & locus ab autoritate: quòd in uno iudicio hominis, in altero facti similitudine utimur. Exemplum aut simile est, aut dissimile, aut par, aut maius, aut minus. Simile: Quemadmodum uascula oris angusti nimiam humoris copiam respuunt, sensim autem immisso liquore replentur, sic tenera puerorum ingenia grandia non percipiunt, modica & uiribus suis apta commodius discunt. Argumẽtum à simili A simili.

confutari potest, si aut dißimile esse ostendamus, aut commodiorem similitudinem demus, hoc modo: Vt picem nemo attingit, nisi contaminetur: ita poëtas nemo legit, quin ad libidinem incitetur. Negabimus simile quippiam poësin cũ pice habere, & aliam similitudinem dabimus. Imò quod apes facere uidemus, ut ex unoquoq; flosculo quicquid optimum est, excerpant, uenenum araneis relinquant: sic è poëtarum scriptis excerpimus utilia, obscœna relinquimus.

A dißimili. *Dißimile: Si barbarorum est in diem uiuere, nostra consilia sempiternum æuum spectare debent,* A pari exẽplo. *A pari: Si patri ius est in filium, igitur & in filiam. Si fratrem domi alis, quur me eijcis?* A maiori affirmatiue. *E maioribus exemplis duobus modis conficimus argumenta. Affirmatiuè sic: Cæsar Pompeium uicit, & militem non poterit uincere? Adulterum occidere licet, ergo & loris cædere. Nam si quis id facit, aut facere potest, quod maius est, poterit & quod minus est.* Negatiue. *Negatiue: Rex non potest arcem aut urbem expugnare, ergo nec miles. Cicero non persuasisset, multo minus puer hic. Parenti non obtemperat, & parebit alieno? Sic apud Ouidium, ubi Phaëtonta Sol deterret à quadrigis:*

Vasti quoque rector olympi,
Qui fera terribili iaculatur fulmina dextra,
Non aget hos currus, & quid Ioue maius habetur?

Idem paulùm infrà:

Nec tibi quadrupedes animosos ignibus illic,
Quos in pectore habent, quos ore & naribus efflant,
In promptu regere est, uix me patiuntur, ubi acres
Incaluere animi.

Confirmatur locus propositione: Si id quod magis uidetur inesse, non inest: nec id quod minus uidebitur inesse, inerit. A minori affirmatiue. *E minori exemplo maius colligitur affirmatiuè, quando*

quando minus exemplum pro minus uerisimili, seu minus probabili accipitur. Hic puer persuasit, igitur & Cicero persuadere potuisset. Terentius in Andria: Hic paruæ cõsuetudinis causa huius mortem tam fert familiariter: quid si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri? Furem cædere licet, igitur & latronem. Si puer ista potuisti, uir non poteris? Leo ingredi antrum potest, ergo & lepus. Si maleficij commemoratione offenduntur ij, qui iniuria alium adfecere: quomodo putes adfectos esse eos, qui rebus ipsis læsi sunt: Tibicines quum ex urbe recessissent, publicè sunt reuocati: Ciuitatis principes, qui bene de Republic. meriti sunt, quum inuidiæ cesserint, ab exilio non sunt reuocandi? In his minus est probabile alienos amari, quàm parentes: pueros efficere aliquid posse, quàm uiros: leones ingredi antrum posse, quàm lepores. Huc pertinet uulgare pronuntiatum: Si id quod minus uidetur inesse, inest: & id quod magis uidebitur inesse, inerit. Negatiue, *quum minus exẽplum pro faciliori, uel magis probabili accipitur.* Non potest arcem expugnare, ergo nec ciuitatem. Nõ licet adulterum loris cædere, ergo nec occidere. Etenim si quis id facere nõ potest, quod minus aut probabilius est: nec poterit id, quod maius est, aut minus uerisimile. Hos locos Cicero & Quintilianus uocant à comparatione maiorum & minorum. Ad exempla referri possunt sententiæ, parœmiæ, fabulæ, apologi. Omnis sentẽtia aliquid probat, sed thema seu axioma consequens ferè subauditur ad hunc modum. Omnis spes in uirtute ponenda; ergo forti animo labores perferendi. Non semper æstas erit, properandum igitur, cauendumq; studiose, ne tẽpus ullum sine fructu abeat. Nihil tam altè posuit natura, quò uirtus non possit eniti, aut homini nihil arduum, ergo non desperandum. Mala mille

A minori negatiue.

Sententiæ.

molestant affliguntq; hominem, cui segne & inutile corpus, ergo summo impetu rem aggrediemur.

PVGNANTIA.

R*Erum pugnantium quinq; ferè genera sunt: relatiua, contradictoria, priuatiua, contraria, diuersæ species*

Relatiua *& differentiæ. Relatiua ut credere, debere, patronus & cliens: præceptor & discipulus.* E *quibus ad hunc modum conficimus argumenta: Si fateris à me tibi creditam pecuniam, tu mihi debes. Carthaginenses* Romanis *subiectos*

Contradictoria. *fuisse dicitis: constat igitur* Romanos Carthagini *imperasse. Contradictoria, quæ propositiones sunt, inter quas nullo modo conuenit, ut* Homerus *poëta est,* Homerus *non est poëta.* E *quibus sic ratiocinamur: Si uerum est axioma* Cæsar *uicit* P*ompeium: falsum est contradictorium pro-*

Priuatiua. *nuntiatum* Cæsar *non uicit.* P*riuatiua: ut lux & tenebræ: uisus & cæcitas. Cæcus est, ergo non uidet.* T*enebræ sunt,*

Contraria. *igitur non est lux. Contraria sunt calidum & frigidum: humidum & siccum: album & nigrum: bonum & malum.* H*erba calida est, ergo non est frigida.* A*ër humidus est, nõ est igitur siccus. Si amandus, qui bene meretur, odio prosequendus, qui male. Si præmio dignus, qui tyrannum occidit: supplicio adficiendus, qui iuuat. Si ueniam meretur, qui imprudens nocuit: non meretur præmium, qui imprudens profuit.* Q*uem res plus nimio delectauere secundæ,*

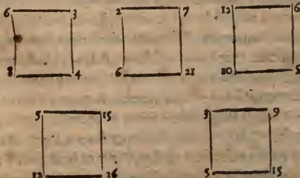
A diuersis speciebus. *mutatæ quatient.* A *diuersis speciebus & differẽtijs.* Homo *est, ergo non est equus. Capax rationis est, igitur non est expers rationis.* E *loco contrariorum petitur contentio hoc est, contrariorum comparatio, quá præcipue oratores utuntur in demonstratione personarum; quum unius uirtutes, alterius uitijs conferunt. Sic* Cicero *in* Catilinam:

Ex

Ex hac parte pudor pugnat: illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus. De hac exornatione plura in orationum figuris dicentur.

COMMVTATA PROPORTIO.

SIcut se habent sex ad tria, sic ad quatuor octo: igitur ut se habent tria ad quatuor, ita sex ad octo. Vt se habent ad septem duo, ita sex ad unum & uiginti: ergo sicut se habent septem ad unum & uiginti, ita duo ad sex. Sicut se habent duodecim ad sex, ita decem ad quinque: ergo ita se habent duodecim ad decem, sicut sex ad quinque. Ita habent se duodecim ad trigintasex, ut ad quindecim, quinque: igitur sic se habent quinq; ad duodecim, ut quindecim ad trigintasex. Si quis ergo negauerit sic se habere tria ad quinque, ut ad quindecim nouem, probari poterit per mutatam proportionem, hoc modo. Sicut se habent tria ad nouem, ita qutnque ad quindecim: ergo ita se habent ad quinque tria, quemadmodum nouem ad quindecim. Hæ proportiones sic forma quadrata depingi possunt.

CONIVGATA ET CASVS.

A Coniugatis. Si fortitudo uirtus est, fortem studosum esse necesse est. Terentius: Homo sum, humani nihil à me alienum puto. Coniugata dicuntur quæ sola nominis terminatione distant, ut candidum & candor. A casibus. Prudenter agit, ergo prudens est. Si ingratitudo turpis est, turpiter igitur facis, qui bene merito gratiam non referas. Casus hoc loco est nominis in aduerbium deflectio.

LOCI LAVDATIVI, suasorii & iudiciales.

TRiplex laus est: personarum, factorum, rerum. Personæ laudantur à genere, à natione, patria, sexu, ætate, hoc est, infantia, pueritia, adolescentia, iuuenta, senectute, ab educatione & disciplina, ab habitu corporis, ab animo, à studio. Qui loci quoque pertinent ad iudicia, quum causa coniecturalis est, ut in arte oratoria demonstrabimus. Factorum laus è suasorijs locis petitur. Siquidem eadem penè ratione facta laudamus, qua ad ea hortamur. Vt Scæuolæ factū laudatur, quia periculosum, quia utile, quia necessarium reipub. fuerit. Res ut historia, poëtice, philosophia, probantur: quod sint iucundæ: faciles, honestæ, utiles, necessariæ. Ex his manifestum est laudes factorum ac rerum, & suasoriū genus eosdem ferè locos habere. Omissis alijs, nonnihil de personis agemus. A genere. Cicero pro Sextio. Parente Pub. Sextius natus est, homine (ut plerique meministis) & sapiente, & sancto, & seuero. Verg. At non ille satū quo te mētiris Achilles, Talis in hoste fuit Priamo. A natione. Sic Cicero testium autoritatē eleuat, quod

Græci sint his uerbis: Tribuo illis literas, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis lepôrem, ingeniorum acumen, dicēdi copiam: denique & si qua sibi alia sumunt, non repugno: testimoniorum religionem, & fidem nunquam ista natio coluit: totiusq; huiusce rei, quæ sit uis, quæ autoritas, quod pondus ignorat. Hic utile fuerit singularum gentium mores tenere. Græci mendaces dicuntur: Galli leues: Pœni perfidi: Latini superciliosi: Germani bellicosi: Hispani iactabundi. Cicer. pro L. Sylla. Licet ipsi nos amemus, tamen nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos superamus. A patria Atheniensis est, ergo uerisimile est eum Grecè loqui. Romanus est, igitur & Romane ipsum loqui probabile est. A sexu. Cic. pro Sextio: Mortem quam etiam uirgines Athenienses pro patria contempsisse dicuntur, ego uir consularis timerem? Habitus corporis sæpenumero naturam hominis, & animi conditionem exprimit. Vnde ita ratiocinamur: Forma bona est, uultus modestus, humeri demißi, probabile est igitur probum esse & honestum. Contra, color seruilis est, pilosæ genæ, dentes putridi, os intortum, humeri inæquales: quis sub istiusmodi corporis habitu animum sceleratißimum latere dubitet? Cicer. in oratione pro Roscio: Nonne ipsum caput, & supercilia penitus abrasa olere maliciam & clamare calliditatem uidentur? A nomine. Vt si quem Valerium esse nominatum dicamus, quòd animo & corpore ualeat. Candidum, quòd minime sit candidus. Probum, quòd minime probus sit. Ad personarum demonstrationes spectant uirtutum ac uitiorum genera. Suasorios locos supra enumerauimus: hic aliquot eorum exempla ponemus. A tuto argumentum colligit Dauus, ubi inquit, nullum fore periculum, si Pampihlus dixerit uxo-

In principio lib. 2. Metamor. rem se uelle ducere. A periculis. Ouid. Medio est altißima cœlo. Vnde mare & terras ipsi mihi sæpe uidere. Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus. Vltima prona uia est, & egent moderamine certo. Tunc etiam, quæ me subiectis excipit undis, Ne ferar in præceps Thetis solet ipsa uereri. Ait uiam esse sublimem in medio cœlo: circa occasum uero, pronam & præcipitem. A difficili. Idem: ardua prima uia est, & qua uix mane recentes Enituntur equi. Similia facile ex autoribus peti possunt. Iucundum uocamus, quod uoluptatem, aut animi, aut corporis, aut utriusque adfert. Facile, quod sine periculo & negotio posſit fieri. Necessarium, quod aliter fieri nequit. Loci iudiciales sunt tabulæ, testes, quæstiones, rumores: quibus aut deberi nobis aliquid, aut alios quicquam fecisse, quod negant, confirmamus.

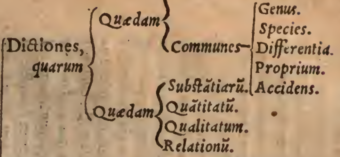
DE VSV LOCORVM.

Reliquum est, ut aliquid de locorum usu dicamus. Quatuor adferunt commoditates. Conducunt enim maxime ad copiam: inde ad confirmationem: tum ad confutationem: denique ad palinodiam, exercitationem cum primis utilem iuuenibus. Loci sunt definitio, genus, species, adiacentia, officia, efficiens causa, finis, effecta. Eos hoc modo inthematū natura scrutanda percurremus. Si suadere philosopho uelis, ut ducat uxorem: thema uel thesis constituenda: Sit ne philosopho ducenda uxor. Huius partes duæ sunt, philosophus & uxor, quas per locos omnes deducemus. Philosophus est homo sapientiæ studiosus. Species: Stoicus, Peripateticus, Academicus, Epicureus. Adiacentia, quæ & propria dici possunt, pallor, macies, horror, seueritas uitæ, morum integritas, amor laborum, rerum humanarum incuria, contemptus uoluptatum. Officia, studere, ui

re, uigilare, & aliquid semper efficere, quò melior ipse, meliores alij fiant. Finis, bene tranquilleq; uiuere. Effecta sunt mores hominum uitaq; rectis institutis emendata, & conscriptæ uiuendi leges. Pari forma discurrendum per locos alterius partis. Vxor est mulier in consortium uitæ liberorum causa legitimè accepta. Adiacentia, pudicitia & negligentia tori. Actus & officia, blandiri, queri, rixari, suspicari, æmulam metuere, & communem rem familiarem curare. Finis, procreatio & educatio liberorum. Quantum hæc ad copiam conferant nemo non uidet. Tres commoditates alias demonstrabo. Si philosophum hortari uelimus ut ducat uxorem: ad confirmationem pertinebit, quod uxores pariunt ac educant liberos, quod curam habent rei familiaris. Ad confutationem uero, quod queruntur, rixantur atque omnia perturbant. Ad palinodiam hac ratione. Si deterrere eũdem ab uxore uelimus, dicemus eas blandiri, queri, rixari, perturbare omnia: neque hominem unquam tranquillum esse, qui semel in malam inciderit uxorem, Deinde ea quæ causam ante confirmabant, sic refutanda. Pariunt quidem liberos, sed cum ijs pariunt perpetuã calamitatem, et rem domesticam ita curant, ut nonnunquam plura dißipent, quàm maritus colligat. Simili modo per locos encomiasticos, suasorios, atque iudicales uagabimur in quæstionibus alijs. Indicant enim quid de re quaque dicendum sit.

FINIS.

SEQVVNTVR TABVLAE aliquot Dialectices.

- Dialecticæ partes duæ
  - Κριτικὴ, uel indicatio, quæ describit
    - Dictiones, quarum
      - Quædam
        - Singulares uel indiuiduæ.
        - Communes
          - Genus.
          - Species.
          - Differentia.
          - Proprium.
          - Accidens.
      - Quædam
        - Substātiarū.
        - Quātitatū.
        - Qualitatum.
        - Relationū.
      - Ad uocum ordinem petinēt formæ finiēdi diuidendiq;.
    - Propositiones, quæ diuiduntur in simplices & compositas, in ueras & falsas, in affirmantes, & negantes, in generales, particulares, indefinitas, singulares.
    - Probationes, seu formas argumentorum quatuor,
      - Syllogismum.
      - Enthymema.
      - Inductionem.
      - Exemplum.
  - Dialectici, thematum
    - Simplicium: quæ etymologia, an sit, quid sit, quæ causæ, unum an multa, quæ species, quæ partes, quæ uires uel officia.
    - Compositorum: genus & commune, species & particulare, differentia. etymologia, definitio, descriptio, totum & partes, causæ quatuor & totidē earum effectus, autoritas, exemplū simile, dißimile,

- **Τοπικὴ, siue inuentio, qua continentur loci**
  - par, maius, minus, quinque pugnantium rerum genera, relatiua, contradictoria, priuatiua, contraria, diuersæ species & differentiæ, commutata proportio, coniugata, casus. Quidam loci ad utraque themata pertinent, ut etymologia, definitio, causæ.
  - Rhetorici
    - Demõstratiui seu encomiastici, nã Dialectici generis locos, quia illud præcipuã suam supellectilem habet ex arte Dialectica, inter locos Dialecticos posuimus. Et historicum genus nihil nisi perpetua quędã narratio est.
      - Personarum, genus, natio, patria, sexus, infantia, pueritia, adolescentia, iuuenta, senectus, educatio, & disciplina, forma uel habitus corporis, animi natura, studium. Quibus adduntur genera uirtutum & uitiorum.
      - Factorum, ut Scæuolæ facti, utile, inutile, honestum, inhonestum, periculosum, tutum, necessarium, facile, difficile, iustum, iniustum.
      - Rerum, ut belli, pacis, philosophiæ, iucundum, facile, necessarium, utile, honestum, periculosum, iniucundum, difficile, inhonestum, non necessarium, inutile.
    - Suasorij, Tutum, iucundum, facile, necessarium, utile, iustum, honestum, periculosum, iniucundum, arduum, non necessarium, inutile, iniustum, inhonestum.
    - Iudiciales, Testes, tabulæ, quæstiones, rumores,

Dictionum aut uocum duæ formæ.

- Singulares, *seu indiuiduæ: Cicero, Bucephalus, hæc herba, ille homo, ista domus.*
- Communes,
  - Genus, *animal, flos, herba, uirtus.*
  - Species, *homo, equus, leo aurum, argentum, plumbum.*
  - Differentia, *habens mentem, mente uacans, sentiens, non sentiens.*
  - Proprium, *posse loqui, ridere, numerare, mugire, hinnire.*
  - Accidens, *album, orator, poëta, domus, uestis, pannus, liber.*

ALTERA DIVISIO VOCVM.

Dictiones alia ratione in genera quatuor diuiduntur. Aliæ enim

- Substantiarum, *ut homo, lana, lapis, lignum, caput, pectus, pes, digitus.*
- Quantitatum, *ut palmus, pes, passus, iugerum, annus, mensis, duo, tria, uncia, sextans, quadrans, triens.*
- Qualitatum, *ut Rhetorice, Dialectice, Geometria, prudentia, iustitia, fortitudo, album, nigrum, uestis, panis, nauis.*
- Relationum, *seu relatiuæ: idem, diuersum: æquale, inæquale: par, impar: simile, dissimile: dux, comes: auus, nepos: proconsul, prouincia: magnum, paruum: primus, secundus, tertius: simplum, duplum.*

- Finitio duplex,
  - Nominis, *ut consul est, qui reipub. consulit: Medicus, qui medetur: Theologus, qui de deo loquitur: Achelous, est fluuius: Athenæ, ciuitas: Olympus, nomen montis est.*
  - Rei,
    - *Substantiæ, animal corpus uiuum est & sentiens.*
    - *Causarum, domus est ædificium è lignis & lapidibus habitationis causa constructum.*
    - *Quæ constat effectibus, seu officijs.*
    - *Quæ ex partibus uel speciebus constat.*
    - *Quæ ex accidentibus componitur.*

- Diuisio triplex,
  - Generis. *in species* — *Quò arbores diuiduntur in* — *Malum, pinum, esculum, quercum.*
  - Rei *in partes.* — *Radices truncum, ramos, folia, fructus.*
  - Rei *in accidentia.* — *Domesticas & syluestres.*

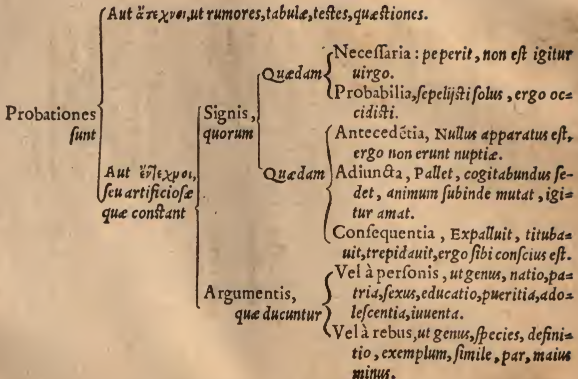
Diſpoſitiones uel *formæ confirmationum quatuor ſunt.*

- Syllogiſmus, *cuius partes*
  - *Propoſitio, expoſitio, uel propoſitio maior.*
  - *Aſſumptio, propoſitio minor.*
  - *Thema, complexio, intẽtio, concluſio.*
- Enthymema, *cuius partes anteceдens & conſequens.* *Omnis inſidiator iure occiditur, ergo* Clodius *iure cæſus eſt.*
- Inductio, *cuius partes quoque antecedens & conſequens.* Alexandri, Herculis Cæſaris, Platonis, Demoſthenis, Ciceronis, Vergilij *labores par* Fortuna *ſequuta eſt: ergo ſemper, quod Græci aiunt,* τῷ πόνῳ ἀποκρίνεται τύχη.

  Ideſt. Labori reſpondet fortuna.
- Exemplum, *à ſimili, diſsimili, pari, maiori, minori.* Huc pertinent *ſententiæ, parœmiæ, fabulæ. apologi.*

- Syllogiſmus conſtat
  - Materia, *cuius partes.*
    - *Tres uoces: maior, minor, media.*
    - *Duæ propoſitiones, maior & minor cum themate.*
  - Forma, *uel diſpoſitione materiæ, cuius partes duæ ſunt.*
    - Figura, *eſt diſpoſitio medij.* *Hæc triplex eſt,*
      - Prima, *quando ipſum in priore propoſitione ſubijcitur: in poſteriore prædicatur.*
      - Secunda, *quum in utraque prædicatur.*
      - Tertia, *quando bis ſubijcitur.*
    - Modus, *eſt diſpoſitio quantitatis & qualitatis propoſitionum. Hic indicat, quæ axiomata eſſe debeant generalia, particularia, affirmantia, negantia.*

Quibusdam talis locorum distinctio placet.

- Probationes *sunt*
  - *Aut ἄτεχνοι, ut rumores, tabulæ, testes, quæstiones.*
  - *Aut* ἔντεχνοι, *seu artificiosæ quæ constant*
    - Signis, *quorum*
      - *Quædam*
        - Necessaria : *peperit, non est igitur uirgo.*
        - Probabilia, *sepelijsti solus, ergo occidisti.*
      - *Quædam*
        - Antecedētia, *Nullus apparatus est, ergo non erunt nuptiæ.*
        - Adiuncta, *Pallet, cogitabundus sedet, animum subinde mutat, igitur amat.*
        - Consequentia, *Expalluit, titubauit, trepidauit, ergo sibi conscius est.*
    - Argumentis, *quæ ducuntur*
      - Vel à personis, *ut genus, natio, patria, sexus, educatio, pueritia, adolescentia, iuuenta.*
      - Vel à rebus, *ut genus, species, definitio, exemplum, simile, par, maius minus.*

IOACHIMVS FORTIVS PETRO STELLÆ LEGUM PROFESSORI PERITISSIMO, SALUTEM DICIT.

IOACHIMVS FOR-
TIVS PETRO STEL-
læ legum professori peri
tissimo, Salu-
tem di-
cit.

HAS de eloquentia præceptiones nomini tuo dedicamus doctißime Stella, non quòd ijs tibi sit opus, sed quòd forsitan nonnihil poßint conducere Ludouico filio tuo eloquentiæ studioso. In quo adolescente uixdum quindecim annos nato, quum Aureliæ eram sæpe miratus sum utriusque linguæ peritiam tantam, ut etiam cum uiris doctis certare poßit. Hunc postquam semel atque iterum audiueram interpretantem dialogos Luciani, quandoque sum hortatus ad exercitium, non ut quotidie bis doceret, quemadmodum paßim clamitat uulgus, sed per omnes diei horas nunc publicè, nunc domi, nunc in aliorum ædibus, ut ab aurora ad Solis occasum, si fieri poßit, nunquam lingua quiesceret. Quod si faceret, breui futurus esset, non modo tibi & patriæ, sed toti mundo admirabilis. Mirantur credo quàm plurimi, quur tantopere semper exercitium probem, sed ipse sum expertus id, quod uulgari prouerbio ducitur, μελέτην πάντα δύναται. *Crede hoc mihi, quod euentus indicabit, tanto comperies doctiorem filium, quanto sæpius docuerit. Multi tabescunt lectione solitaria per annos decem aut uiginti, sed quem fructum referunt? Quum proferenda sunt studia, muti sunt: nihil sum-* Id est, Exercitium omnia posse.

matim & apte docere possunt, nec epistolam unam, si opus fuerit, scribere. Nomine *duntaxat sunt eruditi, quacunque uagantur incerto scopo, temere percurrunt omnia, & quũ solos se omnia habere credunt, soli omnium sunt expertes.* Ingentem *librorum copiam habent, præter quam nihil queunt ostentare. Contra quàm pulchrum est, uersari in cœtu hominum, atque ex omnium uultu, omnium sentire iudicia, uidereq́; quid magis aut minus arrideat?* Homerus, Demosthenes, Cicero *aliiq́; innumeri nunquam tam clari extitissent, si nostrorum hominum more semper somniassent domi. Si quisquam esset tam fortunatus, ut per singulas diei horas, idq́; annorum quinque spatio, in maxima multitudine docere posit (quod facile est nusquam hærentibus (hic haud dubie euaderet tantus, quantus nemo unquam fuit aut unquam sit futurus. Qui quinquagies aut cẽties dicendi artem tradidit, expeditius eam inpromptu habet, quàm si per totam uitam in* Rhetorum *scriptis somniasset, seseq́; infelici labore consumpsisset in tenebris. Hæc propterea tibi scripsi, quod aliquãdo rogare me soles, quæ studendi ratio commodißima uideatur. Aiebas te uelle filium tuum oratoriam artem perdiscere, ad eam hæ nostræ præceptiones, haud parum conferent emolumenti.*

Vale Stella charißime, ego tui tuorumq́; meritorum semper ero memor. Lugduni Calendis Ianuarijs, *Anno millesimo quingentesimo trigesimo primo.*

IOA

IOACHIMI FORTII RINGELbergij Andouerpiani Rhetorica.

HETORICEN *uocant bene dicendi scientiam.* Distat à Dialectica, *quod neruos omneis & robur orationis totius petimus à Dialecticis: ornatum à Rhetoricis.* Aut quod Dialectice *tanquam primas causæ lineas ducit:* Rhetorice *uiuos addit colores.* Orator *est uir bonus dicendi peritus.* Ab Rhetore *& declamatore distat.* Quod orator *dicitur, qui causas ueras agit.* Quales *fuere* Cicero *ac* Demosthenes. Rhetor *uero professor* Rhethorices. Declamator, *qui causas fictas agit exercitij gratia.* Item *orationes, oratoris sunt, ut orationes* Ciceronis, *ac* Demosthenis: *declamationes, declamatoris.* Dicere *hic uocamus apte, copiose & distinctè loqui.* In Rhetotorices *præceptionibus hunc seruabimus ordinem.* Primum *causarum genera distinguentur.* Inde *tradentur inuentionis, siue orationis partes: exordium, narratio, diuisio, confirmatio, confutatio, conclusio.* Postremo *reliqua quatuor oratoris officia: dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio.*

DE TRIBVS CAVSARVM GENERIBVS.

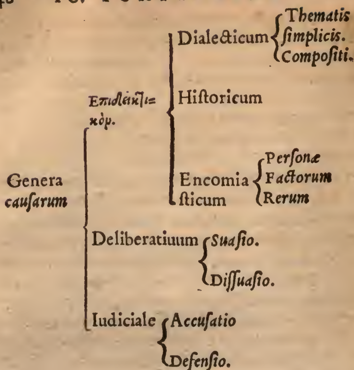
QVod facilius intelligamus causarum genera dicendum quid propriè causam uocemus. Hæc aliquando significat id, ex quo propter quod, per quod, siue à quo aliquid fit. Eiusmodi causæ quatuor sunt: efficiens, materia, forma, finis, quas in Dialectica descripsimus. Sæpenumero ponitur pro ratione. Interdum pro actione omni, quam in foro, aut in senatu habemus. Sic dicimus tria esse causarum genera: demonstratiuum, deliberatiuum, iudiciale. E quibus tamen magis propriè causa uocatur, quæ iudicialis est. Demonstratiuum genus est, quo laudamus, uituperamus, narramus, aut docemus aliquid: ita dictum, quod demonstret, quale aliquid sit. Deliberatiuum siue suasorium, quo quicquam suademus uel dissuademus. Iudiciale quo accusamus uel defendimus in iudicio aliquem. In demonstratiuo genere uersatur Plinij Panegyricus: in suasorio, Solis apud Ouidium oratio, qua Phaëtonta deterret à quadrigis: in iudiciali, omnes fermè tum Ciceronis tum Demosthenis orationes. Item ad demonstratiuum genus referēdæ descriptiones personarum, regionum, prædiorum, artium, fontium, hortorum, montium, monstrorum, tempestatum, itinerum, conuiuiorum, ædificiorum, pomparum. Ad suasorium, conciliatio, exhortatio, dehortatio, suasio, dissuasio, consolatio, petitio, commendatio, monitio. Ad iudiciale, accusatio, querela, defensio, expostulatio, expurgatio, exprobratio, comminatio, deprecatio. Demonstratiui generis finis est honestas: deliberatiui, utilitas: iudicialis, æquitas. Hæc tria genera ita discernuntur. Res aut futuræ sunt, aut factæ. De futuris deliberamus. Factæ uel in iudicium uocantur: uel extra iudicium docentur, narrantur, laudantur, uituperantur. Vel sic: Omnis causa uel uersatur in iudicio, uel extra iudiciū,

Si in

Si in iudicio, iudicialis est. Si extra iudicium, aut tractat res præteritas, aut futuras. Si præteritas, demonstratiua est. Si futuras, deliberatiua. Nam de futuris consultamus, non de præteritis. De primo genere plura dicenda.

DE GENERE DEMONSTRATIVO.

ID *triplex est, dialecticon, historicon, laudatiuum. Dialecticum est, quod cuiuscunque thematis aut simplicis, aut compositi naturam demonstrat. Idem & didacticon, & methodicon appellatur. Vt quum sermo est de mundo, de deo, de homine: aut quum inquirimus, an prudentia uirtus sit. Hæc omnia ad Dialecticos locos pertinent: ac ideo inde nomen habent. Eo genere scripta sunt officia Ciceronis. Historicon, quo res gestæ describuntur. Laudatiuum triplex est. Laudantur enim uel personæ, ut Cæsar: uel facta, ut Scæuolæ factum: uel res, ut pietas, iustitia, fortitudo.*

DE OFFICIIS ORATORIS.

Qvinque sunt officia oratoris: inuenire, disponere, exornare uerbis & sententijs, ediscere, ac pronuntiare uel agere. Inuentio, est excogitatio rerum uerarum, aut uerisimilium, quæ causam probabilem reddant. Dispositio, est apta rerum, atque argumentorum omnium collocatio. Elocutio, est idoneorum uerborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Memoria, est firma animi, rerum & uerborum dispositionis præ ceptio

ceptio. Pronuntiatio,*est uocis, uultus ac gestus moderatio cum uenustate & gratia.* Eadem Cicero *in libris de oratore hisce uerbis enumerat: Quinque faciunt quasi membra eloquentiæ:inuenire quid dicas, inuenta dispone re,deinde ornare uerbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere,aut pronuntiare.*Idem *alio loco: Si quis uniuersam & propriam oratoris uim definire cōplectiq; uult, is orator erit, qui quæcunque res inciderit, quæ sit dictione explicanda,prudenter,& composite, & ornate, & memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate.* Prudenter *ad inuentionem refertur: composite ad dispositionem:reliqua ordine ad alia.* Omnis *oratio constat rebus & uerbis.*In *rebus intuenda inuentio:in uerbis, elocutio:in utroque,dispositio:hæc memoria complectitur omnia,& actio,siue pronuntiatio commēdat.Sunt & tria alia officia oratoris:ut probet,ut delectet,ut flectat.*Pro*bare necessitatis est:delectare suauitatis:flectere uictoriæ.* Ad *probationem pertinent confirmatio,& confutatio: ad delectationem, ornatus sermonis & elocutio: ad uictoriā ratio affectuum.*

DE PARTIBVS ORAtionis, siue intentionis.

ORationum *quatuor fere species sunt.Ciuilis,qua utuntur in concionibus,qui administrant* Rempub. Pri*uata,qua priuati inter se mutuo colloquuntur.* Dialectica, *qua compendio ij qui rogant,& respondent ad interrogata,differunt.*Et *oratoria,qua utuntur oratores,quum laudant,accusant,uel defendunt aliquem.* Huius *sex sunt partes:exordium,narratio, diuisio, confirmatio, confutatio, conclusio.* Quarum *prima, auditorum animos conciliat:*

narratio, & contentio docent: peroratio mouet. Ordo di*ctus naturalis est, & crebrior.* Verùm *pro causæ ratione uariè potest immutari.*

DE EXORDIO.

E Eordium, *est principium orationis, quo auditores facimus attentos, beneuolos, ac dociles.* Attētos *facimus sex modis.* Primum, *si pollicebimur nos de rebus magnis, nouis, inusitatis uerba facturos.* Quemadmodum Vergilius, Protinus *aërij mellis cœlestia dona* Exequar, Hanc *etiam* Mecœnas *aspice partem.* Admiranda *tibi leuium spectacula rerum,* Magnanimosq; *duces, totiusq; ex ordine gentis* Mores, *& studia, & populos, & prælia dicā.* Scri*pturus de apibus, gentium mores, studia, populos, atque prælia pollicetur.* Secundo: *Si rogabimus ut attentè audiant.* Id *frequens est apud* Ciceronem, *& in prologis comœdiarum.* Vergilius *in eodem loco:* Hanc *etiam* Mecœ*nas aspice partem.* Tertio, *expectatione.* Si *paululum expectabimus cum grauitate quadam, & seueritate uultus, antequam ordiamur.* Vt *apud* Ouidium *in oratione* Vlyßis: Donec Laërtius *heros* Astitit, *atq; oculos paulum tellure moratos* Sustulit *ad proceres, expectatoq; resoluit* Ora *sono.* Quarto: *Si pollicebimur nos dicturos breuiter solū ea, quæ putabimus quàm maxime pertinere ad utilitatem causæ.* Quinto: *Si interdum aliquid salsi facetiq; narrabimus, quod ad audiendum excitet, & à tædio defendat orationem.* Sexto dubitatione. *Si dubitare nos significabimus, quibus potißimum uerbis rem tantam exordiamur.* Vt *dicturus de tam sublimi immensoq; & modum omnem cogitationis humanæ excedente mysterio, non uideo quibus uerbis, aut qua ueneratione aptius rem tantam prosequar.*

quar. Atttentio inter agẽdum reuocari potest ita: Magna sunt hæc, sed leuia præ his, quæ nunc dicturus sum. Nunc ad ipsum rei caput accedo. His longius fortasse sum immoratus, cætera paucis ac dilucide expediam. Beneuolentiã captamus quatuor modis: à nostra persona, ab aduersariorum, ab auditorũ persona, & à rebus ipsis. A nostra persona beneuolentiam contrahemus, si nostrum officium sine arrogantia laudabimus. Terent. Ego postquam te emi à paruulo, ut semper tibi apud me iusta & clemens fuerit seruitus scis: feci è seruo ut esses libertus mihi, propterea quòd seruiebas liberaliter. Quod habui summum precium, persolui tibi. Vlysses apud Ouidium libro Metamorphoseon decimotertio:

Néue mihi noceat, quod uobis semper Achiui
Profuit ingenium.

Sed quia crebrius hac oratione utemur, particulam eius apponam: Donec Laërtius heros
Astitit: atque oculos paulum tellure moratos
Sustulit ad proceres, expectatoq; resoluit
Ora sono: neque abest facundis gratia dictis.
Si mea cum uestris uoluissent uota Pelasgi,
Non foret ambiguus tanti certaminis hæres,
Tuq; tuis armis: nos te potiremur Achille.
Quem quoniam non æqua mihi uobisq; negarunt
Fata (manuq; simul ueluti lachrymantia tersit
Lumina) quis magno melius succedet Achilli,
Quàm per quem magnus Danais successit Achilles.
Huic modo ne prosit quod, ut est, hebes esse uidetur.
Néue mihi noceat, quod uobis semper Achiui
Profuit ingenium, meaq; hæc facundia, si qua est.
Quæ nunc pro domino, pro uobis sæpe locuta est.

Inuidia careat, bona nec sua quisque recuset.
Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra uoco: sed enim quia retulit Aiax
Esse Iouis pronepos, nostri quoque sanguinis autor
Iuppiter est, totidemq́; gradus distamus ab illo.

Ab aduersariorum persona, si eos in odium, in inuidiã, in contemptionem adducemus. Sic beneuolentiam Cicero captat in præfatione ad Herennium. Quas ob res, inquit, illa quæ Græci scriptores inanis arrogantiæ causa sibi assumpserunt, reliquimus. Nam illi ne parum multa scisse uiderentur, ea conquisiuerunt, quæ nihil ad propositum attinebant, ut ars difficilior cognitu putaretur. Nos autem ea, quæ uidebantur ad rationem dicendi pertinere, sumpsimus. Non enim spe quæstus aut gloria commoti uenimus ad scribendum, quemadmodum cæteri, sed ut industria nostra tuæ morem geramus uoluntati. Ab auditorum persona: si illos aut illorum dicta uel gesta laudabimus. Velut apud Terentium in Andria: propterea quòd seruiebas liberaliter. Cæterum in iudiciali genere, ubi maximè ad uictoriam tendit oratio, iudicis laus accommodari debet ad utilitatem causæ. Vt allegemus pro honestis, dignitatem illi suam: pro humilibus, iustitiam: pro læsis, seueritatem: pro infelicibus, misericordiam. Idcirco Cicero Ligarium exulem defendens, & ueniam petens non æquitatem, non doctrinam, aut alias dotes, sed solum misericordiam laudat Cæsaris. Nulla de uirtutibus tuis plurimis nec gratior, nec admirabilior misericordia est. Homines enim ad deos nulla re propius accedunt, quàm salutem hominibus dando. Nihil habet nec fortuna tua maius, quàm ut possis: nec natura tua melius, quàm ut uelis conseruare quàmplurimos. A re ipsa, si rem de qua dicturi sumus, au-

ditoribus fore frugiferam adfirmemus. Hoc modo *facie- mus & attentos & beneuolos.* Attentos, *quia res futura est utilis.* Beneuolos, *quoniam studere uidemur illorum cõmoditati. Quippe nisi faueremus, non traderemus, quod illis foret utile.* Dociles *tribus modis.* Primum, *si summam causæ breuiter exponemus: uel si dicamus quid aut quo ordine simus scripturi: ut omnes poëtæ, quando proponunt.* Homerus: Ἄνδρα μοὶ ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον, *ubi se uerba facturum de Vlysse pollicetur.* Ouid. *in Fastis:* Tempora *cum causis Latium digesta per annum, Lapsaq; sub terras, ortaq; signa canam.* Deinde *si ante omnia diluamus eã partem, quam nobis putamus maximè offecturam.* Ouidius *in oratione Vlyßis:* Neue *mihi noceat, quod uobis semper Achiui Profuit ingenium, meaq; hæc facundia, si qua est, Quæ nunc pro domino, pro uobis sæpe locuta est,* Inuidia *careat. Aiax ante persuaserat Vlyßi non habendam esse fidem, quod facundia facile falleret auditores.* Id *diluit Vlysses, docetq; iniquum fore, si facundia, quæ toties profuerat Græcis, sibi nũc officiat.* Quare *auditores, qui ante instituerant non habendam esse fidem orationi, dociles facit, & aptos, siue promptos ad audiendam, ac cognoscendam causam.* Denique, *si interdum repetemus, quæ non satis percepisse eos, qui cognoscunt, putabimus.*

Id est, virũ mihi dic Musa prudentem.

EXORDIORVM species.

DVo *exordiorum genera sunt, principium & insinuatio.* Principium *uocamus, quando auditores facimus attentos, beneuolos, atque dociles aperte.* Quale *est illud apud* Terentium: Ego *postquam te emi à paruulo, ut semper tibi apud me iusta & clemens fuerit seruitus scis, feci*

è seruo

è seruo ut esses libertus mihi, propterea quòd seruiebas liberaliter, quod habui summum pretium persolui tibi. Cicero in Catilinam: *Rempub. Quirites: uitamq; omnium uestrûm, bona, fortunas, coniuges, liberosq; uestros, atque hoc domicilium clarißimi imperij, fortunatißimã, pulcherrimamq; urbem hodierno die deorum immortalium erga uos summo amore, laboribus, consilijs, periculisq; meis ex flamma, atque ferro, ac penè ex faucibus fati, ereptam, & uobis conseruatam ac restitutam uidetis.* Vtrobiq; apertè ab officio suo beneuolentiam captant. Insinuatio uerò est, quando hæc eadem præstamus, hoc est, attentos, beneuolos, & dociles facimus, sed occultè, aut lachrymis, aut alia quapiam ratione. Nam ab iratis si perspicuè pax & beneuolentia petatur, non modò ea nõ inuenitur, sed augetur atq; inflammatur odium. Insinuationis exemplum longè elegantißimum est in oratione Vlyßis, cuius initiũ supra adscripsimus. In ea attentos facit expectatione, beneuolos lachrymis, dociles, diluendo id, quod Aiax de facundia Græcis persuaserat. Cæterùm ut constet quando utendum sit principio, quando insinuatione, alia ratione distinguenda causarum genera.

ALIA CAVSARVM DIVISIO.

DIctum est prius tres esse causarum formas: demonstratiuam, deliberatiuam, iudicialem. Cuiusq; illorũ quinque adhuc genera sunt: honestum, turpe, dubium, humile, obscurum. Honestum causæ genus uocant, quando id laudamus, suademus, defendimus, quod ab omnibus uidetur laudandum, suadendum, defendendum. Vt quum laudamus fortitudinem, quum hortamur ad pacem, quum pro patre

aduersus

aduersus latronem dicimus.Turpe, quum aut honesta res oppugnatur, aut defenditur turpis:ut si dicas aduersus patrem pro latrone. Dubium est,quādo habet in se causa & honestatis & turpitudinis partem:ut si quis dicat pro patre latrone.Turpe est enim defendere latronem:pulchrum defendere patrem.Humile, quum contempta res adfertur. Obscurum,quū causa intricata,seu obscura est. Nunc quanam ratione ordiēdum sit in singulis causarum generibus, dicendum. Quando res honesta est, uti licebit principio, nisi auditores sint uel defeßi audiendo alios, uel persuasi ab aduersarijs. Quando causa turpis erit, utendum insinuatione. In genere dubio utemur principio. Sed ante omnia diluemus partem,quæ habet turpitudinem,ne ea nobis obsit.In genere causæ humili magis faciemus attentos. Vt Vergil. Protinus aërij mellis cœlestia dona Exequar. In obscuro,dociles.

QVANDO NON LIceat uti principio.

TRia sunt tēpora,quibus principio uti non licet:quando causa turpis est: quando auditor persuasus est ab his, qui ante contra nos dixerunt: & quum idem defessus est eos audiendo,qui ante dixerunt. Quando causa turpis est, utemur insinuatione. Quum auditor persuasus est ab his qui contra nos dixerunt, ordiemur à dicto aduersarij,quod postremo loco dixerit:uel ab eo,quod firmißimū sibi adiumentum fore putauerit. Vt in Vlyßis oratione: Neue mihi noceat,quod uobis semper Achiui Profuit ingenium:meaq; hæc facundia,si qua est,Quæ nunc pro domino,pro uobis sæpe locuta est,Inuidia careat. Hoc loco Vlysses orditur ab eo, quod aduersarius Aiax putauerat

sibi

sibi fore firmißimum adiumentum. Quando auditor defessus est, ordiemur à fabula, apologo, aut aliqua re, quæ risum moueat. Cicero quum diceret, uidit generum suum homunculum prætereuntem magno cinctum gladio. Dij boni, inquit, iudices, quis alligauit generum meum galdio? Posset & hoc narrari inter dicendum. Roganti imperito cuidam oratori, num oratio bene mouisset ad commiserationem, Catulus respondit, Profecto nemo tam durus fuit, cui oratio tua non sit uisa miserabilis.

DE INVOCATIONE.

ORatores aliquando in exordio inuocant more poëtarum. Vt Demosthenes in oratione aduersus Aeschinem pro Ctesiphonte: Primum quidem, uiri Athenienses, deos atque deas omneis præcor, ut quantum beneuolentiæ ipse semper habui & erga hanc urbem & erga uos, tantũ mihi nunc à uobis præstetur in præsenti certamine.

DE EXORDIIS VITIOSIS.

VItiosa exordia quatuor sunt: apparatum, commune, longum: & contra præcepta, apparatum nuncupamus, quod nimium splendide uel adfectate compositum est. Commune, quod pluribus causis potest accommodari. Lõgum, quod pluribus uerbis compositum est, quàm causa requirit. Contra præcepta, quod præcipue dociles facit, quũ opus est beneuolentia, aut attentione: & quod neque attentos, neque beneuolos, neque dociles efficit auditores.

DE NARRATIONE.

NArratio, est rei factæ, aut non factæ utilis ad persuadendum expositio. Narrationum duæ species sunt.

Altera

Altera ipsius causæ, quum exponimus rem gestã, & omnia trahimũs ad utilitatẽ nostram uincendi causa. Id fit quinq; modis: partitione, præparatione, eleuatione, exaggeratione, admonitione. Partitio in narratione tædium leuat: ut dicam iudices, quæ acta sunt ante rei contractum: quæ in re ipsa, item quæ postea: &, audistis iudices, quæ acta sunt ante rei contractum: nunc audietis, quæ in re ipsa. Præparatio, est quando quicquam addimus de nostro, quod faciat ad utilitatem causæ. Vt in oratione pro Ligario: Ligarius profectus est in Aphricam, quum esset adhuc nulla belli suspicio. Hic eum profectum esse in Aphricam, ad ueram rei narrationem spectat. Cæterùm quod tum nulla suspicio belli fuerit, id Cicero adiecit de suo, idq; postea approbauit. Iccirco narratio, confirmationis propositio est: & confirmatio, narrationis probatio. Narratio quippe sæpe ea proponit, quæ postea confirmabimus: & cõfirmatio ea probat quæ ante sunt narrata. Eleuatio, est rei uel criminis depreßio siue diminutio. Vt si luxuriam uocemus hilaritatem: auaritiam, parsimoniam: negligentiam, simplicitatem. Exaggeratio contraria est eleuationi. Admonitio. Cicero: Adhuc Ligarius omni culpa uacat. Admonet Cæsarem nondum dictum esse aliquid dignum accusatione. His quinque formis narratio ad uictoriam tendit.

DE DIGRESSIONE.

Altera narrationis species, est rerum ad causam pertinentium. Quæ à Græcis παρέκβασις, à nostris digreßio nuncupatur. Ea fit causa trãsitionis, exornationis, laudationis, criminationis, & descriptionis locorum, quã topographiam nominant. Transitionis: quo commodius transeamus ad rem aliam: Vt in Metamorphos. Ouidius,

quum narrasset fabulam Daphnes, quo pacto erat mutata in laurum: ut commodè transiret ad fabulam Ius, omnia flumina conuenisse memorat ad patrem Daphnes consolationis causa, præter patrem Ius, qui domestico erat impeditus luctu, propter filiam, quæ conuersa erat in iuuencam. Quod itaque dixit confluxisse illuc fluuios, digreßio est: quæ nihil quidem ad institutum, hoc est, ad rerum metamorphosin pertinet, nisi quod fabulas connectit. Exornationis: ut apud Vergilium, ubi describitur tempestas, qua coactus est Aeneas in Aphricam. Laudationis, ut apud Ciceronem pro Cornelio Balbo, ubi digreditur ad laudes Pompeij. Criminationis, quum aliorum crimina eleuamus, quo aduersarij uideatur grauius. Locorum descriptionis: Sic Ouidius in formarum mutatione describit Parnasum montem, in quo seruati erant Deucalium & Pyrrha, his uerbis:

Separat Aonios Actæis Phocis ab aruis,
Terra ferax, dum terra fuit, sed tempore in illo
Pars maris, & latus subitarum campus aquarum,
Mons ibi uerticibus petit arduus astra duobus,
Nomine Parnasus, superatq; cacumine nubes.

DE CIRCVNSTANTIIS.

AD narrationem pertinent circunstãtiæ, quarum duo genera sunt. Aliæ namque rerum sunt: ut causa, locus, occasio, instrumentum, tempus, modus. Aliæ personarum: natio, patria, sexus, ætas, educatio, disciplina, habitus corporis, fortuna, animi conditio, studium, consilium. Harum usus plurimum confert ad amplificandum. Vt si rem è sacro loco furatum esse dixeris quenquam, plus est, quàm si solum esse furatum dicas.

DE DIVISIONE.

Diuisio est, per quam aperimus quid conueniat nobis cum aduersarijs, quid sit in controuersia, & per quã exponimus quibus de rebus simus dicturi. Ita nuncupatur, quod diuidat seu distinguat causam uel orationem. Eius duæ sunt partes. Altera, qua dicimus quid nobis cum aduersarijs conueniat, hac solum utimur in genere iudiciali. Vt absoluta narratione hoc modo causam diuidere Orestes potest: Interfectam esse matrem à me conuenit mihi cum aduersarijs: uerum id factum esse iniustè, pernego. Altera, per quam exponimus, quibus de rebus simus uerba facturi. Hac utuntur in omnibus causarum generibus. Posterior pars in duas rursus species diducitur enumerationem & expositionem. Enumeratio est, quando res plures ac diuersas, de quibus dicturi sumus, enumeramus. Vt dicam primùm de prudentiæ ratione: inde de iustitiæ dignitate: tum de fortitudine, postremò de temperantia. Vergilius:

Quid faciat lætas segetes, quo sidere terram
Vertere Mecœnas, ulmisq; adiungere uites
Conueniat: quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori: atque apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam.

In enumeratione seruandum, ut partes omnes eo ordine exponamus, quo usi fuerimus in diuisione. Quod scitè seruauit in Andria Terentius. Enumeratio est: Eo pacto & Gnati uitam, & consilium meum cognosces, & quid facere in hac re te uelim. Tria recenset de quibus uerba facturus est. Ait se dicturum esse primùm de Gnati uita: tum de suo consilio, quare falsas finxerit nuptias: denique; quid Sosiam uelit facere. Hæc ordine eodem sic explicat. Pri-

mum Pamphili memorat uitam: Nam is postquã excessit ex ephebis Sosia. Inde suum consilium, circa scenæ finem. Nunc id operam do, ut per falsas nuptias uera obiurgandi causa sit, si deneget. Postremò, quid facere uelit Sosiam: Nunc tuũ est officium has bene ut adsimules nuptias, perterrefacias Dauum. Ad hunc modum, artificium & Dialectices, & Rhetorices in autorum lectione perquirẽdum. Expositio est; quando sine numero breuiter exponimus, qua de re, uel quibus de rebus sumus uerba facturi, Vt quũ de Dei æternitate, de dignitate uirtutis, de apum natura dicturos nos esse pollicemur. Diuisio etiam dociles facit, tametsi ad exordium solum id plerique putant pertinere. Etenim per totã orationẽ data occasione facere licet attẽtos, beneuolos, ac dociles, sed maximè in exordio. Ita Cic. in peroratione pro Ligario beneuolẽtiam captat Cæsaris, his uerbis: *Nulla de uirtutibus tuis plurimis, nec gratior, nec admirabilior misericordia est. Nihil habet nec fortuna tua maius, quàm ut possis, nec natura tua melius, quàm ut uelis conseruare quàm plurimos.* Quidam diuisionem inter orationis partes non numerant, quod paucissimis semper uerbis absoluatur. Horum si quis uelit iudicium sequi, non repugno. Diuisio duplex est. Orationis: ut dicam de iustitia, & quid sit, & quot habeat partes. Et thematis: ut partes iustitiæ sunt natura, consuetudo, lex.

DE CONFIRMATIONE & confutatione.

Confirmatio, est oratio qua nostras probationes exponimus cum asseueratione, hoc est, cum instantia uocis & uultus. Vt quis tam cæcus est, qui hoc non uideat? Quis tam impudens, ut neget? Item stultius est, quàm ut refell

refelli debeat. Et: perfrica faciem, aude negare. Quoniam plerique adeo tepidè dicunt, ut res etiam uera, uix uideatur uerisimilis. Confutatio est contrariarum argumentationum dissolutio. Confirmare autem & confutare facile poterimus, si causæ constitutionem cognouerimus. Ergo de statuum natura atque generibus nonnihil dicendum.

DE STATV.

Status uel constitutio, aut, ut Græci inquiunt, στάσις est causæ uel rei summa, ad quam omnia orationis argumenta referuntur. Neque solùm in iudiciali genere, sed in alijs quoq; causis status est. In deliberatiuo constitutio est, sit ne utile, honestum, licitum: aut ex Stoicorum sententia, expediat ne. Hi enim negabant quicquam esse utile, quod non simul esset honestum. In gratulatione: An illius præsenti commodo lætemur. In gratiarum actione: Sit ne hic illi huius meriti causa gratus. In consolatione: Sit ne huic dolendum huius rei amissæ causa. Historiæ etiã & poëmata quæstionem habent & statum. Vt apud Sallustium in bello Iugurthino, quo modo pugnatum sit cum Iugurtha. Apud Homerũ in Iliade: quomodo Græcia ad Troiã bellauerit. In Odyßea: quo pacto Vlyßes in patriam redierit. In Aeneide Vergil. quomodo Aeneas in Italiã uenerit.

QVID SIT STATVS in genere iudiciali.

Status in iudiciali genere est prima deprecatio defensoris cum accusatoris insimulatione coniuncta: Vel est quæstio aut oratio, quæ oritur ex intentione accusatoris, & responsione defensoris. Vt occidisti Aiacem: nõ occidi: unde existit quæstio, occiderit ne Vlysses Aiacem. De hac

constitutione eiusq; speciebus ac partibus, eo tam accurate Cicero perscripsit, quod uersabatur in iudicio. Sic uidemus omnes pene Cic. de Rhetorica arte præceptiones accommodatas esse iudiciali generi. Hæc in formas treis diuiditur: cōiecturalem, legitimam, iuridicialē. Tria etenim sunt, quæ in omni disceptatione quæruntur: an sit, quid sit, quale sit. An sit. Vt fecerit ne Clodius insidias Miloni. Sit ne interfectus Aiax ab Vlysse. Quid sit, ut sit ne sacrilegiū an simplex furtum, si res sacra è loco priuato ablata sit. Quale sit, iustum an iniustum. Iure ne Orestes occiderit matrem, an iniuria. Quo circa hac ratione discernuntur. Vt si controuersia de facto sit, coniecturalis appelletur: si de nomine facti, legitima: si iure an iniuria factū sit quæratur, iuridicialis.

DE STATV CONIECTVrali eiusq; locis.

Coniecturalis status est, quum coniecturis ueritas exquiritur. Exemplum sit huiusmodi. Duo quidam simul in tabernam diuertunt. Caupo alterum eorum, quem grandē pecuniā secum adferre deprehenderat gladio alterius nocte interfecit, pecunias abstulit, gladium in uagina recondidit. Ille cuius gladio alter occisus erat, mane gladium, & cætera quæ secum attulerat, sustulit, solus profectus est. Nō multo post caupo clamitat esse hominem occisum. Et cum quibusdam diuersoribus eum, qui ante exierat, consequitur atq; cōprehendit. Gladium è uagina educit, reperit cruentum, peregrinus cædis accusatur. Hæc causa coniecturalis est, quoniam factum negatur, & coniecturis multis ueritas indaganda est. Coniectura peti solet à persona, re, causa, loco, modo, materia, tempore, occasione, facultate. Persona

sona triplex est, loquentis, audientis, aduersarij. In persona *spectãda nomen, natura, educatio, fortuna, adfectio animi, habitus corporis, studium, consilia.* Nomen: Vt si quis di*catur candidus, dicemus malè appellari candidum, quum præter nomen nihil habeat candidi. Si* Innocentius, *quod nihil sit eo nocentius. Ad naturam referuntur sexus, natio, patria, ætas. Sexus: ut uir sit an mulier. Latrocinium enim facilius in uiro: ueneficium in muliere.* Natio: *Sit ne* Latinus, Germanus, Hispanus. Patria: ut Romanus, Atheniensis. Aetas: *Sit ne puer, adolescens, iuuenis, uir an senex: & quomodo in hisce uitæ partibus se gesserit. Quoniam singulis sua natura est.* Educatio, *qua ratione, & à quibus sit educatus:* Nam mollis educatio, indulgentia parentum, *& licentia præceptorum efficit quosque natura bonos deteriores.* Fortuna: *seruus ne sit, an liber: pecuniosus, an tenuis: priuatus, an cum potestate: fortunatus, an infortunatus.* Adfectio animi: *iracundus, petulans, frugi: auarus an liberalis.* Habitus corporis. *Corporis enim robur, pulchritudoq́; & uestium cultus, plerunq; libidinis & petulantiæ indicia sunt.* Studium *est uehemens animi ad rem quampiã applicatio. Vt sit ne orator, poëta, medicus, uenator, sutor.* Consilium *est faciendi excogitata ratio. Videndum quæ consilia ante rem sint habita. Hactenus dicta ad personas referuntur. Sequuntur reliqua: res, causa, locus, modus, materia, tempus, occasio, facultas.* Res *est negotium ipsum, de quo agitur: ut paricidium, sacrilegium, peculatus.*

Causæ duæ sunt partes, impulsio & ratiocinatio. Impulsio *est temerarius animi impetus ad faciẽdum aliquid, aut non faciendum: ut timor, furor, ira.* Ratiocinatio *est, quæ commodorum comparatione aut incommodorum uitatione ad rem hortatur. Vt si interfectum esse dicamus,*

gratia luceri aut hæreditatis. Locus opportunus an importunus: angustus, amplus, nemorosus: longinquus an propinquus: celebris an desertus: sacer an prophanus: publicus an priuatus. Modus: Clam an ui: palam an occultè: insciens an prudens: amore an odio. Materia: fuste an gladio: arcu, ueneno, incantatione. Tempus: nocte, an die. Occasio, est temporis commoditas, quæ ad rem aliquam hominem trahit, inuitatq;. Facultas, qua facile quicquam esse factu docemus. Vt occidi à pluribus pauciores: à uigilantibus dormientes: à præparatis inopinãtes. Ex hisce locis coniecturas uel materiam captabimus, qua uel nos defendemus, uel aduersarios accusabimus. Vt ad hunc modum se defendere Catilina potest. A persona sua: Ea sum nobilitate, ijsq; parentibus iudices, ut talia de me sine testibus suspicari non debeatis. A persona audientis: Nam uestræ prudentiæ iudices est, eam potestatem talibus hominibus non concedere: ne fictis argumentis nobiles homines circunueniant. Ab aduersarij persona: Atque eo magis expellendus Cicero, quod mihi semper inimicus, infestusq; nobilitati fuerit. Ab re: Non enim tanti sceleris suspicionem testibus approbare debetis. A loco: Præsertim in hac rep. in qua sanctissimæ leges summo studio semper cõseruatæ sunt. A causa: Idcirco etiam magis Cicero expellendus, ne si fictis argumentis locus dabitur, multos nostrũ hi noui homines inuadere conẽtur. A tempore: His præsertim temporibus, quibus ignobilium animi in nobilitatem sunt accensi. Ea etenim licentia uiuitur, ut nemo falsa crimina non excogitet.

*

DE LEGITIMA CONSTITVTIONE.

Constitutio legitima est, quum ex legibus & scriptis aliquid controuersiæ nascitur. Sic dicta est, quod sæpenumero è legibus oriatur. Ea *sex partibus absoluitur: scripto & sententia: contrarijs legibus, ambiguo, definitione, tralatione, ratiocinatione.* Ex *scripto & sententia controuersia oritur, quum inter litigantes unus scripto: alter scripti sententia utitur.* Eiusmodi *causæ constitutio est, ubi in Philippicis Cicero probat statuam deberi Seruio Sulpitio, qui legatus missus ad* Antonium *in legatione mortuus erat.* Lex *legatis ferro interemptis statuam decernebat.* Hunc *honorem Cicero uolebat Seruio Sulpitio decerni: qui non ferro, sed legationis labore occubuit.* Ex *contrarijs legibus, quando altera lex iubet aut permittit, altera uetat quicquam fieri, hoc est, quum accusator & defensor suam uterque legem habet, qua sese tueatur.* Ex *ambiguo, quum scriptum duas aut plures res significat.* Hoc *sæpenumero fit multiplici potestate uerborum, & accentu, & genere, & numero, & aspiratione, & contextu orationis, & quibuscunque modis significatio uerborum commutatur:* Vt *paterfamiliâs amico taurum legauit,* Post *mortem eius, amicus seruum petit nomine* Taurum: Hæres *se bouem debere dicit.* Testamento *quidam poni iußit statuam auream hastam tenentem.* Vbi *ambigitur utram esse auream uoluerit, statuámne an hastam.*

Ex *definitione causa constat, quum controuersia est, quo nomine factum appelletur.* Quidam *furatus est rem sacram ex ædibus priuatis.* Accusator *sacrilegium esse adfirmat: reus, simplex furtum quod ignorauerit rem esse sa-*

cram. Hic *definiri debent sacrilegium & simplex furtum.* In *tralatione seu transmutatione status cōsistit, quoties ab alio nos accusari debere dicimus: aut non nos sed alios: aut non apud hos iudices, sed apud illos: non hac lege, sed illa: non hoc crimine, sed illo: non hac pœna, sed illa: non hoc modo, non hoc loco, non hoc quærente, aut agente, sed alio.* Ex *ratiocinatione controuersia constat, quum res sine propria lege uenit in iudicium, quæ tamen ab alijs legibus similitudinem quandam aucupatur.* Hæc *in quinque parteis distribui potest.* Prima. *An quod semel ius est, idem & sæpius.* Vt *furti damnatus adfixus est cruci, sed rupto fune delapsus, repetitur ad supplicium.* Secunda. *An quod in uno ius est, idē & in pluribus.* Qui *duos uno tempore tyrannos occidit, duo præmia petit.* Qui Romæ *tres liberos habebat, certa priuilegia, & immunitates habuit.* Quidam *sex aut nouem habuit: dubitatio existit utrum duplum aut triplum habebit priuilegiū.* Tertia. *An quod ante ius fuit, etiam post sit.* Mulier *rapta habet optionem, ut uel caput raptoris petat, uel connubium.* Raptor *fugit. interim rapta nupsit alij, reuerso raptore petit optionem mulier.* Quarta. *An quod in toto ius est, idem & in parte.* Aratrum *accipere pignori non licet, uomerem accepit.* Quinta. *An quod in parte, idem & in toto.* Lanas *euehere* Tarento *non licet, oues uexit.*

DE IVRIDICIALI CONSTITVTIONE.

IVridicialis *constitutio est, quum iure an iniuria factum aliquid sit, quæritur.* In *hac reus aut fatetur quidpiam fecisse se, quod uetitum sit, aut non.* Illud *adsumptitiuam: hoc,*

hoc, absolutam nominamus. Absoluta iuridicialis est, quum rectè aliquid factum esse dicimus. Vt quidam abdicare filium uult, quod philosophiæ operam dederit. Filius se rectè id facere ait. Assumptiua est, in qua quum reus rem per se turpem fecisse confiteatur, re tamen assumpta extranea iure factum defendit. Huius species quatuor sunt: criminis conceßio, relatio, remotio, comparatio. Conceßio est, quum reus petit sibi ignosci. Eius partes duæ, purgatio & deprecatio. Purgatio est, per quam eius, qui accusatur, non factum ipsum, sed uoluntas defenditur. Ea habet partes tres: imprudentiam, casum, neceßitudinem. Imprudentia dicitur, quum scisse se aliquid reus negat. Lege Cornelia de sicarijs punitur, qui occiderit hominem. Quidam dum auibus ruri insidiatur, missa sagitta hominem in uirgultis dormientem interfecit: per imprudentiam se excusat. Simile est, si quis accusetur, quod ciuem Romanum occiderit. Casus est, quum demonstramus aliquam fortunæ uim uoluntati obstitisse. Vt in hac: Aliquis pecuniam certo die Ephesi soluere promisit, adiecta pœna, nisi tunc soluta fuerit. Is profectus est domo id temporis, quod uideretur satis ad eam profectionem futurum. Aduersis tempestatibus usque usus ad constitutum diem non uenit. Excusat se per casum aut fortunam. Dux Romanus missus aduersus Cymbros, exercitum temere duxit in locum iniquum. Circumuentus ab hostibus amisit militum octoginta millia. Reuersus Romam accusatur læsæ maiestatis. Confert culpam in casum & fortunam. Neceßitudo est, quum ui quadam reus id, quod fecerit, fecisse se ait. Lex est apud Rhodios, ut si qua rostrata in portu nauis deprehensa sit, publicetur. Magna exorta

temp

tempestate uis uentorum inuitis nautis Rhodiorum *in portum nauim coëgit,* Deprecatio *est, quum se peccasse consulto reus confitetur, tamen petit sibi ignosci.* Hoc *genus uix in iudiciū uenire potest, ideo quod concessa culpa difficile sit ab eo, qui peccatorum esse uindex debet, ut ignoscat, impetrare.* Et *tamen si pro eo dixeris, qui sæpe fuerit de rep. bene meritus, qui ob salutem populi quandoque sese in pericula coniecerit.* Relatio *criminis est, quum aliquid nos aliorum peccatis coactos fecisse dicimus.* Ea *est huiusmodi.* Horatius *occisis tribus hostibus, & duobus amißis fratribus domum se uictor recepit.* Is *animaduertit sororem suam de fratrum morte nō laborantem: sponsi autem nomen appellantem identidem, qui unus ex hostibus fuerat.* Indignè *id passus uirginem occidit.* Ait *se coactum esse iniquitate sororis, quod illa hostium mortem lugebat, fratrum negligebat: denique se & populum* Romanum *uicisse, molestè ferebat.* Remotio *criminis est, quum culpam uel in hominem, uel in rem aliquam reijcimus.* In *hominem:* Vt *si accusetur is, qui consulum iussu* Seruium Sulpitium *seditiosum hominem occiderat.* In *rem:* Paterfamilias *moriens seruo donauit libertatem ea conditione, ut mortuo sibi poneret æream statuam in foro.* Quum *mortuus esset paterfamiliâs, seruus ponere statuam uoluit.* Sed *plebiscitum erat, nulli posse statuam poni, nisi consensu plebis.* Seruus *liberum esse se adfirmat, & quod statuam non posuerit, eam culpam in rem, hoc est, in plebiscitum reijcit.* Distat *criminis remotio à relatione, quod illic penitus remouetur, hic duntaxat minuitur culpa.* Comparatio *porrò criminis est, cum dicimus necesse fuisse alterutrum facere, & id quod fecimus utilius esse.* Vt Aulus Albinus *à* Iugurtha *inclusus,*

cum

cum effugere non posset, cum Iugurtha in collocutionem uenit, ita discessit, ut impedimenta relinqueret, exercitum sub iugo educeret. Satius esse duxit exercitum sine impedimentis educere, quam simul cum impedimentis exercitum quoque perdere.

DE IVDICATIONE.

Iudicatio est quaestio quae oritur ex ratione defensoris, ac firmamento accusatoris. Ratio est quae defensionem continet. Quippe nisi attulerit rationem reus, nulla erit controuersia. Firmamentum uel infirmatio est id, quod adfertur ab accusatore contra rationẽ defensoris. Quemadmodum ex intentione accusatoris & depulsione defensoris constitutio conficitur: ita ex ratione defensoris, ac firmamento accusatoris colligitur iudicatio, hoc modo. Intentio: interfecisti matrem Orestes. Depulsio: interfeci, sed iure. Status: iure ne id fecerit. Ratio: illa enim patrem meum occiderat. Firmamentum uel infirmatio: quanquàm illa occiderat patrem, tamen tu filius nocentem matrem interficere non debebas. Iudicatio: licuerit ne nocentem matrem occidere. Apud quosdam lex erat, ne quis Dianae uitulum immolaret: Nautae quidam quum aduersa tempestate in alto iactarentur, uouerunt: si eo portu, quem conspiciebant, potiti essent, ei Deo qui ibi esset, se uitulum immolaturos. Casu erat in eo portu fanum Dianae eius, cui uitulum immolari non licebat. Imprudentes legis quum exissent, uitulum immolauerunt. Accusantur. Intentio est: uitulum immolastis ei Deo, cui non licebat. depulsio est in concessione posita. Ratio: nesciuimus non licere. Infirmatio: tamen quoniam factum est, quod non licebat,

licebat, ex lege supplicio digni estis. Iudicatio: quum id fecerint, quod non oportuerit, & id non oportere nescierint, sint ne supplicio digni. In coniecturali causa iudicatio nihil differt à constitutione. Vt repertus est Vlysses apud Aiacem interfectum in sylua, cuius capitalis ante inimicus fuerat. Accusatio: occidisti Aiacem. Depulsio: non occidi. Coniecturalis constitutio uel iudicatio: occiderit ne.

Quid θέσις ac ὑπόθεσις.

QVoniam de statuum siue thematum natura mentionem fecimus, prius quàm ad alia transeamus, dicendum quid Rhetores uocent θέσιν καὶ ὑπόθεσιν. Quæstionum formæ duæ sunt. Aliæ quæ remotis personis, & temporibus, & locis in utranque partem tractantur. Hæ nominantur & theses, & quæstiones infinitæ. Vt an ducenda sit uxor. Aliæ quæ personarum, temporum, locorúm ue complexu constant. Sit ne ducenda uxor Catoni. Quæ nunc hypotheses, nunc quæstiones finitæ uocantur.

DE CONCLVSIONE.

COnclusionem siue per orationem appellant artificiosum terminum orationis: uel postremam orationis partem, quæ breui argumentatione ex ijs quæ dicta sunt aut facta conficit, quod necessario consequitur. Distat ab epilogo, quod conclusio orationis: enumeratio uerò perorationis, interim etiam narrationis membrum fit. Conclusionis tres partes sunt: epilogus, amplificatio adfectus: uel, quod idem est, enumeratio, indignatio, conquestio aut commiseratio.

DE ENVMERATIONE.

EPilogus est breuis ante dictorum repetitio. Vt apud Ciceronem pro Pompeio: Quare uidete iudices num

dubitandum uobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis uestri, salus sociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum repub. defenduntur. Et pro Archia poëta: *Quare conseruate iudices hominem pudore eo, quem amicorum studijs uidetis comprobari, tum dignitate, tum etiam uenustate: ingenio autem tanto, quanto id conuenit existimari. Causa uerò eiusmodi, quæ beneficio legis, autoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur.*

DE INDIGNATIONE.

Amplificatio est quoties rem aliquam grauiorem seu maiorem, quàm est, efficimus. Vt apud Ciceronem pro A. Cluentio: Quod hoc portentum dij immortales, quod tantum monstrum ullis locis, quod tam infestum scelus & immane, aut unde natum esse dicamus? Amplificamus quandoque commutato rei nomine. Vt quum occisum eum dicimus, qui cæsus est: latronem qui est improbus: occidisse, cui res acerbior acciderit: exanimatum, dolore adfectum: mutum, qui nihil respondet: reuixisse, qui spem recepit: carnificem immitem: sacrilegum sceleStum: ueneficam malam: scelus, monstrum, pestem, labem, sceleratum. Huc pertinent Atreus pro crudeli, Sardanapalus pro effœminato. Aut quum per collationem efferuntur quæ amplificant. Cic. in Verrem: Non enim furem, sed raptorem: non adulterum sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostẽ sacrorum, religionumq́;: non sicarium, sed crudelißimum carnificem ciuium sociorumq́;, in uestrum iudicium adduximus. Plini. in Panegyrico de Traiano: Non enim de tyranno, sed de ciue: non de domino, sed de parente loquimur. Tertius amplificandi

modus

licebat, ex lege supplicio digni estis. Iudicatio: quum id fecerint, quod non oportuerit, & id non oportere nescierint, sint ne supplicio digni. In coniecturali causa iudicatio nihil differt à constitutione. Vt repertus est Vlysses apud Aiacem interfectum in sylua, cuius capitalis ante inimicus fuerat. Accusatio: occidisti Aiacem. Depulsio: non occidi. Coniecturalis constitutio uel iudicatio: occiderit ne.

Quid θέσις ac ὑπόθεσις.

QVoniam de statuum siue thematum natura mentionem fecimus, prius quàm ad alia transeamus, dicendum quid Rhetores uocent θέσιν καὶ ὑπόθεσιν. Quæstionum formæ duæ sunt. Aliæ quæ remotis personis, & temporibus, & locis in utranque partem tractantur. Hæ nominantur & theses, & quæstiones infinitæ. Vt an ducenda sit uxor. Aliæ quæ personarum, temporum, locorúm ue complexu constant. Sit ne ducenda uxor Catoni. Quæ nunc hypotheses, nunc quæstiones finitæ uocantur.

DE CONCLVSIONE.

COnclusionem siue per orationem appellant artificiosum terminum orationis: uel postremam orationis partem, quæ breui argumentatione ex ijs quæ dicta sunt aut facta conficit, quod necessario consequitur. Distat ab epilogo, quod conclusio orationis: enumeratio uerò perorationis, interim etiam narrationis membrum sit. Conclusionis tres partes sunt: epilogus, amplificatio adfectus: uel, quod idem est, enumeratio, indignatio, conquestio aut commiseratio.

DE ENVMERATIONE.

EPilogus est breuis ante dictorum repetitio. Vt apud Ciceronem pro Pompeio: Quare uidete iudices num

dubit

dubitandum uobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis uestri, salus sociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum repub. defenduntur. Et pro Archia poëta: *Quare conseruate iudices hominem pudore eo, quem amicorum studijs uidetis comprobari, tum dignitate, tum etiam uenustate: ingenio autem tanto, quanto id conuenit existimari. Causa uerò eiusmodi, quæ beneficio legis, autoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur.*

DE INDIGNATIONE.

Amplificatio est quoties rem aliquam grauiorem seu maiorem, quàm est, efficimus. Vt apud Ciceronem pro A. Cluentio: *Quod hoc portentum dij immortales, quod tantum monstrum ullis locis, quod tam infestum scelus & immane, aut unde natum esse dicamus?* Amplificamus quandoque commutato rei nomine. *Vt quum occisum eum dicimus, qui cæsus est: latronem qui est improbus: occidisse, cui res acerbior acciderit: exanimatum, dolore adfectum: mutum, qui nihil respondet: reuixisse, qui spem recepit: carnificem immitem: sacrilegum scelestum: ueneficam malam: scelus, monstrum, pestem, labem, sceleratum:* Huc pertinent Atreus pro crudeli, Sardanapalus pro effœminato. Aut quum per collationem efferuntur quæ amplificant. Cic. in Verrem: *Non enim furem, sed raptorem: non adulterum sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostē sacrorum, religionumq;: non sicarium, sed crudelißimum carnificem ciuium sociorumq;, in uestrum iudicium adduximus.* Plini. in Panegyrico de Traiano: *Non enim de tyranno, sed de ciue: non de domino, sed de parente loquimur.* Tertius amplificandi

modus

modus incrementum dicitur, quum per gradus peruenitur interdum ad summum, interdum quodammodo supra summum. Facinus est uincere ciuem Romanum, scelus uerberare, propè parricidium necare, quid dicam in crucem tollere? Quartus, cum cursu quodam grauius grauiusq; semper aliquid insequitur. Vt de uomitu in Antonium Cicero: In cœtu populi Romani, negotium publicum gerens, magister equitum. Quintum genus συναθροισμὸν, id est, congeriem uocant, qua rem eandem alijs atque alijs modis efferimus. Vt quid tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Amplificatio quoque alia ratione in duas formas distinguitur. Aut enim rem alteram eleuamus, alteram extollimus. Aut alterius partis laudes sic amplificamus, ut præferamus tamen id, quod laudandum suscepimus. Μείωσις contraria est amplificationi, quoties attigisse dicimus eum, qui pulsauit: læsisse qui uulnerauit. Vtraque interdum hyperbolen sapit: ut pice nigrior, cæcitate cæcior: breuior pygmæo, minus habet, quàm nihil.

DE ADFECTIBVS.

ADfectus est commotio quædam uel perturbatio animi. Adfectuum genera his uerbis enumerat Fabius: Neque miseratione solùm mens iudicum permouenda est, sed etiam faciendum ut irascatur, mitigetur: inuideat, faueat: contemnat, admiretur: oderit, diligat: cupiat, satietate adficiatur: speret, metuat: lætetur, doleat. Creberrima est commiseratio. Cicero pro Milone: Sed finis sit, neque enim præ lachrymis loqui possum, & hic se lachrymis defendi uetat. Commiserationem captamus his ferè

modis.

modis. Ab habitu personæ. Vt apud Vergilium: Obstupui *steteruntq; comæ, & uox faucibus hæsit. Ab ætate.* Apud *eundem:* Infelix puer atque impar congressus Achilli. *A fortuna. Ausoniisq; olim ditissimus aruis.* Hinc quoque *indignationem excitamus.* Dido apud Vergilium: *Et nostris illuserit aduena regnis.* A loco. *Quum uitam in sylvis inter deserta ferarum Lustra domosq; traho.* Eodem *petinent figuræ quædam.* Ἀπόρησις *uel dubitatio:* En quid *ago, rursus ne procos irrisa priores Experiar?* Ἐκφώνησις *aut exclamatio:* Dij talem terris auertite pestem. Ἀποσιώπησις. *Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.* Permissio: *Præter miseram animam, & hoc corpus nihil relictum est, his utere atque abutere ut libet.* Epimone *uel epizeuxis.* O Mysis Mysis. *Vos uos appello fortissimi uiri.* Criminis *seu delicti confessio.* Cicer. pro Liga. *Erraui, temere feci, pœnitet, ad clementiam tuam confugio, delicti ueniam peto, ut ignoscas oro.* Duplex est *adfectus:* πάθος, *quando auditorum animi uehementer concitantur: &* ἦθος, *quum leniter solum permouentur.* Hoc *comœdijs, illud tragœdijs familiare.* De ijs hæc Ciceronis *uerba:* Duo sunt, quæ bene tractata ab oratore admirabilem eloquentiam faciunt. *Quorum alterum est* ἠθικὸν *ad naturam, & ad mores, & ad omnem uitæ consuetudinem accommodatum.* Alterum παθητικὸν, *quo perturbantur animi, & concitantur: in quo uno regnat oratio.* Illud *superius come, iucundum, ad beneuolentiam conciliandam paratum.* Hoc uehemens, *incensum, incitatum, quo causæ eripiuntur. Quod quum rapidè fertur, sustineri nullo pacto potest.* Possunt *& alia ratione adfectus distingui.* In *læsos, qui gaudium conciliant audientis animo, ut in gratulatione.* Et tristes, *quum iram, indignationem, aut mise-*

ricordiam mouemus. In adfectuum ratione seruandum, ut ipsi uideamur tales, quales cupimus auditores. Nam ut Quintilianus ait, non incendit nisi ignis: nec madescimus nisi humore, nec res ulla dat alteri colorem, quem ipsa non habet.

Idem Fabius refert se uidisse histriones, qui adhuc flentes è spectaculo descendebant, tantopere conati erant commouere populum.

DE DISPOSITIONE.

Absoluta inuentione, tradendæ dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio. Membra orationis sic disponenda. Primo loco exordium ponetur, secundo narratio, tertio diuisio, quarto confirmatio, quinto confutatio, sexto conclusio. Exigente tamen causa ordinem hunc quandoque commutamus. Probationes firmiores primo & ultimo loco: aliæ medio proferendæ sunt. Naturalis rerum ordo in compositione quoque uerborum seruari debet: ut uiros ac fœminas, diem & noctem, ortum atque occasum dicas: non fœminas & uiros, non noctem ac diem, non occasum & exortum. Cauendum etiam ne decrescat oratio, & fortiori subiungatur aliquid infirmius: ut sacrilego fur, aut latroni petulans. Vt dispositio, ita & ordo duplex est. Naturalis, quo rem ut gesta est narramus. Artificiosus, quo naturalem ordinem consulto perturbamus. Superior ille ad historicos & oratores: hic ad poëtas pertinet. Poëtæ enim plerunque à medijs ordiuntur rebus. Sic Homerus Odisseam à tempore, quo Vlysses erat in Calipsus insula auspicatur. Quæ uero præcesserant, quomodo ad Cyclopes, ad inferos uenerat, in insula Phæacum postea re

ca recitantur. Quemadmodum instructio exercitus in aciem imperatori: ita hæc pars oratori summè necessaria est. Etenim sicut illa in pugnando: sic in dicendo dispositio facilè uictoriam parit. Quippe disponere aliud nihil est, nisi argumenta suo quæque loco collocare, & uelut in aciem producere.

DE ELOQVVTIONE, memoria, & actione.

Elocutio tribus constat partibus: elegantia, cõpositione, dignitate. Elegantia sermonem purum ac Latinum reddit: & uerba requirit propria, usitata, Latina. Compositio continet ordinem, iuncturam, numerum. Ordinem: si sensus uerbo claudatur: si diem & noctẽ dicamus, ortum & occasum, non contrà. Iuncturam, si crebri uocalium concursus uitentur, qui uastam atque hiantem reddunt orationem. Numerum, si eundem multorum uerborum exitum uitabimus, & longam uerborum continuationem, quæ tum auditoris aures, tum spiritum orantis lædit. Dignitas constat exornationibus uerborum ac sententiarum, quas alio loco describemus. Memoria duplex est. Naturalis, uis quædam animi sedem habens in posteriore cerebri parte. Et artificiosa, quæ est eadem ipsa naturalis præceptionibus quibusdam firmata. Hæc constat locis & imaginibus. Loci sunt ueluti tabulæ, in quibus rerum simulachra collocantur. Quod genus ædes, intercolumnia, anguli, parietes. Imagines sunt similitudines earũ rerum, quas meminisse uolumus: ut equus, leo, canis, domus. Quæ si ordine libeat ediscere, collocabimus in primo loco equum aliquem, in secundo leonem, in tertio canem, in quarto domum. Pari forma oratio in parteis aliquot

diuidi, ac per imaginum excogitationem edisci potest. Nam artificiosa memoria duplex est. Verborum, quum singulis dictionibus imaginem tribuimus. Rerum, quando res aliqua seu particula orationis, una duntaxat effigie signatur. Pronuntiatio uel actio est moderatio uocis, uultus, & gestus cum gratia & uenustate. Hæc tria præstare debet: ut conciliet, persuadeat, moueat: quibus natura non deest, ut etiam delectet. Conciliatio commendatione morum, & orationis suauitate constat: persuadendi uis, asseueratione: mouendi ratio, adfectibus. Ad actionem chironomia spectat, quæ plerunque negotium futuro exhibet oratori.

IOACHIMI FORTII RINGELBERgij Andouerpiani Schemata.

IGVRA *siue schema, est insignis forma loquendi. Quippe antequam dicendi ars inuenta erat, non deerant facundi homines, in quorum oratione multa erant obseruatione digna. Videbant primi illi Rhetores ac eloquentiæ studiosi repetitiones, & traductiones, & metaphoras multum habere gratiæ: adnotauerunt ergo eas inter præceptiones, quas de ratione dicendi cœperant colligere, uocaueruntq́; σχήματα λέξεως. Videbant*

quoque

quoque uehementer commouere auditores, & non mediocriter facere ad persuadendum exclamationes siue uociferationes illas, quibus astantes omnes perturbabantur: censuerunt igitur eas esse imitandas, & aliquando clamandum esse exigente causa. Sed quia clamores non habebant neque requirebant certum aliquem ordinem uerborum, & quia nihil faciebant ad uocum seu compositionis elegantiam, huiusmodi uociferationem appellauerunt figuram διανοίας. Schema ergo nominabant omnem modum loquendi, qui multum faciebat uel ad uenustatem orationis, uel ad res seu probationes quasdam, quibus facile aliquid auditoribus uidebant persuaderi, quales sunt exclamatio, demonstratio, contentio. Qua ratione schematum genera distinguamus, sequens tabula indicabit.

- Schema seu figura duplex est,
  - Διανοίας
    - Contentio, demonstratio, dubitatio, epiphonema, exclamatio, expolitio, hyperbole, interrogatio, occupatio, sententia, subiectio.
  - Λέξεως aut sermonis, cuius duæ species,
    - Figura, in qua uerbi significatio manet, quæ triplex est,
      - Dictionis,
        - Πρόσθεσις, ἀφαίρεσις, ἐπένθεσις, συγκοπή, paragoge,
        - apocope, ἔκτασις, συστολή, διαίρεσις, συναίρεσις, συνα-
        - λοιφή, ἔκθλιψις, ἀντίστοιχον, μετάθεσις, tmesis.
      - Orationis,
        - Ἀναδίπλωσις, ἀποσιώπησις, ἀσύνδετον, complexio,
        - conuersio, ἔκλειψις, epimone, gradatio, hypallage, in=
        - terpretatio, ἰσόκωλον, παρονομασία, περίφρασις, πολυ-
        - σύνδετον, repetitio, traductio.
      - Constructionis
        - Πρόληψις.
        - Zeugma.
        - Σύλληψις.
        - Σύνθεσις.
        - Ἀντίπτωσις.
    - Figura in qua uerbi significatio mutatur. Hæc dicitur tropus
      - Dictionis
        - Metaphora.
        - Συνεκδοχή.
        - Ἀντονομασία.
      - Orationis
        - Aenigma.
        - Paroemia.
        - Ironia.

SCHEMATA ΔΙΑΝΟΙΑΣ aut sententiarum.

Ἀποστροφὴ, uel auersio est, quum aliò conuertimus sermonem: ut in exordio Fastorum Ouidij: Scilicet arma magis, quàm sidera Romule noras. Contentio, est rerum contrariarum uel diuersarum comparatio: Cæsar aduersum libertatem populi Romani bellum gessit: Sylla ne ea tolleretur, totis uiribus adnixus est. Cæsar euertit Rempubl. Sylla eam conseruauit. Cæsar tyrannidem arripuit: Sylla urbem à tyrannide liberauit. Ouidius in Tristibus: Apostrophe. Contentio.

Ille habuit fidamq́; manum, sociosq́; fideles:
  Me profugum comites deseruere mei.
Ille suam lætus patriam uictorq́; petebat:
  A patria fugio uictus & exul ego. Et infra:
Illi corpus erat durum, patiensq́; laborum:
  Inualidæ uires, ingeniumq́; mihi.
Ille erat aßiduè sæuis agitatus in armis:
  Assuetus studijs mollibus ipse fui.

Duplex est contentio. Altera est figura uerborum: ut inimicis te placabilem, amicis inexorabilem præbes. Altera ad sententiarum colores pertinet. Contentio dicendi forma insignis est, & mirè conducit ad persuadendum, sed in uerbis non consistit, quia indoctißimus quisque, qui uix duas uoces cõnecteret aptè, ea posset uti. Idem dictum sit de omnibus figuris διανοίας, si quis dubitauerit, quamobrem sic appellentur, aut qua ratione à uerborum figuris differant. Est & hoc discrimen, quod uerborum schema tollitur, si uerba mutaris: sententiarum permanet quibuscunque uerbis uti uelis.

Correctio.

Corectio, quum tollitur id, quod dictum est, & ponitur magis idoneum: Theologus, imò nugator. Crudelis homo, imò ne homo quidem.

Demonstratio.

Demonstratio est, quum ita res uerbis exprimitur, ut geri ante oculos uideatur. Hæc crebra est apud Homerum. Is enim sæpenumero rem ita describit circunstantijs, ut semel lecta uix unquam possit è memoria labi. Vt primo libro Iliados, de descensu Apollinis:

Iuit ab Olympi verticibus irato animo, arcum humeris gestans, & bene munitã in circuitu pharetram. Clangebãt que sagittæ super humeros irascentis dum per viam incederet.

Βῆ δὲ κατ' οὐλύμποιο καρήνων χωόμενος κῆρ,
Τόξ' ὤμοισιν, ἔχων, ἀμφηρεφέα τε φαρέτρην.
Ἔκλαγξαν δ' ἄρ' ὀϊστοὶ ἐπ' ὤμων χωομένοιο,
Αὐτοῦ κινηθέντος.

Cicero pro Milone: Quum alter ueheretur in rheda penulatus, unà sederet uxor. Vergilius: de seditione: Ignes & saxa uolant, furor arma ministrat. Cœlius in Antonium: Ipsum offendunt temulento sopore profligatum, totis præcordijs stertentem ructuosos spiritus geminare, præclarasq; contubernales ab omnibus spondis transuersis incubare, & reliquas circumiacere paßim. Quæ tamen exanimatæ terrore, hostium aduentu percepto, excitare Antonium conabantur. Nomen inclamabant, frustra ceruicibus tollebant, blandius alia ad aurem inuocabat, uehementius etiam nonnulla feriebat. Quarum quum omnium uocem tactumq; noscitaret, proximæ cuiusque collum amplexu petebat, nec dormire excitatus, nec uigilare ebrius poterat: sed semisomno sopore inter manus Centurionum, concubinarumq; iactabatur.

Dubitatio.

Dubitatio dicitur, quum dubitare nos significamus uel unde sumamus exordium, propter rerum multitudinem: siue quid potißimum agamus dolore aliquo adfecti. Cicero pro Roscio: Quid primum querar, aut unde potißimum

exor

exordiar iudices, aut quod, aut à quibus auxilium petam? Deorúmne immortalium? populíne Romani, uestrámne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem? Emphasis est, quando plus innuitur, quàm per uerba significatur. Ἐπιφώνημα Græci, Fabius adclamtionem uocat. Ea est rei narratæ, uel probatæ summa adclamatio. Narratæ, ut apud Vergilium: Tantæ molis erat Romanam condere gentem. Adeò à teneris consuescere multum est. Probatæ, apud Marcum Tullium pro Ligario: Quorum igitur impunitas Cæsar tuæ clementiæ laus est, eorum te ipsorum ad crudelitatem acuet oratio? Apud Martialem sæpenumero carmen epiphonemate clauditur. Exclamatio, uel ἐκφώνησις: O tempora, ô mores, ô miserum me: &, O cœlum, ô terra, ô maria Neptuni. Expolitio, quoties eodem in loco diutius commoramur, & sententiam eandem alijs atque alijs modis uariamus. Quod bifariam fit: Commutatione uerborum, cùm res eadem alijs atque alijs uerbis, ac figuris sæpius effertur. Commutatione pronunciationis, quum alio atque alio uultu, gestu, uoce, adfectu. Emphasis. Epiphonema. Exclamatio. Expolitio.

Hyperbole, est oratio quæ superat fidem, ut ocyor fulmine. Interrogationum duæ formæ sunt. Simplex: ut, Vos qui tandem, quibus aut uenistis ab oris? Figurata multas habet species. Interrogamus enim quandoque non sciscitandi gratia, sed instandi. Cicero: Quid tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? Aut miserationis causa. Sinon apud Vergilium: Heu quæ me tellus, quæ me æquora possunt Accipere? Aut indignationis: & quisquam numen Iunonis adoret? Aut admirationis: Dij boni quot illic homines litigant? Aut acrius imperandi gratia: Non arma expedient, totaq; ex urbe sequentur. Hyperbole. Interrogatio.

Ironica permissio. *Ironica permißio est, cum permittendo deterrere conamur. Pete regna per undas. Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis.* Occupatio *Occupatio, quũ dicimus nos præterire, aut nolle dicere, id quod maximè dicimus. Prætereo quod adolescentiam omni scelere contaminaueris. Nolim dicere quàm turpiter antea gesseris magistratum.*

Parêthesis. *Παρένθεσις, quum orationi aliquid inseritur. Hæc raro adfert ornatum, imò licentia quædam oratorum est, sicut* Permissio. *πρόσθεσις, ἐπένθεσις, paragoge poëtarum. Permißio, quum aliqua iudici, uel aduersario permittimus. Præter miseram animam & hoc corpus nihil relictum est, his utere atque abutere ut libet.* Prosopopœia. *Prosopopœia, est personarum fictio, quũ aut urbes, aut defunctos, aut res inanimatas loquentes inducimus. Ouidius: Qui modo Nasonis fueramus quinque libelli.* Sententia. *Sententia, uel γνώμη, est dictum ad mores uel res cõmunes pertinens. Obsequium amicos, ueritas odium parit.*

Subiectio. *Subiectio est, quum ipsi respondemus nostræ interrogationi. Ideo literas deseremus, quòd grandi labore comparantur? Nihil minus.* Transitio. *Transitus uel transitio, quum paucis monemus quid dictum sit: & quid postea simus dicturi. Hactenus de turpitudine belli, nunc de incommodis dicemus.*

FIGVRAE DICTIONVM, in quibus significatio non mutatur.

Λέξεως, figuras nunc describemus, & primum eas, in quibus uerborum significatio eadem permanet.

Quando dictionis initio litera, seu syllaba additur, uocatur Πρόσθεσις. *πρόσθεσις, ut gnatus pro natus, tetuli pro tuli.* Epêthesis. *Quum medio, epenthesis: ut relligio, induperator, pro religio*

ligio, imperator. Quādo fini, paragoge: *ut dicier, huiusce,* ἔλθησι, ἔχησιν, *pro dici, huius,* ἔλθη, ἔχη. *Si in principio aliquid adimatur, nominatur* ἀφαίρεσις, *ut ruit omnia late, temnere,* πάθεν, τέρπετο, κεῖνος, *pro eruit, cōtemnere* ἔπαθεν, ἐτέρπετο, ἐκεῖνος. *Si medio,* συγκοπὴ: *ut agrestum, dixti, accestis,* ἑτάρους, *pro agrestiū, dixisti, accessistis,* ἑταίρους. Paragoge. Aphæresis. Syncope.

Si fini, apocopen: ut peculi pro peculij, δῶ *pro* δῶμα *apud Homerum.* Ἔκτασις, *extensio syllabæ est natura contractæ: ut exercet Diana choros. Diana prima producta dixit.* Συστολὴ, *contractio natura protensæ. Obstupui, steteruntq; comæ, & uox faucibus hæsit. Homerus:* ἴδε κρέα πόλλα δατεῦντο, *quum uerbi* κρέα *syllaba posterior esse deberet longa.* Διαίρεσις, *diuisio unius syllabæ in duas: Aulai in medio.* Συναίρεσις, *contractio duarum syllabarū in unam: ut Phæton pro Phaëton.* Συναλοιφὴ, *abiectio uocalis propter aliam sequentem. Carthag' Italiam contra, pro Carthago.* Ἔκθλιψις, *uocalium cum consonantibus elisio. Mult' ille & terris: pro multum ille.* Ἀντίστοιχον, *literæ pro litera positio. Olli subridens: pro illi. Metathesis, literarum transpositio. Tymbre, pro Tymber. Tmesin appellant quando separantur partes dictionis compositæ. Cicero: Nunc rationem quo ea me cunque ducet sequae.* Apocope. Ectasis. Systole. Diæresis. Synæresis. Synalœphe. Ecthlipsis. Antisticho. Metathesis. Tmesis.

SCHEMATA ORATIONIS.

*A*Ναδίπλωσις, *est finis uersus in principio alterius repetitio. Vrbs Hetrusa solo sequitur pulcherrimus Astur: Astur equo fidens, & uersicoloribus armis.* Anadiplosis

Ἀντίθετον, *aliud nihil, quàm contentio in uerbis est, quum uerba pugnantia inter se paria paribus opponuntur. In pace ad uexandos ciues, acerrimus: in bello, ad expugnandos hostes, inertissimus.* Ἀποσιώπησις, *uel reticentia* Antitheto. Aposiopesis.

centia, quam & Cicero præcisionẽ uocat, est oratio propter uehementiam imperfecta. Quos ego, sed motos præstat componere fluctus. Reticentia triplex. Quando tacemus interuentu alterius personæ: quum sermonem finimus: & quando transimus ad alia. Articulus. Articulus, quum multa sine coniunctione proferuntur, ut ueni, uidi, uici. dum ætas, metus, magister, prohibebant. Nuncupatur etiam ἀσύνδετον, ἀσύνδετον, διάλυτον, dissolutum, dissolutio, & βραχιλογία. Apud Ciceronem id inter asyndeton & articulum uidetur interesse, quod in articulo singula uerba interuallis distinguntur: in dissolutione uerò non uerba, sed partes & membra efferuntur sine coniunctione. Conduplicatio. Conduplicatio, est cum ratione amplificationis, seu commiserationis unius, aut plurium uerborũ iteratio. Nunc etiã audes in horum conspectum uenire proditor patriæ? proditor inquam patriæ uenire audes in horum conspectũ? Cõplexio. Complexio, συμπλοκή, eiusdem dictionis in principio ac fine repetitio. Quis legẽ tulit? Rullus. Quis decemuiros creauit? Rullus. Conuersio. Conuersio, ἀντιστροφή, quando membra aliquot, siue orationes in uerbum idem desinunt. Frumenti maximus numerus è Gallia: peditatus amplißimæ copiæ è Gallia. Eclipsis. Ἔκλειψις, Pleonasmo est contraria, quum uerbum aliquod deest. Vt, quæ me? quæ non? Epanalepsis. Epanalepsis, quum eadem dictio in principio & fine uersus ponitur. Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa. Epimone. Epimone, uel epizeuris, eiusdem dictionis sine medio geminatio cum impetu pronuntiationis. Me me adsum qui feci, in me conuertite ferrum. Terentius: O Mysis Mysis. Cicero: Vos uos appello fortißimi uiri. Epitheton. Epitheton, est dictio adiecta nomini perpetuam rei significans naturam: ut celeres horæ, aureus Sol, mutabilis Luna. Sumitur uel ab animo, ut pius Aeneas: uel à corpore, ut pulcher

Iulus

Iulus: uel à rebus extraneis, ut Vlysses Ithacus. Gradatio, siue κλίμαξ, quum consequentia membra ab ijsdem oriuntur uerbis, quibus antecedentia clauduntur. Aphricano uirtutem industria: uirtus gloriam: gloria æmulos comparauit. Quæ reliqua spes est libertatis, si illis & quod libet, licet: & quod licet, possunt: & quod possunt, audent, & quod audēt faciūt: & quod faciunt, uobis non est molestū? Ouid. Viderat hanc, uisamq́; cupit, potitúrq; cupita. Hypallage, quoties oratio conuerso rerum ordine effertur. Dare clasibus austros. Interpretatio, quū eadem res alijs exprimitur uerbis. Rempublicam euertisti, ciuitatem deiecisti, patrem uerberasti, parenti manus scelerate intulisti. Terentius: Hanc tibi committo, & tuæ mando fidei. Necesse est eius qui audit animum commoueri, quum grauitas prioris dicti renouatur interpretatione uerborum. Gradatio. Hypallage Interpretatio.

Ἰσόκωλον, quoties pari uerborum numero membra duo constāt. Classem speciosißimam instruxit: exercitum pulcherrimum: & fortißimum elegit. In fuga, fœda mors: in uictoria, gloriosa. Ego te consilio, nummis & sanguine iuui: tu me dolo, arte, & gladijs inuasisti. Posteriora duo nō isocoli modò, sed antitheti quoque colorem habent. Isocolon.

Ὁμοιόπτωτον, similiter cadens, quum idem plurium uocum finis est. Egentem uirtutis, abundantem felicitatis. Ὁμοιόπτωτον. Ὁμοιοτέλευτον.

Ὁμοιοτέλευτον, similiter desinens. Turpiter audes facere, nequiter studes dicere. Similiter cadens in nominum casibus est, similiter desinens, in quibuscunque uocibus.

Παρονομασία, agnominatio, quum literarum similitudine uocem in contrarium deflectimus. Inceptio est amentium non amantium. Periphrasis, est quando significari breuius potest, quod cum ornatu latius ostenditur. Si orationi uitium adferat περισσολογία dicitur. Periphrasis interdum Paronomasia. Periphrasis. Perissologia.

terdum necessaria est, quando dictu deformia operit. Salustius: ad requisita naturæ. Nominum, *quæ periphrasin efficiunt, alia disciplinis omnibus comunia sunt, ut ratio, natura. Dicimus enim de natura deorum, de mundi natura, de ratione elementorum, morborum, enthymematum: hoc est, de Deo, de mundo, de elementis, de morbis, de enthymematis. Alia non nisi paucis in rebus usurpantur. Vt sidus, signum, astron, stella, in Astronomia duntaxat faciunt periphrasin, hoc modo: sidus Saturni, signum Leonis, Virginis astron, stella Iouis: pro Saturno, Leone, Virgine, Ioue. Homerus: τότε δῖον ὠρίων. Cicero, Docet raio Mathematicorum, quanta humilitate Luna feratur terram pene contingens. Idem: Vnum genus est aduersum infestumq; nobis, eorum quos P. Clodij furor, rapinis & incendijs, & omnibus exitijs publicis pauit. Plinius: Varijs de causis, quas ingeniorum acumen excogitat. Idem: Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petit serpentes. Idem de Sole: Hic uices temporum, annumq; semper renascentem ex usu naturæ temperat. Ouidius: Vitæ summa breuis spem nos uetat inchoare longam. Quintilianus: De pueris inter quos educabitur ille huic spei destinatus. Hic periphrasis materia sunt robur, ratio, furor, acumen, feritas, morsus, uices, spei.*

Pleonasmus. Pleonasmus, *est quũ uoces aliquot orationi perfectæ adijciuntur, quo rei aut dignitas aut magnitudo apertius exprimatur. Vt ipse meis oculis uidi.*

Polysyndeton. Πολυσύνδετον, *uel πολυσύνδετον, quum oratio multis coniunctionibus cohæret. Et ueni, & uidi, & uici.*

Repetitio. Repetitio *seu anaphora, est eiusdem dictionis per principia commatum, membrorum aut orationum diuersarum iteratio. Scipio Numantiam sustulit, Scipio Carthaginem deleuit. Ille ille Iuppiter restitit, ille Capitolium, ille*

hæc templa, ille hanc urbem, ille uos omnes saluos esse uoluit. Item: Illa inquam, illa uita est tua Cæsar, quæ uigebit memoria seculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa æternitas semper intuebitur. Aliud est epistolã, aliud historiã, aliud amico, aliud omnibus scribere. Traductio, quum idem uerbum sæpius positũ non modò tædiũ nullum adfert, uerum cõcinniorem quoque orationem reddit. Eũ tu hominem appellas, qui si fuisset homo, non tam iniquè humanitatis studiosos persequeretur. Qui nihil habent in uita iucundius uita, ij cum uirtute uitam non possunt colere. Traductio.

CONSTRVCTIONIS FIGVRAE.

Πρόληψις: homines pallent, alius timore, alius ira, alius amore. Zeugma, formæ dignitas aut morbo deflorescit, aut uetustate. Σύλληψις, Vlysses & Penelope sunt laudati. Σύνθεσις turba ruunt. Συνεκδοχή, nuda genu. Αντίπτωσις, Vrbem quam statuo uestra est, pro urbs.

TROPI DICTIONVM.

Tropus, est uerbi, uel sermonis in aliam significationem à propria deflexio. Dictionum tropi hi sunt.

Metaphora, quando uocabulum ex proprio significato transfertur in aliud propter similitudinem, ut ardor pro amore. Ab allegatoria & similitudine siue exemplorum similiũ collatione differt, quòd allegoria perpetua translatio sit: ὁμοίωσις oratio, in qua allegoria confertur rei quam tractemus: ut si dicas, uascula oris angusti nimiam humoris copiam respuere, allegoria erit: similitudo si addideris, sic tenera puerorum ingenia grandia non percipere Metaphora.

pere. Triplex metaphoræ causa: Aut quia necessaria est, quum uerbum proprium deest. Sic gemmam in uitibus dicunt, sitire segetes, fructus laborare, hominem durum uel asperum. Aut quia significātius rem exprimit: ut quum dicimus, lumen orationis, generis claritatem, concionū procellas, eloquentiæ flumina, fontem, segetem, aut materiam gloriæ. Denique quum parum speciosa dictu per eam explicantur. Verg. Hoc faciunt nimio ne luxu obtusior usus Sit genitali aruo, & sulcos oblimet inertes. Synecdoche, quū intelligimus ex uno plures, ut Romanus prælio uictor. Ex parte totum, tectum pro domo. E specie seu indiuiduo genus, iracundior Adria, pro quouis mari. Ex materia rem confectam, ferrum pro gladio. E præcedentibus sequentia, uirgineam soluit zonam, pro deuirginauit. Quatuor uocum genera accusatiuum per synecdochen habent. Adiectiua, Vergil. Nuda genu. Idem omnia Mercurio similis, uocemq́; coloremq́;. Verba neutra cum participijs, ut dolens pedes, caluet frontem. Passiua eorumq́; participia. Vergil. Expleri mentem nequit. Oculos suffusa nitentes. Nomina paria. Idem: Cætera Graius. His loquendi formis poëtæ utuntur: Oratores non nisi hoc exemplo, id genus, pro eius generis. Endyadis est, quando adiectiuum in substantiuum resoluitur. Vergil. Chalybem frenosq́; momordit, pro Chalybeos frenos. Idem: Pateris libamus & auro.

Synecdoche. Endyadis.

Transnominatio. *Μετονυμία, uel transnominatio, quum nomen inuentoris, pro re inuenta ponimus: Sine Cerere & Baccho friget Venus. Vel effectū pro efficiente: tristis lex, pallida mors. Vel continens pro contento: Cados epotos. Vel autorem pro opere, Terentius semper in manibus habendus. Vel ducem pro exercitu: Cæsus Hannibal. Αντωνομασία, quū nomen proprium mutatur, ut pro Iunone, Saturnia: pro*

Antonomasia.

Homero

Homero poëta.

TROPI ORATIONVN.

Allegoria, est perpetua metaphora, uel oratio, in qua omnium uocum significatio mutatur, cuius genera hæc sunt: Aenigma oratio, è qua propter obscuritatem nihil certi colligitur. Vt mater me genuit, eadem mox gignitur ex me: de glacie ex humore concreta, & in eundem rursum soluta. Hesiodus: πλέον ἥμισυ παντός, *quo significatur in omnibus rebus seruandam esse mediocritatem.* Allegoria. Aenigma.

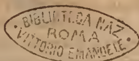
Paroemia, celebre dictum est: hodie nullā lineam duxi. Paroemia.

Ironeia, illusio est. Vergilius: Egregiam uerò laudem. Ironeia.

Ideo tropos inter figuras posuimus, quòd omnis tropus insignis forma uel species orationis sit. Quam sententiam non improbabunt, qui ratione magis, quàm maiorum autoritate nitentur.

*

FINIS.

IOACHIMI FORTII RINGEL-bergij Andouerpiani Sententiæ.

FORTITVDINIS.

ORTIVM *uirorum est magis mortem contemnere, quàm amare uitam. Virescit uulnere uirtus. Virtus fortunabit. Leo ad nullius occursum expauescit. Vt ualeas multa ferenda tibi. Strenua ingenia, quò plus recessus sumunt, hoc maiores impetus edunt. Nihil tam altè natura constituit, quò uirtus non poßit eniti. Omnis spes in uirtute ponenda. Iulius Cæsar dixisse fertur, præstantißimos habitos esse omnes, qui suas cogitationes altißimis in rebus defixas tenuere: imperiumq́; quod animo concepissent, ortu Solis & occasu terminauerunt. Non capit regnum duos. Fortunæ muneribus utendum, non fidendum est. Fortuna quum blanditur, tunc uel maximè metuenda. Nihil uirtus inexpertum relinquit. Patria est, ubicunque uirtus sedem sibi elegerit.*

Alexander suæ demptum gloriæ existimabat, quicquid ceßisset alienæ. Eneruos animos uirtus odisse solet. Vt secundæ res, felicem: ita magnum faciunt aduersæ. In suo quisque periculo magnum habet animum. Nihil est, quod non

non aßidua meditatio facillimum reddat. Aequa laus est à laudatis laudari, & improbari ab improbis. Tu ne cede malis, sed contra audentior ito. Scitum est profecto quiddam, & in medijs malis ea quenquam sapere, quæ sapere est opus. Vtramque fortunam prosperam & aduersam iuxtà ferre discat, qui animo esse tranquillo cupit. Facile supplicium perpeti, supplicio se liberare est. Posteriora ad patientiam referuntur, quæ fortitudinis species est.

Animos demittunt, atque in contrarios adfectus pertrahunt sequentes. Arbores magnæ diu crescunt, una hora extirpantur. Leo nonnunquam & minimarum auium pabulum fuit, & ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum, cui periculum non sit, etiam ab inualido. Stultum est eorum meminisse, propter quæ tui obliuisceris.

ARTIVM ET DOCTRINAE.

Honos alit artes: omnesq́; incenduntur ad studia gloria: iacentq́; ea semper, quæ apud quosque improbantur. Dignum laude uirum Musa uetat mori. Vt medicina corpus, ita animum curat philosophia. Opes eiusmodi parandæ, qua naui fracta simul cum domino queant enatare.

LABORANDVM ESSE.

Μοχθεῖν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν. Mala mille molestant affliguntq́; hominem, cui segne & inutile corpus. δύσκολα τὰ καλά. difficilia quæ pulchra. Τῷ πόνῳ ἀποκρίνεται τύχη. Par est fortuna labori. Nihil tam facile, quin difficile fiat, si inuitus facias.

i. laborare debent uolentes esse felices.

ADOLESCENTIAE FLOrem citò euanescere.

Μέμνησο νέος ὤν, ὡς γέρων ἔσῃ ποτέ. Cogita iuuenta nihil esse fugacius, quæ ubi auolarit semel, redit nunquam. Οὐκ ἀεὶ θέρος ἔσεται, ποιεῖσθε καλιάς, Aestas nō semper fuerit, componite nidos. Philostratus in epistola quadam cauendum esse præcipit, ne tempus ullum sine fructu abeat, his uerbis: Ἐστὶν ἔαρ καὶ κάλλος ῥόδων, ὁ δὲ μὴ χρησάμενος τοῖς παροῦσιν, ἀνόητος, ἐν οὐ μέλλουσι μέλλων, καὶ βραδύνων ἐπ' ἀπιοῦσι. φθονερὸς γὰρ ὁ χρόνος, καὶ τὴν ἄνθους ὥραν ἀφανίζει, καὶ τὴν κάλλους ἀκμὴν ἀπάγει.

Id est, Memineris iuuenis, quod aliquando senex eris.

Est uer & pulchritudo rosarū. Stultus est, qui nō vtitur præsentibus, & qui tardus est ī rebus abeūtibus. Inuidū enim tēpus cito occasionē, & formæ vigorem abducit.

DE VOLVPTATE.

Nemo simul seruire potest uoluptatibus, & uirtuti. Vbi uoluptatis regnum adest, ibi difficile est uirtutē consistere. Sicut in extrema inopia positis haud facilè est emergere: ita omnium rerum copia affluentes, ad uoluptatem facillimè alliciuntur. Minus timet mortem, qui minus delitiarum nouit in uita.

Licentia, ignauia, cupido.

Cui plus licet, quàm par est: plus uult, quàm licet. Immodicus libertatis usus, seruitutis quandoque occasio fuit.

Vt mundo natura cursum, Soli lumen ignemq́;, Lunæ μεταμόρφωσιν, *aquæ fluxum, leoni impetū, gratiam auro: sic homini uidetur ignauiam dedisse ac torporē. Tametsi præditus est ratione, ea tamen animal non utitur. Desuetudo pigritiam, pigritia ueternum parit. Solius temporis auaritia honesta. Diuitiarum cupido ibi est, ubi & usus.*

RELIQVA SINE ORDINE.

ADfectibus malè uti, uitium: bene uti, uirtus. Pauore carent, qui nihil commiserunt: & pœnam semper ante oculos uersari putant, qui peccarunt. Lento gradu ad uindictam sui diuina procedit ira, tarditatemq; supplicij grauitate compensat. Multos timeat oportet, qui timetur ab omnibus. Et tutus esse non potest, quem maxima pars hominum esse extinctum cupiat. Miserrimum est timere, quum speres nihil. Læta omnia raro sine infelicitate aliqua eueniunt. Miser est, qusquis felicitatem sperat à miseris. Odia qui nimium timet, regnare nescit. Κρεῖττον εἰς κόρακας, ἢ εἰς κόλακας ἐμπεσεῖν. οἱ μὲν γὰρ νεκροὺς, οἱ δὲ ζῶντας ἐσθίουσι. Serò beneficium dedit, qui roganti dedit. Aliquando gratius est, quod facili, quàm quod plena manu datur. Ingratus qui beneficium accepisse se negat, quod accepit. Ingratus est qui dissimulat. Ingratus, qui non reddit. Ingratissimus omnium, qui oblitus est. Reddit beneficium, qui libenter debet: Nemo libēter debet reddere, quod nō accepit, sed extorsit. Eodē animo debetur beneficium, quo datur. Nec aurum, nec argentum, nec quicquam eorum quæ acipiuntur, beneficium est, sed uoluntas tribuentis. Græcis prouerbium est, beneficium non esse conferendum, nec in puerum, nec in senem. In hunc, quia perit antequàm gratiæ referendæ detur opportunitas: in illum, quia non meminit. Priusquam initium rectè constitueris, stultū est de exitu consilium capere. Vita humana similis est ferro: quod si exerceas, atteritur, si non exerceas, rubigo cōsumit. Τοὺς δὲ σώφρονας θεοὶ φιλοῦσι, καὶ στυγοῦσι τοὺς κακούς.

Id est, Melius est in coruos, quā in adulatores incidere, hi enim uiuentes, illi mortuos edunt.

Id est, Prudentes diì amant, & oderūt malos.

Laudis cupiditas & timor ignominiæ ad uirtutem ex-

Id est, Aequo animo ferēdæ calamitates mortalibus.

citant. Κοῦφως φέρειν χρὴ θνητὸν ὄντα συμφοράς. *Naturā plerunque fortuna corrumpit. Facile ingenia adolescentium ab honesta disciplina ad luxum delabuntur. Virtuti fortuna cedit. Laudare se, uani: uituperare, stulti est: Ea rerum humanarum natura est, ut nihil sit ex omni parte beatum. Fortunam citius reperias, quàm retineas. Hoc deterius habet Respublica, quo magis florent res priuatæ.*

Inopiæ pauca desunt, auaritiæ omnia. Volenti non fit iniuria. Vtilia iucundis præferenda sunt, quum obtineri utrunque non potest. Regum pernicies adulatio. Virtutis præmium honor. Copia fastidium parit. Reipubli. nerui uectigalia. Laboris condimentum est ocium. Ea demum tuta est potentia, quæ uiribus suis modum imponit. Ab alio expectes, alteri quod feceris. Opes sunt sarcinæ mentis.

Id est, Cura nō iniucunda est, aliquod habens exercitium.

Id est, Nihil iucundum quod nemo uidet, neque opes, neque opera.

Præterita reprehendi possunt, corrigi non possunt. Ἡ φροντὶς οὐκ ἀτερπὴς ἔχουσά τινα διατριβήν. *In deorum cultu non spectandæ uictimæ, sed pia ac recta uoluntas uenerantium.* Οὐδὲν ἀγαθὸν ἀμάρτυρον, ἢ κτῆμα ἢ ποίημα, ὃ μηδεὶς ὄψεται. *Vacandum non modo omni crimine, sed etiam criminis cuiuscunque suspicione. Domat omnia uirtus. Virtus fortunæ non indiget.* Βούλου τὰς εἰκόνας τῆς ἀρετῆς ὑπόμνημα μᾶλλον, ἢ τοῦ σώματος καταλιπεῖν. *Statuas relinque, quæ uirtutis sint monumentū magis, quàm staturæ corporis. Omnes quibus res sunt minus secundæ, magis sunt nescio quo pacto suspiciosi, & ad cōtumeliam omnia accipiunt magis. Imago animi sermo est. Qualis uir, talis oratio. Coniunctio animorū, maxima cognatio est.* Μελέτη πάντα δύναται. *Omne opus difficile apparet, antequàm tentaueris. Plus usus sine doctrina, quàm citra usum doctrina ualet. Nihil præcepta atq; artes ualent, nisi adiuuante natura.* Πατρὶς ἐστὶ πᾶσα, ἵν᾽ ἂν

Id est, Exercitiū potest omnia.

πράτ

πρὸς τῆς τις εὖ. Omne solum forti patria. Musonij sententiam commemorat Aulus Gellius libro decimosexto:

Ἐάν τι πράξῃς καλὸν μετὰ πόνου, ὁ μὲν πόνος οἴχεται, τὸ δὲ καλὸν μένει. ἐάν τι ποιήσῃς αἰσχρὸν μεθ' ἡδονῆς, τὸ μὲν ἡδὺ οἴχεται, τὸ δὲ αἰσχρὸν μένει. Si quid feceris honestum cum labore, labor abit, honestũ manet. Si quid turpe feceris cum uoluptate, uoluptas abit, turpitudo manet.

Omnia prius uerbis, quàm armis experiri sapientem decet. Sicut aues ad uolatum, equi ad cursum, ad sæuitiam feræ gignuntur: sic homini propria est mẽtis agitatio atq; solertia. Omnes homines, qui de rebus dubijs consultant. ab odio, amicitia, ira atq; misericordia uacuos esse decet. Haud facilè animus uerum prouidet, ubi illa officiunt. Perbeati sunt, qui eum tenent uitæ cursum, ut uel in negotio sine periculo, uel in otio cum dignitate uersentur. Maiore gloria pauca rectè aguntur, quàm multa leuiter & perperam. Φοβοῦ δῆμον παρ' ᾧ πόλλα δύνασαι. Nemini crede. Euentus stultorum magister est. Prudentis est multa dissimulare. Quatuor nobilium genera sunt. Nobiles enim dicuntur, qui claris, bonis, iustísque maioribus nati sunt. Nobiles etiam uocantur, quorum parentes potentes uel principes fuere. Item quorum sunt maiores fama & existimatione celebres, quam uel ex bellicis rebus præclarè gestis, uel ex certaminum coronis reportarunt. Vltima ac maxima nobilitas est, quum quis per se animi magnitudine excellit. De qua Cicero in Sallustium: Satius est me meis rebus gestis florere, quàm maiorum opinione niti, & ita uiuere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium & uirtutis exemplum. Duplicia sunt, quæ delectant, quorum alia sensu, alia mente percipiuntur. Qui sensibus magis uiuũt, & corporis tenentur uoluptatibus, quorumq; animus cor-

Id est, Time populũ apud quem multa potes.

pori seruit, hi magis eam sequuntur delectationem, quæ sensibus obijcitur. Contrà quorum generosior & erectior animus curam omnem posuit in mente, hi uelut inimicas & infestas corporis aspernantur uoluptates, & solum quæ mentem delectant, sequuntur. In libris de homine, de ratione studij alijsq; complura sunt, quæ hic noluimus repetere, ne rem eandem bis proferre uideremur. Forsitan non inutile foret hasce sententias altius infigere pectori, siue ad uerbum edíscere. Nã & orationem, si scribere uelis, mirè exornant, & animos mouent non sine uoluptate incredibili, & ueluti normæ quædam uiuendi sunt.

* * *

FINIS.

IOA

IOACHIMI FORTII RENGELBERGII Adouerpiani liber de formis dicendi.

EPISTOLA AD LECTOREM.

Scribendi rationem trifariam distinguemus. Primùm in Atticam, Asianam, Rhodiam. Tum in sublimem, tenuem, moderatam. Denique in Poëticam, historicam, oratoriam. Post quæ & aliæ nonnullæ orationis species adijcientur. Vale. Andouerpiæ, tertio Nonas Iunias. Anno M. D. XXIX.

DE TRIPLICI DICENDI genere Attico, Asiano, Rhodio.

ETERIBVS *triplex erat dicendi genus: Atticum, Asianum, Rhodium. Atticum erat pressum, subtile, limatum, emunctum, uenustum, nihil inane, nihil redundans, nihil ociosum proferens. Si quidem in causis iudicialibus apud Athenienses sic præco dicturos euocabat. Si quis dicere uelit, surgat, sed* ἄνευ προοιμίων καὶ παθῶν, *hoc est, sine procemio, & adfectibus uel peroratione: quo factum est, ut in illorum oratione nihil esset superuacuum. Asianum uerò genus inane erat, tumidum, inflatum, redundans uerbis atque adfectibus*

immodicis. Huic & modus, & iudicium deerat. Tertium erat Rhodium ex utroque mixtum, neque Asiano more abundans: neque Atticè pressum.

ALIA DISTINCTIO.

TRes sunt aliæ scribendi formæ, quæ è superioribus ortæ uidentur: prima grauis, sublimis, magnifica, grandis: secunda mediocris uel moderata: tertia tenuis, subtilis, humilis. Quæ eadem Cicero in libris de Oratore recenset his uerbis: Hinc nascitur triplex habitus, species, idea, uel forma orationis. Quorum primum genus est plenum, & tamen teres, sublime, graue. Secundum tenue, humile, non sine neruis ac uiribus. Tertium mediocre, moderatum dicitur, quod laudabili mediocritate constat. Dicendi genus graue est, quod constat uerborum grauium magna & ornata constructione. Mediocre, quod magnifica illa orationis specie paulo est humilius, neque tamen ad infimam formam descendit.

Humile, quod quotidiano sermoni simillimum est.

Vberi dignitas atque amplitudo: gracili uenustas, & subtilitas: moderatum utriusque particeps est. Sublime in Pacuuio: gracile in Lucilio: mediocre in Terentio. Apud Homerum, magnificum in Vlysse: subtile in Menelao: moderatum in Nestore. Et Vergilij Bucolica tenui stilo scripta sunt: Georgica mediocri: Aeneis sublimi. Tragœdiæ graues sunt: mediocres comœdiæ: Bucolica humilia. De tragœdia Ouidij carmen est in Tristibus:

Omne genus scripti grauitate tragœdia uincit.
Hæc quoque materiam semper amoris habet.

In comœdia quandoque sulimitas quædam commiscetur. Sic apud Terentium in Adelphis tragica est exclamatio: O cælum, ò terra, ò maria Neptuni. In Eunucho Thraso magni

magnifica, & militaria uerba habet. Prima Plauti comœdia cæteris est sublimior, quia personas deorum & ducum describit. De hac re Horatius:

Interdum tamen & uocem comœdia tollit,

Iratusq; Chremes tumido delitigat ore, hoc est, more tragico. Alius comicus alio est sublimior. Quemadmodū tria sunt officia oratoris ut probet, ut delectet, ut flectat: sic totidem dicendi genera sunt, subtile in probando, modicum in delectando, uehemens in flectendo. In docendo acumen, in delectando lenitas, in mouendo grauitas requiritur. Exordium dicendi genus modestum requirit: narratio, confirmatio & confutatio pro rerum natura aliud ac aliud: peroratio uero amplum, magnificum, acre, ardens, uehemens, concitatum. Cicero rationem reddit quur tam diuersæ scribendi formæ extiterint. Cum oratio, inquit, mollis est & tenera, & ita flexibilis, ut sequatur, quocunq; torqueas, tum uariæ & naturæ & uoluntates multū inter se distantia effecerunt genera dicendi. Flumen alijs uerborum & uolubilitas cordi est, qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam: alios interualla, moræ ac respirationes delectant.

DE GRAVI ORATIONE

GRaue dicendi genus, quum res magnas, ampla, graui, & magnifica uerborum compositione describimus. Vt quis est uestrum iudices qui satis idoneā poßit in eum pœnam excogitare, qui prodere hostibus patriam cogitarit? Quod huic sceleri dignum supplicium potest inueniri? In ijs qui uiolassent ingenuam, matrēfamilias constuprassent, pulsassent aliquem, aut postremo necassent, maxima supplicia maiores nostri composuerunt. Huic truculentiß

lentißimo, ac nefario facinori singularem pœnam non reliquerunt. Atque in alijs maleficijs ad singulos, aut ad paucos ex alieno peccato iniuria peruenit. Huius sceleris qui sunt affines, uno consilio, uniuersis ciuibus, atrocißimas calamitates machinantur. O feros animos. O crudeles cogitationes. O derelictos ab humanitate homines, qui id agere ausi sunt, aut cogitare potuerunt, quo pacto hostes reuulsis maiorum sepulchris, deiectis mœnibus, ouantes irruerent in ciuitatem. Quo modo deum spoliatis templis, optimatibus trucidatis, alijs arreptis in seruitutem, matribus familias & ingenuis hostium libidini subiectis, urbs acerbißimo concidat incendio conflagrata. Qui se non putant id, quod uoluerint ad exitum perduxisse, nisi sanctißimæ patriæ miserandum scelerati uiderint cinerem. Hæc oratio est acris, uehemens, concitata. Res tractat grandes, nempe pericula ac proditionẽ patriæ, & communem reip. metũ. Graues habet amplificationes, interrogationes, exclamationes: etiam contentiones, ubi scelus de quo sermo est, maleficijs alijs comparatur. Huiusmodi forma est heroici carminis, aliquot orationum Ciceronis ac Demosthenis. Velut apud Vergil.

Arma, uirumq; cano Troiæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lauinia uenit
Littora multum ille & terris iactatus, & alto
Vi superũ sæuæ memorem Iunonis ob iram. Hor. in Odis:
Iustum & tenacem propositi uirum
Non ciuium ardor praua iubentium
Non uultus instantis tyranni
Mente quatit solida: neque Hauster
Dux inquieti turbidus Adriæ.
Si fractus illabatur orbis,

Impa

Impauidum ferient ruinæ.

Vtrobique ampla, grauis, splendida, ac magnifica uerborum constructio est. Hoc *genus dicendi ad mouendos ac perturbandos animos est accommodatum.* Et, *ut* Fabio *placet, hoc saxa deuoluit, & pontem indignatur, hoc ripas sibi facit: hoc iudicem uel nitentem contra feret, cogetq́; ire, qua rapit. Sublimitas consistit in rebus & contextu orationis.* In *rebus, quum terræ motus, res deorum, regum, ducum, patriæ describimus.* In *contextu orationis, quando grauis, ampla, & magnifica uerborum compositio crebras habet metaphoras, exclamationes, indignationes, atque id genus exornationes alias.* Figuræ *ad grauitatem pertinentes sunt membra, articuli, repetitiones, interrogationes, dubitationes, amplificationes, exclamationes, contẽtiones, cõmorationes, metaphoræ, prosopopœiæ, apostrophæ, & demonstrationes, quæ rem oculis subijciunt cum exaggeratione.*

QVAE ORATIONI GRAVITATEM ADFERANT.

ORatio *grandis quinque formis continetur: dignitate, increpatione maiorum uel iudicum, increpatione minorum aut æqualium, uehementia, commoratione.* Dignitas *est, quum de rebus magnis, magna & ornata constructione conficitur oratio.* Vt *quum de deo, ac diuinis rebus, non fabulosè, neque ut hominibus, sed uerè, & ut dijs quadam cum religione loquimur.* Quippe *quæ ut hominibus dijs plerique accommodant, ut amores, complexus, connubia, ea longè absunt à dignitate.* Dignitatem *itaque habent quæ dicũtur de deo, de religione, de iustitia, de pietate, de fortitudine.* Itẽ *quæstiones:* Sint *ne plures mundi, an unus.* Quæ *sit solis magnitudo.* Qua *ratione crescat decrescatq́;*

crescatq; luna. Vnde nascātur fulmina, ac tronitrua. Quid uentos inducat. Quid procellas, nimbos, grandines, tempestatesq; inferat. Increpatio maiorum est, quum sine correctione superiores uel iudices increpamus. Sine correctione tamen id rarius fit. Correctio enim mitigat ea, quæ apertius dicta sunt, hoc modo: Hic ego uestram prudentiam requiro, priscam consuetudinem expostulo, patrum uestrorum uestigia imitanda censeo. Increpationis exemplum est apud Ciceronem in Philippicis: Legatos ad Antonium mittere, de quo grauißimum iudicium fecistis, non leuitatis est, sed, ut quod sentiam dicam, dementiæ.

Minorum uerò uel æqualium increpatio est, quum æquales, uel inferiores apertè carpimus. Cicero in Verrem: Hæc est istius præclara tutela. En cui tuos liberos committas? en memoria mortui sodalis, en metus uiuorum. Quum tibi se tota Asia spoliandam ac uexandam tradidisset, quum tibi exposita esset ad prædandum omnis Pamphylia, contentus his tam opimis rebus eius non fuisti. Manus à tutela, manus à populo, manus à sodalis filio abstinere non potuisti. Idem: Homo auarißime & spurcißime redde bona sodalis filio, siue quæ abstulisti, atque confessus es. Ad hunc locum pertinent schemata apostrophe, interrogatio, demonstratio. Auersio. Vt apud Ciceronem in Catalinam: O dij immortales ubinam gentium sumus? Interrogatio. Cicero in Verrem: Hæc tu omnium mortalium profligatißime ac perditißime, quum scires, quum audires quotidie, quum uideres, si sine tuo maximo quæstu fierent, cum tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? Demonstratio. Vt apud Ciceronem, ubi ait Antonium frustis esculentis uinum redolentibus & sinum suum, & totum tribunal impleuisse.

Hæc

Hæc increpatio requirit membra breuia, commata crebra, & cæsam orationem. Vehementia est quædam in loquendo commotio siue perturbatio. Vnde oratores, qui hac dicendi forma gaudent uehementes & acres appellamus. Hæc figuras requirit reticentiam, exclamationes, interrogationes, asyndeta, crebra commata & cæsam orationem. Vergilius:

Quos ego. sed motos præstat componere fluctus. Et
Heu fuge nate dea, teq; his, ait, eripe flammis,
Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troia.

Cicero in Verrem: Putásne te posse de maximis acerbissimisq; rebus, quum causas sociorum fortunásque prouinciæ, ius populi, & grauitatem iudicij legumq; susceperis, tot res, tam graues, tam uarias, uoce, memoria, consilio, ingenio sustinere? Putásne te posse, quæ C. Verres in quæstura, quæ in legatione, quæ in prætura, quæ Romæ, quæ in Italia, quæ in Achaia, Asia, Pamphyliaq; peccauerit, ea quemadmodum locis temporibusq; diuisa sint, sic criminibus, & oratione dinguere? Putásne te posse, id quod in eiusmodi reo maximè necessarium est, facere, ut quæ ille libidinose, quæ nefariè, quæ crudeliter fecerit, ea æquè acerba uideantur esse his, qui audient, atque illis uisa sunt, qui senserunt? Ad uehementiam etiam spectat epimone, hoc est, eiusdem uerbi sine medio geminatio cum impetu pronuntiationis. Terentius: O Thais Thais. Cicero pro Milone: Vos, uos appello fortissimi uiri, qui multum pro rep. sanguinem effudistis. Commoratio est, quum in loco aliquo commoramur: & unam eandemq; rem alijs atque alijs uerbis exprimimus. Cicero in Verrem: Quod si hanc. causam tam idoneam, tam illustrem, tam grauem non haberem. Si aut hoc à me Si-

culi

culi non petijssent, aut mihi cum Siculis causæ tantæ necessitudinis non intercederent, & hoc quod facio reipub. causa facere profiterer, ut homo singulari cupiditate, audacia, scelere præditus, cuius furta, atque flagitia non in Sicilia solùm: sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romæ denique ante oculos omnium maxima turpißimaq; nossemus, me agente in iudicium uocaretur, quis tandem esset, qui meum factum aut consilium posset reprehendere? Quæ hoc loco Cicero copiosißime exposuit, minorem haberent uim, si sic dixisset: *Quamuis hæc causa tam grauis, tam illustris non esset. Et quamuis id Siculi à me non petijssent, sed solùm hic à me reipub. causa in iudicium uocaretur, quis me posset reprehendere?* Idem in Catilinam: Rempubl. Quirites, *uitamq; omnium uestrum, bona, fortunas, coniuges, liberosq; uestros, atque hoc domicilium clarißimi imperij, fortunatißimam pulcherrimamq; urbem, hodierno die deorum immortalium erga uos summo amore, laboribus, consilijs, periculisq; meis, ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam, & uobis conseruatam, ac restitutam uidetis.* Ad *commorationem referendæ periphrasis & interpretatio, quæ etiam grauiorem efficiunt orationem.*

De MEDIOCRI FORMA.

MOderatum dicendi genus est, quod subtili plenius, & uehementi remißius est, hoc est, in quo mediocres sententiæ, uerba propria, ac decentia, & compositio plana est: sic ut tam uerba, quàm compositio paulum ultra quotidiani sermonis usum adsurgant. Vt quibus *cum bellum gerimus iudices uidetis. Cum socijs qui pro nobis pugnare, & imperium nostrum nobiscum simul uirtute, & industria conseruare soliti sunt.* Hi quum deliberassent

nobis

nobiscum bellum gerere, quæso quæ res erat, qua freti bellum suscipere conarentur. Quum multo maximam sociorum partem in officio manere intelligerent. Quum sibi non militum multitudinem, non idoneos imperatores, non pecuniam publicam præsto esse uiderent, non denique ullam rem, quæ pertinet ad bellum administrandum? Adde quod rerum imperiti, qui uniuscuiusque rei, de rebus antè gestis exempla petere non possunt, per imprudentiam facile deducuntur in fraudem. At ij, qui sciunt, quid alijs acciderit, facile ex aliorum euentibus suis rationibus possunt prouidere. Nulla igitur re inducti, nulla spe freti arma sustulerunt? Quis hoc credat tantam amentiam quenquam tenuisse, ut imperium populi Romani tentare auderet, nullis copijs fretus? Hæc oratio quanquam res magnas continet, tamen sedatior est, & minus acris, quàm graue illud dicendi genus, de quo supra mentionem fecimus. Hoc modo Cicero ferè de philosophia scripsit.

DE SVBTILI ORATIONIS GENERE.

ORatio humilis est, quæ simplicem rei expositionem complectitur, & usque ad usitatißimam puri sermonis consuetudinem descendit. Hoc genus uerba habet ornata, non exquisita, & ad docendum est accommodatum, hoc modo: *Nam ut fortè hic in balneas uenit, cœpit postquam perfusus est, defricari. Deinde, ubi uisum ut in alueum descenderet, ecce ibi iste de transuerso, Heus inquit adolescens, pueri tui modo me pulsauerunt, satisfacias oportet. Hic quod ab ignoto præter consuetudinem appellatus esset, erubuit.* Hanc loquendi formam tenuem nuncupamus, quoniam balnea, contentiones, negotia puerorum, ac res humiles tractat, & humili cõstat uerborũ contextu.

QVOD VITIVM VITANdum sit in figura graui.

IN tribus his dicendi generibus uitanda sunt propinqua uitia, in quae nonnunquam incidunt scriptores, qui saepenumero pro uberibus sufflati, atque tumidi sunt: pro mediocribus, incerti & ambigui: pro gracilibus, squalentes & ieiuni. Hac de re Horatius:

Decipimur specie recti, breuis esse laboro,
Obscurus fio, sectantem leuia, nerui
Deficiunt, animiq; , professus grandia, turget.
Serpit humi tutus nimium, timidusq; procellae.

Idem infra:

In uitium ducit culpae fuga, si caret arte.

Grauitati affine est uitiosum genus, quod inflatum, aut tumidum appellamus. Nam *ut corporis bonam habitudinem tumor imitatur saepe: ita grandis oratio saepe imperitis uidetur ea, quae turget, & inflata est, quum aut nouis, aut priscis uerbis, aut duriter aliunde translatis, aut grauioribus, quàm res postulat, aliquid dicitur, hoc modo:* Nam *qui perduellionibus uenditat patriam, non satis supplicij dederit, si praeceps in* Neptunias *depulsus erit lacunas.* Poenitet *igitur istum, qui montes belli composuit, campos sustulit pacis.* Hic *de periculo patriae, hoc est, re graui, sermo est: uerum oratio ipsa tumida ac inflata est. In hoc dicendi genere plerique specie grauitatis falluntur, nec prospicere possunt orationis tumorem.*

VITIA VITANDA IN genere moderato.

QVi in mediocri forma consistere nequeunt, decidere solent in confine genus, quod appellatur dissolutum,

lutum incertum, ambiguum. Id est huiusmodi, Socij nostri, quum belligerare nobiscum uellent, profecto ratiocinati essent etiam atque etiam, quid possent facere. Siquidem sua sponte facerent, & non haberent hinc adiutores multos, & malos homines, & audaces. Solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia uolunt agere. Hic bellum aduersus socios res mediocris describitur. Cæterùm oratio diffluit, neque quicquam exprimit apto contextu uerborum.

QVID FVGIENDVM in subtili ratione loquendi.

Q*Vi in tenui orationis ductu uersari non possunt, ueniunt ad genus squalens, aridum, ieiunum, exangue. Cuiusmodi est hoc. Nam istic ad balneas accessit, ad hunc postea dixit, hic tuus seruus me pulsauit: Postea dixit hic illi, considerabo. Post ille conuitium fecit, & magis ac magis præsentibus multis clamauit. Hic res humiles arido, squalente, ac ieiuno orationis contextu exponuntur.*

QVID SERVANDVM, cauendumque in omnibus formis.

IN *uniuersum cauendum est, ne in mutanda figura è sublimi repente ad ima decidamus. Néue subito prorumpamus è gracili genere, ad uehemens, ac incitatum: id enim furori uideretur simile. Sed grauem orationem, mediocris: mediocrem excipiat attenuata, contra è tenui charactere per medium eamus ad sublimem. Deinde identidem commutentur quo tædium leues uarietate.*

TERTIA DIVISIO.

Diximus de genere dicendi Attico, *Asiano,* Rhodio. *Inde de graui, moderato, subtili.* Porrò *scribendi modum alia ratione distinguimus in poëticum, oratorium, historicum.* Poëtis *maior sermonis licentia est.* Oratori *nihil dissonum aut incongruum proferre licet.* Historia *medium seruat modum.*

ALIAE DIVERSAE FORMAE LOQVENDI.

Oratio iucunda. *Iucunda est oratio, qua fabulas, res, seu lusus puerorum, hortorum amœnitatem, pulchritudinem florum, sonorum harmoniam, aquas fluentes aut umbrosa nemora describimus.*

Florida. Floridum *elocutionis genus est, quod crebris figuris compositum est, quæ perinde atque ipsi flores pulchritudine & gratia animum delectant.*

Obscura. Obscura *est oratio, quæ ita contexta est, ut sensus haud facile percipi possit.*

Modesta. Modestum *dicendi genus est, in quo humanitas eius, qui dicit, adeo apparet: ut uel minoris & se & sua quàm oporteat: uel maioris aduersarium & rem eius, quā sit facere uideatur. Vt si neminem nos unquam læsisse aut accusasse dicamus, nunc coactos uenire in defensionem proborum contra improbos. Huc pertinet permißio, quum rem aliquam alterius potestati concedimus.*

Varia. Varietas *orationis consistit in rebus & uerbis. In rebus, si diuersis artium generibus opus exornes. Eiusmodi sunt Georgica* Vergilij, *& maximè circa initium. Ibi enim uix uocem unam inuenias, quæ nō pertineat uel ad* Astronomiam, *uel ad* Geographiam, *uel ad* Cosmographiam, *uel ad* Physicen, *uel ad historiam, uel ad fabulas. In uerbis, quum uarijs uocum casibus, generibus, specie, figura, tempore, coniugationibus, modis, personis, numeris: item multiplici numero*

mero syllabarum, exitu, productione, accentu, aspiratione, & quæ huiusmodi sunt, utimur. Quum polysyllabæ dictiones sequuntur eas, quæ paucioribus syllabis constant: & quum breuiores uel tempore, uel numero, longioribus interponuntur. Denique quando ab hoc casu ad illum: ab illo uerborum modo ad alium transuolat oratio: neque modos solùm & tempora, sed coniugationes quoque commutat. Omne genus orationis aut quietum est, aut forense. Cicero in Officijs ad Marcum filium: Quamobrem magnopere te hortor mi Cicero, ut nõ solùm orationes meas, sed hos etiam de philosophia libros, qui se iam illis ferè æquarunt, studiose legas. Vis enim dicendi maior est in illis, sed hoc quoque colendum est æquabile & temperatum orationis genus. Et id quidem nemini Græcorum uideo adhuc contigisse, ut idem utroque in genere laboraret: sequereturq; & illud forense dicendi, & quietum hoc disputandi genus. Iterum: Equidem & Platonem existimo, si genus id forense dicendi tractare uoluisset, grauißimè & copiosißimè potuisse dicere. Quietum, in quo non tanta nobis acrimonia, uel ui dicendi opus est. Id duplex est. Philosophicum, quo in rerum natura peruestiganda, aut moribus instruendis philosophi utuntur: & historicum, quo res gestæ exponuntur. In philosophis minus concinna elocutio haudquaquam est contemnenda. Illorum enim est, componere mentem potius, quàm dictionem: curare ne quid aberret ratio non oratio: & musas habere non in labris, sed in animo. Cicero in Oratore: Mollis est oratio philosophorum, & umbratilis, nec sententijs, nec uerbis instructa, nec iuncta numeris, sed soluta liberius, nihil iratum habet, nihil inuidum, nihil atrox, nihil mirabile, nihil astutum: casta, uerecunda, uirgo incorrupta quodammo-

do: itaque sermo potius, quàm oratio dicitur. Forense nominamus, quod circunstantiis constat. Eius tria genera sunt: demonstratiuum, deliberatiuum, iudiciale.

IOA

FINIS.

IOACHIMI FORTII RINGELBERGII Adouerpiani Synonyma.

SYnonymorum rationem distinguemus tum per partes orationis, tum literarum ordine. Prima semper ponetur uox maximè usitata. Istæc eo consilio ædidimus, quo scripturi è dictionibus multis pro dignitatis, ac numerorum, seu pedum ratione commodissimam eligant. Abutuntur his, qui rem eandem uerbis pluribus idem significantibus exprimunt. Quale est in Plinij Panegyrico circa initium. Abeant, ac recedant uoces illæ.

NOMINA SVBSTANTIVA.

ACADEMIA, gymnasium, pedagogium, asylum bonarum artium, palæstra. Amicitia, familiaritas, necessitudo. Antistites, primates, optimates, proceres, principes, præsides. Augmentum, incrementum, accessio, additio, appendix. Autor, dux, impulsor, auspex, ductor, hortator. Autoritas, existimatio, fama, nomen. Auxilium, præsidium, opem, subsidium, patrocinium, suppetiæ. Bellum, pugna, arma, prælium. Cantus, carmen, concentus, accentus, cantilena, cantio, cantiuncula. Crimen, dedecus, probrum, opprobrium, turpitudo, labes, ignomi-

nia,macula. Crines,comæ,capilli,pili,cæsaries. Cupiditas,cupido,auiditas,concupiscentia, auaritia,ardor, amor. Currus,plaustrum,uehiculum,quadrigæ. Damnum,iactura,incommodum,incommoditas, detrimentum.

Deceptio, astus, dolus,astutia,insidiæ,fallaciæ, fraus, præstigiæ,fucus,impostura, illecebræ. Diligentia,studium,labor,cura,opera,nisus,conatus,sedulitas,assiduitas exercitatio,meditatio. Discordia,lis,controuersia,contentio,altercatio,conuitium,cõcertatio,dissidium,tumultus,perturbatio,factio,seditio. Ea lege,ea conditione,ea uia, eo consilio. Effigies,aspectus,species,simulacrum, imago,forma,similitudo. Exitium,pestis,pernicies,excidium. Familia,genus,propago,sanguis,semen,stirps, progenies, domus,origo. Fines, cardines, limites, metæ,termini, exitus,euentus. Fluuius, flumen, amnis,riuus, torrens, fluentum. Fouea, baratrum, gurges, scrobs, antrum, latebræ, latibulum,specus, spelunca, lacus, lacuna, fossa. Frumenta,fruges,seges, Ceres,messes. Iactatio, ostentatio, arrogantia. Lætitia,gaudium, uoluptas, alacritas,hilaritas. Lucrum, emolumentum, fructus, commoditas, quæstus, utilitas, merces. Luna, Lucina, Proserpina, Phœbe, Diana, Cynthia. Mora,interuallum,spatium,intercapedo,interstitium. More, consuetudine, ritu, modo, exemplo. Motus, commotio, perturbatio, concitatio, turba. Nobilitas, stemma, claritas, claritudo. Nomen, cognomen, cognomentum, nomenclatura, appellatio, uox, uocabulum. Paupertas, inopia, penuria, egestas, inedia, ærumna, calamitas, indigentia. Poculum, crater, calix, patera, cyathus, scyphus. Principium, initium,exordium, origo, primordium. Signa,indicia,

cia,argumenta,coniecturæ,uestigia,notæ. Similitudo,forma,effigies,species,simulacrum,imago. Socius,sodalis,comes,collega. Sonus, crepitus, fragor, strepitus, sonitus.

Sordes,illuuies,squalor,putredo. Stulti,fatui,mori,insipientes. Stultitia,dementia,insania, cæcitas, uesania,stoliditas. Tristitia,mœror,mœstitia,solicitudo, cura, angor,cruciatus, ægritudo. Turba,concio, cohors, cœtus, multitudo, frequentia, concilium. Ventus, flatus, aura, spiritus.

ADIECTIVA.

ADuersæ res,afflictæ,dubiæ,lapsæ,tristes,inualidæ,languidæ. Alia,reliqua,cætera. Altum,arduum,sublime,æditum. Aptum,idoneum, utile, accommodatum, accommodum,non absurdum. Astutum,callidum,fallax,captiosum. Auarus,auidus,insatiabilis,inexplebilis,cupidus. Bonus,probus,innocens,integer,insons. Caducum,fluxum, inconstans,instabile,uolubile,mobile. Curuum, incuruum, flexuosum,conuexum,obliquum,sinuosum, sinuatum. Debilis,imbecillus,effœtus,eneruatus, infirmus. Doctus, literatus,eruditus,peritus,doctrina præditus. Dubium,ambiguum,incertum,anceps. Durus,saxeus,lapideus,inexorabilis,ferreus, immitis. Elegans, politum, uenustum, pulchrum,speciosum,ornatum,decorum,operosum, iucundũ, blandum,formosum,comptum,cultum,elaboratum,nitidũ, clarum,candidum,illustre,splendidum,lepidum,præclarũ, expolitum,exquisitum,tersum,limatum,luculentum, artificiosum, haud illepidum, egregium, excellens, eximium, insigne. Facetus,urbanus,comis,ciuilis,lepidus. Felix,beatus,fortunatus,secundus, prosper, faustus. Frequens, crebrum,non rarum,usitatum,uulgare,familiare,tritũ, pro-

tritum, inuulgatum, solitum, commune, quotidianum. Gratius, *acceptius, charius, antiquius.* Hæc, *ista, istæc.* Hirsutum, *setosum, hirtum, pilosum, hispidum.* Humanus, *amicus, comis, familiaris, facilis, lepidus, tractabilis, charus, beneuolus.* Inane, *uanum, otiosum. Nihil habens præter otiosam ostentationem.* Inhumanus, *ferus, ferox, austerus, improbus, intractabilis, durus, tetricus, barbarus, indomitus, agrestis, sæuus, atrox, implacabilis, morosus.* Iucundum, *amœnum, delectabile, lepidum, festiuum.* Libidinosus, *adulter, impudicus, dissolutus, effœminatus, lasciuus, mollis.* Loquaces, *uerbosi, garruli, linguaces, dicaces.* Magnum, *ingens, grande, immane, immensum, immodicũ.* Natus, *genitus, procreatus, satus, ortus, æditus.* Nobilis, *generosus, clarus, celebris, insignis, ingenuus, inclytus, illustris, præclarus, splendidus, egregius, præstãs, magnificus.* Obscurum, *tenebrosum, atrum, cæcum, nigrum, umbrosum, opacum, caliginosum, piceum, tetrum.* Paruum, *exiguum, humile, abiectum, uile, tenue, exile.* Pauper, *inops, egens, mendicus.* Piger, *iners, segnis, deses, desidiosus, ignauus.*

Probabile, *credibile, uerisimile.* Propensus, *pronus, procliuis, facilis.* Rusticus, *indoctus, inurbanus, rudis, obtusus, stolidus, horridus, incultus, sordidus, abiectus, uulgaris, humilis, barbarus, difficilis, illiberalis, hebes, obtusus.* Saluum, *incolume, integrum, sospes, superstes.* Superbus, *arrogans, gloriosus, elatus, inflatus, tumidus, ambitiosus, petulans.* Temerarius, *leuis, præceps, imprudens, incõsultus.* Turpe, *fœdum, deforme, obscœnum, spurcum.* Varius, *diuersus, multiformis, multiplex.* Vehemens, *ardens, æstuans, feruens, flagrans.*

* * *

VER

VERBA.

Accusare, incusare, culpare, criminari, insimulare, uituperare, increpare. Adscribere, tribuere, aßignare, attribuere, uēdicare. Arare terrā, uertere, proscindere, inuertere, colere, excolere terrā. Auferre, demere, decerpere, diminuere. Bellare, pugnare, bellū gerere, dimicare. Careo, uaco, expers sum. Castigare, restituere, corrigere, emendare, recognoscere, limare epistolam. Cogere, compellere, impellere, urgere. Confutare, refutare, diluere. Conclusio refutari, ac dilui sic potest. Consumere, dilapidare, decoquere, perdere, dilacerare, prodigere, deuorare, profundere. Contingere, accidere, euenire, usuuenire, obtingere. Contēnere, fastidire, aspernere, despicere, aspernari. Cupere, desiderare, optare, petere, expetere, gestire, concupiscere, adfectare, appetere, captare, expectare, sperare. Dare, tribuere, præstare, largiri, concedere, offerre, conferre, præbere, donare, suppeditare, impartiri. Decipere, fallere, ludere, uerba dare. Depellere, propellere, expellere, explodere, abigere, eijcere, extrudere, exterminare, abdicare, amouere, remouere, pellere, amoliri. Desipere, delirare. Desistere, desinere, cessare, missum facere.

Destruere, frangere, demoliri. Dicunt, ferunt, fama est, fertur, perhibent, aiunt, rumor est, inquiunt, adfirmant, uolunt, censent. Distare, abesse, absistere. Diuidere, separare, distribuere, segregare, seiungere, disiungere, distrahere, discriminare, dissoluere, soluere, disijcere, disturbare, scindere, partiri, secare, dissecare, dißipare, distinguere, semouere, dimouere, dispergere, diffundere, discutere, diuellere, diducere, discernere, secernere. Errare, aberrare, hallucinari. Faue, annue, aspira. Fingere, excogitare

tare,comminiſci. Finire,terminare,perficere, complere, conficere,abſoluere,finem imponere, canere receptui, extremam manum imponere,conſummare. Fugere, euadere, effugere,erumpere,emergere,abſcedere,terga dare,terga uertere,arripere fugam,in fugam ſe conuertere, in fugam ſe conijcere,fugam capere. Gignere,generare,procreare, ædere,parere. Hortari,adhortari,inſtigare, allicere, inflammare,excitare. Ignoſcere,parcere, ueniam dare, remittere culpam. Immiſcere,inſerere,interponere,inijcere, ingerere. Incipere,ordiri,exordiri,aggredi, adoriri, inchoare,auſpicari,exordium ſumere.

Inquirere,exquirere,perſcrutari,ueſtigare,inueſtigare,ſciſcitari,rogare,quærere,rimari,expiſcari. Intelligo, diſco,percipio,ſentio,uideo,capio,accipio,cognoſco. Inuenire, reperire,eruere. Iuuare,ſuppetias ferre,auxiliari, auxilio uenire,adiuuare,opem ferre,adiumēto eſſe, auxilio eſſe,præſidio eſſe,ſuccurrere. Laborare, conari, niti, eniti,moliri,contendere. Laudare,probare, commendare. Liberare,eripere, libertate donare, manumittere. Licet, ius eſt, honeſtum eſt, decet, liberum eſt, integrum eſt,fas eſt. Maculare, uitiare, fœdare, uiolare, inficere, contaminare. Mirari, admirari, demirari, admirationi eſſe, in quorum poſtremo ſignificatio mutatur. Mori, uitam finire,agere animam,expirare. Negare, inficiari, inficias ire. Nocere,obeſſe,officere,incommodare. Nutrire, educare, paſcere, alere,ſuſtentare. Occidere, necare, interficere,trucidare, iugulare,tollere,interimere, perimere,mactare,extinguere,uitam eripere. Occultare, tegere, celare,abdere,abſcondere. Omitto,relinquo, ſuperſedeo, taceo,miſſum facio, prætermitto, dimitto. Oritur, fluit, proficiſcitur,manat, naſcitur, prouenit, exoritur, originem duc

nem ducit. Ornare,exornare,adornare, comere, limare, polire,illustrare. Pati,ferre,tolerare,perpeti. Placare, sedare,mitigare,mollire,lenire,pacare. Placet, delectat, iuuat,cordi est,uoluptati est,gratum est, acceptum est.

Præuenire,anteuertere. Puto,reor,existimo, iudico, opinor, arbitror, censeo, credo, auguror. Futurum, iam tum augurabamur. Recreare, reficere, refocillare, restaurare,instaurare. Rogare,orare,obsecrare,obtestari, poscere, precari, quæso, flagitare, efflagitare. Scis, non ignoras,haud te latet, non te fugit, non te præterit, probè nosti. Sequitur,consequitur,efficitur,colligitur,relinquitur,ex his nihil esse imbecillius homine. Terrere, deterrere,perterrefacere,terrorem incutere,attonitum reddere. Vado,eo,incedo,gradior,ambulo,lustro,meo,permeo, transeo,peragro,ambio. Venit in mentem, occurrit, succurrit. Videre,spectare,cernere,contueri,intueri,conspicere,inspicere. Viuere,uiuere uitam, degere uitam, fungi uita;nesci aura,transigere uitam. Vocare, appellare, dicere,nominare,cognominare,nomen indere. Pomponius: Cui cœli nomen indidimus.Nomen usurpare, pro uocari. Idem:Quæ nomen Aphricæ usurpat. Luciferi nomen accipit,frequens apud Plinium,compellare, nomen dedit.

Vti,frui,potiri,possidere,tenere,occupare.

ADVERBIA.

Æquo animo,moderatè,benignè, placidè, bono animo,forti animo,constanter, fortiter, constanti animo,tranquilla mente,sine molestia. Agè,agesis, agedum.

Aliquando, quandoque, nonnunquam, interim, interdum. Apertius,uberius,planius,copiosius. Benè,rectè,ritè,commodè,probè. Breuiter, paucis, summatim. Clam,

occultè,latenter,clanculum,furtim. Clarius, *manifestius, profusius,latius,auctius,plenius,uberius,cumulatius, amplius,apertius,dilucidius,subtilius.* Delicatè, *lautè, splendidè,magnificè.* Diligenter,*impensè,studiosè,sedulò, accuratè,gnauiter,perfectè,exquisitè,ad perpendiculum, ad amußim,ad regulam,exactè,elaboratè.* Feliciter, *prosperè, bonis auibus, læto omine.* Fermè, *ferè, penè, propè, propemodum,Italia tantum non uniuersa.* Imprimis,*cùm primis,apprimè,præ cæteris,præter cæteros.* Inuicē,*uicissim, mutuò.* Iterum, *rursus, denuo, de integro.* Merito, *iure,non temerè, non sine causa, non ab re, haud iniuria, haud immerito.* Multum, *impendio.* Terentius: *Animus impendio gaudebat.* Summopere, *non mediocriter, non parum, admodum, mirè, mirum in modum, oppidoquàm, perquàm mediocre ingenium,abundè pulchrum.* Nunc, *in præsentia,in præsentiarum,hoc tempore, hac tempestate, hodie.*Omnino, *penitus,prorsus.* Optimè,*artificiosè,graphicè, eleganter.* Postquàm,*ubi, ut simul atque.* Posteà, *postmodum,postmodo,post, posterius.* Quamuis, *quanquā,licet,etsi,tametsi,etiāsi,ut.*Quo modò,*quo pacto,qua ratione, qua uia, solertia, qua industria, quo nomine.* Sæpe,*non semel,crebro,frequenter,persæpe,non raro,sæpenumero,plerunque,identidem.* Statim, *confestim, protinus,continuò, propediem, ilico, extemplo, quàmprimum,subitò,repentè,ocyus,citò, actutum, mox,maturè, celeriter, euestigio.* Solum,*modò, tantùm, tantummodo, duntaxat.* Tandem, *demùm, deniq;, postremò..*

* * *

CON

CONIVNCTIONES.

QVia, quando, enim, etenim, quippe qui, utpote qui, aut quippe quum, utpote quum, ut qui, nanque. Sed, uerum, uerò, cæterum, at, atqui, ueruntamen. Quòd, quia, quoniam. Amo iuuenem: quòd, quia, uel quoniam comis ac eruditus sit, Plinius sæpe pro quòd, ponit quia uel quoniã. Quare, quãobrem, igitur, ideo, ergo, iccirco, quapropter, quas ob res, eam ob rem, propterea, qua de re, itaque, proin, proinde. quocirca, unde, inde.

IOACHIMI FORTII RINGELBERGIJ Andouerpiani opusculum de Periodis.

RATIONEM *omnem diuidi constat in periodos, membra, commata, uerba, syllabas, literas. Quippe è literis, syllaba fit: è syllabis, uerbum: è uerbis, comma: è cõmatibus, colon: è colis, periodos: è periodis, oratio. Quintilianus libro nono: At illa connexa series tres habet formas: incisa, quæ κόμματα dicuntur: membra, quæ κῶλα καὶ περίοδον, quæ est uel ambitus, uel circunductum, uel continuatio, uel conclusio. Periodon orationem uocamus absolutam, in qua nihil desideratur.* De illa uerba Fabij. *Periodos sensum concludat: sit aperta, ut intelligi queat: non immodica, ut memoria contineri. Comma uel incisum pars mẽbri est, uel ut Græci inquiunt: κόμμα ἐστὶ το κόλου ἔλαττον. Κῶλον (ait Aristoteles) ἐστὶ τὸ ἕτερον μέρος περιόδου. De bimembri oratione loquitur, quæ esse solet crebrior. Porrò membra in longá circunductione orationes sæpenumero perfectæ sunt. Vt in hac periodo: Quemadmodum horologij umbram progressam sentimus, progredientem non cernimus: & fruticem, aut herbam creuisse apparet, non apparet crescere: ita & ingeniorum profectus, quoniam minutis constat auctibus, ex interuallo sentitur. Sententia hæc tribus con-*

ſtat membris. Quorum primum: Quemadmodum horolo=gij umbram progreſſam ſentimus, progredientẽ nõ cerni=mus. Secundũ: Et *fruticẽ, aut herbam creuiſſe apparet, non apparet creſcere.* Tertiũ: *Ita & ingeniorũ profectus, quo=niam minutis conſtat auctibus, ex interuallo ſentitur.* Pri*mum colon duo habet inciſa: ſecundum tria: tertium toti=dem.* Fit *nonnunquam ut dictio eadem ſimul ſit & litera, & ſyllaba, & uerbum, & inciſum.* Vt *heic: Caſum abla=tiuum poſcunt à, ab, é, ex.* Pari *forma eadem oratio com=ma, membrum, ac periodos eſt.* Homini nihil arduum.

DE NOTIS COMMATIS, membri, periodi.

INciſum *notamus dextera ſemicirculi parte: membrum duobus punctis: periodon, uno.* Sed *cauendum ne aliquã=do nimium exacta diſtinctio obſcuritatem pariat.* In *ci=tatione autorum duo puncta, hoc eſt, nota membri ponen-da ante ſcriptoris uerba hoc modo.* Vergilius *primo* Geor*gicorũ libro: Labor omnia uincit* Improbus. *Nam maior quies eſt, quàm ut ponatur figura inciſi: & minor, quàm ut character periodi ſit.* Senſus *nanque relinquitur imperfe=ctus, & aliud quidpiam expectatur.* Eadẽ *puncta ante ſic, uel ita in ſimilitudine ponuntur, ad hanc formam.* Vt *in arboribus robuſtiores ſunt partes Aquiloni oppoſitæ, quàm quæ* Auſtrum, *aut* Zephyrum *ſpectant: ita fortio=res ac firmiores ſumus in his in quibus nos aut ad=uerſa fortuna, aut labor magnus exercuit.*

Ante *ſimilitudines, ac interro=gationes ponitur punctus.*

*

x

DE NOTA INTERRO-GATIONIS.

INterrogationis nota pro orationis uehementia alium atque alium locum sortitur. Etenim eam quandoque ad *singula propè uerba, quandoque ad finem solum periodi ponunt.* Quomodo *signari debeat interrogatio, sequentia exempla demonstrabunt.* Terentius:*Vbi quæram? ubi inuestigem? quem perconter? qua insistam uia?* Idem:*Quid igitur faciam? non eam? ne nunc quidem?* Cicero pro Milone: *Quid iam restat? Quid habeo? quid dicam? quid faciam pro tuis in me meritis?* Idem *pro eodem:*Hæc tanta uirtus *ex hac urbe expelletur? exterminabitur? eijcietur?* Fabius: Quid? Herculis *acta non bene* Pisandros? Quid? Nicandrum *frustra sequunti* Macer, atque Vergilius? Quid? Euphorionem *transibimus?* Plinius *de terra: Quæ coacta generat? quæ sponte fundit? quos odores saporesq́; quos succos? quos tactus? quos colores?* Plinius Iunior: *Quæ tanta grauitas? quæ tanta sapientia? quæ imò pigritia, arrogantia, ac potius amentia?* Idem:*Studes? an piscaris? an uenaris? an simul omnia?*

DE NOTA VOCIS imperfectæ.

IN fine uersus duo quandoque puncta ponuntur indicantia uocem non esse absolutam. Quæ tamen notæ ponendæ solum, quum id, cui annectuntur, poßit esse uox perfecta. Vt *si uelim in fine uersus dictionis in uia syllabam primam scribere puncta adijciēda sunt sic in=, ne lectores præpositionem in esse arbitrentur.* In *uocabulo* Homerus *nihil huiusmodi punctis opus est.* Siquidem *eius uerbi nulla*

ſyllaba perfectam facit dictionem.

PERIODI VNIMEMBRES, vel μονόκωλοι.

PEriodi à membrorum numero dicuntur unimembres uel μονόκωλοι, bimembres aut δίκωλοι, trimembres ſeu τρίκωλοι, quadrimembres, & quinque, ſex, ſeptem, octo membrorum. Periodi unimembres hæ ſunt. Nihil tam altè natura conſtituit, quò uirtus non poßit eniti. Omnis noſtra uis in animo & corpore ſita eſt. Harum utraque mẽbris ſingulis, ac duobus inciſis continetur.

PERIODI ΔΊΚΩΛΟΙ, vel bimembres.

EQuidem ego regnum uobis trado firmum, ſi boni eritis: ſin mali, imbecillum. Non enim de tyranno, ſed de ciue: non de domino, ſed de parẽte loquimur. Ante focum, ſi frigus erit: ſi meßis in umbra. In fuga, fœda mors: in uictoria, glorioſa. Ego te conſilio, opibus, & ſanguine iuui: tu me dolo, arte, & gladijs inuaſiſti. Poſteriores duæ periodi nominantur δίκωλοι, ἰσόκωλοι, & cola habentes antitheta, quia membris conſtent pugnantibus.

PERIODI TRIMEMBRES.

SVnt qui in rebus contrarijs parum ſibi conſtent: uoluptatem ſeuerißimè contemnant, in dolore ſint molliores: gloriam negligant, frangantur infamia. Periodos ſenſum concludat: ſit aperta, ut intelligi queat: non immodica: ut memoria contineri. Ex uerbis, fit comma: ex commatibus, colon: ex colis, periodos. Diligentia, in nautis: in gubernatoribus, prudentia: in remigibus, uirtus exquiri-

tur. In Aegypto, Anubis: in cœlo, Sirius: apud inferos Cerberus.

PERIODOS QVADRIMEMBRIS.

NOn enim furem, sed raptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumq;: non sicarium, sed crudelißimum carnificem ciuium, sociorumq; in uestrum iudicium adduximus.

MEMBRORVM QVINQUE PERIODOS.

E Literis, syllaba fit: è syllabis, uerbum: è uerbis, comma: è commatibus, colon: è colis periodos. Sex membrorũ sententia erit, si addas, è periodis oratio. In Horoscopo, ubi lunæ mansiones describuntur, periodos una octo & uiginti membra habet: incisa quinquagintasex citra obscuritatem. Proximia membris tribus constat, incisis uiginti.

*

IOA

IOACHIMI FORTII RINgelbergij Andouerpiani Sphæra.

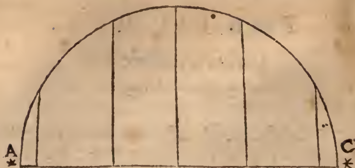
Conſcripſimus breuiter aliquot de Sphæra præceptiones, quò facilius Inſtitutiones noſtras Aſtronomicas animi adhuc rudes capiant. Hic nihil omnino poſuimus, quod uideri difficile queat primum auſpicantibus. Siquidē plerique aiebant, libros treis, quos de mundo ædidimus, ab adoleſcentibus non percipi, niſi artis elementa aliunde didiciſſent.

DESCRIPTIO SPHAERAE.

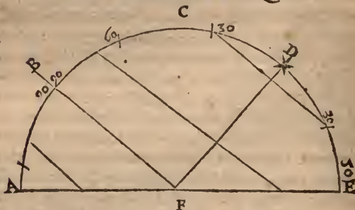
PHAERA, *globus eſt mundi effigiem, circulosq́; continens. Ideo de Sphæra Græci, & Latini autores principio ſcribunt, quod inter omnia artis iſtius inſtrumenta, nullum propius, aut apertius mundi naturam, formam, motum, circulos exprimat. Quanquam in ſphæris non inueniuntur orbes Saturni, Iouis, Martis, Solis, Lunæ: tamen illi, ſi commodè fieri queat, imponi etiam poſſunt. Nam quanto ſphæra plures complectitur mūdi parteis, tantò eſt perfectior. Sphæra duplex eſt. Recta ubi polus uterque horizonta contingit: & obliqua, in qua alter mundi polus altero ſublimior eſt. Quæ ſic depingi poterunt.*

SPHAERA RECTA.

A C horizon, finitor uel finiens est. B æquator & polus horizontis. A Austrinus mundi polus: C arctous.

SPHAERA OBLIQVA.

A E horizon est. B F æquator. C polus horizontis, siue uertex capitis. D polus arcticus.

DE ORBIBVS.

Partes sphæræ, siue mundi sunt præter quatuor elementa, orbis decimus, siue extremus, orbis nonus, orbis octauus, qui & firmamentum, & cælum nuncupatur: deinde orbes septem stellarum errantium, seu planetarum, Saturni, Iouis, Martis, Solis, Veneris, Mercurij, Lunæ. Cæterùm æuo Aristotelis, Ciceronis, Ac Plinij non plures quàm octo inuenti erant. Quorum supremus propriè dictus est cælum, à cælando, quod uarijs sit cælatus rerum figuris. In eo sunt omnes stellæ, præter septem, quæ obliquo motu sub ipso feruntur. Sol terram, terra Lunam magnitudine uincit. Solis magnitudinem defectus Lunæ indicant. Nam si minor esset quàm terra, umbra in tantam cresceret amplitudinem, ut singulis mensibus per quinque aut sex dies Lunam occultaret. Quum igitur certum sit Solem esse maiorem terra, certum quoque est incredibilem esse distãtiam, quæ sidus facit tam paruũ uideri. Rursus certum est maximum naturæ miraculum tantam esse posse celeritatem sideris, aut intra diei spatium uniuersum orbem lustret. Indidem alia admiratio existit, qua ratione cælum, quod non minore interstitio à Sole quàm à terra Sol abest, intra tempus idem circumagatur. Decimus orbis quotidie ab exortu per meridiem in occasum decurrit, & circulum absoluit horis uiginti quatuor. Hoc motu extremus orbis alios omneis interiores secum quotidie circumducit. Proinde motus idem etiam motus mundi cognominatur, quod eo omnia circumagantur, præter quatuor elementa. Orbes interiores motum habent obliquum, & contrarium huic, ab Occidente, per Austrum in Orientem. Quem nõ ijsdem temporum spatijs omnes absoluunt. Nonus nanque

orbis quadraginta nouem millium annorum intercapedine circuitum perficit: octauus septem millium: Saturni orbis, annis tricenis: Iouis duodecim: Martis binis: Solis, Veneris, Mercurij singulis, Lunæ mense.

AXES ET POLI.

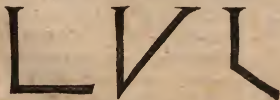
Axis est dimetiens, circum quam orbis aliquis conuertitur. Licet in omnibus circulis demonstrari possit axis, tamen tres solum axes sunt, quibus in Astronomia utimur. Primus est axis mundi, qui est diametros mundi circum quàm ipse decurrit. Huius duo fines dicuntur duo poli uel uertices mundi, quorum alter nobis conspicuus à duabus arctis nominatur arcticus: alter huic oppositus sub terra latens antarcticus uel austrinus. Secundus est axis signiferi circum quam signifer cõuertitur, cuius poli à mundi polis uiginti tribus gradibus & quinquaginta minutis distant. Tertius est axis horizontis, cuius duo sunt poli, alter supra caput nostrum, alter sub pedibus nostris supra caput antichthonum.

DESCRIPTIONES ALIquot vocum, quibus & Geometræ & Astronomi vtuntur.

Qvatuor Geometriæ principia sunt: punctus, linea, superficies, corpus. Punctus magnitudinis principium est, quod in nullas diuidi parteis potest. Linea longitudo sine latitudine. Vel, ut Græcis utar uerbis: γραμμή ἐστι μῆκος ἀπλατές. Duplex est recta & curua. Linea recta, à puncto ad punctum protractio breuißima est. Huius species sunt: Axis, linea circa quam orbis uertitur: & diametros

tros, recta linea figuram longißimè patet ex æquo secans. Superficies latitudo citra profunditatem est. Hæc formas treis complectitur: concauam, planam, conuexam. Vnde etiam specula in genera totidem diducuntur. Corpus latitudo cum profunditate. Circulus forma plana est, quæ una in orbem ambiente linea comprehenditur. Lineam circun ductam, & ambitum circuli, & περιφέρειαν uulgo nominant. Circuli omnes in portiones duodecim diuiduntur, quæ signa uocantur. Signum deinde in triginta gradus. Gradus, in sexaginta minuta. Minutum in sexaginta secunda. Secundum in sexaginta tertia, Sic deinceps usque ad decima. Item gradus alio nomine pars dicitur. Sic dicimus Solem esse in tertia parte Tauri, in quarta Leonis: id est, in tertio gradu Tauri, in quarto gradu Leonis. Centrum circuli uel globi medium est. Orbis à globo differt, quòd hic solidus, ille concauus sit: huic una superficies, illi duæ. Angulus est duarum linearum mutuus contactus est. Triplex est angulus. Rectus, quando linea recta in rectam demissa, anguli utrinque æquales sunt. Acutus recto minor. Obtusus recto maior, hoc modo:

Angulus rectus, acutus, obtusus.

DE CIRCVLIS.

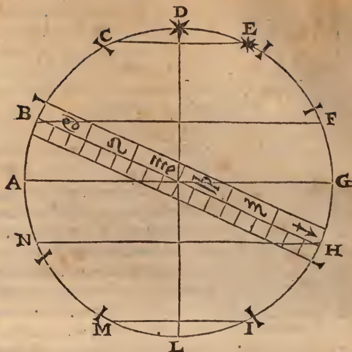
Circulorum sphæræ duo sunt genera. Maiores dicuntur, qui mundum secant in parteis æquales, uel quibus idem cum mundo est centrum. Minores, qui mundum non diuidunt in parteis æquas, uel quibus non idem centrum cum mundo est. Maiores septem à Græcis traduntur: æquator, signifer, duo coluri, horizon, meridianus, lacteus. Aequator, aut æquinoctialis, est circulus, cuius partes omnes æquo spatio ab utroque polo distant. Signifer, siue zodiacus est, uia septem stellarum errantium, uel sub quo septem stellæ errantes feruntur. Huius latitudo duodecim continet gradus, quia tanta ferè planetarum à medio, siue à Solis semita euagatio est. Partes signiferi sunt duodecim signa: Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces. Ex his opposita, siue diametro distantia sunt: Aries & Libra: Taurus & Scorpio: Gemini, & Sagittarius: Cancer & Capricornus: Leo & Aquarius: Virgo & Pisces. Quando Sol est in Arietis initio, æquinoctium uernum habemus. In libræ, æquinoctium autumni. In Cancri, solstitium, siue longißimum anni diem. In Capricorni, brumam, uel breuißimum anni diem. Quum Sol mouetur sub Ariete, Tauro ac Geminis, nobis & omnibus, qui citra torridam zonam sunt uer est: quãdo sub Cancro, Leone, Virgine, æstas: sub Libra, Scorpione, Sagittario, autumnus: sub Capricorno, Aquario, Piscibus, hyems. Coluri, duo sunt circuli per mundi uertices ducti, quorum alter æquinoctia: alter brumam & solstitium contingit. Ita dicuntur, quod sint mutili, & imperfecti. Quoniam partes austrino polo uicinæ, nobis nunquam exoriuntur. Tametsi signifer, æquator, ac tropicus uterque nullo tempore

pore

pore toti apparent: paulatim tamen aliæ atque aliæ partes sursum nituntur: sic ut intra horas uigintiquatuor circuitus perficiatur. Horizon *est circulus, qui conspectā mundi partem ab inconspecta dirimit. Latinè finientem & finitorem nominamus.* Hic obliquus *dicitur, ubi alter polus est altero sublimior.* Rectus *ubi polus uterque cernitur, ut sub æquatore.* Meridianus *est circulus, qui per mundi ac horizontis polos ducitur: in quo* Sol *medios dies, mediasq́; noctes efficit.* Hi *duo circuli finitor & meridianus mundum totum in parteis quatuor æquas dissecant.* Lacteus *circulus est, qui cælo sereno solus cernitur.* Quatuor *circuli minores sunt: circulus arcticus, circulus antarcticus, tropicus æstiuus & tropicus brumalis.* Circulus *arcticus est, quem describit polus signiferi circa polum mundi arcticum.* Circulus *antarcticus, quem describit alter polus signiferi circa polum mundi austrinum.* Tropicus *æstiuus est, quem* Sol *describit ab oriente in occidentem solstitio, siue longißimo die æstatis.* Tropicus *brumalis aut hybernus, quem* Sol *describit bruma: id est, breuißimo anni die.* Vterque *tropicus gradibus uiginti tribus & quinquaginta ferè minutis abest ab æquatore.* Eodem *interstitio circuli arctici à polis distant.* Circulos *sphæræ omneis in formas duas diduximus, maiores ac minores.* Eosdem *alio modo in genera tria diuidunt:* παραλλήλους *siue æqui distantes, obliquos, & per uertices ductos.* Paralleli *quinque sunt: æquator, tropici duo, & totidem arctici.* Obliqui *tres: signifer, horizon, lacteus.* Per *polos ducti, coluri duo, & meridianus.* Paralleli *sunt omnes circuli, qui motu mundi describuntur, sed non omnibus utimur.* Nulli *in sphæra circuli pinguntur, quorum non sit aliquis usus, præter orbem lacteum.* Signifer *enim uiam demonstrat*

monstrat septem stellarum errantium. Aequator distinguit æquinoctia. Tropici extremas metas Solis comprehendunt. Arctici zonas frigidas & periscios, Coluri annum & signiferum in quatuor partes diuidunt. Horizon & meridianus ad ortus signorum & ad Cosmographiam pertinent. Ea quæ de circulorum, axium, polorumq; ratione dicta sunt apertius demonstrabit pictura sphæræ, quæ sequitur.

*

Linea DL *axis mundi uel ſperæ eſt.* D *Polus arcticus.* L *antarcticus, ſiue auſtrinus.* C E *circulus arcticus.* B F *tropicus* Cancri, *ſiue tropicus æſtiuus, uel tropicus ſolſtitialis, quæ tria idem ſunt.* A G *æquator, aut æquinoctialis.* N H *tropicus Capricorni, ſiue tropicus hybernus, uel tropicus brumalis, quæ tria quoque idem ſunt.* B H *zodiacus, uel ſignifer.* M I *circulus antarcticus.*

IOA

capiet: bonam partem Ciceronis, Plinij, Vergilij, Ouidij, Arati, Aristotelis, Ptolemæi, ac aliorum omnium, qui uel Græcè uel Latinè aut alia lingua his de rebus quicquam prodiderunt. Non pauca uidi apud Germanos, Gallos, Italos, Hebræos, quæ multos sanè ad hæc discenda allicere poßint. Nullas puto nationes esse in orbe, quæ non aliquid de cælo, Sole, Luna & mari, quorum adeo mirabilem cursum quotidie uident, cupiant perdiscere. Doctißimi quique oratores & poëtæ nonnihil semper de stellis ornatus & uarietatis gratia suis operibus inserere conati sunt, quos hi nec intelligere, nec alijs prælegere possunt, qui paruum laborem fugientes ista ignorant: nec quum scribere quicquam uolunt, audent harum rerum mentionem ullam facere. Hi sunt qui tepidè laborantes, in rebus quæ exornant mentem, semper in ore hæc uerba habent, pluribus intentum minorem ad singula sensum esse. Qui si bene sibi consulere uelint, caueant bene ne sese nimio labore consumant etiam in rebus minimis, spretóque decore immortalis animi sequantur pocula, luxus, fabulas, hisce studijs transigunt æuum, & fallant tædium temporis monstra hominum, qui non sunt digni hominis uocabulo. Pecudum more nihil sequantur nisi pabulum & turpißimas libidines, huc omnia consilia referant, his duabus uoluptatibus inuigilent. Diem corporis alimento, noctem somno & Veneri dedant. Vtinam uerbis exprimere possem ea quæ animo ipso cogito, quantum splendoris, quantum lætitiæ hæc contemplatio mihi adferat, quantum ea mihi profuerit. Nihil me pertraxit ad altiora, nisi sola cœlestium rerum cognitio. Alios qui tantas res non capiunt, quorum cogitatio non latius uagatur, quàm in

ædibus,

ædibus,ubi habitant, solùm mouent, quæ exigua sunt, illi magnifaciunt humilia, & nescio quàm autoritatem cum summa grauitate captant uel apud unum puerum:me nihil huiusmodi res mouere possunt,has nihili facio,eas res uulgares aspernari didici, & longè arcere ab animo meo. Non potest curare tam uilia, qui omni momento cœlum totum,oceanum totum,terram mente comprehendit. Hæc magna me docuerunt contemnere parua, & aliquid magni quærendum esse. Alij anxiè scire desiderant quid agatur in proximis ædibus, & omnem uitam deterunt in augenda familia, in extruendis ædificijs, non uidentes quàm exiguam possideant partem terræ, quæ cum oceano toto non nisi centrum ac punctus mundi est. Alij literarum studiosi uanis gaudent colloquijs,& laudem apud paucos uenantur,& sui memoriam in illis reponunt, qui breui cum ipsis laudibus perituri sint: me nihil delectat, nisi quod æternum est,nisi quod non unus aut alter,sed uniuersus orbis uideat, quod nulla uetustas delere possit, quod cum ætate augeatur,ea est stili laus,ad quam siderum cognitio mirè conducit:excitat enim ad laborem, & uelut gemmis quibusdam orationem illustrat, quandò uarietatis causa, quæ in omnibus rebus grata est, stellarum mentionem facimus. Qui parua semper ante oculos habent, parua solùm imitantur, & omnia magna existimant, quia nihil maius uident. De cœlo non semel cogitant, oceani motus non mirantur, non perpendunt, quo modo una stella tam longè distans sic possit aquas ducere. Interdum per horam unam nunc Lunam & nubes,nunc Helicen, nunc Pleiades immoto corpore perspicio,nunc admiror cursum mundi, uentos, fulmina, tonitrua:nunc gemitus ædo,doleoq; tam breue tempus datum esse homini: tandem cogitans ante

mortem

mortem etiam aliquid mihi agendum esse posteritatis memoria dignum, aliquid efficiendum esse, quo significare poßim futuris seculis aliquando me uixisse cum incredibili impetu ruo in labores. Sic cœlum excitat mentem meam, nec id solùm quum sub Ioue ipsum intueor, sed etiam quum uel alios doceo naturã mundi, uel quum in cubiculo cogitabundus deambulo. Hoc dulci gaudio utinam per fata diu frui liceret. Multi forsitan iisdem studijs sunt dediti, qui tantum gaudium non sentiunt, sed fortasse cœli motus & pulchritudo non similiter illis impressa est ac mihi, qui eam semper in pectore seruo, qui per multos annos in ijs rebus uersatus sum. Id uerè possum dicere me hanc artem plus centies & quinquagies docuisse, nec eam dimittam quoad uiuam.

QVID INTER ASTRONOMIAM Astrologiamque intersit.

Mundi naturam motumq; tractaturus uelut è cælo terram aspiciens optimo iure admirari uideor, quid in tam exigua sphæra describendum cæteri inuenerint. Plinius formicas extollit, memorátque uermium industriam. Maro opes traditurus, duces strenuos pollicetur, prælia, mores gentium populorumq;. Tanquam magni aliquid in eo sit, quod antiquitas omnis punctum ac centrum nuncupauit. Hic cœli uastitas aperitur. Hic ea lustrabimus, quibus maius nihil excogitari queat. Hic contemptis terreni puncti angustijs, per aëra spatiosum, inter aureos soles, mutabilesq; lunas, ac lucida sidera mira animorum dulcedine uagabimur. Quem ista non mouent, hunc stupidum uoco, indignum uita, ignauam molem,

y

nihil differentem à cæteris animantibus. Existimauere nonnulli haud sanæ esse mentis uel semel animo hæc agitare. Verum hanc audaciam, tantarumq; contextum rerum fortuna adiuuabit. Quo igitur à nominum ratione exordiar, inter Astrologiam Astronomiamq; id interest, quòd hæc scrutetur stellarum situm, ortum, occasum, defectiones, stationes & progressus: illa ex his omnibus res futuras præuideat. Vt quòd Cicero neminem cum Sirio ortum aqua interiturum ait, ad Astrologiæ coniectationem pertinet. Eodem spectant, quæ circa libri primi finem Lucanus perscripsit, unde armorum rabies colligitur.

Vt Pli. lib. 2. cap. 1.

DE SPHAERA.

QVia plerique artis initio de sphæra scribere consueuerunt, hic quoque de ipsa nonnihil dicam: inde solùm traditurus, quæ ad mundi intellectum pertinent. Ea tamen omnia, ad sphæram referri poterunt, est enim orbis effigies. Sphæra, globus est mundi effigiem circulosq; continens. Quod Theodosij finitio, qua autor bene, nostri malè usi sunt, haud exprimit. Nam quum descriptio id explicare propriè debet, de quo agitur, ea de mundi, circulorum, signorúmue natura planè nihil habet: sed duntaxat sphæram corpus esse solidum, cuius omnes in circuitu partes æquis à medio uel centro spatijs absistant. Istiusmodi finitio cuiusque globi uel pilæ est: non huius organi, in quo stellæ, orbes, ac circuli pinguntur. Hanc nostri operibus suis paßim præfigunt commendantq;, quum tamen postea sphæram gemina diuisione distinguant in rectam & obliquam: in orbes Lunæ, Mercurij, Veneris, Solis, Martis, Iouis, quæ omnibus sphæris non congruunt. Dubitare solet nul

let uulgus num etiam errantes stellas aliquas in sphæra oporteat collocare: equidem optimam puto, quæ quàm plurimas orbis partes complectitur, eius nanque, ut diximus simulacrum est. Archimedes uitream habebat, ubi sponte sol & luna in plagas diuersas ferebantur. De qua Claudiani uersus:

Iuppiter in paruo cum cerneret æthera uitro,
Risit, & ad superos talia dicta dedit:
Huccine mortalis progressa potentia curæ,
Iam meus in fragili luditur orbe labor.
Iura poli, rerumq; fidem, legesq; deorum,
Ecce Syracusius transtulit arte senex.
Inclusus uarijs famulatur spiritus astris,
Et uiuum certis motibus urget opus.
Percurrit proprium mentitus signifer annum,
Et simulata nouo Cynthia mense redit.
Iamq; suum uoluens audax industria mundum
Gaudet, & humana sidera mente regit.

Sphæra duplex est. Recta, ubi polus uterque horizonta contingit. Vt in tractu longo Aphricæ ac Asiæ, nusquã in Europa. Obliqua, in qua alter altero sublimior est: quemadmodum apud Hispanos, Græcos, Scythas: breuiter apud omnes, qui ultra citraq; æquinoctium habitant. Nomen sumptum est ab obliquo incessu siderum. Sol enim obliquè per aëra fertur ab exortu in occasum, & Tauri sidus obliquo meatu per plagam austrinam decurrit. Eadem ratio reliquarum cœli partium. Vel, quo aliter eadem hæc describam, mundum habere dicuntur rectum, ubi æquinoctialis ita diuidit finitorem, ut quaterni anguli recti atque æquales efficiantur. Obliquum, quibus æquator finientem ad angulos acutos obtusosq;, uel inæqualeis

dissecat. Vt sphæram, ita & orbem, & mundum, & horizonta, & finitorem, & finientem, seu terminum uisus rectum & obliquum appellamus. Sic Hispanos in orbe obliquo esse dicimus, finitorem aut mundum obliquum habere.

DE MVNDI AETERNITATE, de formarum mutatione, an plures mundi sint, quæ mundi sit forma, & quo differant ideæ notiones, imagines.

MVndum, cui à perfecta elegantia nomen dederunt Græci nostriq; , quiq; circuitu suo se & cuncta complectitur, alij dixerunt æternum esse, nunquam initium habuisse, neque unquam habiturum finem. Alij conditum principio temporis. Alij orta omnia putant ex congerie quadam confusa, quam ab hiando nominant chaos. Id uocabatur quædam rerum omnium sineforma ulla confusio, à Physicis materia prima. Fingunt nanque, & cœlum & terram mixta fuisse, atque ex illis separatis generatas esse, arbores, uolucres, feras, ac mortalium genus. De hoc Ouidius:

Ante mare & terras, & quod tegit omnia cœlum.
Vnus erat toto naturæ uultus in orbe,
Quem dixere chaos rudis tndigestaq; moles.

Hanc congeriem discussam esse dißipatamq; à Clementia Claudianus tradit. Eius uerba hæc:

Principio magni custos Clementia mundi,
Quæ Iouis incoluit zonam, quæ temperat æthram
Frigoris & flammæ mediam, quæ maxima natu
Cælicolum, nam prima chaos Clementia soluit
Congeriem miserata rudem, uultuq; sereno

Discus

Discußis tenebris in lucem secula fudit.

In mundo nihil interit, nihil exoritur, tantum rerum mutatur facies: ut in cera quæ alba in uiridem, uiridis in nigram transit, cui aliæ atque aliæ imprimuntur effigies. Eiusmodi & Ouidij sententia est:

Nec species sua cuique manet, rerumq́; nouatrix
Ex alijs alias reparat natura figuras.
Nec perit in toto quicquam mihi credite mundo,
Sed uariat, faciemq́; nouat. Nasciq́; uocatur
Incipere esse aliud quàm quod fuit ante. Moriq́;
Desinere illud idem.

Eadem opinio Heracliti, quam Plato uerbis his in Cratylo refert: λέγει πȣ ἡράκλειτος, ὅτι πάντα χωρεῖ, καὶ οὐδὲν μένει. Καὶ ποταμȣ̃ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα, λέγει, ὡς δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης. *Memorat Heraclitus, inquit, transire omnia, neq; quicquã permanere: fluuiorumq́; fluctibus rerum uicißitudinem comparans ait neminem flumen idem ingredi bis posse, quod aßiduè prætereat. Iccirco mundum Plinius ait rerum omnium certum esse, & similem incerto. Hinc admiratio non parua proficiscitur. Quippe si animo concipiamus, quot ab exordio mundi homines extiterint: quot interierint pace, bello, peste, fateri debebimus uix ullam esse particulam terræ, lignorum, herbarum, frugum, quæ non crebro fuerit pars humani corporis. Adeo ut mirum uideatur, quá nam ratione, quando corpora reuiuiscent, quisque sua habere poterit membra: quum res eadem, quæ tunc fortasse lignum erit aut herba, unius hominis fuerit auris, alterius oculus, tertij cor, quarti cerebrum siue pulmones. Veruntamen hæc naturalis ratio, quæ diuina ui semper est inferior. Democritus innumerabiles esse mundos existimabat quasi*

pilas alios extra alios. Anaxarchus discipulus, quum regi Alexandro id referret orbes esse innumeros, Heu, inquit, me miserum, qui ne uno quidem potitus sum. Hoc malè habat generosum hominis animum, quod tanto labore, ne unius quidem mundi imperium esset consequutus. Nunc cuiusmodi orbis forma sit, dicemus: quidq; intersit inter ideas uel exemplaria, notiones, ac imagines seu formas.

Mundum habere globi figuram, imprimis uocabuli significatio docet, orbem enim nominant. Præter eam, quod forma hæc perfectißima sit, principio & fine carens. Deinde quod capacißima sit. Postremò, quòd alioqui conuerti non posset. Causis igitur quatuor eius figuram demonstramus: uocabulo, perfectione, capacitate, ac motu. Quod orbis dicatur, & absolutißima forma sit, quæ principio fineque careat: quod maximè sit capax, & alio pacto in diuersas plagas uolui non poßit. Quintam causam adijcere licet, quod parte quacunque medius cernatur. Oua enim resq; aliæ medium duntaxat inter fines habent: orbis figura, quæ ijs caret, in quauis parte. Mundi forma ac pulchritudo in deo & animis lucet expreßior. In illis effigies elementorum, lapidum, arborum, animalium. Saturni, solis, lunæ & siderum reliquorum: Quæ rerum species in deo, ideæ & exemplaria: in animis rationes & notiones: in orbis materia, formæ atque imagines à Platonicis nominantur. Claræ quidem in orbe siue rebus. clariores in animo (quis enim cognitionem lapidis lapidi præstare negauerit?) in dei mente clarissimæ.

DE

DE CONCENTV MVNDI, & nouem Musis.

QVemadmodum ab aëre uirga percusso strepitus quidam audiri solet: ita ex uelocissimo singularum orbis partium cursu, singulos ædi concentus uel sonitus antiquitas putauit, quas musas appellamus. Sunt igitur musæ concentus, qui æduntur à circumactu siderum. Veteres tamen ex orbibus octo nouem finxerunt deas, quæ eius rei causa sit aperiam. Tradidere ex horum circulorum motu nonum quendam alium concentum, qui ex reliquis constaret, effici: sicut apud nos pueris octo canentibus, ubi præter singulorum uoces nonum quendam concentum ex omnibus habemus. Hesiodus Musarum ordinem uersibus tribus complectitur:

Κλειώ τ' εὐτέρπη τε θάλειά τε μελπομένη τε,
Τερψιχόρη τ' ἐρατώ τε πολυμνία τ' οὐρανίη τε
Καλλιόπη θ' ἣ δὲ προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασάων.

Prima ob rerum gestarum, quas canit, & gloriam & celebritatem Clio nuncupatur. Secunda ab oblectando, Euterpe. Tertia θάλεια, *uel à lasciuia cantus, uel à uirendo germinandóque, quod Veneris natura, Plinio autore, cuncta in terris generentur. Quarta Melpomene à canendo dicta. Quinta Terpsichore à delectandis choreis. Sexta Erato, uel ab amoribus canendis, uel quod Iouis sidus benignum ac salutare sit. Ouidius amatoriam appellat. Vilis, inquit, amatoriæ uilis mihi candida Clio. Septima Polymnia ab hymnorum multitudine. Octaua* οὐρανία, *à firmamenti uel cœli uertigine. Hic Latini scriptores nonnulli hallucinantur, qui hanc secundam aut tertiam esse existimant, quum cœlum semper octauum sit, supráque orbem Saturni. No-*

nam à uocis suauitate atque dulcedine Calliopen dixere, ὡς καλὴν ὄπα. Κλειὼ concentum Lunæ cursus efficiunt. Vnde Ouidius eam in uersu, quem modo adscripsimus à sideris colore candidam nominat. Euterpen Mercurij, Thalian Veneris, Melpomenen Solis, Terpsicoren Martis, Erato Iouis, Saturni Polymniam, Vraniam cœli. Qui ex omnibus ijs constat, Calliope est. Hæc numine suo Orpheum uatem afflauit, Musæum Vrania, Homerum Clio, Polymnia Pindarum, Erato Sappho, Melpomene Thamyram, Terpsichore Hesiodum, Thaleia Maronem, Nasonem Euterpe. Sunt & communia quædam musarum uocabula. Camœnæ nuncupantur quasi canentes amœnè. Heliconiades, ab Helicone βοιωτίας monte. Parnasides, à monte Parnaso. Aonides, ab Aonijs montibus Bœotiæ. Cytheriades, à Cythero monte uel saltu. Pierides, à Pieria Bœotiæ monte, ubi ex Ioue & Mnemosyne natæ sunt. Pegasides, à fonte, quem Pegasus ungulæ ictu aperuit, unde itidem Hippocrenæ & Aganippides appellantur. Thespiades, à Thespijs oppido Bœotiæ. Libethrides à Magnesiæ fonte musis sacro. Pimpleiades, à fonte uel uico Macedoniæ. Castalides, à fonte Parnasi Castalio. Theocritus: Νύμφαι κασταλίδες παρνάσιον αἶπος ἔχοισαι. Mnemosynides, à matre Mnemosyne. Quam ideo musarum parentem uocant, quòd eruditio sine memoriæ ui comparari nequeat. Olympiades, à monte Macedoniæ Olympo. Hæc de musis. Ratio triplex redditur, quamobrem mundi sonitum auditu non percipiamus. Prima, quòd tanta eius magnitudo sit, ut aurium angustiæ non capiant. Quemadmodum gentes, quæ Nili καταράκτας siue καταδοῦπα accolunt, sensu

audiendi propter sonitus magnitudinem carent. Secunda causa est, concentus suauitas incredibilis, qua aurium sensus sopitus est. Tertia, quòd à natali die adsuefacti simus: ac ideo nõ audiamus. Sicut enim in ædibus horologia principio uicinos turbare solent, postea uix exaudiri: ita consuetudine perpetua sentiendi uim extingui putant.

DE MVNDI PRINCIPIIS mundum pendentem uolui in se, & quot eius ætates sint.

NVnc mundi rerumq; principia, propter aßiduam de illis quæstionem ostendemus. Turpe ea nescire est, quæ paßim uel pueris obuia sunt. Principia ipsius esse dixerunt: Pythagoras, numeros: Epicurus, atomos: Diodorus amere, in quibus partes non sunt: Asclepiades oncos tumores: Geometræ fines: Democritus ideas: Thales aquam: Parmenides terram: Zenon Empedocles & Plato, ignem, aëra, aquam, terram. Aristotelici duo duntaxat memoriæ prodiderunt, materiam ac formam: quæ sententia sola in scholis probatur. Distant elementa & principia, quod hæc informia sint, & non corrumpantur: illa formata & corrumpantur: hæc duo, illa quaterna sint. Mundum pendentem uolui in sese haud dubium est: licet opiniones uarias poëtarum turba recenseat. Quid etenim molem tam uastam poßit comprehendere? Homerus, cui fingere istæc facilè fuit, Atlantem habuisse columnas ait, quibus cœlum terramq; sustineret. Huius uersus ex ὀδυσσείας principio adscribam:

Ἄτλαντος θυγάτηρ ὀλοόφρονος, ὅςτε θαλάσσης
Πάσης βένθεα οἶδεν, ἔχει δέ τε κίονας αὐτὸς
Μακράς, αἳ γαῖάν τε καὶ οὐρανὸν ἀμφὶς ἔχουσι.

Idem de Hercule tradunt. Credo excogitatum ob eximiam animorum in uiris illis fortitudinem, qua cæteris mortalium antecellebant. Remotis igitur fabulis mundum pendentem uerti in se, neque Atlantis columnis figi, neque Herculis humeris contineri adfirmabimus. Quæ tamen de illis retuli, perdiscenda, ut poëtas capere queamus. Quidã extra mundum uacuum esse, perq́; id mundum sustineri putant, nihil habentem ubi possit consistere. Aetates eius sex traduntur. Prima à parente primo usque ad Noam nauigij memorabilis aduersus aquarum uim fabricatorem. Berosus autor est tempore illo gigantes in Asiæ finibus immani fuisse corpore, qui contemptis & dijs & hominibus proxima quæque deuastabant, inter quos Noa erat cæteris tum iustior, tum humanior, & futurum exitium præuidens. Secunda ad Abrahamum, à quo pueros circuncidendi mos habuit initium. Is enim primus & sibi & familiæ eodem, quo Deus id præcepisset, die ἀκροβυστίαν præciderat. Tertia ad Dauid regem primum: siquidem antea iudices solum, & prophetas habebant. Quarta ad Iudææ in Babyloniam commigrationem. Quinta ad Christi aduentum. Sexta, quæ nunc agitur, ad mundi finem. Poëtæ uerò ex mortalium uita multiformi ætates finxere quatuor, easq́; metallis compararunt. Primam auream nominabãt, quod moribus optimis Saturni seculo homines floruerint. Secundam argenteam, quoniam sub Ioue ad uitia inclinare cœperunt. Tertiam æream, quam bello occuparunt. Quartam ferream, quòd in ea à nullo crudelitatis genere mortales abstinuerint. Has descripserunt, in Agricultura Vergilius: Ouidius primo de mutatione formarum uolumine, & Aratus in phænomenis. Aetatem utrobique quendam inter duas insignes rerum mutationes, & quasi commotio-

motiones peregrinas mundi ſtatim nuncupamus.

QVAE MVNDI PARTES. dextræ ac ſiniſtræ vocentur.

IN tota ſiderum contemplatione nihil eſſe conducibilius arbitror, quàm id, quod nunc abſoluemus, quæ mundi partes dextræ ac ſiniſtræ nuncupentur, quæ diſtinctio nuſquam ante tradita eſt, quod equidem ſciam. Hac in re triplex authorum ſententia eſt. Quippe aſtronomi partem mundi eoam ſiniſtram, occiduam dxteram uocant. Plinius de mundo in occaſum curente: Semper illo in dexteram præcipiti. Geographi contra Orientem dexterum appellant, Occidentem ſiniſtrum. Poëtæ uerò totum hemiſphærium ab æquatore ad Aquilonem nominant dextrum, alterum ſiniſtrum. Proinde Lucanus Arabum, qui auxilio uenerunt Pompeio, umbras auſtrinas in arctoas ſiue noſtras repentè mutatas eſſe memorat: Ignotum uobis Arabes uenistis in orbem, Vmbras mirati nemorum non ire ſiniſtras. Hos enim prius quàm egreßi erant torridam zonam, umbræ ſequebantur: poſt egreßum præcedebant. Maro de zonis: Quam circum extremæ dextra leuaq; trahuntur Cœrulea glacie concretæ atque imbribus atris. Et Ouidius: Vtq; duæ dextra cœlum totidemq; ſiniſtra, Parte ſecant zonæ, quinta eſt ardentior illis. Quo rem expeditius memoria teneas, finge pectus uertere Aſtronomos ad meridiem, ubi uelociſsimus ſiderum curſus eſt, nam circa polum uix ſtellæ mouentur: Geographos ad polum, cuius altitudinem quærunt: poëtas ad occaſum. Tum facilè cernas, quo cuiuſque dextera ac leua tendat.

IOACHIMI FORTII RINGEL-

bergii Andouerpiani Institu-
tionũ Astronomicarum
Liber secundus.

DE PARTIBVS MVNDI.

ACTENVS *sphæræ mundique totius faciem ostendimus, sine ulla partium distinctione.* De his in *præsentia differemus, & quæ sint, & in quas ferantur oras, & quanto temporis spatio circumagantur,* Partes mundi decem orbes ac elementa quatuor sunt. Verùm antiquitas tantum octo esse arbitrabatur, ut ex Ciceronis secundo de diuinatione libro colligimus, ubi hæc sunt uerba: Docet ratio Mathematicorum, quanta humilitate Luna feratur terram penè contingens, quantum absit à proxima Mercurij stella, multo autem longius à Veneris: deinde alio interuallo distat à Sole, cuius lumine collustrari putatur. Reliqua uerò tria interualla, infinita & immensa: à Sole ad Martis, inde ad Iouis, ab eo ad Saturni stellam: inde ad cœlum ipsum, quod extremum atque ultimum mundi est. Hic uides unum tantum cœlum esse, & quàm loquantur aptè, qui Saturni aut Iouis aëra cœlum appellant. Arati interpres sic parteis easdem refert:

Ex-

Ἔχει γὰρ ὁ οὐρανὸς ἑπτὰ ζώνας οὐκ ἐπιψαυούσας τοῦ ζωδιακοῦ, ὧν τὴν μὲν πρώτην ἔχει ὁ κρόνος. τὴν δὲ δευτέραν, ὁ ζεύς. τὴν δὲ τρίτην ὁ ἄρης. τὴν δὲ τετάρτην ὁ ἥλιος. τὴν δὲ πέμπτην: ἡ ἀφροδίτη. τὴν δὲ ἕκτην, ὁ ἑρμῆς. τὴν δὲ ἑβδόμην ἡ σελήνη ὁ μὲν δὴ ζωδιακὸς κύκλος ἀνώτερός ἐστι πάντων.

Post Ciceronem orbes alij duo reperti sunt, hoc modo. Viderunt longo temporis spatio, ac frequenti stellarum reditu, alijs eas motibus ferri, atque annis centenis sidera incessu obliquo ab occasu in exortum singulas ferè peragrare parteis. Deinde signa quoque eadem ab Austro in Aquilonē meare, ac rursus in Austrum digredi. Collegerunt itaque duos alios stellarum esse motus, ac orbes totidem, quando singuli orbes singulos solum meatus habere proprios possunt. Eosq; esse supra firmamenti locum, non infra, ijdem tradidere. Quoniam stellæ ab illis circumagi non possent, nisi illi ampliore spatio eas complecterentur. Sunt qui mundum in partes quinque distribuant, terram, aquam, aëra, ignem æthereum & cœlestem: posteriorem ignem rursus in erraticum & non erraticum. Alij inter quaterna elementa mundum diuidunt. Quorum primus ordo terram, aquam, aëra, ignem continet. Secundus Lunam, quæ à Physicis ætherea terra dicitur, Mercurium, Venerem, Solem. Tertius firmamentum, quod à firmitate terræ simile uidetur, Saturnum, Iouem, & Martem.

DE DECIMO ORBE.

Decimus extremusq; orbis ab exortu in occasum ruit, cursumq; peragit horis quatuor & uiginti. Eo impetu Lunæ, Solis, Martis, Saturni, cœliq; sidera intra diei noctisq; spatium circumaguntur. Causa eadem Lunæ globum, Lunaq; oceanum immensam aquarum uim quotidie circum

circum terram rapit. Axis huius dimetiens est, circum quam ipse uel mundus uoluitur. Proclus: Ἄξων τοῦ κόσμου ἐστὶν ἡ διάμετρος αὐτοῦ, περὶ ἣν στρέφεται. *Distare axem & diametrum constat, quòd linea quæuis per orbis medium ducta dimetiens sit: axis solum, circum quam uertitur. Eo ueteres finxerunt cœlum terramq́; contineri. Inde Cicero ait, Terra, quæ transiecto axe sustinetur. Prudentius: Et scißus axis cardinem mundi ruentis soluerit. Idem quoque Lucanus sentit, ubi fore sedem Cæsari accommodam demonstrat, inter æstum Austrinum & rigorē Aquilonis. Aetheris, immensi, inquit, partem si presseris unam, Sentiet axis onus. Maiores ut in sphæris quas nos conficimus, ita in mundo axem partes omneis connectere prodiderunt. Polum propriè in ambitu globi uocamus punctū, qui æquo spatio ab omnibus circuli partibus, cuius polus dicitur, distat. Differt à cētro, quod id in globi medio est, polus in circuitu. Hoc modo signiferi uerticē, punctū in cœli circūflexu esse dicimus, paribus undique interuallis ab orbe eo absistens. Et qui mundi polus est, eundem & æquatoris esse, tropicorū, arcticorumq́; orbium. Polis à* πολέω, *uel uertendo inditum nomen est, quod circum illos mundi structura uertatur. Eadem ratione Vergilius nuncupauit uertices: Hic, inquit, uertex nobis semper sublimis, at illum sub pedibus Styx atra uīdet, manesq́; profundi, hoc est, antichthones, quos è cœlo nostro uelut in profundo aëre habitantes aspicere uidemur. Mundi uertices duo sunt, arcticus & austrinus, siue quod alteri oppositus sit, antarcticus. Dicti ab Arctis, quæ circa hunc nostrum polum feruntur, unde & nos quoque gentes arctoæ dicimur. Alter austrinus uocitatus, quòd in ea regione sit, unde Auster uel Notus spirat. Alij signiferi sunt ab his distantes propè*

uicenis

uicenis quaternis partibus. Hoc loco naturæ uis immenſa apparet. Quippe nulla admirabilior ſpecies, nulla pulchrior, quàm quod fabrica mundi circum metas ſemper eaſdem decurrat, quum nullum uſquam ferrum firmarit, quod polos fulciat, continéatue motum.

DE NONO ORBE.

Nonus orbis duos habet motus, alterum communem cũ decimo: alterum ab Occidente in Orientem, qui quadragintanouem millium annorum ſpatio perficitur. Huius axis mundi axem medium ſecat, & poli à polis mundi diſtant uigintitribus partibus minutisq́; quinquaginta. Inter axium fines periſcij & zonæ frigidæ ſunt.

DE COELO.

Firmamentum orbis octauus eſt, in quo omnes quas cernimus ſtellæ, præter ſeptem errantes continentur. Veteres hunc eſſe extremum putabant, ſolúmque perpetuo curſu ab ortu in occaſum ferri, atque ideo à firmitate & conſtantia motus firmamentum uocauerunt. Cœlum maiores à cælando dixerunt, quòd uarijs ſit cælatum rerum figuris. Quinetiam nonnulli exiſtimauerũt orbium attritu aſſiduo particulas quaſdam, & rerum omnium ſemina decidere: è quibus plerunque in deſcenſu confuſis, monſtra ac prodigioſæ animantium formæ naſcantur. Aut à concauitate, κοιλὸν enim Græcis concauum eſt. Porrò cœli uox res duas ſignat. Creberrimè octauum orbem, in quo fixæ ſtellæ ſunt. Sic Cicero ait: A Saturno ad cœlum ipſum, quod extremum atque ultimum mundi eſt. Nonnunquam aëra: hoc pacto & uolucres cœli, & ſerenum cœlum dicimus. Plinius: Nanque & hoc cœlum appellauere maiores

res

res quod alio nomine aëra, omne quod inani ſimile uitalem hunc ſpiritum fundit. Diogenes Laërtius *cœlum ait* σφαῖραν *uolubilem eſſe, & tectum immenſum. Id tres habet motus, primum ab* Oriente *in* Occidentem, *ſecundum à nono orbe ab occaſu in ortum, tertium proprium, quem acceſſus receſſusq; motum, aut trepidationis nuncupant. Hic ab æquinoctiorum notis in orbe octauo, circum æquinoctia noni fit. Dimetiens circuli parui, quem æquinoctiorum interualla deſcribunt, partium ferè nouem eſt, minor ſigniferi latitudine, quæ duodenas continet. Circuitus iſte ſtellas ab* Auſtro *in* Aquilonem, *atque à ſeptentrionibus in meridiem pertrahit. Motus primus uicenis quaternis horis perficitur: ſecundus annorum quadraginta nouem millium ſpatio: tertius ſeptem millium. Tametſi hic cœlũ depingitur, de ſignifero tamen nihil: niſi inter circulos ſcripturus ſum.*

SIDERVM FIXORVM deſcriptio.

QVatuor̃ *ſtellarum genera ſunt.* Fixæ *quæ in cælo hærent, ita dictæ quod ſemper ſeruent eandem inter ſe diſtantiam.* Hæ à Græcis *nuncupantur* ἀπλανεῖς. Arati *interpres:* οἱ ἀπλανεῖς ὁμοίως ἑλκον). Iterum: οἱ δὲ ἄλλοι πέντε πλάνητες ἀναμεμιγμένως δινεύοντι, οὐκ ὄντες ὅμοιοι τοῖς προτέροις ἀπλανέσι. Erraticæ *ſunt ſeptem ſtellæ, quæ ſub cælo feruntur.* Deciduæ *ſunt, quas nocte uidemus decidere, quum per nubem incenſam flamma diſcurrit.* Crinitæ *ſtellæ ſunt incendia magna hærentia in aëre, quas* Græci *à coma cometas uocant.* Stellas fixas *nõnulli in arctoas, ſigniferi, atque auſtrinas diuidunt, ſed hi plures, quàm huius inſtituti eſt, enumerant.* Proinde *hic fructum magis,*

quàm multitudinem spectare uolumus: eaq́; solum tradere, quæ in poëtarum libris nusquam non sunt obuia. Naturæ ductu ab Aquilone in Austrum progrediemur. Helice *maior ursa est:*Cynosura *minor, quæ in multis* Europæ *partibus non occidunt. Maiorẽ Græci in mari obseruant, quòd stellas habeat insigniores:*Phœnices *minorem, quoniam ipsa propior polo sit, minusq́; moueatur.* Quod ita Aratus *prodidit:*

Οἱ τὴν μὲν, κυνόσουραν ἐπίκλησιν καλέουσι;
Τὴν δ' ἑτέρην ἑλίκην, ἑλίκῃ γε μὲν ἄνδρες ἀχαιοὶ
Εἰν ἁλὶ τεκμαίρονται ἵνα χρὴ νῆας ἀγινεῖν.
Τῇ Δ' ἄρα φοίνικες πίσυνοι περόωσι θάλασσαν.

Ea de causa Homerus Græcis *inde nomen dedit, cuius hæc uerba in primo* Iliados *libro:* Τὴν μὲν γὰρ σὺν νηὶ θοῇ ἑλίκωπες ἀχαιοὶ ἐς χρύσην πέμπουσιν. *Septentriones* Septẽtriones. *stellæ septem sunt in* Helice *siue* Cynosura. Vnde Vergilius: Arcturum, Pleiadasq́;, Hyadas, geminosq́; Triones. Et Victruuius: *Quæ stella elucet circum caput maioris* Septentrionis. *Sæpius id nomen* Helicæ *soli, ob sideris magnitudinem tribuitur.* Plinius: Booten, qui sequitur Septẽtriones. Hos uulgus etiam Plaustrum *ab equorum, rotarúmque specie nominat.* Stellam *extremam, quæ in Cynosuræ cauda est, nautæ polum nuncupant, quòd proxima sit axi. Abest tamen à uertice uero quatuor propè partibus, sic ut axis cum termino caudæ efficiat triangulum.* Bootes *sidus est, quod* Helicen, *siue maiorem ursam sequitur. Alio nomine* Arctophylax *dictus, & custos* Erimãthidos *ursæ.* Arcturus *stella magna inter* Bootæ *pedes est. Hanc ursæ caudam dixeris, unde & uocis ratio sumpta.* Vergilius: *Sub ipsum* Arcturum *tenui sat erit suspendere sulco, hoc est, sub* Arcturi *exortum matutinum. Lucidum sidus leuo*

Plaustrũ.

Polus.

Bootes.

Arcturus.

Heniochi humero insidens Capra nuncupatur Olenia, ab Oleno Arcadiæ urbe, ubi ipsam esse nutritam arbitrantur. Ouidius: Nascitur Oleniæ signum pluuiale Capellæ.

Hœdi. *Hœdi duæ stellæ in Aurigæ, uel Erichthonij manu sinistra sunt, de quorum exortu plerique scripsere. Circa Cycnum*

Pegasus. *alatus equus, quem Pegasum uocant. Hunc Ouidius è sanguine, qui ab exciso Medusæ capite defluxit, genitum esse ait, in Fastis: Creditur hic cæsæ grauido ceruice Medusæ Sanguine respersis prosiluisse comis. Eundem & uolucrem fuisse idē testatur: Huic supra nubes & subter sidera lapso Cælum pro terra, pro pede penna fuit. Ipsumq; inter sidera relatum esse refert: Iamq; indignanti noua frena receperat ore, Quum leuis Aonias ungula fecit aquas. Nunc fruitur cælo quod pennis ante petebat, Et nitidis stellis*

Pleiades. *quinque decemq; micat. Pleiades, stellæ septem in dorso Tauri, septimam tamen uix cernimus. De his Germanicus Cæsar in Arati interpretatione: Septem traduntur numero, sed carpitur una Deficiente oculo distinguere corpora parua. Nomen habent ἀπὸ τοῦ πλεῖν, hoc est, nauigando, quòd ortu suo nauigationis tempus ostendant. Hæ uerno tempore exoriuntur, & autumno occidunt. Vocantur & Atlantides, quod septem Atlantis filiæ sint, inter quas est Maia Mercurij mater. Vergilius: Multi ante occasum*

Vergiliæ. *Maiæ cæpere. Vergiliæ quoque uocitatæ sunt, quòd uere oriantur. Pleiades ergo, Atlantides aut Vergiliæ septem*

Hyades. *stellæ in Tauri dorso sunt. Hyades, stellæ quinque in signi eiusdem capite, ita dictæ, quòd non sine pluuia exoriantur. Easdem Plinius Succulas uocat, his uerbis: Qualiter in*

Succulæ. *succulis sentimus accidere, quas Græci ob id pluuio nomine Hyadas appellant. De utroq; sidere, atque alijs modo dictis Homerus in Iliade:*

πλη

Πληιάδας θ' ὑάδας τε τέτε σθένος ὠρίωνος.
Ἄρκτον θ' ἣν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.
Ἥ τ' αὐτοῦ στρέφεται καί τ' ὠρίωνα δοκεύει.
Οἴη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν ὠκεανοῖο.

Idem in Odyssea.

Αὐτὰρ ὁ πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνηέντως
Ἥμενος, οὐδέ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε,
Πληϊάδας δ' ἐσορῶντι καὶ ὀψὲ δύοντα βοώτην,
Ἄρκτόν θ' ἣν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.

Stellæ arctoæ ægrè occidunt, austrinæ ægrè oriuntur, idcirco ait: ὀψὲ δύοντα βοώτην. Vergilius: Pleiadas, Hyadas, claramq́; Lycaonis Arcton. Sub pedibus Leporem habet Orion, appellatus ita, quod ex urina Iouis, Neptuni, ac Mercurij sit genitus. Sirius ingens sidus est, in ore maioris canis, unde & Canicula uulgo dici consueuit. Cernitur in speculo etiam medio die imposito aquis contra solem. Hæc stella, quum horis matutinis exoritur, Solis calorem mirè adauget. Eo tempore Etesiæ ad dierum quadraginta spacium spirare dicuntur, ut flatus æstum utrunque leniat. Ideo à siccitate nomen dedere. Quidam falsò putant eandem stellam Caniculam & Canem minorem dici, decepti fortasse nominum similitudine. Quò igitur sideris naturam & locum inter stellas uicinas apertius cognoscamus, Arati de eo uersus adnotabimus, Sirius.

Ποσσὶν δ' ὠρίωνος ὑπ' ἀμφοτέροισι λαγωὸς
Ἐμμενὲς ἤματα πάντα διώκεται, αὐτὰρ ὅ γ' αἰεὶ
Σείριος ἐξόπιθεν φέρεται μετιόντι ἐοικώς,
Καί οἱ ἐπαντέλλει, καί μιν κατιόντα δοκεύει.

De eodem apud interpretem Arati legimus:

Νοτιώτερός ἐστιν ὁ κύων ὁ σείριος καλούμενος, ὃν ὠρίωνος κύνα λέγουσι κατ' ἐπίκλησιν. ὡς φησὶν ὅμηρος. ὅν τε κύν'

ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν. Et Varro in libris de Agricultura scripsit à solstitio ad Caniculam dies quadraginta esse, ubi certum est eum de Sirio, non de Cane minore loqui. Procyon siue Anticanis Canis minor est, sic nominatus, quod ante Sirium oriatur. Cic. Anticanem Procyon Graio, qui nomine fertur. Canopus, sidus est in summo Argus gubernaculo. Hic errorem insignem apud Plinium ac Proclum, qui lectorem remorari solet, ostendemus. Plinij uerba hæc sunt: Canopus, à Rhodo absconditur, magisq; Alexandriæ. Proclus circa libri finem, quem de sphæra conscripsit: ὁ δὲ ἐν ἄκρῳ τῷ πηδαλίῳ τῆς ἀργοῦς κείμενος λαμπρὸς ἀστὴρ, κάνωβος ὀνομάζεται. οὗτος μὲν ἐν ῥόδῳ μόλις θεώρητός ἐστιν, ἢ παντελῶς ἀφ᾽ ὑψηλῶν τόπων ὁρατός. ἐν ἀλεξανδρείᾳ δὲ ἐστὶ παντελῶς ἀφανής. σχεδὸν γὰρ τέταρτον μέρος ζωδίου ἀπὸ τοῦ ὁρίζοντος μετεωριζόμενος φαίνεται. Canopũ in Rhodo ægrè conspici ait, & Alexandriæ nõ cerni. Equidẽ Plinium atque Proclũ eruditiores fuisse scio, quàm ut tam humili in re errasse censeantur. Sed uel mathematici cuiuspiam autoritatẽ sequuti sunt, quẽadmodum Solinus circa operis initium de horoscopo Romano, ubi Veneris sidus soli fuisse aduersum ait: uel ipsi negotio non satis perspecto, & cognitione grauiore impediti, hæc prodidere. Error manifestus est: Nam sidera omnia austrina, inter quæ Canopum numerant, commodius Alexandriæ, quàm in Rhodo insula cernuntur, Alexandria nanq; in austrum magis quàm Rhodos procedit. Nemo tamen leuitate tanta sit, ut autores isthæc ignorasse existimet, maiora non ignorauerunt. Nos quoque nonnunquam in ædendo nomine nostro, aliud agentes erramus, neque ob id nescire dicimur. Quid quod in Plinio multa leguntur, quæ castigatorum inscitia atque audacia deprauata sunt?

Procyon.

Canopus.

Meo equdem iudicio emendatißimum opus prodiret, si quisq; quod suæ profeßionis est, restitueret. Quotiescunq; æditur Plinius nouæ castigationis titulum præfixum habet. Veruntamen secundi uoluminis octauo capite scriptũ est: Signiferi autem ambitum peragit tricenis & duodequinquagenis diebus. Item nono: Ideo & inæquali lumine aspici, quia ex aduerso demum plena, reliquis diebus tantum ex se terris ostendat, quantum ex Sole ipsa concipiat. Et decimosexto: Sol Arietis uicesima nona, atq; alia permulta. Quuum legendum sit trecenis, non tantum ex se, & decima nona.

DE TRIPLICI CAELESTIUM SIDERUM ORTU AC OCCASU.

Siderum horum poëtæ exortum triplicem fecerunt. Matutinum, quem Græci κοσμικὸν uocant, quando sidus mane cum Sole oritur. De quo Vergilius: Candidus auratis aperit cum cornibus annum Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro. Hesiodus in opere cui titulus ἔργα καὶ ἡμέραι de Arcturi emersu:

Εὖτ' ἂν δ' ὠρίων καὶ σείριος ἐς μέσον ἔλθῃ
Οὐρανὸν, ἀρκτοῦρον Δ' ἐσίδῃ ῥοδοδάκτυλος ἠὼς,
Ὦ πέρση, τότε πάντας ἀπόδρεπε οἴκαδε βότρυς.

Vespertinum, siue χρονικὸν, quum stella uesperi Sole occidente exoritur. Velut apud Ouidium uidere est: Quatuor autumnos Pleias orta facit. Vbi per quatuor Vergiliarum reditus annos totidem intelligit. Et heliacum, quãdo ἄστρον post Solis transitum, tantò ab eo spatio abest, ut cerni poßit. De hoc ortu Vergilius. Cnosiaq; ardentis decedat stella Coronæ. Triplicem quoque occasum cognominibus ijsdem describunt. Matutinum, quum stellæ Solis

ortu occidunt. Vergilius: *Ante tibi eoæ Atlantides abſcondantur, Debita quàm ſulcis committas ſemina.* Iterum: *Multi ante occaſum Maiæ cœpere: ſed illos* Expectata *ſeges uanis eluſit ariſtis.* Veſpertinum, *quando ueſperi cum Sole abeunt, quemadmodum tempore uerno Atlantides.* Denique Heliacum, *quum propter Solis acceſſum ſidus uideri deſinit.* Hoc modo *Arietis ſignum circa uernũ æquinoctium occidit: Libræ autumno: Cancri, ſolſtitio: brumâ Capricorni.* Non omnia ſigna, *quæ ſimul oriuntur, etiam ſimul occidunt, propter horizontis obliquitatem.*

QVO DISTENT ASTRVM, Signum, Sidus, & Stella.

QVod ἄστρον Græci, nos ſidus & ſignum uocamus. Nihilq́; *eſt aliud aſtrum, ſidus uel ſignum, quàm animalium aliarúmue rerum in cœlo effigies, ex pluribus conſtans ſtellis.* Stella *ſingularis eſt.* Ad *eundem modũ Græci:* ἀστὴρ ἄστρου διαφέρει, ὁ μὲν ἀστὴρ ἕν ἐστι, τὸ δὲ ἄστρον ἐκ πολλῶν συνέστηκεν. *Vt Aſtræa, Scorpio, Helice, Argo propriè aſtra, ſigna, aut ſydera dicenda. At Arcturus, Hœdi, Sirius, Canopus, & planetæ ſtellæ non ſydera uocantur. Verùm ſermonis ornatioris, & tædij leuandi cauſa, ueteres crebro, licet minus propriè, ſyderis nomen pro ſtella poſuere.*

QVID SIT STELLARVM Longitudo, latitudo, & declinatio.

STellarum tum fixarum, tum errantium longitudo, earũ ab Arietis initio diſtantia eſt. Vt partium quinquaginta duarum interuallum, Vergiliarum longitudo dicitur, eæ enim

tæ enim ſeculo noſtro in Tauri parte uigeſimaſecunda ſunt. Latitudo à zodiaci medio diſceſſus eſt. Hic duplex arctous auſtrinusq́;. Declinatio ſtellarum, diſtantia ab æquatore. Hæc quoque duplex, auſtrina & arctoa. Terrarum uerò aut urbium longitudo, earum diſtantia eſt à Fortunatis inſulis: Latitudo eſt diſtantia loci ab æquinoctio ſeu æquatore, uel axis ab horizonte. Vt Capræ polum Arctoum ſpectantis longitudinem eſſe dicimus partium circiter ſeptuaginta: latitudinem tricenum, declinationem quinquaginta. Et Crateris eſſe longitudinem partium centum ſeptuaginta: unde uiginti latitudinem: declinationem quindecim. Smyrnæ longitudo gradibus ſeptem atque quiquaginta conſtat: latitudo triginta ſex. Hæc de cælo eiusq́; ſyderibus.

DE STELLIS ERRATICIS.

ANtequam planetarum motus aggrediar, quædam in uniuerſum de illis dicenda. Saturni ſtella φαίνων nũcupatur, ut Cicero autor eſt: Iouis φαέθων. Martem ab ardore πυρόεντα dicunt, Gradiuũ quum ſeuit, & Quirinum quum tranquillus eſt. Inde Romani, quod gens Martia atque bellicoſa ſit, Quirites dicti. Vel, ut alijs placet, nomen à Romulo acceperunt, qui itidem Quirinus uocitatus eſt ab haſta, quæ Sabinorum lingua quiris nominatur: qua crebrò utebatur. Medium nomen Lucanus circa primi libri finem uſurpat. Quid tantum, inquit, Gradiue paras? Veneris ſtella à Græcis φωσφόρος & ἕσπερος à noſtris Lucifer ac ueſper uel Veſperugo nuncupatur. Plautus: Neque Veſperugo, neque Vergiliæ occidunt. Mercurius, στίλβων & Cyllenius. Poſteriore eodem loco Lucanus uſus eſt: Motuq́; celer Cyllenius hæret. Prius à radiãdo

siue coruscãdo sumptum. Platonici Planetas metallis comparant. Tribuunt enim Soli aurum, Lunæ argentum, Saturno plumbum, Ioui ἤλεκτρον, Marti ferrum, Veneri ὀρεί χαλκον, Mercurio stannum. At enim qui paßim de metallorum Metamorphosi scribũt, plumbum Saturnum nuncupant: stannum Iouem: ferrum Martem: aurum Solem: æs Venerem: uiuum argentum Mercurium: argẽtum Lunam. Arabes Soli, cerebrum, & cor adscribũt, Lunæ stomachũ, Saturno splenem, Ioui hepar, Marti sanguinem, Veneri renes & genitale semen, Mercurio, linguam & os. Color Saturno candidus, Ioui clarus, quod inter stellæ superioris rigorem ardorémq; inferioris medius feratur: Marti ingneus, Lucifero cãdens, Vesperi refulgens, Mercurio radians, unde & στίλβοντα appellauerũt: Lunæ blandus, Soli, quum oritur ardens, postea radians. Denique Saturni Martisq; stellæ perniciosæ dicuntur: Iouis ac Veneris, salutares: naturæ utriusque Sol, Mercurius, Luna. Septem hominimunera à planetis totidem tribui seu roborari uidentur: contemplationis acumen, gubernandi potestas, animi robur, claritas sensuum, amoris ardor, interpretandi subtilitas, fœcunditas generandi. Contemplationis donum, Saturnus ministrat: imperandi potentiam, Iuppiter: magnitudinẽ animi, Mars: Sol, sensuũ opinionisq; claritatem: amorem, Venus inspirat: pronuntiandi & interpretandi solertiam, Mercurius adiuuat: generationis officium, Luna.

Tres in mundo globi sunt omnibus gentibus conspicui, Sol, Luna, terra. Sol distinguit tempora, Luna ducit aquas, terra continet mortalium genus.

*

DE

DE MOTV PLANETARVM.

Stellæ errantes quotidie cum mundo uertuntur ab ortu in occasum, præter quem motum alium habent aduersum huic per duodecim signa, quem Saturnus perficit annis triginta, Iuppiter annis duodecim, Mars duobus: Sol, Venus, Mercurius singulis, Luna mense. Quo pacto eædem stellæ in diuersas mundi plagas ferantur, quo modo Solis sidus cursum peragat quotidie ab ortu in occasum, & quotannis ab occasu in exortum hac similitudine poterit demonstrari. Si in rota inter axem & circuitum formicæ septem per totidem circulos moueantur à dextra manu per superiorem partem ad manum sinistram, uoluaturq; rota à leuo latere in dexterum, necesse erit eas contra rotæ uersationem incedere, & illam, quæ proximum centrum habuerit, ocyus motum absoluere: quæq; extremum orbem rotæ peraget, etiamsi æquè celeriter ambulet, propter magnitudinem circuli multò tradius perficere cursum. Communis autorum sententia est stellas orbibus infixas esse, & non nisi cum illis uerti, quam nec probare, nec refutare audeam. Etenim quum aër ille, per quem sol incedit, tenuior esse appareat, quàm iste qui infra Lunam est, mirum uideatur sic stellam in orbe fixam esse, ut nodus est in ligno: mirum item Solis, Lunæ, Veneris siderà moueri non posse, nisi una cum orbe in quo hærent. Fortasse non absurdum foret dicere, stellas ita circuire mundum ut nos per terram circunfusum secantes aëra incedimus. Cæterum siue planetæ soli, siue cum orbibus mouean tur, quando utrunque incertum est, haud magno conatu seu tæmporis dispendio reor indagandum. Id unum constat & solem & lunam incredibili celeritate intra quatuor & uiginti horas ambire terram: ac motu contrario

Solem anno, Lunam mense signorum zonam percurrere, hoc oculis nostris nos uidemus. Orbes cum mũdo in occasum uolui facilius crediderim: eosdem cum stellis niti in exortum, dubium magis. Duos Solis motus hunc in modum Ouidius docet:

Ardua prima uia est, & qua uix mane recentes
Enituntur equi: medio est altißima cœlo,
Vnde mare & terras ipsi mihi sæpè uidere
Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus.
Vltima prona uia est, & egent moderamine certo,
Tunc etiam quæ me subiectis excipit undis
Ne ferar in præceps Thetis solet ipsa uereri.

Mox de altero:

Nitor in aduersum, nec me qui cætera uincit
Impetus, & rapido contrarius euehor orbi.

Hic uides solem non retro ire, sed constanti incessu aduersus orbis extremi celeritatem niti. Hoc loco poëta motus duos descripsit, quorum prior quotidie perficitur, posterior anni spatio, hoc est, dierum tercentum sexagintaquinque & quadrantis unius. Quia solus cernitur Sol dictus est. Homerus eum cuncta intueri atque audire adfirmat
Ἠέλιός θ᾽ ὃς πάντα ἐφορᾷς, καὶ πάντ᾽ ἐπακούεις.
Hanc lucem ideo nubila magna temporis intercapedine condunt, ne sideris pulcherrimi, quemadmodum & rerum aliarum, ex usu aßiduo satietas fit. In Sole tria cernuntur: radius singulis oculis propius: lumen per aëra fusum, ac omnibus commune: & lux, quæ lumini præest, atque in stella ipsa conspicitur. Solem medio spatio inter cælum terramq; ferri Ouidij uersus memoriæ prodiderunt: Altius egreßus cœlestia signa cremabis, Inferius terras, medio tutißimus ibis. Voluit nanque rerum parens deus,

ignem

ignem hunc non inter ſidera, elementorúmue mutabilem materiam, ſed per aëra inanem, ubi nihil adurere poßit uagari. Stellæ tamen aliquot utrinque uicinæ quandoque uruntur, unde & exuſtas cõſuetudo appellat. Sol ab oriente in occidentem celerrimè rapitur alterutro æquinoctio: tradißimè, ſolſtitio brumaq́;. Quanto enim ſtellæ polis uiciniores ſunt, tanto tardius mundi circuitu feruntur. Circa axem enim & motus & circulos æquidiſtantes aßiduè minui neceſſe eſt: & ſtellas arctoas uix aut tardè moueri. Manifeſtum eſt ergo, quo Saturni, Iouis, Soliſque ſidera uerticibus propiora ſint eo ſegnius ipſa in oras occiduas decurrere. Nazianzenus Solem menti diuinæ comparat, his uerbis: τοῦτο ἐν αἰσθητοῖς ἥλιος, ὅπερ ἐν νοητοῖς θεός, *id Sol oculis, quod menti deus.*

DE VMBRA TERRAE.

TErræ umbra ſemper à Sole diametro diſtat. Illo enim oriente ipſa occidit, & occidente oxoritur, media nocte in auſtro eſt, meridie uerò antichthonum hemiſpherium implet. Aeſtate humilis, hyeme ſublimis, & Solis altitudinem imitatur conuerſis anni temporibus. Quoniam Louanij ſolſtitio partibus ferè quindecim ab horizonte abeſt, ſicut medio die in Capricorno ſol: bruma tribus atque ſexaginta: æquinoctio utroque triginta nouem. Eadem ſole luſtrante Cancri ſignum, hoc eſt, ſupremam abſida, producior: breuior hyeme circa brumalem circulum, ubi ſidus terræ proximum eſt. Hæc obſeruatio ad defectuum moras pertinet. Siquidem æſtiuis menſibus acutiore umbra Lunam ocultari, bruma contractiore ſentimus. Terræ umbra perpetuo circuitu corpora animantium ſternit, componitque ad quietem

Solis.

Solis sidus, umbra terræ & centrum arcus cælestis, quem in Chao describemus, eodem motu circumaguntur.

DE DIFFERENTIA INTER Solem & Lunam, ac eorum magnitudine.

MAximarum mundi partium Solis Lunæq; sphæras exactius contemplari lubet, eorumq; discrimen propius intueri. Sub sole omni momento meridies atque æstas est. Ille ubique prandentes cernit, mediósue dies à noctium opacitate dimetiente distans: aßiduè contuetur frondes, flores, & rerum pulchritudinem amœnitatemq;, comites semper duo habens Venerem ac Cyllenium. Contra Luna sola per tristeis tenebras fertur, pauidasq; umbras: nihil ista nisi ignauos somnos conspicit: nullos aspicit in agris homines, ut etiam mortaleis omneis perijsse miretur. Ille pocula uidet, conuiuia uidet, uidet quicquid in orbe pulchrum est: hæc niue tectos montes & horridam naturæ faciem. Illi rerum imperium, cæli terræ, stellarumq; regimen deorum cura dedit: huic nihil præter menstruos cursus, labores, atque etiam corporis interitus. Illi color aureus, argenteus Lunæ. Ille diurnus, nocturna Luna. Huc spectat ut eorum terræq; magnitudinem subijciam. Hæc tricies nouies Lunæ σφαῖραν continet, Sol amplior terra, centies sexagies sexies. Quod admirationi non erit, si globi capacitatem ex diametri longitudine quæsieris. Continet enim Solis dimetiens terræ dimetientem quinquies & semissem. Estq; proportio diametri Solis ad terræ dimetientem, quæ est numeri undecim ad duo quintupla sesquialtera. Solis autem cubus mille tercentum unam & triginta parteis tales continet, cuiusmodi terræ cubus octonas complectitur. Cubus enim numeri undecim, est mille tercentum unum & triginta. Cubus uero binarij, qui est

terræ, octo. Subducto quoties id fieri poteſt, minore cubo, qui eſt terræ, à maiore qui eſt Solis, cognoſcitur cubi ad cubum proportio, & quanto Sol maior terra ſit. Inuenimus ergo centies ſexagies ſexies octo, in mille tercentum uno & triginta. Terræ diametros Lunæ dimetientem complectitur ter & duas eius diametri portiones quintas. Eſtq; ea proportio dimetientis terræ ad Lunæ diametrum, quæ eſt ſeptendecim ad quinque tripla ſuperbipartiens quintas. Cubus numeri ſeptēdecim, quater mille nongenta tredecim. Cubus numeri quinque, eſt centum uigintiquinque, Maiore cubo per minorem diſtributo, reperimus numerum centum uiginti quinque tricies nouies in quater mille nongentis tredecim. Thales Mileſius aiebat Solis ſeptingenteſimam partem Lunæ globo eſſe comparandam. Terram eſſe minorem Sole uel hoc argumento eſt, quod tam raro Luna in eius umbram incidat. Si enim adeo eſſet uaſta ad orbem totum, ut apparet, uix unquam Luna lumen haberet, niſi omnino propinqua Soli. Hunc eſſe immenſum ſic Plinius demonſtrat. Quod Idam montem latitudine exuperet, dextra leuáque largè amplectens. Et quia æquinoctio utroque omnibus ſub æquatoris orbe habitantibus ſimul cernatur in finientis uertice. Item quia circa æſtiuum circulum habitantium ijſdem æquinoctiorum diebus, meridie, Septentriones umbræ ſpectent, ortu uero occaſum. Et quod luna deficiente terræ umbra in mucronem deſinat. Ob duas cauſas Sol maior apparet hyeme, quàm æſtate, quòd bruma nobis propior ſit: & quòd per aëra nubiloſum hyeme cernatur.

De

DE VENERE ET MERCVRIO.

INfra Solem Veneris stella, que (autore Cicerone) à sole nunquam longius abest duorum signorum interuallo. Quare cum eo quotannis signiferi orbem percurrit, & quotidie totum mundi circuitum. Eius locum Sol ostendit. Quippe mane circa orientem est: meridie semper sublimis circa solem in austro: eo occidente, ipsa, siue sequatur siue præterierit, non procul ab occasu est: & nocte media sub pedibus nobis, at antichthonibus alta cernitur. Error apud Solinum est, circa operis initium, ubi Venerem Soli fuisse aduersam, quando Roma conderetur, ait: quum ipsa uix duobus signis abesse poßit à sole. Eius uerba hæc: Romulus auspicato murorum fundamenta iecit duodeuiginti natus annos XI. Cal. Maias hora post secundam ante tertiam sicut L. Taruntius prodidit mathematicorum nobilißimus, Ioue in piscibus, saturno, Venere, Marte, Mercurio, in scorpione, sole in Tauro, Luna in Libra constitutis. Hallucinati sunt & ueteres in Paridis Troiani genesi, quam hunc in modum Firmicus prodidit. Eius horoscopum in Aquario fuisse: solem ac saturnum in Leone, Lunam & Martem in scorpione: Iouem in Aquario: Venerem ac Mercurium in Geminis. Quamuis hic Luciferi stellam fortasse non male posuerint, certe Mercurius, quem mox describemus, tanto interuallo à sole distare nequit. Venus Lucifer aut φωσφόρος nuncupatur, quum solem antecedit, aut ante eum oritur: Hesperos uero aut Vesper, quando solem insequitur, atque post eum occidit. Quam uocem Vergilius usurpat, in uersu isto: Venit Hesperus ite capellæ, id est, cerni incipit, non oritur: nam Hesperus nunquam in oriente con

te conſpicitur, nec Lucifer in occidente. Vitruuius de architectura libro nouo: Veneris ſtella, quum ſolem ſequitur poſt occaſum eius apparens in cælo, clariſſiméque lucens Veſperugo uocitatur. Alijs autem temporibus eum antecurrens & oriens ante lucem, appellatur Lucifer. Plinius iudicio ſubtiliore & motum & ſtationes ita memoriæ tradidit. Veneris ſtella ſigniferi ambitum peragit trecenis & duodequinquagenis diebus: ab ſole nunquam abſiſtens partibus ſex atque quadraginta longius. Mercurij ſidus, ut Veneris, ſolem quoque modo antecedit modo ſequitur: nec unquam ab eo lõgius unius ſigni ſpatio abeſt: & ſingulis annis cum eo zodiaci ſigna luſtrat. Plinius: Mercurij ſidus inferiore circulo fertur nouem diebus ocyore ambitu, quàm Veneris, modo ante ſolis exortum, modo poſt occaſum ſplendens, nunquam ab eo uiginti tribus partibus remotior. Mercurius non lucifer aut Heſperos, ſed matutinus, quum ante ſolem exoritur: & ueſpertinus quando poſt eum occidit, nuncupatur. ſed dubitarit forſitan aliquis, quur duo hæc ſidera non ſint ſole celeriora, cum minore contineantur circulo. Nam eò ſaturnum annis tricenis circumagi apparet, Iouem duodenis, Martem binis, ſolem ſingulis, & lunam menſe, quod circa terram circuitus anguſtiores ſint. Hæc explicabimus, oſtendemúſque ocyorem eſſe Venerem ſole, ac Mercurium Venere. Conuenit inter omnes, ſolis radio reliqua impelli, retroire, ac conſiſtere. Solem uerò per medium ire ſigniferum, nec in òras diuerſas aliorum modo diſcurrere. Heſperum autem nonnunquam & ſtare, & ad utranque zodiaci circuli latitudinem digredi, & retro cum mundo in occidentem referri. Ex his omnibus quis Venerem, cui tot flexus luſtrandi, non ſole ulociorem iudicet?

cet? Idem in Mercurio facile demonstres, eum quoque Lucifero esse celeriorem. Nam quo tempore semel retrogradum est Veneris sidus, quod propè singulis annis fit, eo ipso spatio Mercurij stella ter graditur per omneis stationum progreßionumq; notas. Latitudine quoque ocyssime, à Solis uia digreditur. Vt non immerito Lucanus scripserit: Motuq; celer Cyllenius hæret. Hic ergo ut Venere inferior, ita & uelocior. Porrò quo propius stellarũ trium progressum cernas, solem conferre licet uenatori persequenti leporem, Venerem canibus magnis, qui dominum nunc præcurrunt, nunc sequuntur. Mercurium paruis, qui aßiduo se discursu fatigant, uestigantq; olfactu feram. Hunc Luciferum aut Hesperum nõ appellãt, propter celerem mutationem motus, & minorem à sole distantiã.

DE LVNA.

INfima terræq; proxima luna, cuius mutabilis species miraculum omne uincit. Nanque ut Veneris sidus solem modo præcurrens, modo sequens Luciferum uocant & & Hesperum: ita hæc eodem seruato cognomine corporis effigiem immutat. Hic uidere iucundum est, quanta lunæ uis secum maria pertrahat: tantam aquarum molem, ut huius grauitas elementi motum omnem respuat, tanta celeritate, ut animantium cunctarum uelocitatem superet. Cuius portionem millesimam cũcta terræ marisq; non traherent animalia, id secum rapit lunæ globus. O mira naturæ spectacula. Quid sideri aquas alligauit? Vbi uestigia figit currens atque onera trahens numen laboriosum? Nil, nisi cedentes ac inanes spiritus premit. Sed ad rem, hæc diebus uicenis septenisq; & tertia diei parte signiferi orbem ambit. Interq; singulos coitus signa ferè tredecim propter Solis discessum, quum antecedentem celeriore

riore absequi cursu debet, permeat. Quare Lactantium scripsisse miror: Sed Luna, quæ orbem illum signiferum triginta dierum spatio lustrat. Iccirco intra uicenos octonósque ferè dies unum mundi circuitum perdit. Quoniam eo tempore extremus orbis uicies octies, ipsa autem duntaxat uicies septies circumagitur. Luna semper plena est præterquam in defectione. Quum enim pars altera soli exposita sit, altera tenebris, globi dimidium semper illustrari necesse est, sed uicißitudine quadam id cœlo terræq; ostendi. Etenim quando corniculatam intuemur nos inferiore quidem à parte, à superiore pertumescit. Vt cornua illa inferiora conspicua nobis, auerso coniuncta tumori hemispherion lunæ integrum efficiant. Contrà, quum terræ intumescit, cœlo insinuat cornua. Quúmque mortalibus dimidiata lucet forma: immortalibus sese figura eadem ostentat. Et quando nobis nulla cernitur, illis est plena, utpote quum portio solum, quæ cœlum spectat, capiat lucem. Quúmque illis nulla, nobis prorsus plena est. Quo fit, ut figurarum uarietas illa, è discursu eius nunc ad oppositam soli regionem, nunc rursus ab oris aduersis ad solis congressum nascatur. Septimo die à coitu uel plenilunio luna διχότομος, à nostris diuidua dicitur. Plinius autor est, eam semper auersis à sole cornibus, si crescat, ortus spectare: si minuatur occasus. Et ab interlunio lucere dodrantes ac semuncias horarum, ab secunda die adiicientem usque ad plenum orbem. Causæ tres sunt quur à coitu luna modo maturius modo tardius redit. Quarum prima obliquitatem signiferi finientísque, siue impares signorum duodecim occasus continet. Secunda utriusque spatia latitudinis: quoniam segnius austrina, arctoa ocyus prodit. Tertia sideris eius celociorem

tardiorémue cursum. Lunam *æstate semper depressam uidemus, hyeme uerò sublimem.* Hebræis à candore Leuona *nuncupatur.*

QVAE STELLAE DICANTVR superiores, Quur luna celerior aliis sit, Et orbium ex Cicerone ordo.

ID *scitu dignum est, Saturni, Iouis, Martisque sidera, quod supra solem uoluantur, superiora uocari: Veneris ac Mercurij inferiora,* Et *lunam inferioresque segnius trahi cum mundo, uerùm celerius in aduersum. Contra superiores ueolociore cursu in occasum labi, tardiore in exortum. Duabus de causis lunæ sidus Saturno, Ioue & Marte est uelocius: quod minore feratur circulo, & quod longius absistens ab orbe extremo facilius in aduersum nitatur. Id quoque non omittendum, lunam intra diei spatium ut plurimum partes tredecim percurrere, binisque horis singulos gradus.* Et *solem quotidie singulas parteis, ac horis duabus quina minuta. Libri huius initio mundi partes ex Ciceronis secundo de diuinatione uolumine recensuimus. Easdem in Scipionis somnio hunc in modum enumerat: Nouem orbibus uel potius globis connexa sunt omnia, quorum unus est cœlestis extimus, qui reliquos complectitur omneis, summus ipse deus arcens & continens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti septem, qui uersantur retro contrario motu atque cœlum. Ex quibus unum globum poßidet ille, quem in terris Saturnium nominant. Deinde hominum generi prosper & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum rutilus horribilisq; terris, quem Martem dicitis. Deinde subter mediam fere regionem sol obtinet,*

dux

dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio: tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. Hunc ut comites subsequuntur Veneris alter, alter Mercurij cursus. In infimoq́; orbe luna radijs solis accensa conuertitur. Infra autem eam nihil est, nisi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos. Supra lunam sunt omnia æterna. Nam ea, quæ est media & nona tellus, neque mouetur, & infima est, & in eam feruntur omnia nutu suo pondera. Plato, ut Plutarchus refert, sub stellarum hærentium situ primum Phænonta siue Saturnum esse aiebat, secundum Phaëtonta uel Iouem, tertium Pyroënta, quartum Luciferum, quintum Stilbonta, Solem sextum, & septimam lunam.

DE INAEQVALIBVS HORIS.

Nunc de horis, quas planetis adscribunt, nonnihil dicendum. Eas ideo hic describemus, quod ipse ad errantes stellas modo traditas pertineant. Duo horarum genera: Aequales, quas & æquinoctiales nominant, uigesimæquartæ dei naturalis partes sunt. Inæqualésque duodecimæ temporis portiones, quod inter solis ortum & occasum, uel inter occasum & exortum est. Ita dictæ, quod diurnæ inæquales nocturnis sint: & brumales æstiuis. Easdem alijs nominibus tum erraticas, tum planetarum horas nominant. Exortu solis initium primæ numeramus, meridie sextam, solis occasu duodecimam & rursus initium primæ, nocte medium tenente cœlum sextam, & solis exortu duodecimam. Ideóque ad primam Horam Christianos canere aiunt: Iam lucis orto sidere, quod à solis exortu horarum sumatur initium. Prima hora matutina stellæ, unde dies nomen accepit, tribui-

tur, secunda sequenti, sic deinceps simili in aliis seruato ordine. Vt diei lunæ prima hora à solis exortu lunæ est, secunda Saturni, tertia Iouis, quarta Martis, quinta solis, sexta Veneris, septima Mercurij, octaua lunæ, nona Saturni, decima Iouis, undecima Martis, duodecima solis. Vbi ad nocturnas perueneris, duodecim diurnas adiicias oportet, nam perpetuo numero usque ad sequentem solis reditum planetæ numerari debent. Decimatertia igitur Veneris, decimaquarta Mercurij. Diei sequentis prima hora Martis est, secunda solis, tertia Veneris. Reliqua facile adiunxeris.

DE EXALTATIONE ET natura stellarum errantium.

Sol exaltationem, hoc est præcipuum dignitatis locum in Arietis parte decimanona habere traditur: Luna in Tauri tertia: saturni stella in Libræ uigesima prima: Iouis, in Cancri decimaquinta: Martis, in Capricorni uigesimaseptima: Veneris in Piscium uigesimaseptima: Mercurij, in uirginis decimaquinta: ἀναβιβάζων, in Geminorum parte tertia. Cauda in aduerso est. Horum omnium casus, in partibus est exaltationi oppositis. Quemadmodum enim solis exaltatio in decimanona Arietis parte ponitur: ita solis casus in gradu undeuigesimo Libræ. Sic de saturni, Iouis, Mrtis, Veneris, Mercurij, Lunæ, ἀναβιβάζοντος καὶ καταβιβάζοντος casu dicendum. Deinde Saturni & Mercurij stellas aridæ ac rigentis esse naturæ constat: Iouis calidæ & humidæ: Martis ac solis calidæ & siccæ: Veneris lunæq; gelidæ & humidæ. Et saturni sidus significare edaces, auaros, cogitationis multæ, memoria tenaci, longa uita, sed laboriosa. Iouis, religiosos, pios, fidos, pontifices,

tifices,reges,duces.Martis,iracundos,acres,insidiatores latronésque.Solis,auri honorúmque cupidos,fortes ac cō stantes.Veneris,uestium ornatus,cantus, amores,cōuiuia, luxus.Mercurij,oratores ac artium inuentores. Lunæ,glo riæ adfectationem. Denique naturam habere inquiunt:in Germania,Martis:in Anglia & Scotia,Saturni:in Gallia, Iouis:in Hispania,solis:in Græcia,Veneris:Gandaui, solis ac Leonis:Brugis,Veneris & Piscium:Andouerpiæ atque Louanij, Mercurij Geminorúmque: Treueris, saturni & Capricorni.*In climate primo saturni, in secundo Iouis,in tertio Martis,in quarto solis, in quinto Veneris, in sexto Mercurij,in septimo Lunæ.*

DE PARTIBVS ORBIVM.

HI *stellarum errantium circuitus in orbes tres diuiduntur,quorum medius,sidus uel epicyclum deferens appellatur:reliqui duo absidas ferentes.Hæ enim nisi illorum motu, qui tardus est, in signifero situm non mutant. Lunæ ac Mercurij orbes plures sunt, uerum tam exquisita distinctio huc non spectat.His additur circulus æquans quo sol caret,cuius centrum tanto spatio, à deferentis circuli medio abest:quanto deferentis centrum à medio mundi distat.In Lunæ tamen orbe hic circulus idem cum mundo centrum sortitus est. Aequantem uocant ab æquando, quòd æquos siderum motus ostendat. Ex eo quippe facile cernas, ductis per medium diametris, lunam celeriorem esse in summa apside,reliquos in ima.Plura quidem hic dici possent,sed ut mediocrem rerum istarum cognitionem, quo facilius* Ciceronem,Plinium,Lucanum *alióque intelligas, quóque illorum exemplo uarijs artibus orationem efficias illustriorē,uehementer laudo, imò studiosis omni-*

bus necessariam esse iudico: ita absolutam maximè damno Est nanq; studiorũ bonorũ pestis & pernicies, ut plerisq; Dialectice. Vtrobique enim complures uideas sine emolumento ullo, reliquas perosos literas, tanquam apud scopulos Sireneos consenescere. Hic in argumentorum, æquationum, mediorumq; motuum spatijs: illic in suppositionum & ampliationum portentis. Quare in omni doctrinarum genere nugas superuacuas missas facere, atque animum ad meliora transferre satius est. Hæc quæ de a‑i‑dum, stationum, progreßionum, draconumq; notis adferam, adolescentibus omnibus summè necessaria scio: plura si persequare inutilia.

QVID SVMMA VEL IMA absis, & epicyclus.

ABsidas duas tradunt: summam, quæ est longißima stellarum à mundi medio distantia: & imam, quæ terræ centro proxima est. Hæ non modò in circulo deferente sunt, sed etiam in epicyclo, qui globus paruus est, in cuius circuitu sidus fixum uoluitur. Longißima Saturni à terra distantia æuo nostro, in decimaquarta ferè Sagitarij parte est: Iouis in uigesimaquarta Virginis: Martis in decimasexta Leonis: Solis ac Veneris, in secunda Cancri: Mercurij in prima Scorpionis. Lunæ absis triginta diebus signiferum lustrat, & mensis principio sub sole est, decimoquarto die in partibus soli oppositis.

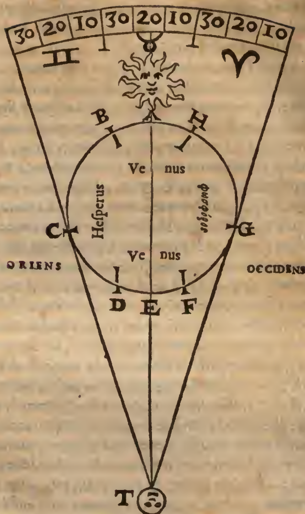
DE STELLARVM ERRANTIVM ortu, occasu, statione, progressu, & epicycli motu.

VOces aliquot, quæ ad negotium hoc conducunt, exprimendæ. Inde subiungam quá nam ratione epicycli

cycli orbis circum centrum suum uoluatur. Postremò, Plinij locum emendatione dignum restituam. Matutino ortu stellam dicimus exoriri, quando ante solis emersum ipsa cerni incipit: uespertino, quum ob occasu. Et occasu matutino occultari, quando circa auroram uideri desinit: uespertino, quum à solis abitu. Stare sidus aiunt, quum sub eadem hærens signiferi parte, neque ad orientem, neque ad occidentem proficiscitur. Statio duplex est: matutina uel prima, unde retroire stella incipit. Vespertina uel secunda, unde progredi. Omnes retrogradæ sunt, in ima epicycli parte: in summa progrediuntur. Sol epicyclo caret. Progredi, ab occasu in ortum moueri est. Retroire, ferri contra signorum ordinem. Sic intellige Ouidij uersus de sole nunquam retrogrado: Nitor in aduersum, nec me qui cætera uincit Impetus, & rapido contrarius euehor orbi. Id dignum scitu, solum lunæ epicyclum circum centrum suum ab ortu in occasum uerti, hoc est, quemadmodum uulgus Solis aut mundi motum manu circumacta ostendit: uel quomodo curru in occasum uecto, rotarum claui circum axem uoluuntur. Hoc pacto Luna epicycli centrum perpetuo ambit, illo tamen semper in ortum currente. Reliquorum epicycli motu contrario circumaguntur, ab occidente in orientem. Saturni, Iouis ac Martis stellas, quando cum Sole incedunt, in summa abside epicycli esse, & progredi constat: quum ab eo mundi triente distant, stare uel consistere: in aduerso uerò, & diametri interuallo (quam oppositionem nuncupant) in abside ima esse, atque retroire ad stationes secundas. Quo tempore tantum cœli Sol dimensus est, ut partibus centum uiginti rursum ab illis antequam redeant absit. Alia siderum inferiorum ratio. Quippe Saturni,

Iouis ac Martis stellæ & trium, & quatuor, & sex signorum spatio à sole abesse possunt: Veneris ac Mercurij uix duorum. Superiores à matutina statione retroire incipiūt: inferiores à uespertina. Reliquum est ut Plinij mendum tollamus, qui labor ad ea quæ nunc tractamus non inutilis erit. In secundi libri decimoseptimo capite legimus: Digredi autem latitudine, motúmque minuere ab exortu matutino: ubi uespertino scribi debet. Nam ut ante matutinos ortus, stationésque docuerat: ita hic uespertinos tradit. Ob crebram uocum duarum matutini, & uespertini cursus repetitionem, à chalcograghis, uel çastigatoribus, qui rem non intelligunt, locus deprauatus est. Id Plinius uult: Hesperum progreßionem minuere à uespertino exortu, quod fit in epicycli parte superiore, inde ad uespertinas stationes digredi, atque ab iis ad solem retroire. Sic esse legendum, non solùm rei natura, uerum etiam omnia Plinij uerba loquuntur. Porrò ut commodius stellæ motus percipi queat, rem ipsam depingemus. Epicycli ad signiferum proportionem data opera nullam seruabimus, quo rudius, & apertius ea pueris exponantur.

A,C,

A, C, E, G, Epicyclus *est*. A, *absis suprema, siue longißima stellæ à mundi centro distantia. ubi progreßionis medium est, & Solis Venerisq; coitus*. B, *exortus uespertinus, unde descendit, atque progressum minuit*. C, *statio*

uespertina,à qua incipit retroire.D, occasus uespertinus. E, medium regreßionis, ac ima circuli absis, sub Tauri signo, ubi sidus rursum cum Sole est. F, exortus matutinus. G, matutina statio, unde progredi Lucifer incipit. H, occasus matutinus, à quo Solem celerrimè signorum or dine insequitur. T, centrum mundi. Supra Solis effigiem signiferi quadrantem posui. Nam sub eo circulo epicycli centrum ab Occidente in Orientem perpetuò progreditur, sidere quandoq; in ambitu retrogrado. Duæ lineæ, quæ à T, siue centro mundi per literas C, & G, ad signiferum protrahuntur, in epicyclo utrinque notant stationes. Donec stella à nota B, ad D, pergit, Hesperos siue uesper, nuncupatur: inter F, uerò & H, figuram, Lucifer. Spacijs alijs duobus circa absidas utroq; amisso cognomine Veneris dũtaxat nomen usurpat. Quo accuratius rem describam, eadẽ repetere, siue interpretari uisum est. Pro Veneris stella ceræ particulam accipe ad grani triticei magnitudinem, quæ tum circunferri poterit, tum chartæ, ubicunque posueris, facilè hærebit. Si itaque ceram traxeris ab A, ad B, ibiq; figas: stellam cernes uespertino exortu emergere. Inde si ab C, sensim dimoueas, descendere, segniusq; progredi: ab ea retro ad Solem recurrere, atque occultari, qui uespertinus occasus dicitur. Ab F. exortu matutino, scandere. A statione uerò matutina, ubi G, charactera posuimus, ad Solem meare, & progredi: in H, autem puncto rursum occultari: ac inde per summas ferri absidas ad exortum uespertinum. Si autoris uolumen ipsum nunc in manus arripias, nulla amplius dubitatio apparebit. Quãquam epicyclorum usus Plinij æuo excogitatus fortè nondum erat, & docendi forma alia fuerit, rem tamen, id est, stellæ conuersionem eandem permanere certum est.

DE LVNAE DRACONE & motu circa abſidas.

DRaconem figuram eſſe conſtat, quam Solis ac Lunæ meatus efficiunt. Eius caput, ſectionẽ eſſe unde Luna ad ſeptẽtriones ſcandit, quam Græci ἀναβιβάζοντα à ſurſum enitendo uocant. Caudam uerò notam, unde ad auſtrũ ipſa deſcendit, quæ ab iiſdem καταβιβάζον, nuncupatur. Duo hæc puncta quotidie ab exortu in occaſum tria minuta tranſeunt. Plinius ipſa circulorum commiſſuras uocat: Sol, inquit, atque commiſſuræ abſidum, extremæq́; orbitæ à terra, in obſcuritatem. E quibus uerbis colligimus tria eſſe, quæ ſtellas obſcuriores reddant ſiue occultent. Solem, qui in quacunque mundi parte fuerit, ſolus ſemper cernitur. Deinde draconis fines dictos, in quibus Sol & Luna deficiunt. Poſtremò circulorum abſidas ſupremas, quæ quamuis omnino ſtellas non occultent, ob diſtantiam tamen reddunt obſcuriores. Prætereundum non eſt Lunã interlunio atque plenilunio ſemper eſſe in circuli deferentis ſumma abſide, medijſq́; temporum horũ ſpatijs in ima. Et celeriorem in ſumma eſſe in ima tardiorem. Nam donec ſidus in exortum meat, abſides pari celeritate in occaſum nituntur. Ita fit ut ipſum menſibus ſingulis bis eas percurrat. Sol ſemper medius inter illas Lunæq́; globum eſt.

DE DVPLICI RERVM altitudine.

DVæ altitudinum ſpecies: quarum altera diſtantia à terra, uel medio mundi eſt: altera ab horizontis circulo. Priore modo Sol nubibus, Luna, Mercurio, Venere ſublimior. Poſteriore fieri poteſt, ut Sole altior Luna ſit,

ſi or

si oriente eo ipsa in medio cælo cernatur. Ex his manifestum est errantia sidera quinq; modis scandere ac descendere. Namq; *à terra sursum eunt, quum in circuli deferentis absida superiorem pelluntur: & quando in supremam epicycli partem abeunt. Ab horizonte ad uerticem scandunt, mundi ab Oriente ad meridianum circulum motu, obliquo signiferi positu, atque eius latitudine. Vt Saturni sidus scandere dicitur quum ad summã deferentis seu epicycli absida tendit, quum ab Oriente attollitur in sublime, quando ab Ariete ad Cancri signum graditur. & quum ab austrina latitudine sursum in arctoam transit. Idem de planetis alijs iudicium esto, excepto Sole, qui epicyclo ac latitudine caret. Hactenus orbium ratio dicta, extremi, noni, cæli, septenumq; siderum errantium, Saturni, Iouis, Martis, Solis, Veneris, Mercurij, Lunæ. Volumine sequenti circulos trademus, signiferum, æquatorem, coluros, finientem, meridianum, lacteum, quos maiores nuncupamus. Inde tropicos duos arcticosq; quatuor minores. Postremò παραλλήλους, siue æquidistanteis, obliquos & per axem ductos.*

* * *

IOA

IOACHIMI FORTII RINgelbergii Andouerpiani Institutionum Astronomicarum Liber tertius.

DE PARTIBVS CIRCVLORVM.

IBROS *duos absoluimus:quorum prior sphæræ ac mundi leges declarat:posterior orbium, stellarum, absidum. Hic circulorum ratio tradetur, tam studiosis necessaria, ut si ea desit, uix ullum autorem intelligas. Quid circulus sit, ante in orbium descriptione admonuimus. Eum in signa duodena partiuntur. Signum deinde in tricenas portiones, quas tũ partes, tum à Solis gressu gradus nominant, quod quotidie tantum ferè cæli percurrat. Gradum siue partem in sexagena minuta, quæ in tertio, quarta atque id genus sectiones deinceps diuidunt. Totus ergo circuitus parteis trecentum & sexaginta continet: semicirculus, centum & octoginta: eiusdem quadrans nonagenas. Quos numeros ob usum frequentem, diligenter memoria repetere, ac tenere debemus.*

DE

DE MINVTIS HORARVM.

DE æquatoris aut circulorum minutis dictum. Verùm alia horarum sunt, quas in portiones itidem sexagenas patimur. Nam quum quotidie totus æquinoxialis, uel mundus exoriatur, singulis horis quindecim æquatoris partes oriantur, seu meridianum orbem prætereant necesse est, & quaternis horarum minutis singuli gradus. Quare horarum minuta maiora, quàm æquatoris sunt. Singulæ enim æquinoctialis partes sexagena circulorum, uel mundi minuta complectuntur: sed horarum duntaxat quaterna.

DE AEQVATORE.

CIrculorum alij maiores, qui mūdum in parteis æquales secant, uel quibus idem cum mundo centrum est: alij minores, qui orbem in parteis inæquales diuidunt. Est & alia in παραλλήλους, siue æquidistantes, obliquos & per axem ductos distinctio, de qua posterius agemus. Maiores septem à Græcis tradūtur: æquator, signifer, κόλουροι duo, ὁρίζων, meridianus, lacteus. Aequator, quem & æquinoctialem appellant, est cuius partes omnes æquò spatio ab utroque polo distant. Ità duabus de causis nominant: quòd sub eo, in quacunque cæli parte Sol fuerit, semper æquinoctium sit: & quo Sole meante sub illo, dies noctesq; pares in omnibus terræ oris sint. Qua de re Vergilij uersus: Libra die somniq; pares ubi fecerit horas, Et medium luci atque umbris iam diuidet orbem, Exercete uiri tauros. Hoc ideo fit, quod gentium omnium finitores, inter parallelos æquatorem solum in parteis æqualeis diuidant, tropicos

picos uerò in portiones impares.

QVARE SVB AEQVATORE bis æſtas ſit, quatuor ſolſtitia, & duæ vmbræ.

Gentes arctoæ æſtatem in tropico ſolſtitiali habẽt, auſtrinæ in hyberno, & quibus latitudo nulla eſt, in æquatore. Verùm quia circulum æſtiuum Cancri ſidus ſolum contingit, æſtatem in regione noſtra habere conſueuerũt, quum Sol in Cancro fuerit. Et quoniam orbem brumalem tantum Capricorni ſignũ deſcribit, plagis auſtrinis æſtas ſolum erit, quum Sol in Capricorni ſidere fuerit. Atqui æquatorem ſigna duo tenent Aries ac libra, quæ in media mundi parte altiſsima ſunt, & per utrunque horizontis recti polum, id eſt, capitis uerticem, & punctum huic aduerſum feruntur. Proinde quum in Arietis principio Sol fuerit, æſtatem habebunt, quando nobis æquinoctium erit, Solisq; globus illis conſiſtere uidebitur. Vnde & in eo ſigno ſolſtitium ijs eſſe dicimus, ita appellatum, quod Sol in reditu, cùm altius ſcandere nequit, uideatur ſtare. In Libræ quoque initio, & æſtatem, & ſolſtitium gentibus ijſdẽ eſſe. In æſtiuo uerò tropico, ac hyberno brumam atq; Solis ſtationem. Itaque ſub æquatore bis æſtum, totiesq; brumam, & ſolſtitia quatuor haberi manifeſtum eſt. Duas quoque in eo cælo umbras cerni, dextram ac ſiniſtram, hoc eſt, arctoam auſtrinamq;. Sole enim meante per Cancri ſidus umbras iaci contingit, quæ in Auſtros procurrunt, has uocamus ſiniſtras. Per Capricorni, pergentes ad ἄρκτους quæ appellantur dexteræ. Aequinoctio utroque planè nullas haberi. Hæc umbrarum in medio mundi ratio eſt, ſed meridianas intelligi uelim. Matutinas enim ueſpertin

spertinasq;,quas plerique tradidere,& aliarum diei partium umbras,cum oris alijs communes habent. Nec quenquam adeo *stupidum reperiri puto,qui mane eas in occasum,uesperi in exortum iaci ignoret.* Quorsum igitur *tradimus quæ quisque ante oculos sine præceptionum ambage uidet ac intelligit?* At non omnes nouere, *quas medio die plagas in unoquoque terræ situ spectent, nam hæ modo in* Septentriones,*modo in* Austrum *procedunt,matutinæ uerò solum ad occasum.* Ad *signiferum transeo.*

DE SIGNIFERO, AC stellarum defectibus.

HVnc Græci *ab animalibus zodiacũ appellant, nos autem à signis in quæ diuiditur , signiferum , atque ab obliquitate orbem obliquum,sub quo septem stellæ errantes feruntur.* Duæ *obliquitatis causæ apparent.* Altera, *ut erraticæ stellæ facilius nitantur aduersus motum extremi orbis.* Altera,*ut eædem nunc in* Austrum *nunc in* Aquilonem *proficisci queant , & omnes terræ incolas inuisere: alioqui enim nulla rerum esset uicißitudo, nulla æstatis hyemisq; commutatio.* Longitudo *huic partium tercentũ & sexaginta est:latitudo, quæ alijs nulla, duodecim, intra fines enim hos siderum euagatio ferè continetur.* Vtranq; Manilius *sic definit:*

Sed nitet ingenti stellatus baltheus orbe
Insignemq; facit cælato lumine mundum.
Et ter uicenas parteis patet atque trecentas
In longum,bis sex latescit fascia parteis.

Orbem *hunc in octo & uiginti sectiones inæquales diuidunt,quas* Lunæ *mansiones appllant:quarum prima initium in* Arietis *parte nona habet.* Quum *in ea* Luna *est,*

& aëra

& aëra esse temperatiorem ferunt, & tutius aut fortunatius iter uiatoribus. Secundam aridæ esse naturæ arbitrantur, & nauigantibus pericula portendere. Longum esset earum omnium naturas proferre, reliqua in Horoscopo dicentur. Per media signa linea ducitur, quam Græci à defectu ἐκλειπτικὴν uocant: nos Solis uiam, quia nunquam ab ea digreditur. Hic cõmodè stellarum defectiones siue ἐκλείψεις tractabuntur: & primum Solis dignioris rerũ naturæ partis. Hunc occultari constat, quum in coitu aut interlunio tres, de quibus ante scripsimus, globi in una dimetiente fuerint, mediáque Luna. Priúsque tegi partem Solis, quæ spectat occidentem, inde medium globi, postremo portionem, quæ orientem prospicit. Ex his colligitur Solem prius auferri eois mundi plagis, atque inde paulatim defectum transire in Occidentem propter mundi motum, qui ocyor est, quàm Lunæ cursus per orbem signorũ. Hanc porrò deficere, quando diametro à Sole absistit, circa signiferi medium decurrens. Id nunquam fieri potest nisi plenilunio, quum terræ interpositu Sol Lunæ aufertur. Neq; semper tota latet, sed aliâs dextera siue arctoa, aliâs sinistra globi portio, tantóq; amplior, quanto lõgius à signiferi polis abfuerit. Quod quia non nisi nocte cernitur, eas solum defectiones prædicere cõsueuere, quæ supra terram conspici queant. De utroq; hæc Plinius: Manifestum est Solem interuentu Lunæ occultari, Lunámq; terræ obiectu, ac uices reddi: eosdẽ Solis radios Luna interpositu suo auferente terræ, terráq; Lunæ. Hac uerò subeũte repentinas obduci tenebras, rursumq; illius umbra sidus hebetari. Neq; aliud esse noctem, quàm terræ umbram. Hactenus Plinius. Atqui Sol rarius deficit, quàm Luna, ut Ciceronis sententia demonstrat: Solis ecclipsis

magis miratur quàm Lunæ, quoniam hæ crebriores sunt, ideo quod paruum Lunæ sidus ignem tam uastum non nisi raro, atq; terris paucis auferre poßit. Si enim magnum esset corpus Lunæ, Solē sæpißime tegeret. Quocirca Lunæ defectus ubiq; locorum conspicuus est, solis autem minime. Id intellectu haud difficile erit, si in tabula seu pariete ἐκλείψεως utriusq; typum rubrica depinxeris. Videbis namq; in Lunæ pictura id terris omnibus conspici. Solem uero in angusto orbis spatio solum, & ueluti puncto deficere. Nunc quia nunquam nisi terræ tenebris Luna occultatur: quónam modo hoc fiat exactius cognoscetur, si umbrarum genera tradiderimus. Tres earum figuræ sunt. Nam si res, quæ mittit umbram, par lumini sit, columnæ effigies sine fine iacitur: si maior, turbinis recti, crescēs in latitudinem: si minor umbra speciem metæ habet, & in mucronem desinit. Stellæ sole superiores deficere non queunt propter altitudinem: nec inferiores, quoniam hæ cum Sole meantes ad umbram non perueniunt. Vncias Lunæ, siue duodecimas diametri partes puncta appellant.

QVO DIFFERANT SOLIS & Lunæ defectiones.

TRibus modis defectus distant: Primum, quod in Lunæ defectu extinguitur lumen: in Solis, duntaxat occultatur, Vnde fit ut Lunæ defectus uniuerso orbis appareat hemiphærio: Solis autem illis, inter quos & ipsum Luna interponitur. Deinde Lunæ defectio omnibus eodē momento uidetur: Solis uerò minime. Etenim prius eois, post occiduis plagis Sol aufertur, quanquam Luna sub Solis globo graditur ab occidente in orientem. Postremò, quod Lunæ defectus tempore omnibus æquo duret:

Sol

Solis,quoniam maior alijs,alijs minor portio tegitur,nequaquam.

DE ZODIACI SIGNIS.

Obliquitatis signiferi, ac defectuũ causas tradidimus. Reliquum est,ut circuli parteis exequamur. Signa in quæ diuiditur duodecim sunt. Quorum Aries, Taurus,gemini uerno tempori adscribuntur:Cancer,Leo,Virgo,æstati:Libra,Scorpio,Sagittarius autummo: Capricornus,Aquarius,atq; Pisces,hyemi. Taurus ab Ouidio auersus nominatur,quod eo modo per aëra incedat: Per tamen auersi gradieris cornua Tauri. Virgo ab Arato Astræa:à Vergilio Erigone:Qua locus Erigonem inter chelasq; sequentes Panditur. Scorpionem duo occupare signa ueteres dixere,& Libram priorem astri eius partem esse.Ouidius:

Est locus in geminos ubi brachia concauat arcus,
Scorpius,& cauda flexisq; utrinq; lacertis,
Porrigit in spatium signorum membra duorum.

Signorum nomina aliquando pro duodecim signiferi partibus æqualibus accipiuntur,ut quum Solem esse dicimus in tertia seu quarta parte Tauri.Interdum pro pictu ris siue simulachris,quæ in ipsis collocantur,quorum aliqua minorem zodiaci partem occupant,ut Pisces,Aries, Gemini:aliqua maiorem,ut Leo, & uirgo. Ea de causa Vergilius in his uersibus,An ne nouum tardis sidus temẽsibus addas, Qua locus Erigonem inter Chelasq;sequentes Panditur, Leonem & Virginem menses tardos id est,signa longa nuncupat. Arietis sidus, quum in ipso Luna est,capiti aßignatur:Tauri collo : Geminorum humeris,brachijs,manibus:Cancri,pectori,stomacho,pulmo

ni: Leonis, dorso ac lateribus: Virginis, uentri, uisceribúsque: Libræ, lumbis: Scorpij pudendis: Sagittarij coxis: Capicorni gentibus: cruribus Aquarij: Piscium pedibus. Eadem quoq;, stellarum errantium domus sunt: Leo Solis, Cancer Lunæ, Gemini ac Virgo Mercurij, Taurus & Libra Veneris, Aries atque Scorpius Martis : Iouis Pisces & sagittarius: Capricornus cum Aquario Saturni. Nam ut ueteres trddidere. initio mundi sol in Leonis signo erat: Luna in Cancro: Saturnus in Capricorno : Iupiter in Sagittario: Mars in Scorpione: Venus in Libra: Mercurius in Virgine.

RADIORVM SIVE ASPECtuum descriptio.

IN *hoc circulo interualla quædam errantium stellarum aspectus siue radios uocant. Vt si Sol in Arietis principio & Luna in Canceri prima parte fuerit, Sol aspectu uel radio tetragono eam dicetur contueri. Quatuor radiorum genera: trigωnus signorum quatuor distantia est: tetrigωnus trium, quæ cæli quadrantem efficiunt: hexagωnus duorum: & oppositus sex. Primus trianguli forma notatur: secundus quadrati: tertius asterisci: quartus eo charactere, quo signamus numerum octonarium. Sic Aries Geminos ac Aquarium aspectu hexagωno conspicit: Cancrum & Capricornũ tetragono: Leonem & Sagittarium trigono: ex diametro Librã. Pari modo de sideribus alijs loquendum. Taurus enim proximus huic radijs hexagonis Cancrum atque Pisces uidet: tetragonis Leonem & Aquarium : Virginem ac Capricornum trigonis, ex aduerso Scorpionem. Vnius aut quinque signorum interstitium aspectus non uocatur.*

IN QVIBVS SIGNIFERI locis maiores quatuor anni mutationes collocauerint: Quæque super ea re recentiorum sententia sit.

PLinius historiæ naturalis secundo libro, quatuor temporum mutationes: solstitium, brumam atque æquinoctium utrunque in signorum partibus octauis esse adfirmat, his uerbis: Sol quatuor differentias habet, bis æquata nocte diei. Vere & autumno, & in centrum incidens terræ octauis in partibus Arietis ac Libræ: bis permutatis spatijs: in auctum diei, bruma octaua in parte Capricorni: noctis uerò solstitio in totidem partibus Cãcri. Ait æquinoctio Solem in mundi centrum incidere, quod Sola æquatoris planicies terræ cẽtrum attingat, tropicus enim uterq; ab eo partibus propè quatuor & uiginti abest. Huius opinioni Arati interpres suffragatur, his uerbis. ἡ δὲ σκιὰ τοῦ γνώμονος μετὰ τοῦ παραλλάξαι τὸν ἥλιον τὴν ὀγδόην μοῖραν τοῦ καρκίνου, οὐκέτι ἐπεκτείνεται, ἀλλ' ἀνασπᾶται, *hoc est, Gnomonis umbra postquam octauam Cãcri partem Sol præterierit, non amplius extendi, sed contrahi uidetur.* De gnomonibus *parieti adfixis sermo est, ubi umbra Sole descendente minuitur.* Nos *signa quidem eadem seruamus; uerum æquinoctia duo, brumam ac solstitium in eorum exordio ponimus.* Nunc *quia modo ocyus modo segnius ascendit descenditq; signifer, quæ inæqualitatis causa sit, cognoscendum.*

DE ORTV ZODIACI.

EXortum, de quibus identidem scriptores uerba faciunt, duo sunt genera: stellarum & signiferi: quorum prior in matutinum, uespertinum, atq; ἡλιακὸν diuiditur: posterior in rectum & obliquum. Ascensio *recta est, quū maior æquatoris arcus, quàm signiferi exurgit, cuiusmodi est* Libræ, Virginis, Leonis, Scorpionis. Etenim *oriente* Libra, *quadraginta æquatoris gradus cum tricenis zodiaci partibus emergunt.* Obliquus *uerò ortus est, quando pauciores æquinoctialis, quàm signiferi partes finientis circulum prætereunt.*

DE SIGNORVM ORTV in orbe recto.

IN *medio mundi quædam signiferi partes ocyore incessu, quædam tardiore scandunt.* Quippe *signa octo æquinoctijs utrinque proxima obliqua oriuntur: reliqua brumæ ac solstitio uicina, recta.* Cum Ariete, Libra, Piscibus ac Virgine *partes uiginti septē & minuta quinquaginta quatuor exoriūtur: cū* Tauro, Scorpione, Leone & Aquario *undetriginta & quinquaginta quatuor graduum minuta: cum reliquis, partes triginta duæ additis duodenis minutorum interuallis.* Ex *his manifestum est, illic quatuor zodiaci quadrantes duobus distinctos coluris pari temporis spatio ascendere, & omnia signa diametro distantia æquis temporibus prodire atq; occultari.* Quod & *Lucanus uersibus his tradit:* Non *obliqua meant nec* Tauro *rectior exit* Scorpius, *aut* Aries *sua tempora* Libræ. *Aut* Astræa *iubet lentos descendere pisces.* Par *geminis* Chiron, & *idem quod* Carcinos *ardens,* Humidus Aegoceros: *nec plus* Leo *tollitur urna.* Quemadmodum *enim cum* Geminis *partes triginta duæ ac minuta duo*

duodena quotidie exurgunt, ita cum Sagittarij signo Geminis aduerso interualla eadem sursum nituntur.

DE ORTV SIGNORVM in obliquo orbe.

IN *nostro autem cœlo alia ratione signifer conuertitur. Nam quanto ab æquatore, seu medio mundi longius abscesseris, quantoq; axis fuerit erectior, tanto quædam zodiaci partes tardius, quædam ocyus, quàm in medio orbe sursum feruntur.* Illic enim *Arietis sidus duarum paulominus horarum interstitio emergit: in* Gallia, *unius: sub arcticis circulis, momento.* Apud nos ergo *recta oriuntur signa omnia à* Geminorum *fine ad finem* Sagittarij: *nam amplior æquatoris, quàm signiferi portio exurgit.* Obliqua *ab initio* Capricorni *ad* Cancri *initium, ut breuiter exprimunt uersus:*

Recta meant obliqua cadunt à sidere Cancri
Donec *finitur* Chiron, *sed cætera signa*
Nascuntur *prono, descendunt tramite recto.*

Verùm *hæc exortuum occultationumq; citra æquatorem ratio non eadem in omnibus latitudinis nostræ partibus manet.* Quoniam Arietis *signum quibusdam in locis uigintiquatuor æquinoctialis gradus secum trahit, in alijs uiginti, sic se, dum ad signiferi uerticem peruentum sit, minuente numero.* Eadem *in sideribus alijs* Arieti *utrinq; proximis obseruatio est: quorum exortus tanto celerior, quanto propinquior polus est.* Reliquarum *autem zodiaci partium circa* Libræ *æquinoctium, si axem attollas, ascensus aßiduè tardior fit.* In *orbe recto dictum, quanta temporis intercapedine singula signiferi astra emergerēt: dem & hic faciundum.* Sed *quia in zona nostra multi-*

formis uariatio est, neq; similimodo surgunt in Hispania, Gallia, Germania: isthæc Lutetiæ urbi, cuius latitudinem partium octo & quadraginta esse accipimus adaptare libet. In ea donec Arietis ac Piscium signa ascendunt, mundi quatuordecim partes & quinquagena minuta exoriuntur. Cum Tauro atq; Aquario duodeuiginti partes, unum & quinquaginta minuta. Cum Geminis & Capricorno, uicenæ septenæ partes, ac uiginti sex minutorum interualla. Cum Cancro & Sagittario, partes triginta sex & quinquagintaocto minuta. Cum Leone & Scorpio gradus quadraginta, ac minuta quinquagena septena. Cũ Virgine & Libra: quadraginta partes, & quinquagintaocto minutorum spatia.

QVO PACTO EX SIGNORUM ascensione iu obliquo finitore exortuum spatia orbis recti inueniantur.

EX *siderum ortu in nostro situ hoc modo ascensionum moras finientis recti inuenias. Duorum signorum diametro distantium gradus connectunt, eiusq; numeri coniuncti dimidium, partes quæ cum signis iisdem sub æquatore oriuntur, comprehendere adfirmant. Cum Tauro gradus duodeuiginti, unum & quinquaginta minuta exoriuntur: cum Scorpione, quadraginta partes ac minuta quinquagena septena: quibus numeris compositis, quinquaginta nouem partium, & quadraginta octo minutorum spatia prodeunt: quæ si in partes duas diuiseris, sub æquinoctiali circulo cum Tauro, undetriginta partes, & minuta quinquaginta quatuor exoriri cernes: totidemq; cum Scorpione*

pione. Cum Ariete quatuordecim parteis & quinquagena minuta oriri dictum: cum Libræ ſigno, quadraginta gradus, & quinquagintaocto minuta: quibus iunctis, parteis quinquagintaquinque ac quadragintaocto minuta colliguntur. Quæ ſi in duas portiones ſeiunxeris, cum Arietis ac Libræ ſignis uicenas ſeptenas parteis & minuta quinquagena quaterna in medio orbe oriri reperies. In recto orbe ſignorum ortus inæquales efficit obliquitas ſigniferi: in obliquo uero, zodiaci ac horizontis.

DE SIGNIFERI ORTV ſub circulo arctico.

SVb zodiaci polo, ubi maior quàm ante habuimus rerum iſtarum uariatio eſt, ita ſignorum zona uertitur. Quum in Arietis parte prima ſol fuerit, ſigna tria Arietem, Taurum, Geminos, uelociſſimè eum ſequi conſtat: Cancrum, Leonem ac uirginem, tardiſſimè, diemq; horarum duodecim haberi. Nocte tardè aſcendere Libram, Scorpionem, Sagittariũ: at celeriter Capricornum, Aquarium, Piſces. Quando in cancri initio Sol eſt, mane hoc eſt media nocte ſigna omnia cum ſeptem ſideribus erraticis infinitoris orbe deliteſcere: circumactuq; mundi repente, & momento propè temporis ſimul ſurſum tolli Capricornum, Aquarium, Piſces, Arietem, Taurum, ac Geminos: quod temporis punctum pro nocte habuere. Horis uigintiquatuor ſequentibus reliqua emergere. Quum igitur ſol in æſtiuo tropico meauerit, horarum uiginti quatuor diem haberi, nullamq; noctem, aut ſi mauis momentum, quo ſex ſignorum ſpatia prodiere, pro nocte manifeſtum eſt. Quippe in omnibus terræ locis nocturno tempore ſex ſigna, & totidem diurno oriri debent. In Libra rurſus æquinoctium eſſe, atque à ſexta hora orientem Solem

Libram, Scorpionem, atque Sagittarium gradu lento insequi: ocyus Capricornum, Aquarium Pisces. Occidentem celerrimè Libram, Scorpionem, Sagittarium: tardissimè Capricornum, Aquarium, Pisces. In hyberno circulo (ubi nobis bruma, atque breuissimus dies est) posito Sole, meridie seu mane signa omnia rursum cum stellis errantibus in termino uisus consistere. Deinde mundi abitu sex repente attolli Capricornum, Aquarium, Pisces, Arietem, Taurum, Geminos: quod momentum illis dies est. Horis uicenis quaternis, quas nox perpetua occupat, reliqua exurgere. Isthæc dierum noctiumq; uicissitudo sub arctici circuli situ est, qui ab æquinoctio partibus sex atque sexaginta absistit, ab axe uigintiquatuor. Verùm quum eò uentum sit, altius progredi iuuat, quæq; istiusmodi rerum facies inter hunc quem modo descripsimus locum, & mundi uerticem sit, contemplari. Hæc ab alijs minore cura prodita sunt, remq; pulcherrimam in qua poëtæ summi summo conatu elaborarunt, uix attigere. Proinde nobis accuratius tractanda.

DE SIGNORVM ORTV INter arcticum circulum & polum mundi.

IN hoc situ signiferi partes æstiuo tropico uicinas semper esse conspicuas constat; æquatori propinquas exurgere atque occidere: circa brumalem tropicum tractus longos sub finitore perpetuò occultari. In Arietis principio Sole constituto, orientem eum præposterè siue conuerso gressu sequi pisces ac Aquarium: inde aliter Leonem & Virginem. Vbi ad occidentem ille deuenerit, signa sex

quorum aliqua nunquam occidunt, reliqua eo die exorta sunt, supra terram cerni. Circa æstiuum tropicum donec signa, quæ nunquam occultantur, sol peragrat, lucem perpetuam sine nocte haberi. Si portio partibus tricenis constet, mensis unius effici diem: si sexagenis, duorum: si nonagenis, trium. Autumni æquinoctio, mane Libram atque Scorpionem ordine recto surgere: inde Taurum & Arietem conuerso: diemq; horarum duodecim esse. Brumalem circulum lustrante Sole spatia eadem noctium esse, quæ in Cancro dierum. Si signa duo sub finitore lateant, mensium duorum effici noctem: sic deinceps, sicuti in solstitiali tropico de dierum ratione narrauimus. Quare fieri potest, ut Luna oriatur ante Solem, & multò post eum occidat, si illa in Tauri, hic in Piscium siue Arietis initio fuerit. Hinc ad mundi uerticem uenimus.

DE SIGNIFERI CIRCVMACTV SVB POLO.

HIc nulla mundi pars exoritur nullaq; occidit, præter septem stellas quos planetas uocauimus, æquatorem namq; in horizonte habent. Lunæ sidus mẽsibus singulis non nisi semel oritur: Saturni, tricenis annorum spatijs: Iouis, duodenis: Martis, binis: Solis, Veneris ac Mercurij singulis. Hi enim semper cum Sole cæli conuexitatem, quo rerum naturæ domino nusquam comites desint, peragrant. Peruulgatum quidem id est, à uerno æquinoctio ad autumnum diem haberi: reliquis anni mensibus: noctem: ijsq; annos dies naturales esse. Non nisi in Arietis signo planetas ijs oriri posse: nec nisi in Libra occidere. Solis altitudinem nunquam maiorem partibus quatuor & uiginti etiam in Cancro cerni. Atque in eo signo Lunæ

ſidus propter utrunque latitudinis deflexum: aliâs eſſe quinis Sole partibus ſublimius, aliâs totidem depreßius. Hæc terræ pars, ſi terra ſit latitudinis nomen non amittit, eamq́; ampliſsimam ſortita eſt: longitudinem, ſiue à fortunatis inſulis diſtantiam planè nullam habet, propter orbium meridianorum in uertice concurſum.

DIERVM AC NOCTIVM longitudinem bifariam poſſe deprehendi.

Duobus modis diurna nocturnáque ſpatia inueniri poſſe haud dubium eſt: ſignorum ortu, & parallelorum, de quibus infra loquemur, ſectione. Singulis diebus noctibusq́; ſigna ſex zodiaci oriri, atque occidere diximus. Proinde ſi partes diurnæ tardè emergant, longiora dierum ſpatia eſſe: ſi celeriter, breuiora neceſſe eſt. Nam, autore Plinio, quæ recta in exortu ſuo conſurgunt ſigna longiore tractu tenent lucem: quæ uerò obliqua, ocyore tranſeunt ſpatio. Quapropter ſolſtitio dies longiſsimos haberi apparet, quòd eo tempore Solem ſequantur omnia ſidera, quæ in obliquo orbe tardè incedunt: bruma breuiſsimos, quod cito oriātur, inſequanturq́; eum reliqua. Aequatoris ergo partes omnes, quæ cum ſignis ſex Solem ſequentibus oriuntur, colligendæ, numerusq́; totus in portiones quindecim diſtribuendus, ad hunc modum. Solſtitio à ſolis ortu ad eius occaſum ſidera ſex oriuntur: Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, cumq́; ijs mundi ſeu æquatoris partes bis centum triginta ſeptem ac minuta quadragintaſex: qui numerus ferè ſex atque decem horas efficit. Aequinoctio utroque cum ſignis diurnis nocturnisq́; partes centumoctoginta emergunt: quæ æqua dierum

rum, noctiúmque ſpatia complectuntur. Bruma eo modo horarum octo diem eſſe comperies. Eadem ex circulis ſic deprehendas: Sol anno tercentum ſexaginta quinque παραλλήλους ſiue æquidiſtãtes orbes depingit, interq́; tropicos centum octoginta duos. Horum arcus qui ſuprà terram uiſuntur dierum moras continent: qui infrà, noctium. Quo circa utroque tropico in horas uiginti quatuor deſcripto, facile quot in circulis his horarum ſectiones ſupra infraq́; finientem conſiſtant, uideris. Ante tamen ſphæræ axem ad latitudinis gradum attollas oportet. Cum ea quippe orbium horum in finitore diſſectio mutatur.

DE ORTV MVNDI.

Diximus capite ſuperiori per uniuerſum orbem, & totum anni circuitum ſingulis diebus noctibusq́; ſex oriri zodiaci ſigna, & totidem occidere: uerùm de ſigniferi partibus non æquatoris loquebamur, de quibus hic dicendum nõnihil. Baſileæ æquinoctio ſex mundi ſigna inter Solis merſum occaſumq́; oriuntur: bruma uix quatuor: ſol o ferè octona. Quod hac ratione colligimus. Singulis horis quindecim æquatoris ſiue mundi partes exurgunt: binis tricenæ: quaternis, ſigna duo. Quando igitur dies ſex atque decem horis conſtat, quod ſolſtitio fit, neceſſe eſt, ut inter Solis ortum & occaſum ſigna octo oriantur: bruma quatuor: æquinoctio ſex, hoc eſt, dimidium mundi.

DE COLVRIS.

Septem circuli ſunt, quos Græci noſtriq́; maiores appellant, duos illorum abſoluimis. Coluri, circuli duo ſunt per mundi uertices ducti, quorum alter æquinoctia, alter brumam & ſolſtitium contingit. Nomen ab imperfectione

fectione inditum, quod nunquam integri nobis exoriantur. Partes enim austrino polo propinquæ semper occultæ sub terra delitescunt. Hi duo signiferum, æquatorem, atq; adeò cælum totum in parteis quatuor secant. Inq; horum altero alterni Solis reditus longißimiq; ab æquatore discessus omni æuo hærent: in altero æquinoctia. Quotidie bis uterque sub meridiano consistit. Hi temporum siue annorum mutationes quatuor in signifero signant: æquinoctia duo, solstitium ac brumam.

DE FINIENTE, MERIDIANO, ac duodecim mundi domicilijs.

QVem Græci horizonta, eundem haud absimili modo, & finientem & finitorem nominamus, circulum, qui conspectam mundi partem ab inconspecta dirimit. Hic sub æquatore rectus, alibi obliquus dicitur. Finitores inter ortum & occasum, Austrum ac septentriones, & quascunque mundi oras mutantur, neque urbes plures eundem finientem habent. Alia orbium meridianorum ratio, qui non nisi inter uertices ijdem seruantur. Meridianus circulus est, qui per mundi atque horizontis polos ducitur: in quem cum Sol inciderit supra terras, medios dies efficit: infra, medias noctes. Hic & finitor mundum uniuersum, quemadmodum κέλουρ oin quatuor parteis diuidunt, uerùm non mouentur. Meridiani non nisi inter ortum atque occasum mutantur: & ob id eodem temporis momento medios dies mediasq; noctes habent illi, quibus æqua longitudo est. In ortu Solis est uarietas. Quum enim hic per signa arctoa graditur, polo uicinioribus dies productior, quàm circa æquatorem est: igitur & prius orientem

tem cernũt Solem. Vt Corsicam & Sardiniam insulas meridianum eundem habere neminem latet: illamq́; quæ ampliore latitudine est, dies longiores. Quamobrem prius in Corsica quàm Sardinia mẽsibus æstiuis Sol uisitur, tardius uerò hybernis. Circuli duo finitor ac meridianus, de quibus modo uerba fecimus, orbem totum in parteis quatuor dissecant, quas in alias tres æquas portiones, ut duodecim habeantur, nos partimur. Hæ cæli domus nominantur. Quarum primæ initium, finientis pars eoa est: quartæ, meridiani arcus, qui sub terra latet: septimæ, finitoris portio occidua: decimæ, meridiani pars austrina, quæ supra terram cernitur. Domorum tres formæ: anguli, succedentes, & cadentes. Anguli sunt, domus prima, quarta, septima, ac decima. Succedentes, quæ angulos sequuntur: secunda, quinta, octaua, undecima. Reliquæ cadentes appellantur. Itáque sexta domus, ut poëtæ inquiunt, cadens est. Prima uitæ rationem significat, secunda opum, tertia fratrum, quarta parentum, quinta sobolis, sexta morborum, septima nuptiarum, octaua mortis, nona itineris, decima actionum, undecima amicorum, duodecima inimicorum. Quo domorum usum intelligas, Platonis genesim adscribam. Aiunt in domo prima Martem, Mercurium ac Venerem fuisse: in secunda, Solem: in quinta Lunam: Iouem in septima, siue occasu: in nona Saturnum. Hic Libræ signum lustrabat, Iouis stella, Leonem, πυρόεις, Lucifer, στίλβων Aquarij sidus, Sol Piscium, Luna Geminorum, horoscopus in Aquario erat. Eam cæli faciem significare existimant uirum, qui eloquentia admirabili polleat. Hinc ad institutum referat se oratio.

DE LACTEO ORBE, ET quatuor minoribus circulis.

Postremus orbium maiorum, & solus inter alios conspicuus est lacteus, de quo ueterum aliquot sententias non iniucundas recensebo. Theophrastus hunc esse compagem aiebat, qua de duobus hemisphærijs cæli sphæra solidata sit. Et Ouidius in libris Metamorphoseon semitam uocat, quæ ad ædes Iouis ducit. Est uia sublimis, inquit, cælo manifesta sereno, Lactea nomen habet candore notabilis ipso. Hac iter est superis ad magni tecta Tonantis. In eo sidera hæc sunt: Telum, Aquila, Sagittarij arcus, Ara, pedes quatuor Centauri, Argo nauis, Canis caput, ὠρίωνος manus dextera, Erichthonius uel Auriga cum Capra humero insidente, περσεὺς, κασσιόπεια & Cycnus. Idem in coluro, qui per æquinoctia trahitur, utrinque fere arcticos circulos attingit. Maiores orbes, aut (ut alij uolunt) maximos absoluimus. Minores dicuntur, qui mundum in portiones impares secant: aut quibus non idem est cum mundo centrum. Sunt autem quatuor: arctici duo ac totidem tropici. Veteres, præsertim Græci, arcticum uocant circulum, qui sidera omnia nunquam occidentia continet, quem Proclus in Græciæ regione à priore Helices pede describi adfirmat. Alterum huic aduersum, antarcticum, qui tractus mundi nobis occultos complectitur. Vtrunque aiunt puncto solùm horizonta contingere: &, si ad æquatorem procedas, minui: si ad Aquilonem, augeri. Verùm recentiores arcticos appellant orbes, quos signiferi poli circum mundi uertices efficiunt. Tropici circuli duo: æstiuus uel solstitialis, quem die longißimo: & brumalis uel hybernus, quem bruma Sol mundi circumactu peragit. Nomen uterque habet à conuersione, quod ab illis Solis sidus

ad

ad alteras terrarum plagas se uertat. Aestiuum orbem Aratus in Græcia ita diuidi à finitore ait, ut circulo toto dissecto in octo partes, quinque supra terram uisantur, infra terram reliquæ sint, Eius Versus à Germanico Cæsare Latini facti hi sunt:

Hunc octo in parteis si quis diuiserit orbem,
Quinque super terras semper fulgere notabit,
At tres sub terris breuibúsque latere sub umbris.

Hoc Cancrum tetigit quum Titan orbe, timete Aestatem rapidam, & soluentes corpora morbos. Qui numeri horarum quindecim longissimum in eo tractu diem esse, noctem uerò nouem demonstrant: quoniam partes singulæ horas ternas complectuntur. Arati interpres Hellesponto isthæc esse accommodata ait, hisce uerbis: πρὸς τὸ κλίμα τ' ἑλλησπόντου καὶ λακεδαίμονος δοκεῖ τὴν τῶν φαινομένων πραγματείαν συνθεῖναι. Brumalem tropicum Prudentius arctum nominat, quod partem in finiente nostro angustam relinquat: Quid est, inquit, quod arctum circulum Sol iam recurrens deserit? Ad Hellespōti ac Lacedæmonis clima Phænomena videtur composuisse.

ALTERA CIRCVLORVM DIVISIO, ac eorundem distantia.

Circuli omnes alio modo diuiduntur in parallelos siue æquidistantes, obliquos, & per uertices ductos. Aequidistãtes circuli dicuntur æquator, tropici duo, ac totidem arctici: quibus ijdem cum mundo poli sunt. Obliqui, signifer, finiens, & orbis lacteus, qui obliquè inter uertices trahuntur. Per polos ducti, reliqui. Itaque apud Græcos Latinósque scriptores duplex circulorum partitio est. Prior in maiores uel maximos septem, & quatuor minores. Posterior in parallelos quinque, obliquos treis, to-

EXortum, de quibus identidem scriptores uerba faciunt, duo sunt genera: stellarum & signiferi: quorum prior in matutinum, uespertinum, atq; ἡλιακὸν diuiditur: posterior in rectum & obliquum. Ascensio recta est, quũ maior æquatoris arcus, quàm signiferi exurgit, cuiusmodi est Libræ, Virginis, Leonis, Scorpionis. Etenim oriente Libra, quadraginta æquatoris gradus cum tricenis zodiaci partibus emergunt. Obliquus uerò ortus est, quando pauciores æquinoctialis, quàm signiferi partes finientis circulum prætereunt.

DE SIGNORVM ORTV in orbe recto.

IN medio mundi quædam signiferi partes ocyore incessu, quædam tardiore scandunt. Quippe signa octo æqui noctijs utrinque proxima obliqua oriuntur: reliqua brumæ ac solstitio uicina, recta. Cum Ariete, Libra, Piscibus ac Virgine partes uiginti septẽ & minuta quinquaginta quatuor exoriũtur: cũ Tauro, Scorpione, Leone & Aquario undetriginta & quinquaginta quatuor graduum minuta: cum reliquis, partes triginta duæ additis duodenis minutorum interuallis. Ex his manifestum est, illic quatuor zodiaci quadrantes duobus distinctos coluris pari temporis spatio ascendere, & omnia signa diametro distantia æquis temporibus prodire atq; occultari. Quod & Lucanus uersibus his tradit: Non obliqua meant nec Tauro rectior exit Scorpius, aut Aries sua tempora Libræ. Aut Astræa iubet lentos descendere pisces. Par geminis Chiron, & idem quod Carcinos ardens, Humidus Aegoceros: nec plus Leo tollitur urna. Quemadmodum enim cum Geminis partes triginta duæ ac minuta

duo

duodena quotidie exurgunt, ita cum Sagittarij signo Geminis aduerso interualla eadem sursum nituntur.

DE ORTV SIGNORVM in obliquo orbe.

IN *nostro autem cœlo alia ratione signifer conuertitur. Nam quanto ab æquatore, seu medio mundi longius abscesseris, quantoq; axis fuerit erectior, tanto quædam zodiaci partes tardius, quædam ocyus, quàm in medio orbe sursum feruntur.* Illic enim *Arietis sidus duarum paulominus horarum interstitio emergit: in* Gallia, *unius: sub arcticis circulis, momento. Apud nos ergo recta oriuntur signa omnia à Geminorum fine ad finem Sagittarij: nam amplior æquatoris, quàm signiferi portio exurgit. Obliqua ab initio Capricorni ad Cancri initium, ut breuiter exprimunt uersus:*

Recta meant obliqua cadunt à sidere Cancri
Donec finitur Chiron, sed cætera signa
Nascuntur prono, descendunt tramite recto.

Verùm hæc exortuum occultationumq; citra æquatorem ratio non eadem in omnibus latitudinis nostræ partibus manet. Quoniam Arietis signum quibusdam in locis uigintiquatuor æquinoctialis gradus secum trahit, in alijs uiginti, sic se, dum ad signiferi uerticem peruentum sit, minuente numero. Eadem in sideribus alijs Arieti utrinq; proximis obseruatio est: quorum exortus tanto celerior, quanto propinquior polus est. Reliquarum autem zodiaci partium circa Libræ æquinoctium, si axem attollas, ascensus aßiduè tardior fit. In orbe recto dictum, quanta temporis intercapedine singula signiferi astra emergerēt: dem & hic faciundum. Sed quia in zona nostra multi-

formis uariatio est, neq; simili modo surgunt in Hispania, Gallia, Germania: isthæc Lutetiæ urbi, cuius latitudinem partium octo & quadraginta esse accipimus adaptare libet. In ea donec Arietis ac Piscium signa ascendunt, mundi quatuordecim partes & quinquagena minuta exoriuntur. Cum Tauro atq; Aquario duodeuiginti partes, unum & quinquaginta minuta. Cum Geminis & Capricorno, uicenæ septenæ partes, ac uiginti sex minutorum interualla. Cum Cancro & Sagittario, partes triginta sex & quinquagintaocto minuta. Cum Leone & Scorpio gradus quadraginta, ac minuta quinquagena septena. Cũ Virgine & Libra: quadraginta partes, & quinquagintaocto minutorum spatia.

QVO PACTO EX SIGNORUM ascensione iu obliquo finitore exortuum spatia orbis recti inueniantur.

Ex siderum ortu in nostro situ hoc modo ascensionum moras finientis recti inuenias. Duorum signorum diametro distantium gradus connectunt, eiusq; numeri coniuncti dimidium, partes quæ cum signis ijsdem sub æquatore oriuntur, comprehendere adfirmant. Cum Tauro gradus duodeuiginti, unum & quinquaginta minuta exoriuntur: cum Scorpione, quadraginta partes ac minuta quinquagena septena: quibus numeris compositis, quinquagintanouem partium, & quadraginta octo minutorum spatia prodeunt: quæ si in partes duas diuiseris, sub æquinoctiali circulo cum Tauro, undetriginta partes, & minuta quinquaginta quatuor exoriri cernes: totidemq; cum Scorpione

pione. Cum Ariete quatuordecim partes & quinquagena minuta oriri dictum: cum Libræ signo, quadraginta gradus, & quinquagintaocto minuta: qu bus iunctis, partes quinquagintaquinque ac quadragintaocto minuta colliguntur. Quæ si in duas portiones seiunxeris, cum Arietis ac Libræ signis uicenas septenas parteis & minuta quinquagena quaterna in medio orbe oriri reperies. In recto orbe signorum ortus inæquales efficit obliquitas signiferi: in obliquo uero, zodiaci ac horizontis.

DE SIGNIFERI ORTV
sub circulo arctico.

Sub zodiaci polo, ubi maior quàm ante habuimus rerum istarum uariatio est, ita signorum zona uertitur. Quum in Arietis parte prim a sol fuerit, signa tria Arietem, Taurum, Geminos, uelocißimè eum sequi constat: Cancrum, Leonem ac uirginem, tardißimè, diemq; horarum duodecim haberi. Nocte tardè ascendere Libram, Scorpionem, Sagittariū: at celeriter Capricornum, Aquarium, Pisces. Quando in cancri initio Sol est, mane hoc est media nocte signa omnia cum septem sideribus erraticis infinitoris orbe delitescere: circumactuq; mundi repente, & momento propè temporis simul sursum tolli Capricornum, Aquarium, Pisces, Arietem, Taurum, ac Geminos: quod temporis punctum pro nocte habuere. Horis uigintiquatuor sequentibus reliqua emergere. Quum igitur sol in æstiuo tropico meauerit, horarum uiginti quatuor diem haberi, nullamq; noctem, aut si mauis momentum, quo sex signorum spatia prodiere, pro nocte manifestum est. Quippe in omnibus terræ locis nocturno tempore sex signa, & totidem diurno oriri debent. In Libra rursus æquinoctium esse, atque à sexta hora orientem Solem

Libram, Scorpionem, atque Sagittarium gradu lento insequi: ocyus Capricornum, Aquarium Pisces. Occidentem celerrimè Libram, Scorpionem, Sagittarium: tardißimè Capricornum, Aquarium, Pisces. In hyberno circulo (ubi nobis bruma, atque breuißimus dies est) posito Sole, meridie seu mane signa omnia rursum cum stellis errantibus in termino uisus consistere. Deinde mundi abitu *sex repente attolli Capricornum, Aquarium, Pisces, Arietem, Taurum, Geminos: quod momentum illis dies est. Horis uicenis quaternis, quas nox perpetua occupat, reliqua exurgere. Isthæc dierum noctiumq; uicißitudo sub arctici circuli situ est, qui ab æquinoctio partibus sex atque sexaginta absistit, ab axe uigintiquatuor. Verùm quum eò uentum sit, altius progredi iuuat, quæq; istiusmodi rerum facies inter hunc quem modo descripsimus locum, & mundi uerticem sit, contemplari. Hæc ab alijs minore cura prodita sunt, remq; pulcherrimam in qua poëtæ summi summo conatu elaborarunt, uix attigere. Proinde nobis accuratius tractanda.*

DE SIGNORVM ORTV INter arcticum circulum & polum mundi.

IN *hoc situ signiferi partes æstiuo tropico uicinas semper esse conspicuas constat, æquatori propinquas exurgere atque occidere: circa brumalem tropicum tractus longos sub finitore perpetuò occultari. In Arietis principio Sole constituto, orientem eum præpostere siue conuerso gressu sequi pisces ac Aquarium: inde aliter Leonem & Virginem. Vbi ad occidentem ille deuenerit, signa sex* quo

quorum aliqua nunquam occidunt, reliqua eo die exorta sunt, supra terram cerni. Circa æstiuum tropicum donec signa, quæ nunquam occultantur, sol peragrat, lucem perpetuam sine nocte haberi. Si portio partibus tricenis constet, mensis unius effici diem: si sexagenis, duorum: si nonagenis, trium. Autumni æquinoctio, mane Libram atque Scorpionem ordine recto surgere: inde Taurum & Arietem conuerso: diemq; horarum duodecim esse. Brumalem circulum lustrante Sole spatia eadem noctium esse, quæ in Cancro dierum. Si signa duo sub finitore lateant, mensium duorum effici noctem: sic deinceps, sicuti in solstitiali tropico de dierum ratione narrauimus. Quare fieri potest, ut Luna oriatur ante Solem, & multò post eum occidat, si illa in Tauri, hic in Piscium siue Arietis initio fuerit. Hinc ad mundi uerticem uenimus.

DE SIGNIFERI CIRCVMACTV SVB POLO.

HIc nulla mundi pars exoritur nullaq; occidit, præter septem stellas quos planetas uocauimus, æquatorem namq; in horizonte habent. Lunæ sidus mẽsibus singulis non nisi semel oritur: Saturni, tricenis annorum spatijs: Iouis, duodenis: Martis, binis: Solis, Veneris ac Mercurij singulis. Hi enim semper cum Sole cæli conuexitatem, quo rerum naturæ domino nusquam comites desint, peragrant. Peruulgatum quidem id est, à uerno æquinoctio ad autumnum diem haberi: reliquis anni mensibus: noctem: ijsq; annos dies naturales esse. Non nisi in Arietis signo planetas ijs oriri posse: nec nisi in Libra occidere. Solis altitudinem nunquam maiorem partibus quatuor & uiginti etiam in Cancro cerni. Atque in eo signo Lunæ

sidus

sidus propter utrunque latitudinis deflexum: aliâs esse quinis Sole partibus sublimius, aliâs totidem depreßius. Hæc terræ pars, si terra sit latitudinis nomen non amittit, eamq; amplißimam sortita est: longitudinem, siue à fortunatis insulis distantiam planè nullam habet, propter orbium meridianorum in uertice concursum.

DIERVM AC NOCTIVM longitudinem bifariam posse deprehendi.

D*Vobus modis diurna nocturnáque spatia inueniri posse haud dubium est: signorum ortu, & parallelorum, de quibus infra loquemur, sectione. Singulis diebus noctibusq; signa sex zodiaci oriri, atque occidere diximus. Proinde si partes diurnæ tardè emergant, longiora dierum spatia esse: si celeriter, breuiora necesse est. Nam, autore Plinio, quæ recta in exortu suo consurgunt signa longiore tractu tenent lucem: quæ uerò obliqua, ocyore transeunt spatio. Quapropter solstitio dies longißimos haberi apparet, quòd eo tempore Solem sequantur omnia sidera, quæ in obliquo orbe tardè incedunt: bruma breuißimos, quod cito oriãtur, insequanturq; eum reliqua. Aequatoris ergo partes omnes, quæ cum signis sex Solem sequentibus oriuntur, colligendæ, numerusq; totus in portiones quindecim distribuendus, ad hunc modum. Solstitio à solis ortu ad eius occasum sidera sex oriuntur: Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, cumq; ijs mundi seu æquatoris partes bis centum triginta septem ac minuta quadragintasex; qui numerus ferè sex atque decem horas efficit. Aequinoctio utroque cum signis diurnis nocturnisq; partes centumoctoginta emergunt: quæ æqua dierum*

rum, noctiúmque ſpatia complectuntur. Bruma eo modo horarum octo diem eſſe comperies. Eadem ex circulis ſic deprehendas: Sol anno tercentum ſexaginta quinque παραλλήλους ſiue æquidiſtãtes orbes depingit, interq́; tropicos centum octoginta duos. Horum arcus qui ſuprà terram uiſuntur dierum moras continent: qui infrà, noctium. Quo circa utroque tropico in horas uiginti quatuor deſcripto, facile quot in circulis his horarum ſectiones ſupra infraq́; finientem conſiſtant, uideris. Ante tamen ſphæræ axem ad latitudinis gradum attollas oportet. Cum ea quippe orbium horum in finitore diſſectio mutatur.

DE ORTV MVNDI.

Diximus capite ſuperiori per uniuerſum orbem, & totum anni circuitum ſingulis diebus noctibusq́; ſex oriri zodiaci ſigna, & totidem occidere: uerùm de ſigniferi partibus non æquatoris loquebámur, de quibus hic dicendum nõnihil. Baſileæ æquinoctio ſex mundi ſigna inter Solis [illegible]merſum occaſumq́; oriuntur: bruma uix quatuor: ſol[illegible]o ferè octona. Quod hac ratione colligimus. Singulis horis quindecim æquatoris ſiue mundi partes exurgunt: binis tricenæ: quaternis, ſigna duo. Quando igitur dies ſex atque decem horis conſtat, quod ſolſtitio fit, neceſſe eſt, ut inter Solis ortum & occaſum ſigna octo oriantur: bruma quatuor: æquinoctio ſex, hoc eſt, dimidium mundi.

DE COLVRIS.

Septem circuli ſunt, quos Græci noſtriq́; maiores appellant, duos illorum abſoluimis. Coluri, circuli duo ſunt per mundi uertices ducti, quorum alter æquinoctia, alter brumam & ſolſtitium contingit. Nomen ab imperfectione

fectione inditum, quod nunquam integri nobis exoriantur. Partes enim austrino polo propinquæ semper occultæ sub terra delitescunt. Hi duo signiferum, æquatorem, atq; adeò cælum totum in parteis quatuor secant. Inq; horum altero alterni Solis reditus longißimiq; ab æquatore discessus omni æuo hærent: in altero æquinoctia. Quotidie bis uterque sub meridiano consistit. Hi temporum siue annorum mutationes quatuor in signifero signant: æquinoctia duo, solstitium ac brumam.

DE FINIENTE, MERIDIANO, AC DUODECIM MUNDI DOMICILIJS.

QVem Græci horizonta, eundem haud absimili modo, & finientem & finitorem nominamus, circulum, qui conspectam mundi partem ab inconspecta dirimit. Hic sub æquatore rectus, alibi obliquus dicitur. Finitores inter ortum & occasum, Austrum ac septentriones, & quascunque mundi oras mutantur, neque urbes plures eundem finientem habent. Alia orbium meridianorum ratio, qui non nisi inter uertices ijdem seruantur. Meridianus circulus est, qui per mundi atque horizontis polos ducitur: in quem cum Sol inciderit supra terras, medios dies efficit: infra, medias noctes. Hic & finitor mundum uniuersum, quemadmodum κόλουρ oin quatuor parteis diuidunt, uerùm non mouentur. Meridiani non nisi inter ortum atque occasum mutantur: & ob id eodem temporis momento medios dies mediasq; noctes habent illi, quibus æqua longitudo est. In ortu Solis est uarietas. Quum enim hic per signa arctoa graditur, polo uicinioribus dies productior, quàm circa æquatorem est: igitur & prius orientem

tem cernũt Solem. Vt Corsicam & Sardiniam insulas meridianum eundem habere neminem latet: illamq; quæ ampliore latitudine est, dies longiores. Quamobrem prius in Corsica quàm Sardinia mẽsibus æstiuis Sol uisitur, tardius uerò hybernis. Circuli duo finitor ac meridianus, de quibus modo uerba fecimus, orbem totum in parteis quatuor dissecant, quas in alias tres æquas portiones, ut duodecim habeantur, nos partimur. Hæ cæli domus nominantur. Quarum primæ initium, finientis pars eoa est: quartæ, meridiani arcus, qui sub terra latet: septimæ, finitoris portio occidua: decimæ, meridiani pars austrina, quæ supra terram cernitur. Domorum tres formæ: anguli, succedentes, & cadentes. Anguli sunt, domus prima, quarta, septima, ac decima. Succedentes, quæ angulos sequuntur: secunda, quinta, octaua, undecima. Reliquæ cadentes appellantur. Itáque sexta domus, ut poëtæ inquiunt, cadens est. Prima uitæ rationem significat, secunda opum, tertia fratrum, quarta parentum, quinta sobolis, sexta morborum, septima nuptiarum, octaua mortis, nona itineris, decima actionum, undecima amicorum, duodecima inimicorum. Quo domorum usum intelligas, Platonis genesim adscribam. Aiunt in domo prima Martem, Mercurium ac Venerem fuisse: in secunda, Solem: in quinta Lunam: Iouem in septima, siue occasu: in nona Saturnum. Hic Libræ signum lustrabat, Iouis stella, Leonem, πυρόεις, Lucifer, στίλβων Aquarij sidus, Sol Piscium, Luna Geminorum, horoscopus in Aquario erat. Eam cæli faciem significare existimant uirum, qui eloquentia admirabili polleat. Hinc ad institutum referat se oratio.

ad alteras terrarum plagas se uertat. Aestiuum orbem Aratus in Græcia ita diuidi à finitore ait, ut circulo toto dissecto in octo partes, quinque supra terram uisantur, infra terram reliquæ sint, Eius Versus à Germanico Cæsare Latini facti hi sunt:

Hunc octo in parteis si quis diuiserit orbem,
Quinque super terras semper fulgere notabit,
At tres sub terris breuibúsque latere sub umbris.

Hoc Cancrum tetigit quum Titan orbe, timete Aestatem rapidam, & soluentes corpora morbos. Qui numeri horarum quindecim longissimum in eo tractu diem esse, noctem uerò nouem demonstrant: quoniam partes singulæ horas ternas complectuntur. Arati interpres Hel*lesponto isthæc esse accommodata ait, hisce uerbis:* πρὸς τὸ κλίμα τοῦ ἑλλησπόντου καὶ λακεδαίμονος δοκεῖ τὴν τῶν φαινομένων πραγματείαν συνθεῖναι. Brum*alem tropicum* Prudenti*us arctum nominat, quod partem in finiente nostro angustam relinquat: Quid est, inquit, quod arctum circulum Sol iam recurrens deserit?*

Ad Hellespõti ac Lacedæmonis clima Phænomena videtur composuisse.

ALTERA CIRCVLORVM DIVIsio, ac eorundem distantia.

Circuli omnes alio modo diuiduntur in parallelos siue æquidistantes, obliquos, & per uertices ductos. Aequidistãtes circuli dicuntur æquator, tropici duo, ac totidem arctici: quibus ijdem cum mundo poli sunt. Obliqui, *signifer, finiens, & orbis lacteus, qui obliquè inter uertices trahuntur.* Per *polos ducti, reliqui.* Itaque *apud Græcos Latinósque scriptores duplex circulorum partitio est.* Prior *in maiores uel maximos septem, & quatuor minores.* Posterior *in parallelos quinque, obliquos treis, to-*

tidemque per uertices siue axem ductos. In medio mundi paralleli omnes, æquatores sunt. Circulorum autem distantiam non omnes eandem tradidere. Proclus qui arcticos orbes crescere atque minui ait, ita eam in Græcorum climate depingit. Dissecto in parteis sexaginta meridiano quouis circulo, arctici orbes utrinque à uertice sexagesimarum partium sex: & ab utroque tropico quinque interuallo absistent. Aequator uerò à solstitio brumáque partibus quatuor. Vnde Manilius ad Augustum Cæsarem:

Circulus ad Boream fulgentem sustinet Arcton,
Séxque fugit solidas à cæli uertice parteis,
Alter ad extremi decurrens sidera Cancri,
In quo consumit Phœbus lucémque morámque,
Tardáque per longos circumfert lumina flexus,
Aestiuum medio nomen sibi sumit ab æstu,
Temporis & titulo potitur, metáque uolantis
Solis & extremos designat feruidus actus.
Et quinque in parteis Aquilonis distat ab orbe.
Tertius in media mundi regione locatus,
Quatuor & gradibus sua fila reducit ab æstu.

Nos utrunque tropicum ab æquatore partibus uigintiquatuor abesse dicimus: & ab eodem arcticos distare gradibus sexagintasex, à polis quatuor & uiginti.

QVOMODO IN QVAVIS REgione circulorum distantiam veterum more in sphæra depingamus.

MAiores Græci quemadmodum ex Arato, Proclo & Manilio discimus, in suo orbe cæli aut mundi positum

tum, quo temporum uicißitudines perſpicerent, obſeruauere. Prodendum ergo qua ſolertia etiam nos in quouis tractu naturæ ipſius indicio eadem eruamus. Ex Ptolemæi aliorúmue autorum, qui terræ partes deſcripſere pictura, urbis, promontorij, aut loci cuiuſpiam latitudinem ſumptam in ſphæra eodem à uertice interſtitio, puncto ſignabimus. Inde circini pede altero poſito in uertice mundi, altero in horizonte ſiue nota latitudinis circulum deſcribemus arcticum, ſed ueterum iudicio, qui ipſum ſidera omnia nunquam occidentia aiunt continere. Eius à cæli axe interuallum, non aliud eſt, quàm polorum altitudo: nec aliud, quàm loci diſtantia ab æquatore. Iccirco Louanij ἀρκτικὸν orbem una atque quinquaginta à uertice partibus abeſſe dicimus: quoniam tanta in ea ciuitate & polorum à finiente: & urbis ab æquatore diſtantia eſt, quæ ſpatia ſemper æqua ſunt. In Creta circulus idem à polo abeſt partibus triginta quinque. In Andro una Cycladum inſula, quæ fabulæ Terentianæ nomen dedit, triginta octo. In Phæacum ſitu, & Epiro, totidem. Carthagine Aphricæ urbe Siciliã contuẽte, duabus, & triginta. Ἀνταρκτικὸν haud magno labore depinxeris: æquis enim ſpatijs uterque à ſuo uertice abeſſe debet, ac ſemper capacitate æquali mundum cingere. Si hos graduum numeros in ſexageſimas partes uertere lubet, arcticus circulus Louanij ab axe diſtabit octo partibus cum ſextante, à Cancro duabus & ſemiſſe, id eſt, gradibus quindecim. Quæ ſidera his circulis contineantur, facile inuenias. Andouerpiæ, cuius latitudo eſt partium circiter duarũ & quinquaginta, intra arcticũ circulũ ſunt Cynoſura, Draco, de quo Vergilius: Maximus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis, Circũ perq; duas in morẽ fluminis arctos. Κηφεὺς, Κασσιέπεια, maior Perſei atq; Cycni

portio, manus ac pedes cadentis Andromadæ, Erichthonij *siue* Heniochi *humeri cum Capra ijs insidente,* Helice *prope tota, βοώτου caput cum leua manu solum, nam* Arcturus *occidit:*Herculis *pedes, ac Lyræ uertex.*Intra *circulum antarcticum pars notij* Piscis, *Sagittarij pedes, Corona austrina, quoniam & altera Cnosia siue Arctoa est,* Ara, Fera *penè tota, Centaurus capite excepto:* Argo *præter malum.*Reliqua *oriuntur & occidunt quotidie. Tradidi qua uia circulorum intercapedinem in sua quisque regione deprehendat. Quippe non satis esse arbitrabar aliorum scripta nos perdiscere, nisi & ipsi præceptionum adiumento similia scrutemur. Sed finis sit. Libros tres absoluimus, quorum primus sphæræ, mundi, atque musarum rationem docet: secundus orbium, stellarum, absidum: tertius circulorum, defectuum & dierum.*Hæc *omnia quantum ad literas politiores conducant, apparebit, si in manus sumas* Ciceronis *libros de uniuersitate, de natura deorum, de diuinatione, ac Somnium Scipionis:* Vergilij *Georgica,* Ouidij *Fastos,* Metamorphosin, Tristia, Pontum, *Epistolas:* Plinium, *Lucanum,* Aratum, Proclum, Manilium, Ptolemæum, Pontanũ, *atque id genus autores innumeros.*

Præterea *si quis omnia quæ in his libris sunt longo usu atque meditatione intellexerit (dicam id quod certò scio, quod omnibus horis experior) etiãsi stipes, saxũ aut plumbum fuerit, tot rerum miraculis mouebitur ad altiora, & dulcißimo gaudio ad mortem usque perfruetur.* Iudicium *hoc principio inane uidebitur illi, qui hæc non gustauerit: uerum ubi cæleste illud & dulce nectar imbiberit, censebit non solùm me nihil nimium huic cognitioni tribuere, sed etiam fieri non posse, ut omnia secula & omnes regiones, etiam si omnes simul nitantur, magnitudinem rei exprimant.*

primant. Terra punctus ac orbis centrum est, quid igitur homo, qui ad terram non est, quod formica ad hominem, de mundo queat proloqui? Pectus meum adeo impleuit hoc gaudium, ut plerunque aut ubi sim, aut quid agam prorsus ignorem. Sæpe præ lætitia totus intus ardeo, rubent oculi, lachrymæ excidunt, deinde animus ad cælum proficiscitur, ibique manet per spatium penè duarum horarum: post reuersus corpus rigidum, & tantum non exanimatum reperit. Labores multos perfero, sed laboranti hæc magna consolatio est. Eodem impetu cor meum mundus concitat, quo Solem & Lunam secum uehit per aëra, quo Oceani exanime corpus nunquam sinit quiescere. Intra pectus mundi molem agitari sentio, oriri Solem, crescere Lunam, omnia circum axem uerti, denique lucidissimas aquas per terræ pilam currere, & secum ferre nauigantes. Felices illi, quibus in hac mortali uita cælo frui datum est.

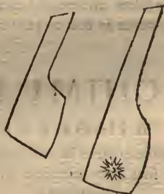
IOACHIMI FORTII RINGELBERGII

Andouerpiani in Institutiones suas Astronomicas annotationes.

VOD Theodosij finitio) *Theodosius autor Græcus libros aliquot de sphæris conscripsit, in quibus huiuscemodi præceptiones sunt, Si sphæram plana superficies contingat, id puncto duntaxat fieri. Item multis in sphæra circulis ductis, maximum ex ijs esse, qui cen-*

trum attingit. Et circulos sphæræ maiores omneis sese non nisi in portiones æquales diuidere. Isthæc Theodosius scripturus, optimè eam corpus esse ait, cuius omnes in circuitu partes spatio æquali à centro absistant. Descriptionem hanc nostri negotium longe aliud tractantes, operibus suis præfixerunt. περίσκιοι) Perisci nominantur omnes, qui in zonis frigidis, uel intra arcticos circulos sunt. Sic uocati quod illorum umbræ in orbem circumagantur. Ab æquinoctiorum notis) Aequinoctium hic capitur pro initio Arietis uel libræ octaui ac noni orbis. σχεδὸν γὰρ τέταρτον μέρος ζῳδίου) Ait uix quartam Argus partem supra terram apparere, atque ideo Canopum cerni non posse, utpote qui in infima signi portione sit, hoc modo:

Ita ut axis cum termino caudæ) hoc est, cum duabus stellis, quæ sunt in fine caudæ Vrsæ minoris.

Side

Siderũ tam *errantium quàm fixorum*
- Longitudo — *est earum distantia ab* — *Initio arietis*
- Latitudo — *est earum distantia ab* — Medio *signiferi.*
- Declinatio — *est earum distantia ab* — *Aequatore.*

Terrarum
- Longitudo — *est earũ distãtia ab* — *Insulis fortunatis.*
- Latitudo — *est earũ distãtia ab* — *Aequatore.*

Exortus, de *quo passim autores scribũt, duplex*
- Stellarum
  - Fixarum
    - *Matutinus:*
    - *Vespertinus.*
    - ἡλιακός.
  - Errantium
    - *Matutinus.*
    - *Vespertinus.*
- Lineæ eclei pticæ
  - Rectus, *siue tardus*
    - *Cancri.*
    - *Leonis.*
    - *Virginis.*
    - *Libræ.*
    - *Scorpionis.*
    - *Sagitarij.*
  - Obliquus *seu uelox*
    - *Capricorni.*
    - *Aquarij.*
    - *Piscium.*
    - *Arietis.*
    - *Tauri.*
    - *Geminorum*

- Stellas fixas
  - Oriri ortu
    - Matutino — est oriri — Mane cum sole.
    - Vespertino — est oriri — Vesperi Sole occidente.
    - Heliaco — est oriri — E radijs Solis.
  - Occidere occasu
    - Matutino — est occidere — Mane Sole oriente.
    - Vespertino — est occidere — Vesperi cum Sole.
    - Heliaco — est occidere — Propter accessum & fulgorem Solis.
- Erraticæ stellæ dicuntur
  - Oriri ortu
    - Matutino — Quãdo incipiunt uideri — Mane ante ortũ Solis.
    - Vespertino — Quãdo incipiunt uideri — Paulò post Solis occasum.
  - Occidere occasu
    - Matutino — Quando incipiunt occultari — Mane ante ortum Solis.
    - Vespertino — Quando incipiunt occultari — Ab occasu solis.

ORBES SATVRNI, IOVIS, Martis, & si epicyclum demas, Solis.

A *epicyclus*, B *centrum deferentis.* C *centrum mundi*, D *summa deferentis absis*, E *ima.*

C est statio matutina Saturni, Iouis & Martis: uespertina uerò Veneris ac Mercurij. D superiorum stellarum uespertina statio est, inferiorum matutina. Lunã stare nõ dicimus, propter celerẽ epicycli motum.

Græcorum interpretationes.

Κλειώ τ' εὐτέρπη τε θάλειά τε μελπομένη τε,
Τερψιχόρη τ' ἐρατώ τε πολύμνιά τ' οὐρανίη τε
Καλλιόπη θ', ἣ δὲ προφερεστάτη ἐσθ' ἁπασάων.
Clioq́; , Euterpeq́; , Thaliaq́; , Melpomeneq́; ,
Terpsichoreq́; , Eratoq́; , Polymniaq́; , Vranieq́; ,
Calliopeq́: hæc longe alias præ ponderat omneis.

Νύμφαι

Νύμφαι κασάλιδες παρνάσιον αἶπος ἔχοισαι.
Nymphæ Castalides Parnaſi culmen habentes.
Ἄτλαντος θυγάτηρ ὀλοόφρονος, ὅς τε θαλάσσης
Πάσης βένθεα οἶδεν, ἔχει δέ τε κίονας αὐτὸς
Μακράς, αἳ γαῖάν τε καὶ οὐρανὸν ἀμφὶς ἔχουσι.
Magnanimi Atlantis proles, quem nulla profundi
Ponti abrupta latent. longas habet ipſe columnas
Queis terram, & pariter cœlum ſuſtentat utrinq;.

Ἔχει γὰρ ὁ οὐρανὸς ζ. ζώνας οὐκ ἐπιψαυούσας τοῦ ζωδιακοῦ, ὧν τὴν μὲν πρώτην ἔχει ὁ κρόνος. τὴν δὲ δευτέραν, ὁ ζεύς. τὴν δὲ τρίτην ὁ ἄρης. τὴν δὲ τετάρτην ὁ ἥλιος. τὴν δὲ πέμπτην, ἡ ἀφροδίτη. τὴν δὲ ἕκτην, ὁ ἑρμῆς. τὴν δὲ ἑβδόμην ἡ σελήνη. ὁ μὲν δὴ ζωδιακὸς κύκλος ἀνότερός ἐστι πάντων. *Quippe cælum ſeptem habet zonas non attingẽtes ſigniferum. Quarum primam poßidet Saturnus, ſecundam Iupiter, tertiam Mars, quartam Sol, quintam Venus, ſextam Mercurius, ſeptimam Luna. Supra hos omneis Zodiacus.*

Οἱ ἀπλανεῖς ὁμοίως ἕλκονται: *Inerraticæ ſtellæ pari curſu feruntur.*

Οἱ δὲ ἄλλοι πέντε πλάνητες ἀναμεμιγμένως δινεύονται οὐκ ὄντες ὅμοιοι τοῖς προτέροις ἀπλανέσι. *Aliæ quinque erraticæ impari motu conuertuntur, cæteris dißimiles.*

Οἳ τὴν μὲν, κυνόσουραν ἐπίκλησιν καλέουσι,
Τὴν δ' ἑτέρην ἑλίκην, ἑλίκῃ γε μὲν ἄνδρες ἀχαιοὶ
Εἰν ἁλὶ τεκμαίρονται ἵνα χρὴ νῆας ἀγινεῖν
Τῇ δ' ἄρα φοίνικες πίσυνοι περόωσι θάλασσαν.

Hæc alijs Cynoſura quidem cognomine dicta eſt.
Altera uero Helice. Helice nam per mare Graij
Obſeruant, curuas liceat qua ducere puppes.
Illa Phœnices fiſi magna æquora ſulcant.

Πλῆια

Πληϊάδας θ' ὑάδας τε, τό τε σθένος ὠρίωνος,
Ἄρκτον θ' ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.
Ἥ τ' αὐτοῦ στρέφεται καί τ' ὠρίωνα δοκεύει.
Οἴη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν ὠκεανοῖο.

Pleiadasq́;, hyadas, roburq́; ipsum Orionis,
Atq; Vrsam, quàm currum alij cognomine dicunt,
Vertitur hæc illic, atq; Oriona tuetur,
Ac sola Oceani gelidis non mergitur undis.

Idem in Odyßea:

Αὐτὰρ ὁ πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνηέντως
Ἥμενος, οὐδέ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε,
Πληϊάδας τ' ἐσορῶντι καὶ ὀψὲ δύοντα βοώτην,
Ἄρκτον θ' ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.

At clauo ille sedens nauim mira arte regebat,
Nunquam corripuit nutantia lumina somnus.
Verùm Pleiadas spectat, seriq́; Booten
Occasus, Vrsamq́; alio cognomine currum.

Ποσσὶν δ' ὠρίωνος ὑπ' ἀμφοτέροισι λαγωὸς
Ἔμμενες ἤματα πάντα διώκεται. αὐτὰρ ὅγ' αἰεὶ
Σείριος ἐξόπιθεν φέρεται μετιόντι ἐοικώς,
Καί οἱ ἐπαντέλλει, καί μιν κατιόντα διώκει.

Illius at pedibus lepus incessanter utrisq;
Subiacet, ac pulsus cunctis fugit iste diebus.
Sirius à tergo similis ruit usq; sequenti,
Et simul exoritur, simul insectatur euntem.

Εὖτ' ἂν δ' ὠρίων καὶ σείριος ἐς μέσον ἔλθῃ
Οὐρανόν, ἀρκτοῦρον δ' ἐσίδῃ ῥοδοδάκτυλος ἠὼς
Ὦ πέρση, τότε πάντας ἀπόδρεπε οἴκαδε βότρυς.

Cum cane si medium teneat nimbosus Orion
Cælum, atq; Arcturi cernit Pallantias astrum,
Ferre domum dulces tempus tum postulat uuas.

Ἥλιό

Ἥλιος ὃς πάντα ἐφορᾷς, καὶ πάντ᾽ ἐπακούεις.
Sol qui cuncta uides, atque auribus omnia captas. uel
Sol qui cuncta audis, radijs quique omnia lustras.

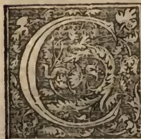
IOAC. FORTIVS
IOANNI TARTEsio. S.

QVo nostrum erga te amorem inuicem cognoscas uir doctißime, has de cosmographia praeceptiones nomini tuo dedicamus, quae hoc ordine absoluentur. Circa initium nonnulla exponemus quae ad terrae distinctionē, ac mensuram pertinent. Ea erunt huiusmodi: Quid sint zonae, quid climata. Qui dicantur amphiscij, periscij, heteroscij. Qui antoeci, perioeci, antichthones. Mox sequetur terrarum, marium, fluminum atq; uentorum descriptio. Quae ad legendos non Geographos modo uerùm autores omneis, qui ullam zonarum, climatū, longitudinis, latitudinis mentionem faciunt, mirè conducent. Crebrius ad te humanißime Tartesi scripturus sum, & longiore, quam nunc, epistola. Vale. Lutetiae quarto Calendas Octobres. Anno M.D Vigesimonono.

Ioa

IOACHIMI FORTII RINGELbergii Andouerpiani Cosmographia.

Quo distent Κοσμογραφία, Γεωγραφία, τοπογραφία καὶ χορογραφία.

OSMOGRAPHIAM *mundi uocamus descriptionem. Hæc tradit polos,* παραλλήλους, *meridianosq́; circulos: atq; ex ipsorũ interuallis terram suppositã ijs in zonas & climata diuidit: è polorum siue axis altitudine spatia dierum ac noctiũ discernit: solis exortus occasusq́; demonstrat.* Geographia *uerò terram distinguit per montes, fluuios, maria, nulla adhibita circulorum cœlestium ratione. Quamobrẽ Cosmographicos globos appellare consueuerunt, in quibus circuli merdiani, atq; paralleli pinguntur: geographicos, ubi circuli desunt.* Topographia *loci descriptio est, quando* Poëtæ *locum aliquem definiunt.* Vt *apud* Ouidium *de monte* Parnaso : Mons *ibi uerticibus petit arduus astra duobus* Nomine Parnasus, *superatq́; cacumine nubes.* Chorographia *est loci pictura, ut quum urbs aliqua à pictoribus depingitur.* Hæc *ad pictores pertinet: quemadmodum topographia ad poëtas oratoresq́;.* Vnde Cosmographia *totum depingit mundum,* Geographia *terram, terræ partem*

partem Topographia siue Chorographia: ut pictor idem nunc hominem totum, nunc caput, nunc aures deliniat.

TERRAM IN MEDIO fixam esse.

Terram in orbis medio consistere experimentis haud dubijs constat. Cæterùm quid ita globum fixerit admiramur, ut ne semel quidā se moueat. Quod si fiat, qui circa mundi axem uersamur, gentesq; arctoæ ab ursis duabus dicimur, sub Solis orbitam repente uolueremur. Aethiopes contra ad zonas extremas descenderent. Forsitan terram parens natura quiescere iußit, ne repentina & aëris, & æstus, & rigoris commututio mortalium genus, quo nihil est fragilius interimat. Miraculum longe maximum reor tantum esse pectoris humani stuporem, ut neminem admiratio ista rapiat.

DE TERRAE AC aquæ forma.

Terræ forma non alia quàm mundo est. Nam ab æquinoctio ad Aquilonem euntes Paulatim attolli polū uident, sideráq; austrina occultari, eò solum, quòd spatia media intumescant. Discedentes uerò ad Austrum signa austrina pari modo exurgere, arctoáq; deprimi conspiciunt. Inter ortum atq; occasum non stellarum altitudo sed defectio formam indicat. Quippe lunæ defectus alijs quarta hora, alijs quinta, siue sexta, quum eodem omnibus tempore fiat, cernitur. Proinde quod non uno momento uniuerso orbi meridies fit, media nox, cæteræq; dierum

rum horæ, id globi tumor efficit. Quoniam Solem non simul omnes exorientem cernunt: sed prius Persæ, inde Græci, & Itali, postremò Hispani. Vnde fit, ut singulis horis omnes dierum horæ simul sint, sed in locis diuersis. Quando enim nobis est meridies, alijs hora prima est, alijs secunda, alijs tertia, quarta, media nox. Aquæ tumorem duæ docent rationes. Altera, quòd nauigio abeunte signa in littore posita uideantur descendere, & tandem occultari. Quodq; in oceano nihil appareat præter aquam: quum tamen æditiores arbores, si plana ea esset, facile cernerentur. Altera, quòd guttæ, ac minimæ partes globi protinus recipiant formam. Est enim natura homogenij corporis, ut partes cum toto uim eandem habeant.

DE ZONIS.

Zonæ spatia sunt inter circulos minores comprehensa. Sunt autem quinq; frigidæ duæ sub mundi uerticibus temperatæ totidem, & media torrida sub signifero. De his Ouidius.

Vtq; duæ dextra cælum totidémq; sinistra
Parte secant zonæ, quinta est ardentior illis:
Sic onus inclusum numero distinxit eodem
Cura Dei, totidémq; plagæ tellure premuntur.
Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu.
Nix tegit alta duas, totidem inter utrásq; locauit.
Temperiémq; dedit mista cum frigore flamma.

Et Vergilius,

Quinq; tenent cælum zonæ: quarum una corusco
Semper Sole rubens, & torrida semper ab igni.
Quam circum extremæ dextra leuáq; trahuntur
Cærulea glacie concretæ, atq; imbribus atris.

Has inter mediamq; duæ mortalibus ægris
Munere concessæ diuûm.

DE CLIMATVN ratione.

Clima spatium est inter Austrum ac Septentiones notabilem exortus Solis mutationem continens. Veteres septem climata tradiderunt: in quorum primo est Meroë, in secundo Syene, in tertio Alexandria, in quarto Rhodos, in quinto Roma, in sexto Boristhenes, in septimo Riphei mõtes. Primi circa medium situm latitudo partium decem & sex: secundi uiginti quatuor cum gradus unius quadrante, tertij triginta & dodrantis, quarti triginta sex cum uiginti tribus minutis, quinti quadraginta unius & trientis, sexti quadraginta quinq; atq; minutorum uigintitrium, septimi quadraginta nouem dempto triente.

DE VMBRIS. GNOmonum.

Terra quoq; distinguitur umbrarum ratione, quæ cum latitudine mutantur. De quibus Strabo: In Carthagine urbe gnomon rationem habet ad æquatoris umbram eam, quam habent undecim ad septem. Plinius: In Mauritania æquinoctij die media, umbilicus, quem gnomonem uocãt septem pedes longus, umbram non amplius quatuor pedes longam reddit. In Arabia & Perside umbilicus æquinoctio triginta quinq; pedum, umbram uiginti quatuor pedes longam facit. Infra de Rhodo & Cypro insulis: Gnomonis centum unciæ, umbram septuaginta sep-

tem unciarum faciunt. Et de Lydia *Gnomini unius & uiginti pedũ respondent umbræ septemdecim pedum.* Vitruuius: Gnomon Romæ nouen partium, *umbram habet octo.* Athenis *quatuor, umbram trium habet.* Alexandriæ *stilus partes habẽs quinq;, umbram mittit partium trium.*

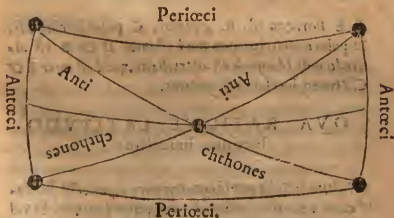
DE AMPHISCIIS, PERI-sciis, heterosciis.

TErræ totius incolas triplici umbrarum genere discernimus. Amphiscij uocantur, quibus meridiana umbra nunc ad Septentriones, nunc ad Austrum procedit. quod fit in zona torrida. Sole enim meante per Cancri sidus umbras illic austrinas, siue sinistras habent: bruma, dexteras, uel arctoas. Perisciј sunt, quos signiferi axis circuitu suo comprehendit: ita dicti, quod illorum umbræ molarum modo circumagantur. Heterosciј uerò nuncupantur, qui alteram solum umbram habent, arctoam, uel austrinam: quales nos, & Antichthones nostri. Ergo ἀμφίσκιοι in zona torrida dicuntur: περίσκιοι in frigidis: ἑτερόσκιοι in temperatis. Hæc omnia satis indicat uocum compositio. Amphiscijs solstitia quatuor, heteroscijs duo, periscijs unum, Qui enim sub Arctis habitant periscij, solstitium in Cancro habent. In Capricorno autem sicuti Sole carent, ita & eius statione. Simile de austrinis iudicium.

QVID SINT ANTOECI, Periœci, Antichthones.

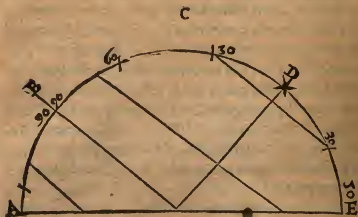
EST & alia quædam distinctio in Antœcos, Periœcos, Antichthonas. Antœci sunt qui habitant in diuersis

parallelis sub eodem meridiano æquo spatio distantes ab aliqua æquatoris parte. Periœci qui sub uno parallelo & meridiano sunt in partibus oppositis. Antichthones, seu antipodes, qui mundi diametro distant. Antœcis eodem momento medius dies, mediaq́; nox: uerum austrinis æstas quando arctois bruma est. Periœcis *tempore eodem æstas atq́; hyems, sed meridies ac medias noctes contrarias habent*. Atichthonibus *idem horizon & meridianus, reliqua omnia contraria. Quando enim æstatem nos habemus, austrinis gentibus bruma est: quum nos habemus medios dies, illis media nox est.* Antœcis, Periœcis, *Antichthonibus æqua latitudo est,* Periœcis *etiam eadem.* Tam Periœci, *quàm* Antichthones *partibus distant centum octoginta,* Antœcis *distantia uaria*: Omnes Antœci, Periœci, Antichthones *eosdem meridianos habent, sed finitores demptis antipodibus, diuersos, ut sequens pictura exprimit.*

QVID LATITVDO.

EOdem pertinent latitudo longitudoq́;. His enim & urbes,& montes, & flumina discernimus. Latitudinem loci ab æquatore, uel axis ab horizonte distantiam nominamus,hoc modo.

A E horizon est. B. æquator. C polus horizontis. D polus mundi.Spatium quod est inter D & E est altitudo poli.Id æquale est alteri spatio,quod est inter B & C.Vtrunq; loci latitudo uocatur.

QVA RATIONE LATITVDO locorum inueniatur.

SI altitudo Solis meridiana tempore æquinoctij subducatur à partibus nonaginta,reliquitur latitudo. Si Sol ad Aquilonem declinauerit,ab altitudine meridiana subtrahi debet eius declinatio,idq́; quod remanserit, auferri à nona

à nonaginta partibus. Verùm ſi in ſignis auſtrinis fuerit, altitudini adijci declinatio debet, numerusq; collectus à circuli quadrante ſubtrahi.

QVOMODO EX ARCV DIVRno ſtellarum, vrbium latitudo reperiatur.

STellæ arcum diurnum uocant tempus, quo ipſa ſupra horizonta fertur, uel æquatoris partem quæ oritur dũ ſidus ab Oriente in Occidentem decurrit. Ex quo urbis latitudinem hac ratione inuenias. Obſerua quot horæ, ſiue æquatoris partes prætereant cum ſtella inter ortum & occaſum. Inde accipe ſphæram, atque in illius finitore, ſeu alueo axem aut attolle, aut deprime, donec eandem ſtellæ in horrizonte moram deprehenderis. Tum facile uideas ſic poſita ſphæra, quot meridiani partibus polus à finiẽte uel urbs ab æquatore abſiſtat, nam diſtantia ea, ut diximus, latitudo eſt.

DE PARALLELIS.

TRiplices hic paralleli notantur. Alij enim latitudines definiunt, qui denis plerunq; gradibus diſtant. Alij dierum indicant lõgitudinem. Alij & zonas quinq;, & metas Solis, & anni quatuor mutationes continent, qui ſunt æquator, tropici duo, ac totidem arctici circuli.

QVID LONGITVDO, ET bifariam accipi nomen Occidentis.

Longitudo distantia urbis ab occidente est. Id breuius quidem dictum, sed ad hunc modum intelligi debet, distantiam esse meridiani loci alicuius à meridiano insularum Fortunatarum. Duplex est occidens. Alter totius terræ, quem in insulis Fortunatis collocauerunt, quod ubi solis sidus eò peruenerit, non amplius sub se terras, sed aquas habeat. Alter singularum urbium, quem uocamus partem finitoris, ubi mundi pars aliqua occidit. Idem iudicium de oriente.

QVID SIT APVD SCRIPTORES VRBEM DISTARE TRIBUS, AUT QUATUOR HORIS AB OCCASU.

Inter ortum, & occasum, hoc est, stationem Sinarum & Fortunatas insulas singulæ horæ quindecim partes continent. Tot enim gradus eo tempore meridianũ circulum prætereunt. Sic Ptolemæus Chaoniam ab occidente horarum trium spatio, siue gradibus quadraginta quinq; abesse ait. Inter Austrum uerò & Septentriones horæ uocabulo diei longißimi uotatur incrementum, quod circa æquatorem gradus plures, quàm alibi cõprehendit. Proinde distare urbem duabus horis ab æquinoctio, æquatore, uel medio mundi, est eam habere longißimum diem horarum quatuordecim: tribus, quindecim: sex octodecim: septem, undeuiginti. Quibus uerbis uti licebit in describenda latitudine & situ locorum, hoc modo: Duabus horis ab occasu, tribus ab æquinoctio, id est, in ea urbe esse scriptum librum uel epistolam, quæ ab occidente abest partibus tricenis, & tribus horis ab æquatore, uel ubi dies solstitio quindecim horas continet.

TER

TERRAE REGIONES.

Erram mari non opertam in partes tres diuidimus, Europam, Aphricam, Asiam. Europa uergit ad occidentem, Aphrica ad meridiem, Asia ad orientem. In Europa regiones præcipuæ sunt Britannia, Hispania, Gallia, Germania, Rhetia, Vindelicia, Noricum, Pannonia, Illyria, Dalmatia, Italia, Cyrnus siue Corsica, Sardinia, Sicilia, Sarmatia Europæa, Taurica chersonesus, Dacia, Mysiæ duæ superior & inferior, Thracia, Chersonesus, Macedonia, Epirus, Achaia, Pelopônesus, Euboia, & Creta, quàm nunc appellamus Candiam. In Aphrica, quæ Libya olim dicebatur, Mauritana, Numidia, Aphrica propriè dicta, in qua Carthago è regione Siciliæ, Cyrenaica, Aethiopia. Aphricam uocant quasi sine horrore, uel frigore: est enim φρίκη horror, quem ex frigore contrahimus. In hac Nilus flumen, cuius ortum Ouidius eo latere existimat, quod incenso à Phaëtonte orbe caput contraxerit, atque occultarit. In Asia Pontus, Bithynia, Phrygia, Lycia, Galatia, Pāphlagonia, Pāphylia, Cappadocia, Armenia minor, Cilicia, Sarmatia Asiatica, Colchis, Iberia, Albania, Armenia maior, Cyprus, Syria, Phœnicia, Palæstina Iudæa, Arabia, Mesopotamia, ita dicta, quod Tigris & Euphrates incluserint eam, quodq; inter duo flumina constituta sit, Babylonia, Aßyria, Media, Persia, Parthia, Carmania, Margiana, Bactriana, Scythia Aria, Arachosia, Gedrosia, India, Taprobana.

VRBIVM. ATQVE REGIONUM nomina mutata.

Boeotia ante appellata fuit Aonia: unde & musæ Aonides dicuntur. Aegyptus Aëria dicta erat. Creta

itidem Aëria nomine eodē. Attica ἀκτὴ. Corinthus, Ephyre. Macedonia, ἠμαθία. Qua uoce Lucanus usus est in operis exordio: Bella per Emathios plusquàm ciuilia cāpos, Iusq; datū sceleri canimus. Thessalia αἱμόνια, quod nomen in Sagittarij signo Ouidius usurpat: Per tamē auersi gradieris cornua Tauri, Aemoniosq; arcus, uiolentaq; ora Leonis. Tyrus Asiæ urbs olim Sarra uocitata est.

AQVARVM NOMINA.

Nomina aquarum uaria. Oceanum uocamus aquam seu mare, quod totam penè circuit terram: cuius tāta est celeritas, ut in naui emissa sagitta supra nauim maneat atque in eam decidat. Mare propriè, quod terram influit, uel quod intra terram continetur. Cuiusmodi Ionium, Aegæum, Persicum, Caspium. Portus à portando dictus, quod illuc merces uehendæ portentur, tutior maris pars est circa littus. Sinus inter littora curua est, & mare quasi brachijs amplectentia. Fretum siue πορθμὸς locus angustior maris inter duo littora: sicut isthmus terra angusta inter duo maria. Flumen aqua perennis, ac perpetuò fluens. Lacus locus profundus aquas habens perpetuas. Stagnum, aqua stagnans, uel quiescens, quæ hyeme colligi solet, & æstate siccari. Torrens aqua quæ ex alto fertur in ualles. Hæc magno æstu torret, & bruma augetur imbribus. Lacunæ fossæ nuncupantur, in quibus collecta aqua stare consueuit. Fons aqua est, quæ è terra manat, & hauriri potest manibus. Palus aqua est in altitudinem latius diffusa. Ad dexteram Siciliæ partem Scylla est rupes, saxum, aut locus cauernis plenus, qui percussus à fluctibus latratus uidetur edere, Ad sinistram Charybdis, quæ contrarijs fluctuum cursibus collisionem facit, &

rapta absorbet. De his Verg. *Dextrum Scylla latus, leuum implacata Charybdis Obsidet. Syrtes à trahendo dictæ, duo loca maris periculosa sunt propter arenæ copiam in finibus Aphricæ.*

DE MARIS ACCESSV, ET RECESSV.

Donec Lunæ sidus ab oriente ad Austrum, siue medium cœlum scandit, in proximo littore decrescere maria haud dubium est. Inde ad occasum ipsa descendente augeri. Rursum ab occidente ad meridianum minui, atque ab eo augescere, dum stella oriatur. Ergo quibus Luna in ortu uel occasu apparet, his plenum mare, & tempus nauigandi. Quibus uerò in circulo meridiano consistit, supra aut infra horizonta, ab illis longißimè abest mare. In accessu quandoque tardior mora ob impedimenta littorum. Deinde aquæ multæ propriam aliquam naturam habent, ut Euripus in Græcia septies quotidie refluens.

DE TRIPLICI ORIENTE, atque occidente.

Antequam uentorum rationem aggrediar, dicendum quid exortus solstitialis, uernus, brumalis, quid itidem occasus æstiuus, æquinoctialis, hybernus. Citra æquatorem finientis circulus plagis quatuor distinguitur Aquilone, meridie, ortu & occasu. Gentibus austrinis, siue antœcis meridie Sol aquilonem spectat, nobis polum alterum: Nobis leua manus ad ortum uergit, illis ad occasum. Porrò quia non indidem æstate, uere, ac bruma Sol exoritur, orientem triplicem ponimus. Solstitialem, uel æstiuum finitoris partem eam, ubi solstitio Sol exurgit. Vernum siue æquinoctialem, in qua oritur alterutro æquinoctio. Et

brumalem seu hybernum, qua bruma, aut die breuißimo oritur. Pari forma de occasu loquendum. Nam æstiuus uel solstitialis dicitur ὀρίζοντος sectio, ubi occidit Sol in Cancri signo. Vernus aut æquinoctialis, qua ueris initio descendit. Brumalis aut hybernus, ubi bruma occidit.

BIFARIAM INVENIRI QVAtuor plagas mundi.

QVatuor mundi plagas deprehēdunt gnomone in circuli centro erecto ad angulos æquales. Quotidie enim tum ante meridiem, tum à meridie sese umbra uel contrahit, uel extendit ad circuitum circuli. Inter quos contactus medius punctus Septentrionem indicat. Idem quoque cœlo nubiloso ex arborum contactu in sylua cognoscunt. Quoniam cortices spectantes Aquilonem duriores sunt plerunque, atque rimas altiores agunt. Ob id Columella arbores prius quàm transferantur, rubrica notandas præcipit, ut easdem cæli partes aspiciant. Ne aut insolitus calor pristinum dissoluat rigorem: aut molliciem austrinam Septentrionis horror lædat.

DE VENTIS COMMVNIBVS.

DVo uentorum genera communes & repentini. Communes nuncupamus, qui ex certis spirant mundi plagis. Hi in formas quatuor diducuntur arctoas, austrinas, eoas, occiduas. Arctoi tres sunt. Quorum primus à parte circuli arctici spirat, quæ prospicit occidentem, Thrascias dictus. Secundus Septentrio uel Aparctias à uertice. Tertius Aquilo, uel Boreas à dextero latere circuli eiusdem. Eoi totidem, à solstitiali ortu Cæcias: à uerno Subsolanus uel

uel Apeliotes, Eurus aut Vulturnus à brumali. Austrini Phœnicias, uel Euronotus: Auster uel Notus: & Libonotus, Occidui tres quoque. Lips, uel Aphricus ab occasu hyberno: ab æquinoctiali zephyrus, aut Fauonius: ab æstiuo Corus, uel Argestes. Homerus quatuor duntaxat enumerat.

Σὺν δ' εὖρός τ' ἔπεσε, ζέφυρός τε, νότος τε δυσαῆς,
Καὶ βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων.

Simul inciderunt vel sptrauerunt Eurus & zephyrus, & Notus & serenus, Boreas magnam maris commotionem excitans.

Communibus uentis addi possunt Prodromi atque Etesiæ, quos etiam temporibus certis flare constat. Prodromi sunt Aquilones, qui Caniculares dies præcedunt. Etesiæ Aquilones dicuntur, qui Caniculæ ortu ad dierum quadraginta intercapedinem spirant. Ab annuo flatu inditum nomen. Etesiæ noctu sopiuntur, utpote quum sidus sub terra sit.

NOMINVM ORIGO.

Septentrio nuncupatus est, quòd spiret à Septentrionibus. Aparctias, quod ab arctis aut ursis. Aquilo à sublimi uolatu aquilæ, quod ex alto spiret. Boreas ἀπὸ τῆς βοῆς, hoc est, sonitu quem ędit. Subsolanus quod sub Sole spiret. Apeliotes, quod à Sole. Vulturnus à uulturis uolatu, quoniam altè resonat. Auster quasi hauster, ab hauriendis aquis, uel humida natura uenti: ob eandem causam à Græcis Notus dictus est. Lips quod ex Libya ueniat. Aphricus, quod ex Aphrica. Apud ueteres enim regio eadem & Libya, & Aphrica uocabatur.

NATVRA VENTORVM.

Caecias ab se nubes trahit. Vnde Græcis prouerbium, κακὰ ἐφ' ἑαυτὸν ἕλκων, ὡς καικίας νέφος, mala ad se trahens, ut Cæcias nubem. Zephyrus tempore

uerno spirat. Ideo *Verg.*

Vere nouo gelidus canis quum montibus humor
Liquitur & zephyro putris se gleba resoluit,
Depresso incipiat iam tunc mihi taurus aratro
Ingemere. Huius flatu armenta quibusdam in locis concipiunt fœtum, atque inde zephyrus, hoc est, ζωὴν φέρων appellatus: Vergilius.

Ore omnes uersæ in zephyrum stant rupibus altis
Exceptántque leueis auras, & sæpe sine ullis
Coniugijs uento grauidæ.

Venti à Septentrione flantes frigidiores sunt, eo quòd ueniant per montes, niues, & terras seu zonas frigidas. Sunt item sicci, quod per terras, & maria congelata spirent. Occidui eois humidiores, quoniam in aduentu hi plus terræ habent, illi plus aquarum. Austrini à Sole ueniunt, & maria multa permeant, ideo & calidi, & humidi.

DE VENTIS REPENTINIS.

Repentinos uocamus, qui neque è certa plaga aliqua neque statis anni temporibus spirant, quíque impetu suo euertunt turres & nauigia frangunt. Sic appellati sunt, quòd repente oriantur, & repente desinant. Horum quatuor genera. Procella, uel ecnephias, quando halitus erumpens latè dispergit nubem. Vortex, uel Typhon, quum arctiori erumpit spatio, & impetu magno uoluitur in circulum. Vnde in agris crebrò uidemus arenas in orbem uolitantes. Turbo nuncupatur, quando halitus erumpens nubem latè spargit, ut procella, sed minus altè. Dictus à turbando, quòd proxima quæque perturbet. Præster quum idem flatus per aëra fertur ardens & accensus, ἀπὸ τοῦ πρήθειν siue ardendo cognominatus.

IOACHIMI FORTII RINGELBERGII Andouerpiani Liber de tempore.

EMPVS propriè mundi motusq; interuallum, seu duratio nuncupatur. Quoniam ante hos tempus nullum fuit, nec post eosdem futurum est. Nonnulli certam dimensionem uocant, quæ ex cæli conuersione colligitur: uel ex cæli Solisq; uertigine deductum spatium, quo rerum omnium agitationem uicißitudinemq; metimur. Alij id imaginem æternitatis appellant. Huic affinis occasio, flos ipse temporis rebus agendis conferens. Distant tempus, æuum, ac æternitas. Quod tempus principium ac finem habet: unde historici temporis initio cælum & terram condita esse memoriæ mandarunt. Aeuum, solum principium. Ecce circo Iouem & Iunonem æuiternos ac æuintegros deos uocitabant: quod geniti quidem essent, sed finem nunquam sint habituri. Aeternitas & principio, & fine caret. Temporis partes, quibus omnes penè nationes utuntur, quatuor sunt, annus, mensis, des, hora. Biennium, triennium, lustrum, seculum ad annorum rationem: ad dierum, septimana spectat.

DE ANNO MAGNO.

ANnus à plerisq; in formas treis diuiditur magnum, solstitialem, & à reditu Lunæ Lunarem. Verùm quoniam postremus aliud nihil, quàm mensis est, nos annorum

norum duo solum genera ponemus magnum, & uertentem. Vtrunque hic explicabimus, & in partes, ac genera alia distinguemus. Magnum annum spatium uocamus, quo sidera omnia ad eundem redeunt locum. Hic quadragintanouem uertentium annorum millibus constat. De quo istiusmodi uersus in uolumine quodam inueni:

An nouus mundi rediit Platonis
Annus: & quicquid fuerat peractis
Omnibus cæli spatiis refertur
Ad rude corpus.

Eius partes, siue mutationes duæ sunt. Aestas, quum incendio, uel igne mundi structura conflagrabit. Sunt qui ideo rerum mutationem hanc existere, atque omnia uel flammis, uel aqua interire arbitrantur, ut alumnus terræ & innocens & nouus contingat: licet innocentiam eam spatio perbreui consuetudo inuertat. Cito enim surrepunt uitia, & scelera sine preceptore discuntur. Bruma, quando diluuium, quem Græci κατακλυσμὸν appellant, orbem infestat. Quod natura euenire aiunt ex longa tẽporis huius intercapedine. Nam quemadmodum ulgares, siue uertentes anni hyemes, ac æstates paruas habent: ita magnus ille annus, ingentes. Igitur alterna uicissitudine mundum tum ignescere, tum aquarum redundantia obrui ratio docet. Huc Ciceronis sententia spectare uidetur, ubi ignium genera enumerat: Additur & stellarum natura flammea, ideóque futurum existimant, ut quoniam humido uapore astra, ut pabulo foueãtur, absumptis magis magisq; humoribus, & augescente siccitate, mundus olim sit igne periturus.

DE

DE ANNO VERTENTE.

Vertens annus, tempus est dierum tercentum & sexagintaquinque cum quarta diei parte: uel spatium, quo Sol signiferum ambit. Arcades & Chaldæi interuallum esse trium mensium uoluerunt. Quale spatium est ac æquinoctijs ad brumam, uel solstitium. Romulus uerò intercapedinem uocabat ab hominis conceptione ad diem natalem. Ouidius primo Fastorum:

Tempora digereret quum conditor urbis, in anno
 Constituit menses quinque bis esse suo.
Scilicet arma magis, quàm sidera Romule noras,
 Curaq; finitimos uincere maior erat.
Est tamen & ratio Cæsar quæ mouerat illum,
 Erroremq; suum quo tueatur habet.
Quod satis est utero matris dum prodeat infans,
 Hoc anno statuit temporis esse satis.

Idem alio loco:

Annus erat decimum quum Luna receperat orbem.
 Hic numerus magno tunc in honore fuit:
Seu quia tot digiti, per quos numerare solemus:
 Seu quia bis quino fœmina mense parit,
Seu quod adusque decem numero crescente,
 Principium spatijs sumitur inde nouis.

Annus hic à Martio initium habebat, constabatq; diebus trecentis & quatuor. Vt sex quidem menses Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December tricenûm essent dierum: quatuor uero reliqui Martius, Maius, Quintilis, October tricenis & singulis perficerentur. Sed sequutus mox Numa Pompilius quinquaginta dies addidit: ut in dies trecentos quinquaginta quatuor annus extēderetur. Atque diebus ijs quinquaginta à se additis, alios

menta sunt. Hoc mutationes à partibus distant. Has Boëtius flatu uentorum stellarúmq; ortu exprimit, his uerbis:

Tua uis uarium temperat annum,
Vt quas Boreæ spiritus aufert
Reuehat mitis Zephyrus frondes.
Quæq; arcturus semina uidit,
Sirius altas urat segetes.

Duæ sunt causæ, quamobrem hyeme Solis calor remißior quàm æstate fit. Altera, quòd ocyus ille tum occidat, neq; poßit aër ob temporis angustiam calescere.

Altera, quòd radij obliquè in terram conijciantur, & minor sit reflexio. Quatuor itidē anni mutationes sunt: æquinoctium uernum, æquinoctium autumni, solstitium, bruma: quando Sol ingreditur principiū Arietis, Libræ, Cancri, Capricorni. Cæterùm Plinius, & Græci nonnulli in signorum eorundem partibus octauis hæc annorum momenta quatuor esse uoluerunt. Temporibus his Arietis initium Sol attingit die decimo Martij. Verū Ouidij seculo, sicut ex Fastis apparet decimoquinto Calendas Apriles. Non tamen eodem die æquinoctium esse dicebant, sed octauo seu septimo Calend. Apriles. Putabant enim æquinoctium esse non in prima, sed octaua signi parte: & decimoquinto Calend. Apriles, Solem Arietem lustrare: postea uerò, ubi ad gradum octauum sidus peruenisset, dies noctésque pares esse. Vitruuius de architectura libro nono: Sol quū Arietis signum init, & partem octauam peruagatur, perficit æquinoctium uernum. Ex hac annorum in parteis quatuor, & mutationes totidem diductione, manifestum est aliud æstatem & hyemem, aliud solstitium, ac brumam esse.

E.

IN QVAS PARTEIS ANnum rei rusticæ scriptores diuidant.

Veteribus, ijs maximè qui de agricultura scripsere, alia spatium idem diuidendi ratio fuit, ut ex Marci Varronis de re rustica libris colligimus: fortasse quod distinctio huiuscemodi illis ad rem eam fuerit commodior. Etenim capite octauo atque uigesimo annum uniuersum in partes octo diuidit: earumq; initia in cæli signis alijs quàm suprà memorauimus, collocat. Eius uerba hæc: Dies primus ueris est in Aquario: æstatis in Tauro: autumni in Leone: hyemis in Scorpione. Quum uniuscuiusque horum quatuor signorum dies tertius & uicesimus, quatuor temporum sit primus, efficitur ut uer dies habeat nonagintaunum, æstas nonagintaquatuor, autumnus nonagintaduos, hyems octogintaocto. Qua diuisione redacta ad dies ciuiles nostros, qui nunc sunt primi uerni temporis, extant ad septimum Idus Februarij, æstiui ad septimū Idus Maij, autumnales ad tertium Idus Sextilis, hyberni ad tertium Idus Nouembris. Idem: A Fauonio ad æquinoctium uernum dies quadragintaduo. Hinc ad Vergiliarum exortum, dies quadragintaquatuor. Ab hoc ad solstitium dies quadragintanouem. Inde ad Caniculæ signū dies uigintinouē. Deinde ad æquinoctium autumnale dies sexagintaseptem. Exinde ad Vergiliarū occasum dies trigintaduo. Ab hoc ad brumam dies quinquagintaseptē. Inde ad Fauonium dies quadragintaquinque. Hactenus Varro. Hoc loco ueris initium in Aquario posuit: æstatis in Tauro: autumni in Leone: hyemis in Scorpione. Quum eadem hæc nos in primis Arietis, Cancri, Libræ ac Capricorni esse

esse partibus dicamus. Cæterum eam rerum rusticarum præceptionibus accommodauit, annumq́; rectius quàm nos uidetur diuisisse. Nos enim solstitium æstatis initium uocamus, & brumam hyemis principium, quum utrunque utriusque medium sit. Adde quòd uulgari sermone annum totum in parteis duas, æstatem ac hyemem sæpenumero secamus: quæ partitio quoque multum ab Astronomica sectione discrepat.

DE ANNIS CLIMACTERICIS.

Ex *uertentibus colliguntur anni scansiles, siue κλιμακτηρικοί, ita dicti, quòd è septenarijs numeris, aut nouenarijs gradatim sint collecti. De quibus uerba hæc in libro quodam inuenimus: Mortuus est, annum agens circiter quartum & quinquagesimum: quem, quia è sexto nouenario conficitur scansilem uocant annum, mala generi mortalium minitantem. Climactericorum annorum genera duo sunt. Ἑβδομαδικοί qui numeris septenarijs conficiuntur. Cuiusmodi à natali die annus septimus, decimusquartus, uigesimusprimus. Ἐννεατικοί quos nouenarij componunt numeri. Qualis est nonus, decimusoctauus, uigesimuseptimus. Annis hebdomaticis, enneaticisq́; imminere nobis, aut morbos, aut pericula opinantur. Tempora ipsa κλιμακτῆρας uocant, & annos inde climactericos. Inter omnes perniciosissimus est sexagesimustertius, quoniam ex utroque numero constat. De quo D. Augusti ad C. nepotem suum epistola apud Gellium: Aue mi Cai meus ocellus iucundissimus, quem semper mediusfidius desidero quum à me abes. Sed præcipuè diebus talibus, qualis est hodiernus, oculi mei requirunt meum Caium: quem*

ubicunque hoc die fuisti, spero lætum & bene ualentem celebrasse quartum & sexagesimum natalem meum: nam ut uides κλιμακτῆρα communem seniorum omnium tertium & sexagesimum annum euasimus.

DE MENSIVM RATIONE.

MEnsis duplex est, naturalis & ciuilis. Naturalem in mensem Solis, & mensem Lunæ diuidunt. Prior tempus est, quo Sol duodecimã cæli partem lustrat. Posterior, spatium inter duos Solis, Lunæq́; coitus, uel quo Luna tredecim ferè signa percurrit. Ciuilis mensis est numerus quidam dierum, quem unaquæq; ciuitas consueuit obseruare. Vt Martius, qui apud Romanos diebus uno & triginta constat, apud Albanos trigintasex. Menses ciuiles duodecim sunt. Ianuarius appellatus ab Iano, quem bifrõtem depingunt. Voluit nanque Numa Pompilius primum anni mensem dei bicipitis similitudinem habere, simulq́; prospicere, & anni sequentis initium, & transacti finem. Dies huius quintus atque uigesimus, si serenus fuerit, frugum portendi aiunt fertilitatem. Si nix cadat, uel pluuia, caritatem rerum. Sin existant nebulæ, animalium multorum interitum. Sin uenti, arma. Februarius nomen à uerbo prisco februo, quod est lustro, uel purgo accepit. Per duodecim enim Februarij dies perpetuos populus omnis intentus erat sacrificijs, & cæreis, & facibus circa sepulchra accensis, pro impetranda mortuorum animabus quiete. Quæcunque purgamenti causa in sacrificijs adhibebantur, februa nominari solent. Plinius: Vulgata priscis temporibus opinio obtinuit, februa esse omnia, quibus delerentur peccata, aut manes animabus defunctorũ placidi redderentur. Martius, quem Romulus primum esse uoluit,

dica

dicauitq; genitori suo Marti, & ab eo Martium appellauit. Aprilis secundus mensis quasi aphrilis uocitatus est, à spuma quàm Græci ἀφρὸν uocant, unde orta Venus putabatur. Vt quemadmodum primus mensis à patre Romuli Marte, ita secundus ab Aeneæ matre, unde Romulus originem duxit, Veneris nomen usurparet. Et ij menses annum auspicarentur, à quibus Romani nominis origo processisset. Maius à maioribus dictus est, quibus consecratus erat, quòd consilio & autoritate Rempub. administrarent. Iunius à iunioribus, qui rem armis gerebant. Postquàm enim Romulus populum Romanum in maiores minoresq; diuisit, ut pars altera consilio, altera armis Rempu. tueretur, in honorem partis utriusque, superiorem Maium, hunc Iunium nuncupauit. Iulius ante Quintilis appellatus, quod à primo mense Martio quintus esset. Sed postea in honorem Iulij Cæsaris dictatoris M. Antonio Marci filio consule legem ferente, Iulius nominatus est: quòd hoc mense ad ad quartum Idus Quintileis Iulius procreatus fuisset. Augustus antea Sextilis dictus, donec honori Augusti ex senatusconsulto consecratus est. Cuius hæc uerba fuerunt: Quum imperator Cæsar Augustus mense Sextili & primum consulatum inierit, & triumphos treis in urbem intulerit, & ex Ianiculo legiones deductæ, sequutæq; sint eius auspicia ac fidem, Et Aegyptus in potestatem populi Romani redacta est, Finisq; bellis ciuilibus impositus sit. Atque ob has causas mensis iste imperio felicißimus sit ac fuerit, placere Senatui, ut hic mensis Augustus appelletur. September, October, Nouember, December ob sequentium principum tyrannidem, nomina prisca seruauerunt. September, quòd à Martio septimus sit, dicitur. October, quia octauus sit. Nouember, quòd nonus. December, quo-

niam decimus. Mensium quatuor, qui Februarium sequuntur, alij rationes istiusmodi tradunt. Martium à Marte quidem appellatum esse, non quòd Romuli pater fuerit, sed quia gens Latina, armis ac bello potens sit. Aprilem ab aperiendo, quòd terræ meatus tunc aperiantur. Maium à Maia, quoniam eo mense tam Romæ, quàm antea in Latio, res diuina Maiæ & Mercurio fiat. Iunium à Iunone, quòd tempore illo Iunoni honores maximi habebantur. Ianuarius Iunoni sacer erat, Februarius Neptuno, Martius Mineruæ, Aprilis Veneri, Maius Apollini, Iunius Mercurio, Iulius Ioui, Augustus Cereri, September Vulcano, October Marti, Nouember Dianæ, December Vestæ. Ianuarius, Martius, Maius, Iulius, Augustus, October, & December dies singulos & tricenos habent. Aprilis uerò, Iunius, September, Nouember tantum tricenos. Solus Februarius, duodetriginta. Attici menses ad Lunæ cursum computantur, ideoq; nostris mensibus non respondent. Sed partem Iunij primus mensis occupat. Et primus est, qui solstitio æstiuo proximus est. Sunt autem hi. ἑκατομβαιὼν, ab hecatombis Iouis. Μεταγειτνιὼν, à Metagitnijs Apollinis sacris. Βοηδρομιὼν à Boëdromijs sacris, de quibus Plutarchus in Theseo. Μαιμακτηριὼν à Mæmacta Iouis appellatione. Πυανεψιὼν, à pyanis fabis in Apollinis sacris. Ανθεστηριὼν, quod campi floribus priuati sint. Ποσειδεὼν, à Neptuni & Palladis certamine. Γαμηλιὼν, à Iunone, quæ nuptijs præest. Ελαφηβολιὼν, à uenatione. Μουνυχιὼν à Munychijs Dianæ sacris, de quibus Plutarchus in Theseo. Θαργηλιὼν, quòd terra calescat. θαργήλια quoque Apollinis sacra sunt. Σκιῤῥοφοριὼν, à sciris umbraculis. Εκατομβαιὼν igitur opponi potest Iunio: μεταγειτνιὼν Iulio: βοηδρομιὼν Augusto: μαιμακτηριὼν Septẽbri: πυανεψιὼν Octobri:

bri: ἀνθεστηριὼν Nouembri: ποσειδεὼν Decẽbri: γαμηλιὼν Ianuario: ἐλαφηβολιὼν Februario: μενυχιὼν Martio: θαργηλιὼν Aprili: σκιῤῥοφοριὼν Maio. Aristoteles de piscibus ait: τοὺς πλείστους τίκτειν ἐν τρισὶ μησὶ. μενυχιῶνι, θαργηλιῶνι, σκιῤῥοφοριῶνι, quod Plinius transtulit Aprili, Maio, Iunio.

QVID SINT CALENDAE, NONAE, IDVS.

Mensis cuiusque portiones, seu dierum formæ tres: Calendæ, Nonæ, Idus. Calendæ dicuntur ἀπὸ τοῦ καλεῖν, quòd his diebus calentur, siue recitentur eius mensis Nonæ à pontificibus. Pontifex enim calata uel uocata in capitolium plebe, quot dies à Calendis ad Nonas superessent, pronuntiabat. Mos hic erat antequàm fasti à Cn. Flauio inuitis patribus, in omnium notitiam prodierant. Nonæ quia ab his ad Idus dies semper nouem sint. Idus quod Nonas à Calendis diuidant. Iduare Hetruscum uocabulum diuidere est. Theodorus Gaza alias uocum rationes è Plutarcho reddit uerba eius in libello περὶ μηνῶν hæc sunt: ῥωμαῖοι, ὡς πλούταρχος ἱστορεῖ τὴν εἰς τρία διαίρεσιν τοῦ μηνὸς πρὸς τὰς μεγίστας τρεῖς διαφορὰς τῆς σελήνης τυγχάνουσι πρότερον πεποιηκότες. Καλένδας μὲν τὴν νουμηνίαν καλέσαντες, ὅτι περὶ τὴν σύνοδον οὖσα τέθ' ἡ σελήνη ὥσπερ λέληθεν ἐπιλελοιπότος δὴ παντελῶς τοῦ φωτός. τὸ γὰρ κλὰμ ῥωμαίοις τὸ λάθρα διασημαίνει, ὅθεν τὰς καλένδας ὠνομάσθαι φησί. Νώνας δὲ, ὅταν καταφανὴς πρῶτον ἐπιδιχομῶν γίνηται νέα. εἰδοὺς δὲ, ὅταν πανσέληνος

οὖσα ἐνιελεστέρα τὴν ὄψιν ἦ De Calendis, Idibus, Nonis Ouidius primo Fastorum:

Vendicat Ausonias Iunonis cura Calendas,
Idibus alba Ioui grandior agna cadit,
Nonarum tutela deo caret, omnibus istis
Ne fallare caue, proximus ater erit.

QVID DIES CIVILIS, ac naturalis.

Recentiores diem in naturalem, ac artificialem diuidunt, Vt prior tempus horarum uigintiquatuor sit: alter spatium ab ortu solis ad occasum. Veteres autem ratione commutata in ciuilem & naturalem. Ciuilis dies interuallum est, quo mundus circumagitur, uel horarum uigintiquatuor. Cuius initium Astrologi à meridie sumunt: Græci à Solis exortu, Romani & nos à media nocte, Iudæi ab occasu. Idcirco eodem Veneris die & typicum פסח *& uerum celebrasse Christum dicimus. Et quoniam lex erat id fieri horis nocturnis debere, bis lucem dies ille, & toties tenebras habuit. Gellius: Quæri solitum est, qui noctis hora tertia, quartáue siue qua alia nati sunt uter dies natalis haberi appellariq; debeat, is'ne quem nox ea consecuta est, an qui dies noctem consecutus est. M. Varro in libro rerum humanarum, quem de diebus scripsit, Homines inquit, quia media nocte ad proximam mediam noctem in his horis, xxiiij. nati sunt, una die nati dicuntur. Quibus uerbis ita uidetur dierum obseruationem diuisisse ut qui post Solis occasum ante mediam noctem natus sit, is ei dies natalis sit, à quo die ea nox cœperit. Contrà uerò qui in sex horis posterioribus nascatur, eo die uideri natum, qui post eam noctem diluxe*

diluxerit. Athenienses autem aliter obseruare idem Varro in eodem libro scripsit, eosq; à Solis occasu, ad solem iterum occidentem, omne id medium tempus unum diem esse dicere. Babylonios, porro aliter: à sole enim exorto, ad exortum eiusdem incipientem, totum id spatium unius diei nomine appellare. Hactenus Gellius. Naturalis dies, spatium inter Solis exortum & occasum est. Hic quanto ab æquinoctio longius discesseris, tanto bruma breuior, & solstitio longior fit.

QVAMOBREM DIES AB AEquinoctio celerius crescant, quàm à bruma, vel ante solstitium.

CIrca æquatorem celerius crescunt Solis, signorumq; declinationes, quæ causa efficit, ut uere & autumno ocyus augescant dierum, noctiúmue spatia: tardius uerò solstitio, ac bruma.

DE PARTIBVS DIEI ciuilis, seu naturalis.

DEcem diei partes sunt, quibus passim utimur. Media nox, quum Sol in circulo meridiano est in infra horizonta. Gallicinium siue Gallicantus. Horatius, Sub Galli cantum consultor ubi ostia pulsat. Diluculum quasi parua diei lux. Vel aurora ab auri colore sic uocitata, quòd ab igne Solis, uelut ab auro aër aurescit. Aut crepusculū matutinum, quod tempus est ante ortum Solis inter tenebras & lucem. Mane quum Solis sidus exoritur. Persius: Iam clarum mane fenestras intrat. Deinde antemeridianum tempus. Post meridies, quasi medius dies. Pomeridianum tempus. Occasus Solis: qui inter orientem & occidentem, Austrum & Aquilonem uariatur aßiduè: meridiei dißimilis, quem latitudo eundem seruat. Vesper, aut uesper-

*tinum tempus,siue crepusculum uespertinum,quando Hesperistella cerni incipit.Sallustius:*Et *iam diei uesper aderat.*Intempesta *nox,spatium est inter Vesperuginem & Luciferum,quum tempus agendi nullum est. Sallust.* No*cte intempesta cum paucis in* Manliana *castra profectus est.*Idem:Rursus *intempesta nocte coniurationis principes conuocat.*Idem *tempus concubium uocant, quòd ferè omnes tunc cubent.*Et *nomine alio conticinium, quoniam omnia tum sileant.*

DE NOCTIVM QVAtuor vigiliis.

AD *dierum ordinem noctis descriptio pertinet, quæ nihil aliud nisi terræ umbra est:eóq; aliquando pro umbra terræ accipitur.Luca.*Nec terra celsior ulla Nox *cadit in cælum, Lunæq; meatibus obstat.* Quoniam *militibus longum erat per noctem totam excubias agere, in uigilias eam quatuor diuiserunt.*Quarum *prima à noctis principio,usq; ad initium quartæ horæ inæqualis producitur.*Plinius *secundi libri 70.capite:*Canopus *in* Arabia Nouembri *mense prima uigilia occultus, secunda se ostendit.*Hoc *tempus alij primam facem appellant : quæ est noctis,siue tenebrarum initium:sic nuncupatum, quod tum primum uti face incipiant.*Gellius:*Sed quum iam prima fax noctis,& densiores esse tenebræ cœpissent, discessimus.*Verùm *inter uoces istas id discriminis esse apparet, quòd prima fax tum spatio breuiore constet, tum primæ uigiliæ pars sit, ac exordium.*Tamen *sæpenumero idem utriusq; uocabuli usus est.*Dicimus *enim stellas circa uigiliam primam,siue primam facem prodire atq; occultari.* Secũda *uigilia à fine tertiæ horæ ad mediam noctem durat.*Tertia *inde ad nonæ horæ terminum.*Quarta *ad au-*

roram

roram uel ortum Solis. Cicero in epistolis: Quum puer tuus ad me secunda ferè uigilia uenisset.

DIERVM GENERA.

Diuisio dicta in parteis fuit. Est & alia dierũ in formas seu genera, quibus Romani uti solent, diductio. Festi dicuntur, qui ad deorum cultum instituti sunt. Huc pertinent feriarum species duæ. Repentinæ quæ non seruantur statis anni temporibus, has princeps quandoq; ob uictoriam, uxorem ductam, uel causam similem inducit. Et solennes, quæ diebus certis seruari consueuerunt, aut in honorem Dei, uel diui alicuius, aut in principis laudẽ, aut in ciuitatum honorem, aut ob publicam utilitatem, ueluti meßis seu uindemiæ gratia. Feriæ aliæ sine festo erant, ut nundinæ: aliæ cum festo, quemadmodum Saturnalia. Erant præterea propriæ familiarum feriæ, sicut feriæ Claudiæ, ac Aemiliæ: & hominum singulorum, ut natalium dierum. Profesti, qui integri totiq; negotijs dantur. Hos Horatius solidos uocat: Nec partem solido demere de die Fasti, quando prætoribus uerba omnia sine piaculo licebat fari. Nefasti, quibus prætori uerba hæc Do, Dico, Addico fari non licebat. Ouidius in Fastis:

Ille nefastus erit, per quem tria uerba silentur.
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

Comitiales, quibus comitia habebantur. Præliares, quando fas erat hostem bello lacessere. Intercisi, qui dijs hominibusq; communes erant, id est, partim festi, partim profesti, cuiusmodi apud nos animarum dies. Et medici, dies decretorios nominant septimum, decimumquartum, uigesimum, uigesimumseptimum: quòd illis fere diebus morborum initia Lunæ sydus à signis tribus atque sex coitu excepto uideat. Et indicatiuos quartum, undecimum,

dec

decimumseptimum, uigesimumquarttum. De quibus haec Hippocrates. Τῶν ἑπτὰ ἡ τετάρτη ἐπίδηλος. ἑτέρης ἑβδομάδος ἡ ὀγδόη ἀρχή. θεωρητὴ δὲ ἡ ἑνδεκάτη. αὐτὴ γάρ ἐστι τετάρτη. τῆς δευτέρας ἑβδομάδος. θεωρητὴ δὲ πάλιν ἡ ἑπτακαιδεκάτη. αὐτὴ γάρ ἐστι τετάρτη μὲν ἀπὸ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης, ἑπτὰ δὲ ἀπὸ τῆς ἑνδεκάτης. In quem locum Galenus: : Ἐπιδήλους καὶ θεωρητὰς εἴωθεν ὁ Ἱπποκράτης: ὀνομάζειν ἡμέρας, ἐν αἷς τι σημεῖον φαίνεται δηλωτικὸν τῆς ἐσομένης κρίσεως ἐν ἑτέρᾳ τινὶ τῶν κρινουσῶν ἡμερῶν.

HORAE AEQVALES
ac erraticæ.

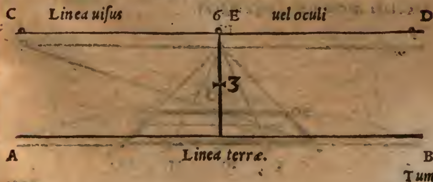
Horarum species duas fecerunt, æquales & inæquales. Priore genere utuntur, qui à meridie siue media nocte: posteriore, qui uel à Solis ortu, uel ab occasu earum numerum auspicantur. Aequalis hora siue æquinoctialis uigesima quarta diei pars est, uel tempus quo mundi semuncia exoritur. Namque horis singulis quindecim æquinoctialis partes meridianum, aut finientis circulum prætereunt. Hæc ergo quindecim æquatoris partes siue quindecies sexaginta circulorum minuta complectitur, temporis uerò duntaxat sexaginta. Quatuor temporis, aut horarum minutis, unus æquatoris gradus oritur, aut sexaginta circuli eiusdem minuta. Inæqualis aut erratica temporis pars duodecima appellatur, quod inter Solis ortum & occasum est: uel inter occasum & exortum. Horas impares eò nominant, quod diurnæ inæquales nocturnis: & brumales, æstiuis sint.

FINIS.

IOACHIMI FORTII RINGELbergii Andouerpiani Optice.

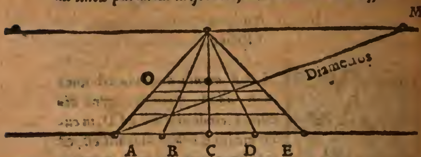

NTE *omnia ducenda est linea ab* A *ad* B, *quæ linea terræ dicitur.* C*einde alia à* C *ad* D, *in cuius medio* E *oculus uidentis est, & inde linea uisus, uel oculi nominatur.* C *&* D *tertia puncta nnucupant, quæ semper æquo interstitio ab oculi nota distare debent. Spatium, quod est inter* C *&* E, *uel inter* E *&* D *distãtia uidentis à re uisa est.* H*æc elegantiorem ferè picturam reddit, si dupla sit ad oculi altitudinem: quæ sex aut septem pedum esse potest, uel si ab editiori loco deorsum spectes, decẽ, uiginti, aut sexaginta.*

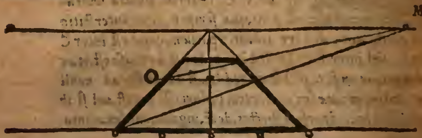

Tum

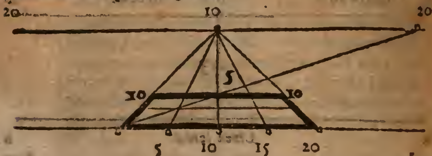
Tum ut habeatur area, ducendæ lineæ à literis A B C D E *ad oculum. Inde loci dimetiens ab* A *seu* B *ad tertium pũctum, siue notam distantiæ. Deniq; per diametrum trahendæ lineæ parallelæ in ijs locis, ubi ea alias lineas dissecat.*

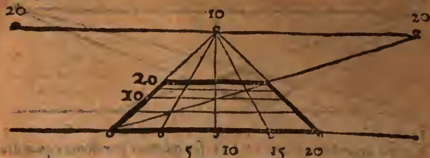
Ducta linea ab O *ad* M *aream geminaueris.*

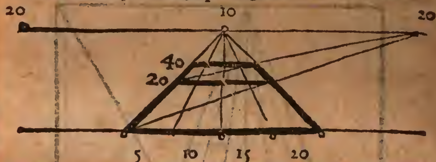
Area lata decempedes, longa uiginti.

Area quadrata intus continens quater centum pedes, in circuitu octoginta.

Area lata uiginti pedes, longa quadraginta.

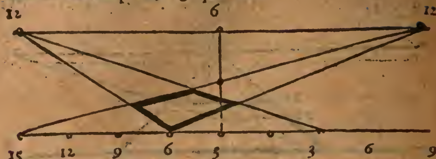

Area quadrata obliquè uiſa in circuitu continens pedes triginta-ſex intus unum & octoginta. Altitudo oculi pedum ſex.

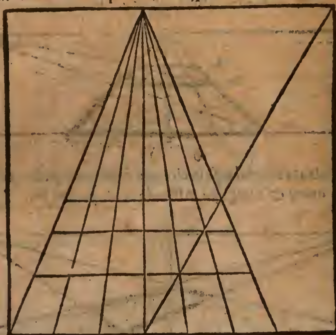

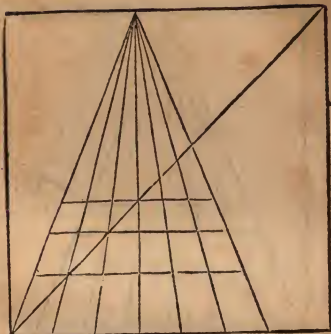
Area

Area lata nouem pedes, longa quindecim.

Latera areæ triplici uia in tres seu quatuor portiones æquas diuiduntur mutatō tertio puncto, siue aspicientis distantia

niam decimus. Mensium quatuor, qui Februarium sequuntur, alij rationes istiusmodi tradunt. Martium à Marte quidem appellatum esse, non quòd Romuli pater fuerit, sed quia gens Latina, armis ac bello potens sit. Aprilem ab aperiendo, quòd terræ meatus tunc aperiantur. Maium à Maia, quoniam eo mense tam Romæ, quàm antea in Latio, res diuina Maiæ & Mercurio fiat. Iunium à Iunone, quòd tempore illo Iunoni honores maximi habebantur. Ianuarius Iunoni sacer erat, Februarius Neptuno, Martius Mineruæ, Aprilis Veneri, Maius Apollini, Iunius Mercurio, Iulius Ioui, Augustus Cereri, September Vulcano, October Marti, Nouember Dianæ, December Vestæ. Ianuarius, Martius, Maius, Iulius, Augustus, October, & December dies singulos & tricenos habent. Aprilis uerò, Iunius, September, Nouember tantum tricenos. Solus Februarius, duodetriginta. Attici menses ad Lunæ cursum computantur, ideoq; nostris mensibus non respondent. Sed partem Iunij primus mensis occupat. Et primus est, qui solstitio æstiuo proximus est. Sunt autem hi. ἑκατομβαιὼν, ab hecatombis Iouis. Μεταγειτνιὼν, à Metagitnijs Apollinis sacris. Βοηδρομιὼν à Boëdromijs sacris, de quibus Plutarchus in Theseo. Μαιμακτηριὼν à Mæmacta Iouis appellatione. Πυανεψιὼν, à pyanis fabis in Apollinis sacris. Ἀνθεστηριὼν, quod campi floribus priuati sint. Ποσειδεὼν, à Neptuni & Palladis certamine. Γαμηλιὼν, à Iunone, quæ nuptijs præest. Ἐλαφηβολιὼν, à uenatione. Μουνυχιὼν à Munychijs Dianæ sacris, de quibus Plutarchus in Theseo. Θαργηλιὼν, quòd terra calescat. θαργήλια quoque Apollinis sacra sunt. Σκιρῤοφοριὼν, à sciris umbraculis. Ἑκατομβαιὼν igitur opponi potest Iunio: μεταγειτνιὼν Iulio: βοηδρομιὼν Augusto: μαιμακτηριὼν Septẽbri: πυανεψιὼν Octobri:

bri: ἀνθεστηριὼν Nouembri: ποσειδεὼν Decẽbri: γαμηλιὼν Ianuario: ἐλαφηβολιὼν Februario: μουνυχιὼν Martio: θαργηλιὼν Aprili: σκιῤῥοφοριὼν Maio. Aristoteles de piscibus ait: τοὺς πλείστους τίκτειν ἐν τρισὶ μησὶ. μουνυχιῶνι, θαργηλιῶνι, σκιῤῥοφοριῶνι, quod Plinius transtulit Aprili, Maio, Iunio.

QVID SINT CALENDAE, NONAE, IDVS.

Mensis cuiusque portiones, seu dierum formæ tres: Calendæ, Nonæ, Idus. Calendæ dicuntur ἀπὸ του καλεῖν, quòd his diebus calentur, siue recitentur eius mensis Nonæ à pontificibus. Pontifex enim calata uel uocata in capitolium plebe, quot dies à Calendis ad Nonas superessent, pronuntiabat. Mos hic erat antequàm fasti à Cn. Flauio inuitis patribus, in omnium notitiam prodierant. Nonæ quia ab his ad Idus dies semper nouem sint. Idus quod Nonas à Calendis diuidant. Iduare Hetruscum uocabulum diuidere est. Theodorus Gaza alias uocum rationes è Plutarcho reddit uerba eius in libello περὶ μηνῶν hæc sunt: ῥωμαῖοι, ὡς πλούταρχος ἱστορεῖ τὴν εἰς τρία διαίρεσιν του μηνὸς πρὸς τὰς μεγίστας τρεῖς διαφορὰς τῆς σελήνης τυγχάνουσι πρότερον πεποιηκότες. Καλένδας μὲν τὴν νουμηνίαν καλέσαντες, ὅτι περὶ τὴν σύνοδον οὖσα τέθ' ἡ σελήνη ὥσπερ λέληθεν ἐπιλελοιπότος δὴ παντελῶς τοῦ φωτὸς. τὸ γὰρ κλὰμ ῥωμαίοις τὸ λάθρα διασημαίνει, ὅθεν τὰς καλένδας ὠνομάσθαι φησί. Νώνας δὲ, ὅταν καταφανὴς πρῶτον ἐπιδιδυσμῶν γίνηται νέα. εἰδοὺς δὲ, ὅταν πανσέληνος

οὖσα ἐνεδλεχέρα τὴν ψῆφον De Calendis, Idibus, Nonis
Ouidius primo Fastorum:

Vendicat Ausonias Iunonis cura Calendas,
Idibus alba Ioui grandior agna cadit,
Nonarum tutela deo caret, omnibus istis
Ne fallare caue, proximus ater erit.

QVID DIES CIVILIS, ac naturalis.

Recentiores diem in naturalem, ac artificialem diuidunt, Vt prior tempus horarum uigintiquatuor sit: alter spatium ab ortu solis ad occasum. Veteres autem ratione commutata in ciuilem & naturalem. Ciuilis dies interuallum est, quo mundus circumagitur, uel horarum uigintiquatuor. Cuius initium Astrologi à meridie sumunt: Græci à Solis exortu, Romani & nos à media nocte, Iudæi ab occasu. Idcirco eodem Veneris die & typicum פסח*, & uerum celebrasse Christum dicimus. Et quoniam lex erat id fieri horis nocturnis debere, bis lucem dies ille, & toties tenebras habuit. Gellius: Quæri solitum est, qui noctis hora tertia, quartáue siue qua alia nati sunt uter dies natalis haberi appellariq; debeat, is'ne quem nox ea consecuta est, an qui dies noctem consecutus est. M. Varro in libro rerum humanarum, quem de diebus scripsit, Homines inquit, quia media nocte ad proximam mediam noctem in his horis, xxiiij. nati sunt, una die nati dicuntur. Quibus uerbis ita uidetur dierum obseruationem diuisisse ut qui post Solis occasum ante mediam noctem natus sit, is ei dies natalis sit, à quo die ea nox cœperit. Contrà uerò qui in sex horis posterioribus nascatur, eo die uideri natum, qui post eam noctem*

diluxerit. Athenienses autem aliter obseruare idem Varro in eodem libro scripsit, eosq; à Solis occasu, ad solem iterum occidentem, omne id medium tempus unum diem esse dicere. Babylonios, porro aliter: à sole enim exorto, ad exortum eiusdem incipientem, totum id spatium unius diei nomine appellare. Hactenus Gellius. Naturalis dies, spatium inter Solis exortum & occasum est. Hic quanto ab æquinoctio longius discesseris, tanto bruma breuior, & solstitio longior fit.

QVAMOBREM DIES AB AEquinoctio celerius crescant, quàm à bruma, vel ante solstitium.

Circa æquatorem celerius crescunt Solis, signorumq; declinationes, quæ causa efficit, ut uere & autumno ocyus augescant dierum, noctiúmue spatia: tardius uerò solstitio, ac bruma.

DE PARTIBVS DIEI ciuilis, seu naturalis.

Decem diei partes sunt, quibus paßim utimur. Media nox, quum Sol in circulo meridiano est in infra horizonta. Gallicinium siue Gallicantus. Horatius, Sub Galli cantum consultor ubi ostia pulsat. Diluculum quasi parua diei lux. Vel aurora ab auri colore sic uocitata, quòd ab igne Solis, uelut ab auro aër aurescit. Aut crepusculũ matutinum, quod tempus est ante ortum Solis inter tenebras & lucem. Mane quum Solis sidus exoritur. Persius: Iam clarum mane fenestras intrat. Deinde antemeridianum tempus. Post meridies, quasi medius dies. Pomeridianum tempus. Occasus Solis: qui inter orientem & occidentem, Austrum & Aquilonem uariatur aßiduè: meridiei dißimilis, quem latitudo eundem seruat. Vesper, aut uesper=

tinum tempus, siue crepusculum uespertinum, quando Hesperi stella cerni incipit. Sallustius: Et *iam diei uesper adérat.* Intempesta *nox, spatium est inter Vesperuginem & Luciferum, quum tempus agendi nullum est. Sallust.* No*cte intempesta cum paucis in* Manliana *castra profectus est.* Idem: Rursus *intempesta nocte coniurationis principes conuocat.* Idem *tempus concubium uocant, quòd ferè omnes tunc cubent.* Et *nomine alio conticinium, quoniam omnia tum silcant.*

DE NOCTIVM QVAtuor vigiliis.

AD *dierum ordinem noctis descriptio pertinet, quæ nihil aliud nisi terræ umbra est: eóq; aliquando pro umbra terræ accipitur. Luca.* Nec *terra celsior ulla* Nox *cadit in cælum, Lunæq; meatibus obstat. Quoniam militibus longum erat per noctem totam excubias agere, in uigilias eam quatuor diuiserunt. Quarum prima à noctis principio, usq; ad initium quartæ horæ inæqualis producitur.* Plinius *secundi libri* 70. *capite: Canopus in Arabia* Nouembri *mense prima uigilia occultus, secunda se ostendit.* Hoc *tempus alij primam facem appellant: quæ est noctis, siue tenebrarum initium: sic nuncupatum, quod tum primum uti face incipiant.* Gellius: Sed *quum iam prima fax noctis, & densiores esse tenebræ cœpissent, discessimus.* Verùm *inter uoces istas id discriminis esse apparet, quòd prima fax tum spatio breuiore constet, tum primæ uigiliæ pars sit, ac exordium.* Tamen *sæpenumero idem utriusq; uocabuli usus est.* Dicimus *enim stellas circa uigiliam primam, siue primam facem prodire atq; occultari.* Secũda *uigilia à fine tertiæ horæ ad mediam noctem durat.* Tertia *inde ad nonæ horæ terminum.* Quarta *ad auroram*

rorám uel ortum Solis. Cicero in epiſtolis: Quum puer tuus ad me ſecunda ferè uigilia ueniſſet.

DIERVM GENERA.

Diuiſio dicta in parteis fuit. Eſt & alia dierũ in formas ſeu genera, quibus Romani uti ſolent, diductio. Feſti dicuntur, qui ad deorum cultum inſtituti ſunt. Huc pertinent feriarum ſpecies duæ. Repentinæ quæ non ſeruantur ſtatis anni temporibus, has princeps quandoq; ob uictoriam, uxorem ductam, uel cauſam ſimilem inducit. Et ſolennes, quæ diebus certis ſeruari conſueuerunt, aut in honorem Dei, uel diui alicuius, aut in principis laudẽ, aut in ciuitatum honorem, aut ob publicam utilitatem, ueluti meſſis ſeu uindemiæ gratia. Feriæ aliæ ſine feſto erant, ut nundinæ: aliæ cum feſto, quemadmodum Saturnalia. Erant præterea propriæ familiarum feriæ, ſicut feriæ Claudiæ, ac Aemiliæ: & hominum ſingulorum, ut natalium dierum. Profeſti, qui integri totiq; negotijs dantur. Hos Horatius ſolidos uocat: Nec partem ſolido demere de die Faſti, quando prætoribus uerba omnia ſine piaculo licebat fari. Nefaſti, quibus prætori uerba hæc Do, Dico, Addico fari non licebat. Ouidius in Faſtis:

Ille nefaſtus erit, per quem tria uerba ſilentur.
Faſtus erit, per quem lege licebit agi.

Comitiales, quibus comitia habebantur. Præliares, quando fas erat hoſtem bello laceſſere. Interciſi, qui dijs hominibusq; communes erant, id eſt, partim feſti, partim profeſti, cuiuſmodi apud nos animarum dies. Et medici, dies decretorios nominant ſeptimum, decimumquartum, uigeſimum, uigeſimumſeptimum: quòd illis fere diebus morborum initia Lunæ ſydus à ſignis tribus atque ſex coitu excepto uideat. Et indicatiuos quartum, undecimum,

dec

decimumſeptimum, uigeſimumquarttum. De quibus hæc Hippocrates. Τῶν ἑπτὰ ἡ τετάρτη ἐπίδηλος. ἑτέρης ἑβδομάδος ἡ ὀγδόη ἀρχή. θεωρητὴ δὲ ἡ ἑνδεκάτη. αὐτὴ γάρ ἐστι τετάρτη. τῆς δευτέρας ἑβδομάδος. θεωρητὴ δὲ πάλιν ἡ ἑπτακαιδεκάτη. αὐτὴ γάρ ἐστι τετάρτη μὲν ἀπὸ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης, ἑπτὰ δὲ ἀπὸ τῆς ἑνδεκάτης. In quem locum Galenus: : Ἐπιδήλους καὶ θεωρητὰς εἴωθεν ὁ Ἱπποκράτης: ὀνομάζειν ἡμέρας, ἐν αἷς τι σημεῖον φαίνεται δηλωτικὸν τῆς ἐσομένης κρίσεως ἐν ἑτέρᾳ τινὶ τῶν κρινουσῶν ἡμερῶν.

HORAE AEQVALES ac erraticæ.

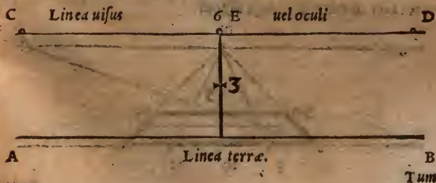
Horarum ſpecies duas fecerunt, æquales & inæquales. Priore genere utuntur, qui à meridie ſiue media nocte: poſteriore, qui uel à Solis ortu, uel ab occaſu earum numerum auſpicantur. Aequalis hora ſiue æquinoctialis uigeſima quarta diei pars eſt, uel tempus quo mundi ſemuncia exoritur. Namque horis ſingulis quindecim æquinoctialis partes meridianum, aut finientis circulum prætereunt. Hæc ergo quindecim æquatoris partes ſiue quindecies ſexaginta circulorum minuta complectitur, temporis uerò duntaxat ſexaginta. Quatuor temporis, aut horarum minutis, unus æquatoris gradus oritur, aut ſexaginta circuli eiuſdem minuta. Inæqualis aut erratica temporis pars duodecima appellatur, quod inter Solis ortum & occaſum eſt: uel inter occaſum & exortum. Horas impares eò nominant, quod diurnæ inæquales nocturnis: & brumales, æſtiuis ſint.

FINIS.

IOACHIMI FORTII RINGELbergii Andouerpiani Optice.

NTE *omnia ducenda est linea ab* A *ad* B, *quæ linea terræ dicitur.* C*einde alia à* C *ad* D, *in cuius medio* E *oculus uidentis est, & inde linea uisus, uel oculi nominatur.* C *&* D *tertia puncta nnucupant, quæ semper æquo interstitio ab oculi nota distare debent. Spatium, quod est inter* C *&* E, *uel inter* E *&* D *distãtia uidentis à re uisa est. Hæc elegantiorem ferè picturam reddit, si dupla sit ad oculi altitudinem: quæ sex aut septem pedum esse potest, uel si ab editiori loco deorsum spectes, decẽ, uiginti, aut sexaginta.*

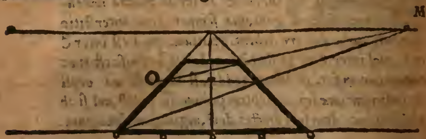

Tum

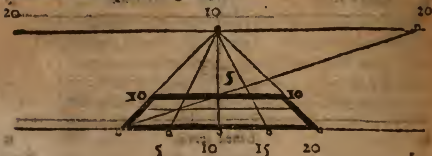
Tum ut habeatur area, ducendæ lineæ à literis A B C D E *ad oculum. Inde loci dimetiens ab A seu B ad tertium punctum, siue notam distantiæ. Deniq; per diametrum trahendæ lineæ parallelæ in ijs locis, ubi ea alias lineas dissecat.*

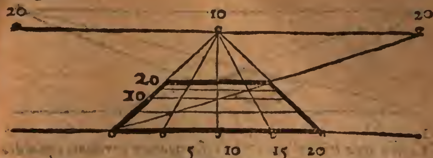
Ducta linea ab O *ad* M *aream geminaueris.*

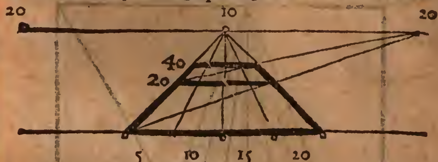
Area lata decempedes, longa uiginti.

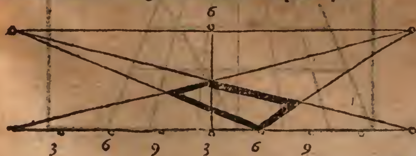
Area quadrata intus continens quater centum pedes, in circuitu octoginta.

Area lata uiginti pedes, longa quadraginta.

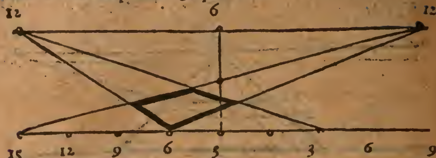

Area quadrata obliquè uisa in circuitu continens pedes triginta sex intus unum & octoginta. Altitudo oculi pedum sex.

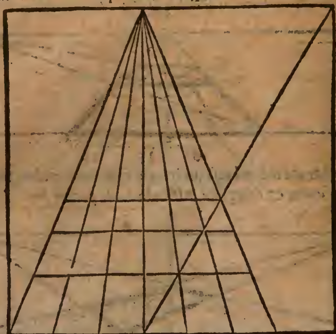

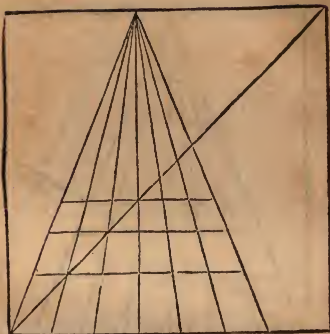
Area

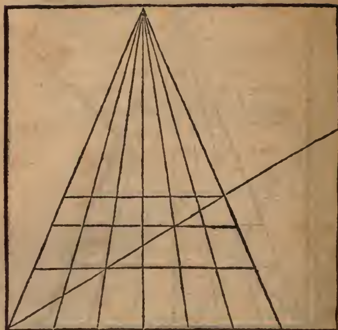
Area lata nouem pedes, longa quindecim.

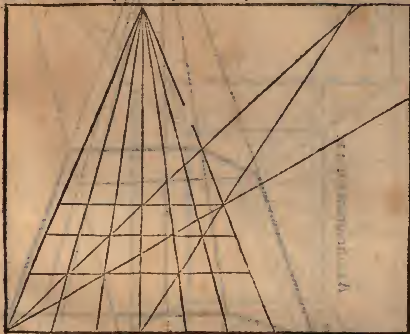
Latera areæ triplici uia in tres seu quatuor portiones æquas diuiduntur mutato tertio puncto, siue aspicientis distantia

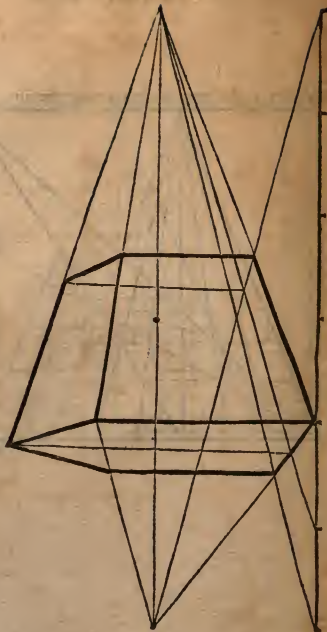

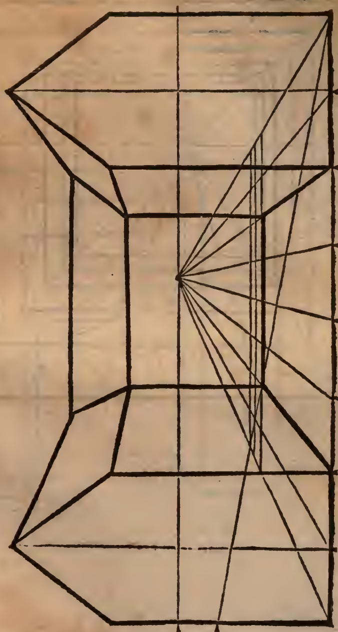

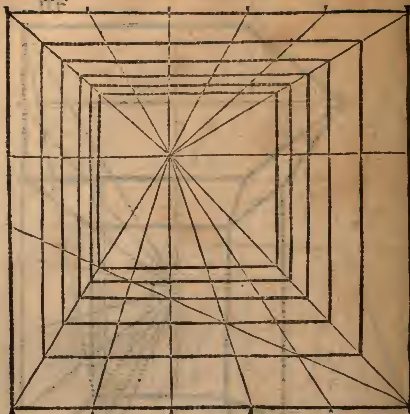
Hoſce tres modos proxima figura comprehendit.

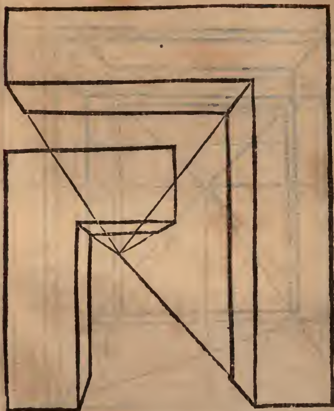

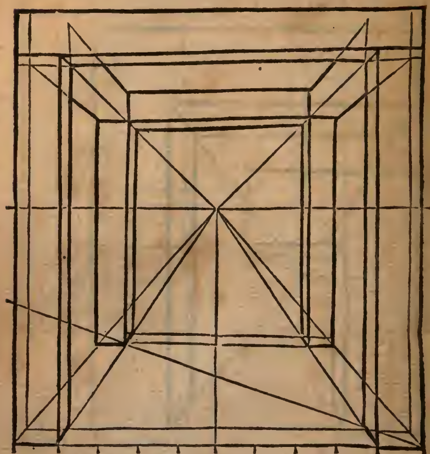

Aedificiorum formæ.

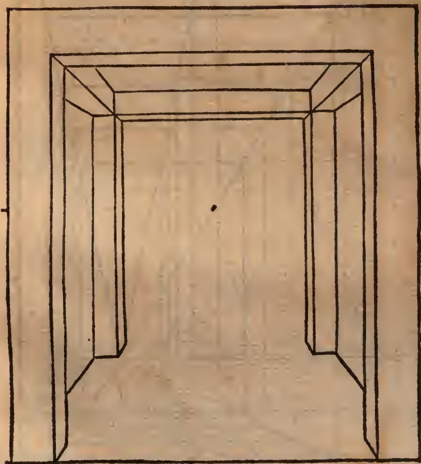

In præcedenti pictura multæ lineæ positæ sunt docendi duntaxat gratia, quæ in sequenti omittentur.

decimumseptimum, uigesimumquarttum. De quibus hæc Hippocrates. Τῶν ἑπτὰ ἡ τετάρτη ἐπίδηλος. ἑτέρης ἑβδομάδος ἡ ὀγδόη ἀρχή. θεωρητὴ δὲ ἡ ἑνδεκάτη. αὐτὴ γάρ ἐστι τετάρτη τῆς δευτέρας ἑβδομάδος. θεωρητὴ δὲ πάλιν ἡ ἑπτακαιδεκάτη. αὐτὴ γάρ ἐστι τετάρτη μὲν ἀπὸ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης, ἑπτὰ δὲ ἀπὸ τῆς ἑνδεκάτης. In quem locum Galenus: : Ἐπιδήλους καὶ θεωρητὰς εἴωθεν ὁ Ἱπποκράτης ὀνομάζειν ἡμέρας, ἐν αἷς τι σημεῖον φαίνεται δηλωτικὸν τῆς ἐσομένης κρίσεως ἐν ἑτέρᾳ τινὶ τῶν κρινουσῶν ἡμερῶν.

HORAE AEQVALES ac erraticæ.

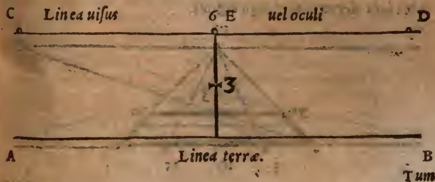
HOrarum species duas fecerunt, æquales & inæquales. Priore genere utuntur, qui à meridie siue media nocte: posteriore, qui uel à Solis ortu, uel ab occasu earum numerum auspicantur. Aequalis hora siue æquinoctialis uigesima quarta diei pars est, uel tempus quo mundi semuncia exoritur. Namque horis singulis quindecim æquinoctialis partes meridianum, aut finientis circulum prætereunt. Hæc ergo quindecim æquatoris partes siue quindecies sexaginta circulorum minuta complectitur, temporis uerò duntaxat sexaginta. Quatuor temporis, aut horarum minutis, unus æquatoris gradus oritur, aut sexaginta circuli eiusdem minuta. Inæqualis aut erratica temporis pars duodecima appellatur, quod inter Solis ortum & occasum est: uel inter occasum & exortum. Horas impares eò nominant, quod diurnæ inæquales nocturnis: & brumales, æstiuis sint.

FINIS.

IOACHIMI FORTII RINGEL-bergii Andouerpiani Optice.

NTE omnia ducenda est linea ab A ad B, quæ linea terræ dicitur. Ceinde alia à C ad D, in cuius medio E oculus uidentis est, & inde linea uisus, uel oculi nominatur. C & D tertia puncta nnucupant, quæ semper æquo interstitio ab oculi nota distare debent. Spatium, quod est inter C & E, uel inter E & D distãtia uidentis à re uisa est. Hæc elegantiorem ferè picturam reddit, si dupla sit ad oculi altitudinem: quæ sex aut septem pedum esse potest, uel si ab editiori loco deorsum spectes, decẽ, uiginti, aut sexaginta.

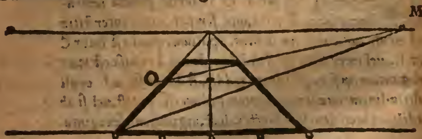

Tum

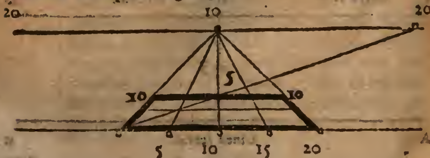
Tum ut habeatur area, ducendæ lineæ à literis A B C D E *ad oculum. Inde loci dimetiens ab* A *seu* B *ad tertium pū-ctum, siue notam distantiæ. Deniq; per diametrum trahendæ lineæ parallelæ in ijs locis, ubi ea alias lineas dissecat.*

Ducta linea ab O *ad* M *aream geminaueris.*

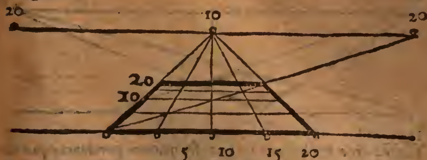

Area lata decempedes, longa uiginti.

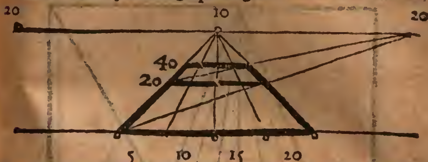

Area

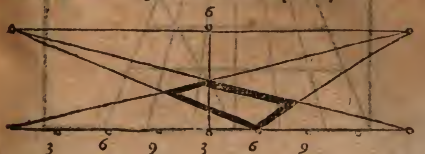
Area quadrata intus continens quater centum pedes, in circuitu octoginta.

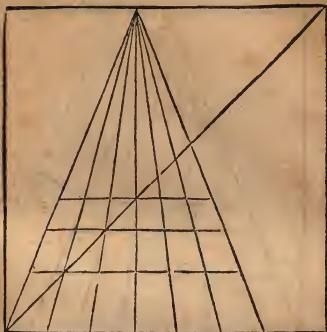
Area lata uiginti pedes, longa quadraginta.

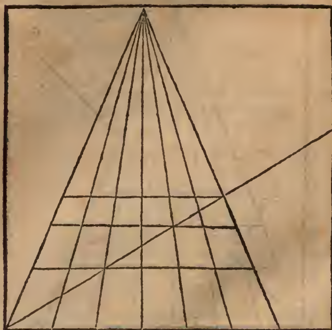

Area quadrata obliquè uisa in circuitu continens pedes triginta=sex intus unum & octoginta. Altitudo oculi pedum sex.

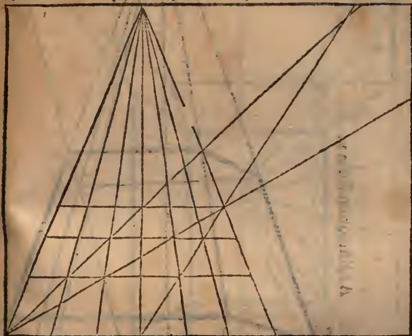

Area

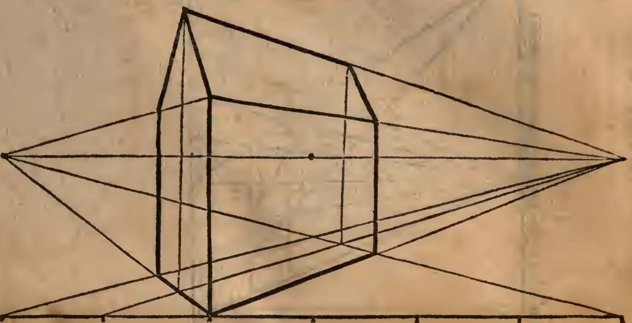

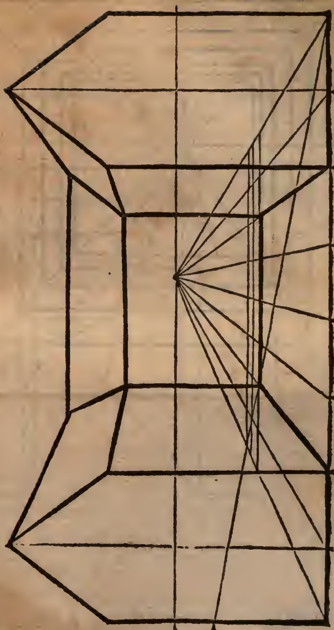

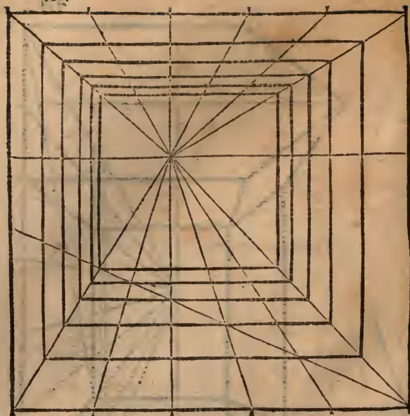
Hosce tres modos proxima figura comprehendit.

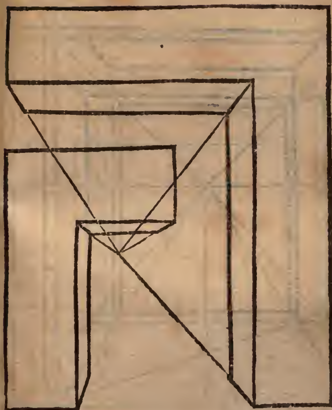

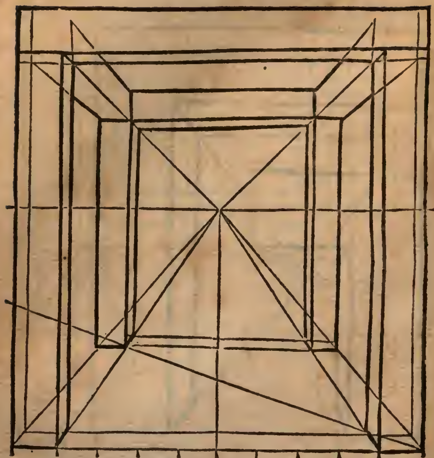
Aedificiorum formæ.

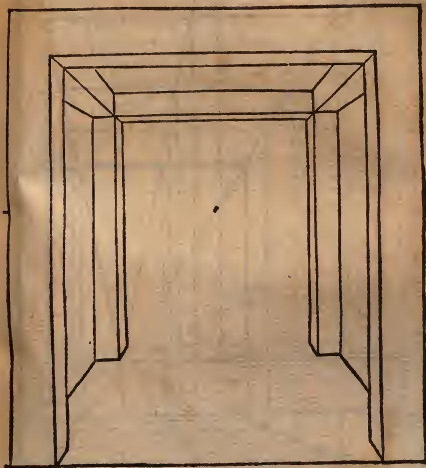

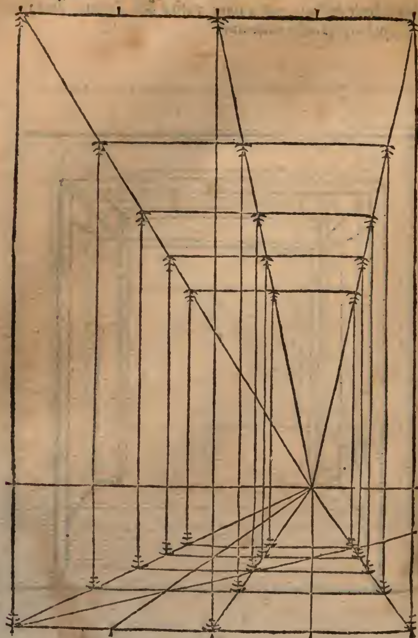

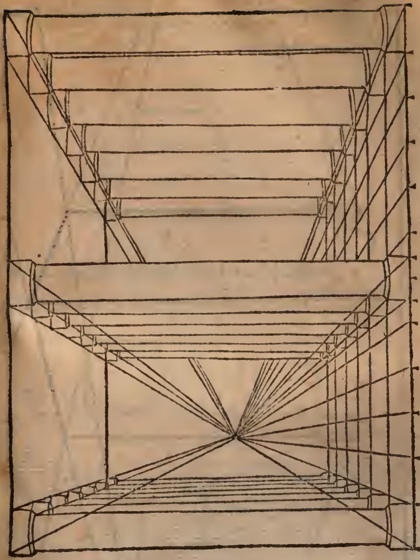

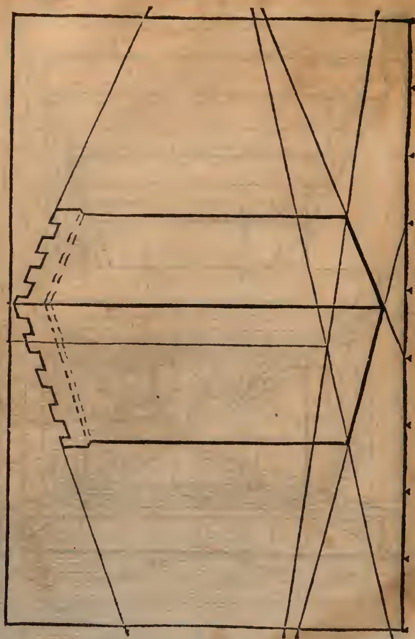

In præcedenti pictura multæ lineæ positæ sunt docendi duntaxat gratia, quæ in sequenti omittentur.

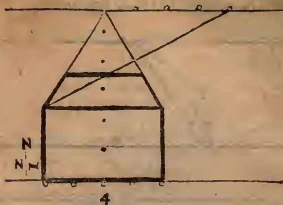

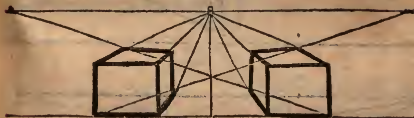

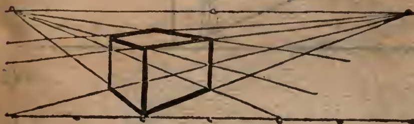

Quadrangulares formæ.

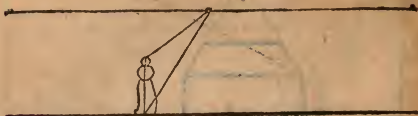

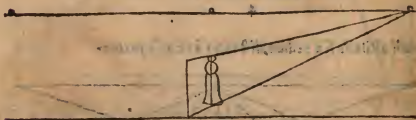
Oculi altitudo ſex pedum, diſtantia à re uiſa quatuor

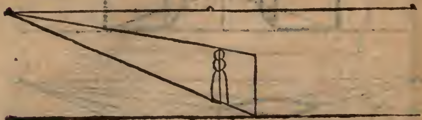

Hominum, arborum, aliarum'ue rerum erectarum mensura tribus modis in quauis parte tabulæ signatur.

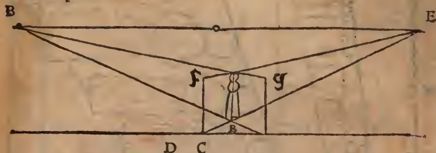

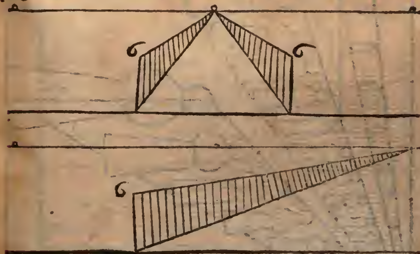

Vel si

Vel si ponere uelis hominem sex pedes longum in puncto A, *trahe lineam rectam à* B. *per* A *ad* C: *deinde aliam ab* E *per* A *ad* D. *Super* C *&* D *erige perpendiculares lineas longitudine sex pedum. Postremò duc lineas ab* E *ad* F, *&* à B *ad* G, *in quarum contactu erit uertex capitis.*

Quòd si omnibus simul utare, uidebis tres lineas in puncto uno concurrere. Quando oculi altitudo sex aut septem pedum est, omnes hominum effigies attingunt lineam uisus. Plures sic depinguntur.

B
A
12

A
B
12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

A punctus oculi: B distantia duodecim pedum uidentis à proximis hominibus in utraque pictura.

Quanta uniuscuiusque horum statura sit explores descriptis duabus lineis ab aliquo trium punctorum per uerticem & pedes ad lineam terræ, erectaq; tertia ab inferioris fine ad contactum superioris.

FINIS.

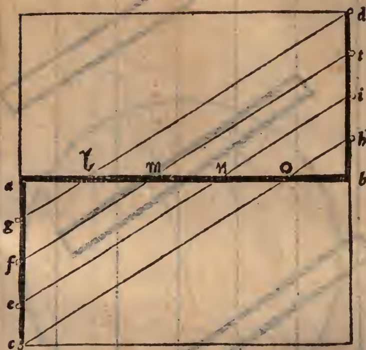
IOACHIMI FORTII RINGELBERGII Andouerpiani Chaos Mathematicum.

AD GEOMETRIAM SPECTANTIA.

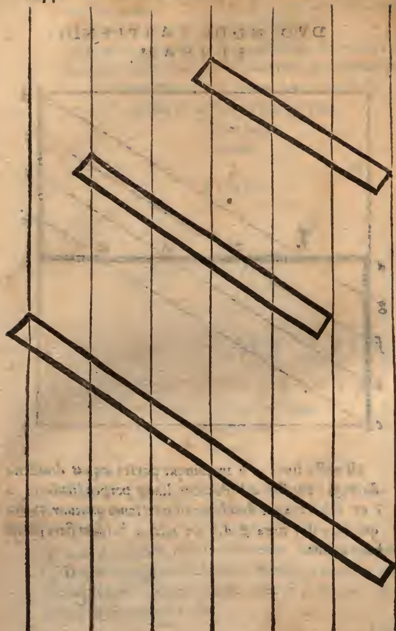
SI ab æqualibus æqualia demantur, uel idem commune, ea quæ relinquentur, æqualia erunt. Quæcunque æqualia sunt uni tertio, sunt æqualia inter se. Parua pars magni circuli uidetur linea recta.

Duo in

DVO MODI PARTIENDI LINEAM.

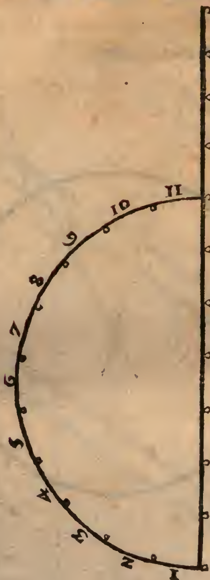
Sit recta linea a b in quinque partes æquas diuidenda. Super puncta a b ducatur lineæ perpendiculares a c & d b. Vtraque diuidatur in portiones quatuor. Denique ducantur lineæ g d, f t, e i, & c h. Idem fieri potest hac ratione.

Sic inter tria puncta inuenias centrum.

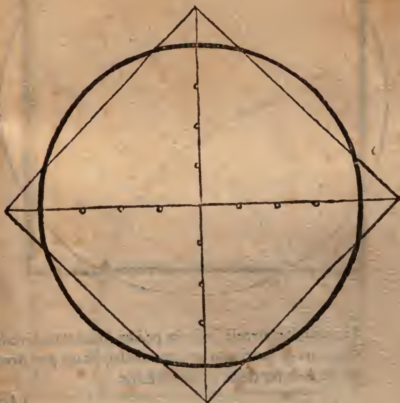

G 3

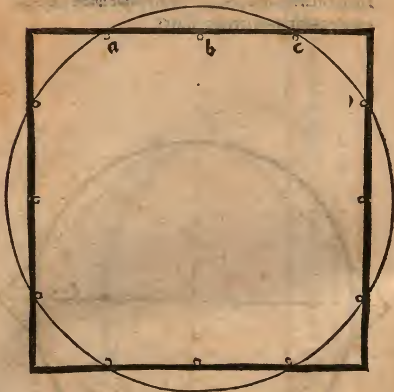

Diuisa diametro in septem partes, adiectisq; quatuor, linea prouenit semicirculo æqualis.

Diuiſa diametro in octo partes utrinque unam adijce, ſic æquale quadratum circulo efficies.

Diuide latus quadrati per A B C in parteis quatuor. Tum extenso circino ad centrum & literam C circulum pinges quadrato æqualem.

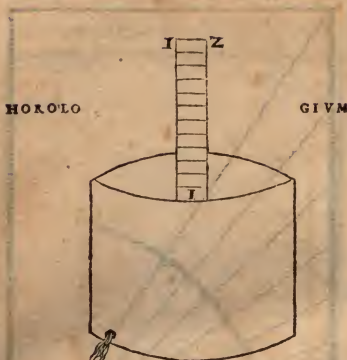

Sic capacitas circuli sexdecim pedum, huius numeri radix quadrata est quaternarius, quo multiplicato per decem & sex, habetur cubus æqualis sphæræ.

Vt lite

Vt literæ seu picturæ in turri pari magnitudine appareant.

Effluente aqua, lignum super eam positum paulatim descendit, atque horarum numerum in margine signat. Vase pleno, initium horæ primæ est, amisso humore, finis duodecimæ.

MODVS METIENDI AGROS.

Quadrati seu quadranguli agri duobus lateribus multiplicatis in se, numerus pedum quadratorum, qui in ipso sunt, proueniet.

10

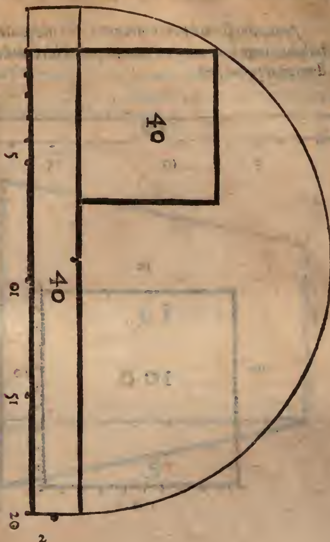
10

100

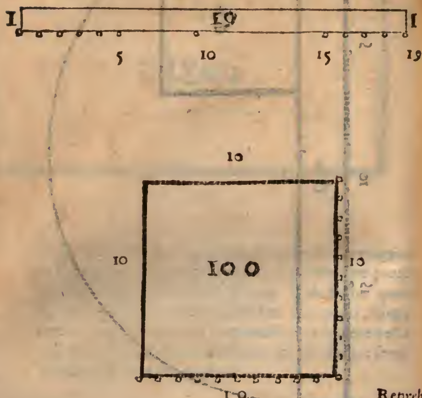
IVGERVM.

z8800	120
240	

Quintilianus: Iugeri mensuram ducentos & quadraginta longitudinis pedes esse, dimidioq; in latitudinem patere, non ferè quisquam est qui ignoret. Vt habeatur quadratum æquale huic quadrangulo lato duos pedes, longo uiginti, latitudo addenda longitudini deinde linea recta descendat in punctum coniunctionis, & ubi attinget semicirculum, ibi erit latus quadrati.

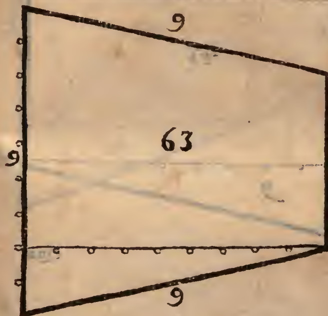

40
40
5
10
15
20
2

Sequentes formæ pares circuitus, ſed inæquales areas habent. In priori enim centum: in poſteriori undeuiginti duntaxat pedes ſunt.

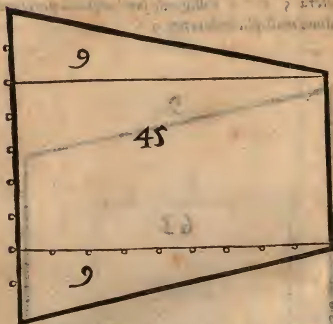
Repreh

Reprehendendi itaque hostori, qui magnitudinem insularum solo nauigationis ambitu definiunt. Sequentis formæ latera 5 & 9 colligenda sunt, atque numeri iuncti dimidium multiplicandum per 9.

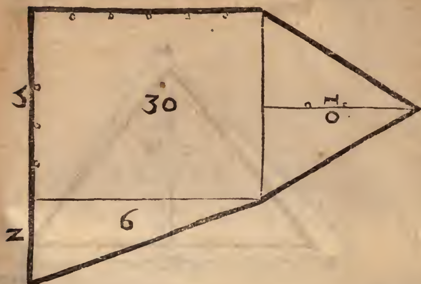
Id-

Idem numerus proueniet diuiso agro in partes tres.

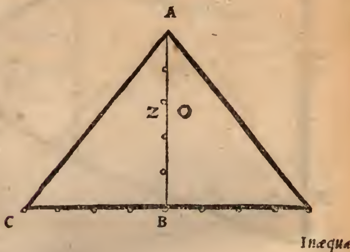
Quan

Quandoq; ager in duas tres'ue partes diuidendus est, singularumq; portionum capacitas describenda.

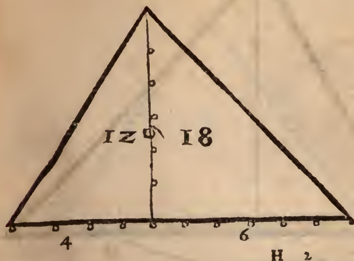

H

Trianguli habentis duo latera æqualia capacitatem inuenias, multiplicata linea A B *per lineam* C B.

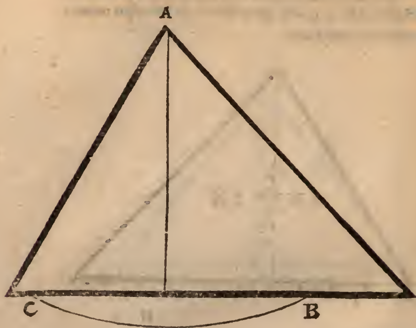

Inæqualium laterum triangulum ſequentem metiaris multiplicando 4 per 6 & 6 per 6, ac utriuſque numeri accipiendo dimidium.

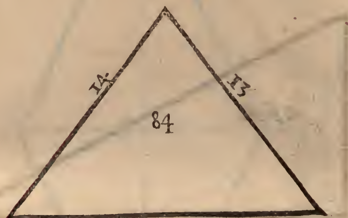
H 2

Linea perpendicularis inuenitur, ductu funis infixi puncto A *à* B *ad* C.

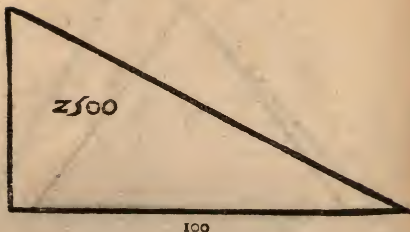

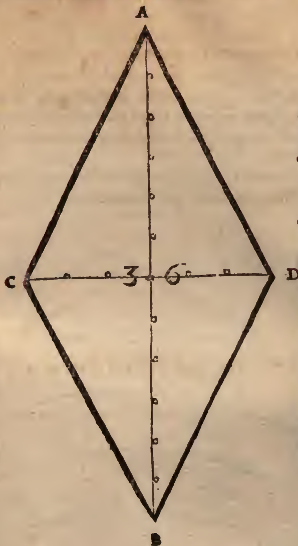
Vel inæqualis trianguli latera sint A B *tredecim pedum:* B C *quindecim :* C A *quatuordecim.* His *collectis proueniunt quadraginta duo. Cuius numeri dimidium unum & uiginti: unde ablatis lateribus supersunt* 6,7,8. *Geminatis sex per septem prodeunt duo & quadraginta: ijsdemq́ per octo colligitur summa tercentum triginta*

ginta sex. Isthæc si geminaueris per unum & uiginti, quadratum efficies numerū septies mille quinquaginta sex: cuius radix octoginta quatuor agri mensuram continebit.

Trianguli orthogonij unum latus per alterum multiplicandum, sumendumq; collecti numeri dimidium.

Huius formæ A B duodecim pedum sit, C D sex, multi-plicatis duodecim per 3 habetur area.

Latera corporis cubici multiplicanda in numerum cubicum: quare ſi latera fuerint quatuor pedum in toto corpore pedes cubici erunt quatuor & ſexaginta.

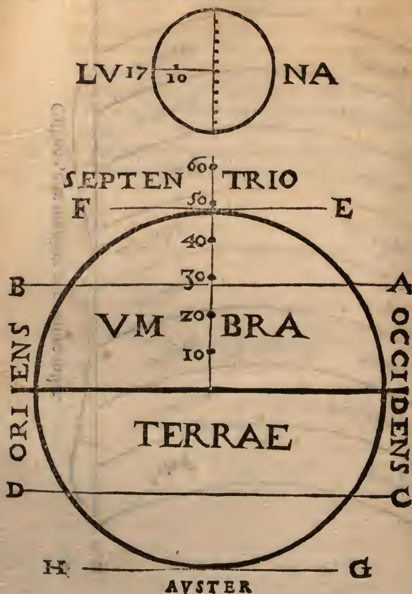
Multiplicata diametro circuli per quartam partem circuitus, habetur quadratum circulo æquale.

AD ASTRONOMIAM.

Cælum

Cælum
Οὐρανία
Saturnus
Πολύμνια
Iupiter
Ἐρατώ
Mars
Τερψιχόρη
Sol
Μελπομένη
Venus
Θάλεια
Mercurius
Εὐτέρπη
Luna
Κλειώ
Calliope, quæ omnium concentu constat.

Proportio Lunæ ad umbram terræ.

Semidiameter umbræ ut plurimum minuta continet quadragintaquinque & secunda quinquagintasex: semidiameter Lunæ minuta septemdecim, secunda quadraginta. Centro Lunæ eunte ab A ad B, uel à C ad D, tota occultatur, sed confestim emergit. Inter E & F austrina siue inferior portio tegitur: inter G & H superior. Vmbram uariat Solis per a-+ida utranque motus. Deficientibus Lunæ tredecim punctis, ipsa tota occultatur per quadragintasex horarum minuta: quatuordecim, tota in tenebris manet spatio unius horæ: quindecim, hora cum dimidiata: sexdecim, hora cum minutis uno & triginta, septemdecim bora ac undetriginta minutis: octodecim, hora & trigintatribus minutis: undeuiginti, hora & trigintaquinque minutis: uiginti, hora atque trigintaseptem minutis: uno & uiginti, hora cum trigintanouem minutis: punctis denique uigintiuno & quinquaginta puncti unius partibus latentibus in umbra, Luna tota tenebris immergitur per horam cum uno & quadraginta minutis.

DE ASTROLABO

Αστρόλαβον ἀπὸ τὸ ἄστρα λαμβάνειν, quòd astrorum situm comprehendat, maiores haud dubiè uocitarunt. Cuius usus adeò multiplex, adeò necessarius ad literas, ut aliquando cum stupore ceu fixis oculis admirer hominum inertiam, qui perpetuò uel in sophismatum labryrinthis, uel in disciplina quapiam alia morantur, tot rebus pulcherrimis prætermißis. Horum antè uita extinguetur, quàm è centenis eruditionis summæ partibus duas tres'ue attigerint. Quanto amœnius non in tenebris tabescere domi, uerum expatiari per campos omneis, Solis luce perfrui, atque rerum cunctarum intueri

uarietatem ac miracula. Animalium, si solertiæ rationem spectes, genera præcipuè tria apparent. In primo sunt quæ bruta uocamus: inter quæ multa uidentur non posthabenda plerisque nostrum: ut leones impetu uiribusq; atque uictoria nobiles. In secundo hominum turba, in quibus nihil præter ignauiam cernas. In tertio diuinos animos pono, qui nihil intactum relinquere, omnia peruolare, & rerum uariarum cognitione exornare mentem student. Hos uerè nobiles nomino, hi uerè homines, hi utuntur ratione. Medium illud genus crassum, pingue, hebes, tardum, balbutiens, natum fruges consumere, affine brutis, hominum monstra appellauerim, non homines. Sed relicta mentione illorum, quorum pectus semper sordibus gaudet, institutum aggrediamur. Animus erat hisce de rebus nihil unquam emittere, quòd materia facundiæ minimè capax, & opera maior, quàm honos uidebatur. Verum coactus sum tot magnorum uirorum precibus, ut laborem detrectare inuerecundum censeatur. Aiunt solam Astronomiæ artem perscriptam hactenus esse non nisi à barbaris, qui uix longa ambage uerborum, idq; obscurè mentis concepta exprimunt. Instrumenti commoditates, ut diximus, innumeræ sunt. Proinde eæ solum exponentur, quas ad poëtarum lectionem necessarias esse arbitrabor.

Partes ipsius duæ, dorsum & facies. In dorso duodecim signa & totidem menses, è quibus Solis locus deprehenditur. In medio tabula, qua turrium, arborum, aliarúmue rerum altitudinem exploramus. Hæc diuisa est duodecim punctis, quæ duodecimæ partes sunt umbræ uel rei. Quandocunque & ubicunque Solis altitudo est quadragintaquinque graduum, quod circa medium mundi singulis diebus bis contingit, omnes umbræ pares rebus sunt. Si altitudo

tudo Solis fuerit minor quadragintaquinque gradibus, umbra maior erit altitudine rei: eritq; proportio rei ad umbram, quam habet numerus punctorum contactorum à regula ſeu diaugio ad duodecim. Vt ſi puncta ſignata à radio Solis ſex ſint, umbraq; paſſuum centum altitudo turris paſſuum erit quinquaginta. Si uerò Solis altitudo exceſſerit quadragintaquinque partes, rei altitudo uincet longitudinem umbræ. Extremus circuitus dorſi numeros continet altitudinum, quæ à finitore ad uerticem tendunt. In facie ſub zodiaco horizon eſt, & orbes παράλληλοι cingentes uerticem loci, ad cuius latitudinem aſtrolabum factum eſt, qui circuli altitudinum poſſunt nominari, quia per eos ſtellæ ſcandunt deſcenduntq;, uel quia ſtellarum monſtrant altitudinem. Hos ſecant ſemicirculi deſcendentes à uertice utrinque ad terminum uiſus, qui ſiderum diſtantiam notant à quatuor plagis mundi ortu, occaſu, auſtro, Aquilone. Ad leuam manum finientis pars attingens circulum Cancri ſolſtitialis ſiue æſtiuus oriens nuncupatur: quæ æquatorem ſecat, æquinoctialis aut uernus: quæ Capricorni tropicum, hybernus ſeu, brumalis. Pari forma horizontis aduerſum punctum in Cancro, occaſum æſtiuum aut ſolſtitialem in æquatore, uernum ſeu æquinoctialem: in Capricorno brumalem ſiue hybernum uocamus. Per locum Solis in oriente ſeu occidente poſitum filum trahe, uidebiſq; in circuitu quota hora ipſe oriatur aut occidat. Diurno tempore altitudinem Solis per dorſum ueſtiga, eamq; pone in facie inter circulos altitudinum, deinde ad eam moue ſigniferi gradum, in quo Sol eſt, per quem filum deductum indicabit dei horam. Noctu ſtellæ cuiuſpiã altitudinem nota, hac inter circulos ad eundem modum collocata, Sol noctis horam demonſtrabit. Solis

gradus

gradus lineam meridianam attingens inter circulos altitudinum, Solis altitudinem meridianam notat. Stella fixa posita in oriente uel occidente, ductoq; filo per locum Solis, in circulo horarum uidebis, quando ipsa eo die oriatur aut occidat, qui quotidianus ortus uel occasus est. Porrò fixa stella matutino ortu emergit, quando Solis sidus in ea signiferi parte est, quæ cum ipsa oritur: uespertino, quũ Sol est in zodiaci gradu, qui occidit stella oriente. Ducto Sole ad horam æquinoctialem tempore diurno pars Soli opposita erraticam horam indicat: nocturno Sol ipse. Rursus eodem ducto ad horam diei uel noctis apparebit, quid eo tempore oriatur aut occidat, & quæ signiferi partes singularum domorum initia attingãt. Declinationem Solis arctoam uel austrinam, hoc est, distantiam eius ab æquatore altitudinum circuli in linea meridiana indicant. Spatium quod est in meridiano inter æquatorem ac uerticem, uel interfinientem & polum mundi, latitudo astrolabi est. Ortus signorum tardos seu ueloces, hoc modo inuenias. Filum à centro per principium signi positi in horizonte recto siue obliquo horarum orbem signet: tum admoto fine eiusdem signi ad finitoris circulum, rursus filum per signi initium ductum marginem notet: graduumq; numerus inter duas notas pars est æquatoris, quæ cum signo oritur aut occidit.

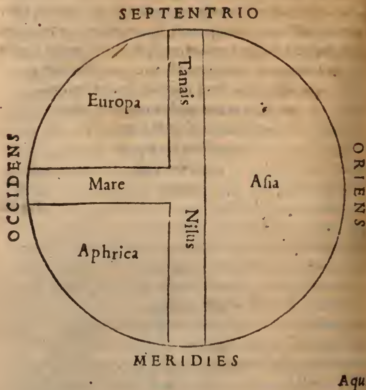
AD COSMOGRAPHIAM.

GNomon est stilus umbra sua indicans horas. Hic in horologijs parieti adfixis sic constitui debet, ut superior finis arcticum polum, inferior austrinum spectet, hoc est, ut totus sit in axi mundi. Terræ tumorem esse inter austrum & Aquilonem demonstrari potest bifariam, per

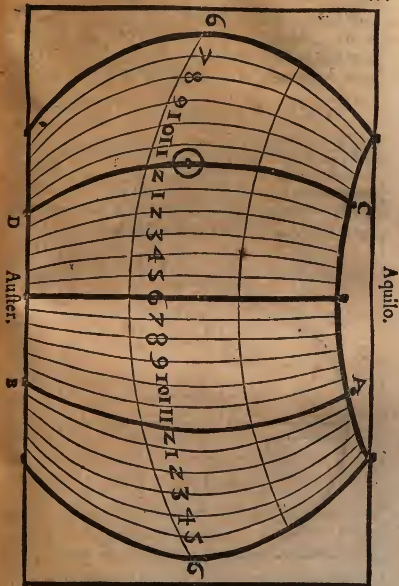
Solem

Solem atque per mundi axem. Sol enim meridiano tempo-re ob terræ tumorem sublimior amphiscijs, quàm hetero-scijs est, & his quoque altior, quàm periscijs. Axis uerò æquatoris eadem de causa rigentibus plagis arduus, tem-peratis obliquus, medijs depressus cernitur. Inter ortum quoque & occasum totidem causis se forma prodit, Solis ac Lunæ contemplatione. Ille nanque sensim alijs at-que alijs, non simul omnibus hominibus ori-tur. Hæc eodem quidem temporis mo-mento uniuerso orbi deficit, sed non ijsdem horis pro-pter tumorem terræ.

Septen

SEPTENTRIO
Tanais
Europa
OCCIDENS
Mare
Asia
ORIENS
Nilus
Aphrica
MERIDIES

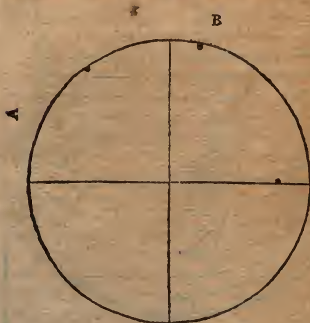
Aqui

Aquilo.
Auster.
A
B
C
D
I
6 7 8 9 10 11 12 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 1 2 3 4 5 6

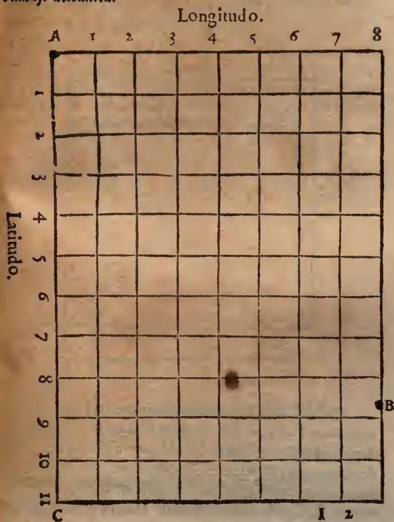
Linea A B oriens & media nox: C D occidens & meridies. Hæ quatuor & uiginti horæ perpetuo circuitu cum Sole mouentur ab ortu in occaſum. Sol ſemper medium diem: umbra terræ mediam noctem efficit.

DE DISTANTIA LOCORVM.

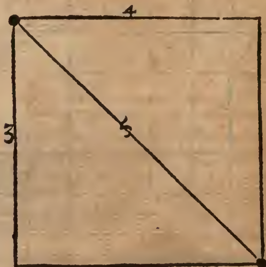
Duarum urbium, quarum diuerſa longitudo latitudoq́;, diſtantiam tribus modis inuenias. In globo extende circini pedes ad utrunque locum: deinde eos ad æquatorem tranſmoue, ibi enim interuallum uidebis, ut proxima pictura demonſtrat. A & B urbes ſunt.

Hanc alio modo reperias per figuram, quàm adponemus. Differentia longitudinis sit octo graduum: latitudinis totidem cum dodrante. Sint urbes A, B. In A posito altero pede circini, alterum prius ad B, post ad C literam moueas: inter quam & A earum est distantia.

Eadem fiunt per radicum extractionem, hoc modo: Duæ urbes distant longitudine quatuor graduum, latitudine trium. Vtriusque numerum quadratum coniunge, prouenientq; quinque & uiginti: cuius radix, hoc est, quinque gradus distantia est.

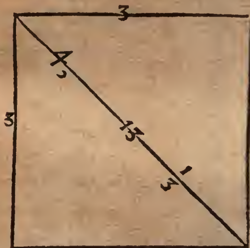

Quòd si aliquid superauerit minoris quadrati, numeriq;, quem habes, differentiam per sexaginta multiplica: deinde id quod collegeris, diuide per differentiam quadrati maioris, & minoris, hac ratione. Sit differentia longitudinis trium graduum, latitudinis totidem. Quadrati collecti octodecim efficiunt. Habita proxima radice

dice superest binarius. Quamobrem hac serie poni possunt quadrati numeri.

Minor quadratus	16	Differentia 9, diuisor.	
Maior	25	Differentia 2 multiplicanda	
Propositus numerus	18	per 90.	

Radix siue distantia harum urbium quatuor gradus tredecim minuta cum triente continet.

Quadratos numeros eorumq; radices inuenies per sequentem tabulam.

I 3

Radices.	Numeri quadrati.	Differẽtiæ	Radices.	Numeri quadrati.	Differẽtiæ	Radices.	Numeri quadrati.	Differẽtiæ	Radices.	Numeri quadrati.	Differẽtiæ	Radices.	Numeri quadrati.	Differẽtiæ
2	4	5	23	529	45	43	1849	85	63	3969	125	83	6889	165
3	9	7	24	576	47	44	1936	87	64	4096	127	84	7056	167
4	16	9	25	625	49	45	2025	89	65	4225	129	85	7225	169
5	25	11	26	676	51	46	2116	93	66	4356	131	86	7396	171
6	36	13	27	729	53	47	2209	95	67	4489	133	87	7569	173
7	49	15	28	784	55	48	2304	95	68	4624	135	88	7744	175
8	64	17	29	841	57	49	2401	97	69	4761	137	89	7921	177
9	81	19	30	900	59	50	2500	59	70	4900	139	90	8100	179
10	100	21	31	961	61	51	2601	101	71	5041	141	91	8281	181
11	121	23	32	1024	63	52	2704	103	72	5184	143	92	8464	183
12	144	25	33	1089	65	53	2809	105	73	5329	145	93	8679	185
13	169	27	34	1156	67	54	2916	107	74	5476	147	94	8836	187
14	196	29	35	1225	69	55	3025	109	75	5625	149	95	9025	189
15	225	31	36	1296	71	56	3136	111	76	5776	151	96	9216	191
16	256	33	37	1369	73	57	3249	113	77	5929	153	97	9409	193
17	289	35	38	1444	75	58	3364	115	78	6084	155	98	9604	195
18	324	37	39	1521	77	59	3481	117	79	6241	157	99	9801	197
19	361	39	40	1600	79	60	3600	119	80	6400	159	100	1000	199
20	361	41	41	1681	81	61	3721	121	81	6561	161	101	10203	201
21	441	43	42	1764	83	62	3844	123	82	6724	163	102	10408	103
22	484	45			85			125			165			105

Hæc tabula fit abijciendo differentiam superiori quadrato. Oẽs differentiæ binario distant. Extra torridam zonam longitu-

dinis gradus conuertendi in partes æquatoris, quod fieri potest per tabellam sequentem.

Lati.	Minu.	Lati.	Minu.
1	60	57	34
12	59	58	33
19	58	59	32
23	57	60	31
26	56	61	30
28	55	62	29
30	54	63	28
32	53	64	27
34	52	65	26
36	51	66	25
37	50	67	24
39	49	68	23
40	48	69	22
41	47	70	21
43	46	71	20
44	45	72	19
45	44	73	18
47	43	74	17
49	42	75	16
50	41	76	15
51	40	77	14
52	39	78	13
53	38	79	12
54	37	80	11
55	36		
56	35		

IOACHIMI FORTII RINGELbergii Andouerpiani Arithmetica.

IC aliquando uocibus utemur non usqueadeo splendidis, quod necesse fuerit maximè in proportionibus numerorum: ideoq; decreueră hanc artem, & complures alias eadem de causa non tradere. Sed quid isthaec solicitudo me mouet? Cicero plerisque in locis, ubi nulla cogit necessitas, nullam gratiam quaesisse uidetur, neque in dictionibus, neque in uerborum compositione. Omnis numerus uel absolutè per se accipitur, uel ad aliũ refertur, uel à Geometricis figuris quas constituit, nomen sumit. Primum genus diuiditur in parem, & imparem: in imperfectum, diminutum, abundantem. Par est, qui in duas aequas partes distribui potest, ut 4. 6. Qui duplex est. Pariterpar, qui in partes aequas ad unitatem usque diuiditur, ut 32 in 16 & 16, uterque deinde in 8 & 8. Pariter impar, qui usq; ad unitatem distrahi nequit in partes aequales, ut 6. Numerus perfectus est, cuius omnes partes coniunctae totum reddunt, ut 6, cuius partes 1. 2. 3: 28 cuius partes 1.2.4.7.14. Diminutus siue imperfectus, qui maior est partibus omnibus simul iunctis, ut 8 cuius partes 1.2.4, septem duntaxat efficiunt. Abundans, quem suae partes collectae excedunt. Porrò numerus, qui ad alium refertur,

tur, aut est æqualis alteri, aut inæqualis. Rursus *inæqualis, uel maior altero, uel minor. Maior (similis ratio & minoris) quinque formis continetur, quæ sunt multiplex, superparticularis, superpartiens, multiplex superparticularis, multiplex superpartiens.* Multiplices *sunt duplus, ut 6 ad 3, 4 ad 2: triplus, quadruplus. Superparticularis est, qui totum minorem continet, & aliquam eius partem, cuius hæ sunt species. Sesqualter, totum minorem complectens & alteram eius partem, ut 6 ad 4. Sesquitertius minorem continens, eiusq́; tertiam partem, ut 8 ad 6. Sesquiquartus, ut 5 ad 4. Sesquiquintus, ut 6 ad 5. Superpartiens dicitur, qui minorem continet, atque eius aliquot partes, cuius genera. Superbipartiens minorem continens & duas eius partes, ut 5 ad 3. Supertripartiens, minorem complectens, ac tres eius partes, ut 7 ad 4. 7 enim continet 4 & tres quadrantes. Superquadripartiens, ut 9 ad 5. Superquintupartiens, ut 11 ad 6. Supersextupartiens, 13 ad 7.* Multiplex *superparticularis, qui minorem plus quã semel continet, & præterea aliquam eius partem.* Duplus *sesqualter, ut 5 ad 2.* Duplus *sesquitertius, ut 7 ad 3.* Duplus *sesquiquartus, 9 ad 4.* Triplus *sesqualter, 7 ad 2.* Triplus *sesquitertius, 10 ad 3.* Triplus *sesquiquartus, 13 ad 4.* Multiplex *superpartiens, qui minorem plus quàm semel comprehendit, eiusq́; aliquot partes.* Duplus *superbipartiens, 8 ad 3.* Duplus *supertripartiens, 11 ad 4.* Triplus *superbipartiens, 11 ad 3.* Triplus *supertripartiens, 15 ad 4. Numerus ad geometricas figuras pertinens, aut est linearis, ut 2. 3. 4. .. .., aut planus, aut solidus. Plani sunt trigonus ut .:. , tetragonus :: , pentagonus :·: hexagonus ·::· , heptagonus 7, octogonus 8, ennagonus 9, decagonus 10, hendecago-*

nus 11, dodecagonus 12. Solidi, cubus ut 8: & pyramides trigona ut 4, tetragona ut 5, pentagona ut 6, hezagona ut 7, perfecta ut 30, & curta (ut uocant) 26, cui unitas siue uertex deest.

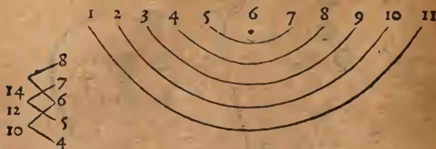
Laterum numeri.

Pyramidum numeri hoc pacto digeruntur.

omnis

Omnis numerus utrinque æqualiter distantium atque simul iunctorum continet dimidium.

Altera Arithmetices pars est, quæ ad praxin siue operationem pertinet, de qua nūc loquemur. Additio, duorum plurium'ue numerorum collectio est. A dextra parte ad sinistram, atque ab inferioribus ad superiores eundo colligendi omnes numeri, & collectus subscribendus. 1. 3. 5 efficiunt 9: 1. 1. 4, 6: 2. 3. 2, 7: qui ponendi ordine istiusmodi.

2	4	5
3	1	3
2	1	1
7	6	9

Quòd si superauerit denarius, pro eo proximæ lineæ adponenda est, unitas: si uiginti, duo: si triginta, tria: sic de alijs articulis. 2. 3. 5 decem efficiunt, subscribendum ergo 0. 1. 1. 4 & unitas seruata 7. 2. 3. 2 totidem. Summa collecta 7 7 0.

Sub

2	4	5
3	1	3
2	1	2
7	7	0

Subtractio est numeri à numero ablatio. A dextro latere sinistrum uersus inferior à superiori subducendus, subscribendumq; id quod superest. Duobus à sex subductis relinquuntur 4: 4 à 7, 3: 3 à 5, 2. *supersunt* 2 3 4.

5	7	6
3	4	2
2	3	4

Si superior numerus minor fuerit inferiori, superiori adijciendus denarius, & inferiori proximorum unitas. 2 *à* 10 *remanent* 8: 5 *à* 7, 2: 3 *à* 5, *totidem. Numerus relictus* 228. *Rursus* 2 *ab* 11 *sublatis, relinquentur* 9: 5 *à* 7, 2: 3 *à* 5, 2. *Subtractio additione confirmatur.*

5	7	0		5	7	1
3	4	2		3	4	2
2	2	8		2	2	9

Multiplicatio dicitur unius numeri per alterum geminatio. Hic quoque à dextero latere est auspicandum.

Multi

Multiplicator est 3, multiplicandus 5 2 3. Ter tria faciunt 9, subscribendus nouenarius: ter duo sex: ter quinque quindecim.

			3
	5	2	3
1	5	6	9

Si numerus multiplicans compositus fuerit, sic agendum. Ter tria 9 efficiunt: ter duo sex: ter quinque quindecim. Ternarius delendus. Tum bis tria, sex faciunt, qui senarius ponendus sub superiori binario. Bis duo quatuor: bis quinque decem. Numeris collectis per additionem proueniunt 1 2 0 2 9.

			2	3
		5	2	3
	1	5	6	9
1	0	4	6	
1	2	0	2	9

Diuisio multiplicationi opposita, est numeri cuiuspiam in partes aliquot partitio. In hac à leua ad dexteram progredimur. Numerus diuidendus est 1 2 9 6, diuidens uel diuisor 3. Quater tria sunt in 12, quaternarius igitur dextero lateri adponendus. Transferendus diuisor ad proximum locum. Ter tria sunt in 9: tria ergo adium

adiungenda quaternario. Deletis alijs numeris, ponendus diuisor sub senario. Bis 3 sunt in 6. Proueniunt 4 3 2.

1	2	9	6	4 3 2
	3	3	3	

Diuidendus numerus est 1 2 9 6: diuisor 51. Ponantur 5 sub binario, & 1 sub 9. Bis 5 sunt in 10: posito binario in latere dextero, delenda unitas & 5. Deinde bis unum, quæ altera pars diuisoris est, auferatur à 9, superfunt 7 scribenda super 9 deleta. Iam transferendus diuisor, ponendusq; quinarius sub unitate deleta, & unitas sub senario. Quinquies quinque sunt in uiginti septem, binarius scribendus supra septem deleta: deinde 5 adijcienda binario posito in dextro latere. Denique quinquies unum auferatur à senario, relinquenturq; 21, qui numerus amplius distribui nequit.

		(2		
		7	(1	
1	2	9	6	2 5 $\frac{21}{51}$
	5	1	1	
		5		

Regula proportionum, quæ ad multa conducit, est eiusmodi. Quinquagintatres uiri recipient uigintitres aureos, quatuor solidos, & denarios undecim. Aureus contineat solidos uiginti: solidus denarios duodecim. Quæritur quantum habebunt illorum uigintiseptem. Numeri hoc ordine ponantur.

53 ⟍ 23 *aureos*, 4 *solidos* , 11 *denarios*,

27 ⟶ 11 *aureos* , 14 *solidos*, 5, *denarios* & $\frac{10}{53}$

53 *diuisor est* : 23 *multiplicanda per* 27 , *prodeuntq;* 621 : *quibus distributis per* 53 *reperiuntur aurei* 11: *scribendi è regione numeri* 27. *Ex hac diuisione* 38 *relinquuntur aurei multiplicandi in solidos* 760 : *quibus adijciendi* 4 *alij solidi* , *eritq; numerus* 764 *diuidendus per* 53. *Inueniuntur* 14 *solidi aureis addendi. Ex diuisione relicti sunt* 22 *solidi multiplicandi per* 12 *denarios. Producto numero* 2 6 4 *adscribendi undecim denarij* , *prodeuntq; denarij* 2 7 5 *diuidendi per* 53. *Reperiuntur* 5 *denarij addendi solidis. Facta diuisione relicti sunt denarij decem adscribendi alijs denarijs supra diuisorem* 53 , *eruntq; decem quinquagesimæ tertiæ partes unius denarij. Vigintiseptem igitur uiri habebunt undecim aureos, quatuordecim solidos, quinq; denarios, & decem partes unius denarij secti in portiones quinquaginta tres. Hæc de numeris integris. Partes partibus adduntur , si sint eiusdem denominatoris , colligendo numeratores ac denominatorem supponendo: ut* $\frac{5\ \ 4\ \ 6}{3\ \ 3\ \ 3}$ *quæ efficiunt* $\frac{15}{3}$

Si diuersi denominatores fuerint, per transuersum numeratores sic multiplicandi per denominatores, Colligende

dæ $\frac{5}{3}$ & $\frac{6}{7}$: *multiplicentur* 5 *per* 7 & *producentur* 35. *Deinde* 6 *per* 3, & *prouenient* 18. *Qui numeri collecti efficiunt* 53, *hic numerator erit. Tum multiplicentur* 3 *per* 7, & *prodibunt* 21 *denominator. Numerus itaq; collectus est* $\frac{53}{21}$, *Plures & diuersæ partes ut* $\frac{5}{3}$ $\frac{6}{7}$ $\frac{8}{9}$ *iunguntur hoc pacto. Colligantur* $\frac{5}{3}$ $\frac{6}{7}$ *prouenientq;* $\frac{53}{21}$. *Deinde simili modo* $\frac{53}{21}$ $\frac{8}{9}$. *A* $\frac{7}{3}$ *si subtrahas* $\frac{5}{3}$ *relinquentur* $\frac{2}{3}$. *Si diuersi denominatores extiterint, ut* $\frac{8}{12}$ *à* $\frac{7}{3}$, *multiplica* 8 *per* 3 & *producentur* 24. *Inde multiplica* 12 *per* 7 & *prouenient* 84. *Ablatis* 24 *ab* 84, *relinquentur* 60, *sub quo ter duodecim, siue* 36 *ponantur* $\frac{60}{36}$. *Multiplicantur* $\frac{5}{3}$ *per* $\frac{4}{3}$, *geminatis* 5 *per* 4, $\frac{20}{3}$. *Si geminandæ sint* $\frac{4}{3}$ *per* $\frac{5}{6}$, *multiplica* 4 *per* 5, & *prouenient* 20, *qui numerator erit. Deinde* 3 *per* 6, *prodibitq;* 18 *denominator* : $\frac{20}{18}$. *Diuiduntur* $\frac{456}{3}$ *per* $\frac{35}{3}$ *abstrahen-*

K

do 35 quoties id fieri poteſt, à 457, & prouenient $\frac{13}{3}$ ac $\frac{1}{35}$. Nunc de lineis & nummis dicamus.

100000 ————————————————————

10000 ————————————————————

1000 ————————————————————

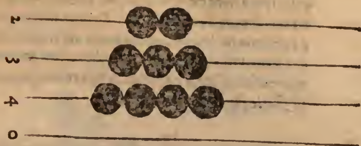
100 ————————————————————

10 ————————————————————

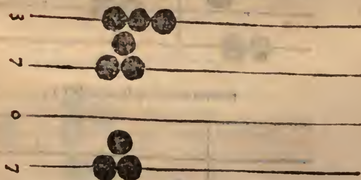
1 ————————————————————

Prima continet digitos, ſecunda decem efficit, tertia centum, quarta mille, qui numerus appellatur chilias, quinta myriada, ſexta decem myriadas, ſeptima centum myriadas, octaua mille myriades: : ita deinceps denaria multiplicatione augendo ſummam. Spatia ſiue interualla dimidium continent lineæ ſuperioris, uel inferioris quinarium. Primum ergo efficit quinque, ſecundum quinquaginta, tertium quingenta, quartum quinque chiliadas, quintum totidem myriadas. Vnus ſeu plures nummi poſiti in ſecunda linea ſignificant 10, in tertia centum, in quarta mille, quibus ſic reſpondent numerorum characteres.

In hac

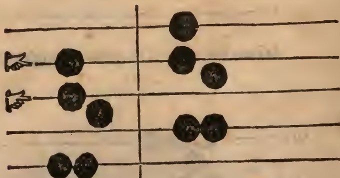

In hac ratione spatia iungenda lineis inferioribus.

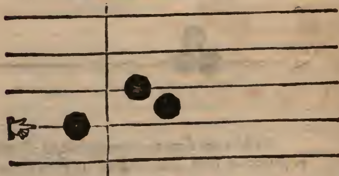

Addere aut demere aliquid facile est. Si multiplicare quicquam libet, diuisa tabula in partes duas, in leua numeros multiplicandos pone, eosq; transfer in dexteram paulatim descendendo. Geminandus numerus 1152 *per* 10. *Posito digito super quartam lineam, ipsa prima*

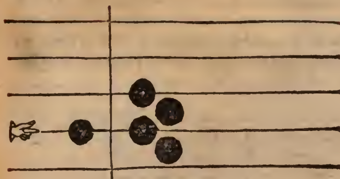
eſſe fingitur: quare nummum in ea poſitum non mille ſed unitatem ualere exiſtimamus, qui transferendus in ſuperiorem lineam dextræ partis. Deinde deſcendat digitus ad proximam lineam, pariq; modo auferatur nummus in ea iacens. Digito illic manente, dicendum nummum inferiorem ſolum ualere dimidium ſuperioris, ponendus ergo in ſpatio ſuperiori dextri lateris.

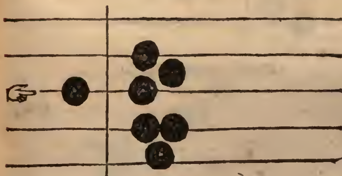
Numerus multiplicatus per 15

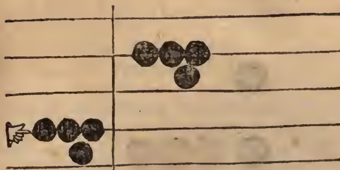

Numerus multiplicatus per 19 $\frac{1}{2}$

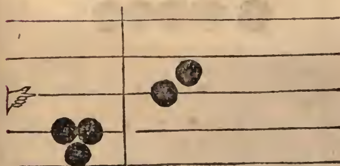

Centum per 16 $\frac{1}{4}$

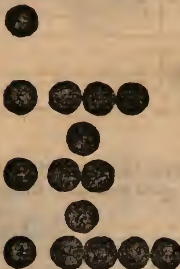

Diuiſio per 24, poſito digito in tertia linea, ſumptaq́; quarta parte, qui eſt ſenarius.

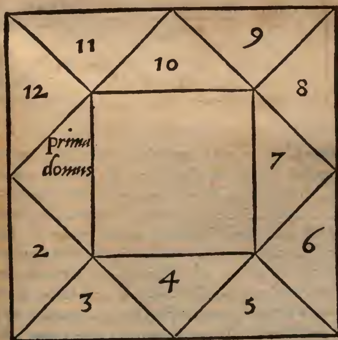
Si quis lineis uti nolit, aut non ſemper præſto eas habeat, illarum loco nummos ponat.

FINIS.

IOACHIMI FORTII RINGELbergii Andouerpiani Horoscopus.

Horoſcopum ſigniferi partem uocamus, quæ principio rei alicuius exoritur. Aliquando accipitur pro toto cælo in forma plana depicto. Mundus uniuerſus duodecim partibus ſeu domicilijs diſtinguitur, quæ ſic pingi conſueuerunt.

INter domos quatuor anguli sunt ἀνατολὴ, δύσις, μεσουράνιον, ὑπόγειον, siue horoscopus, occasus, meridies, media nox. Totidem succedētes secunda, quinta, octaua, undecima. Cæteræ cadentes nominantur. Domus eædem permanent per omne æuum, sed non per omnes terræ oras. Nam quæ nobis est prima, alijs secunda est, alijs tertia, quarta, quinta: & ibi nobis occasus est, ubi nonnullis gentibus medium cælum: quæq; hic est domus uitæ, alibi domus mortis est. Quæ signiferi partes in singularum domorum initijs sint, ita inuenias. Quære in ephemeridibus locum Solis,

eun

eundemq; uestiga in tabulis, quæ sequuntur, sub titulo decimæ domus, uidebisq; situm cæli ad tempus meridianum. Quod si primam uel secundam horam à meridie desideres, uide in proxima linea ad leuam manum minutorum numerum, quem ubi descendendo inueneris, horam habebis primam, secundo secundam, sic deinceps alias.

Tem

♈

Tēp. à merid		10 ♈	11 ♉	12 ♊	1 ♋	2 ♌	3 ♍
H	mi	G	G	G	G	G	G
0	0	0	10	23	22	13	3
0	4	1	11	24	23	14	4
0	7	2	12	24	23	14	5
0	11	3	13	25	24	15	6
0	15	4	14	26	25	16	7
0	18	5	15	27	25	17	7
0	22	6	16	28	26	17	8
0	26	7	17	29	27	18	9
0	29	8	18	♋	28	19	10
0	33	9	19	0	28	19	10
0	37	10	20	1	29	20	11
0	40	11	21	2	♌	21	12
0	44	12	23	3	0	21	13
0	48	13	24	4	1	22	14
0	51	14	25	5	2	23	15
0	50	15	26	5	3	24	16
0	59	16	27	6	3	24	16
1	3	17	28	7	4	25	17
1	6	18	29	8	5	26	18
1	10	19	♊	9	6	27	19
1	14	20	1	10	6	27	19
1	18	21	2	10	7	28	20
1	21	22	3	11	8	28	21
1	25	23	4	12	8	29	22
1	29	24	5	13	9	♍	23

♈

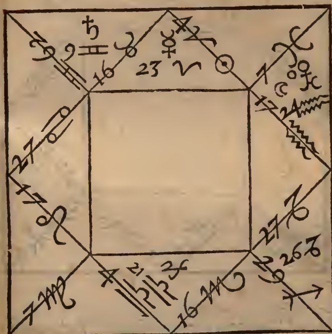
Tēp à merid.		10 ♈	11 ♊	12 ♋	1 ♌	2 ♍	3 ♍
H	mi	G	G	G	G	G	G
1	29	24	5	13	9	♍	23
1	33	25	6	13	10	1	24
1	36	26	7	14	10	1	25
1	40	27	8	15	11	2	26
1	44	28	9	16	12	3	27
1	48	29	10	17	12	4	27
1	52	30	11	17	13	5	28

♉

		♉	♊	♋	♌	♍	♍
1	52	0	11	17	13	5	28
1	55	1	12	18	14	5	29
1	59	2	13	19	15	6	♎
2	3	3	14	20	15	7	1
2	7	4	15	21	16	8	2
2	11	5	15	21	17	8	3
2	15	6	16	22	18	9	3
2	19	7	17	23	18	10	4
2	22	8	18	24	19	11	5
2	20	9	19	24	20	12	6
2	30	10	20	25	20	12	7
2	34	11	21	26	21	13	8
2	38	12	22	27	22	14	9
2	42	13	23	27	23	15	10
2	46	14	24	28	23	15	10

Hic duntaxat cæli hemisphærium describitur: reliquæ domus ex oppositis signis cognoscuntur.

SITVS CAELI DIE QVINTO *Martij ad horam meridianam.*

Descripto signifero notandæ sunt erraticæ stellæ è tabulis Ephemeridum.

Hæc figura transposita est. Debet enim esse loco præcedentis.

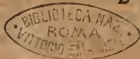
In

IN Ephemeridum libris planetarum loca describuntur ad meridiem alicuius ciuitatis. Quare si quis ijs uti uelit, necesse erit eos ad urbem, in qua quis natus fuerit, accommodari. Quum enim in una regione medius dies est, alijs hora undecima uel decima, alijs prima, uel secūda est. Ephemerides, quos nunc habemus, compositi sunt ad meridianum Vlmæ ciuitatis in Germania, à cuius meridie Lutetia aufert horæ partes uigintiseptem, Lugdunum duodetriginta, Maßilia uigintisex, Andouerpia uigintitres, Basilea octo.

Mart

PRimo die huius mensis, quando in Vlma urbe meridies est, uel Lugduni hora undecima cum trigintaduobus minutis, uel Romæ duodecima cum triēte unius horæ, Sol est in duodeuigesimo minuto uigesimi primi gradus Piscium. Eodem momento Luna ultimum Leonis gradum lustrat, Saturnus nonum Geminorum, Iupiter uigesimunquartum Libræ, Mars decimumseptimum Capricorni, Hesperus octauum Arietis, Mercurius septimum eiusdem signi, draconis caput decimamtertiam partem Libræ. Progrediuntur Saturnus, Mars, Mercurius: retrogradi sunt Iuppiter, & Venus. Saturnus ad summam epicycli absida tendit, propteraduenientem Solem: Mars contrà descendit, atque progressum minuit. Latitudo Saturni austrina est unius gradus & trigintaduorum minutorum: decimo die unius partis atque unde triginta minutorum: uigesimo unius gradus ac minutorum uigintiquinque Decimanona hora à meridie primi diei Luna in Saturni tetragonum radium incidit, quare tum incidere uenas non licet, & crisis morborum periculosa. Secundo die à meridie Vlmensi hora decima à Marte Luna zodiaci triente abest. Vigesima hora à meridie quarti diei radio tetragono Mars aspicit Lunam, inutilis φλεβοτομία, atq; si is dies decretorius fuerit periculum ægro denuntiatur. Hæc tabella ex diurno motu cognito, quantum cæli intra horam sidus aliquod percurrat, elicit.

L

1	0	2	30	21	0	52	30	41	1	42	30
2	0	5	0	22	0	55	0	42	1	45	0
3	0	7	30	23	0	57	30	43	1	47	30
4	0	10	0	24	1	0	0	44	1	50	0
5	0	12	30	25	1	2	30	45	1	52	30
6	0	15	0	26	1	5	0	46	1	55	0
7	0	17	30	27	1	7	30	47	1	57	30
8	0	20	0	28	1	10	0	48	2	0	0
9	0	22	30	29	1	12	30	49	2	2	30
10	0	25	0	30	1	15	0	50	2	5	0
11	0	72	30	31	1	17	30	51	2	7	30
12	0	30	0	32	1	20	0	52	2	10	0
13	0	32	30	33	1	22	30	53	2	12	30
14	0	35	0	34	1	25	0	54	2	15	0
15	0	37	30	35	1	27	30	55	2	17	30
16	0	40	0	36	1	30	0	56	1	20	0
17	0	42	30	37	1	32	30	57	2	22	30
18	0	45	0	38	1	35	0	58	2	25	0
19	0	47	30	39	1	37	30	59	2	27	30
20	0	50	0	40	1	40	0	60	2	30	0
gra. mi. 2	gra. mi. 2	mi. 2 3	2 3 4	gra. mi. 2	gra. mi. 2	mi. 2 3	2 3 4	gra. mi. 2	gra. mi. 2	mi. 2 3	3 4

Quatuor charecterum genera. Signorum. ♈ ♉ ♊ ♋ ♌ ♍ ♎ ♏ ♐ ♑ ♒ ♓ *Planetarum,* ♄ ♃ ♂ ☉ ♀ ☿ ☾. *Radiorum ,* ☌ □ △ ⚹ ☍. *Et tres aliæ notæ* ☊ ☋ ⊕ *Quibus sic in scribendo utimur ,* ☌ ♂ ☌ ☿ *in* 3 ♉ *, coitus Martis ac Mercurij in tertio gradu Tauri.*

FORMA VESTIGANDI

Fortunam.

PArtu diurno tot gradus ordine signorum ab horoscopo abijciendi, quot à Sole Luna distat, ubiq; numeri finis est, ibi sedes est Fortunæ. Nocturnis horis à Luna ad Solem supputandum est. Partes commodè numerentur signis ordine positis in circulo hac forma.

Media nox
Horoscopus
uel oriens.
Meridies
Occidens
1
2
3
7
8
9
10
11
12

Horoscopus in uigesimanona parte Geminorum est: Sol in decimaoctaua leonis: Lunæ sidus in uigesimotertio gradu domus suæ: Fortuna in uigesimoquarto. hæc per intergrum diem in eodem penè loco manet: occidente Sole aliò repente transuolat, ibiq; hæret usq; ad sequentem Solis emersum. Interlunio per diem in ortu est, plenilunio in occasu. Quum Lunæ à Sole distantia est unius signi, diurno tempore in domo secunda est, nocturno in duodecima. Motum habet tardum cum Luna per signorum orbem, quo duodecim mundi domos mensis spatio permeat.

DIGNITATES PLAnetarum.

Sol Leonem poßidet, Luna Cancrum, proxima utrinq; signa Mercurius: alia deinde Venus, sequentia Iupiter, reliqua Saturnus. Facies tertia pars signi est. Prima facies Arietis datur Marti, secunda Soli, tertia Veneri, prima Tauri Mercurio, secunda Lunæ, tertia Saturno, simili seruato ordine & planetarum & signorum. Dominus faciei decanus appellatur. Vnde Arietis decanū primum Martem esse dicimus, secundum Solem. Domus continet quinq; dignitates, exaltatio quatuor, triplicitas tres, terminus duas, facies unam. Saturnus in Ariete & Geminis quinq; dignitates habet, in Tauro & piscibus tres, in Cancro, Virgine, ac Scorpione duas, in Leone & Sagittario sex, in Libra & Aquario decem, in Capricorno septem. Iouis sidus in Ariete & Aquario dignitates quinq; habet: in Tauro, Virgine, & Scorpione duas: in Geminis, Cancro, Leone, ac Libra sex: in Sagittario decem: in Ca-

pri-

pricorno tres: in Piscibus octo. Mars in Ariete octo: in Tauro, Cancro, ac Virgine quinq;: in geminis & Leone tres: in Libra, Sagittario, & Aquario duas: in Scorpione undecim, in Capricorno decem: in piscibus sex. Sol in Ariete atq; Leone octo: in Tauro, Cancro, Libra, Aquario & piscibus nullas: in Geminis, Virgine, Scorpione & Capricorno unã: in Sagittario tres. Venus totidem in Ariete & Aquario: in Tauro decem: in Geminis, Leone & Sagittario duas, in Cancro, Virgine, Libra, & Scorpione sex: in Capricorno quinq;: in Aquario tres: in Piscibus nouem. Mercurius in Ariete, Leone, Scorpio, Capricorno, & Piscibus duas: in Tauro, Cancro ac Sagittario tres: in Geminis decem: in Virgine duodecim: in Libra quinq;: in Aquario sex. Luna in Ariete, Geminis & Leone nullas: in Tauro octo: in Cancro nouem: in Virgine, Scorpione, Capricorno atq; Piscibus tres: in Libra, Sagittario & Aquario unam.

FORMA DIRIGENDI RAdios stellarum.

DIrigere est uidere, quot mundi gradus medium cælum, siue horizonta rectum prætereant dum stella una ad alteram, uel ad alterius radios, uel ad locum aliquem ducitur. Quòd fieri solet aut tabulis, aut astrolabo, aut instrumento quodam magnæ amplitudinis, ubi uitrea tabula super aliam tabulam uoluitur. In figura natali singuli gradus æquatoris singulos annos efficiunt: in reuolutione quinquaginta nouẽ minuta & octo secunda dicm. Diriguntur pars oriens, Sol, Luna, Fortuna, decima domus.

Exortus prænuntiat ea quæ ad uitam pertinent: Sol dignitates & honores: Luna corporis rationem indicat: Fortuna opes & lucrum: medium cælum actus.

DE INVENTIONE HOROscopi natalis, ac moræ fœtus in vtero.

SI Luna fuerit in tertia parte Tauri fœmina concipiẽte fœtum, idem gradus orietur ipsa pariente. Rursus si conceptus tempore emergat primus gradus Scorpionis, puer non nascetur, nisi sidus in prima parte signi eiusdem fuerit. Quod per altitudinem, quam Luna tempore partus in nostro seu antichthonum hemisphærio habet, ostendemus. Primum describantur domus ad horam, qua puerum natũ esse existimãt. Tũ uide, quo in loco Luna sit sub terrá ne, an supra terram: & quantum distet ab oriente, si infra finientem nostrum fuerit: aut ab occidente, si nobis sit conspicua. Hic enim numerus in tabula sequenti demonstrabit morã fœtus in utero: qua supputata retro in tabula mensium, & inuento postremo die, auferendæ sunt horæ, quæ in tabula moræ repertæ sunt. Vbi mora finem habet dicendum eo die fuisse conceptionem, sed non ea hora. Post hæc quære in quo signiferi gradu Luna fuerit hora natali, & quantam latitudinem habuerit. Deinde sumpto astrolabo, eum locum & latitudinem puncto signabis in reti seu zodiaco circa eclipticam lineam uersus Aquilonẽ uel Austrum. Eo puncto posito in oriente, quære quam cæli partem Sol tenebat conceptus die, ex qua uidebis quota hora is punctus oriebatur die conceptionis, eaq; horæ

conce

cõceptus erat. Tum uestiga in quo zodiaci gradu Luna erat hac hora conceptionis, quem rursus in astrolabi signifero puncto notabis cum latitudine arctoa siue austrina: & qui gradus cum eo puncto oritur, is dicendus est uerus gradus emergens tempore natali. Quidam inter Hebræos scriptores prodidit se quinquies hæc re ipsa in fœminarum coitu partuq; obseruasse.

A		B				C			
Sig.	Gra.	Heb.	Di.	Ho.	Mi.	Heb.	Di.	Ho.	Mi.
0	0	37	0	15	4	39	0	7	4
0	2	37	0	16	53	39	0	8	53
0	3	37	0	18	43	39	0	10	43
0	4	37	0	20	32	39	0	12	31
0	5	37	0	22	21	39	0	14	21
0	6	37	1	0	11	39	0	16	11
0	7	37	1	2	0	39	0	18	0
0	8	37	1	3	49	39	0	19	49
0	9	37	1	5	39	39	9	21	39
0	10	37	1	7	28	39	0	23	28
0	11	37	1	9	17	39	1	1	17
0	12	37	1	11	7	39	1	3	7
0	13	37	1	12	56	39	1	4	56
0	14	37	1	14	45	39	1	6	45
0	15	37	1	16	35	39	1	8	35
0	16	37	1	18	24	39	1	10	24
0	17	37	1	20	13	39	1	12	13
0	18	37	1	22	3	39	1	14	3
0	19	37	1	23	52	39	1	15	52
0	20	37	2	1	41	39	1	17	41
0	21	37	2	3	21	39	1	19	31
0	22	37	2	5	20	39	1	21	20
0	23	37	2	7	9	39	1	23	9
0	24	37	2	8	58	39	2	0	58
0	25	37	2	10	47	39	2	2	47
0	26	37	2	12	36	39	2	4	36
0	27	37	2	14	26	39	2	6	26
0	28	37	2	16	16	39	2	8	17
0	29	37	2	18	7	39	2	10	16
1	0	37	2	19	55	39	2	11	55
1	1	37	2	21	44	39	2	13	44
1	2	37	2	23	33	39	2	15	33
1	3	37	3	1	23	39	2	17	23
1	4	37	3	3	12	39	2	19	12
1	5	37	3	5	1	39	2	21	1
1	6	37	3	6	51	39	2	22	51
1	7	37	3	8	40	39	3	0	40
1	8	37	3	10	29	39	3	2	29
1	9	37	3	12	19	39	3	4	19
1	10	37	3	14	8	39	3	6	9
1	11	37	3	15	57	39	3	7	57
1	12	37	3	17	47	39	3	9	46
1	13	37	3	19	36	39	3	11	36
1	14	37	3	21	25	39	3	13	25

A				B				C	
Sig.	Gra.	Heb.	Di.	Ho.	Mi.	Heb.	Di.	Ho.	Mi.
1	15	37		23	15	39	3	15	15
1	16	37	4	1	4	39	3	17	4
1	17	37	4	2	53	39	3	18	51
1	18	37	4	4	54	39	3	20	44
1	19	37	4	6	32	39	3	22	52
1	20	37	4	8	21	39	4	0	21
1	21	37	4	10	11	39	4	2	11
1	22	37	4	12	0	39	4	4	0
1	23	37	4	13	49	39	4	5	49
1	24	37	4	15	39	39	4	7	39
1	25	37	4	17	28	39	4	9	28
1	26	37	4	19	17	39	4	11	17
1	27	37	5	21	7	39	4	13	7
1	28	37	5	22	56	39	4	14	56
1	29	37	5	0	45	39	4	16	45
2	0	37	5	2	35	39	4	18	35
2	1	37	5	4	24	39	4	20	24
2	2	37	5	6	13	39	4	22	13
2	3	37	5	8	2	39	4	23	2
2	4	37	5	9	52	39	5	1	52
2	5	37	5	11	41	39	5	3	41
2	6	37	5	13	30	39	5	5	30
2	7	37	5	15	20	39	5	7	20
2	8	37	5	17	9	39	5	9	9
2	9	37	5	18	59	39	5	10	59
2	10	37	5	20	48	39	5	12	48
2	11	37	5	22	37	39	5	14	37
2	12	37	6	0	27	39	5	16	27
2	13	37	6	2	16	39	5	18	16
2	14	37	6	4	5	39	5	20	5
2	15	37	6	6	55	39	5	21	55
2	16	37	6	7	44	39	5	23	44
2	17	37	6	9	33	39	6	1	33
2	18	37	6	11	22	39	9	3	22
2	19	37	6	13	12	39	6	5	12
2	20	37	6	15	1	39	6	7	1
2	21	37	6	16	50	39	6	8	50
2	22	37	6	18	40	39	6	10	40
2	23	37	6	20	29	39	6	12	29
2	24	37	6	22	19	39	6	14	19
2	25	38	0	0	8	39	6	13	8
2	26	38	6	1	57	39	6	16	57
2	27	38	0	3	46	39	6	17	46
2	28	38	0	5	36	39	6	19	36

		A		B		C			
Sig.	Gra.	Heb.	Di.	Ho.	Mi.	Heb	.Di.	Ho.	Mi.
2	19	38	0	7	25	39	6	21	25
3	0	38	0	9	14	40	0	1	14
3	1	38	0	11	4	40	0	3	4
3	2	38	0	12	53	40	0	4	53
3	3	38	0	14	43	40	0	6	42
3	4	38	0	16	32	40	0	8	32
3	5	38	0	18	20	40	0	10	20
3	6	38	0	20	10	40	0	12	10
3	7	38	0	22	0	40	0	14	0
3	8	38	0	23	49	40	0	15	49
3	9	38	1	1	39	40	0	17	39
3	10	38	1	3	28	40	0	19	28
3	11	38	1	5	17	40	0	21	17
3	12	38	1	7	7	40	0	13	7
3	13	38	1	8	56	40	1	0	56
3	14	38	1	10	46	40	1	2	45
3	15	38	1	12	35	40	1	4	35
3	16	38	1	14	24	40	1	6	24
3	17	38	1	16	13	40	1	8	13
3	18	38	1	18	2	40	1	10	0
3	19	38	1	19	52	40	1	11	52
3	20	38	1	21	41	40	1	13	41
3	21	38	1	23	31	40	1	15	31
3	22	38	2	1	20	40	1	17	10
3	23	38	2	3	9	40	1	19	9
3	24	38	2	4	58	40	1	20	58
3	25	38	2	6	48	40	1	22	48
3	26	38	2	8	37	40	2	0	37
3	27	38	2	10	27	40	2	2	27
3	28	38	2	12	16	40	2	4	16
3	29	38	2	14	4	40	2	6	4
4	0	38	2	15	53	40	2	7	53
4	1	38	1	17	44	40	2	9	44
4	2	38	2	19	33	40	2	11	33
4	3	38	3	21	23	40	2	13	23
4	4	38	3	23	12	40	2	15	12
4	5	38	3	1	1	40	2	17	1
4	6	38	3	2	51	40	2	18	51
4	7	38	3	4	40	40	2	20	40
4	8	38	3	6	29	40	2	22	29
4	9	38	3	8	19	40	3	0	19
4	10	38	3	10	8	40	3	2	8
4	11	38	3	11	57	40	3	3	57
4	12	38	3	13	47	40	3	5	47
4	13	38	3	15	36	40	3	7	36
4	14	38	3	17	17	40	3	9	25

A distantia Lunæ ab oriente uel occidente. B mora fœtus in utero, quum Lunæ sidus supra horizonta est. C. tempus à cõceptione ad horã natalẽ, quãdo fœtu nascẽte Luna infra terminũ uisus est.

A		B				C			
Sig.	Gra.	Heb.	Di.	Ho.	Mi.	Heb.	Di	Ho.	Mi.
4	15	38	3	19	15	40	3	11	16
4	16	38	3	21	4	40	3	13	4
4	17	38	3	22	53	40	3	14	53
4	18	38	4	0	43	40	3	16	43
4	19	38	4	2	32	40	3	18	32
4	20	38	4	4	21	40	3	20	21
4	21	38	4	6	11	40	3	22	11
4	22	38	4	8	0	40	4	0	0
4	23	38	4	9	49	40	4	1	49
4	24	38	4	11	39	40	4	3	39
4	25	38	4	13	28	40	4	5	28
4	26	38	4	15	17	40	4	7	17
4	27	38	4	17	7	40	4	9	6
4	28	38	4	18	56	40	4	10	55
4	29	38	4	20	45	40	4	12	45
5	0	38	4	22	35	40	4	14	35
5	1	38	5	0	24	40	4	16	24
5	2	38	5	2	13	40	4	18	13
5	3	38	5	4	3	40	4	20	3
5	4	38	5	6	52	40	4	21	52
5	5	38	5	7	41	40	4	23	41
5	6	38	5	9	31	40	5	1	31
5	7	38	5	11	20	40	5	3	20
5	8	28	5	13	9	40	5	5	9
5	9	38	5	14	59	40	5	6	59
5	10	38	5	16	48	40	5	8	48
5	11	38	5	18	37	40	5	10	37
5	12	38	5	20	27	40	5	12	27
5	13	38	5	22	16	40	5	14	16
5	14	38	6	0	5	40	5	16	4
5	15	38	6	1	55	40	5	17	55
5	16	38	6	3	44	40	5	19	44
5	17	38	6	5	33	40	5	21	33
5	18	38	6	7	23	40	5	23	23
5	19	38	6	9	12	40	6	1	12
5	20	38	6	11	1	40	6	3	1
5	21	38	6	12	51	40	6	4	51
5	22	38	6	14	40	40	6	6	40
5	23	38	6	16	29	40	6	8	29
	24	38	6	18	19	40	6	10	19
5	25	38	6	20	8	40	6	12	8
5	26	38	6	21	57	40	6	13	57
5	27	38	6	23	47	40	6	15	47
5	28	39	0	1	36	40	6	16	36
5	29	39	0	3	0	40	6	19	25
30	●	39	●	5	15	40	6	21	51

	Ianu.	Febru.	Mart.	April.	Mai.	Iun.
1	A	d	[illegible]	g	b	e
2	b	e	e	A	c	f
3	c	f	f	b	d	g
4	d	g	g	c	e	A
5	e	A	A	d	f	b
6	f	b	b	e	g	c
7	g	c	c	f	A	d
8	A	d	d	g	b	e
9	b	e	e	A	c	f
10	c	f	f	b	d	g
11	d	g	g	c	e	A
12	e	A	A	d	f	b
13	f	b	b	e	g	c
14	g	c	c	f	A	d
15	A	d	d	g	b	e
16	b	e	e	A	c	f
17	c	f	f	b	d	g
18	d	g	g	c	e	A
19	e	A	A	d	f	b
20	f	b	b	e	g	c
21	g	c	c	f	A	d
22	A	d	d	g	b	e
23	b	e	e	A	c	f
24	c	f	f	b	d	g
25	d	g	g	c	e	A
26	e	A	A	d	f	b
27	f	b	b	e	g	c
28	g	c	c	f	A	d
29	A		d	g	b	e
30	b		e	A	c	f
31	c		f		d	

	Iul.	Augu.	Septēb.	Octob.	Nouēb.	Decēb.
1	g	c	f	A	d	f
2	A	d	g	b	e	g
3	b	e	A	c	f	A
4	c	f	b	d	g	b
5	d	g	c	e	A	c
6	e	A	d	f	b	d
7	f	b	e	g	c	e
8	g	c	f	A	d	f
9	A	d	g	b	e	g
10	b	e	A	c	f	A
11	c	f	b	d	g	b
12	d	g	c	e	A	c
13	e	A	d	f	b	d
14	f	b	e	g	c	e
15	g	c	f	A	d	f
16	A	d	g	b	e	g
17	b	e	A	c	f	A
18	c	f	b	d	g	b
19	d	g	c	e	A	c
20	e	A	d	f	b	d
21	f	b	e	g	c	e
22	g	c	f	A	d	f
23	A	d	g	b	e	g
24	b	e	A	c	f	A
25	c	f	b	d	g	b
26	d	g	c	e	A	c
27	e	A	d	f	b	d
28	f	b	e	g	c	e
29	g	c	f	A	d	f
30	A	d	g	b	e	g
31	b	e		c		A

Luna distans à capite uel cauda draconis uno signo aut quinque signis latitudinem habet partium duarum & triginta minutorum: duobus aut quaternis, quatuor graduũ minutorum uiginti: tribus quinq; partium. A capite ad caudam arctoa latitudo est: in altera parte, austrina.

DE REVOLVTIONE.

TEmpus reuolutionis est, quo Sol incidit in idem punctum signiferi, in quo erat hora partus, uel initio cuiuspiam rei. In reuolutione profectio sumitur mutãdo singulis annis unum signum ab hora natali. Quæruntur profectiones exortus, medij cœli, Fortunæ & omnium siderũ errantium. Profectio Solis dignitates significat: Lunæ, corporis ualetudinem: medij cœli actiones: Fortunæ ac secundæ domus, lucrum:

DE DOMINO ANNI.

PLaneta, qui ingrediente Sole primam partem Arietis fuerit in aliquo quatuor angulorum, dominus anni erit, si in eo dignitates aliquas habuerit. Quod si duo in uno angulo fuerint, anni dominus dicendus est, qui in eo plures dignitates habuerit. Si in duobus angulis erraticæ stellæ inueniantur, prima domus præferri debet decimæ, decima septimæ, septima quartæ. Si in angulis nemo fuerit, uidendæ undecima, nona, quinta. Pari forma reperiatur dominus æstatis, autumni, & hyemis, ingrediente Sole principium Cancri, Libræ, Capricorni. Ptolemæus dominum ueris nominat eum, qui plures habuerit dignitates tempore coitus uel plenilunij præcedentis ingressum Solis in Arietem. Mensis dominum Martem uocamus, quando interlunium in Ariete uel Scorpione est: Venerem, quum in Tauro seu Libra: Mercurium, quũ in Geminis aut Virgine: Lunam quum in Cancro: Solem quum in Leone: Iouẽ

quan

do in Sagittario uel piscibus: Saturnum quando in Capricorno aut Aquario.

MANSIONES LVNAE.

PRimæ mansionis initium est, nonus gradus Arietis, secundæ secundus Tauri: tertiæ, decimusquintus eiusdem signi: quartæ uigesimusoctauus eiusdem: quintæ, decimus Geminorum: sextæ, uigesimustertius signi eiusdem: septimæ, sextus Cancri: octauæ, nonus eiusdem: nonæ, tertius Leonis: decimæ, decimusquintus eiusdem: undecimæ, uigesimusoctauus eiusdem: duodecimæ, decimus Virginis: decimætertiæ, uigesimustertius eiusdem: decimæquartæ, sextus Libræ: decimæquintæ, decimusnonus eiusdem: decimæsextæ, secundus Scorpionis: decimæseptimæ, decimus quintus eiusdem: decimæoctauæ, uigesimusoctauus eiusdẽ: undeuigesimæ, decimus Sagittarij: uigesimæ, decimustertius eiusdem: uigesimæprimæ, sextus Capricorni: uigesimæsecundæ, decimusnonus eiusdem: uigesimætertiæ, secundus Aquarij: uigesimæquartæ, decimusquintus eiusdem: uigesimæquintæ, uigesimusoctauus eiusdem: uigesimæsextæ, decimus Piscium: uigesimæseptimæ, uigesimustertius eorundem: postremæ, sextus Arietis. Temperatæ naturæ sunt, prima, sexta, octaua, undecima, decimatertia, decimaquarta, uigesimaprima, uigesimatertia, uigesimaquarta, & ultima: siccæ, secunda, quinta, nona, decimaoctaua, uigesimaquinta, uigesimasexta: reliquæ, humidæ.

IOACHIMI
FORTII RING.
Andouerpiani Astrologia.

DE DOMINO GENITVRAE.

GRAECI *ὀικοδεσπότην, nostri genituræ dominum uocant, dominum signi sequentis Lunam: ut si die natali Luna fuerit in sidere Tauri, dominus erit Mercurius. Saturnus quum genituræ dominus est, facit arrogantes, fidos, iramq́; diu continentes in pectore, corpore extenuatos, pallidos, languidos, frigidæ naturæ, solicitos. Iupiter magnanimos, imperiosos, nobiles, ambitiosos, honestos, lætos, formosos, felices, atq; etiam fortunatos eorum filios. Martis stella duros, inuictos, immobiles, contentiosos, audaces, fortes, & plus æquo cibum appetentes, auerso semper & ab uxore, & à liberis animo. Veneris sidus amabiles, gratos, uenustos, amatores, musicos, libidinosos, pios, lætos, iustos, & incorruptæ amicitiæ, corpore item longo & candido, crispis capillis, potu magis quàm cibo gaudentes. Mercurius ingeniosos, modestos, omnia artium genera discere cupientes: atq; si in domo sua, aut Veneris, uel in finibus suis siue altitudine sua fuerit, poëtas, & eloquentiæ deditos. Sol & Luna istiusmodi dominij expertes sunt.*

Iudicia

IVDICIA E SIGNIS QVAE partus tempore oriuntur.

ORiente Arietis signo nati fratribus carent, aut è pluribus unum habent superstitem, qui uitijs nonnullis obnoxius est, patrimonium nunc dißipant, nunc rursus augent, & crebro capitis dolore infestantur. Oriente Tauro perpetuo labore fatigantur, & quicquid adipiscuntur, amittunt: postea tamen amissa recuperant, eosq; qui antè inimici fuerant, prostratos uident. Gemini magnorum uirorum faciunt amicos. Cancer ingeniosos, doctos, iracundos, modestos, fortes. Leo laboriosos. Virgo uarijs uoluptatum generibus deditos. Libra religiosos, inconstantes, inuictos, gloriosos. Scorpio iracundos, agiles, peregrinantes, & quibus in rebus omnibus uarietas semper placeat. Sagittarius diuites, ingeniosos, omniumq; rerum peritos. Capricornus assentatores, humilis animi, multa optantes, ac dijs prolixis & ignauis semper precibus molestos. Aquarius, aliàs prodigos, aliàs rursus grandi labore aurum colligentes. Pisces, prudentes, fidos, amicos.

SITVS STELLARVM IN duodecim cœli domibus

QVi Saturno oriente nascitur, suis fratribus dignitate antecellet, & si qui ante eum fuerint nati, morientur. Si Saturnus in proxima domo fuerit, magnas crebrasq; ille qui sic nascitur, turbas ciebit, patrimonium omne dißipabit, in omnibus actibus tardus erit, & sæpe aduersa corporis ualetudine. In tertia domo eadem

stella tardos facit & inopes. In quarta diurnis horis pecuniarum auidos, custodes auri & argenti. Nocturnis contrà prodigos ac imbecilles. In quinta per diem reges & duces: per noctem in iuuenta pigros, atq; inconstantes. In sexta, prodigos languidosq;. In septima matutinus summas opes largitur, maximè circa uitæ finem: sed sic nati plerunq; hæmorrhoïde, ac neruorum contractione laborant. Vespertinus quoq; hæmorrhoïcos, & phlematicos parit. In octaua per diē auget patrimonium: per noctem euertit. In nona diurno tempore uates efficit, augures, mathematicos, philosophos, sacerdotes, somniorumq; interpretes. Nocturno iras deorum & imperatorum odia gignit. In decima imperatores facit, reges, duces, suisq; omnibus superiores. In undecima, modicas opes pollicetur, idq; post trigesimum ætatis annum. Nam ante illum quicquid habuerint, amittent, nec poterunt dignitatem uel patrimonium consequi, nisi peracto sideris cursu. In duodecima fraude seruorum, & frequenti ægritudine genitos infestat. Iupiter in horoscopo diurno partu facit nobiles, magnos, præfectos ciuitatibus, uenustos, beneuolos, alacres, diuites. Nocturno maiores fratribus suis. In secunda domo aliunde hæreditates promittit, uel adoptionem. In tertia mediocres opes præbet. In quarta per diem facit iureconsultos, legumlatores, nuntios regum, præfectos reip. sacerdotes. Per noctem uerò modicas opes donat: sed ætatis accessu reddit feliciores. In quinta fortunatos efficit & reip. præsides. In sexta pessimè collocatur, eoq; sic posito nati sæpe exponuntur, præsertim si horoscopi dominus sit. Hæc enim domus nulli stellæ felix est sedes. In septima diurno partu diuites facit, longam beatamq; senectutem pollicetur. Nocturno

cturno tantum opum tribui nato, ut ad bene beateq; uiuendum nihil ei desit. In octauo prodigos reddit, inimicos parit, seditiones mouet. In nona augures facit & deorum interpretes. In decima per diem publicorum negociorum principes, sed libidinis infamiæ obnoxios: per noctem honestos mores tribuit, cum iactura patrimonij. In undecima ab ortu Solis magnas opes pollicetur, honores, magistratus: ab occasu, eadem, sed aliquanto minora. In duodecima reddit inimicis semper superiores. Mars in oriente nocturno partu in masculinis signis milites procreat, atq; si matutinus fuerit sine radijs Iouis liberaliores efficit, quàm patrimonia patiantur. Diurno uerò callidos, audaces, furiosos, inconstantes, prodigos. In secunda domo infelices errantesq; procul à patria & parentibus, præsertim circa ortum matutinum. In tertia magnos, sed laboriosos, & alienas res desiderantes, & latentis cuiuspiam facinoris sibi conscios. In quarta per diem corporis indicat languores ac uulnera, & perpetuas molestias ab uxoribus. Per noctem facit nuntios, milites, prodigos, ferarum custodes, atq; semper in desertis regionibus commorantes. In quinta in domo sua uel Iouis aut in finibus suis, siue in altitudine sua, gloriam maximam, patrimonia magna, ac omne genus felicitates tribuit. In sexta multa incommoda minatur. In septima pericula, labores, cædes, scelera, seditiones. Quòd si domum suam ex diametro uiderit, non faciet quidem βιοθανάτους, nunquam enim domum suā stella euertit, sed ὀλιγοχρονίους, nisi horoscopum & Lunam Iouis radij tueantur. Occidente Marte geniti plerunque uiolenta morte pereunt. In octaua patrimonia de negat. In nona præfectos Reip. ducesq; exercitus, sed aliqua in itinere pericula portendit: in domo

Veneris uel Mercurij, doctos & claros facit oratores. In decima, & domo uel altitudine sua, aut in domo Iouis, præsides, duces, uitæ, necisq; dominos. In undecima, felices, opulentos, & gratos populo. In duodecima diurnis horis morbos, languores, solicitudines, scelera, damna, pericula, & seruorum insidias denotat. Nocturnis, hæc mala mitigatur. Sol horoscopo insignes honores, sed infelices fratres portendit. In secunda languidos facit, breuis uitæ, semper solicitos, & suo labore aurum colligentes. In tertia inualidos, sed prudentes & præfectos ciuitatū. Quòd si Sol in radijs Saturni aut Iouis fuerit, periuros, perfidos, miseros & sordidis rebus deditos. In quarta, idq; maxime in Martis uel Saturni radijs, patris celerem mortem notat, & generis totius atque patrimonij euersionem. In quinta reddit uenustos, splendidos, ac omnia facilè consequentes. Quòd si in eodem loco fuerit Venus, maximos à populo honores promittit. In sexta, graues ac longas ægritudines, Marte tenente primam domum, uulnera, celerem patris mortem, & euersionem patrimonij, idq; si in medio cælo nulla stella fuerit. Nam si sidus aliquod eum locum teneat, opes magnas pollicetur. In septima, maxima uitia & ægritudines, præsertim in radijs Martis uel Saturni. In octaua patris repentinam mortem: in Martis aut Saturni radijs tetragonis uel oppositis deliros signat. In nona deorum cultores, siue templorum conditores, diuinasq; laudes cum iactantia & ostentatione celebrantes, è quibus honorem non uulgarem consequentur. In decima & domo sua, uel Iouis, uel in altitudine sua, reges aut duces, qui à patre imperium accipient. In undecima felices reddit ac nobiles, honestos parentes tribuit, & cum ætate diuitias auget. Quæ omnia

maiora erunt, si cum Ioue aut Venere fuerit, uel in trigonis eorum radijs. In duodecima ignobiles atque seruos procreat, iacturam patrimonij, tristem uitam, & ægritudines graues. Veneris sidus in oriente diurno partu caupones, improbos & adulteros efficit. Nocturno facundos, amicos imperatorum, ac illustrium uirorum negocia curantes. In secunda domo per noctem, artium inuentores, felices, & deditos libidini: per diem tardas nuptias, & repentinos uxorum interitus monstrat. In tertia, præcipuè in radijs Iouis felices promittit nuptias. In quarta uenustos & magnorum uirorum amicos facit. In quinta pios, comes, fortunatos, si ipsam Iouis stella uiderit, etiam nobiles. In sexta ignobiles uxores, aut uiduas & nunquam obsequentes uiris præbet. Si mulier sic Venerem habuerit grandi periculo ædet partum. In septima si in suo signo fuerit, felicem reddit senectutem, tardè uxorem & liberos dat. In octaua diurnis horis, ægrè dat uxorem, eamq; aut uiduam, aut infœcundam, aut deformem. Nocturnis è morte mulierum opes largitur. Nonam lustrans, in templis facit desidentes sordidè, nunquam tondentes comam, somniorum interpretes, & uolentes aliquid uelut à dijs dictum hominibus nuntiare: quæ omnia firmiora erunt, si ipsam Saturnus aliquo radio contueatur. In medio cælo claros, potentes & fortunatos efficit. Si fœmina in loco Venerem habuerit, erit impudica, & omnium exposita uoluntati. In undecima si uespertina aliquos Saturni Martis'ue radios attigerit, infœcundos facit atq; illicito coitu gaudentes. In duodecima mulierum causa mortem prædicit, & perpetuam solicitudinẽ. Mercurius in horoscopo philosophos facit, mathematicos, oratores, iureconsultos, sacerdotes. In secunda domo ma-

tutinus, ignobiles, sceleratos, alienos à literis: uespertinus ac partu nocturno, negotiatores, fœneratores, & curãtes aliena. In tertia sacerdotes, mathematicos, sapientes, fortunatos. In quarta multiformi doctrina præditos, & res curantes alienas. In quinta matutinus, auidos auri ac argenti, & fœcundos in procreanda sobole: uespertinus prodigos, qui pecunias seruare non queant. In sexta è diuinis rebus atque eloquentia diuitias largitur. In septima libidini & grauibus uitijs deditos, atque si in domo Martis uel Saturni fuerit, lenones. In octaua matutinus auaros ac ambitiosos: uespertinus ignauos, fatuos, laboriosos. In nona contentiosos & plura iactantes, quàm re ipsa præstare poßint. In decima in cunctis rebus gerendis admirabiles. In undecima ingeniosos ac prudenter omnia perficientes. In duodecima publica & ardua negotia adfectantes. Luna exoriens ac plena fortunatos reddit, & maiores fratribus ætate ac honore: in radijs Saturni uel Martis, mox à partu genitos interimit. In secunda domo per diem aut parentes citò necat, aut natum ab ijs separat: per noctem claros efficit, feliciter omnia peragẽtes, sed luxui & delicijs deditos. In tertia matrem ignobilem uel infamẽ denotat. In quarta matrem breuis uitæ, & ante maritum morituram significat. In quinta copiosam promittit sobolem, unde is qui natus est, postmodo honorem adipiscatur. In sexta crescens & in cuiuspiam salutaris stellæ radijs, corporis sanitatem donat & opes è quadrupedibus. In septima augescens atque in Iouis aut Veneris aspectu aliquo posita, felicem reddit senectutem, & lucrum à mulieribus. Contra in radijs Saturni uel Martis, maximè diurno partu, & decrescente lumine, ægrè dat uxorem, eamq; uiduam, deformem, infœcundam.

In octaua aliunde è morte cuiuspiam hæreditatem promittit. In nona cultores deorum efficit, & semper in templis desidentes. In decima nocturnis horis, in domo uel altitudine sua crescens & in conspectu Iouis, imperatores aut principes facit, quibus uitæ necisq; potestas sit: diurnis mediocres opes præbet. In undecima ea decernit, quæ in quinta. In duodecima breue tempus uitæ portendit, & miseros ac laboriosos.

E PLANETARVM LOCIS iudicia.

SAturni sidus in Ariete languidos facit præsertim quũ in enneaticos uel hebdomaticos annos incederint. In Tauro prima ætate miseros, imbecilles, ægros, in senectute fortunatos. In geminis debiles quoq; & languidos præcipuè annis climactericis. In cancro inopes, seruos, laboriosos. In Leone pauperes, qui à parentibus aut nihil accipient, aut si quid acceperint, perdent. In Virgine pios, humanos & uarijs occupationibus deditos. In Libra, si salutaris cuiuspiam stellæ testimonio adiuuetur, magnas pollicetur opes, alioqui pauperes facit aut prodigos. In Scorpione dolores, peregrinationes & calamitates portendit. In Sagittario pericula & multas ægritudines. In Capricorno nunquam uiginem dat uxorem, sed aut uiduã, aut stupratam ab alijs. In Aquario qui Saturnum habent, in multa incidunt periculorũ, morborum, & tempestatum incommoda: post quæ, si Iupiter & Mercurius bene collocati sint, gloriam, opes, & honores maximos consequuntur. In Piscibus pauperes efficit, sed facetos & propria uirtute ac egregio aliquo facinore laudem sibi compa-

rantes. Iouis stella in Ariete facit claros, religiosos, fortes, imperiosos, & cum regibus conuersantes, excepta prima ætate, quæ multis periculis infestabitur. In Tauro *iustos, fortes, fidos, alijs semper plus quàm sibi prodesse studentes.* In Geminis *diuites, auaros, laboriosos.* In Cancro *fidos & magnorum uirorum amicos. Ioue lustrante Leonem in multis laboribus tantisper agent uitam, dum Saturni stella uenerit ad Arietem, hoc est, trigonum Iouis radium: tum enim opes & principum amicitiam consequentur.* In Virgine *honestos facit, uerecundos, pudicos, fideles.* In libra *parit turbas, ignominias, iniurias, peregrinationes, præcipuè si fuerit in aduersis Saturni radijs.* In Scorpione *generosos, animo pariter & corpore fortes reddit.* In Sagittario *gloriosos, principes, duces, eruditos ac diuites, in tetragono Saturni radio uxorem & liberos denegat.* In Capricorno *si fuerit in sudoribus & periculis uersabuntur, donec secundum cursum peregerit sidus, à quo tempore fortunatior uita consequetur.* In Aquario *uenatores gignit, formosos, & uestiũ ornatu plurimùm gaudentes.* In piscibus *philosophos, iureconsultos, atq; occultarum artiũm indagatores. Mars in Ariete fures, fraudulentos, superbos.* In Tauro *audaces, contentiosos, homicidas, fœdi aspectus, & iocis semper deditos.* In Geminis *uersutos, qui astu magis, quàm uirtute uel ui aperta alios superare studeant.* In Cancro *dimicatores, equites militarem artem exercentes, qui absoluto Saturni cursu chirurgicæ, & magicis incantationibus operam dabunt.* In Leone *tristes, solicitos, cogitabundos.* In Virgine *acres grauißimæ iracundiæ, iram diu in pectore seruantes, ignobiles & inopes, ita ut uix necessaria uitæ alimẽta poßint adipisci.* In libræ signo *formosos*

mosos, bellicososq;. In Scorpione circa uitæ initium pauperes & inuidos, pòst ætate prouectiore sapientes, fortes, frugi. In Sagittario pigros, inertes, molles, effœminatos, imbecilles, muliebri uoce & cultu gaudentes. Verùm simul atque zodiaci orbem Saturnus permeauerit, fortes erunt, magnanimi, & arduis rebus occupati. In Capricorno generosos, fortes, qui quæuis negotia audaci animo intrepidè suscipiant. In Aquario perfidos, sceleratos, contentiosos, semper alios ad discordiam instigare conantes, qui postea aut uisu priuabuntur, aut aliquo membrorum uitio laborabunt, atque alijs uictus causa seruire cogentur. In Piscibus omnibus corporis uoluptatibus deditos, uates, & magicarum artium studiosos. Sol in Ariete crudeles & uictoriam summè adfectantes, qui postquam Saturnus tertiam cæli partem transierit, si Solis sidus in angulis mundi extra tela malorum fuerit, opes augebunt, & honorem à regibus consequentur. Quòd si in Saturni uel Martis radios eo tempore inciderit, à principibus incommoda patientur. In Tauro auaros, qui per fas per nefas colligent diuitias. In Geminis principes, aut primates, sed paruæ potentiæ, qui res omnes pro sua libidine gerere studeant. In Cancro uenustos, fabulis atque amoribus deditos. In Leone reges, principes, duces armis ac bellicis rebus operam nauantes. In Virgine claros, felices, & mirabili quodam ingenio præditos. In Libra principes, qui amisso imperio uix aliquem inuenient, cui uitam suam tutò possint credere. In Scorpione formosos, magni nominis & famæ, qui honorem à regibus consequentur, & hæreditates multas acquirent. In Sagittario fraudulentos. In Capricorno principes in crebras ægritudines, dolores, famæ ac opum dispendia incidentes. In Aquario solicitudines, langores,

morbos, damna ac pleraque hoc genus incommoda significat. In *Piscibus inertes facit, desides, otiosos. Veneris sidus in Ariete tristes, solicitos, pauperes, mendicos, multæ cogitationis, & impuro nonnunquam amore detentos.* In *Tauro nobiles, magnæ existimationis & famæ, regum ac principum familiares, & regiorum fortasse liberorum pædagogos, & qui semper cum primatibus ac nobilibus uiris consuetudinem habeant: idq; præcipuè, si Veneris stella in prosperos aliquos Iouis radios inciderit.* In *Geminis sapientes, facundos, formosos, omnibus gratos, beneuolos, qui summo pietatis ardore cunctis hominibus & pauperibus opem ferre desiderent.* In *Cancro epulas, conuiuia, gemmas, & huiuscemodi luxus seu ornamenta sectantes.* In *Leone pauperes, abiectos, miseros, infelices.* In *Virgine tristes, inter infimæ sortis homines plerunque conuersantes.* In *Libra æquos, iustos, rerum bellicarum studiosos.* In *Scorpione acres, arrogantes, improbos.* In *Sagittario fortes, audaces, qui uel arte sagittandi, uel alijs exercitijs bellicis apud nobiles homines uictum sibi comparabunt.* In *Capricorno honestos, placidos, alacres, uenustos & conuiuia sectantes.* In *Aquario aucupes, uenatores, in cæteris negotijs pigros & inertes.* In *piscibus doctos, sapientes, reges, principes, duces, iureconsultos. Mercurius in Ariete prauos, homicidas, insidiatores.* In *Tauro cantores, inertes, lentos, otiosos, ac uentri tantum, & uoluptatibus deditos.* In *Geminis sagaces, facundos, ad lites atque discordias natos.* In *Cancro tristes, cogitabundos, astutos, insidiatores, infames.* In *Leone milites, qui bella & prælia sectabuntur, atque inde summum decus sibi comparabunt.* In *Virgine fortes, industrios, sagaces, alentes equos, aues, canes.* In *Libra oratores,*

Arithmeticos, Geometras, Astrologos. In Scorpione uenustos, honestos, liberales, equites. In Sagittario homicidas, qui armis & pugnis plurimùm delectabuntur. In Capricorno pauperes, debiles, ignobiles. In Aquario astronomos, augures, uates, interpretes somniorum, & futuros euentus hominibus prædicentes, unde & famam & opes consequentur. In piscibus formosos, facundos, iureconsultos, eruditos. Luna in Ariete reges, principes, diuites, magnæ famæ, uenustos fortes, audaces. In Tauro tranquillos, alacres, prudentes, formosos. In Geminis pauperes, miseros, infelices, deformes, temere omnia peragentes. In Cancro reges, principes, locupletes, corporis proceri & uenusti. In Leone itidem principes, reges, opulentos, sed sæuos & arrogantes. In Virgine tristes, cogitabundos, doctos, & pauperes. In Libra diuites ac nobiles, qui relictis omnibus negotijs, lusibus, choreis, ac eiusmodi uoluptatibus inuigilabunt, & propter amorem mulierum famæ ac rerum suarum dispendia patientur. In Scorpione asperos, crudeles, imperitos, crasso ingenio. In Sagittario reges, duces, diuites, iureconsultos. In Capricorno nobiles, opulentos, magnæ existimationis. In Aquario uagos, profugos, exules, aucupes, uenatores. In Piscibus pauperes, otiosos, inertes, uenatores tamen & aucupes.

DE QVAESTIONIBVS.

SI *quispiam rogauerit, quæ sit natura illius, de quo tacitè in animo suo cogitat, etiam partus die ignoto, componantur domus mundi ad horam quæstionis, atque ex illis iudicetur non secus ac si esset hora partus.*

Si quis

Si quis interrogauerit super absente sit ne uiuus an mortuus, describēdæ domus, imponendiq́; planetæ in locis suis, deinde iudicandum, quemadmodum sequens exemplum indicabit. Oriatur uigesima pars Leonis, Fortuna sit in uigesimosecundo gradu eiusdem signi, Sol & Luna in medio cœlo, Saturnus in loco Fortunæ. Danda pars emergens eiusq́; dominus & Luna absenti, super quo est quæstio. Quia horoscopi præses Sol tenet decimam domum, uiuere uidetur, & optima esse ualetudine. Sed quoniam Saturni stella consistit iuxta gradum orientem, hoc est, lineam uitæ, idq́; in loco Fortunæ, quorum utrunque sidere suo infestat: tum maximè, quia Luna opressa est radijs Solis, dicendum est esse mortuum. Si dominus signi orientis sit in prima domo, dicito accedentes ad te quicquam uelle quærere de seipsis: si in secunda, de opibus, auro, argento, alijsúe possessionibus: si in tertia, de fratribus aut sororibus: si in quarta, de parentibus: si in quinta, de liberis: si in sexta, de morbis: si in septima, de nuptijs. Quòd si uitæ dominus retrogradus uel combustus sit, iudicium è Luna sumito ad eandem rationem.

COMMVNES QVAEDAM iudicandi formæ.

DOmum fortunatam esse dicimus, in qua fortunæ gradus est. Si fœtu nascente planetæ complúres in occidente fuerint, felicem senectam id significare. Humilem conditionem, si tempore partus planetæ nulli in domo sua fuerint: magnificam si multi. Huc referantur ea, quæ de climactericis annis alibi posuimus. Verius iudicabis oriente Libra & signis utrinque proximis, quàm Piscibus uel

Ariete, ob uelociorem ortum. Quippe si in hora partus ædenda nonnihil aberrauerint, arbitrabimur interdum Arietem emergere, ascendente Tauro. Cæterùm hæc ad climata pertinent, quibus maior latitudo, uel horizontis obliquitas: nam circa æquinoctium omnibus penè par mora in ortu. Si Fortuna diurno tempore in signo masculino fuerit, pater eius, qui natus est, ante matrem morietur: si in fœmineo, mater ante patrem. Contrà nocte Fortuna in masculino sidere priorem matris mortem denuntiat, in fœmineo patris. Masculina sunt Aries, Gemini, Leo, Libra, Sagittarius, Aquarius: alterius sexus reliqua. In figura partus dominus horoscopi & dominus horæ indicant ea, quæ futura sunt primo anno. Quare si uterq; felicem nactus sit locum, felix significatur illius anni successus. Domini secundæ domus, & secundæ horæ, secundo anno præficiuntur: cæteri deinceps simili ordine alijs. Nonnulli adfirmant, si qui Luna Leonem permeante nouem uestem induant, esse illis eadem omnino ueste moriendum.

DE CAPITE DRACONIS.

ANαβιβάζων, siue draconis caput quotidie tria minuta percurrit, uicenisq; diebus singulos gradus. Quando id in Ariete est, eo anno significat magnatibus felicitatem, ac exitium ignobilibus. In Tauro diuitum & illustrium uirorum interitum. In Geminis aduersas opulentorum atque nobilium hominum ualetudines è uentis ortas. In Cancro liberalitatem & clementiam regum. In Leone crebra fulmina & ignes in aëre. In Virgine, segetum ac frugum incommoda. In Libra sæuitiam & inclementiam regum. In Scorpione arma & uulnera. In Sagittario segetum agrorumq; uastationem. In Capricorno

fel

felicitatem principum, cæterorum hominum pericula. In Aquario religionis detrimenta. In Piscibus, potentiam nobilibus.

RIDICVLA, SED IVCVNDA quædam vaticinia.

PRoximo anno cæci parum, aut nihil uidebunt, surdi malè audient, muti non loquentur. Ver erit calidum ac humidum, æstas calida & sicca, autumnus frigidus & siccus, hyems frigida & humida. Aestate erunt quandoque pluuiæ, interdum fulmina ac tonitrua, aliquando cadent grandines. Bellum erit inter aucupes & aues, inter piscatores & pisces, inter canes & lepores, inter feles & mures, inter lupos & oues, inter monachos & oua. Multi interibunt pisces, boues, oues, porci, capræ, pulli & capones: inter simias, canes & equos, mors non tantopere sæuiet. Senectus eodem anno erit immedicabilis, propter annos, qui præcesserunt. Non pauci inopia laborabunt, complures ægrotabunt, plerique morientur, etiam ante senectutem. Varia erit rerum mutatio. Periculosa erit nauigatio in oceano occiduo, præsertim, si oriantur tempestates. Reges & principes satis bene se habebunt. Vulgi fortuna quandoque bona fuerit, interim aduersa, aliquando mediocris. Diuites melius se habebunt, quàm pauperes: sani, quã ægri. Aurum erit charius argento, plumbum erit mediocris pretij. Circa Martium oues minoris ementur, quàm boues aut equi. Erit bonum edere capones, pauones, perdices, & bibere optima uina. In aliquibus locis erunt cædes ac homicidia propter aspectum Martis. Plenilunium erit in Martio uel Aprili, quando Luna Soli erit opposita.

Quòd

Quòd si ipsa tum in caput uel caudam draconis inciderit, occultabitur tantisper, dum rursus ex umbra terræ emergat. Serenitas erit circa orbem Solis. Frigus uigebit in extremis zonis, & altis montibus. Calor & siccitas aëris futura est sub signifero. Ingens humoris copia erit circa mare Tyrrhenum, ac Ionium, & maximè in Oceano. Qua de re uide Aristotelem libro decimoquarto Physicorum, capite ultimo paulo post finem.

*

De si

DE FIGVRIS GEOMANTIAE.

	2		1		2		2
Acquiſitio	1	*Lætitia*	2	*Albus*	2	*Cõiunctio*	1
	2		2		1		1
	1		2		2		2
	1		2		2		1
Amißio	2	*Triſtitia*	2	*Rubeus*	1	*Carcer*	2
	1		2		2		2
	2		1		2		2
	2		1		2		2
Fortuna	2	*Puella*	2	*Caput*	1	*Populus*	2
maior	1		1	*draconis*	1		2
	1		1		1		2
	1		1		1		1
Fortuna	1	*Puer*	1	*Cauda*	1	*Via*	1
minor	2		2	*draconis*	1		1
	2		1		2		1

Figuræ bonæ dicuntur : acquiſitio , Fortuna maior, Lætitia,puella,albus,caput draconis,coniunctio,populus: reliquæ malæ. 2 parem punctorum numerum notat. 1 imparem. Acquiſitio,coniunctio,lætitia,puer figuræ ſunt orientales, maſculinæ, diurnæ, aëreæ, ſanguineæ. Amißio, Fortuna minor,rubeus,cauda draconis auſtrinæ, maſculinæ,diurnæ,igneæ , cholericæ. Albus,puella,populus , uia ſeptentrionales,fœmineæ,nocturnæ,aqueæ, phlegmaticæ. Fortuna maior,triſtitia,carcer,caput draconis,occiduæ, nocturnæ,terreæ,melancholicæ. Omnes figuræ,quæ in capite

pite duo puncta habent, fixæ sunt: excipiuntur coniunctio, populus & rubeus communes. Quibus unum in uertice punctum est, appellantur mobiles, dempto carcere, quæ principio fixa est, sed in fine mobilis. Igneas & aëreas celeres ac leues uocant: aqueas terreasq; tardas & ponderosas.

Forma quærendi iudicem.

H	G	F	E	D	C	B	A
1	1	2	2	2	2	1	2
2	2	1	1	1	1	1	2
2	1	1	2	2	2	2	1
1	2	1	2	1	2	2	1

N	M	2	I
2	2	2	1
2	2	2	1
1	1	1	1
1	1	1	1

P	O
2	1
2	1
2	2
2	2

Q
1
1
2
2

N

A, b, c, d matres dicuntur: e, f, g, h filiæ: i, l, m, n neptes: o, p testes: q iudex. A fit fortuito iactu punctorum parium ac imparium in terra, siue arena. Similiter modo b, c, d. E fit ex capitibus matrum: f ex punctis in descensu proximis: eodem pacto g, & h. I nascitur ex compositione a & b: l ex c & d: m ex e & f: n ex g & h: o ex i & l: p ex m & n: q ex o & p. In his quatuor anguli sunt, prima, quarta, septima, decima: succedentes secunda, quinta, octaua, undecima: cadentes tertia, sexta, nona, duodecima. Prima figura uitam significat illius, pro quo est facta quæstio: secunda diuitias: tertia fratres ac sorores: quarta parẽtes, quinta liberos, sexta ægritudines. septima matrimonium, octaua mortem, nona religionem. decima agendi facultatem, undecima rationem amicorum, duodecima inimicorum. Haud commodè iudicaueris, quum ille qui quærit non est mente tranquilla, hoc est, quum patitur aliquos adfectus animi aut iram, aut amorem, aut tristitiam: uel quum Luna combusta est, aut quando cælum est nebulosum.

QVA RATIONE E FIgurarum prouentu nos iudicemus.

PLerique iudicium à iudice petunt: ego malo spectare multitudinem figurarum. Vt si multæ proueniant bonæ, colligere bona, siue rem futuram adfirmare: sin malæ, prædicere mala, aut rem negare futuram. Plura adscriberem de artis usu, nisi uiderem etiam uulgo satis esse perspectum. Inuentio nostra, nemini adhuc cognita mortalium, quod sciam, quaq; olim res dignas admiratione, & prodigio similes deprehendimus, modo dicta.

Diui

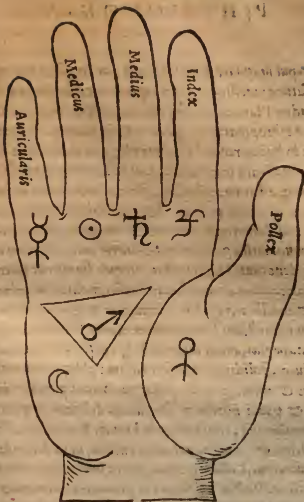
DIVINATIONVM GENERA.

Diuinationis species nouem sunt. Ἀςρολογία *diuinatio è syderum motu atque radijs.* Hydromãteia *ex aqua.* *Catoptromanteia, è speculo,* Lecanomãtia: *ex peluibus.* Pyromantia *ex igni.* Geomantia *è terra.* Chiromantia *ex incisuris manuum.* Necromantia *uel necyomantia, qua umbrarum euocationes fiunt, & inferorum colloquia.* Capnomantia *ex fumo.* Hæ *omnes in formas duas diuidũtur.* Naturales, *quando non ratione aliqua, sed concitatione quadam animi futura præsentiunt: ut sæpè insomniantibus & uaticinantibus per furorem contingit.* Artificiosas, *quæ ex ueterum euentuum signorumq́; obseruatione futuros euentus colligunt.* Diuinationum *genera aliquot Cicero enumerat, cuius hæc sunt uerba:* Nec *uerò quicquam aliud adfertur, qur ea quæ dico diuinandi genera nulla sunt, nisi quòd difficile dictu uidetur, quæ cuiusque diuinationis ratio, quæ causa sit. Quid enim habet aruspex, quur pulmo incisus etiam in bonis extis dirimat tempus & proferat diem? Quid augur? quur à dextra coruus à sinistra cornix faciat ratum? Quid astrologus? quur stella Iouis aut Veneris coniuncta cum Luna ad ortus puerorum salutaris sit: Saturni Martisúe contraria? Quur autem deus dormientes nos moneat, uigilantes negligat? Quid deinde causæ sit, quur Cassandra furens futura prospiciat, Priamus sapiens hoc idem facere non queat?* Reperi *uolumina, quæ modum tradebant alloquendi planetas, & ab ijs petendi quasuis res.* Præscribebant *id fieri debere in uestibus mundis, quæ eundem cum stellis colorem haberent.* Sic *Lunæ loquuturi ueste sese ornant candida, ac prælonga.* Exquiruntur *alia, quæ longum esset hic recensere.* Obseruatio *uulgi est, si*

N 2

tredecim in conuiuio sint, unum ex illis ante annum moriturum. Vidi nonnullos, qui ob id ad conuiuantes duodecim nunquam accedebant, ne numerum dictum complerent. Vanitatis mihi narratum est exemplum, in celebri quodam conuiuio tredecim numero eiusdem pene familiæ extitisse conuiuas, atque ex ijs unum ante undecimum ab eo tempore mensem obijsse.

*

N. 3

PHYSIONOMIA hominis.

Caput magnum hebetes notat, ut in asinis: minutum fatuos: mediocre felix ingenium: cacuminatum inuerecundos. Plani capilli simplices: erecti uel crispi timidos, ut in Aethiopibus: densi prauos. Frōs ualde parua indociles, ut in suibus: rotunda habetes: lōga adulatores, ut in canibus: quadrata magnanimos, ut in leonibus. Aures crassæ magnæq; astutum, callidum, fraudulentū: tenues ac breues docilem & bonæ indolis. Oculi subrubentes uerecundos: parui pusillanimes: magni tardos: eminentes fatuos: ocyus circumuolubiles ganeonem: tardioris motus pigrum inertemq; denotant. Nasus rectus, linguæ significat intemperantiam: acutus, iracundiam: obtusus, molliciem: aduncus, qui & aquilinus, regalem animum ac magnificentiam: simus immodestiam, scortationem: minor, fraudem, rapacitatem: apertus, animi uim, roburq; corporis: rotundus obstructusq;, stoliditatem ac secordiam: obliquus intortusq;, mentis & animorum obliquitatem. Dentes parui & imbecilles & pauci hominem significant debilem, ingenio felici, mansuetum, timidum, uitæ breuis. Facies fusca fortes signat, impendio nigra uel alba timidos, ut in Aethiopibus & mulieribus. Collum longum, pedes longos, gracile grales indicat. Pectus amplum aut prominens fortem & audacem. Motus uelox inconstantes: segnis hebetes: tardus graues & magnanimos. In hominibus magnæ staturæ plus roboris est corpori, in paruæ animo. Quippe quanto uirtus magis est dispersa, tanto est imbecillior.

De ur

DE VRINA NON VISA.

DIe Solis si quis ægrotare incipiat, siue petat remedium, dicito morbum esse calidum ex flaua bile, cor angi dolore, & membra omnia grauari ægritudine. Hora Solis, corpus nimio adfici ardore, & membra ueluti incendi, dolorem in corde, ac renibus esse. Die Veneris, languorem & uelut contractionem esse circa lumbos, renes, testiculos, spinam, umbilicum. Hora Veneris, dolorem iuxta renes esse è frigore ortum, & ægrum multiplici cura, ac solicitudine torqueri. Die Mercurij, adfectum esse pulmonem, ægrè spirare, & inde corporis totius ægritudinem, sensuum uires perturbatas, graues cogitationes. Hora Mercurij, tumores in corpore, dolorem in lumbis, qui ortus est ex æstu nimio & frigore sequenti, aut è uento aliquo. Die Lunæ phlegmata caput infestare, dolorem esse in lumbis, facile posse in ἀποπληξίαν incidere. Hora Lunæ morbum esse ortum è frigore & humore adfirmes, atque dextrum latus malè habere, & nisi citò succurrant periculum fore de uita. Adde penè esse sublatum ueneno ab eo, qui quondam fuerat amicus, & circa occipitium quoque esse dolorem. Die Saturni, morbum esse frigidum & siccum, & diuturnum, ortum in liene, membra omnia grauari, & maximè stomachum. Hora Saturni, morbum esse natum è uentis ac frigore, lumbos & splenem infestari. Die Iouis redundare sanguinem ob hepatis calorem nimium, dolorem esse sub pulmone circa dextrum latus, febribus ægrum laborare. Hora Iouis, adfectum esse hepar; tremore ac frigore corpus commoueri, sed morbum non esse diuturnum. Die Martis, morbum esse calidum & siccum, laborare febri, anxias

cogitationes habere, languorem esse in renibus. Hora Martis, febres & tremores esse in corpore, redundare flauam bilem, imminere morbum regium: huic ne detur medicamentum, nisi hora Martis. Isthæc communis natura planetarum est: quam ob aspectus uarios, & singulares hominum ortus contingit immutari: quod addo, ne quis obijciat complures eodem die ægrotare, non tamen eodem laborare morbo. Aliquam certè adhibẽdam esse rebus istiusmodi fidem, Astrologorum experientia docet, qui ex inæqualium horarum dominis, sæpe uitæ genus colligunt. Et mea equidem sententia tam dies quàm horæ quandam è sideribus naturam trahunt. Verum hic nihil efficiet prorsus, qui horoscopi signa, atque quæstionum uim, ut uocant, ignorauerit, in quibus iudicium omne è radijs pendet. Ex his maiora cognoscuntur, quàm si hac ratione intelligas morbum. Dies Saturni, Iouis, aliorumq; siderum errantium initium sumunt, non à media nocte, sed ab ortu Solis.

DE SOMNIIS.

Somniorum interpretationem adponemus, mirè frugiferam, tum ad cognoscendum seruandumq; corporis statum, tum ad rerum futurarum metus inanes fugiendos. Fit enim non raro, ut post fatigationem, siue immodicum uini usum accenso corpore per somnium uideantur ignes, gladij, pugnæ, uulnera. Vnde plerunque causæ ignari & timidi, si aliquo proficisci uelint, quales ego quosdam noui, portendi arbitrantur, sese in latronum manus incasuros. Atque ideo cœptum quandoque iter dimittunt. Quod si tales ea quæ hic scribentur tenerent, scirent & à cibis calidioribus, seu nimio labore esse abstinendum, & nullum subesse periculum. Eadem

dici

dici possunt de tenebris horrore, aquis, rebusq; alijs apparentibus, quæ miseros homines persæpe deterrent. Somnia triplicia sunt. Naturalia, quæ ex corporis habitudine, siue natura aliqua proueniunt: ut quum uidere se putant aut aquas, aut arma, aut res horrẽdas: quæ indicant redundare φλέγμα, choleram uel atrabilem. Fatalia, quæ futurum aliquid portendunt: cuiusmodi sunt, quando in somno nuptiæ apparent, quum ex affinibus quisquam mortuus est. Vana, quæ nihil omnino significant. Talia dici possunt, quæ inde proueniunt, quod præcedenti die simile quicquam uiderint. Ea nanq; sæpenumero occurrere dormientibus solent quæ uigilantes diurna luce tractamus.

SOMNIA NATVRALIA.

CHolericis arma, pugnæ, lites, ac res igneæ per somnum apparent. Melancholicis res horrẽdæ. Phlegmaticis aquæ, pueri seu ranæ natantes. Sanguineis eximiæ formæ puellarum, atq; colores rubri. Sanitatem indicant uidere per somnum acutè, sine metu iter facere, facile & sine impedimento currere, terram planam, & cultam uidere, pullulantes arbores multis pomis onustas aspicere, plura aqua fluentes riuos intueri. Si autem uisus & auditus lædatur, morbum capitis indicat. Sterilitas arborum, & cæterorum, seminis corruptionem notat. Mare per somnum perturbatum morbum uentris significat, qui purgandus est. Quum terra uel domus moueri uidetur: id sano morbum prænũtiat: languenti sanitatem, statusq; præsentis mutationem. Sano uictus tum mutandus uomendumq; paulatim. Vestem albam calceamentaq; pulchra induisse per somnum optimum est. Mihi contigit post bal-

neum in somno, ut in cubiculum ubi sodales aliquot mei ludentes sedebant, quidam intraret qui summo artificio per caput, per dorsum, per genua, & brachia sese diu uolutabat. Quæ expedita membrorum flexio relicto somno, summopere placebat. Et his etiam prædicere poteris aliorum somnia, quod mirum uidebitur imperitis. Quoniam si uideris per totum diem hominem fatigatum esse labore, bibisse uinum, cibum sumpsisse calidum, certum habe ea nocte per somnum uisum iri illi enses, uulnera, cædes, ac res igneas. Quòd si præter laborem plus quàm satis est sumpserit alimenti, apparebunt præter pugnas eadem nocte tenebræ recessus profundi aut res horrendæ. Porrò si uideris quenquam, qui per diem totum otiosus desederit, quiq; res comederit, ac biberit frigidas, cura ut is ante somnum multum bauriat aquæ. Sic prædicere poteris futurum, ut dormiens se putet, uel uidere aquas, uel cum ranis ludere, uel natare inter naues. Quum primum uenissem Lutetiam, die quodam non parum me fatigaueram tum ambulando, tum alijs modis. Cibum & potum calidum sumpseram idq; plus æquo, uel plus quàm commodè stomachus quiuit concoquere. Grauis ac firmus somnus erat ob fatigationem. Circa medium noctis ista apparebant. Eram in uilla quadam extra urbem, ubi puella nunciabat in proximo campo cædi nebulones, seu milites, qui uim intulerant rusticis. Non multo post ipse uidi uenientes duos cum gladijs cruentis, qui peracto prælio uestes mutabant, ac sese purgabant sanguine. Tum ego timidus fugiebam ad urbem: uerum antè quàm ad medium itineris perueneram, nox seu tenebræ oriebantur, ita ut coactus sim redire, unde exieram. Sed in reditu tot ualles profundas, tot antra, tot res horrendas offendi, ut ægrè sim

reuer

reuersus. Dimisso somno redundare colligebam flauam atq; atram bilem. Aliàs per totum diem magno labore sum fatigatus, adeo quod in cœna siti coactus multum aquæ hauserim. Nocte media complures truncatos capite uidi, & ipse quoq; in magno fui periculo ad duas tres'ue horas. Tum enim scribere cœpi quædam de siderum natura, quæ mihi in mentem ueniebant. Postea rursus uictus somno natatu longo nauem, quæ me anteuorterat, sequutus sum usq; ad somni satietatem. Sicut labor, potum: sic pugnæ aquas præcesserunt.

SOMNIA FATALIA & vana.

Aquilæ per somnum supra caput uolantes, infortunia portendunt. Speculum contueri, sobolem. Contemplari in aqua faciem, item mortuos uidere fratres, uel sorores, uitam longam. Motus terræ, fraudem. Apes captare, lucrum. Nuptiæ, aliquem ex affinibus è uita migrasse. Pontem fractum transire, timorem. Gaudium, tristitiã denuntiat. Deum adorare lætitiam. Capillitio priuari caput, mortem amicorum. Domorum incendia, infamiam. Leporem uidere, mortem. Manus mundare, molestiam. Manus uidere immundas, damnum & periculum. Manus attollere, honores. Ferrum tractare, lõgam uitam. Agnos pascere, dolorẽ. Plumbum tractare, morbum. Duas uidere lunas, honorem. Monachum uidere, mortem, uel calamitatem. Muscas uidere, iniuriam. Pingues uidere boues, rerum abundantiam. Boues errare, lucrum. Boues aquam ingredi, malum. Fornaces ardentes, peregrinationem. Amittere dentem uel oculum, mortem alicuius amici. Oleo perfundi

perfundi, felicitatem. Musicorum instrumentorum tinnitum audire, iram. Zizaniã serere, infamiam. Nummos tractare, iram. Mortuos uidere equos, felices rerum euentus. Mutum esse, celerem lætitiam. Flere per somnum, gaudiũ. Serpentes interimere, uictoriam. Vela uidere, malum. Dẽtes habere sanguinolentos, mortem somniantis. Dentes *extrahi, mortem alterius. Testamentum condere, malum est. Aues intrare domum iacturam. Somnia uana pendent è naturalibus. Nam licet ignes aut pugnas præcedenti die uideris, ea tamen dormienti non apparebunt, si phlegma siue atra bilis magis quàm flaua in corpore redundet: nisi prius uisum tam sit insigne, ut usque animo inhæreat. Quale fuerit, si pridiano meridie quispiam dimicauerit aut in magno fuerit periculo ui tæ: tum enim sponte eorum mens meminerit, tametsi à cholerico uapore non admoneatur.*

*

IOACHIMI FORTII RINGELbergii Andouerpiani Chaos.

IOACHIMVS FORT. PETRO Aegidio, S.

N hunc libellum res uarias congeßimus, titulumq́; fecimus Chaos, quod olim erat quædam rerum omnium sine ulla forma confusio. Quare si quis miretur hic uaria connecti, neq; ea cohærere, illi ante oculos uersentur Ouidij uersus:

Rudis indigestaq́; moles,
Nec quicquam nisi pondus iners, congestaq́; eodem
Non bene iunctarum discordia semina rerum.

Speramus tamen Chaos nostrum neq; inutile, neq; iniucundum fore, quanquam ea luce, quam requirit communis scribendi ratio caret. Diuersæ etenim formæ colorisq́; flosculi sine lege per agrum sparsi nonnihil habere gratiæ solent, ac uarietate quadam contuentium oculos detinere. Hoc opusculum doctißime Petre, nomini tuo inscribimus, nec id sine ratione. Nam quemadmodum hic maxime uaria in corpus unum coëunt, ita uix ullam artem reperiri existimo, in qua non feliciter sis uersatus. Vale. Andouerpiæ decimosexto Calend. Maias.

ANNO M. D XXIX.

De

DE DEO.

RIPLEX uocis ratio. Alij dictum esse Deum aiunt à currendo siue mentis celeritate, quod mente nihil sit celerius. Cui opinioni & Plato adstipulatur in Cratylo uel nominum origine: φαίνονταί μοι οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα τούτους μόνους θεοὺς ἡγεῖσθαι, οὕσπερ νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ γῆν, καὶ ἄστρα, καὶ οὐρανόν. ἅτε γοῦν αὐτὰ ὁρῶντες πάντα ἀεὶ ἰόντα δρόμῳ καὶ θέοντα, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τῆς τοῦ θεῖν, θεοὺς αὐτοὺς ἐπονομάσαι. Alij appellatum esse Deum putant à uerbo θεῶμαι. quód omnia conspiciat, totus enim uisus est. Alij ἀπὸ τοῦ δέους, id est, timore quód illo nihil sit maius, quód ab omnibus timeatur, & neminē ipse timeat Tres de deo opiniones fuerūt quarū prima, nullū deū, nulla dei imperium: secunda deos multos, & cuiq; suū imperium: tertia unum solum eiusq; unicum imperium statuit. Tantum esse unum deum, hunc in modum Lactantius docet. Quemadmodum in re militari, ubi tot sunt imperatores, quot legiones, cohortes, alæ, non facile instruitur acies: ita in mundo uniuersa corruent, nisi sit unus, qui omnia gubernet. Roganti regi cuidam num quis se uiueret felicior, barbarus respondit: Πρῶτα θεός, μετέπειτα λόγος, καὶ πνεῦμα σὺν αὐτοῖς: Σύμφυτα δὲ τρία πάντα, καὶ εἰς ἓν ἰόντα. Qui uersus personas treis, ac deum unum exprimunt. Deo nomen non est, quia solus est: nec opus est proprio uocabulo, nisi quum discrimen exigit multitudo. Hoc interest inter naturam dei & nostram, quod nostri melior pars animus sit, in illo nihil extra animū, totus est ratio. Quod in triremi gubernator est, dux in

Id est, Apparet primùm circa Græciæ oram Deos appellatos esse, quos nunc Barbari cõplures, Solem & Lunam & terram & astra & cœlum nūcupant. Atque ea cursu æterno euntia currentiáq; , à natura istiusmodi Deos nominasse.

Id est, Primùm deus, deinde sermo & spiritus cum ipsis, qui unius sunt naturæ, & in unum confluant.

urbe,imperator in exercitu,hoc in mundo deus. Nazianzenus,sic eum describit: τοῦτο ἐν αἰσθητοῖς ἥλιος. ὅπερ ἐν νοητοῖς θεός. Id est,Hoc menti deus,quod sensibus splendor Solis. Huius uultus tribus per ordinem positis lucet in speculis,angelo, animo, corpore mundi. In illo propinquiore,clarissime:in hoc remotiore obscurius:in hoc remotissimo,si cæteris compares,obscurissime. Proinde sancta mens angeli nullo impedita corporis ministerio, in seipsam reflectitur,ubi Dei uultum illum sinu suo insculptum introspicit,inspectum ilico admiratur:audissime illi semper inhæret. Vultus illius diuini gratiam pulchritudinem dicimus. Auiditatem angeli dei uultui penitus inhærentem proprie uocamus amorem.

DE CHRISTO, ET Maumethe.

CHristi nomina sunt:uerbum,lumen,Iesus,ac sacerdos Verbum nominatur,quia per illud pater dixit atque creauit omnia. Etenim sicut sensus in animo nostro conceptus,qui prius διάνοια dicebatur, ipsa pronuntiatione fit λόγος:sic sermo dei ante conditum mundum semper nascens ex corde patris,nec inde recedens sapientia erat. Ea deprompta per mundum conditum sermo esse cœpit, per quem pater nobis loquutus est. Lumen, nam quemadmodum Solis sydus nunquam sine lumine conspicitur: ita & deus nunquam sine filio. Iesus,quia seruator ac instaurator generis humani est. Et sacerdos,quoniam sacrificium obtulit seipsum pro hominibus. Sicut apud Romanos Cæsar,apud Aegyptios Pharao,ita apud Iudæos Christus communi nomine rex appellatur. Dictus est ἀμήτωρ,quod

genitus

genitus sit ex deo sine matre: ἀπάτωρ, quia natus sit ex uirgine sine patre. Christus reuixit sexto Calendas Apriles, in cœlum ascendit tertio Nonas Maij, sacrum spiritum discipulis misit Idibus Maij. Maumethes asserebat se à Christo uerbis manifestis promissum fuisse, scriptumq; esse in Euangelio: Prædico uobis post me uenturum esse dei nuncium nomine Maumethem, spiritum ueritatis, qui docebit uos omnia. Cæterùm ea machinatio & callida erat, & ridicula. Quippe ante Maumethis aduentum causa nulla erat, quare potius Maumethis, quàm Pilati, uel Iudæ, uel Antichristi nomen Euangelio subtraheretur. Falsò igitur nomen suum posuit, ubi apud Ioannem Dei spiritus promittitur.

DE DIIS AC THEOLOGIA gentilium.

ANte omnia Chaos fuisse dicunt, atq; illud per longum tempus fines sibi & fundum quendam fecisse, tanquam in oui immanis formam collectum. Ex quo disrupto species quædam hominis est orta duplicis formæ, quam masculo fœminam & Phanetam uocant. Ex hac prodierunt cœlum & terra. E cœlo sex geniti mares, quos Titanas appellant, Oceanus, Cœus, Crios, Hyperion, Iapetus, Cronos, qui Saturnus dicitur. E terra sex fœminæ, quæ Titanides uocantur: Thya, Rhea, Themis, Mnemosyne, Thetis, Hebe. Ex his omnibus, qui primus fuerat è cœlo natus, primam terræ filiam accepit uxorem: secundus secundam, & cæteri simili ordine. Saturnus itaq; in coniugium accepit Rheam. Is responso commonitus erat se quendam geniturum filium, qui patrem pelleret regno. Quam ob causam omnes quos habiturus esset liberos

beros deuorare instituit. Vorauit ergo Aiden siue Orcum, & Neptunum. Tertium Iouem mater Rhea patri arte subtraxit. Atq; ne uagitus pueri audiretur, Corybantas quosdam cymbala fecit ac tympana percutere, ut obstrepente sonitu, infantis uagitus non audiretur. Sed quum ex uteri imminutione intellexisset pater æditum partum, expetebat ad deuorandum. Tum Rhea lapidem ei offerens magnũ, Hunc genui, inquit. At ille saxum absorbuit. Cuius casu ac grauitate uoratos alios expulsos esse memorant. Maiores non unum tantum Saturnum esse aiebant, nec unum Iouem, aut Herculem, sed uetustißimos gentium singularum reges Saturnos dictos: illorum filios, Ioues ac Iunones: nepotes Hercules. Cicero tertio de natura deorum: Ioues plures in priscis Græcorum literis inuenimus. Vnde apud Babylonios Nymbrotus Saturnus est: cuius filius Belus Iupiter Babylonius nuncupatur: quemadmodum in tertio libro Diodorus adfirmat. Pari modo Cameses apud Aegyptios primus Saturnus fuit: cuius filij Osiris atq; Isis Iupiter & Iuno Aegyptij appellantur: & Osiridis filius Libyus nomine corporis robore admirabili uir Aegyptius Hercules uocatus est. Sic & Alcæus ex Ioue & Alcmena Græcus Hercules fuit. Ex his manifestum est unum eundemq; uirum & Saturnum & Iouem & Herculem esse posse ratione diuersa. Saturnorum patres cœli uocantur, quod uiderentur antiquißimi è cœlo siue superis delapsi esse. Qua de re Xenophontis in libello, quem de æquiuocorum ratione conscripsit, hæc uerba sunt: Saturni dicuntur familiarum nobilium regum, qui urbes condiderunt senißimi. Primogeniti eorum Ioues & Iunones. Hercules uerò nepotes eorum fortißimi. Patres Saturnorum cœli, uxores Rheæ, & cælorum Ve-

stæ. Quot ergo Saturni, tot Cœli, Vestæ, Rheæ, Iunones, Ioues, Hercules. Idem quoq; qui unis populis est Hercules, alteris Iupiter est. Nanq; Ninus & Chaldæis Hercules fuit, & Assyrijs, quibus oppidum paternum tetrapolim & caput imperij statuit, Iupiter. Hæc Xenophon. Ideo & Semyramis eius coniunx ita de Nino in columna quadam scripsit: Mihi pater Iupiter Belus, auus Saturnus Babylonicus: proauus Saturnus Aethiops: abauus Saturnus Aegyptius: atauus, Cœlus Phœnix Ogyges. Ab Ogyge ad meum auum Sol orbem suum lustrauit semel ac tricies & centies. Ab auo ad patrem sexies & quinquies. A patre ad me bis & sexagies. Berosus quarto libro de regnorum antiquitate: Itaq; Nymbrotus Babyloniæ Saturnus primus creatus est. Iouis quatuor præcipuè nomina fuerunt. Stator, quod Romulum precantem, ut fugam suorum sisteret, audiuit. Tonans à tonitruo, sicut & fulminans à fulmine. Vnde in sacris Romanorum: Ioue tonante aut fulminante comitia ne sunto. Feretrius, quod pacem ferre putaretur. Quoniam ex templo eius, quod Romæ primùm à Romulo ædificatum erat, sumebant sceptrum, per quod iurarent, & silicem quo fœdus ferirent. Elicius ab eliciendo, quòd sacris quibusdam & precationibus eum cogebant è cœlo descendere. Ouidius in Fastis: Eliciunt cœlo te Iuppiter, unde minores Nūc quoq; te celebrant, Eliciumq; uocant. Constat Auentinæ tremuisse cacumina syluæ, Terraq; subsedit pondere pressa Iouis. Quatuor has uoces in naturali historia Plinius sic enumerat: Inter Statores, & Tonantes, & Feretrios, Elicium quoq; accepimus Iouem. Homerus Martem ἀλλοπρόσαλλον u cat, hoc est, ad alium atq; alium euntem ac instabilem, Treis animi esse adfectus constat, qui homines in om

nia

nia facinora præcipites agunt: iram, cupiditatem, libidinem. Ira ultionem desiderat, cupiditas opes, libido uoluptates. Hæ apud ueteres Furiæ nuncupatæ sunt, id est, deæ furoris, Noctis & Acherontis filiæ. Easdem finxerunt Poëtæ loca inferna inhabitare. Cicero eas uocat tormenta siue cruciatus scelestæ mentis. Nolite, inquit, putare, quemadmodum in fabulis sæpenumero uidemus, eos qui aliquid impiè scelerateq; commiserunt, agitari & perterreri tedis ardentibus. Sua quenq; fraus & suus terror maximè uexat. Suum scelus exagitat, amentiaq; afficit. Suæ malæ cogitationes, conscientiæq; animi terreni. Hæ sunt impijs aßiduæ domesticæq; Furiæ. Quæ dies noctesq; parentum pœnas à sceleratißimis filijs repetant. Tres Parcæ temporibus diuisæ esse traduntur, ac pensi filum partim iam esse deductum, partim deducendum, partim nunc torqueri dicitur. Quarum quæ præteritum respicit, Atropos nuncupatur, hoc est, inexorabilis, quoniam quæ præterierunt, mutari non possunt. Quæ futurum Lachesis, quasi sortilega, quia sua rem quanq; sors per naturam manet. Quæ præsens Clotho, quasi torquens, quod sua cuiq; torquendo perficiat. Lactantius interpretatur Parcas triplicem rerum omnium statum: ortum qui præbet initium uitæ, naturæ uigorem, & mortem siue occasum. Genius est deus, cuius in tutela, ut quisque natus est, uiuit, à gignendo ita appellatus, siue quòd ut generemur curet, siue quòd unà gignatur nobiscum, siue quòd genitos nos suscipiat ac tueatur. Cupido pingitur aliger, quia chameleonte mutabilior: nudus, quia pudore uacat. Iuno aliàs Lucina uocatur, quòd præsit parturientibus: aliàs Pronuba, quoòd antistites sit matrimonij. Diana in syluis, Luna in celo, apud inferos Proserpina dicitur. Fortuna cæca nũ-

cupatur,quia nihil cernat,quo sese applicet.Insana, quòd sit atrox,incerta,instabilis.Et bruta, quoniam dignũ aut indignum nequeat internoscere.Metellus qui primus Corsos subegit,in mari tempestatem magnã passus, ædem deæ Tempestatis erexit. Ouidius in Fastis:

Te quoq; Tempestas meritam delubra fatemur,
Quum penè est Corsis obrupta classis aquis.

In Aegypto Anubis,in cælo Sirius, apud inferos Cerberus.Flumina inferorum sunt Styx,Acheron,Lethe,Cocytus,Phlegeton:per quæ significantur odium,tristitia,obliuio,luctus, ardor.Numa sacerdotum ordinem diuisit in septẽ genera.Curiones qui pro Curijs hostias immolabãt. Flamines,qui pileum aßiduè gestabant, quasi filamines. Nam quum nudo capite incedere nefas esset, & propter æstum pileum gestare non poterant, filo capita religare cœperunt.Flamines tres erant:Dialis,Martialis & Quirinalis.Celerum duces, qui reges custodiebant.Augures, qui futura prædicebant.Vestales uirgines quæ deos precarentur.Fœciales,qui belli pacisq; autores erant. Et põtificem maximum, cui sacra omnia excripta dedit. Corybantes sacerdotes Cybeles erant,siue Rheæ, qui in sacrificijs matris deorum armati saltabant. Sic appellati, quòd inter saltandum capita iactent.

AD IVS PERTINENTIA.

IVs in parteis duas diducitur : diuinum, quod Euangelij atq; sacrarum literarum præceptis constat:& humanũ, quod moribus legibusq; conscriptis continetur. Posterius in duo itidem genera distrahitur:põtificium siue canonicum,& ciuile.In diuina lege, quædam præcepti sunt, quæ

scrib

scribuntur de fœnore, ac adulterijs. Quædam consilij: ut si quis percusserit maxillam dexteram, præbe sinistram. Romani iuris partes quinq;. Lex, populi constitutio, qua natu maiores simul cum plebe aliquid sanxerunt. Plebiscitum quod plebs sola constituit. Senatusconsultum, quod soli senatores populo cõsulentes decreuere. Constitutio siue edictum, quod rex aut imperator solus constituerit. Et prudentum dicta, quæ iureconsulti consultori responderũt. Dissident ius & fas, quod fas dicatur lex diuina: ius lex humana: Vt per agrum alienum transire fas est, ius non est. Quoniam id leges sacræ permittunt, humanæ uerò prohibent. Tres maximi fuerunt legumlatores: in Iudæa Christus: in Arabia, Maumethes: in Aegypto Moses. Veteres in iudicijs, quando significare uolebant absoluendum esse hominem, subscribebant literam Taf. Quando uerò indicabant causam accuratius esse cognoscẽdam, ponebãt λ, hoc erat, non liquere, neq; iudicium manifestum esse. Quum autem damnabant, scribebant Thita literam, quæ non absimilis est cordi transfixo. Inde Persius in quarta Satyra: Et potis es nigrum uitio præfigere Theta, id est, indicare uel discernere potes quid bonum, quid malum. Omnes homines aut liberi sunt, aut serui. Liberi rursus aut ingenui, qui statim ut nati sunt, liberi sunt: aut libertini, qui ex iusta seruitute manumissi sunt, hi & liberti uocantur. Terentius: Feci è seruo, ut esses libertus mihi, propterea quod seruiebas liberaliter. Manumissio datio libertatis est. Aristoteles iudicem uocat ἔμψυχον νόμον, id est, legem animatam. Aequitas ius naturale est. Capitis diminutio prioris uitæ commutatio est. Ea multiplex est. Si amittant libertatem, ciuitatem, ac familiam, maxima capitis diminutio dicitur: si ciuitatem dun-

taxat, media. Census, recognitio populi, ac uirium ciuitatis, facta per censores. Dolus malus, machinatio quædam alterius decipiendi causa, quum aliud agitur, aliud simulatur. Quæstio, ueritatis per tormenta inquisitio. Vsusfructus, ius alienis rebus utendi fruendiq; salua rerum substantia. Hæreditas, succeßio in uniuersum ius quòd superest, deducto ære alieno. Affines uiri & uxoris cognati. Calumnia, falsa criminis impositio. Auctio, publica uenditio bonorum. Cicero pro Deiotaro: ille iterum, ille tertio auctionibus factis pecuniam dedit.

DE RE MILITARI.

IN summo imperatore seu duce quatuor necessaria: rei militaris scientia, autoritas, felicitas, uirtus. Duo bellorum genera. Alterum quod sola imperatorum libidine, ac petulantia quadam ferocientium animorum leuibus de causis concitari solet. Alterum quod pro patriæ tuitione, pro liberis, pro fortunis ac rep. tuenda geritur. Lituus, genus bucinæ curuæ est, sono acutiore ac propriè equitum. Tuba, genus buccinæ directæ grauiore sono, & peditum. Buccina uox generalis est, accipitur etiam pro cornu quodam aut simili instrumento quod inflatur. Columella septimo libro: Ad sonum buccinæ pecus, si quod in syluis substiterit, septa repetere consuescat. Claßicum cornu retortum est, atq; etiam sonus ipse. Horatius:
Nec excitatur claßico miles truci.

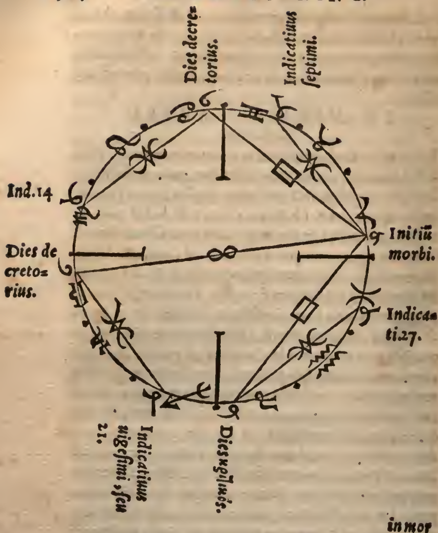
Hostes sunt quibus nos, aut qui nobis bellum publicè cōstituerunt. Signorum genera, tria sunt: Vocalia, quæ uoce humana pronuntiantur. Semiuocalia, quæ cornibus aut tuba dantur. Et muta, cuiusmodi sunt Aquilæ, Dracones.

Pe

Pescennius Niger uetuit, ne milites zonam secum deferrent in bellum: sed si quid haberent pecuniæ in ærario relinquerent, recepturi post prælium quò & ipsis luxuriei materiam eriperet; & hosti prædam, si quid aduersi euenisset.

AD MEDICAM ARTEM spectantia.

MEdici herbarum gradus quatuor enumerant. *Primum qui uix sentitur. Secundum, qui manifestè sentitur, sed non offendit. Tertium, qui sensum lædit. Quartũ, qui breui interimit. Chelidonia naturam habet calidam & siccam in tertio gradu. Argentum uiuum humidum est in quarto. Aurum temperatæ naturæ est, calidum tamen & siccum, sed ad gradum nullum peruenit. Datur aduersus lepram ac debilitatem stomachi. Decretorij dies nuncupantur, quando Luna consistit in gradibus qui uel quadrante, uel diametro mundi, à signiferi parte distant, in qua ipsa erat initio morbi. Cæterùm ad radios hos nunc ocyus, nunc segnius ipsa peruenit, ob uelociorem tardiorem ue cursum. Crisis non omnibus eadem, propter naturas diuersas corporum, ætatum, temporum anni, & radiorum, qui à planetis alijs, ad Lunam iaciuntur. Hæc si decretorio die sit in domo sua, siue exaltatione, uel cum Ioue aut Venere, bonam crisin futuram indicat. Si morbus oriatur ex repletione, bonum est ipsam in radijs tetragonis, seu oppositis decrescere. Si temporibus ijsdem iungatur Soli, uel Saturno, malum: & ex causa posteriore morbus longus significatur. Si ea decrescens Saturno adiungatur ægritudinis initio, aut morbum id diuturnum portendit, aut mortem. Sin crescente idem sidere eueniat, ualetudinem meliorem.*

Dies decre-
torius.
Indicatiuus
septimi.
Ind.14
Dies de
cretoz
rius.
Initiū
morbi.
Indica-
ti.27.
Indicatiuus
uigesimi, seu
21.
Dies uglusós.

in mor

In morbum incidens, quum Luna est in sexto gradu Arietis, indicatiuos dies habebit, quando ipsa erit in sexto Geminorum, Virginis, Sagittarij, Piscium: κριτικοὺς uerò, quum fuerit in sexta parte Cancri, Libræ, Capricorni, Arietis.

ORDO ET SVBIECTA artium.

Dvo artium genera sunt. Alterum mechanicum, ut lanificium, nautice, agricultura, chirurgia sic dicta quod manuum officio exerceatur. Alterum, quod præceptionibus magis & animi meditatione, quàm corporis exercitio discitur. Hoc diuidi potest in quinque formas, Logicen, Mathematicen, Moralem, Naturalem, Supernaturalem. Logices partes sunt: Grammatice, Dialectice, Rhetorice. Mathematices: Arithmetice, Musice, Geometria, Astronomia. Moralis Ethice, Oeconomice, Politice. Naturalis, Physice, ac Medicina. Supernaturalis, Metaphysice, & Theologia. Septem priores, liberales uocantur, quòd liberum requirunt animum. Politicæ partes duæ, ius ciuile & scientia militaris: quæ in terrestrem naualemq́; distribuitur. Mechanicarum artium subiecta sunt lana, nauis, agri. Grammatices, loquutio: Dialectices argumentatio: Rhetorices eloquentia: Arithmetices numerus: Musices, numeri consonantia: Geometriæ, magnitudo: Astronomiæ, magnitudo cum motus ratione: Ethices, quæ uirtutum ac uitiorum genera tradit, summum bonum: Oeconomices, res domestica: Politices, respublica: Physices, corpus: Medicinæ, corpus humanum: Metaphysices, ens: Theologiæ, deus. Rursus artium genera tria sunt. Animi tantum, ut Poësice, Musice, Astrologia, Grammatice, Rhetorice, iuris scientia, philosophia. Corporis, ut iacula-

tio, saltatio, uelocitas. Animi & corporis: ut ruris cultus, palæstra, chirurgice. Deniq; *omne artium genus aut est inspiratum, ut theologia: aut inuentum, ut philosophia: aut mixtum, ut diuinatio.*

DE PHILOSOPHIA.

PHilosophiæ *tres partes sunt,* Physice, *quæ rerum naturas scrutatur:* Ethice, *quæ mores & uiuendi leges docet:* Logice, *quæ sermonis rationem complectitur. Hac continentur* Grammatice, *recté loquendi scribendiq́; scientia, usu, ratione, autoritateq́; constans:* Dialectice, *ars disserendi uel docendi:* Rhetorice, *quæ docet modum loquendi apté, copiose & distincté.* Autor Stoicæ *sectæ* Zeno *fuit:* Epicureæ Epicurus, *Cynicæ* Anthisthenes: *Achademicorum* Plato: *Peripateticorum* Aristoteles. *Philosophi nomen habent à ciuitatibus, ut* Megarenses, Elienses, Eretici, *Cyrenaici. A locis, ut* Academici, *Stoici: Stoa enim porticus erat, in qua disceptare solebant. Ab ignominia, ut Cynici. A fastu, ut qui se* φιλαλήθεις, *ueritatis studiosos uocabant. A præceptoribus: ut* Socratici, Epicurei. *Qui de rerum natura scripserunt,* Physici *uocantur. Qui de moribus,* Ethici. *Cæteri à disserendo,* Dialectici. *Duo philosophorum in disserendo genera. Vnum eorum, qui certam quæstionis partem defendunt, ut Stoici, &* Peripatetici. *Alterum qui ad quæstionem diuersas rationes conferunt, é quibus ueritas colligi potest: ut* Academici & *Socratici.* Triplex *fuit academia.* Vetus *à* Platone, *Speusippo & Xenocrate instituta.* Media, *quam* Arcesilas *instituit. Hic aiebat nihil adfirmari, aut comprehendi posse.* Tertia *quam constituit Carneades.* Philosophia *iuuenibus sobrietas: senioribus*

nioribus solatium : pauperibus diuitiæ:diuitibus ornatus. Synesius ait eam legum natura præstantiorem esse : quod hæ ut rectè uiuas cogunt , illa docet. Quantoque deterius est coactum facere aliquid quàm sponte, tanto legem inferiorem esse philosophia. Eius uerba hæc sunt: καλὸν νόμος ἀλλ' οὐ κρείττων φιλοσοφίας. ὁ μὲν γὰρ βιάζεται μὴ ἀδικεῖν, ἡ δὲ διδάσκει, ὅσῳ δὲ χεῖρόν ἐστιν ἀνάγκῃ τι ποιεῖν τοῦ ἑκουσίως, τοσούτῳ καὶ νόμος φιλοσοφίας. ὥστε διὰ ταῦτα φιλοσοφεῖτε καὶ μὴ πολιτεύεσθε. κρεῖττον γὰρ δι' οὓς διδάσκονται ἄνθρωποι δικαιοπραγεῖν ἐπίστασθε, ἢ δι' οὓς ἀναγκάζονται μὴ ἀδικεῖν.

DE STVDENDI RATIONE

TRia sunt, quæ breuißimo temporis spatio rudißimos quosque homines ad maximam eruditionem prouehere poßint, audire, docere, scribere. Ad audiendos professores his uerbis Isocrates Rhetor adolescentes hortatur: μὴ κατόκνει μακρὰν ὁδὸν πορεύεσθαι πρὸς τοὺς διδάσκειν τι χρήσιμον ἐπαγγελλομένους, αἰσχρὸν γὰρ μὲν τοὺς ἐμπόρους τηλικαῦτα πελάγη διαπερᾶν ἕνεκα τοῦ πλείω ποιῆσαι τὴν ὑπάρχουσαν οὐσίαν. τοὺς δὲ νεωτέρους μηδὲ τὰς κατὰ γῆν πορείας ὑπομένειν ἐπὶ τῷ βελτίω καταστῆσαι τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν. *Id est, Ne pigeat longam uiam ire ad utile aliquid docere profitentes. Turpe est enim mercatores longinqua maria pertransire causa diuitiarum: iuniores uerò neque per terram iter tolerare ad mentẽ meliorem constituendã. Secundum est, ut unusquisq; quàm primum poßit doceat. Si quidẽ facilè artes euanescunt, nisi exercitatione cõfirmes: & in omnibus rebus ferè minus ualent præcepta, quàm experimenta. Plus utilitatis consequeris, si per horam unam docueris, aut enarraueris doctum autorem, quàm si horis*

decem

decem solitario te studio confeceris. Nusquam commodius deprehenderis quid intelligas, quid te lateat, quàm si alios doceas.

PHYSICA.

IGnis calidus est, aër humidus, aqua frigida, terra sicca. Aër humidior aqua est. Quoniam quum duplex sit humor, aërius ut oleum: aqueus ut aqua ipsa, posterior facilius siccescit: & sicut aër superior aqua est, ita oleum aëris humor admixtus aquæ, superiorem locum petit. Aquam colorem habere aiunt album, saporem dulcem: terram fuscum colorem, saporem amarum: ignem colorem rubrum, saporem incertum: aëra coloris saporisq; expertem esse. Aër & ignis mouendi uim habent aqua & terra patiendi. Triplex ignis est: communis, quo quotidie utimur: in corporibus animantium, quem medici calorem naturalem uocant: & Solis ignis quo omnia florent, & qui radix siue causa est aliorum ignium. Adhuc triplex ignis est: carbo, flamma, & splendor à flamma per aëra fusus. Rerum principia duo sunt materia & forma. Materia uelut mater est, deus pater, forma proles. Deus dat, sylua recipit, forma nascitur. Differunt creatio & generatio. Nam creatio prior est generatione. Creatio dei est, generatio naturæ. Creatur, quod suapte natura simplex est, partibusq; carẽs: ut anima capax rationis, materia, forma: generatio compositorum est. Quicquid generatur singulare est, species enim generari non possunt. Eorum quæ sunt, quædam sunt, diuidua, hoc est, ex aliquo composita: quædam indiuidua, seu simplicia. Rursus diuidua aut sunt similium partium, quæ ex similibus componuntur, ut aurum, aqua, uinum. Aut

dißimilium, quæ ex dißimilibus partibus constant, ut domus, equus, piscis, omniaq; animantia. Natura est uis insita rebus, similia de similibus procreans. Vmbra, aër carens sole. Vmbræ etiam uocantur inferorum imagines. Physici aiunt inter elemẽta proportionem esse decuplam. Vt aqua, inquiunt, decuplo plus spacij continet, quàm terra. Et aër decuplo plus loci, quàm aqua: sic in alijs. Ex quo colligimus ignem millecuplo esse ampliorem terra. Quum ergo in bombardis ex puluere repente ignis fiat, necesse est temporis momento ignis suum habeat locum. Hæc causa globum eijcit: nam proxima quæque cedere debent flamma exoriente. Mirantur quur non idem efficiat stupa: certè idem ageret, si tota simul incendi posset, quemadmodum puluis ille aridißimus. In quibusdam libris hanc inueni descriptionem: Mulier hominis confusio est, continua solicitudo, indeficiens pugna, quotidianum damnum, solitudinis impedimentum, adolescẽtiæ naufragium, animal peßimum, pondus grauißimum, aspis insanabilis, humanum mancipium. Nonnulli fœminas monstra esse hominum aiunt, & propter calorem deffcientem nasci. In rebus omnibus natura genuit aliquid, quod inter cætera principatum obtineret. Inter sidera Sol princeps est: inter spiritus seu potius res cunctas deus: inter animantia homo: inter feras leo: inter metalla aurum: inter potus genera uinum.

TEMPESTATVM DESCRIptio ad Physicen quoque referenda.

F*Vlmen, flamma uel ignis repentinus est, qui ex nubium collisione, aut ruptura nascitur. Tonitruum sonitus, qui æditur, quando halitus nubem rumpit. Imber pluuia sensim cadens: Pluuia uocabulum generale. Nimbus pluuia præceps*

præceps & repentina. Grando pluuia in descensu congelata. Nix humor modicè concretus, à grandine differens, quòd hæc postquàm nubes in guttas soluatur, concrescit: illa antequàm in pluuiam cogitur nubes. Niuis quadruplex natura: uisum dispergit, per flocculos cadit, messem auget, & semper in altis manet montibus. Floccus exigua lanæ portio est quæ dumetis adhæret, quum per illa transeunt oues. Distant ros & pruina, quòd ros æstate fit, pruina hyeme. Nihil aliud in terra tremor, quàm in nube tonitruum. Nebula est halitus è terra, atque aquis surgens, qui uel statim euanescit, uel in altum sublatus conuertitur in nubem. Nubes uapor humidus in sublime egressus, qui ui uentorum cogitur per aëra. Differt nubes à nebula, quòd nubes quocunque tempore cerni possint: nebulæ nec æstate calida, nec nimio frigore. Fulminum antiquitas tria genera obseruabat. Postularia, quæ uotorum, uel sacrificiorum omissam, aut spretam religionem reposcebant. Pestifera quibus interitus, exilium, uel aliqua clades denuntiabatur. Et peremptalia, quæ superiorum fulgurum, ac prodigiorum ostenta & significationes perimebant. Huc alludunt Plinij uerba. Quando in fulgurum quoque interpretatione eo profecit scientia, ut uentura alia finito die præcinat, & an peremptura sint fatum, aut apertura potius alia fata, quæ lateant. In magna tempestate apparent duæ stellæ uelo insidentes, Pollucis & Castoris numina, quibus se adiuuari periclitantes existimant. Solitarium sidus Helenam uocant, dirum nauigantibus. Ideo Propertius, inquit: Candida felici soluite uela choro: non stellam unam, sed geminas intelligens. Ouidius:

Vos quoque Tyndaridæ, quos hæc colit insula, fratres
Mite precor duplici numen adeste rati.

De

DE COMETIS.

Cometas uocant nubium incendia magna, hærentia in aëre, quorum octo genera sunt. Pogonias, quando scintillæ deorsùm promittuntur in speciem barbæ. De quo sidere sic Græci scripsere: πωγωνίας ἐκ τῶν κάτωθεν δίκην πώγωνος ἔχων τὰς κόμας. Acontias, quum nubes incensæ effigiem iaculi faciunt. De quo Græci: ἀκοντίας ὅμοιος ἀκοντίῳ. Xiphias quum ensis similitudo apparet. Græci: ξιφίας βραχύτερος μὲν ὠχρὸς δὲ, καὶ ξιφήρεις ἔχων τὰς ἀκτῖνας Disceus, quando disci habet speciem. Græci: ὁ δισκεὺς δισκῳ περιφερὴς, καὶ τὸ εἶδος ὡς ἤλεκτρον. Pithus, quum forma uidetur dolij. Græci: ὁ πίθος καπνώδης μὲν φωτὸς πλήρης. τὸ δὲ σχῆμα ὁμοίως πίθῳ. Ceratias, quando effigiem cornu habet. Græci sic: ὁ κεράςης κερατοειδῆς ἔχων πλοκάμους. Lampadias, quum ignis, facis habet speciem. Græci: ὁ λαμπαδίας ὅμοιος λαμπάδιος καιομένης. Hippus, quando equi similitudo est. Græci: ὁ ἵππος ὁ καὶ ἵππειος καλούμενος δίκην λοφιᾶς ἵππου διαρραίνων τὰς ἀκτῖνας. Hæc ad uigesimumquintum Plinij caput in secundo naturalis historiæ libro conducent, ubi cometarum descriptiones ex his Græcorum uerbis desumptæ uidentur.

DE ARCV CAELESTI.

Arcuum semidiameter semper est quadraginta duarum partium: sed quanto Sol depreßior, tanto arcus altior. Obseruatum est centrum oculi cernentis, centrum arcus, & eius polos, in eadem esse linea recta: atque sub æquatore, tribus horis ante meridiem, totidemq́; post nunquam cerni propter Solis altitudinem. Quando sidus

in oriente horizonta contingit:arcus centrum in occidente finitorem eundem premit:eiusq; in summo circuitu altitudo quadragintaduarum partium est. Quum uero Sol ab oriente ad austrum ascendēs, altitudinem habet graduum decem: arcus centrum ab occasu ad aquilonis plagam descendens, altitudinem habet trigintaduarum partium. Et quando Sol in austro sublimis est: arcus sub aquilone depressus apparet. Si Sol à finitore partibus triginta abfuerit: arcus altitudo parteis duodecim continebit. Si Solis sidus altitudinem habuerit partium quinquaginta aut sexaginta, arcus omnino non cernetur. Ex his intelligi poterunt hæc Plinij uerba: Arcus nisi Sole aduerso non fiunt, nec unquam nisi dimidia circuli forma, nec noctu, quamuis Aristoteles prodat aliquando uisum, quod tamen fatetur idem non nisi quartadecima Luna posse. Fiunt autem hyeme, maximè ab æquinoctio autumnali die decrescente. Quo rursus crescēte ab æquinoctio uerno non existunt: nec circa solstitium longißimis diebus: bruma uerò, hoc est, breuißimis diebus, frequenter. Iidem sublimes, humili Sole: humilesq; sublimi. Ait eos æstate rarò cerni: bruma uerò frequenter propter Solis áltitudinem.

DE ANIMALIBVS.

BOs constans est, asinus piger, equus libidine incenditur petitq; impetuose fœmellam, lupus mitescere nequit, uulpes insidiosa, astuta, callida: ceruus timidus, formica laboriosa, apis parca, canis gratiosus, ad amicitiam propensus: leo solitarius, expers societatis, nunquam pabulum hesternum admittens, tanta uocis magnitudine aut sonitu, ut solo rugitu celerrima animantia prosternat: ursa pigerrima, solitaria, corpore graui, compacto, indistincto: panthera

thera uehemens, & ad impetus faciendos propensa pernixq́;, ita dicta, quasi tota fera. Anguis feniculi pastu oculorum lippitudinem curat. Formica *temporis hyberni pabulum æstate condit. Item fides in canibus, in elephantis mansuetudo, studium ornatus in pauone, cura uocis amœnæ suauisq́; in luscinia.* Canis *Dianæ sacer est, aquila* Ioui, *tygris* Baccho, *pauo* Iunoni, *leo* Cybeli, *equus* Neptuno, *cycnus* Apollini, *anguis* Aesculapio, *coruus* Phœbo, *asinus* Libero *patri, gallus* Marti, *colũba* Veneri, *noctua* Mineruæ, *lupus* Marti, *anser* Iunoni, Soli *phœnix. Animantia omnia in formas treis* Plato *distinguit: uolatile, aquatile, terrestre. Catuli nucupantur quadrupedum omnium, quorum ungues recurui sunt: ut leonis, lupi, canum & similium.* Pulli, *equi, asini omniumq́; auium.* Vituli *bouis & elephãti.* Agni *ouium,* Hinnuli *ceruorum.* Hœdi *teneri fœtus caprarum.* Fœtus *nomen omnibus his commune est, & non solùm ad animantia, sed etiam ad arborum fructus refertur.* Vergilius: *Arborei fœtus alibi.* Oua *etiam fœtus appellantur: Armenta equorum & boum sunt: greges, caprarum & ouium. Oua oblonga & fastigio cacuminata fœminam ædunt, rotunda uero, & parte acutiore obtusa, marem.*

AD REM RVSTICAM spectantia.

Solum probatur, quod pingue est & dulce, utrunque ita deprehendas. Glebam paruam dulci aqua consperge & subige: si glutinosa est, & adhæret, constat illi inesse pinguedinem. Scrobe effossa & rursus impleta, si superauerit terra pinguis est, si defuerit tenuis. Dulcedo *autem cognoscitur, si ex ea parte agri, quæ displicet*

magis glebam in fictili uase aqua dulci maceratam iudicio saporis explores. A Fauonio ad æquinoctium uernum purgari debent fruges, ac salicta seri. Inter æquinoctium & Pleiadum exortum segetes runcari, herba è frugibus expurgari, bobus terra proscindi, salices cædi, prata defendi, quæ ad arborum culturam pertinent, antequam gemmas agant, ac florere incipiant, absolui. A Vergiliarum ortu ad solstitium uineæ nouellæ fodi atque occari, uites pampinari. Inter hoc & Caniculam, messis fieri, arationes absolui, legumina seri, uineæ ueteres iterum occari, nouellæ etiam tertio, si glebæ sint. A Sirij ortu ad autumni æquinoctium frondes cædi, prata irrigua iterum secari. Ab æquinoctio ad Pleiadum occasum frumenta & fabæ seri, legi uuæ, uites putari & propagari ac seri poma. Inter Vergiliarum occultationem & brumam, seri lilium & crocum, ac rosæ concidi. A bruma ad zephyrum aqua ex agris, si qua est, deduci, uineæ & arbusta putari. Noualis terra est, in qua alternis annis seritur, aut quæ per singulos annos renouatur seminibus. Aristæ sunt quasi tela, siue aculei spicarum, quibus à morsu auium minorum seges defendatur. Ante coïtum habenda cura equorum, à coitu equarum, à partu pullorum.

DE PLANTIS.

OLea Mineruæ *sacra erat, populus* Herculi, *laurus* Apollini, *myrtus* Veneri, *quercus & esculus* Ioui, *uitis & hedera* Baccho, Plutoni *cupressus, pinus matri* Deum, *palma* Victoriæ. *Quinque succorum genera sunt: Vinosus, ut uitis, mori, myrti: pinguis, ut oleæ, lauri, nucis: dulcis, ut glandis, glycyrrhizæ: acer ut nasturtij: amarus, ut absynthij. Duæ fructuũ species. Industriales, qui sine hominis*

minis industria non proueniunt, quod genus uinum, frumenta, legumina. Et naturales, qui natura sua, ac sine cultoris ope nascuntur, ut mala, pyra, cerasa, nuces. Vitem si maturius putes, plura sarmenta: si serius, fructus plures consequentur. Post uindemiam bonam strictius: post exiguam latius putandum. In locis frigidis à meridie uineta ponantur, in calidis ab aquilone, in temperatis ab oriente, uel (si necesse sit) ab occidente. Græci inquiunt Aegyptios hoc pacto prouentum futurum cuiusque seminis experiri. In area aliqua diuisis spatijs diuersa frumenti uel leguminum semina spargunt: deinde ortu Caniculæ explorant, quæ exurantur, quæ illæsa permaneant. Quibus annis in quercuum pomo reperitur musca, bellum futurum esse iudicant: quibus araneus, pestem: quibus uermis, caritatem.

TEMPESTATVM SIGNA.

IMminere pluuiam significant mergorum è flumine celer uolatus, ac clamor. Fulicæ, quum in sicco ludunt. Ardea, si supra nubem euolet. Plumæ in summa aqua colludentes. Iuuenca cælum aspiciens, & naribus auras captans. Ranæ in limo querulæ. Formicæ oua efferentes. Arcus cælestis. Cornix impendiò garrula, caput undis si immergit & obiectat. Fungi in oleo crescentes, nam quum aër humidus esse cœperit, fauilla quæ cum fumo egredi solet, aere crasso probibita in lucernis residet. Imbres quoque expectandi, quum homini manus arescunt, quoniam tunc siderum uis liquores undique colligit. Quando Sol & astra maiora apparent, tum enim humore medius crassescit aër. Quum pulli plus solito pipiunt. Quum sues multum grunniunt. Quando pauones uociferantur. Quum Luna rubicunda uidetur, non modò

rubor ille aëris prope stellam est, sed per magnam cæli partem spargitur. Verum iuxta eam duntaxat apparet, propter lumen, quod aëra illustr it, ruboremq́;, qui in eo est, ostendit. In anatibus pectoris os, quod prominet, si rubeat, hyemis nondum esse finem aiunt: sin colore appareat albo, rationem contrariam.

NONNVLLAE HISTORIAE ac fabulæ.

QVatuor mundi maxima imperia fuerunt. Principio Babylonicum ab oriente: deinde Macedonicum ab Aquilone: pòst Aphricanum à meridie: postremò ab occidente Romanum. Septem orbis miracula à ueteribus tradita sunt. Aegyptiæ Thebæ centum portas habentes. Muri Babylonis coctis lateribus & bitumine constructi circuitu stadiorum tercentum, latitudine cubitorum octoginta. Mausoli sepulchrum in Caria ab Arthemisia uxore ædificatum. Pyramides in Aegypto altitudine incredibili. Inter quas una à trecentis sexaginta hominum millibus annorum uiginti spatio constructa est: & in raphanos, allium ac cepas, quibus operarij uescebantur, mille octoginta talenta erogata. Colossus in Rhodo εἴδωλον Apollini sacrum, quæ erat columna ærea sexcentos cubitos alta. Capitolium Romanorum. Hadriani templum in Cyzico. Alexander adhuc puer, cum & leuitate corporis, & pedum uelocitate plurimum ualeret, hortatus à patre, ut in Olympiacis ludis stadium curreret, ait, facerem id quidem, si cum regibus mihi certamen futurum esset. Pompeius Magnus trophæis suis, quæ statuebat in Pyrenæo octingenta sexaginta sex oppida ab Alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in ditionem à se redacta testatus est. Veteribus quinque magistratuum genera erant. Legitimus,

quum

quum eligebantur à ciuibus. Naturalis, quemadmodum natura mares inter omnia animantia fœminis præsunt, & parentes liberis. Per genus, ut Lacedæmoniorum reges imperabant. Ex consuetudine, sicut pueris pædagogi præsunt. Et tyrannicus, quum coactis per uim ciuibus inuitis regnant. Cæsares dicti sunt ab Aphricano Scipione, qui primus Cæsar à cæso matris utero uocatus est. Errant qui Iulium Cæsarem putant inde nuncupatum. Nam quo tempore subiugaret Gallias matrem ipsam amisit, Aureliam nomine, quæ superuiuere nequiuisset, si cæso eiusdem utero natus fuisset. Decemuiri erant decem uiri qui leges in decem tabulis à Græcis Romam portauere, & eas in foro parieti affixerunt. Qui decemuiri postea has leges interpretando duas tabulas addiderunt. Catonem seniorem pœnitebat mulieri quicquam arcanum credidisse, aliquò naui transiuisse, quò pedestri itinere proficisci licuisset, & unquam diem sibi per negligentiam inanem effluxisse. Διογένης ἐρωτηθεὶς τί γῆ βαρὺ βαςάζει, ἄνθρωπον ἔφη ἀπαίδευτον. *Quum Alexander urbem cuidam donasset, diceretq́ ille cui ea donabatur se tãto munere indignũ esse, non quæro, inquit, quid te accipere deceat, sed quid me dare. Artaxerxes centum & quindecim filios habuit. E Proculo Cæsare centum uirgines intra quindecim dies fœtum conceperunt. Adolescens temerarius Socratem calce percussit. Quod quũ philosophus moleste ferentes comites uideret, adeò ut hominem uellent persequi: si me asinus, inquit, calce pulsasset, dignum me, ut mutuò illi calces incuterentur, existimaretis? Effigies maiorum cum titulis adfixis in prima ædium parte poni solebant: quò eorum uirtutem posteri non solùm legerent, sed etiam imitarentur. Quidam rogatus, quur claudus ad bellum uenisset, respondit*

se pugnare uelle, non fugere. Quum quidam ante urbem, quam obsidebant, in bombarbam tantæ amplitudinis, ut facile hominem caperet, inijcerent globum, lapillus propè puluerem sphæræ casu fractus incensusq́; , multos eorum, qui ante os machinæ stabant mirantes molem instrumenti, reddito globo interemit, docuitq́; alios accuratius machinas debere purgari. Faber quum ex altißimo templo decidisset, casuq́; suo ipse illæsus occidisset alium, à filio mortui senis in iudicium uocatus est: cui respondebat, ascende tu in eum locum, è quo cadebam, ego sedebo ubi pater erat, & me quoque ruendo interficias. Satyrus, quum uehementer algeret hyberno gelu supra modum sæuiente, ab agricola inductus est in hospitium. Hic uidens rusticum inflantem in manus, rogauit quur id faceret: ut eas calefaciam inquit. Mox apposita mensa, quum idem inflaret in feruidam offam, iterum rogauit, quur id faceret: ut eam refrigerem respondebat. Quid? ait Satyrus, ex eodem ore calidum & frigidum? quod monstri genus hoc est? & confestim ex ædibus fugit. Rusticus empturus aliquid in domo fabri, uisa ante pedes parte ferri arreptaq́; , manum adussit, nihil de igni cogitans. Is commotus alterum ense petit. Faber accito puero iubet ut ferrum auferat. Hic super id prius expuebat: auditoq́; strepitu dixit esse calidum. Rusticus reuersus domum, in calidißimum cibum ex aqua, herbis, & modico pane paratum sibi ab uxore simili modo expuebat, nullumq́; sentiens strepitum, bonam partem ilico hausit.

Simili

SIMILITVDINES POETICAE.

AD scribendum non parum cōferunt ὁμοιώσεις. Sæpenumero enim res ita magna est, ut alioqui uehementiam haud satis commode exprimas. Nos exempla aliquot ponemus è quibus intelligant adolescentes & qua ratione autores ijs usi sint, & quó nam pacto scripturi id genus figuras aptè poßint usurpare.

Bellare.

Fulminei sic dente sues, sic hispida turpes
Prælia uillosis ineunt complexibus ursi. Et:
Vt notus & boreas gemino de cardine mundi
Hic niue Riphea: Libycis hic pastus arenis
Bella cient, clamant amnes, freta, nubila; syluæ
Iamq; patent strages, plangunt sua damna coloni.

Conqueri. Verg. quarto Georg.

Qualis populea mœrens philomena sub umbra
Amissos queritur fœtus, quos durus arator
Obseruans nido implumes detraxit.

Consuetudo. Propertius:

At ueluti primò taurus detrectat aratra,
Pòst uenit assueto mollis ad arua iugo.

Dubium. Ouidius:

Saucia trabs ingens ubi plaga nouißima restat,
Quo cadat in dubio est, omniq; à parte timetur:
Sic animus uario labefactus uulnere nutat

Durum. Vergilius:

Nec magis incœpto uultum sermone mouetur,
Quàm si dura silex, aut stet marpesia cautes.

Errare. Ouidius:

Errat ut à uentis discordibus acta phaselus.

Euadere. Vergil.

Qualis ubi abruptis fugit præsepia uinclis.
Tandem liber equus, campoq; potitus aperto,
Aut ille impaſtus armentaq; tendit equarum,
Aut aſſuetus aqua perfundi in flumine noto
Emicat, arrectisq; fremit ceruicibus altè
Luxurians, luduntq; iubæ per colla per armos.

Ferire. Ouidius:

Nec leuius laterum tabulæ feriuntur ab undis
Quàm graue baliſtæ mœnia pulſat onus.

Fides. Ouidius:

Scilicet ut fuluum ſpectatur in ignibus aurum,
Tempore ſic duro eſt inſpicienda fides.

Fortuna. Ouidius in triſtibus:

Vtq; comes radios per ſolis euntibus umbra eſt,
Quum latet hic preſſus nubibus illa fugit:
Mobile ſic ſequitur fortunæ lumina uulgus,
Quæ ſimul inducta nube teguntur, abit.

Frequentia, uel concurſus. Ouidius:

Vt redit itq; frequens longum formica per agmen
Granifero ſolitum dum uehit ore cibum
Aut ut apes ſaltusq; ſuos, & olentia nactæ
Paſcua per flores, & thyma ſumma uolant:
Sic ruit ad celebres cultiſsima fœmina ludos.

Fruſtra. Claudianus:

Attonitus ſtabulo ceu paſtor inani
Quem lupus aut rabies Pœnorum inopina leonum,
Aut populatrices infeſtauere cateruæ,
Serus ad illa redit, uaſtaq; paſcua luſtrans,
Non reſponſuros ciet imploratq; iuuencos.

Fugere.

Fugere. *Ouidius:*

Sic aquilam penna fugiunt trepidante columbæ,
Sic agna lupum, sic cerua leonem.

Furere. *Ouidius:*

Vtq; furit catulo lactante orbata leæna,
Signaq; nacta pedum sequitur quem non uidet hostem.

Horrere. *Idem.*

Horruit æquoris instar
Quod fremit exigua quum summum stringitur aura.

Impetus. *Verg.*

Vt fera quæ densa uenantum septa corona,
Contra tela furit, seseq; haud nescia morti
Iniicit, & saltu supra uenabula fertur. *Idem.*
Vtq; leo specula quum uidit ab alta
Stare procul campis meditantem in prælia taurum
Aduolat.

Impoßibilia. *Ouidius:*

Si re meos casus si quis desiderat omnes,
Plusquam quòd fieri res sinit ille petit.
Tot mala sum passus, quot in æthere sidera lucent,
Paruaq; quot siccus corpora puluis habet. *Idem.*
In caput alta suum labentur ab æquore retro
Flumina, conuersis Solq; recurret equis,
Terra dabit stellas, cælum findetur aratro,
Vnda dabit flammas, & dabit ignis aquas,
Omnia naturæ præpostera legibus ibunt. *Propertius:*
Terra prius falso partu deludet arantes,
Et citius nigros Sol agitabit equos,
Fluminaq; ad caput incipient reuocare liquores,
Aridus & sicco gurgite piscis erit,
Quàm poßim nostros aliò tranferre dolores. *Ouid.*

Nam prius incipient turres uitare columbæ,
Antra feræ, pecudes gramina, mergus aquas.

Infectio. *Claudianus:*

Ac uelut infecto morbus crudescere cælo
Incipiens, primos pecudum depascitur artus,
Mox populos urbesq́; rapit, membrisq́; perustis
Corruptos Stygiam pestem diffundit in amnes.

Lætitia. *Vergilius:*

Ceu pressæ quum iam portum tetigere carinæ:
Puppibus, & læti nautæ imposuere coronas.

Leuitas. *Idem:*

Pars leuibus uentis, uolucriq́; simillima somno.

Natura. *Claudianus:*

Vt leo quem fulua matris spelunca tegebat
Vberibus solitum pasci, quum crescere sensit
Vngue pedes & terga iubis, & dentibus ora,
Iam negat imbelles epulas, & rupe relicta
Getulo comes ire patri, stabulisq́; minari
Aestuat, & cæsi terga absorbere iuuenci.

Præcipitatio. *Vergilius:*

Non aliter, quàm qui aduerso uix flumine lembum
Remigijs subigit, si brachia fortè remisit,
Atq; illum in præceps paruo rapit alueus amne.

Sæuire. *Idem:*

Ac ueluti pleno lupus insidiatus ouili,
Quum fremit ad caulas uentos perpessus & imbres,
Nocte super media tuti sub matribus agni,
Balatum exercent: ille asper & improbus ira
Sæuit.

Sæuitia. *Ouidius:*

Sæuior illa freto surgente cadentibus austris.

Durior

Durior & ferro, quod Noricus excoquit ignis.

Timor, Ouidius:

Vtq; fugax auidis ceruus deprehensus ab ursis
Cinctaq; montanis ut pauet agna lupis.

Tremor. Idem:

Sed tremit ut quondam stabulis deprensa relictis.
Parua sub infesto dum iacet agna lupo. Idem:
Illa tremit uelut agna pauens, quæ saucia cani
Ore excussa lupi nondum sibi tuta uidetur.

Tristitia. Idem:

Sparsis sedet illa capillis,
Vt solet ad nati mater adire rogum.

ALIA AD POETICEM spectantia.

POëtæ Græci simul proponunt & inuocant. Quemadmodum in Odißea Homerus: Ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ Πλάγχθη, ἐπεὶ τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε. Et in Iliade: Μῆνιν ἄειδε θεὰ πηληϊάδεω ἀχιλῆος. Latini antè proponunt, atq; postea inuocant, ut Vergilius: Quid faciat lætas segetes, quo sidere terram Vertere Mecœnas, ulmisq; adiungere uites Conueniat. Deinde: Vos ò clarißima mundi lumina. Tria poëmatum genera sunt. Dramaticon, in quo personæ solæ loquuntur: ut comœdiæ, tragœdiæ. Exegeticon, ubi solus poëta: cuiusmodi sunt Vergilij Georgica. Et κοινὸν, commune, uel mistum, in quo simul & poëta & personæ loquuntur, ut Homeri Odyssea, Iliasq;. Trifariam differunt tragœdia & comedia. Si quidem in tragœdia res magnæ tractantur, & pericula magna: in commœdia res humi-

les, & pericula parua. In tragœdia exitus tristes sunt: in comœdia læti. In tragœdia utuntur cothurnis: in comœdia soccis. Comici seruos & humiles describunt: Satyrici rusticos: tragici, diuites ac potentes. Comœdiarum nomina sumuntur, à persona, ut Amphitryo: à loco, ut Andria: ab euentu, ut ἑαυτὸν τιμωρούμ. &c. *Scenarum tria genera sunt. Tragicæ, quæ conficiuntur columnis, & fastigijs, & regum signis. Comicæ, quæ ædificiorum priuatorum speciem habent. Satyricæ, quæ arboribus, spelũcis, & mõtium similitudine ornantur. Quatuor ludorum for[illegible]rãt. Megalenses, magnis dijs consecrati. Funebres, ad [illegible]rdum populum instituti, dum pompa funeri decreta in honorem patricij uiri instruebatur. Plebei pro salute plebis instituti. Et Apollinares, Appollini consecrati. Homerus in Iliade corporis robur: in Odyßea animi fortitudinem expreßit, & hominem totum artificio miro cõplexus est. Quòd admiratus Maro, in prioribus sex Aeneidos libris* Ὀδυσσείαν, *id est, animi uirtutes: in posteriorihus sex Iliada siue corporis præstantiam æmulatus est. Homerus floruisse dicitur olympiade uigesimatertia, annis post Troiam captam quingentis, post Romam conditam sexagintaseptem, quo tempore regnabant apud Romanos Numa Pompilius, apud Medos Diocles, apud Lydos Gyges. Ab Homeri ætate ad tempora nostra bis mille & quadringentos ferè annos fluxisse colligunt. Circumiens urbes poëmata canebat, quæ postea Pisistratus congregaße fertur:*

Ἑπτὰ πόλεις διερίζουσι περὶ ῥίζαν ὁμήρου,
Σμύρνα, ῥόδος, κολοφὼν, σαλαμὶν, ἴος, ἄργος, ἀθῆναι.
Septem urbes certant de stirpe insignis Homeri,
Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamin, Ius, Argos, Athenæ.

De eius

De eius morte illud legimus, quòd quum in Io insula piscatorum quæstionem propositam sibi soluere nequiuisset, tristitia uictus uitam finiuerit. Ille enim adstans interrogauerat: ἄνδρες ἀπ' ἀρκαδίης ἁλιήτορες ἦ ῥ' ἔχομέν τι; Ipsi uestes pediculis purgantes responderant: ὅσσ' ἕλομεν, λιπόμεσθ', ὅσα δ' οὐχ ἕλομεν φερόμεσθα. Homerus aiebat numerorum alium esse parem, alium imparem: & parem quidem imperfectum esse, imparem uerò perfectum & plenum, quòd additus pari semper seipsum seruet, atq; impar permaneat.

*

IOACHIMI FORTII RINGELbergii Andouerpiani Experimenta,

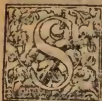
IOA. FORT. IOANNI TARTESIO, S.

VGAS heic trademus Tartesi iucundißime, quas inter proficiscẽdũ ad academias diuersas à uulgo didicimus, scitu non iniucundas, neq; planè inutiles, præsertim si tædium leuare à studio, ac labore libeat. Equidem non aliam ob causam cognitionem Musices literatis uiris conferre putem, nisi ut interim tristitiam illam, quam adferunt perpetuæ meditationes ex animo pellat. Quis nanq; adeò patiens est sudorum, ut tempore nullo fatigetur? Ergo quando huiuscemodi dabitur occasio, licebit & nugas, quæ heic proferentur, inspicere. Nec feres indignè, quòd tibi eas inscripserim tanta grauitate, ac eruditione uiro: tibi quippe non frugiferas modò, uerùm necessarias fore arbitrabar, ut quem sciam cura semper nimia præpediri. Rationem naturæ frequenter heic admiraberis. Mitto quod plerią; nihil ardentius desiderent, quàm id genus experimenta. Parua scilicet hæc sunt, quibus mutuam inter nos necesitudinem firmari uelim, sed & maximarum

rerum

rerum non maiora plerunq; initia extiterunt. Meliora præstabimus, quum dabitur opportunitas. Vale, Lutetiæ Cal. Nouemb. An. M. D. X X I X.

I è nare dextro sanguinem miseris, digitum dextrum auricularem incurua ac uiribus totis preme: sin è sinistro, læuum. Hoc etenim compressu fluxum protinus restringui arbitrantur, atque meatus quosdam impediri. Experimentum est, ut uideo non paucis familiare, quanquam mihi superstitio primùm uidebatur. Si à coitu frigus sentiat mulier, & dolores in renibus, si color in facie uehementer immutatus sit, & si nouus aliquis appetitus extstat ueluti terræ, aut carbonū, indicium est eam concepisse. Venter in parte sinistra magis extumescens, fœminam esse conceptam signat: in dextra marem. Si ante coitum fœmina equarum lac potarit, protinus fœtum (ut inquiunt) concipiet. Vestimenta ne tineæ tangant, amurcam decoquito ad dimidium, hac unguito fundum arcæ, & extrinsecus pedes ac angulos. Vbi adaruerit, uestes in ea condito. Fumus è sulphure in ignem coniecto proueniens, purpureas rosas, illico reddit albas. Vino exusto, linum si immerseris, concipere quidem poterit flāmam, sed non aduri. Duobus poculis repletis, unum fundere in alterum potes, si cineribus unum, alterum humore impleueris. Si summos iugulandium cortices uirentes & confractos in aquam è puteo haustam miseris, eoq; liquore perfundas solum, confestim lumbricorum ingens prodibit copia. Idem eueniet, si pede paulisper terram contundas. Metallis uiridis color inducitur, si humectentur aceto salso. Quidam (ut ipse uidi) coruorum oua è nidis

eijciunt

eijciunt, reponuntq́; gallinarum. Inde post hedbomadas treis aut quatuor pullos exclusos caporum custodiæ tradunt ad hunc modum. Pectori extrahunt plumas omnes, urticis diu perfricant, pullosq́; sub eo decem uel duodecim ponunt, quorum molli attritu dolor leuatur. Postmodo semper eosdem capus per diem ducit, uerrit terram, gallinarum uoce conuocat, defendit à cornicibus. Nocte in nido ipsos ad hoc parato, nonsecus atq; matres fouet. Id faciunt, quò interea illæ parere queant oua. Salis genus est, quod armoniacum nuncupant: hoc contusum mistũq́; aquæ, literas quidem albas reddit, nihil distantes à colore papyri: sed si igni admoueris, nigras. Ad eundem modum aluminis puluere scripta non apparent, nisi chartam cum legere uoles, merseris in aquam. Hirci aut bouis pinguedine liquefacta ouum uel silicem pinge, atq; in acetum ad horas ferè septem pone. Post eo extracto, corrosum & cælatum erit, quicquid sæuum non defenderit: tanta uis aceto inest proxima quæq; corrodendi. Si gallinacij galli allium prius comederint, ferocißimi fore dicuntur ad pugnam: atq; alias omnes superaturi. Ideo & uiatores eo uescuntur, quod animosum reddat hominem. Datur & equis eandem ob causam ferocioris animi. Si uoles scire in uinum aqua addita sit, nec ne, uasculum facito de materia hederacea, uinum quod habere aquam putabis, in id mittito. Si habebit aquam, uinum quia acrius est, modo lignũ non sit nimis densum effluet, aqua manebit. In auellana nuce uermis est. Vidi nonnullos, qui adfirmarint sese serpentem ex eo educasse. Nucem ferro seccant usque ad uermen, ipso tamen illæso. Hunc cum nuce ouium lacti imponunt, exponuntq́; Soli, uasculo prius, cui lac inest, maiore ex parte tecto. Id ad multos dies faciunt. Tandem

uident

uident serpentem iustæ magnitudinis excrescere. Hunc si *seruare uelis, alere potes lacte, quo præcipuè id genus animantia gaudent. Armoniaci salis unciæ dimidium accipito, tantundem uitrioli Romani albi: salis petræ, atq; uiridis æris utriusq; dragmas tres, quæ in puluerem omnia redigantur.* Huic *annulum compositum ex auro ac argento pallidißimum immerge, atq; igni appone. Post horæ unciam exime, recentiq; ablue urina.* Tum *etiam in lapide auri colorem optimum inuenies. Si poculo omnino repleto addatur liquor, effluet: sin nummi, humor attolletur. Si magnetem allio unxeris, uirtutem attrahendi ferrum amittet.* Rursus *si in arietis sanguine paulisper ponatur, eandem recuperabit.* Dentes *albescunt attritu aquæ fortis. Quidam scripsit* μελαγχολίαν *pelli, si corpus perfricetur urticis. Mirum est, quod ipse ego sæpenumero deprehendi, magna adstantium admiratione, fustem frangi duobus impositum poculis uitreis, idq; illis haudquaquam commotis.* Pocula *duo uitrea plena humore super sedes duas ponito, ad pedum quatuor aut quinq; distantiam.* In*de baculum fragilem totidem longitudine pedum super uascula eadem collocato, ita ut cyathorum margines uix attingat.* Deniq; *fuste alio robustiore impositum poculis baculum uiribus totis medium percutio. Sic frangetur poculis immotis, modo lignum sit, ut ante diximus, fragile.* Incidi *in aulicum quendam, qui se multa nosse iactitabat.* Concipe, *inquit, mente numerum aliquem.* Id *feci, accepi duo.* Tum *ille, hic (adstabat enim alter quidam) dat tibi numerum parem tuo, collige utrunq;.* Id *quoq; feci.* Et *ego ait, addo quatuordecim.* Hæc *itidem eius iußu priori summæ coniunxi.* Iam *collegeram duodeuiginti. Age, inquit, summæ totius dimidium reijce.* Id *feci ac seruaui nouem.*

Et redde huic suum. Reddidi *nempe binarium. Tum ille nouit mihi superesse septem, quum tamen ei non dixeram, cuiusmodi numerum initio cõcepissem.* Ego protinus *rem admirans, rogare cœpi, ut artem me doceret.* Memoria *tene, inquit, quo ordine sum progressus, semper dimidium numeri relinquetur, quem ipse dederis cogitanti. Si etenim quatuordecim tu adieceris, septem retinebit: si uiginti, decem: si undecim, quinq; cum semisse. Illi rursus respondi hoc modo:* Concipe *mente numerum: dixit se habere. Ei adde dimidium: feci ait.* Rogabam *num haberet numerum imperfectum, ueluti quum dicimus tria cum semisse, quatuor aut quinq; cum semisse: aiebat se habere.* Fac *integrum, hoc est, pro semisse repone unitatem. reposuit. Age, inquam, totius numeri, quem modò collegisti, rursus adijce dimidium: id itidem fecit. Interrogabam num, ut antè, numerum haberet imperfectum: habeo ait. Iussi ut faceret integrum, quod fecit.* Remoue *inquam, de summa collecta nouem: dicebat se remouisse. Agedum adhuc nouem abijce: non possum ait.* Tum ego *sciui ipsum accepisse septenarium.* Nam *è priore additione imperfectio proueniens unum notat: è posteriore duo. Ad hæc quoties nouem abiecerit, toties eum quatuor habere manifestum est. Idem rogauit quidnam sit quod augetur, si adimas: minuitur, si addas quicquam.* Demum *hæsitanti negantiq; tale aliquid reperiri, foramen respondit, in ueste aut re alia. Alius quidam contendebat me imitari non posse tria uerba, seu treis oratiunculas, quas prior ipse pronuntiaret.* Prima *erat,* Nosce *teipsum: secunda,* Ne *quid nimis: tertia,* Iam *te uici.* Et *reuera uicerat, quoniam tertiam orationem non sum imitatus, rogabam enim quare me uicisset.* Dixissem *itaq; & ego: Iam te uici. Faba crescens è corde felis efficit, ut*

homo

homo, cuius corpus tangit, nō cernatur. Nonnulli aurium sordes digito nummis admouent, quo iustum podus habeat aurum. Mulieres grauidæ, si terreantur, manum per faciem deducunt, ne fœtus signum aliquod habeat in facie. Si bombardis aues conficere uoles, imposito globo plū beo seu charta, inijce minutos silices, aut clauos ferreos in partes concisos: deinde adde chartam contusam: ne excidant: sic uno ictu alites forte nouem seu decem habueris. Idem conferret aduersus latronum insidias. Actis occultè cuniculis sub arcem, impositoq; & accenso puluere usq; ad centum uasa, etiamsi munitissima sit, euertitur. In dulci aqua oua merguntur ad fundum, in salsa natant. Firmato arcu in camino, sagitta semper decidet in eundem horti locum. In Amphora magna stupa incensa, & ore celeriter imposito aquis, ingens liquoris copia sursum repente influet. Aerea fistula continens argentum uiuum super mē sam salit, si ante fuerit imposita igni. Submersam aquis uel uino muscam in farina aut cineribus uolue: deinde ipsam inclusam inter manus halitu tuo paulisper foue donec reuiuiscat. Hasta obliqua in quamuis formā flectitur, si prius partem, quæ curua est leui flamma adusseris. In uinum solent œnopoli inijcere calcem, unde & urina impeditur, & calculus generatur. Proinde literarum candidati, quibus minus est corporis exercitium, id in uitreum uas, quale usurpant medici in iudicanda urina: infundant: tum enim & pulueres, si qui sint, uidebunt: & per digitos quàm densæ sit substantiæ uinum perspicient. Clauum ferreum ceræ modo quaquauersus flectes, si caput & aciem tenui lino ita circumuolas, ut commodè utraque manu ipsa possis comprehendere. Campana maxima si pulsetur, uel tenuissimo filo circundata, finditur. Mulieres ut ob mariti mor-

tem plorasse uideantur, cepam admouent oculis. Imple po*culum aqua, & accipe particulam lanei panni longitudine duorum palmorum: hanc totam humectes ac impone poculo, sic ut altera pars immersa sit aquis, altera extra poculum dependeat, tum exemplò liquorem omnem effluere cernes. Commixtum sali uinum & appositum igni recepta flamma astantis formam cadaueri similem efficit. Sæpenumero per nigri equi collum manũ sursum ac deorsum in tenebris duxi, uidiq; ignium scintillas erumpere. Ipse expertus sum uillos salamandræ non consumi igne. E radice, hominis imago facta infossaq; rursum terræ, fibras emittet, uidebiturq; sic creuisse. Absente igni oua coques, impositis ijs calci superfusaq; aqua. Supra candelam in laterna hominum, leonum, ceruorumq; effigies suspendunt, quæ ui uel spiritu ignis, ac admirabili naturæ industria circumaguntur. Infusa aqua uasi alicui, à quo procul abes in eius fundo nummum cernes, quem antè non uidebas. Etenim si in aquam aspexeris, propinquiora facilius apparebunt: si ex aqua remotiora. Nemo non nouit ignem seruari etiam per horas undeuiginti, cooperta teda cineribus. Mirum experimentum omnibus notum, pondus magnum adfixum medio baculo facilius portari à duobus hominibus, si impendiò longus sit, quàm si esset breuior, quum tamen ipsa longitudo oneris nonnihil adferat. Musici organi sonus mutatur infixo gladiolo partibus illis, quibus annectuntur fides. Vergilius autor est è boue putrefacto magnam apum copiam erumpere. Inflato per fistulam uiscoso humore, grandes continuò bullæ apparent, euolantq; oui instar per aëra. In horologijs ferri pars, quam magnes lapis attigit, semper petit aquilonem. Cape longum & tenue filum, huic insere lumbricos multos, ut filum occulte*

cultetur. Id conuolutum atq; adfixum longæ uirgæ eſca erit ad capiendas anguilas. Nam incurui dentes piſcium uermibus hauſtis filo adhærebunt. Effigies rerum obiectarum in ſpeculo cerni, nemo miratur ob crebrum experimentum. Putribus lignis præcipuè ſalicum tantum lucis ineſt, ut etiam media nocte res propinquas diſcernere poſsis. Abſoluta cœna uel prandio nummos accipe quatuor & uiginti. Ex ijs ante unum conuiuarum unum pone, ante alterum duos, ante tertium tres: uocenturq; inde mēſæ aſsidentes primus, ſecundus, tertius: reliquos cuiquam illorum trade. Tum in medio menſæ poſitis, ſi lubet, libro, nuce, ſpeculo, ſiue rebus alijs, atq; ab ijs paululum digreſſus dic ut aliquis eorum, qui uolet, ſumat librum, alter nucem, tertius quiſpiam ſpeculum. Vbi reſponderint ſe recepiſſe, iube ei, cui nummos undeuiginti dederas, ut de illis tot ex manu ſua remoueat, quot habet ante ſe is qui accepit librum: ad hæc ut nucem habentis geminatum numerum, habentis ſpeculum, quadruplum abijciat, reliquos reddat tibi. Nam ex ijs uidebis, quid quiſq; ſibi elegerit. Quippe ſi unus ſuperat, primus librum habet, ſecundus nucem, tertius ſpeculum. Si duo, primus nucem, ſecundus librum, tertius ſpeculum. Si tres, primus librum, ſecundus ſpeculum, tertius nucem. Si quinq;, primus nucem, ſecundus ſpeculū, tertius librum. Si ſex, primus ſpeculum, ſecundus librum, tertius nucem. Si ſeptem, primus ſpeculum, ſecundus nucem, tertius librū. Gallinaceo gallo & igni terrentur leones. Si uel tenebris nocturnis, & ſine ponderis ratione ſtānum ac plumbum diſcernere uelis, dentibus utrunq; mordeas, nam in ſtanno ſenties ſtrepitum. Fama eſt funus occiſi hominis ſtillare ſanguine, ſi adfuerit interfector. Et naues mergi ni mortuorum corpora confeſtim eijcian-

tur. Aduersus ebrietatem præsens remedium absintij esus. Albumina ouorum mixta croco intra mensem sic indurescunt, ut topatium gemmam existimes. Maximè mirum est, quod equidem uidi in poculo uitreo immerso aquis chartam siccam permanere, etiamsi per multas horas in humore teneatur. Pari modo scio quosdam cum uase aperto, conuerso ore in altißima flumina descendisse, sumptis secum cibo ac potu & face ardente, ibiq; sic uersatos esse à medio die ad occasum Solis, & aridos demum exiuisse. Puteum fodere uolentes, proni respicere solent in campis, unde plures uapores exeant. Occultè scribas transpositis syllabis, ut terma pro mater. Id aliquando facimus in signandis nominibus herbarum aut lapidum, quibus in re quapiam utimur. Lacedæmonij surculos duos teretes habebant pari magnitudine, quorum unus in bellum proficiscenti duci dabatur, alterum magistratus seruabant. Circum hunc lorum lõgum plicabant, ita ut oræ cohærerent. Literas deinde super commissuras scribebant, mittebantq; imperatori. Seuo scripta leguntur, super literas sparsis pulueribus. Fit aliquando præsertim, quum rex in manibus hostium est, ut nulla scripta ad principem perueniant. Tum sic agendum. Ex alio quopiam loco, qui regis cubiculum prospicit, quum ipsum in fenestra uideris, sex faces ardentes pro literis ostende. Vna erit pro septem: a, b, c, d, e, f, g: duæ pro totidem: h, i, k, l, m, n, o,: pro reliquis, tres: p, q, r, s, t, u, x, y, z. Sed uarietas in earum ostentatione. Nam una semel prolata, à indicabit: bis b: ter c: quater d: quinquies e: sexies f: septies g. Sic duæ semel, h: bis i: ter k: quater l. quinquies m: sexies n: septies o. Pari forma faciendum in illis, quæ supersunt. Vt si uelimus significare adesse fratrem
eius

eius,qui ab hostibus captus est. Proferamus unam sexies pro f: tres ter: unam semel: tres quinquies,toties unam:ter tres:semel unam:eandem postea quater:deinde quinquies : tum quater tres:deniq; easdem quinquies.Hoc erit,frater adest.

*

IOACHIMI FORTII RINGELBERGII Andouerpiani Epistolæ aliquot.

IOA. FORT. ANDREAE HYPERIO, S. D.

T aliquid scribam post tantũ temporis interuallum chariſsime Andrea, breuiter peregrinatiõis meæ formam exponam, teq; ut eam imiteris cohortabor. Egressus Lutetia Aureliam ueni cum Hadriano Amerotio uiro utriusq; linguæ peritissimo. Vbi satis magnam habui auditorum copiam, interq; illos Ludouicum Stellam quindecim annorum adolescentem, tam eruditum Græcè, ut omne genus autorum suo Marte queat interpretari, qui in ea urbe Lucianum & Theodori grammaticen publicè docebat. Huius pater Petrus Stella iureconsultus nostra ætate, ut libri ab eo conscripti testantur, clariſsimus, tot in me beneficia contulit, tam ampla dedit stipendia, etsi id genus muneribus non soleo detineri, ut per duos menses perpetuos, quod sanè non destinaueram, illic manserim. Ibi quoq; mihi amiciſsimus fuit Nicolaus Beraldus, cuius eruditio non modò nobis, sed uniuersæ Galliæ ac Germaniæ nota est. Profectus sum inde Biturigas, unà cũ aliquot uiris & mei & literarum amantiſsimis, ubi uarias artes per mensem unum professus sum. Aegrè illinc potui discedere

dere ita nunc precibus nunc muneribus solicitabant animũ meum ut manerem. Pluuia maxima durauerat octo diebus, maiorem nobis imprecabantur, sed respondebam me floccipendere, & imbres, & niues, & omnia tempestatum genera, neque ob causam istiusmodi me uel horam uelle perdere. Nonnulli hoc timore detinebantur: qui pectore erant animosiore & ardentiore ad literas, me sunt comitati. Agesis nunc Andrea uel nomen tuum sequere, hoc est, uirum te præsta. Cogita, quod quum ex libro nostro de studendi ratione legisti, tum ex meipso sæpè audiuisti, uix fieri posse, ut quispiam peritus euadat, si semper in eodem loco desederit. Dic obsecro per Musas, quibus nos nostraq; studia dedicauimus, pœnituítne unquam literarum gratia te mutasse locum? An quisquam est, qui mansisse se optarit in urbe, unde abscesserit? Certè nisi te mutuo amore complecterer, non te tam studiosè ad rem adeò frugiferam incitarem. Vale amicorum integerrime. Lugduni emergente Scorpione die Solis hora Saturni.

IOA. FORT. ANDREAE HYPERIO, S.

Mirum in modum literas tuas desidero, sed eo forsitan non scribis, quod mihi nusquam firma sedes sit. Fac aliquando, quod te facturum esse sperabas, quum Lutetia discederem. Ne insequaris uestigia plebis, quæ semper optima consilia damnat: sed Ciceronem potius, qui in omni artium genere laudat exercitationem. Quid profuerit alijs, qui omnes autores in tenebris legunt, qui librorum ornatu & multitudine gaudent, si nihil docere aut scribere poßint. Tu omnibus horis, omnibus locis exercẽdi quære occasionem. Salutari cupio Ioannem Tartesium li-

terarum parentem, & uirum dignum, ut ab omnibus uiris literatis certatim collaudetur. Is enim prorsus nihil aliud curat, quàm ut promoueat literas. Si te contigerit ad Desiderium Erasmum proficisci, illi quoque meo nomine salutem dicito. Vale.

IVVENIS QVIDAM LITEratus Ioachino Fortio, S. D.

QVonam pacto fieri dicã uir eruditißime, ut ne prouocatus quidem literis, si non uenustis at certè amantißimis, quicquam responderis? An ita nos contemnis, ut culicem elephantus Indicus? Equidem fateor me præter nugas effutire nihil: at tuæ forsitan humanitatis erat, ne infimi quidem beneuolentiam respuere, meminisseque & muscæ esse splenem. Te noctes ac dies somnio, emoriarq́ʒ, ni te æquè ac me diligam, ardentius amaturus, si animi in nos beneuoli specimen aliquod præbueris.

IOA. FORTIVS ADOLEscenti cuidam, S. D.

ACcepi denuo abs te epistolam, qua significas te uelle me inuisere, si id mihi placere scires. Mibi summè placet cum literatis hominibus, idq́ʒ de literis colloqui, sed uanas quorundam fabulas, quæ nihil ad scopum nostrum conferunt, non secus ac pestem fugio. Aduentus tuus pergratus erit: ad nos accede, quando libitum erit animo tuo. Vale. Sole lustrante medium cœlum, & horoscopum Scorpione.

IOA

IOAC. FORTIVS RING. Guilielmo Cambraico, S.

ABeunti mihi iubebas, ut si quos Mathematicos libros Lugduni inuenirem, eos ad te mitterem. Sed perpaucos hic reperio: plures uidi in ædibus tuis, quã sint, opinor, in tota ista ciuitate. Michaël bibliopola habet instrumentũ magnæ amplitudinis recens æditum in Germania, in quo depicta sunt sidera omnia usque ad Capricornum. Id mire conducit ad intellectum Poëtarum, ubi de signorum ortu atque occasu mentionem faciunt. Verum tamen eadem, & plura habes in globo tuo, cui circuli ærei, quum apud te Biturigibus eram, parabantur. Mirabuntur multi, & ingratum me uocabunt, quod de te tanto uiro, tam bene de me merito nõ aliter scribam: quos admoneo te mihi uetuisse, ne quicquam laudum epistolis insererem. Vale.

*

IOACHIMI FORTII RINGELBERGII Andouerpiani Liber de Homine.

SPLENDIDISS. MAGISTRATVI Andouerpienſi Ioa. Fortius Ring. Ando. S.

VVM anno ſuperiori Germaniæ partes luſtrarem ornatiſſimi uiri, gratia exercitij, quò & artes nonnullas in locis diuerſis profiterer, & noui aliquid addiſcerem, complures uidi præclaras urbes, quæ & opibus, & literis, & rerum multiformi florent uarietate. Cæterùm quum captus deſiderio patriæ (abfueram enim propemodum biennio) Andouerpiam rediſſem, ceu apertis iam oculis perpendere cœpi, quantum hæc ciuitas cæteris antecellat: utpote in quam congeſtum ſit, quicquid nationũ, quicquid linguarum, quicquid rerum omniũ per oras alias latè natura diſperſit, adeò ut ipſam non immeritò dixeris horreum, uillam, ſeu potius theſaurũ mundi, quò quicquid terræ totius agri paſſim proferunt, aquarum ocyſſimo perpetuoq́; curſu deuehitur. Sic terras alias, agros: Andouerpiam, uillã uel theſaurum orbis: oceanum ipſum ac flumina appellare plauſtra poſſumus. Quãquã iam olim patria mihi nota eſt, ſæpè tamen res magnæ maiores apparent, ubi minores uideris: & paruæ minores, ſi maioribus conferãtur. Id nimirũ omnium iudicio cõſtat,

uix

uix esse in Europa emporium, ubi tanta per uniuersum annum rerum uenalium copia sit. Habent quædam oppida celebres nundinas, sed extra eas exiguam hominum frequentiam. Admirabar in eadem urbe magistratuum splendorem, autoritatem, multitudinem: tot tamq; strenuos uiros tum pace, tum armis eximios, qui Reipub. præsunt. Deinde magis, ac magis contemplans & urbis opulentiam, & magistratuum nobilitatem, grauitatem, tum etiam eruditionem, contemnere cœpi, ac pro nihilo habere, quæ cum tanta laude ac ostentatione scriptorum de Roma, deq; eius magistratibus sunt prodita. Si etenim Romã admiramur, ac caput mundi dicimus, ubi per bella, per cædes, per fas, per nefas, tot interemptis uiris, tot deletis urbibus opes auxerunt suas, & inuitos bello ad sese pertraxerunt. Quanto maior, quanto felicior Andouerpia, quæ nec crudelitate, nec rapinis, nec furore, nec armis: sed pace, prudentia, concordia, ac ope deorum ad summam excreuit potẽtiam. Quò tot gentes, tot nationes, nõ compulsæ, sed etiam ultro confluunt. Summus rerum opifex ei tribuat ut hac gloria ad finem usque æui fruatur: semperq;, uti hactenus fecit, enitatur ad altiora. Nec uerear eloqui tantum accrescere laudi diuinæ, quantum urbi accesserit. Siquidem quum elementa uocent mundi fecem, terramq; centrum, quo stupore admiremur centrum id appellari, cuius circuitum tanti populi amplitudo incolat. Non hæc eò dicta sunt, quòd è splendore natalis soli mihi quicquam laudis adscribi uelim, sed quòd ingratus uiderer, si res alias minores longè, extollere conarer patriæ oblitus: si eius ciuitatis quæ me in lucem ædidit, atque educauit, ne semel quidem mentionem facerem. Cœpit itaque patriæ amor, & tantorum uirorum splendor, autoritas, eruditio animum meũ incitare,

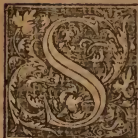
ut hunc

ut hunc libellum de homine reipub. magistratibus dedicarem, qui non humana solùm, sed diuina quadam prouidentia nobilißimam urbem exornant, gubernant, tuentur. Quo circa clarißimi uiri optamus, ut munusculum ciuis & alumni uestri animo grato accipere uelitis, olim plura & fortasse maiora, si uita supersit, dabimus. Libri istius principium conceptionis, uitæq; humanæ coniecturas, atq; alia nonnulla, quæ ad hominem totum pertinent, demonstrabit. Inde ipso in partes duas diuiso, ea explicabuntur, quæ ad animum priorem hominis portionem spectant. Quæ animi sedes sit. Quid inter animam, animum, ac mentem intersit. Sensuum quinque internorum, externorumq; totidem natura. Colorum saporum, uirtutum, ac uitiorum genera: quæ quatuor ad animum non corpus pertinent. Ille enim è cerebri medulla per oculos, linguam, nares uelutifenestras quasdam apertas, rerum colores, sapores, odoresq; discernit. Et in animo non corpore, prudentiæ, & iustitiæ, & fortitudinis, & temperantiæ & adfectuum sedes sunt. Postremò corporis, & membra, & morbi aliquot, atque his affinia describentur. Quatuor alimenti concoctionis ac excrementa totidem. Humorum quatuor indicia. Quomodo ex sanguine spiritus fiat. Quæ urinæ obseruatio. In morborum mentione, quid pestis, φθίσις ληθαργία. Quo differant ἀποπληξία ἐπιληψία, παράλυσις, stupor, σπάσμος. Isthæc breuiter tractabimus, omißis ijs, quæ paßim apud scriptores alios sunt obuia. Ex his itaque adolescentes ac liberi uestri discent discrimina sensuum, colorum, saporum: genera uirtutum, uitiorumq;: quæ omnia & pueris frugifera erunt, & ijsdem ad sublimiora prouectis non iniucunda. Valete. Andouerpiæ tertio Nonas Iunias.

ANNO M. D. XXIX.

De ho

DE HOMINIS CONceptione ac horoscopo.

VMMO studio diligentiáque pro dendus, cui terræ, ac maris imperium mundi fabricator Deus indulsit homo. Nanque numinis gratia huius, simul res omneis condidisse naturam apparet: simul siderum palantium circunflexus, cum signorum orbe obliquo ad uerticem utrunque deductos esse. Quam rerum faciem sic ideo æditam dijudicamus, uti alterno solstitiorum reditu heteroscios, zonásque stellæ periscias inuiserent. Hic labor frugem multo amplißimam ostentat, pollicetur q;. Quid etenim referat mundi polos draconumue fines in queis ipsa Solis, Lunæq; sidera deficiunt, atque id genus spectacula comprehendere, & ueluti oculis coràm intueri, si seipsum homo non norit. Dementiæ extremæ est ensiferos Oriônas, auersos Tauros, Coruos, Angues, Cratêras anxiè perquirere, atque quo in loco corporis proprij hepatis, lienis, cordis, pulmonumq; uiscera sint ignorare. Ergo tot coniectationum leges indepti, tot rerum scitu dignarum pulchritudine cognita, nosmet nos discamus. Næ mortalibus nihil arduum. Neque quicquam tam sublime optifex natura constituit, quo uirtus non posit eniti. Hominis cura quo non aspirauit? Terrarum oræ lustratæ omnes. Et ne portio aliqua rationis humanæ captum præterire queat, recessum interiorem cupiditatis furor peragrasti.

Vnde

Vnde nullos usquam inueniri manes Plinius memoriæ tradidit, Si, ait, ulli essent inferi, iam profectò illos auaritiæ, atque luxuriæ cuniculi refodissent. Oceani cursus, tumoresq; explorati. Grandinum pruinæ, uentorum, fulminum uim solertia indagauit. Ignium errantium circuitus, stationes, progressus, ac uiolentos radios perdidicit. Ab his flammas cœlo adfixas penetrauit. Inde mundo mens egressa moles operosæ rerum naturæ binas adstruxit, atque ex octo denas fecit. Descendat magnus nunc iam imperator animus, gaudeat domito orbe uictor, ad se redeat, seq; ipsum contempletur, se noscat. Ad institutum itaque uertat se oratio. Conceptus humani momento (unde aptius enim quàm ab initio extremo ordiamur) partem mundi eandem sursum iuisse, in qua puero nascente Luna consistit, haud dubium est. Contrà natali die signiferi flexus, quos sidus idem in uterum se recipiente semine lustrabat, exoriri. Sic opera mutua horoscopum (quàm in signorum circulo notam appello, quæ rei principio cuiuspiam oritur) priorem, nascendi tempus: posteriorem, concipiendi indicare. Experimentum mirum haud unquam fallax, quodq; deorum munere uerius, quàm ingenio mortali repertum iure censeatur, si cui altius obseruationem peruestigare libeat. O miraculi genus, & ingens, & inusitatum. Quum innumeræ gentium plagæ sint, inq; ijs tot coëundi libidines: quo pacto ad singulos adeò multorum conceptuum horoscopos partu urgente sidus menstruum se conferat? Quid ipsum fœtu prodeunte in orbis zodiaci tractum ducit, qui quando conciperetur, orientem premebat? Hæc cœli solicitudo, cura, labor inuagientis, & plerunque ad ignauiam geniti animalis aduentu. Hæc eius origo, cuius rationem dicere aggredimur. Quæ huc pertinere arbitrabor, accuratè &

De inferis.

paucis

paucis absoluentur. Ordo *istiusmodi erit.* Primum *hominis totius natura, sine partium mentione exponetur: inde animi: postremò corporis.* Ordo libri.

QVID PRIMVM IN vtero absoluatur.

QVid à conceptione primum perficiatur, uariæ autorum sententiæ fuerunt. Alij ante omnia lumbos absolui carinæ nauium instar adfirmant. Alij caput, in quo principatus, ac mentis sedes est. Alij cor, arteriarum, atque spiritus principium. Cor primũ absolui.

DE CALAMITATE, BREVItate, signis, ac fine humanæ vitæ.

DE *naturæ nostræ fragilitate, de multis tam breuis momenti incommodis complura proferre haud quaquam esse difficile puto, quando aliud nihil in luce hac tam crebro experimur.* Eam Plinius, *in septimi libri præfatione graphicè depinxit his uerbis:* Hominem *tantum nudum, & in nuda humo natali die abijcit ad uagitus statim & ploratum, nullumq́; tot animalium aliud ad lachrymas, & has protinus uitæ principio.* Et: *Nulli uita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pauor confusior, nulli rabies acrior.* Homerus: De calamitate humanæ vitæ.

Οὐ δὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο
Πάντων ὅσσα τε γαῖαν ἐπιπνείει τε καὶ ἕρπει. id est,
Nihil imbecillius terra nutrit homine
Omnium quæcunque in ea spirant, & serpunt.

Et Euripedes inquit:

Οὐ βίος ἀληθῶς ὁ βίος ἀλλὰ ξυμφορά.

Vergilius *tam celerem æui decursum perpulchrè mehercules in* Mecœnatis *fato deplorat.*

Redditur *arboribus florens reuirentibus ætas,* De breui-

tate humanæ vitæ. *Ergo non homini, quod fuit ante redit?*
Viuacesq; magis ceruos decet esse pauentes,
Si quorum in torua cornua fronte rigent.
Viuere cornices multos dicuntur in annos,
Qur nos angusta conditione sumus?

Huc & Theocritus per ἀλληγορίας scite allusit, rosarum, liliorum, florumq; gratiæ mutationem hanc comparans. Quos uersus ob elegantiam non mediocrem huic loco adscribam:

Καὶ τὸ ῥόδον καλόν ἐστι, καὶ ὁ χρόνος αὐτὸ μαραίνει
Καὶ τὸ ἴον καλόν ἐστιν ἐν εἴαρι, καὶ ταχὺ γηρᾷ.
Λευκὸν τὸ κρίνον ἐστί, μαραίνεται ἁνίκα πίπτει.
Α δὲ χιὼν λευκά, καὶ τάκεται ἁνίκα παχθῇ.
Καὶ κάλλος καλόν ἐστι τὸ παιδικόν, ἀλλ' ὀλίγον ζῇ.

Hominis uita pomo uidetur persimilis, quod aut maturum decidit sponte, aut ante iniuria tempestatum, uentorumúe impetu deijcitur. Signa breuis & longæ vitæ. *Vitæ breuis signa colligunt, raros dentes, prælongos digitos, ac plumbeum colorem. Contrà, longæ, incuruos humeros, nares amplas, & tria signis dictis contraria: multos dẽtes, digitos breues crassosq;, atq; colorem clarum.* Finis vitæ. *Hominis uitam trifariam finiri putãt, aut natura, aut fato siue ictu stellarum, aut casu. Natura, cui nullum ultra centum & uiginti annos spatium concessum est. Fato, quum tres Saturni circuitus, & quãdoque singuli, exitium adferunt. Et quum sideris eiusdem, Martisúe radij uel tetragoni, uel aduersi in horoscopi gradum iaciuntur. Casu seu fortuna, quæ ad causas diuersas pertinet. Sic dicuntur expirare, qui uel gladio, uel ueneno, aut bello pereunt.*

Vitæ

VITAE HVMANAE IN INfantiam, pueritiam, parteisque huiuscemodi distinctio.

Transitus.

DIctum quo Lunæ positu, & qua nam ratione in uterum concipi, atque inde in lucem prodire eum, de quo agimus, arbitrantur. Deinde nonnulla adiecimus de uitæ mortalium imbecillitate, breuitate, indicijs, ac fine. Proximum uidetur, ut eam in partes distinguamus. Huiusce rei usus frequens in poëtarum, oratorumq; scriptis, ubi de infantiæ, pueritiæ atque adolescentiæ iudicio loquuntur, futurus est. Rhetores quoque parteis easdem locos appellant, quibus in personarum demonstratione utantur. Et medici omnium uitæ partium naturam accuratè ad temperandas pharmacorum mistiones cognoscēdam præcipiunt. Græci portiones septem tradidere. Infantiam, quæ nutrit alitq; genitos. Quæ in hac ætate uel uidemus uel audimus, ideo fixius hærere memoriæ dicuntur, quòd tum omnia noua sint. Res enim raras, ac inusitatas meminisse facilius solemus. Quicquid uerò quotidianum est, & consuetudine aut usu firmatum, minus mouere sensum consueuit. Pueritiam, quando literarum, cytharæ, luctæ, ac ludorum similium studia exercemus. Adolescentiam, quum ad Veneris illecebras incitamur. Iuuentam, quando regnat in corpore uigor, & ætatis perfectio properat. Virilem ætatem, quum potentias ac uictorias affectamus. Senectutem, quæ prudentiam desiderat. Postremò senium, quando decrepiti nuncupamur, atq; à generatione desistimus, quæ ætas frigida est. Infantiam Lunæ comparant: pueritiam Mercurio: adolescentiam Veneri: iuuentam soli, uirile robur, Marti: senectutem Ioui: senium Saturno. Quæ siderum horum na=

Infantia.

tura sit abunde in libris, quos de institutionibus Astronomicis, siue de mundi ratione conscripsimus, demonstratum est. Horatius ex his parteis solum quatuor præcipuas recenset: pueritiam, iuuentam, uirorum tempus, ac senectutem: ipsarumq; quum seriem, tum mores uerè ac disertè depingit. Eius uersus, quò perfectior rei huiusce cognitio haberi poßit, adponam:

Pueritia. *Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores,*
Mobilibusq; decor naturis dandus, & annis.
Reddere qui uoces iam scit puer: & pede certo
Signat humum: gestit paribus colludere, & iram
Colligit & ponit temere, & mutatur in horas.
Iuuenta. *Imberbis iuuenis tandem custode remoto,*
Gaudet equis canibusq;, & aprici gramine campi.
Cæreus in uitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus prouisor, prodigus æris.
Sublimis, cupidusq;, & amata relinquere pernix.
Aetas uirilis. *Conuersis studijs ætas, animusq; uirilis,*
Quærit opes, & amicitias, inseruit honori,
Commisisse cauet, quod mox mutare laboret.
Senectus. *Multa senem circumueniunt incommoda, uel quod*
Quærit, & inuentis miser abstinet, ac timet uti,
Vel quod res omnes gelidè, timideq; ministret,
Dilator, spe longus, iners, auidusq; futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, castigator, censorq; minorum.

Varro à natali die uitam omnem in gradus quinque partitur: atque unicuique, præter extremum annos quindecim tribuit. In quibus nomenclaturæ tales. Gradu primo usq; ad annum quintumdecimum pueri dicuntur, quòd sint puri, id est impubes. Secundo ad trigesimum annum adoscentes,

ſcentes, ab adoleſcendo ſic appellati. In tertio: qui producitur uſque ad annos quinque & quadraginta, iuuenes cognominantur: eo quod rempubli. in re militari iuuare poſſint. In quarto ad ſexageſimum annum ſeniores: quoniam tunc primum ſeneſcere corpus incipiat. Inde uſque ad uitæ finem gradus quintus dicitur: in quo qui ſunt ſenes appellantur, quia ætate ea corpus ſenio laboret. Hippocrates quemadmodum ante de Græcis memorauimus, in portiones ſeptem uitam diuidit. Quarum primæ finem eſſe annum ſeptimum exiſtimat: ſecundæ, decimumquartum: tertiæ duodetrigeſimum: quartæ, trigeſimumquintum: quintæ, quadrageſimumſecundum: ſextæ, quinquageſimumſextum: ſeptimæ, nouiſſimum annum uitæ humanæ. Partium naturam in mundi domicilijs quatuor, quos angulos uocant, contemplantur. Siquidem cœli ſignum partus momento exoriens, qui ὡρόσκοπος Græcis dicitur, primam nati ætatem indicat, id eſt, qualis ipſa futura ſit: quibus malis, morbis, periculis obnoxia: quos honores, quas opes ille qui natus eſt conſequetur. Culmen, ſiue cœli medium, ætatem hominis mediam. Vltimam occaſus. Imum mortem, ac uitæ exitum, quæq; à morte futuræ ſint laudes, aut opprobria.

Vnde dicti ſint iuuenes.

Spatia ſeptem vitæ partium.

Rationes ætatum è cælo videri.

QVO DIFFERANT ANIMA, animus, ac mens.

HActenus de homine toto uerba fecimus. Nunc partes exequemur, atque ab animo priore parte præceptionum exordium ſumemus. Ab eo ad corporis membra, morbosq; tranſibimus. Quæri ſolitum eſt à plerisque, quid animæ uox propriè ſignet, quid animi, quid mentis, quodq; uerborum diſcrimen ſit. Non deſunt, qui differentiam tradiderint, ſed ita obſcurè, ut complures ignorare rem per-

petuo malint, quàm ex tanta ambage, quæ certi nihil asserit, eruere. Nos itaque paucis ea exprimemus. Inter animam, animum, ac mentem id interest, quod anima uiuimus, animo sapimus, & mente diuina contemplamur. Estq; animo mens præstantior. Idcirco scriptores omnes, quum de deorum cultu loquuntur, mentis uocabulo uti malunt, quàm animi. Vt Mente deos adijt. Ausonius:

Differentia inter animam, animum, ac mentem.

Omnipotens quem mente colo pater unice rerum.

Et Plinius de Sole scribit: Hunc mundi esse totius animum, ac potius mentem. Item animam morte sopitam esse neminem latet: animum somno. Et in furiosis mentem extingui, non animam. Anima igitur uiuere: animo sapere: mente deorum naturam scrutari dicimur. Anima haud est absimilis lumini, quæ sanguinis humore, ut oleo lumen alitur, Hanc alij sanguinem esse dixerunt, alij ignem, alij uentum siue spiritum, unde & nominis origo, ἄνεμος nanque uentus est. Anima est imago mentis. Deus menti, mens animæ, anima corpori præest.

ANIMI SEDEM IN CAPITE esse: & aures, oculos, nares, linguam, ac neruos, eius esse fenestras.

Animum alij in corde posuerunt, unde loquendi forma frequens inoleuit, in corde suo, pro animo suo: è pectore meo, si quidem in hoc conceptaculo cor est, pro animo meo, rei continentis usu pro contenta, & in præcordijs nostris semper uersabere. Alij eum haud dubie in capitis arce habitare adfirmant. Ac ideo, aurium, oculorum, narium, linguæq; organa, & neruorum originem naturam hic collocasse, ut per ea, ueluti fenestras, è specula sua audire, uidere, olfacere, gustare, atque tactu res percipere posit.

Caput animi specula.

poßit. Quo tamen aliud agente, & cogitatione grauiore impedito etiam fenestris, id est, oculis, auribus, naribus patentibus, neque uidet aliquid, neque audit, neque olfacit, neque gustu, aut tactu percipit quicquam. Nisi id, quod com mouet sensum, ita sit, aut nouum, aut insigne, uti uehementia animum cogitantem perturbet. Eadem & Ciceronis in Quæstionibus Tusculanis, ubi de ipso differit, sententia est, quam adponam: *Sensus nullus in corpore. Sed (ut non solùm Physici docent, uerum etiam medici, qui ista aperta, & patefacta uiderunt) uiæ quasi quædam sunt ad oculos, ad nareis, ad aureis à sede animi perforatæ. Itaque sæpè, aut cogitatione, aut aliqua ui morbi impediti, apertis, atq; integris & oculis, & auribus, nec uidemus, nec audimus. Vt facile intelligi poßit annum, & uidere, & audire, non eas parteis, quæ quasi fenestræ sunt animi, quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agat, & adsit.* Eam ob caussam Lucianus Pallada esse genitam ait é cerebro Iouis. Eadem q; ratione Homerus sæpè ἐν φρεσί, pro in animo dicit. φρένας enim nominant Græci membranam, quæ operit cerebrum, quàm Lucianus μήνιγγα uocat, unde in ipsa apostema φρενῖτις dictum. In sentienti ratione officia animi duo sunt: iudicare, & persequi uel fugere, Prius ad intellectum pertinet & prudentiam artesq; omneis complectitur. Posterius, ad uoluntatem: quod iustitiæ, fortitudinis, ac temperantiæ genera continet. Duo animi officia.

ANIMI VIRES.

MArcus Varro hominum animas in parteis, seu uires octonas diuidit. Harum esse quinque ait, quibus sentimus: sextam, qua cogitamus: septimam qua pro generamus: octauam, qua uocem mittimus. Et Plato in Octo animi potentiæ.

Animæ partes tres. *Timæo tripartitam esse uoluit. primam rationalem partem, capitis arcem tenere: secundam, excandescentiam in cordis conceptaculo esse: tertiā cupiditatem in iecore. Vt plerisque placet, mens siue animus pro officijs diuersis alia atque alia nomina sortitur. Anima nuncupatur, dum uegetat: spiritus, quando contemplatur: sensus, quum sentit: animus, quum sapit: quum discernit, ratio: quum recordatur, memoria: quando uult, uoluntas.* Nonnulli *arbitrantur sapere & recordari animum in cerebro, metuere in corde, concupiscere in hepate, audire in auribus, cernere in oculis, olfacere in naribus, gustare in palato & lingua, in omnibus denique corporis partibus, per quas nerui diffunduntur, sentire. Magna inter corpus & animum discrepantia est.* Nam *corpore nihil nisi præsens, & quod adest sentire possumus: animo autem & præterita & futura.* Hic *momento cuncta percurrit: corpus tardum atque hebes testudinis more graditur. quod tamen ipsum facere non posset, nisi animi ui atque impulsu moueretur. Corpus quum senescit indies fit deformius: animus contrà uetustate fit illustrior.* Nunc *sensuum genera, quorum non infrequens usus est exponentur.*

QVINQVE INTERIORVM sensuum descriptio.

Sensus communis. *INteriores quinque tradideruut. Sensum communem, unde nerui ad exteriorum sensuum organa protenduntur, quiq́; ab exteriore sensu percepta cognoscit uniuersa, atque in locum unum contrahit.* Imaginandi vis. Φαντασία. *Imaginandi uim, quæ formas à communi sensu recipit, ac discernit.* Φαντασίαν, *quæ interim è specierum diuersarum compositione*

tione monstra fingit quorum fortasse similia nunquam uiderit. Rationem, siue cogitationem, quæ ex formis sensu cognitis, aut futurum aliquid aut præsens, aut præteritum colligit. Et memoriam, quæ tum percepta à sensu, tum à cogitatione collecta seruat, ad ceræ modum cui effigies aliqua imprimitur. Quam Græci ita depingunt: Μνήμη ἐστὶν ἡ τῶν πάλαι ἐγνωσμένων κατοχή. Et: ὧν τῇ ψυχῇ τοῦ μὲν προσδοκωμένου ἐστὶν ἐλπὶς τοῦ δὲ παρόντος, αἴσθησις: τοῦ δὲ ἀπόντος μνήμη. Non inutilis illorum distinctio uidetur, qui treis duntaxat parteis posuere. Communem sensum, quo undiq; ueluti ad fontem sensa confluunt. Rationem, cogitationem'ue, qua aliquid inde colligimus, seu ratiocinamur. Et memoriam, quæ utrunq; seruat. Interni sensus, ergo aliorum iudicio quinq; sunt. Sensus communis, quo omnia quæ uel uisu, uel auditu cognita sunt, conueniunt. Imaginandi facultas, quæ à communi sensu tradita sibi, contemplatur, ac dignoscit. Φαντασία, quæ res fictas, & cuiusmodi nusquam reperiuntur, quandoq; componit, ut Centauros, Chimæras. Cogitatio, quæ ex uisis rebus uel auditis præteritum aliquid, aut postmodo futurum ratiocinatur. Et memoria, quæ omnia dicta modo seruat. Aliorum sententia tres tantum. Communis sensus, in prima cerebri parte: cogitatio in media: in postrema memoria. Quibus quinarius numerus placet, hi sensus treis priores in primo cerebri conceptaculo ponunt: in medio rationem: in postrema memoriam.

Ratio uel cognatio.

Memoria.

DISCERE ESSE recordari.

IN animi notione dissentiunt autores. Plinius eum interire putauit cum corpore. Sic enim septimo libro scri-

bit:Omnibus à suprema die eadem,quæ ante primum, nec magis à morte sensus ullus aut corpori, aut animæ, quàm ante natalē.Quo in loco Democritū ridet, qui futurū esse prædixerat,ut defunctorum corpora resurgerent.Similis, inquit,& deseruandis corporibus hominum, ac reuiuiscendis promissa à Democrito uanitas,qui non reuixit ipse.Adiecit & hoc:Quæ,malum,ista dementia,iterari uitam morte? Alij uero animum & semper fuisse,& æuo nullo moriturum esse existimauere:sed ipsum tum decedere, quòd quidem mori uocant:tum iterum redire,perire nunquam.Sic enim Plato in dialogo quodam, cui titulus Menon, siue de uirtute, ea de re disserit. Cuius uerba hæc: Quum animus immortalis sit,ac sæpius in uitam hanc redierit,uideritq; crebro,& quæ in hac,& quæ in alia uita sunt:omniaq; perceperit:nihil utiq; restat quin didicerit. Quamobrem nihil mirum est,si eorum quæ ad uirtutem, & ad alia pertinent,reminisci poßit,quippe quum olim illa cognouerit. Ex his effici Plato uult noui nihil cognosci,sed ea solum, quæ ante in corpus aduentum cognita erant,in memoriam reuocari,ac ideo discere aliud nihil, nisi reminisci esse. A Cicerone ratio redditur, quur adeò multarum rerum cognitio protinus tollatur, & quam ob causam,prima ætate doctrinarum omnium ignari uideamur,ac rudes.Quoniam,ait,mens in tam insolitum,tamq; perturbatum domicilium repente immigrauit. Sed quum se colligit, tum ea agnoscit reminiscendo. Idcirco apud Platonem pusionem quendam Socrates interrogat Geometrica quædam de quadrati dimensione. Ad quæ sic ille gradatim perductus respondet,quasi Geometrica didicisset.Vnde Socrates discere,uitæ superioris recordari uocat.Hæc ad memoriæ rationē pertinēt,ideo hic subiecimus.

De animi æternitate.

Discere quid sit.

QVID SOMNVS.

Somnus, inquit Aristoteles, quies est animalium uirtutum, cum intentione naturalium. Vires animales, mouēdi ac sentiendi facultates nūcupatur: naturales nutriendi. Cicero somnum imaginem mortis nominari ait: ac inde colligi, nullum in mortuis, aut morte sensum esse: quū eius simulachrum, siue umbra sensu careat.

SENSVS EXTERNI.

Exteriores sensus sunt, auditus, uisus, olfactus, gustus, tactus. Ideo esse quinq; putant, quòd partes totidem sint, quibus mundi corpus constat: elementa quatuor, & æthereaforma. Si quidem tactus, terræ rationem habet. Gustus aquæ, quoniam humectatione sensus hic perficitur. Aëris percußio sonum ædit, quem audiendi facultas percipit. Olfactus, uim igneam poßidet: ex calore nanq; odores proueniunt. Videndi ratio, ex ætheris materia & lumine temperatur. Sonus itaq; motu & collisione excitatur, lumine color: igne odor: sapor humore: & rebus solidis tactus. Horum instrumenta sunt aures, oculi, nares, lingua, & manus in quibus tangendi facultas perfectißima est. His obijciuntur sonus, color, odor, sapor: tactus obiecta calor, rigor, humidum, aridum, asperum: læue: & quæ horum mistura componuntur. Obseruatum est sensus omneis, qui in animalis capite locantur, inuersam efficere Pyramidem. Latißimè enim sparguntur aures, arctius coeūt oculi, adhuc arctius nares, partē infimam lingua occupat. Inter sensus, perfectißimus homini ac araneis tactus: aquilæ uisus: uulturibus canibusq; odoratus: talpis auditus,

quæ si

quæ si de ijs loquare intelligere dicuntur & profugere. Nunc colorum, saporumq; genera tractabimus.

COLORVM NOMINA.

RVfus color est non planè ruber. Huius *genera sunt flauus, fuluus, luteus, rutilus, spadix, phœniceus.* Flauus *fuluo clarior est. Sic flauam segetem aut Cererem dicimus ab aristarum maturitate.* Et *flaua mella.* Vergil.

Flauaq; de uiridi stillabant ilice mella.

Et comam flauam uocamus. Ouidius:

Forma placet niueusq; color flauiq; capilli.

Fuluus, inquit Plato, ex flaui fusciq; mistura constat. Fuluum enim aurum, fuluum æs, fuluam aquilam, & fuluam arenam nominamus. Hæ *loquendi formæ diligenter obseruandæ.* Quippe *non aptè aurum flauum dixeris, nec mella fulua.* Luteus *dicitur, cuiusmodi uitelli in ouo color est.* Rutilus, *spadix, ac phœniceus, exuberantiam atq; splẽdorem ruboris signant, qualis in palmæ arboris fructu est. Sunt & alia colorum uocabula, quæ ordine exponentur. Liuidus nuncupatur cuiusmodi est color carnis percußæ, sine effluxu sanguinis.* Purpureus *est, qui nigricantis rosæ splendore sublucet.* Vel *(uti* Plato *ait) rubeum cum albo nigroq; purpureum generat.* Fuscus, *qui ex albi nigriq; temperatione producitur.* Pila *enim aut papyrus, qua diu usi sumus, fusca appellatur.* Pallidus *ex albi flauiq; mistura prouenit.* His *adduntur cœruleus, glaucus, cæsius, thalaßicus, ferrugineus, κυάνεος & cumulatis à fluctibus uocitatus, quæ pro eodem accipiuntur, coloremq; subnigrũ, qualis cœli, uel maris est, significant.* Quo *nomine* Proteus *cœruleus, &* Nymphæ *cœruleæ, & saxa, quæ in mari pro-*

min

minent, cyanea nominantur, Cœruleus dictus quasi cœluleus: unde & mare, quòd cœlo subiectum eundem colorem accipit, cœruleum uocamus. Cæsium quoq; uocitatum opinantur, quasi cælium. A cœruleo nonnihil differre uidetur sententia Ciceronis, qui primo de Natura deorum cæsios oculos Mineruæ, cæruleos esse Neptuni scribit. Est cucumis cœruleus, qui mundi ipsius imaginem & colore & interioribus partibus refert. Veteres non quaslibet res, sed oculos duntaxat cæsios uocabant, quibus inest fulgor quidam uisu horrendus. Vnde sicut Cæsares dicti à cædendo, sic cæsius nuncupatus, quòd cædem quodammodo oculis minari uideatur, qualis prælio & cæde gaudens Minerua fuisse dicitur. Cæsius Græcè glaucus uocatur, unde Pallas γλαυκῶπις dicta. Glaucus etiam color pro uiridi ponitur, qui admistum uirori alborem habet, Vnde Vergilius glaucas salices dixit. Sumuntur quandoq; à rebus uoces hæ, ut roseus, flammeus, igneus, sanguineus, croceus, aureus. Differt ater à nigro, quòd ille sit propriè carbonis extincti, horrendus, tristis, uisu iniucundus, unde & mors atra, & dies ater dicitur: hic uerò nonnunquam lepidus & uenustus est. Contraria dicuntur album, & nigrum, flauum & liuidum, puniceum & purpureum, uiride & cœruleum. Color in facie niger alias indicat immoderatum frigus, ut hyeme in frigentibus, qui liuescunt: alias immodicum calorem, ut in hominibus cholericis & Aethiopibus. Medici colorum rationem habent in cute, capillitio, urina, excrementis, & uomitu. Medicorũ obseruatio.

Saporum genera, & naturæ.

SAporum formæ septem traduntur: dulcis στυπτικὸς, acetosus, amarus, acutus, insipidus, salsus. Dulcem habent

sap

saporem ficus, mel, glycyrrhiza. Stypticum, uuæ immaturæ, & mala immatura. Ea uim obturendi habent, inde nomen inditum. στύφω nanq; Græcis obturo est. Acetosum, acetum, quod sapori nomen dedit, & uinum uetus. Amarum, absinthium. Acutum, piper. Insipidum, aqua, & herbæ, quæ aquæ saporem habent. Et salsum, res omnes sale conditæ. Saporum diuersa natura est. Nam id quod dulce est, corpus humectat, & lenit. Stypticon uiscerum meatus comprimit. Acetosum, neruos infestat, humoresq; siccat. Amarum, membra confortat, sed pectus lædit. Acutum sensum mordet, & adurit. Insipidum penetrandi habet facultatem, atque aduersus febris morbum præsidio est. Cōtraria sunt dulce & amarum: pingue & salsum. In herbis alijs'ue rebus sapor salsus, amarus, acutus eas calidas esse indicant: acetosus & stypticus, frigidas: pinguis, insipidus, dulcis, temperatas. Odor acutus, calidas & siccas, ut albij: grauis seu obtusus, frigidas & humidas, ut uiolarum: mediocris, frigidas & siccas. Sensuum rationem absoluimus. Reliqua, quæ ad animi naturam spectant, exponentur: Primum eloquemur, quid summum bonum, quot bonorum genera sint, quo differāt pulchrum & honestū. Deinde uirtutum species tractabimus: deniq; uitiorum.

DE SVMMO BONO.

Svmmum esse bonum uel beatitudinem aiunt, in quo totius sapientiæ cardo uersatur, aut summam felicitatem humanæ naturæ. Epicurus id in animi uoluptate posuit. Aristippus in uoluptate corporis. Peripatetici in animi, corporis, ac fortunæ bonis. Lactantius uerò bonum summum nuncupauit cælestem uitam, uel colere Deum: nosq; ideo

ideo generatos esse, ut Deo seruiamus. Hæc ergo de summo bono cognoscenda. Ipsum esse scopum, quo omnes nostri conatus: aut labores tendere debent. Inde, quoniam his de rebus crebrò esse disceptatio solet, Epicuri, Aristippi, Aristotelis sententiæ perdiscendæ. Hi enim autores in hac mensione persæpe apud scriptores uersantur. Possent & philosophorum aliorum coniectationes innumeræ depromi: sed in cognitione omni optima quæq; excerpenda censeo, ac ad alia animum transferendum, seruandumq; Terentij dictum: Ne quid nimis. Præsertim quum tam multa, tamq; præclara nobis peragranda sint. Dementis esset hic anxiè omnia, quæ ad summum bonum spectant, persequi, ac interim arteis alias pulcherrimas negligere. Idem & in locis alijs dictum uelim, ubi fortasse nimium esse breuis uidebor. Postremò, summum illud naturæ humanæ bonum diuinum esse cultum adfirmabimus, seu beatitudinem æternam, aut (quod idem est) diuini luminis consequutionem. Id lumen in mentem primò, in uoluntatem deinde descendit. In mente ueritas, in uoluntate gaudium: in mente ἀμβροσία, in uoluntate νέκταρ à Platone in Philebo & Phædro appellatur. Triplex boni summi conditio, ut summopere perfectum sit, ut sufficiens, ut expetendum. Perfectum dicitur, quoniam nihil sibi deest. Sufficiens, quippe nihil deest illi, quod ipsum adipiscitur. Expetendum, quando in illo, & ex illo est, quicquid appeti potest. Vnde quia perfectum, sufficiens: quia sufficiens, expetendum. Apud scriptores idem sunt summum bonum, beatitudo, ac summa felicitas.

Summum bonũ quid sit.

TRIPLICIA BONA, ET rerum expetendarum tria genera.

Bono

Bonorum formæ tres sunt. Animi, quæcunq; consilio & cogitatione fiunt: ut prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia. Corporis, quæ natura corpori atribuit. Quod genus: uelocitas, robur, dignitas, ualetudo. Et fortunæ, quæ externa dicuntur. Huiusmodi sunt genus, educatio, diuitiæ, potestas, gloria. Rursus rerum expetendarum tria genera sunt. Alia quippe expetuntur propter suam uim & dignitatem, quales sunt uirtus, doctrina, ueritas. Alia propter fructum & utilitem, ut pecunia. Alia suæ quidem naturæ gratia, sed quæ commoditatem quandam præ se gerunt, quo magis expetantur: ut amicitia, bona existimatio. Est distinctio alia tum laude, tum admiratione digna, quàm Platonicorum ratio subtilis prodidit, bonorum genera duo esse: unum finem: ad finem alterum. Illud propter seipsum: hoc propter aliud expetendum. Illius appetitio uoluntas: huius electio. Illud uenerandum: hoc utile. Illo fruimur, hoc utimur. Illius adeptio, beatitudo: huius, lucrum uocatur. Lucrum igitur boni utilis acquisitio est, quod ad boni uenerandi consequutionem conducere potest. Quod uerò ad hoc non confert, nec ipsum utile est: nec eius adeptio lucrum. Hactenus bonorum ratio dicta. Reliquum est, ut decori, honestiq; discrimen, seu potius affinitas exponatur.

QVID INTER PVLCHRVM & honestum intersit.

Decorum siue pulchum ita cum honesto iungitur, ut separari ab ipso non queat. Honestas namq; uelut bona ualetudo est, & quædam salubritas corporis. Decus uerò

uerò, tanquam uenustas & pulchritudo. Forma ualetudini bonæ uidetur antecellere, tamẽ sine ea esse non potest: sicuti nec flos sine radice. Quid autem uera pulchritudo sit incredibile quàm elegãter, ac disertè in Platonem Marsilius scriptitarit, ad hunc fermè modum: Pulchritudo nihil aliud quàm summi boni splendor est, fulgens in ijs, quæ oculis, auribus, mente percipiuntur: perq; illa ad bonum ipsum, uisum, auditum, mentemq; conuertens. Quo fit, ut pulchritudo circulus quidam lucis diuinæ sit, à bono manans, in bono residens, per bonum: & ad bonum perpetuò reflexus. Verùm hic alio modo pulchri nomen quàm antè ubi illud honesto comparauimus accipitur. Priore enim forma opes & artes pulchras, honores, magistratus, imperia, eaq; quæ hominis industria, aut effici, aut cõparari possunt, pulchra nuncupamus. Posteriore, quicquid natura, aut Deus ipse condidit. Sic Solem pulchrũ, Lunam pulchram, mundum pulchrum, arborum deniq; fœtus & flores pulchros appellamus. Illic memorantur, quæ uulgus humanum pulchra putat cupiditatibus suis deditum: hic undiq; Dei fulgorem uniuersitas rerum spectantium oculis obijcit. Item pulchritudinem superiorem, artificiosam: hãc uerò naturalem uocare non incommodè possumus.

QVATVOR VIRTVTVM genera.

VIrtutem esse aiunt animi habitum, rationi rectæ consentaneum. Recta ratio cognitio est tum legum, tum sententiarum, quæ natura omnium animis inditæ sunt. Quales hæ apud Phocylidem:

Πτωχῷ δὲ εὐθὺς δίδου μηδ' αὔριον ἐλθέμεν εἴπῃς

Πρῶτα θεὸν τίμα, μετέπειτα δὲ σεῖο γονῆας
Πλοῦτον ἔχων, σὴν χεῖρα πενητεύουσιν ὄρεξον
Λαῷ μὴ πίστευε, πολύτροπός ἐστιν ὅμιλος.

Virtutem mediam esse, atq; extrema utrinq; uitiosa constat. Sic fortitudo media inter temeritatem & ignauiam est: ueritas, inter arrogantiam atq; dißimulationem: uerecundia inter impudentiám ac stuporem: Ex *his temeritas, arrogantia, impudentia uitia dicuntur, modúmq; excedūt: ignauia, dißimulatio ac stupor defectu notantur, nec ad medium perueniunt.* Propositæ *sunt mortalibus uiæ duæ.* Virtutum *altera, quæ primo ingressu est ardua, confragosa: postea plana, lucida, amœna.* Quod Hesiodi *uersus elegantißime exprimunt:*

Τῆς ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Αθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν.

Idem post hunc à Luciano præscriptum est ita: ὁ οἶμος ἐπ' ἀρετὴν ἔστι μακρός τε, καὶ ὄρθιος, καὶ τρηχὺς ἱδρῶτα οὐκ ὀλίγον ἔχων τοῖς ὁδοιπόροις. *Altera uitiorum, quæ principio amœna est, multoq́; tritior: postea præceps, saxis aspera, obducta sentibus.* Virtutes *omnes in formas quatuor diuidunt, quæ ordine describentur.* Prudentia *est rerum multarum memoria, & complurium negotiorum usus.* A *sapientia distat.* Nam *prudentia uersatur circa res humanas, & in quibus habet consultatio locum.* Sapiētia *uerò circa primas causas, & prima rerum principia, eaq́; quæ à nobis nec fieri, nec immutari queunt. quamobrem* Astrologum, *qui siderum motus ac naturas contemplatur, sapientem non prudentem nominamus.* Iustitia *quæ unicuiq; rei suum tribuit.* Fortitudo *rerum magnarum expetitio & rerum humilium contemptio, & laboris cum utilitatis ratione perpeßio.* Vel *(ut* Macrobius *ait)* Forti-

titu

titudinis est animum super periculi metum agere, nihilq; nisi turpia timere, tolerare fortiter uel aduersa uel prospera. Aut: Fortitudo cum ratione honesta contemptus est periculi. Temperantia, est rationis in libidinem, atque alios non rectos impetus animi firma ac moderata dominatio.

PRVDENTIAE SPECIES.

PRudentiæ genera tria sunt. Memoria per quam præterita perspiciuntur: intelligentia, qua præsentia cognoscimus: & prouidentia, quæ postmodo futura perscrutatur. Prudentis etenim hominis est tempora hæc tria accuratè obseruare. Hic memineris memoriam non pro animi ui, quam in cerebri conceptaculo posteriore sitam esse diximus: accipi, sed pro actione seu recordatione ipsa, qua memoriam res præteritas intueri sentimus.

IVSTITIAE GENERA.

REligionem uim insitam esse aiunt, quæ deorum metu & ceremonijs hominem ducit: uel quæ deo suum tribuit. Pietatem esse in deos, aut in patriam, aut in parentes, aut in alios sanguine iunctos officium. Gratiam siue gratitudinem officiorum, bonorum, & amicitiarum memoriam & remunerationem esse: uel quæ bene merentibus suum tribuit. Obseruantiam per quam ætate & sapientia aut dignitate aliqua antecedentes ueneramur. Veritatem, quæ monet nos, ut rem sicuti est, & sicuti scimus dicamus. Beneficentiam qua gratis de alijs bene meremur. Amicitiam, quæ mutuam alijs beneuolentiam reddit. Vel duorum animorum summam in Deo colendo concordiam. De qua exemplum dignum memoratu recitabo. Tartaro-

rum rex quidam moriens filijs duodecim sagittas totidem in fascem ligatas tradidit ut frangerent. Illis autem frustra conantibus, solui eas iussit atq; frangi singulas. Ita uestrum, inquit, imperium si eritis concordes, firmum fuerit ac stabile: at soluto animorum consensu hostium iniuriæ obnoxium. Consuetudinem ius esse, quod sine lege propter uetustatem, æquè ac si legitimum sit, usitatum est. Legem ius dici, quód aut populi aut imperatoris iussu sancitũ sit. Quam ita exprimit Demosthenes: ὁ νόμος τῆς πόλεώς ἐστι ψυχή, ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα στερηθὲν ψυχῆς πίπτει. οὕτω καὶ πόλις μὴ ὄντων νόμων καταλύεται. Id est, Lex urbis anima est. Nam quemadmodum corpus decedente anima cõcidit, ita sublatis legibus actum est de repub. Plato ut ex Timæo, Phædro, & Gorgia colligitur, quatuor legis species ponit, diuinã, qua colligitur, quatuor legis species diuinã fatũ: tertiã mouentẽ, quæ natura est: quartam humanam, quæ prudentium sit. Sunt itaq; legis genera Platoni hæc: prouidentia, fatum, natura, & constitutio humana.

FORTITVDINIS GENERA.

Magnificentia, est rerum magnarum cum ampla animi cogitatione administratio. Fidentia est, per quã animus in magnis & honestis rebus multum in se fiduciæ certa cum spe collocauit. Perseuerentia, quã & constantiam nuncupant, est in ratione considerata stabilis & perpetua permansio. Patientia, est rerum arduarum, atq; difficilium, honestatis ac utilitatis causa, diuturna perpeßio. Vel ut Lactantius libro quinto inquit ꝫ patientia malorum, quæ inferuntur, aut accidunt, cum æquanimitate perlatio est.

TEMPERANTIAE PARTES.

Tria temperantiæ genera. Continentia, per quam cupiditas consilij gubernatione regitur. Clementia, quæ animos in odium concitatos comitate retinet. Et modestia, per quam pudor honestus quandam sibi autoritatem comparat. Vel continentia moderatio, seu temperantia cupiditatum est: clementia iræ: modestia morum.

ANIMI PERTVRBATIONES.

Animi uitium, perturbatio, seu πάθος, est auersa à recta ratione animi commotio. Perturbationum formæ quatuor sunt. Aegritudo, animi aduersante ratione contractio, quæ doloris morsum aliquem efficit. Metus opinio impendentis mali, quod intolerabile esse uideatur. Hic animi recessum quendam & fugam efficit. Lætitia, hilaritas profusa est: sed gaudium, moderata. Hoc igitur posterius inter uitia non numerant. Libido, cupiditas effrenata est, aduersus rationem incitata uehementius. Sunt itaq; uitiorum genera quatuor: ægritudo, metus, lætitia, libido. Aegritudinis causa est malum præsens: metus malum futurum: lætitia bonum præsens: cupiditatis bonum futurum. Perturbationum initia non sunt in nostra potestate: progreßus autem & consensiones ut cohibeamus, omnibus nobis in manu est. Beati, inquit Cicero, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines excedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ languidis liquefaciunt uoluptatibus.

AEGRITVDINIS GENERA

Inuidentia, animi ægritudo est suscepta propter alterius res secundas, quæ nihil noceant inuidenti. Aemulatio ægritudo est, si eo quod quis concupierit, alius potia-

tur, ipse careat. Obtrectatio *uel zelotypia ægritudo dicitur ex eo, quod alter quoq; potiatur eo, quod ille ipse cōcupierit.* Vel ut *Chrysippus ait: Zelotypia animi ægritudo est, inde prouueniens, quod timeas, ne alteri contingat, quod cum nemine habere commune uelis.* Misericordia *est ægritudo ex miseria alterius iniuria laborantis.* Angor *ægritudo premens.* Luctus, *ægritudo ex amici cuiuspiam morte est.* Mœror, *ægritudo flebilis.* Aerumna, *ægritudo laboriosa.* Dolor, *ægritudo crucians.* Lamentatio, *ægritudo cum eiulatu.* Solicitudo, *ægritudo cum cogitatione.* Molestia *ægritudo permanens.* Afflictatio, *ægritudo cum corporis uexatione.* Et desperatio, *ægritudo sine ulla rerum expectatione meliorum.*

METVS GENERA OCTO.

PIgritia *est metus imminentis laboris.* Pudor *metus ignominiæ.* Terror, *metus, concutiens.* Timor, *metus mali imminentis.* Pauor, *est metus mentem loco mouens.* Ennius: *Tum pauor sapientiam omnem mihi expelleret ex animo.* Exanimatio *est metus subsequens, & quasi comes pauoris.* Conturbatio, *metus excutiens cogitata.* Formido *metus permanens.*

LAETITIAE, SEV VOLVptatis formæ tres.

MAleuolentia *uoluptas est ex malo alterius sine emolumento suo, inuidentiæ contraria.* Delectatio *uoluptas est auditus, uisus: aliorum'ue sensuum suauitate animum deliniens.* Iactatio *uoluptas est gestiens, & se efferens,*

rens insolentius.

LIBIDINIS PARTES SEX.

IRa libido est puniendi eius qui uideatur læsisse iniuria. Aut est cupiditas ulciscendæ iniuriæ. Vel (ut Posidonius ait) cupiditas puniendi eius, à quo te iniquè læsum putes. Aut est cupiditas doloris rependendi. Excandescentia ira est citò nascens, ac desistens à Græcis θύμωσις nuncupatur. Odium ira inueterata est. Inimicitia, ira ulciscendi tempus obseruans. Discordia, ira acerbior est intimo odio & corde concepta. Indigentia seu auaritia, libido inexplebilis est.

DE ILLICITO COITV.

ILliciti coitus formæ quinq; sunt, simplex fornicatio, adulterium, stuprum, incestus, raptus. Simplex fornicatio, est soluti cum soluta corrupta. Adulterium committitur in nuptam. Stuprum in uirginem, quam uocem sæpenumero Terentius usurpat. Incestus, in eos, qui cognatione aliqua iunguntur. Et raptus cum puella uiolenter de domo patris rapta. Partem sextam addunt, uitium contra naturam, quod hic non describemus.

SEPTEM VITIORVM, QVAE capitalia nominantur, origo.

ANimi passiones duæ: honoris appetitio, & amor uoluptatum. Ex honoris adfectatione homo cum supra se attollitur in treis propellitur scopulos, superbiam, irã, inuidiam. E corporis uerò illecebris ab humano fastigio prolapsus in ternas abyssos mergitur, gulæ siue uentris cu-

ram immodicam, libidinem, acediam. Illinc ceu tribus alis hominem homo transilire conatur, honores diuinos postulans, qui nondum humanis dignus est. Hinc uoluptatibus blandè mulcentibus illectus, triplici grauatus pondere infra hominem ruit, fitq; longè homine inferior. Auaritiæ furor utriusq; particeps, conducit nanq; ad honoris appetitionem, atque ad corporis illecebras. Itaque superbia, quam & arrogatiam non ineptè dixeris, ira, inuidia, ex honorum cupiditate nimia proficiscuntur. Ventris cura, immoderatus rei ueneream usus, ac desidia, è corporis uoluptate. Ex utroque habendi libido seu pecuniæ studium, auaritia. Hæc uitiorum origo, quæ capitalia religio christiana uocat. De animo satis dictum.

DE TRIBVS CORPORIS CONceptaculis. De neruis, arteriis, ac venis.

TRia in corpore conceptacula sunt caput, pectus, & uenter. Caput sensuum receptus est: pectus aëris, uenter alimenti. In his uiscera tria sunt, quæ principalia à medicis membra nominantur. In capite cerebrum, unde nerui oriuntur. In pectore cor, unde arteriæ. In uentre iecur, unde uenæ. Nerui mouendi ac sentiendi faculatem corpori ministrant arteriæ uitalem uim, uenæ naturalem. Venæ riuuli sanguinis sunt: arteriæ spiritus.

DE CAPITE AC COLLO.

AD caput ea pertinent, quæ ante de somno, sensuum, colorum, saporumq; generibus exposuimus. Eius nunc parteis aliquot exequemur: & quánam ratione no-

xij ex eo humores depellantur. Bucca maxillarum ac oris portio est, quæ uento inflatur: unde buccinis nomen. Gena membrana dicitur oculum tegens. Plinius: Grauiores alitum inferiore gena conniuent. Mala inter genam & buccam prominens & rotundus tumor est instar mali. Duo capitis latera tempora nuncupantur, quod temporum ac horologiorum more, quasi quibusdam interuallis seu uicibus mouentur. Ab hauriendis uocibus aures dictæ: ab occulendo oculi: à palpitando palpebræ. Cerebrũ purgari potest: sternutatione, gargarizatione, quod nomen à uocis strepitu sumptum est, & solutione alui. Præter hæc utile crebrò pectere caput, & panno asperiore illud perfricare. In collo meatus duo sunt: guttur transitus aëris aut spiritus: & gula cibi ac potus. Gutturis circuitus carthilagine constat: ut aër qui tenuis est, ingressum patentem reperiat. Item gutturis fistula ad pectus & pulmones ducit: gulæ, ad uentriculum.

DE PECTORE.

PEctus homini latum est: reliquis animantibus carinatum, præcipuè uolucribus. Hic sedem habent cor, & pulmo, qui ex partibus quatuor componitur. Arteria uocali, quæ ex collo descendit. Venali arteria, quæ cordis conceptaculo leuo adhæret. Vena (ut inquiunt) arteriali è dextero cordis sinu exeunte. Et spumosa pulmonis carne quæ in stupæ modum, treis quas recensuimus partes, implet ac committit. Hic spiritum ad cor meantem concoquit, & ut iecur stomacho calorem ministrat: ita & pulmo medium amplectitur cor, eiusq; caloris custos est. Quemadmodum uenter alimento corpus, sic aëre pulmo animam nutrit. Respiratio frequens & magna, inflammationem pe

ctoris notat: crebra & parua, pectoris dolorem: rara & magna, delirium: parua & rara extinctionem caloris.

QVA RATIONE EX SANguine ſpiritus fiat.

IN *corde tria conceptacula ſunt: in quorum dextero ac medio ſanguis fit ſubtilior, in ſiniſtro ſpiritus fit. Ex iecore enim uena magna ſanguinem in dextrum cordis ſinum defert. Qui uiſceris illic calore tenuior factus, ex eo in concauitatem mediam permeat, quæ nequaquam ſimplex eſt, quemadmodum extremæ, ſed è poris multis conſtat. In ſinu eo ſanguis itidem percoquitur magis. Inde in conceptaculum leuum tranſit: ibiq; humor calore uictus, in ſpiritum tenuem, qui uitalis eſt, ac ſalutaris uitam corpori miniſtrans, conuertitur. Hæc ideo ſcripſi, quoniam pleroſque Medicæ artis ſcriptores, in ſpiritus ratione hallucinatos eſſe uideam, eum in cordis parte media naſci ſeu perfici arbitrantes,*

DE ARTERIALI VENA, ARteria venali, coſtis, ac ſpina.

C*ordis igitur pars dextera uenam habet magnam quæ ſanguinem ex hepate pertrahit: ſiniſtra, originem arteriarum. Præter quas, alia quoque eidem annectuntur. Siquidem ex cordis dextero latere uena oritur, quàm appellant arterialem. Hæc ſanguinem pulmoni miniſtrat, quo ipſe nutriatur. Vena dicitur, quia ſanguinem defert. Arterialis, quod duas membranas habeat, quemadmodum arteriæ, uti maior ſit ſanguinis optimi cuſtodia. Ex leuo autem cordis conceptaculo arteria oritur, quam ratione contraria uenalem uocant. Hæc è pulmone aëra defert, qui*

cordis calorem refrigeret: & uapores inutiles, si qui cum spiritu uitali nati sint, sursum tollit in pulmonē, ut inde per gutturis ductum eijciantur. Arteria nominatur, quoniam spiritus contineat. Venalis, quia simplici solùm membrana constet uenarum modo, propter aëris aduentitij, uaporumq; uilitatem. Costæ aliæ perfectæ sunt quæ coëunt: aliæ imperfectæ quæ non clauduntur. Spina os oblongum est, quod per medium dorsum tendit, in qua tricenæ uertebræ sunt, ex singulis bini oriuntur nerui.

DE PRAECORDIIS.

Διάφραγμα, membrana lata est, quæ pectus à uentre separat. Dicitur & cinctus, quoniam corpus ueluti cingit. & à Columella septum transuersum: Transuersum, ait, ex ualida mēbrana septum est. Præcordia itidē eam nuncupant, quia cordi ipsa prætenditur. Retento spiritu, diaphragma premit intestina, eóque modo egeruntur excrementa.

DE STOMACHO, ET ALImenti concoctionibus.

Sub pectore uentriculus gulæ adhæret, exitus habens duos. Ideo bifariam purgari potest, uomitu, ac alui solutione. Hic cibus percoquitur: qua de re in præsentia nonnihil dicendum. Quatuor alimenti concoctiones sunt. Quarum prima in uentriculo fit: secunda in hepate: tertia in uenis: quarta in singulis membris. Concoctionis primæ excrementum est: quicquid per intestina egeritur: secundæ ùerina: tertiæ inutilior sanguinis pars, quæ ex uenis in uesicam refunditur: quartæ sudor, sperma, sordesq;, quæ in cute extrema conspiciuntur. Cæterum semen, licet inde colligatur, purgamentum tamen propriè

uocari

uocari non debet, quoniam non reijcitur. Hæc breuiter expoſuimus. Verum quò commodius accipi queant, apertius eadem explicabo. Cibus potusq́; per uiam eandem, quam gulam uocamus, in uentriculum deſcendunt. Vnde miſti ſimul percoctiq́; ad inteſtinorum flexus pelluntur. Inde quicquid corpori aptum exiſtit, per tenues uenas in iecur defertur. Quicquid in inteſtinis remanſit, concoctionis primæ excrementum appellatur. Succus in hepar delatus in humores conuertitur, qui inde per uenas ad membra diuerſa abſcedunt. Verùm ſanguis qui minus corpori idoneus eſt, in ueſicam per renes eijcitur. Eam ob cauſam urinam ſanguinis colaturam nominamus. Humoris igitur in uenas miſsi concoctio earum calore perfectior fit. Mox id quod natura reijcitur, per renum ſpiramenta ſeu poros in ueſicam deſcendit. Id purgamentum tertium uocauimus. Concoctione poſtrema membris omnibus uenæ alimentum miniſtrant. Ea caro, cutis, ungues, & corporis partes reliquæ nutriuntur. Quod poſt eam ſupereſt, in ſudores ac ſordes effluentes tranſit. Corpora bene concoquentia cibum, minus excrementorum habent. Poſt ſumptum cibum potumq́; in membra extrema nutrimentum penetrat, horarum nouem intercapedine.

QVATVOR CORPORIS VIRES.

IN corpore uires ſeu facultates quatuor ſunt: *ἑλκτικὴ uis quæ alimentum attrahit: καθεκτικὴ retinendi facultas: ἀλλοιωτικὴ immutandi: & ἀποκριτικὴ uis expellendi. Vt magneti uis ineſt ferrum attrahendi: ſic natura unumquodque membrum ad ſe trahit alimentum; tractum retinet, retentum in ſuam conuertit ſubſtantiam, expellitq́; ſuperuacua.*

DE QVATVOR HVMORIBVS, & ratione minuendi sanguinem.

HVmores quaterni traduntur: sanguis, phlegma, quam Cicero pituitam uocat, bilis flaua, ac melancholia, quæ & atra bilis dicitur. Sanguinis humor, aëris naturam refert, & cæteros in sese commistos continet: flaua bilis ignium: phlegma, aquæ: bilis atra, terræ. Sanguis, calidus ac humidus est: flaua bilis, calida & sicca: phlegma, rigens & humectum: melancholiæ fex, & frigida & sicca. Hi omnes in sanguine per uenam sectam emisso cernuntur. Quippe flaua bilis semper spuma, uel tenuior, atque superior sanguinis pars est. Phlegma, aquosum illud, quod in sanguine ueluti riuulis diffluit. Bilis atra, fex grossior est in fundo hærens. Reliquum sanguis. Quod homines nunc hilares nunc tristes sint, causa est humorum abundantia. Exuberante enim flaua bile, agiles sumus, ingenij celeris & iracundi: atra, inertes, pusillanimes, timidi: pituita, segnes ac frigidi: sanguine, alacres, ad risum propensi. Hunc redundantem minuere licet, quum Luna Veneri coniungitur: quando stella Iouis, Veneris, aut Solis hexagono eam conspectu, uel trigono intuetur: & quum Iouis siue Veneris sidus, mundi diametro, uel triente à Lunæ globo distat. Omnes inter Mercurium Lunamq; radij, ad rem istam utiles sunt. Venas autem pertundere non licet, quando Luna cum Sole, Saturno, Marte, capite, aut cauda draconis est, quum ipsa radijs tetragonis à Sole, Saturno, aut Marte absistit, & quando à sideribus ijsdem Sole, Saturno, Marte mundi dimetiente, siue sex signiferi signis abest. Sanguis exiens, cum uomitu è stomacho uenit: cum tussi ex pulmone: cum sputo ex gingiuis.

Signa

SIGNA HVMORVM.

Signa quædam sunt, quibus humores abundantes cognoscamus. Cholericos enim membra habere gracilia peruulgatum est, ob calorem res cunctas consumentem: hirsutos esse, capillitio crispo, colore fusco, uenis eminentibus, siue tumidis: eosq; arma, pugnas, ac res igneas per somnum uidere. Melancholicos, pallidos esse, tristes, cogitabundos, uenis strictis uix apparentibus, atque horrenda his somnia esse. Phlegmaticos hirsutos minus, carne molli, ut plurimum pingues, capillo demißo, ac dormientes putare præcipites se agi in flumina, aut se uidere natantes, aliaq; quæ ad aquas pertinent. Sanguineos in obseruationibus cunctis, quas memoraui mediocres esse, rubicundos, atque per somnum res omnes colore rubro ijs apparere. Quatuor hæc somnia certa ratione semper redundantes humores indicant. Sæpenumero usu uenit, ut etiam antequam dormiamus, dum nosmet ad somnum componimus ante oculos uersentur ignes, pugnæ, gladij, res horrendæ, receßus profundi & obscuri, aquæ, flumina, maria, homines, aut ranæ natantes. Ex quibus omnibus intelligimus, flauam uel atram bilem aut pituitam redundare. Mane sanguinem: meridie choleram: atram bilem occasu Solis: media nocte phlegma uigere arbitrantur. Idq; in spatijs singulis per tres fieri horas inæqualeis.

DE LIENE, ET SEDIbus adfectuum.

Σπλὴν, aut lien membrum oblongum est, & spongiosum, quo facilius feculentam sanguinis partem ex hepate trahat. Naturæ frigidæ est, & in corporis latere leuo sub διαφράγματος membrana. Eam ob causam membra sinistra im

stra imbecilliora, dextera uero ualidiora esse aiunt: quòd hic iecoris calor, robur: illic lienis rigor debilitatem adferat. In hoc risus esse locum adfirmant, quod quum ualet, trahat ad se fecosum omnem & melancholicũ humorem, quo sanguis purus ad cerebrum ac cæteras corporis partes permeet. Occasione data; *de adfectibus nonnihil dicendum.* Timor *sedem habet in corde, libido in lumbis, amor in iecore, ira in felle, lætitia in splene.* Quæ *eadem penè forma sic* Ouid. *in* Tristibus *tradit:*

Cor sapit, & pulmo loquitur, fel commouet iras,
Splen ridere facit, cogit amare iecur.

Ouidius *hic ueterum more mentem in corde posuit.* Placidiora *quæque animalia minus fellis, timidiora plus cordis, salaciora plus iecoris, lætiora plus splenis habent.* Inter *adfectus, alij cor confortant, ut ira, spes, ambitio: alij imbecillius reddunt, ut desperatio, pœnitentia, timor.*

DE VRINA.

INfima *uesica, quæ superiore parte, qua humorem recipit, fistula caret, ideoq́; in eam urina per meatus occultos percolatur, ac defluit.* Hæc *repleta intestina premit, & aëra in his cohibet subinde, nec exire permittit: quæ causa efficere uidetur, ut cum urina interim uenti emittantur.* Quemadmodum *ex lacte serum, ita ex sanguine urina fit.* Egestam *hanc regionibus, seu partibus quatuor distinguunt.* Suprema *circulus nominatur, quem attribuunt cerebro.* Secundam *arteriæ uocali, pulmoni, cordi.* Tertiam *hepati, uentriculo, spleni, ac intestinis.* Quarta *fundus appellatur. hic membris, quæ ad generandi facultatem pertinent, adscribitur: lumbis, renibus, testiculis.* In *urina res quatuor spectari solent: color, substantia, quantitas, atque*

contentum, siue ὑπόστασις. Colores, ex ijs, quæ de sensuum ratione diximus, discerni possunt. Materiam tenuem, aut spissam per digitos cognoscimus manu tenentes matulam. Tenuem nanque uocant, si commodè per eam digitos cernas. Ingens urinæ copia, frigoris: contrarius euentus, caloris est indicium, ac æstu liquorem absumptum esse. Hypostasim nominamus: impurum illud, in urina sparsum: quod genus arenæ, pili, nubeculæ. Arenæ si albæ sint, in uesica calculum significant, si rubræ, in renibus. In circulo sæpenumero spumam uidemus, quæ si protinus euanescat, humores in corpore tenues, ac probè percoctos indicat. Vt enim in aqua bullæ, ob liquoris tenuitatem ilico soluuntur: ita & hic subtilis humor erumpentem spiritum nequit continere. Sin spatio longiore duret, humores in corpore crudos esse indicio est: similis olei spumæ, quæ non facilè dissoluitur, propter crassum humorem, qui tenuem includit spiritum. Granula sunt quasi spuma intercisa, & seiuncta in circulo, atque in particulas uarias diuisa. Ea significant magnam in capite humorum copiam, ac ipsorum è cerebro defluxum. Qui humores si ad nares descendant, κορύζαν gignunt. Si ad oculos ophthalmiam. Si super oculos, supercilij dolorem. Si ad aures, tinnitum & uentositatem, & surditatem. Si ad uuam, eius laxationem. Si ad guttur, raucedinem. Si ad os, linguæ ac oris ulcerationem. Si ad maxillarum neruos, gingiuarum & dentium dolorem. Si ad fauces, branchos & nodos in gula. Si ad tracheam arteriam, tußim. Si ad pulmonem, asthma. Si ad intestina, lyenteriam, quod tum spumosæ egestiones indicant.

Vnde

VNDE MORBORVM NOmina ſumantur.

Corporis parteis aliquot abſoluimus. Supereſt, ut de morbis nonnihil dicamus. Hi quandoque nomen habent à membro adfecto: ut περιπνευμονία, à pulmone. Interim à cauſis: ut μελαγχολία, eſt enim bilis atra, & humor, & morbi uox, ſi ipſa redundet. Elephas & cancer à ſimilitudine dicuntur. Nonnunquam ab his, qui iis laborauerunt: ueluti Herculanus, quem nomine alio tum comitialem, tum ἐπιληψίαν nuncupant. Quatuor morborum tempora: principium, augmentum, ſtatus, declinatio.

SIGNA FVTVRI MORBI IN capite, pectore, ventre, veſica.

Caput grauari noxiis humoribus indicant: uertigo, capitis dolor, ſuperciliorum grauitas, aurium tinnitus, punctura temporum, oculorum matutinis horis & lachrymæ, & caligatio, quum repentinum lumen ferre non poſſint, hebetatio olfactus, ac gingiuæ tumor. Iſthæc huiuſcemodi morbi conſequi ſolent, niſi medicorum cura obſiſtat. Lippitudo, cerebri tabes, capillorum defluxus, ulcera capitis, ac dentium dolor. Protinus itaque purgandum adiuuandumq; caput, quando hoc genus notas ſentimus. Quum uerò pectori morbus imminet, hæc uidentur indicia. Sudor uniuerſum corpus occupat, præcipuè thoracem. Lingua craſſior fit. Spuunt, uel ſalſa, uel amara, uel biliosa. Latera ſcapulasq; dolor ſine occaſione infeſtat. Vigiliæ, ſuffocationes, ſitis, afficiunt. Animus ex ſomno triſtior redditur. Pectus brachiaq; refrigerantur, & tremunt manus. Eiuſmodi ſigna ſequi ſolent: πλευρῖτις. περιπνευμονία, μελαγχολία. febres acutæ, phrenitis, λήθαργος, ardor cum ſingultu.

Vomitus hic praecipuum remedium, & prouocatio sputi. In uentris morbo haec sentiuntur signa. Venter conuoluitur, atque turbatur. Grauantur genua, & lumbi rigent, ita ut flecti uix poßint. Sine causa & crura torpent, & corpus totum fatigatur. Morbi, qui haec indicia sequi possunt, ni medicamenta succurrant, sunt: dysenteria, lyenteria, ἀποπληξία, articularis morbus. Vesicae incommoda praecedunt: corporis totius pallor, somni graues, urinae liuidae, neque facile effluentes, ac pudendorum tumores. Inde sequuntur: ὕδρωψ, lienis magnitudo, calculus, renum dolor, urinae stillicidium, & uentriculi plenitudo. Haec leuantur medicamentis urinam cientibus.

MORBORVM ALIQVOT descriptiones.

ORthopnoeam uocant, quum tanta oritur spirandi difficultas, ut laborantes recti sedere cogantur. Apnoeā, quasi non spirationem, nulla ut aspicientibus uidetur, facta spiratione, φθίσιν, seu tabem exiccationem corporis, quando pulmo laesus ad similitudinem follis pertusi, haud satis commodè cor refrigerat. Quocirca augescente calore, corpus paulatim consumitur. Morbum ita Ouidius describit:

Cernis ut è molli sanguis pulmone remissus,
Ad Stygias certo limite ducat aquas.

Eo solent laborare, quibus humeri & spatulae eminentes, colla longa, parua capita, guttur item prominens, pectus strictum, denique qui facile irascuntur, & saepenumero tussiunt. Lyenteriam appellant intestinorum leuitatem, quum cibus egeritur non percoctus. Dysenteria uerò contrariam huic, quando non facile, neque sine dolore excrementa

egerun

egeruntur.Regium morbum, diffusionem bilis per totum corpus.πλευρῖτιδα dolorem pungentem in latere, aut pellicula, quæ operit costas. Stranguriam, quum retinetur urina, aut guttatim emittitur. Id plerunque usu uenit, quando calculus in uesicæ collum incidit: qui corporis supini concussu expellendus est. Aut quum adeò repleta uesica est, ut collum comprimatur. Vnicum tunc remedium, ut abstineatur à diureticis. hoc est, prouocantibus urinam, atque si opus sit, fissura fiat inter anum & testiculos, quò urina per fistulam educi queat. Febris omnis est uel in spiritu, quæ dicitur ephemera. Vel in humoribus, quæ triplex est. In phlegmate, quotidianam: in flaua bile tertianam, in atra quartanam uocant. Vel in membris, quæ nũcupatur hectica, eo quod membra ipsa inuaserit. Eam quæ in humoribus est, in continuam intermissamq́; distribuunt. Distant ephemera, quotidiana, continua. Siquidem ephemera dicitur, quasi unius diei, quòd uno duntaxat die duret. Quotidiana, quoniam quotidie semel affligat cum intermißione. Continua, quod laborent aßiduè, non intermisso morbo.

QVID ΑΠΟΠΛΗΞΙΑ, ΕΠΙΛΗΨΙΑ seu comitialis morbus, paralysis, stupor, torpor, & spamus.

Αποπληξίαν esse haud dubium est subitam quandam consternationem, quum pariter nerui tum sentiendi, tum mouendi, uim amiserunt. Επιληψίαν uerò seu morbum comitialem, quum facultas non mouendi, sed sentiendi amittitur. Eundem & Herculanum nuncupant, quod eo laborabat Hercules. Item Lunaticũ, quoniam interlunio æditi eo ferè corripiantur. Et comitialem, quod propter eum solue

bantur comitia. Paralysin, *neruorum resolutionem duntaxat in parte aliqua corporis, qua & motus & sensus dereunt.* Stuporem *imperfectam neruorum resolutionem esse.* Oritur *saepe ex nimia brachiorum seu pedum compreßione.* Imperfecta *dicitur, eò quòd uis cerebri, hoc est, facultas mouendi & sentiendi mox redeat.* Denique *spasmum siue conuulsionem, neruorum contractionem dici.* Huius *duas esse causas tradunt, repletionem inanitionemq́;.* Priore *modo contrahi, quum phlegma crassum circa iuncturas cohaeret, quo humore neruus, quemadmodum membrana liquore infuso contrahitur.* Posteriore *quum per uulnus aliquod tantum humorum effluit, ut corpus nutriri nequeat.* Id *tum arescere membra indicat, & alimentum defluere, seu in putidam materiam conuerti.* Qua *de re* Hippocrates: *Spasmus uulneri accidens, letale.*

QVO DIFFERANT PHRENItis, lethargus, melancholia, mania.

PHrenitis *est in pelliculis, quae cerebrum operiunt circa frontem apostema calidum, quod uel ex flaua bile, uel ex cholerico sanguine natum est.* Lethargus *apostema est frigidum è phlegmate, uel bile atra ortum in parte posteriore cerebri, non membranae.* De *hoc* Plautus: *Lethargum patitur, sui paulisper oblitus est.* Eundem *alio nomine ueternum, hoc est, morbum, qui ex nimio otio ac somnolentia oritur, nominant.* Vergil. *de* Ioue *qui exacto aureo seculo ad laborem humanum genus coëgit:*

Nec *torpere graui passus sua regna ueterno.*

μελαγχολία est commotio quaedam mentis cum timore, propter spiritus melancholicos turbantes spiritus animales, & ueluti atro colore inferentes metum. Quemadmodum

modum enim tenebræ nocturnæ, ita istiusmodi causæ timorem plerunque efficiunt. Inde Græcis μελαγχολάω *est atra bile laboro. Quod uerbum Lucianus usurpat, ubi Polyphemus apud Neptunum de Vlysse conqueritur:* Συνεκάλεσα ὦ πάτερ τοὺς ἄλλους κύκλωπας, καὶ ἧκον, ἐπεὶ δὲ ἤροντο τοῦ ἐπιβουλεύοντος τὸ ὄνομα, κἀγὼ ἔφην ὅτι οὖτίς ἐστι, μελαγχολᾶν οἰηθέντες με ᾤχοντο ἀπιόντες. οὕτω κατεσοφίσατό με ὁ κατάρατος τῷ ὀνόματι. *Mania, est insania, quæ fit ab atra bile adusta. Distat à melancholia, nam ea ab atra bile naturali oritur, non exusta. Posteriores duo à prioribus differunt: quoniam melancholia & mania sine apostemate, phrenitis ac lethargus cum apostemate fiunt.*

DE PESTE, ET QVARE Sol Apollo vocetur.

PEstem appellant aëris uenenum, & uaporem quendam noxium, quo spiritus uitales inficiuntur. Cuius signa perquirere difficile. Etenim clara nonnunquam urina, etiã morte instante uisitur, eò quod nondum ad iecur humores peruenerint. Et quandoque conualuisse putantur: utpote quum cordis natura primum robustior, à sese uenenum depulerit: quæ postmodo tamen ictu crebriore defessa, uictaq; succumbit. Itaque in periculo tanto, anxiè perspicere conuenit, quas potissimùm causas uitare possimus. Augescit uenenum Solis Lunæq; coitu: ac stellis iisdem diametro distantibus. Ingrauescit, quo tempore Lunæ sidus sub Saturno consistit, magisq; sub Marte, aut quum siderum eorundem radios ipsa tetragonos attingit. Grassatur itidem magis dierum partibus quatuor, quibus aëris uis immutari consueuit, Solis exortu, occasu, meridie, media nocte. Vere sæuit, æstate magis, plus autumno. In primis ca-

lores immodici exitiales sunt. Ideo Solem Apollinem ὡς ἀπόλλυντα τὰ ζῶα uocant. Eamq; ob causam Homerus Apollinem tela in Græcorum exercitum iaculantem inducit, queis non solùm homines, sed pecora quoque periere. Vnde & Apollinem Lindij cognomine λοίμιον, hoc est, pestilentem colunt. Morbi remedium præcipuum est soli cœliq; mutatio: quod non homini modò, uerum animantibus etiam brutis mirè conducit.

FINIS.

PERORATIO OPERIS.

LIQVAM *naturæ uim expresserunt opera mea: uentura secula post me nonnihil quemadmodum & ego feci, conentur depingere. Quòd si celsiore spiritu præditi plerosq; inuenerint, qui contemplatione tam alta, tam uera, tam iucunda non moueantur, sciant hos non homines esse, sed animantes prodigiosas, quæ ratione, quam sibi natura dedit non utuntur, quæ pabula solum pecudum more terram spectantes quæritant. Hæc postrema uerba scribebam die quodam festo, quum Sol means per undecimam domum primamq;*

faciem

faciem Arietis hortos amœnißimos, in quibus eram sic illustrabat, ut in eis penè ducenti homines ducti serenitate aëris expatiarentur. Vites erant ordine satæ, quas circumuolabat ingens copia auium. Decurrebat fluuius aqua nitidißima leui murmure per petras: resonabant grato susurro arbores. Primum colligebam incredibilem esse molem Solis ex hoc, quòd tanto amotus interuallo tanta luce orbem illustret uniuersum, quòd cuncta æstu compleat. Mirabar deinde terræ uires effundētis tot colores, tot sapores odoresq́;. Tum uidens florentes arbores, admirabar qua ui radicum succus per durißimum lignum in ramos sublimes erumperet, secum certas & florum & fructuum formas adferens. Contuebar uiolas & innumera herbarum genera. Cōuersus ad flumen, plura sunt, inquam, miracula rerum, non omnia campus unus ostentat. Hæc aqua in mare defluit, inde sursum trahetur feruore Solis, nubesq́; facta decidet in alueos diuersorum fluminum, quò rursus misceatur oceano. Quin lucidus mundus tam tenui constans materia, qui semper implet pectus meum, cuius admiratio mihi multò maior uoluptas est, quàm uerbis queam proloqui, certa lege ruit circum eandem lineam secum trahens ignem causam ignium cæterorum. Alia ex alijs colligebam, audito concentu auium, succurrebāt uirides psitaci, pauones cauda nobiles, leones, leopardi, elephanti. Demum exclamabam uoce exigua, ne obambulantes me exaudirent, sed magno stupore ac gemitu, O numen mundi, quam pulchrum uiuere est? uidere Solem, mutabilem Lunam, frutices, herbas, gemmarum uires? Contrà quàm triste mori? orbari uita? cæli, stellarum atque tot uultus, tot formas hominum derelinquere? O quàm durum hoc mihi fuerit, qui paulum supra communem hominum

ſenſum in naturæ cognitione ſapere cœpi? O quàm breui cadendum eſt? ſuperſunt forſitan duo anni, ad ſummum uix tres aut quatuor. Quàm ſæpè hæc cura me cruciat? præſertim quum ruentia tam certa lege ſidera oculis aſpicio? quum Solis ſplendorem, ſiue Lunæ uices intueor, aut quum cogito, quàm incertum tempus hominum uitæ datum ſit? O utinam Phœbe decimunquintum orbem ageres: tricies te Scorpio uidit ab ortu meo: iam ſingulis annis mors, quum mortalibus cunctis, tum mihi metuenda eſt. O ſi per fata adeò pura, adeò tranquilla, adeò inſigni lætitia per multos annos frui liceret? O natura parens rerum, terra centrum mundi eſt, orbis magnitudinem ac capacitatem comprehendere nequit homo, qui uix terræ punctus eſt, te tua propago canit, miraturq; animus in corpore hærens perituro, autorem omnium immortalem, cauſarum cauſam, cuncta moueutem, expertem motus. Pauca recenſui, compulſus dulci impetu, quo me plerunque celer mundus concitat, quæ aliquando de ſiderum curſu, de natura rerum conceperim. Vnde intelligas, quantum gaudij, quantum uoluptatis literaram ſtudia nobis pariant. Iſthæc nonnullos, qui manibus pedibusq; per ſentes, & rupes, & mille pericula ſemper ſurſum enituntur, qui nihil nouerunt, quod non præclarum ſit, admittere, ad laborem incitabunt. Alios ſtupidos, & ſenſus nobilioris expertes, qui clariſsimam Solis lucem haud ferunt, qui tenebris gaudent, qui corporis uoluptates quærunt, non mouebunt magis, quàm elegantiſsimæ picturæ cæcos, quàm ſurdos cantiones ſuauiſsimæ. Proinde illis hæc non ſcribimus, illi hæc ne aſpiciant, alant illi corpus ſuum, & pereant ut pecudes. Magnis ingenijs loquimur, petentibus alta, quæ ſeruitutem dedignantur, quæ ſocium non

patiun

patiuntur, quæ apta sunt ad imperandum, quæ nemini cedunt, quæ non fugiunt sudores, pulueres, uulnera, quibus charius mori est, quàm succumbere. Quemadmodum cœpi, adolescentes ad literarum decus hortari pergam, & præcipuè ad stilli uictoriã, qua nihil speciosius, nihil maius, nihil durabilius in orbe est, ut operam dent ne scriptores ueteres per tantum æuum primas parteis teneant, ut ostendant se uixisse. Meminerint reliquum hominum genus nulla relicta memoria sui nebularum modo quotidie euanescere. Aliquid efficere pulchrum est, celebres autores superare pulchrius: quenquam eò euadere, quò nemo consequi poßit, pulcherrimũ. Hunc *tanto maiorem uoco Hercule, Achille, Cæsare, tanto nobiliorem maximarum gentium regibus, quanto animi uirtus corpori præstat: tantò clariorem omnis æui laude, quantò cæteris mortalibus antecellit. Hic libertate summa fruatur, blãdimenta respuat, nihil non arroget armis: turpe ducat assentatione aut precibus gloriam quærere uel augere doctrinæ famam, in uiribus suis uictoriam ponat. Hic sedeat celsus in æthere ornatus fulgentibus armis à uertice ad plantam pedũ. Dextra ensem immoto lacerto teneat. Solium sit ingens non nisi purißimo auro gemmisq́; compositum.* In *cuius latere dextro sint cælũ,* φαίνων, Phaëton, πυρόεις, Princepq́; Sol, ἑσπερ⊙, στίλβων, Luna *cum dracone.* In *læuo cælentur* κλειὼ, εὐτέρπη, θάλεια, μελπομένη, τερψιχόρη, ἐρατὼ, πολύμνια, οὐρανία, *atq; suprema* Calliope. *Supra caput prominenti solio affigatur* Dei *simulacrum candida ac illustri specie manu spæram agitantis spectantisq́; imaginem sui animum. Inspæræ circuitu sint* Helice, *Cynosura,* βοώτης, Anguis, Erichthonius, Arcturus, Vergiliæ, Sirius, Cetus, Centaurus, Fera, Canopus, & *obliqua uia siderum*

errantiũ. In eodem orbe latitudo arctoa graduũ duorum & quinquaginta duodecim domos habeat. Mundi pars media, quà solis iter est, ignea sit: axis fines frigoris candore niteant. Onus inclusum opposita Soli umbra premens stellæ motum imitetur. In interiori ac posteriori planicie sedis, quæ opposita est capiti sedentis, argentea scriptura adhæreat: OMNIS SPES IN VIRTVTE PONENDA. *Infra pedes latè sedes pateat, ibi ostentet se terra cum oceano & riuis decurrentibus. Nubes è mari ad montes humorem referant, ut semper fluant flumina. Aquas habeant* Neptunus, Proteus, Nymphæ, *delphini, nauigantes. Terra liquore non oppressa distinguatur* Europa, Aphrica, Asia. Europa, Hispania, Gallia, Germania, Italia, Græcia. *In hac auro elatiore emineāt* Olympus, Ossa, Pelius, Pindus, Parnasus, & Athenæ *ciuitas.* In Italia, Roma. *In extrema Germaniæ parte ad littus oceani è regione* Britanniæ Andouerpia. *Dextra* Hellesponti *terra* Troiæ *locum habeat. Ab Aquilone* Tanais *in* Mæotin: *ab* Austro Nilus *in mare fluat. In* Italia *stet* Iulius Cæsar *magnarum gentium domitor: in* Græcia Alexander Macedo: *in* Germania Carolus, *cui nostra ætas regimen orbis credidit. A tergo murus Aheneus esto altißimus.* Vtriq; *lateri adsint armati mille, licet illorum defensione non egeat, Inter quos & cathedram nunc suauis concentus musicorum, nunc tubarum sonitus imperatoris aures studeat oblectare. Ante pedes adolescentes uaria artium genera discant. Alij orandi uim exerceant, alij circulos & triangulos pingant, alij construant sphæras, cylindros, anulos. Omnes ambiat aurea uitis. Hoc regnum animi est inter omnia regna maximum, hoc per omne æuum durat. Hoc laboris præmium, hic triumphus, hæc gloria, hæc laus*

litera

literatis uiris proposita sit. Si cui non desit pectus generosum, si quis ad alta natum se putet, huc summa uirtute enitatur. Næ mens humana potentia pollet, ardua petit, diuina est, maiorem se nouit præter Deum neminem. Quò aliquanto magis iuuenum animos ad literas cõmoueam, recitabo quid dudum uiderim. Equo exibam ciuitate causa uisendi campos, defessus nanq; eram studio domestico. Circa mœnia occurrit pædagogus quidam doctißimus cū sex aut septem uiris: Saluus sis, inquit, Ioachime, quò nunc abis? O mi clarißime amice, tu itidem salue, cupiditas inceßit animo lustrandi agros, præsertim hoc uerno tempore. Si placet, ait, adolescentes adducant equum in stabulū, & uidebis mirabilem pugnam. Ingressus sum cum eo in domum instructam uaria supellectile. Oportet, inquit, sumamus aliquid alimēti, ne belli mora nobis uires deficiāt. Positis super mensam dapibus, adferebāt cyathos aureos, quos implebant redolente uino. Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο, uenimus in aulam amplißimam, parietes operti erant pictis auleis, ijsq; adfixi flores, herbæ, & rami uirentes. In circuitu stabant circiter trecenti pueri eximia forma & uenusto rubore, quorum capita redimita erant frondibus: in manibus singuli ramos gestabant. Multi eorum gallinaceos gallos certandi studio cõparauerant. In medio locus erat tectus stragulis, ibi nos duo cum aliquot uiris sedebamus. Mox unus gallum suum ante nos demittit, alter suum opponit. Illi repente inuicē se inuadunt: pugna longa est & dira, sanguinem ex rostro uomunt, cristæ lacerantur: demum alter saucius fugit: illū auferunt, adponunt alium. Sic factum usq; ad triginta gallorum numerum: quorum rex uocabatur, non postremus, sed qui plures uicerat. Ergo puerum, cuius auis superior

euase

euaserat, ilico adornant amictu aureo, capiti coronam apponunt auream, distinctam smaragdis & adamantibus, ipse sceptrum tenens equo altißimo imponitur. Cum rege splendidè compti equis insidebant alij circiter centum & quinquaginta, Aureæ torques ingenti pondere multis de collo pendebant. Ducis equum uelabat argenteum tegmen, in quo miro artificio Hercules Centauros domabat, sæuosq; leones, ac cælum tollebat humeris. Principem præcedebant sex equites armati, totidem eum sequebātur. Hos per urbem ducebant litui regium ac bellicum quid sonantes. Incredibile dictu, quàm me hoc spectaculum incitarit. Themistocles, sicuti memorant historiæ, quum uideret milites non satis animatos esse ad pugnam, & periculum fore, ne ignauiæ pœnas darent, ad eundem modum gallos produci iußit. Hi, aiebat, mutuo se cōficiūt, nō pro patria, non pro liberis, non pro salute sua, sed laudis gratia, quia pulchrum uincere est, quia turpe apparet socium admittere. Quo certamine adeò illos inflammauit, ut confestim ceu furiosi irruerint in hostes, ut in manu non fuerit, etiāsi uoluisset, eos retinere. Animal hoc tā animosum est, ut licet exiguo sit corpore, uix aliud timeatur à leonibus, nā rostro & unguibus oculos fodit, nescit cedere, uulnera nō metuit. Sed dicat quispiam quur tantopere alios ad summa trahis? nónne ipse uictoria potiri malis? Breue tempus mihi superest, ante paucorum annorum finem è suauißima luce Solis, quæ sæpe sudantem est consolata, sub umbras longas descendere cogar. Tum si quid forsitan efficere queo, pulchrum duco aperto Marte uincere. Superare imbellem turbam haud arduum esse arbitror. Strenuos duces antecedere, hoc uirtutis opus est. Nōn placet pugna, quæ citra cruorē & uulnera peragitur, in qua nō aliquot mil-

lia

lia armata manu prostrata iacent uitam cum spiritu exhalatia. Magna prælia sanguine campos, quemadmodum ipse uidi, usq; ad uictoris genua replent. Porrò neminem à stili labore deterreat fama autorum ueterum, quòd ferè tãto magis aliquid sit in pretio, quanto est antiquius. Magna quippe in iudicando inscitia est, unusquisq; persuadet sibi omnia taliã esse, qualia uulgus prædicat. Pauci sunt, quibus exercitium ueram doctrinam & uerum iudicium comparauit: pauciores qui præter communem famam de ueterum scriptis aliquid ausint iudicare: solum semper in ore habent, quid de illis senserint alij. Fateor Ciceronem optimè scripsisse & multa, sed ea opinio insita est mentibus hominum, ut nemo par illi futurus sit unquam, nisi qui eum longè superauerit tum splendore orationis, tum rerũ cognitione. Apud eum non pauca desiderabit is, qui singulas res & singula uerba diligẽter excusserit: tamẽ nihil est apud Ciceronem, quod non summè probetur etiam ab illis, qui ipsum nondum legerint. Vtrunq; iniquum iuxtà censeo, & ueræ laudis quicquam alteri detrahere, & tribuere aliquid, quod non sit tribuendum.

FINIS.

ANDREÆ GERARDI HYPERII

in laudem Ioa. Fort. Ring. Andouerpiani, Oratio ad Senatum Parisiensem.

Egotium mehercules arduum, nostrisq; humeris impar, P.C. in præsentiarum suscepimus, simul quod mihi non ita multum hac in re exercitato in hanc literarum palestram rarius descendere contigerit: simul quod Ioachimus iste noster Ringelbergius talis tantusq; sit, ut eius laudes amplissimas, de quibus uerba facturus sum, haud facile æquare possim oratione. Nam quum in animo mecum paulo altius reuoluo adeo admirandum hominis ingenium, dum præclaram omnium artium (ad quas uixdum mortalium ullus tam dextro numine aspirauit) cognitionem suspicio, haud paruam futuræ dictionis posuit spem, nostra in differendo tenuitas. Attamen hæsitantem me non mediocriter inuitabat, quod satis superq; per me factum iri putaui, si meam in uirum undequaq; doctissimum beneuolentiam quoquo pacto ostenderem. Quanquam enim neq; pro dignitate eius, neq; pro uestra expectatione, neq; pro meo officio, eius laudes uberrimas exprimere ualeam: bonam tamen gratitudinis partem retulisse uidebor, si quod ingenij uires suppeditant, præstitero. Quo itaq; tantarum laudum nonnihil attingam, ordine recensebo quibus hactenus studijs

dijs fuerit deditus & quæ uolumina in communem studiosorum utilitatem ædiderit. Neq; *uerò hanc prouinciam suscepi ob quæstum ullum, aut gloriam: sed ut apertè proferrem in medium, quod in pectore delituit, quodq; diutius dißimulare nequiuerim. Si qui mirentur quæ res me, quis ardor, ad hunc tantopere extollendũ rapuerit: omnia eius opera diligenter euoluant, & desinent mirari.* Mitto re*rum multarum peritiam de quibus nondum quicquam scripserit.* Q*uare iuuat sane magnopere animum meum talis uiri aliquem apud patres splendidißimos mentionem facere. Cæterùm primo ingressu ea rerum copia occurrit, ut non uideam, quo sermone rem tantam fœliciter aggrediar.* V*eruntamen uela uentis committam, atq; ad rem ipsam coram celeberrimo cœtu, obeundam iam nunc accingor.* R*elicta morum, patriæ, parentum, uitæq; mentione, sumendum uidetur exordium ab hisce rebus, quas cum primis ad præstantißimi uiri laudes pertinere opinor, nimirum quibus artibus discendis teneros annos impenderit.* P*rimum quum iam tempore non paruo imperatoris* M*aximiliani in aula celeberrima uersaretur, uaria typorũ genera describere consueuit : in eo artificio uix passurus aliquem secundum, nedum parem.* T*antopore huius nunquam satis laudatum ingenium delectabant characteres aptè compositi, pulchri, ac uarij: ut quindecim diuersas scribendi formas collegerit, præter eam quam* I*talicã nominamus.* Q*uibus demum neglectis, ad pingendi artem non infelici* M*arte se transtulit. Sic pyra, mala, flores, ac res alias permultas uenustè & eleganter depictas reliquit.* I*nde cælandi artificium in ære leuigato aggressus testimonium suæ artis nobis reliquit tabellam æream.* H*æc uero*

ro omnia cum tam prosperè attentarit: plurimum certè admirari poßis, ad quæuis aptum & facile hominis ingenium. Circa decimumseptimum ætatis annum imperatoriam aulam deserens, Louanium illud musarum optatißimum hospitium conceßit, prima latinæ linguæ rudimenta percepturus. Intra breue tempus igitur indolis egregiæ specimen exhibuit se aliquando eum fore, qualē nec prior ætas unquam tulit, nec posterior satis admirabitur. Hic præterire uolo quod non mediocri oratione posset quisquam perstringere, quàm fuerit iuuenta illi solers in perquirendis artibus, quantus labor in euoluendis, optimis autoribus, quot noctes ductæ insommes in iucunda elegantis stili exercitatione. In physice uero & Metaphisice quemadmodum pædagogum habuit Petrum Curtium in omni literarum genere non mediocriter eruditum: ita nec earum rerum imperitus aut rudis noster Fortius eua sit. Vidētur hæc fortè plura & maiora, quã quæ paruo tẽporis spatio, ab uno adolescente facile queant intelligi: at quæ sequuntur in eodem hominis ingenio, uita uel longißima posse inueniri, uos in stuporem conuertent. Quotusquisq; per deos immortales, hodie uiuit, aut etiam priscis illis seculis ut latius nonnihil liceat uagarier, inuentus est qui plures easdemq; distinctas disciplinas quemadmodũ hic teneret, non secus ac in unaquaq; sola omnes uitæ dies exegisset. Quid uero hic iactem artem illam oratoriam, omnium opinione & maximè frugiferam & præstantißimam, in qua tradenda, uiros non modo multos, ue rùm & longè exercitaßimos, imò seipsum penè superauit. Ex ea quantum sibi parauerit fructus, quam famam, quam celebre nomen adeptus sit, uel hinc satis arbitror liquere: quod toties tã expolitas, nitidas, tam latinas declama-

tiones

tiones peregit. Deum immortalem, quod in illis decus? quàm Atticus lepos? quot flosculi? quã placidi dispositiq; colores? Libros aliquot de artibus diuersis ædidit, è qua rum ordine prima occurrit Dialectice, quæ cæteris haud dubiè, si fructum cernas, longè antecellit. Hanc partibus omnino quatuor distinxit. In quarum prima de simpliciũ uocum natura, & quæ ad easdem pertinent, definiendi diuidendiq; ratione disserit: in secunda axiomatum genera tractat: in tertia formulas argumentorum: in quarta locos exprimit elegantißimè. Omnibus sanè quæ uel dictat, uel scribit, plurimum semper inspargit gratiarum, nusquam non moderata addit uerborum pondera. Si quo pacto orationis texat modum, componat numeros, distribuat elegantias, oculis coram uideas: cæleste potius quàm humanum ingenium uocaueris. Exactum & elimatum est quicquid colligit, subtilis ubiq; inuentio, acre iudicium, aptum & concinnum quicquid ob oculos spectandum ponit. Quo ferè effectum est ut inimitabilem capitis quoq; periculo, audeam asseuerare. Nemo eorum qui huius opera candidè legerint, dubitat, si sic quemadmodum auidissimè cœpit, in bonis literis uirtute duce, comite fortuna grassari pergat, futurum: ut non cum huius tempestatis uanis forte aliquot oratorculis, sed cum priscæ fidei primiq; seculi Demosthene & Cicerone uiris illis clarißimis, de literarum primatu contendere poßit. Hunc igitur in modum adolescens uirilem animum, cor sublime, in pectore gestabat. Offerunt sese & reliquæ artes, interq; eas Mathematicæ breuiter hic annectendæ. His ita Ringelbergius noster est imbutus, ut certiores ex tot tamq; præclaris magnæ Germaniæ uiris, uix ullus, imo nemo habuisse credatur. Si quidem in academijs multis, ubi complures

uel Aritmeticham, uel Geometriam, siue publicè, siue priuatim profitebantur: neminem esse arbitror, sicuti in omnium ore est, qui huic æquari merito potuerit, tantum abest, ut dicam aliquo modo præferri. Nemo, inquiunt, cæli stellarumq; naturam, tam compendiose, tam absolute tradidit, quàm Ioachimus Ringelbergius. Nusquam non audias nostrum Fortium rei mathematicæ scientißimum. Dispeream si non uera loquor, ut interim paulo agens liberius, commune aliorum adferam iudicium, nuper uiri aliquot probe literati prædicabant omnia quæ ad Astronomiæ artem faciunt, breuibus institutionibus, quas ædidit ornatißimas, exacte describi. Adde quod Geometriæ usum iucundißimum Chao quodam mathematico comprehenderit. Sed hic quis nisi planè fungus aut caudex, non miretur summopere tantam stili breuitatem? Quis in breuitate tantam dictionis claritatem non suspiciat? O præclaras animi dotes. O fœlix nimiū, & ter quaterq; beatū ingenium. O exosculandum in homine, & illo mortali, diuinum pectus, omni doctrina abundantißime præditum. Quò nunc rapiar? Quò me diuertā? Pergam' ne an cœptis desistam? Cōmemorem' ne, quæ innumera sunt? Præstat animi componere motus, & menti pristinam restituere tranquillitatē. Omnia profecto quibus, uel Astronomi, uel Astrologi occupentur diligentißimè explorauit. Pertranseo in hac parte Cosmographiam, & similes, quæ Astrologiæ affines sunt. De quibus magis fusa oratione, & prolixiore sermonis ambage nonnihil recenserem, si modo ex his gloriam nasci magnam ex æquo perpenderent omnes. Vtinam nō adessent morosuli aliquot supercilium cōtrahentes, quibus hæc parum digna uidentur, ac proinde displicent. Cæterū hos ego lippos φιλαύτους καὶ παντάλαβους mentisq; exper

expertes nomino: quum oculis hisce meis uideam, non infimæ sortis uiros, nec inter postremos literarũ alumnos numerãdos, despici, uellicari, morderi, ab homuntionibus huiusmodi etiã abiectißimis, qui humanitatis habent tam parum, quàm nihil. Sed ualeant pestes illæ: ac abeant, longius abscedant quicunque sint, suis cum nænijs propria inuidia consumendi. Ego tales per Iouem omnibus diris deuouens in squalidum carcerem coniectos, tandem ut digni sunt, ad miseram crucem rapi, ac male perdi cupiam. Quid si nunc Græcæ linguæ copiosißimæ, cognitas omnes partes uestris occinam auribus? Num iterum tanti ingenij magna uos ceperit admiratio? Non mediocris hercle opinor. Homerum illum Græcorum toties iactatum laudibus, nec minus Latinorum ore probatum, ad unguem memoriter tantum non recitare ualeret. Huic adeò fuit hactenus intentus, ut omne ingenij acumen illius lectioni accommodauerit. Nunc itaque quid dicendum restat? Tam alacer iste hominis animus quò non aspirauit? Est'ne uiri clarißimi quod amplius in Ringelbergio desideretus? Homo est, ita me Deus bene amet, cui nihil deesse uidemus, quod uel ad morum integritatem, uel uitæ candorem poßit adiungi. Qui tam est comis, tam humanus in omnes, ut maximi quique uiri eius cõsuetudinem crebro summis uotis ambierint. Hunc omnes penè musarum cultores, uelut præsidium quoddam suum & dulce decus, colunt, uenerantur, obseruant. Vt quod uix de aliquo proferre audeam, huic non incommodè tribuerim, ingenium ipsis Gratijs mediusfidius, non modò dignius, sed & uenustius, & gratius. Præter hæc animus generosus regiones, ut uarias ita & plures lustrauit, siue quo doctorũ uirorum frueretur interdum iucundißima neceßitudine, siue ut reperiret aliquando eum, ex quo noui aliquid ad=

disceret, uel ut ipse se uelut clarum iubar omnibus suspiciendum, præberet. Verum non est mihi celeberrimus uir ita iactandus, ut omnia quæ de eo mihi certo constant expendam: ne dicere uidear, musarum zelotypo inanis arrogantiæ aliquid subrepsisse. Cuius si animi candorem adferre uellem, iterum longè plura quàm quæ iam dicta sunt nobis essent exponenda. Quàm serios, quàm festiuos in uia nonnunquã recreandi animi gratia, & leuandi tædij iocos atque sales deprompsit. Quid si experimenta illa, si multiformes diuinandi species enumerem? Vociferabuntur mox omnes dubio procul, me amentem esse, rationis oblitum, & ad longiora duci, quàm locus postulabat. Quare nunc quod maximè dictum oportuerat, auditu fortaßis non indignum, animus est in medium adferre. Quum Ioachimus iste tot adeptus pulcherrima literarum ornamenta, semper Fortium sese præstaret, hoc est sui similis esse pergeret, cum iam animus firmior multo, quàm antea, indies maiora conciperet, quod uix aliquis aut saltem mortalium paucißimi mente agitarunt, cum gigantibus, Polyphemis, Briareis, & Cyclopibus de eloquentiæ uictoria certamen censuit ineundum. Nam quid non facile audeat Fortius? Itaque ne uel aliqua in re sese Fortium præstare desineret, animum ad studia diuersa flectens, quum omnia perpetuæ gloriæ nominisq; immortalitati posthabenda existimaret, conatum omnem, omnes neruos, uires denique omnes tum animi tum corporis, toto impetu ad stili exercitationem conuertit. Optimum ergo ex multis, & non nisi selectis autoribus scribendi modum, summo labore, pluribus uigilijs, frequenti sudore, sibi demum comparauit. Hic autem, ut nemo non nititur excellentißimus haberi, ita iste tam insigniter laborauit, ut ex tot milibus eiusdem certaminis

minis palæstritis, uictoriæ solus tulerit palmam. Porrò siue quo subobscuras adhuc literas illustraret, siue quo nos ad ardua quæq; obeunda negotia, uelut classicum canens, hortaretur: libros complures in lucem emisit, quorum nõnullos lubet recensere. Studuit iuuentuti maiorem in modum prodesse, quum schemata, elegantias, dicendi uaria genera, & periodos explicaret. Quàm uerò modestè quã exactè in peragendo Dialectico & Rhetorico artificio, suo functus sit munere, iam notum est omnibus, qui earum aliquid gustarunt. Astronomis, cæterisq; mathematicis quomodo fecerit satis, libri ea de re conscripti (quibus Erasmus literarum decus, & musarum delitium honoris permultum tribuit) palàm uelut ore loquuntur. Non pauci, quos equidem norim, ut interim de me ipso sileam, ingenuo quodam pudore quantum per hunc profecerint, fatentur. Deniq; plurimum huic debent omnes quicunque literis bonas horas collocant: ut pote quibus omnem studij rationem adeò politè præscripsit, ut nullo unquã seculo tale opusculum prodierit. Librum de homine ædidit, in quo fatearis oportet Ioachimum Fortium nominis immortalitatem sibi conciliasse. In alijs quidem uicit multos: at hic seipsum, Fortium inquam, superasse uidetur. Quis obtestor uos ego P. C. non uideat, quàm uerè hominem totum expresserit, quàm scite eum suis depexerit coloribus? Nemo igitur in hunc parum amico esse animo debet, cui & nos omnes & tota iuuentus maximam referre gratiam debemus. Sed prolixa oratione opus non est efferre, quæ diuinum ingenium quotidie meditatur, quin potius rei euẽtus & exitus uestro desiderio, abunde, ut spero, faciet fidẽ. Virum hunc merito à me esse laudatum existimo, qui etiã laudationem omnem facile excedit. Cognoscitis opinor

satis quas uirtutes, quas tum animi tum corporis dotes, quas bonas artes, quam probam uitam, parens natura in unum hunc uirum contulerit. Tibi uero ô Ioachime, ut ad te semel ueniam, hominum cunctorum quos terra sustinet doctißime, quis mortalium grates persoluet labore tuo dignas? Quibus potißimum xeniolis animum tuum regium salutabimus? Aurône? an lucidißimis gemmulis? Sed hæc tu tuis delectatus musis auersaris. Tute igitur gloriæ immortalitatem, atque summam beatitudinem, pro tot sudoribus à supremo illo opifice rerum sis precor habiturus. Te colant, ornent, obseruent omnes, doctrinam, si adsequi nequeant, suspiciant, ac imitari conentur.

DIXI.

HYPERIVS RINgelbergio.

EVclidem mirati sunt plurimum sui Megarenses. Ptolemæum suum iactauit Aegyptus. Illi geometram inclytum: hæc astrologum expertißimum. Arpinates mirè applaudunt Tullio, Mantuani, Vergilio. Isti celeberrimo gaudent poëta: oratore illi præstantißimo. Felix aliquod seculum laudauit Priscianum, laudauit & alia ætas insignes Dialecticos. Te uero Ringelbergi doctißime, non sine causa laudibus extulimus, non astrologum modò & præclarum grammaticum: uel geometram aut Dialecticum, sed oratorem incomparabilem: unicum totius rei literariæ & ornamentum, & lumen serenißimum. Male sani & infausto sydere nati, qui tuis non fauent laudibus, qui te per alios promoueri ægrè patiuntur. Tu compendiosißime, ut paucis libellis, ita & perpolitis, omnium animos

mos, ad meliora studia amplectenda hortaris. Tu eleganter in tuo gymnasio, tua in patria pueros docuisti Plautina, Terentianaq; uerba sonare. Tu sophistarum uitandas probas apodixes. Tu Græcas literas, optimè tuo munere fungens, profiteris clarißimè. Boni consulas quæso, inuerecũdam nostram laudationem, qua tuum nomen plus fortasse offuscari ualeat, quàm illustrari. Multum ego tibi, plurima debent omnes. Sed ualebis, tui Andreæ non immemor, qui clientulos inter postremos rogat annumerari.

EIVSDEM EPIGRAMMA.

Delitium terræ gens Battaua laudet Erasmum,
Agricolam Phrysius cantet, in astra ferat.
Barlandos referat nunc clara Zelandia doctos,
Dorpius & magnum sit decus usque suis.
Longolium sequitur iam Ringelbergius autor,
Aedidit hunc nobis terra Brabanta uirum.
Pierides uestrum decus hoc redamate sorores
Pieridum decus hoc, uos redamate uiri.

DES. ERASMVS ROT. IN
Institutiones Astronomicas.

Si cupis astrigeri primordia discere mundi,
Ac mox æthereos implexos orbibus orbes,
Denique quàm uario cinctu, quæ ducitur arte
Linea, conuexi spatium secet, hæc age pubes.
Perlege, quæ triplici Ioachimi cura libello
Tradidit, ac facilem patefecit ad ardua callem.
Surrige te, quī repis humi, patriámq; reuise.
Astra leuis repete astra, genus qui ducis ab astris.

IN EASDEM IOANNIS
Oporini carmen.

Qui cupis astrorum uarios prædiscere uultus,
Quæ mundi ætates, quæ'ue sit effigies.
Quem peragat Phœbus, nec non uaga Delia cursum,
Quot signa atque orbes, signiferiq; gradus.
Quæ'ue sit horarum ratio, quæ puncta, diesq;,
Quo pacto exurgant sidera, quoq; ruant.
Quid'ue sit Arcturus, nutrixq; Capella, Canopus:
Et Musæ, atque Helice, Arctophylaxq;, Canis.
Et quæ Pleiades, Hyades, Cynosura, Triones,
Quem Natura sagax seruet ubique modum,
Huc properes, nec te moueat quia parua uidentur:
Sæpè ingens paruis gratia rebus inest.

Eiusdem aliud hexasticon.

Si bene Ioachimi lector studiose libellum,
Verses, non dubium, commoda multa feres.
Nam docet æthereos certa ratione meatus,

Quo

Quo quæque exurgat stella, cadátue loco.
Dispeream si quisquam eadem tam scripsit acutè:
Magna sub exiguo corpore Gaza latet.

Eiusdem aliud gliconicum, Asclepiadeum.

Huc uortat facilem gradum,
Si quem celsa iuuat sidera persequi.
Qua natura potentia,
Et mundum, & uarias condiderit uices.
Quis Musas uariet modus.
Quæ'ue Atlantiades, Vergiliæ, Canes.
Omnino hic mage candido,
Quàm si bella legas, ingenio est opus.
Sed nec conferat huc pedem
Terreneis animum fractus amoribus.
Sunt hæc libera, liberos
Exquirunt animos, candida pectora,
Summa: hic fungus aget nihil,
Tantum hæc ingenijs nobilibus patent.

Eiusdem aliud phalecium.

Non magno caret hic breuis libellus
Fructu, quem bene cuncta honesta doctus
Ringelbergius ædidit refertum
Doctis Pierijsq́;, Gratijsq́;.
Sic nanque ætheros canit meatus,
Vt non quisquam alius magis disertè
Antehac scripserit, hunc tibi parare
Non magno eximium potes libellum.

Clio.

Rosida, Lucifero stellas cogente, redibat
Tithoni coniunx: dum nostro in monte sedebam
Castaliam iuxta, Ioachimum amplexa Brabantum,
Oraq; demulcens pulchro suffusa rubore
Omnia quæ prisci gessissent prælia Reges,
Quæq; uidebantur memoratu digna, docebam.

Euterpe.

Quis te posse leues calamos inflare negaret,
Cum ferar hos labris inseruisse tuis?

Thalia.

Referre socco indutus amores, uirginum
Raptus, & obiurgationes patrias,
Dolosq; seruorum potest Ioachimus: hunc
Nanque aluimus, erudire nec cessauimus.

Melpomene.

Indui ego cothurnum, eiq; docui innitier,
Atque horrifico uocare boatu numina
Inferna Plutonem, Charontem, Cerberum,
Proserpinamq;, inde execrationibus
Vtier atrocibus, omnia demum facinora
Patrare, lachrymasq; elicere spectantibus.

Appollo.

Vultis sanari ægroti cito? Fortius uocetur.
Callere tu herbas?

Terpsichore.

Dum tuas audit cytharas chorea:
Funditur latis numerosa campis,
Atq; per crebros agitatur orbes
Ossa quietem.

Erato.

Si quando uelit in gramineo ſedens
Campo, ſubq́; nigræ frondibus arboris,
Iam tandem radio depoſito, Deam
Deplorare furacem: metra præbeo.

Polymnia.

Romanos reddidit attonitos
Cicero, Graios Demoſtenica
Vis, & dicendi maieſtas.
At ſi uel declamas: ſubito
Non Romulidas, non Argiuos,
Sed Cœlicolas facis attonitos.

Vrania.

Fulgida noctiuago uehitur dum Cynthia curru,
Latet, nec orbis Lacteus:
Erigit intentus tacitos ad ſidera uultus,
Diuq́; ſecum cogitat.
Tum uidet enſiferum Oriona, Heliceńq; Tonanti
Gratam, miniſtra cum altera,
Necnon Vergilias, Hyadasq́;, pigrumq́; Booten.
Hac arte eum donauimus.

Calliope.

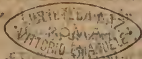
Cum iuuat Heroum laudes, ac fata Deorum
Grandiſona narrare tuba: mox ſpargo liquore
Ora Caballino, capitiq́; impono corollas
Mæonias, ut qui magno ſucceßit Homero.

Mnemoſyne.

Audiſtis iuuenes, uiri, ſenesq́;
Quid proles mea dixerit, deusq́;?
Maxume uideo, ſtupetis omnes.
Hoc addam tamen additura nunquam

Siquid

Siquid uerius arbitrarer esse.
Vllo tempore non fuisse quenquam,
Nec (quod mirius est) reor futurum,
Qui uel in minimis, minutulisq́;
Componi tibi posit ò Brabante.
At dicetis, adest, negabo rursum.
O felicia secla ter, quaterq́;,
Diuum munere quæ uirum tulistis
Talem. Quin iuuenes, uiri, senesq́;,
Concessum quibus aureos libellos,
Vel dignos potius manu Mineruæ,
Dignos corde, cerebro, & ore dignos.
Attrectare, uidere, lectitare,
Musæa omnia spargitis uirenti
Lauro, & carmina dicitis subinde,
Sacrum nempe locum sacris libellis
Ornantes? Nec id imminuta uestra
Reddat gaudia, Gryphius quòd illos
Excudit nitidis typis, labore
Summo. Non ualet esse non suaue,
Quod tam nobilis officina curat.

LVGDVNI.

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA MICHAELIS SYLVII,

M. D. LVI.

